

วาทะของนักคิดไทยจากปาฐกถาโกมล คีมทอง

นางสาวพรพักตรา ไชยเศรษฐ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวาทวิทยา ภาควิชาวาทวิทยาและการสื่อสารการแสดง

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-17-5598-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SPEECH OF THAI THINKERS FROM KOMOL KEEMTONG LECTURES

Miss Pornpaktra Chaiyasate

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Art in Speech Communication

Department of Speech Communication and Performing Arts

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2003

ISBN 974-17-5598-8

พรพัทธรา ไชยเศรษฐ์ : วาทีของนักคิดไทยจากปาฐกถาโกมล คิมทอง (SPEECH OF THAI THINKRES FROM KOMOL KEEMTONG LECTURES) อ.ที่ปรึกษา: รศ.ดร. อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท , 296 หน้า. ISBN 974-17-5598-8

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดขององค์ปาฐกจากปาฐกถาโกมล คิมทอง ในฐานะปาฐกถาเพื่อสังคม และเพื่อวิเคราะห์บริบท เนื้อหา กลวิธีการ โน้มน้าวใจ และการอ้างเหตุผลในปาฐกถาโกมล คิมทอง ตามทฤษฎีทางวาทวิทยา ได้แก่ทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก ทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์ของลอร์ด บิทเซอร์ และทฤษฎีเกณฑ์หลักทั้งห้า โดยศึกษาจากปาฐกถาโกมล คิมทอง ปีพ.ศ.2517 – 2546 ที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือจำนวน 29 เรื่อง ทั้งนี้ได้ใช้บริบททางสังคมและการเมืองของไทยจำนวน 5 สมัยมาใช้เป็นเกณฑ์พิจารณาปาฐกถาทั้งหมดด้วย ซึ่งผลการวิจัยมีดังนี้

1. วิธีคิดของนักคิดไทยนั้น เกิดจากการสังสมประสบการณ์ทางการเมือง ศาสนาและงานพัฒนา มีวิธีคิดที่ลุ่มลึก มองสังคมอย่างรอบด้าน ทั้งนี้ปัจจัยด้านสถานการณ์ขององค์ปาฐก เช่นการเป็นข้าราชการ เป็นบรรพชิต เป็นนักพัฒนาขององค์กรเอกชน นั้นเป็นตัวกำหนดระบบความคิดที่หล่อหลอมออกมาเป็นลักษณะร่วมที่สำคัญขององค์ปาฐกของมูลนิธิโกมล คิมทอง คือ การเป็นนักคิดที่ไม่พึงพิงกับระบบ เชื้อในศักยภาพของมนุษย์

2. บริบททางสังคมและการเมืองนั้น ส่งผลต่อเนื้อหา กลวิธีการโน้มน้าวใจและการอ้างเหตุผลขององค์ปาฐก องค์ปาฐกแต่ละท่านเป็นผู้มีจิตสำนึกทางสังคมสูง และต้องการให้ปาฐกถาของตนสะท้อนมุมมองทางสังคมดังกล่าว ทั้งนี้ได้ใช้วิธีการบอกเล่าประสบการณ์ของตนผ่านทางปาฐกถา เน้นการมองโลกใน 3 แนวทางที่สำคัญ คือ สัจนิยม จิตนิยม และปฏิบัตินิยม ใช้การอ้างอิงการยกตัวอย่าง และใช้ภาษาที่เรียบง่าย

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองใน 5 ยุคสมัยนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้องค์ปาฐกมุ่งแสดงทัศนะของตนออกสู่สาธารณชนโดยใช้ปาฐกถาเป็นสื่อ

ภาควิชา วาทวิทยาและสื่อสารการแสดง...ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา วาทวิทยา.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา 2546.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4585103628 : MAJOR SPEECH COMMUNICATION

KEY WORD : KOMOL KEEMTONG LECTURES / RHETORIC

PORNPAKTRA CHAIYASATE : SPEECH OF THAI THINKERS FROM KOMOL KEEMTONG LECTURES. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF.ORAWAN PILUNOWAD, PH.D. 296 pp. ISBN 974 – 17 -5598 -8

This thesis is qualitative research . Its objectives are to study Komol Keemtong lecturers 's thought in annual for society and two analyse their context, content, persuasive strategy and reasoning using rhetorical theories . This theories comprise pentad by Kenneth Burke, rhetorical situation by Lloyd Bitzer and Roman five canons. The study covers 29 speeches presented in Komol Keemtong lecture books from the year 1974 to 2003. The research uses five social and political Thai's contexts to devide all lectures. The results show that

1.The way Thai thinkers process their thinking is true gathering experience in politics, religion and development work. They have deep thinking process and look at society from various perspective. The status of being government officials, Monks and non-governmental organization personal contribute to their common characteristic of being Komol Keemtong lecturers, namely, thinkers that are not dominated by the Establishment and their believe in human potential.

2.Social and political contexts influence lecture content, persuasive strategies as well as the lecturers'reasoning. Each individual lecturer possesses high social conscious and want his/her lecture to reflect his/her awareness as such through the lecture by emphasizing 3 aspects of wolrd view : realism, idealism and pragmatism. They also use references illustations and simply style.

3.Changes in social and politic during the 5 preriodes are major factors that stimulate the lecturers to express their views to the public through lectures.

Department Speech Communication and Performing Arts Student's signature.....

Field of study Speech Communication.....Advisor's signature.....

Academic year 2003.....Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

แต่..ดวงวิญญาณครูโกลด คิมทอง ในฐานะหินก้อนแรกที่อุทิศตน เสียสละ เพื่อหยดเย็นซึ่งอุดมการณ์แห่งความเป็นครู ในฐานะคนรุ่นหลังและเป็นครูเช่นกัน ดิฉันได้พบสังขรณ์ข้อหนึ่งว่า ดิฉันยังห่างไกลเหลือเกินกับจิตวิญญาณเยี่ยงครูโกลด วิทยานิพนธ์เล่มนี้ทำให้ดิฉันรู้จักและศรัทธาครูโกลดอย่างยิ่ง พร้อมกันนั้นดิฉันยังได้มีโอกาสใคร่ครวญถึงศรัทธาและความมุ่งมั่นในชีวิตตนเองที่บางครั้งก็ได้หลงลืมมันไปชั่วขณะ ขอขอบคุณครูโกลด คิมทอง ที่ทำให้ดิฉันได้รู้จัก"คนดี" ที่ไม่มีวันตาย

แต่..ความคิดของผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็น"นักคิด" ที่ปรากฏชื่ออยู่ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ทั้ง 33 ท่าน ทุกท่านทำให้ดิฉันรู้จักเรื่องราวการต่อสู้ ประสบการณ์ทั้งร้ายและดี กว่าที่ทุกท่านจะหยดเย็นขึ้นมาเป็นที่ยอมรับได้อย่างสง่างามในทุกวันนี้ ดิฉันได้พบสังขรณ์ข้อหนึ่งว่า "ความคิด" ต่างหากเล่าที่ทำให้มนุษย์นั้นแตกต่างกัน การได้สัมผัสกับความคิดของทุกท่านทำให้ดิฉันรู้สึกว่าตัวเองได้ซึมซับแง่มุมของความคิดเหล่านั้นไปได้ไม่น้อย นับแต่นี้ไปดิฉันจะทำให้มันผลิบาน งอกงามยิ่งขึ้นในตนเอง

แต่..คณาจารย์ที่ประเสริฐทั้ง 3 ท่าน รศ.ดร.อรรพรรณ ปิลาธนนโหวาท อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ให้อิสระทางความคิดและให้คำปรึกษาที่ดีงาม ผู้ที่บอกเสมอว่าให้ดิฉันนำความรู้ทางวาทวิทยาไปเผยแพร่ที่สถาบันราชภัฏภูเก็ตด้วย..ซึ่งดิฉันได้รับปากแล้วอย่างเต็มใจ ขอขอบคุณ รศ.อวยพรพานิช ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ รศ.ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ทั้งสองท่านได้ให้กำลังใจ ให้แนวคิดเพื่อให้งานออกมาอย่างดีที่สุด

แต่..คุณพ่อ คุณแม่ของดิฉันในวัย 75 และ 66 ทั้งสองท่านไม่เคยย่อท้อในการส่งกำลังใจให้ดิฉัน ให้มีความมานะพยายามในชีวิต ความสำเร็จครั้งนี้มีท่านทั้งสองอยู่เบื้องหลัง แต่..พี่เป้งอาจารย์ ประโมทย์ พอค้า ผู้ให้กำลังใจและเชื่อมั่นในความสามารถของดิฉันเสมอมา ขอขอบคุณสำหรับน้ำใจของน้อย แจ้ว อักษร จอย ที่เป็นธุระจัดพิมพ์วิทยานิพนธ์ให้อย่างแข็งขัน

แต่..เพื่อน ๆ วาทวิทยาและสื่อสารการแสด รุ่นที่ 5 ทุกคนที่น่ารัก และทำดีที่สุด.. ดิฉันขอขอบคุณตัวเองที่เข้มแข็งจนมีวันนี้ สังขรณ์ข้อหนึ่งที่ดิฉันพบก็คือ จังหวะและโอกาสในชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความสามารถเลย...

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง	ณ
บทที่	
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	5
1.4 คำถามนำการวิจัย	5
1.5 สมมติฐานการวิจัย	5
1.6 ข้อจำกัดของการวิจัย	5
1.7 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	6
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับความคิด	7
2.2 ทฤษฎีองค์ห้า (pentad) ของเคนเนธ เบิร์ก	18
2.3 ทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์ (Rhetorical situation)	
ของลอร์ด บิทเซอร์	19
2.4 ทฤษฎีเกณฑ์หลักทั้งห้า (Five Canons) ของวาททิยา	20
2.5 การสังเคราะห์ทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์และทฤษฎี	
เกณฑ์หลักทั้งห้า	21
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
3. วิธีดำเนินการวิจัย	26
3.1 แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา	26
3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล	28
3.3 การนำเสนอข้อมูล	30
4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	31

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.1 บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 – ก่อน	
6 ตุลาคม 2519	37
4.2 วิเคราะห์ป่าสุกตาโกลมล คิมทอง ครั้งที่ 1 – 3	40
4.3 บริบททางสังคมและการเมือง ช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 – ยุคจากป่า	
สู่เมือง 2528	67
4.4 วิเคราะห์ป่าสุกตาโกลมล คิมทอง ครั้งที่ 4 – 11	71
4.5 บริบททางสังคมและการเมืองช่วงก่อนเศรษฐกิจเฟื่องฟู 2529 – ก่อน	
พฤษภาคม 2535	120
4.6 วิเคราะห์ป่าสุกตาโกลมล คิมทอง ครั้งที่ 12 – 18	121
4.7 บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังพฤษภาคม 2535 – วิกฤต	
เศรษฐกิจ 2540	149
4.8 วิเคราะห์ป่าสุกตาโกลมล คิมทอง ครั้งที่ 19 – 23	155
4.9 บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 – ปัจจุบัน ...	171
4.10 วิเคราะห์ป่าสุกตาโกลมล คิมทอง ครั้งที่ 24 – 29	175
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	193
5.1 สรุปผลการวิจัย	193
5.2 อภิปรายผลการศึกษาวิจัย	197
5.3 ข้อเสนอแนะ	200
รายการอ้างอิง	201
ภาคผนวก	206
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	296

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แสดงภาพรวมภูมิหลังขององค์ปาฐกทั้งหมด	32
2. แสดงภาพรวมของเนื้อหา วิธีคิด และกลวิธีการโน้มน้าวใจของปาฐกถา ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 – ก่อน 6 ตุลาคม 2519	65
3. แสดงภาพรวมของเนื้อหา วิธีคิด และกลวิธีการโน้มน้าวใจของปาฐกถา ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 – ยุคจาก ป่าคืนเมือง 2528	118
4. แสดงภาพรวมของเนื้อหา วิธีคิด และกลวิธีการโน้มน้าวใจของปาฐกถา ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงก่อนเศรษฐกิจเฟื่องฟู 2529– ก่อน พฤษภาคม 2535	147
5. แสดงภาพรวมของเนื้อหา วิธีคิด และกลวิธีการโน้มน้าวใจของปาฐกถา ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังพฤษภาคม 2535 – วิฤตเศรษฐกิจ ... 2540	170
6. แสดงภาพรวมของเนื้อหา วิธีคิด และกลวิธีการโน้มน้าวใจของปาฐกถา ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังวิฤตเศรษฐกิจ 2540 – ปัจจุบัน	191

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“การคิดนั้นอาจคิดได้หลายอย่าง จะคิดให้วิเศษ คือ คิดแล้วทำให้เจริญอกงามก็ได้ จะคิดให้หายเหี่ยว คือคิดแล้วทำให้พินาศฉิบหายก็ได้ การคิดให้เจริญจึงต้องมีหลักอาศัย หมายความว่า เมื่อคิดเรื่องใดสิ่งใด ต้องตั้งใจให้มั่นคงในความเป็นกลาง ไม่ปล่อยให้อคติอย่างหนึ่งอย่างใดครอบงำ ให้มีแต่ความจริงใจ ตรงตามเหตุตามผลที่ถูกแท้และเป็นธรรม”

พระบรมราโชวาท ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

พระบรมราโชวาทข้างต้นทรงกล่าวถึงรูปแบบการคิดที่เป็นได้ทั้งการคิดในทางสร้างสรรค์ และการคิดในทางทำลาย แต่ทั้งนี้การคิดในทางสร้างสรรค์ย่อมเป็นรูปแบบแห่งความคิดอันดีงาม ที่สมควรจะสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดมีขึ้นในหมู่มวลมนุษยชาติ นับเป็นพระบรมราโชวาทที่มีความหมายยิ่ง รวมทั้งยังเป็นเสมือนสิ่งกระตุ้นเตือนให้ทุกคนได้ย้อนกลับมาองความคิดของตน ว่าคิดในทางใดอยู่ในขณะนี้

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าความคิดเป็นเช่นดังอารมณ์ระดับกายของมนุษย์ ความคิดทำให้มนุษย์เจริญก้าวหน้ากว่าสิ่งมีชีวิตอื่นใดบนโลกใบนี้ ในประวัติศาสตร์อันยาวนานมีนักคิดถือกำเนิดขึ้นมากมายเพื่อถ่ายทอดทัศนะของตนสู่สาธารณะ ความคิดที่ได้รับการยอมรับนับถือปฏิบัติ จากหมู่ชนย่อมส่งผลให้สังคมยกย่องเชิดชูนักคิดคนดังกล่าวอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีนักคิดอยู่คู่กับสังคมมาทุกยุคสมัย ด้วยการเป็นสังคมประชาธิปไตยที่เปิดเสรีทางความคิด ส่งผลให้มีนักคิดที่มาจากบุคคลหลากหลายอาชีพ หลากหลายสถานภาพได้มีโอกาสแสดงทัศนะของตนต่อสังคมด้วยความมุ่งหวังให้ความคิดนั้นเป็น เช่นพลังผลักดันให้สังคมไทยรุดหน้าไปสู่ความเจริญ

คำว่า “นักคิด” นั้นเป็นคำที่มีขอบเขตกว้างขวาง ไฟเวล (Fyvel อ้างถึงใน ส.ศิริรักษ์, 2544: 4 – 5) ให้คำจำกัดความไว้ว่า

1. ต้องเป็นคนที่สนใจในด้านการเมืองและการสังคม ปรรายณาให้บ้านเมืองและผู้คนที่ตนอาศัยร่วมอยู่ด้วยได้เจริญวัฒนายิ่งขึ้น

2. ต้องเป็นคนที่รู้จักมองปัญหาต่างๆ โดยตลอดอย่างทะลุปรุโปร่ง และรู้ว่าปัญหานั้นๆ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัญหาอื่นอย่างไร ไม่ใช่บุคคลที่มองอะไรก็ได้แต่แง่เดียวแม้จะมีความรู้เพียงใดก็ตาม

3. ต้องเป็นผู้สนใจทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนคุณค่าในชีวิตด้านอื่น จะเป็นศาสนธรรมหรือศีลธรรมจรรยาก็ตาม รวมทั้งต้องประสงค์จะแสดงทัศนะของตนออกมาให้ปรากฏด้วยซึ่งความเห็นนั้นอาจสอดคล้องกับความเป็นไปของผู้ใหญ่ ผู้มีอำนาจ หรืออาจขัดกันก็ได้

อลัน แกลททอร์น และโจนาทาน บารอน (Glatthorn and Baron , 1985 อ้างถึงในเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ 2544 : 125) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะนิสัยการคิดที่แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของผู้ที่ได้ชื่อว่า “คิดเป็น” สรุปผลได้ ดังนี้

1. รับข้อมูลตามความเข้าใจของตน
2. ไม่ละเลยแม้ข้อมูลจะกำกวม ไม่ด่วนสรุป
3. พยายามหาทางเลือกที่แตกต่าง
4. เก็บข้อมูลไว้เพื่อการคิดต่อ
5. ไตรตรองอย่างรอบคอบ ย้อนคิด ตั้งใจที่จะค้นหาให้กว้างขวางครอบคลุมมากที่สุด
6. รู้จักแก้ปัญหา
7. ตัดสินใจด้วยตนเอง
8. มีความคิดริเริ่ม มีทิศทางของตนเอง
9. กล้าเสี่ยง เรียนรู้จากความผิดพลาด
10. มีความยืดหยุ่นและมีจินตนาการ
11. พิจารณาทางเลือกที่แตกต่าง
12. ใช้ความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่
13. ส่งผ่านความรู้และทักษะมาใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ ได้
14. สามารถอธิบายได้ว่าได้เรียนรู้อะไรไปแล้ว ทำไม และอย่างไร
15. เข้าใจวิธีการเรียนรู้และการทำงานที่ดีที่สุดของตนเอง

สำหรับในสังคมไทยความหมายของ “นักคิด” มีขอบข่ายอันกว้างขวางเช่นเดียวกัน โดยครอบคลุมทั้ง ปัญญาชน ผู้นำ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งภัทรพร สิริกาญจน (2543) ได้สรุปลักษณะของนักคิดไทยในสังคมปัจจุบันเป็นดังนี้

1. เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ของตนเองและสังคม
2. เป็นผู้มองเห็นปัญหาทั้งที่เป็นปรากฏการณ์และพื้นฐานความเป็นมา

3. มีจิตสำนึกในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองและสังคม
4. มีพื้นฐานความคิดเชิงจริยธรรมและมีความกล้าหาญทางจริยธรรม
5. มีความสามารถในการเชื่อมโยงความคิดและการปฏิบัติเข้าด้วยกัน
6. ไม่จำเป็นต้องมีความคิดที่เป็นระบบ ไม่เน้นหรืออาจไม่มีวิธีวิทยา (methodology) ในการเข้าใจและอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจแนวคิดของตน แต่แสดงแนวคิดของตนด้วยการปฏิบัติหรือเป็นผู้นำกิจกรรมต่าง ๆ ในเชิงพัฒนาสังคม
7. ไม่สร้างระบบความคิดใหม่ แต่ใช้วิธีตีความแนวคิดและแนวปฏิบัติแบบเก่าที่เป็นจารีตหรือประเพณีเดิมที่แพร่หลายอยู่ในสังคมด้วยการวิพากษ์และเสนอแนะแนวคิดที่แตกต่างออกไป
8. เป็นผู้นำทางความคิดและ/หรือกิจกรรมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งในสังคมและมีพื้นฐานความคิดจากความรู้และประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของตน
9. เป็นบุคคลสาธารณะ (public figure) ที่มีคนรู้จักแพร่หลาย และมีอิทธิพลหรือเป็น “ตัวแบบ” (model) สำหรับผู้ชื่นชอบ แต่เป็นเป้าของการโจมตีสำหรับผู้เป็นปฏิปักษ์
10. มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคม เปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของคนทั่วไป และเป็นที่ยอมรับนับถือในทางวิชาการหรือประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต

จะเห็นได้ว่านักคิดในสังคมไทยต้องประกอบด้วยคุณสมบัติต่างๆรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็น ความเฉียบคมทางความคิด สติปัญญา เป็นผู้มีความสามารถ มีความรอบรู้ มากด้วย ประสบการณ์เรื่องหนึ่งเรื่องใด และมีความสามารถในการถ่ายทอดแนวคิดของตนให้ผู้อื่นรับรู้ได้อย่างชัดเจน

ชื่อของ “โกมล คีมทอง” เป็นที่รู้จักต่อสาธารณชนในฐานะนักคิดคนหนึ่งในสังคมไทย เขาคือคนหนุ่มที่ใฝ่รู้ รักในกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยเฉพาะกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบท ภายหลังสำเร็จการศึกษาครุศาสตรบัณฑิต สาขามัธยมศึกษา วิชาเอกสังคมศึกษา จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2513 โกมล คีมทอง ได้อุทิศตนให้งานการศึกษาตาม ปรารถนาของตนด้วยการร่วมก่อตั้งโรงเรียนชุมชนและเป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนเหมือนหัวใจ ในเขา ตำบลบ้านลือ อําเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่เขาทำงานที่นี่ได้เพียง 9 เดือน 22 วัน ก็ถูกยิงจนเสียชีวิตเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2514 ขณะอายุ 25 ปี การตายของเขา กระตุ้นเตือนให้คนหนุ่มสาวได้ตระหนักถึงปรารถนาในชีวิตของตนอย่างแรงกล้า มูลนิธิโกมล คีมทอง ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่เขาในปี พ.ศ. 2516 รวมทั้งปรารถนาจะสานต่อและสนับสนุนบุคคลที่มีอุดมคติ มีความเสียสละต่อสังคม เป็นผู้นำในทางความคิดและการปฏิบัติที่ถูกต้อง

(พจน์ กฤษ์ไกรวรรณ, บรรณานิการ, 2540 : 160) สอดคล้องกับถ้อยคำหนึ่งที่โกมล คีมทอง กล่าวไว้ว่า

“การมีชีวิตอยู่เพียงเพื่ออยู่รอด ไม่ใช่เรื่องยากเย็นอะไรเลย เพียงแต่ปรับตัวเข้ากับคนอื่น เรื่อยไปก็อยู่ได้ แต่คนที่ยึดมั่น เชื้อมั่น และยึดในหลักการนั้นหายาก และทำยาก แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า การทำยากจะทำไม่ได้ ชีวิตอย่างเราผมเห็นว่า ความสุข ความพอใจ ไม่ควรให้อยู่เป็นแค่การอยู่รอด เอาตัวรอด แต่ความสุข ความพอใจ ควรอยู่ที่การทำดี ทำตรง ทำถูกต้อง และมีชีวิตอยู่เพื่อทำงานยากๆที่คนธรรมดาทำไม่ได้มันมากกว่า”

กิจกรรมของมูลนิธิโกมล คีมทอง มีมากมายหลายด้าน อาทิ การจัดทำสิ่งพิมพ์เพื่อเสนอความคิดใหม่ให้แก่สังคมในนามสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง โครงการช่วยเหลือสังคม รวมทั้งงานเผยแพร่อุดมคติโดยใช้สื่อต่างๆ เช่น จุลสาร สารโกมล ห้องสมุดแสงตะวัน การจัดเสวนาร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น

“ปาฐกถาโกมล คีมทอง” เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของมูลนิธิโกมล คีมทอง ที่มีความโดดเด่น มีความต่อเนื่องมายาวนานและได้รับการยอมรับจากสาธารณชนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 จวบจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าปาฐกถามูลนิธิโกมล คีมทอง เป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้นักคิดในสังคมไทยได้เสนอ “สาร “ อันทรงพลังเพื่อการพัฒนาสังคมไทย ปาฐกถามูลนิธิโกมล คีมทอง ในแต่ละปีเป็นปาฐกถาที่มีโดดเด่น นับตั้งแต่การคัดเลือกองค์ปาฐกที่มีความหลากหลายทั้งภูมิหลังและสถานภาพทางสังคม มีความโดดเด่นในวิธีคิด รวมทั้งเนื้อหาของปาฐกถาที่มีความโดดเด่นด้านวาทวิทยานับเนื่องมาตลอด 29 ปีเต็ม ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นสมควรว่าปาฐกถามูลนิธิโกมล คีมทอง มีความน่าสนใจและควรค่าแก่การศึกษาถึงรูปแบบวิธีคิดของนักคิดไทยในยุคสมัยต่างๆ ตลอดจนการศึกษาด้านวาทวิทยาของนักคิดเหล่านั้น มีส่วนช่วยให้คนรุ่นหลังได้ซึมซับหลักการถ่ายทอดอุดมคติอันดีงามได้เป็นอย่างดีสมดังปณิธานของโกมล คีมทอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดขององค์ปาฐกจากปาฐกถาโกมล คีมทอง ในฐานะปาฐกถาเพื่อสังคม
2. เพื่อวิเคราะห์บริบท เนื้อหา กลวิธีการโน้มน้าวใจ และการอ้างเหตุผลในปาฐกถาโกมล คีมทอง ตามทฤษฎีทางวาทวิทยา

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาปฐกถาของมูลนิธิโกมล คีมทอง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 – พ.ศ.2546 ศึกษาจากหนังสือที่จัดพิมพ์ปฐกถาเหล่านี้ออกเผยแพร่ โดยมูลนิธิโกมล คีมทอง จำนวน 29 เรื่อง

คำถามนำการวิจัย

1. วิธีคิดของนักคิดไทยจากปฐกถาโกมล คีมทอง เกิดจากอะไร
2. บริบท เนื้อหา กลวิธีการโน้มน้าวใจ และการอ้างเหตุผลในปฐกถาโกมล คีมทองเป็นอย่างไร
3. บริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองของไทยใน 5 ยุคสมัย ส่งผลอย่างไรต่อการสร้างเนื้อหา กลวิธีการโน้มน้าวใจ และการอ้างเหตุผลขององค์ปาฐก

สมมติฐานการวิจัย

1. วิธีคิดสำคัญของนักคิดไทยที่ปรากฏในปฐกถาโกมล คีมทอง เกิดจากการสังสมประสบการณ์ทางการเมือง ศาสนา งานพัฒนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน มุ่งหวังสังคมอันดีงาม
2. บริบททางสังคมและการเมืองส่งผลต่อองค์ปาฐกในการนำเสนอเนื้อหา กลวิธีการโน้มน้าวใจ และการอ้างเหตุผล โดยเป็นไปในลักษณะการบอกเล่าความรู้ ประสบการณ์ โน้มน้าวด้วยความคิดอันเป็นรูปธรรม มีเหตุผลน่าเชื่อถือ
3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้องค์ปาฐกแสดงทัศนะของตนสู่สาธารณะโดยผ่านปฐกถา

ข้อจำกัดของการวิจัย

ปฐกถาทั้งหมดนั้น เป็นการศึกษาผ่านทางเอกสารทำให้ไม่สามารถศึกษาในส่วนของน้ำเสียงหรืออวัจนภาษาได้ นอกจากนี้การสัมภาษณ์องค์ปาฐก ซึ่งเดิมนั้นจะสัมภาษณ์ให้ครบทุกคน แต่พบอุปสรรคเรื่องภารกิจขององค์ปาฐก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุคคลสาธารณะจึงสัมภาษณ์ได้เพียง 8 ท่าน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

วาทะ หมายถึง การศึกษาเนื้อหา และกลวิธีที่ผู้พูดใช้เพื่อแสดงทัศนะของตนออกมาให้ผู้อื่นรับรู้

นักคิดไทย หมายถึง องค์ปาฐกซึ่งมีความโดดเด่นในการคิด การกระทำหรือมีประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน

ปาฐกถาโกมล คิมทอง หมายถึง ปาฐกถาที่จัดขึ้นโดยมูลนิธิโกมล คิมทอง โดยมีเจตนารมณ์เพื่อเชิดชูคนที่ทำประโยชน์เพื่อสังคม มีอุดมคติในการทำงาน

ปาฐกถาเพื่อสังคม หมายถึง ปาฐกถาที่องค์ปาฐกมุ่งแสดงทัศนะในการมองโลก มองสังคมรอบตัวโดยมุ่งหวังให้สังคมได้ตระหนักถึงความเป็นจริงในด้านต่างๆ

ความรู้ หมายถึง ความเชี่ยวชาญในเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยไม่ได้ใช้เกณฑ์ทางการศึกษา มาเป็นปัจจัยการพิจารณา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงกระบวนการคิดของนักคิดไทยในช่วงปี พ.ศ.2517 - พ.ศ.2546 ที่มีต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ
2. สามารถวิเคราะห์ปาฐกถาที่มีพื้นฐานการเสนอความคิดเพื่อสังคมโดยอาศัยศาสตร์ทาง วาทวิทยา
3. เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับปาฐกถาเพื่อสังคมในสังคมไทยต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “วาทะของนักคิดไทยจากปาฐกถาโกมล คีมทอง” มีแนวคิดและทฤษฎีรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- แนวคิดเกี่ยวกับความคิด
- ทฤษฎีองค์ห้า (pentad) ของ เคนเนธ เบิร์ก (Kenneth Burke)
- การสังเคราะห์ทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์ (Rhetorical situation) ของลอร์ด บิทเซอร์ (Lloyd Bitzer) และทฤษฎีเกณฑ์หลักทั้งห้า (Five Canons) ของวาทวิทยา

แนวคิดเกี่ยวกับความคิด

การคิด (Thinking) หมายถึง การนึกระลึกในเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องหรือสนใจ เพื่อนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ชัดเจนกว่า แม่นยำกว่า และสามารถยืนยันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (อรพวรรณ ลีอนุวัชชัย ,2543:1) ทั้งนี้ การคิดจะมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันในหลายรูปแบบ ดังนี้

1. **การคิดเป็นมโนคติ (Conceptual Thinking)** เป็นการคิดที่พยายามอธิบายหรือระบุเกี่ยวกับคุณลักษณะของสิ่งต่างๆที่ปรากฏ ทั้งในลักษณะเหมือนหรือจำแนกสิ่งต่างๆจากที่เคยเรียนรู้หรือมีประสบการณ์มาก่อน โดยพยายามอธิบายส่วนประกอบต่างๆที่ส่วนย่อยและส่วนใหญ่

2. **การคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking)** เป็นการคิดในสิ่งใหม่ แปลก แตกต่างจากเดิม อาจเกิดจากการคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้ว หรือใช้จินตนาการคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้น รวมถึงการมุ่งแก้ปัญหา หรือคิดในสิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์

3. **การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ (Critical Thinking)** เป็นกระบวนการในการใช้สติปัญญา โดยอาศัยความรู้ เจตคติ และทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล มีการไตร่ตรองและทบทวนข้อเท็จจริง ประเด็นปัญหาต่างๆเพื่อนำไปสู่สมมติฐาน ข้อสรุปที่เหมาะสมสามารถตัดสินใจได้ถูกต้อง

4.การคิดเชิงเหตุผล(Reason Thinking) เป็นการคิดใคร่ครวญถึงเหตุและผลที่เป็นจริง ทั้งอดีตและปัจจุบันโดยอาศัยความรู้และประสบการณ์เดิมมาสนับสนุน

5.การคิดตัดสินใจ(Decision Making) เป็นการคิดเพื่อเลือกทางเลือกที่ถูกต้อง เหมาะสมหรือดีที่สุด ในการกระทำสิ่งต่างๆมนุษย์จะต้องใช้ความคิดพิจารณาเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียและเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งต้องใช้การตัดสินใจ

6.การคิดแก้ปัญหา(Problem Solving) เป็นความคิดที่พยายามหาทางออกเพื่อเผชิญ กับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่น่าสงสัย ไม่แน่ใจ เพื่อการตัดสินใจและเลือกทางเลือกได้ถูกต้องใน ปัญหาที่เกิดขึ้น

7.การคิดหลายแง่มุม(Divergen Thinking) เป็นการคิดที่พยายามแยกแยะในสิ่งใดสิ่ง หนึ่งหลายแง่มุม เช่น เมื่อพบปัญหาใดปัญหาหนึ่งก็จะพยายามคิดทางออกหลายๆทางเพื่อ เลือกได้อย่างเหมาะสม

8.การคิดย้อนกลับ(Convergen Thinking) เป็นการคิดที่มีการทบทวนในแง่มุกกลับกัน จากเดิมที่เคยคิดเพื่อทบทวนให้แน่ใจอีกครั้ง (อรพรรณ ลีอนุวัตรชัย,2543:2-3)

จากรูปแบบการคิดดังกล่าวข้างต้น จะพบว่ารูปแบบการคิดแต่ละลักษณะนั้นต่างมี รูปแบบเฉพาะตัวแต่สามารถใช้ประกอบกันได้อย่างกลมกลืนเพื่ออำนวยความสะดวกในการคิดได้ อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น

เนื่องจากคำว่า"ความคิด" นี้สามารถอธิบายในมุมมองอันหลากหลายจึงขอแบ่งแนวคิด เกี่ยวกับความคิดออกเป็น 3 มุมมอง ดังนี้

1. ความคิด: มุมมองทางจิตวิทยา

การคิด คือ การจัดการข้อมูลที่ได้รับให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม โดยการแปรข้อมูล ข่าวสารที่ได้รับสู่รูปแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ในขณะที่ใช้ความคิดนั้นสมองจะนำข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ต่างๆที่แต่ละคนมีอยู่มาคิดร่วมกันโดยใช้เหตุผลผสมผสานกับอารมณ์และ ความต้องการเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ในสิ่งที่ปรารถนาจะได้รับซึ่งความสามารถในการคิดนี้

เองทำให้มนุษย์มีความมหัศจรรย์ต่างจากสัตว์ เป็นตัวกระตุ้นให้มนุษย์พัฒนาสิ่งต่างๆรอบตัวได้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์,2537:63)

การคิดนั้นมีความสัมพันธ์กับการทำงานของสมองและกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ ประมาณกลางศตวรรษที่ 19 นักปราชญ์เริ่มมองการคิดของมนุษย์ในรูปแบบทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถศึกษาและพิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ นักชีววิทยา ได้แก่ ดาร์วิน(Darwin) และสเปนเซอร์(Spencer)ได้สังเกตความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสัตว์กับขนาดของสมองสัตว์ และมีความพยายามที่จะศึกษาในเรื่องของการคิดเพิ่มมากขึ้น ในเวลาต่อมาการศึกษาเรื่อง ความคิดแตกแขนงออกมาในหลายรูปแบบ เช่น ในลักษณะจิตวิทยาเกสตัลท์(Gestalt Psychology) พฤติกรรมนิยม (Behaviorism) การวัดทางจิตวิทยา (Psychometrics) และทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการประมวลผลข้อมูล(Information Processing Theory)

จิตวิทยาเกสตัลท์จะมุ่งเน้นในเรื่องการรับรู้(perception) ด้วยความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพและมีแนวโน้มที่จะรับและจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อม แต่การจัดระเบียบการรับรู้ไม่ได้อยู่ในลักษณะการรับรู้ส่วนย่อยแล้วนำมารวมกัน แต่อยู่ในลักษณะการรับรู้ภาพรวมของสิ่งนั้น ส่วนจิตวิทยาพฤติกรรมนิยมจะเน้นในเรื่องของพฤติกรรมมนุษย์ที่เป็นการตอบสนองต่อสิ่งเร้า พฤติกรรมที่ได้รับการฝึกฝนและได้รับผลที่พึงพอใจจะมีความคงทนถาวร ส่วนการวัดทางจิตวิทยาจะเน้นที่ผลผลิตการกระทำมากกว่าการกระทำ พิจารณาได้จากแบบวัดความถนัดและเชาวน์ปัญญา ความสามารถในการจำ ความสามารถในการเรียนรู้จากวัฒนธรรม เป็นต้น ส่วนทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการประมวลผลข้อมูลจะมุ่งอธิบายกระบวนการคิดประมวลผลของสมองที่ประกอบด้วย กระบวนการรับข้อมูล การถอดรหัส การส่งผ่าน การเก็บและถ่ายถอดข้อมูล (ทิตินา แชมมณี,2544:73-75)

2.ความคิด : มุมมองทางสังคม

กรีน (Green,1984 อ้างถึงใน ทิตินา แชมมณี,2544: 73) กล่าวว่า การคิดนั้นเป็นต้นกำเนิดแห่งปรัชญา นักปรัชญาเชื่อมั่นว่า การคิดหรือการใช้เหตุผลเป็นการคิดในลักษณะการใช้จินตนาการการนึกฝันเพื่อค้นหาความจริง (Truth) เพลโต (Plato) ได้อธิบายลักษณะการคิดของนักปราชญ์ว่ามีลักษณะของ “ การครุ่นคิด” เพื่อหาหลักการและเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการกระทำหรือเหตุการณ์ต่างๆ อริสโตเติล (Aristotle) อธิบายกระบวนการคิดว่าเป็นกระบวนการค้นหาสิ่งที่เป็นจริง(reality) อย่างมีเหตุผลเพื่อจัดแบบแผนของสิ่งนั้นให้ได้ เขาเชื่อว่าเหตุผลสามารถนำไปสู่ความเข้าใจและแก้ไขสิ่งนั้นๆได้ ส่วนโสเครตีส(Socrates) อธิบายกระบวนการคิดว่าเป็น

กระบวนการสืบเสาะที่ใช้การอภิปรายและการโต้แย้งอย่างต่อเนื่องเพื่อจับหลักการและแบบแผนของสิ่งที่คิดนั้นให้ได้โดยไม่ยอมละความคิดนั้นจนกว่าสิ่งที่คิดนั้นจะกระจ่างสำหรับตนเอง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กำหนด” กระบวนการกำหนดการแสดงของมนุษย์” ที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความคิดที่กำหนดความเป็นตัวตนของมนุษย์ โดยกล่าวว่า การคิดนั้นเป็นตัวกำหนดสิ่งที่เรารู้(knowing) ความรู้ที่ได้จากการคิดนั้นจะเป็นตัวกำหนดความเป็นเรา (being)และความเป็นตัวเรานี้จะกำหนดวิถีชีวิตของเรา (living)ซึ่งทำให้เราแสดงออก (manifesting)ทั้งคำพูดและการกระทำโดยอาจถ่ายทอดเป็นการเขียน(writing) การพูด (speaking) การกระทำ (doing) และการแสดงออกกับปฏิกิริยาต่างๆ (behaving)ดังนั้น ความคิดของมนุษย์จะต้องก่อปรด้วยเหตุผลที่เกิดจากการหล่อหลอมผ่านคำสอน ประสบการณ์ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม ที่แต่ละคนได้รับมาในแต่ละชั้นของชีวิตก่อกำเนิดเป็นกรอบโลกทัศน์หรือกรอบชีวิตซึ่งเป็นแบบจำลองทางความคิดในการวินิจฉัยหรือตัดสินเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้กับเราได้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ , 2537 : 145)

3.ความคิด: มุมมองทางพุทธธรรม

พระธรรมปิฎก (2542) ได้กล่าวไว้ว่า ในการศึกษาแสวงหาความรู้และการพัฒนาตนเองของมนุษย์ทุกผู้ทุกนามย่อมต้องอาศัย “สัมมาทิฐิ” คือ ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็นแนวความคิด ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้อง ดีงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริง เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นย่อมส่งผลให้การคิด การพูด การกระทำ และการแสดงออกหรือปฏิบัติการต่างๆย่อมถูกต้อง ดีงาม เกื้อกูล นำไปสู่การดับทุกข์ แก้ไขปัญหาได้ สัมมาทิฐินั้นเกิดขึ้นได้ด้วย 2 ปัจจัยที่สำคัญ คือ

1.ปรโตโมสะ หรือปัจจัยภายนอก แปลว่า เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ กัลยาณมิตร หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรม ซึ่งให้ข้อมูลที่ถูกต้อง สั่งสอน อบรม แนะนำชักจูงไปในทางที่ดีงาม

2.โยนิโสมนสิการ หรือปัจจัยภายใน แปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิดหรือคิดเป็น คิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญา คือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่มันมี มันเป็น โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปาทานของตนเข้าจับ

ในการคิดของมนุษย์ย่อมต้องอาศัยทั้งปรโตโมสะและโยนิโสมนสิการประกอบ
ใคร่ครวญ แต่ทั้งนี้ โยนิโสมนสิการมีบทบาทที่ใกล้ชิดกับกระบวนการคิดของมนุษย์เพราะเป็น
ปัจจัยภายในของมนุษย์ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบและวิธีคิดของมนุษย์เป็นอย่างมาก

โยนิโสมนสิการ ประกอบด้วยคำว่า **โยนิโส** กับ **มนสิการ** โยนิโส มาจาก โยนิ แปลว่า
ต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญหา อุบาย วิธีทาง ส่วน มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง นี้ถึง
ใส่ใจ พิจารณา ดังนั้น โยนิโสมนสิการ จึงมีความหมายว่า **การทำในใจโดยแยบคาย** ใน
คัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาได้จำแนกไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. **อุบายมนสิการ** แปลว่า คิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ คิดอย่างมีวิธีที่จะเข้าถึงความ
จริง สอดคล้องกับสัจจะ ทำให้หยั่งรู้สภาวะของสิ่งทั้งหลาย

2. **ปถมนสิการ** แปลว่า คิดเป็นทาง คือ คิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ มี
ขั้นตอน ความคิดเป็นระเบียบ ไม่สับสน

3. **การณมนสิการ** แปลว่า คิดตามเหตุ คือคิดอย่างมีเหตุผล สามารถพิจารณาสืบสาว
หาสาเหตุให้เข้าใจต้นเค้าได้

4. **อุปาทกมนสิการ** แปลว่า คิดให้เกิดผล คือ ใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ มี
เป้าหมายในการคิดให้เกิดกุศลธรรม

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ การนำโยนิโสมนสิการมาใช้ในการปฏิบัติเพื่อกำจัด
อวิชชาและบรรเทาตัณหา ซึ่งประมวลได้ 10 วิธี ดังนี้

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

คือ การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผล ให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา
หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆที่สัมพันธ์ ส่งผลสืบทอดกันมา เรียกอีกอย่าง
หนึ่งว่า **วิธีคิดแบบอัทปปัจจยตา**

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ

คือ การจำแนกแยกแยะ กระจายเนื้อหาของสรรพสิ่งออก และมุ่งมองให้รู้จักสิ่งทั้งหลาย ตามสภาวะของมัน รวมทั้งยังมีการคิดวิเคราะห์ จัดประเภทหมวดหมู่ขององค์ประกอบย่อยนั้นๆ ด้วย การคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบนี้เมื่อแยกแล้ว จัดประเภทแล้ว บุคคลต้องสามารถ มองเห็นความสัมพันธ์ภายในองค์ประกอบย่อยเหล่านั้น สามารถคิดและเข้าใจบทบาทของ องค์ประกอบย่อยว่า มีความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน พึ่งพาอาศัยกัน และต้องมีความ สอดประสานเป็นหนึ่งเดียวเกิดเป็นองค์รวมที่สมบูรณ์ได้ด้วย จึงจะเรียกว่า "คิดเป็น"

3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา

คือ การมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายซึ่งต้องเป็นเช่นนั้นๆตาม ธรรมดาของมันเองในฐานะที่มันเป็นสิ่งซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆที่ปรุงแต่งขึ้น เมื่อเกิดขึ้นได้ ก็ เปลี่ยนแปลงได้ ชัดแย้งได้ ดับสูญได้ วิธีคิดแบบนี้ต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ที่มากพอ และ ต้องสามารถคิดแบบสืบค้นเหตุผลและคิดจำแนกแยกแยะไปพร้อมกันด้วย ผู้คิดจะมองทุกสิ่งทั้งที่ เป็นองค์รวมและหน่วยย่อย ทั้งที่เป็นสภาวะที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาด้วยความรู้เท่าทัน มีสติ ไม่ประมาท และตอบสนองต่อสิ่งนั้นด้วยการใช้ปัญญา

4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหา(อริยสัจจ์)

คือ วิธีแห่งความดับทุกข์และเป็นวิธีคิดหลักที่สามารถครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่นๆได้ทั้งหมด วิธีคิดแบบแก้ปัญหานี้มีลักษณะทั่วไป 2 ประการ คือ

4.1 เป็นวิธีคิดตามเหตุผล เป็นไปตามเหตุผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุและแก้ไขที่ต้นเหตุ

4.2 ต้องกำหนดรู้ และทำความเข้าใจปัญหาให้ชัดเจน แล้วคิดแก้ไขเหตุของปัญหาให้ตรง จุด ตรงเรื่อง ตรงความมุ่งหมาย ไม่ฟุ้งซ่านออกไปเรื่องอื่นและต้องเป็นการแก้ไขที่ปฏิบัติได้จริง

การกำหนดแผนงานและวิธีการเพื่อแก้ไขสาเหตุของปัญหาและเพื่อบรรลุมรรณธรรมนั้นจำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานทางข้อมูลความรู้ การวิเคราะห์วินิจฉัย และการเชื่อมโยงสัมพันธ์ องค์ประกอบและปัจจัยอย่างละเอียดถี่ถ้วน กล่าวได้ว่าวิธีคิดนี้เป็นแม่บทของวิธีคิดทุกวิธีที่เสนอ ตามนัยแห่งพุทธศาสนา และจะครบถ้วนต่อเมื่อผู้คิดได้ลงมือปฏิบัติและพิสูจน์ผลการปฏิบัติด้วย ตนเอง ถึงพร้อมด้วยการคิดใคร่ครวญ ทบทวน ตรึกตรองไปพร้อมกัน

วิธีคิดแบบแก้ปัญหานี้กล่าวได้ว่าเป็นวิธีคิดที่มีลักษณะเป็นสากล โดยทั้งนี้ จอห์น ดิวอี้ นักปรัชญาปฏิบัตินิยมชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียง ได้แสดงทัศนะการคิดของมนุษย์ที่สอดคล้องกับ

หลักการแห่งอริยสัจจ์ โดยเขากล่าวว่า ความคิดเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ที่ได้พัฒนาระหว่าง สิ่งเร้า(สภาพแวดล้อม) กับการตอบสนองในทางกายภาพ ในขั้นแรกนั้นอินทรีย์มนุษย์จะมี ปฏิริยาโต้ตอบไปตามสัญชาตญาณเดิม แต่เมื่อมีสถานการณ์เกิดขึ้นและตระหนักว่าเป็นปัญหา มนุษย์จะเริ่มการแสวงหาทางแก้ไขสถานการณ์นั้น นั่นคือเริ่มคิด จุดมุ่งหมายของการคิดคือ ต้องการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่เป็นปัญหาให้ดีขึ้น (ประทุม อังกูโรหิต ,2543: 98-100) สามารถลำดับขั้นตอนได้ ดังนี้

- เมื่อเกิดสถานการณ์ที่เป็นปัญหาขึ้น สิ่งนี้จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความคิดได้ตรง
- จากสถานการณ์ที่เป็นปัญหา บุคคลจะค้นหาองค์ประกอบของสถานการณ์นั้นเพื่อ พิจารณาข้อเท็จจริงว่าอะไรคือปัญหา สิ่งใดไม่ใช่ จัดเป็นการวิเคราะห์ขอบเขตของปัญหา
- มนุษย์จะหาความคิดต่างๆเพื่อนำมาเป็นหลักนำทางการกระทำที่จะใช้แก้ปัญหา
- มนุษย์จะพิจารณาว่าแนวคิดใดจะใช้แก้ปัญหาได้โดยใช้การไตร่ตรองด้วยเหตุผล
- เมื่อนำความคิดมาใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วสามารถแก้ปัญหาได้ ผลจากการ ไตร่ตรองก็บังเกิดขึ้น

คำว่าสภาพแวดล้อมในทัศนะของดิวงั้นนอกจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพแล้วยัง หมายถึงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วย เช่น เรื่องคุณค่า ค่านิยม ดังนั้น การที่มนุษย์มี ความคิดได้ตรงทำให้มนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น พฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้เป็นเครื่องจักร หรือใช้สัญชาตญาณเพียงอย่างเดียว แต่มนุษย์ใช้ปัญญาได้ตรง เลือกสรรสิ่งต่างๆอย่างมี จุดหมาย จุดหมายเป็นวิถีที่มนุษย์ปฏิบัติและตอบสนองต่อธรรมชาติซึ่งคือสภาพแวดล้อมของตน

5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์(คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย)

ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา หลักการและความมุ่งหมายเป็นพื้นฐานทิศทางการ ปฏิบัติในทุกสถาน “สติ” (การระลึกรู้ในหลักการและความมุ่งหมาย) จึงกำกับ”ภาวนา”(การปฏิบัติ ฝึกฝนอบรมตน) อยู่ตลอดเวลา วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ช่วยให้บุคคลรู้ขอบเขตและขั้นตอน ของการปฏิบัติ ไม่มึนงงหลงใหล ไม่ยึดติดรูปแบบจนตึงเครียด ระลึกตนอยู่เสมอว่า ตนกำลังทำ อะไร ทำเพื่ออะไร และต้องทำอะไร มีอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรค มีอะไรบ้างที่เกื้อหนุน ความ พอเหมาะพอดีอยู่ที่ตรงไหน

6. วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก

เป็นวิธีคิดวิเคราะห์สรรพสิ่งและเหตุการณ์ทั้งหมดตามความเป็นจริง โดยมองเห็นและยอมรับความจริงว่ามีทั้งด้านดี และด้านเสีย รวมทั้งผสมผสานวิธีคิดแบบอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการฝึกฝนให้รู้จักคิดแบบคุณโทษและทางออกอยู่เสมอ นอกจากจะเป็นผู้มีสติใช้เหตุและผลแล้ว ยังเป็นผู้ที่ไม่มีความหลง จะเกิดศรัทธาในสิ่งใดก็รู้จักวิเคราะห์รอบด้าน ไม่มีอคติ จิตจะสงบ

7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม

เป็นวิธีคิดที่เกี่ยวข้องกับ “ความต้องการ” และ “การคิดประเมินค่า” ของบุคคล พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายว่าความต้องการและการคิดประเมินค่าสรรพสิ่งนั้น หากมีใช้สติปัญญาเป็นพื้นฐานแล้วก็เป็น “ตถตา” ที่ต้องกำจัดให้สิ้นไป บุคคลควรตระหนักถึง “คุณค่าแท้” ซึ่งหมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายที่อาศัยปัญญาเป็นเครื่องวัด และเป็นคุณค่าหรือประโยชน์ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง ส่วน “คุณค่าเทียม” หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์ที่มนุษย์ปรุงแต่ง พอกพูนขึ้นจากประโยชน์และหน้าที่อันแท้จริงของมัน อาศัยตถตาเป็นเครื่องวัดและตีราคา คุณค่าเทียมทำให้มนุษย์ทะยานอยาก แก่งแย่ง ริษยา ปราศจากความสุข ผู้ที่คิดแบบนี้จะเข้าใจคุณสมบัติ บทบาทหน้าที่ของสรรพสิ่งตามความจริงที่มันเป็น รู้จักเลือกเสพคุณค่าที่เป็นประโยชน์พื้นฐานแก่ชีวิตอย่างแท้จริง และเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น รู้จักวิเคราะห์ตนเองอยู่เสมอ รู้จักประมาณตน และรับผิดชอบหน้าที่ของตนอย่างเต็มกำลังความสามารถ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ตามคุณค่าแท้อันเป็นจุดหมายของชีวิต

8. วิธีคิดแบบเจ้าคุณธรรม

คือ วิธีคิดที่รู้จักนำเอาประสบการณ์ที่พบมาคิดปรุงแต่งในทางที่ดีงาม เป็นประโยชน์ เป็นกุศล ทำให้มีทัศนคติที่ดีต่อบุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม และมีจิตใจสะอาดผ่องแผ้ว แสดงออกเป็นพฤติกรรมในทางสร้างสรรค์ การคิดในทางที่เป็นกุศลช่วยให้บุคคลเกิดกำลังใจที่จะทำหน้าที่ ทำความดีที่เกิดประโยชน์อยู่เสมอ

9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน

คำว่า “ปัจจุบัน” ตามนัยแห่งพุทธธรรม มิได้หมายความว่าเพียงกาลเวลาที่กำลังเกิดสภาวะต่างๆ เท่านั้น หากแต่ยังหมายถึง กระบวนการ เหตุ ปัจจัย ที่เกี่ยวข้องที่เป็นผลของสภาวะสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว มีผลกำลังเป็นอยู่ และจักเกิดในเวลาต่อไป ผู้ที่คิดในลักษณะนี้จะมีสติ รู้คิดเท่าทันกระบวนการของสภาวะต่างๆ อยู่ตลอดเวลา วิธีคิดแบบนี้เป็นวิธีคิดวิเคราะห์เหตุผล เชื่อมโยงสัมพันธ์องค์ประกอบต่างๆ จนเกิดการรู้คิดที่จะทำปัจจุบันให้ดีที่สุด

- การคิดถึงผลจากอดีตด้วยสติและปัญญา
- การเข้าใจผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากการกระทำในปัจจุบันของตน
- การตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ภารกิจในปัจจุบันให้ดีที่สุดด้วยความพากเพียรพยายาม
- การใช้สติเห็นยวัญมิให้อารมณ์เกาะติด อาลัยอาวรณ์กับอดีต มิให้พัวพันกับอนาคตที่ไม่มีฐานความจริงในปัจจุบัน

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท

“วิภาษ” แปลว่า จำแนก แยก แบ่ง “วาท” แปลว่า การพูด การแสดงคำสอน วิธีคิดแบบวิภาษวาทจึงเป็นวิธีการแสดงออกและสื่อความหมายตามความคิดที่จำแนก แยกแยะประเด็น และแง่มุมต่างๆอย่างครบถ้วนถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถจำแนกได้ ดังนี้

10.1 วิภาษวาทแบบจำแนกสภาวะต่างๆออกเป็นด้านๆตามที่เป็นอยู่จริง แบ่งออกได้ 2 วิธี คือ

10.1.1 จำแนกไปที่ละด้าน ทีละประเด็น

10.1.2 จำแนกทีละด้านจนครบทุกด้าน ทุกประเด็น

10.2 วิภาษวาทแบบจำแนกส่วนประกอบ มีวิธีการเหมือนกับวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ

10.3 วิภาษวาทแบบจำแนกลำดับขณะ เป็นวิธีการคิดแยกแยะตามลำดับความสืบทอดแห่งเหตุปัจจัย ตามลำดับเวลา ลำดับเหตุ ลำดับผลแต่ละระยะของเหตุการณ์ ทำให้สามารถได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง

10.4 วิภาษวาทแบบจำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย วิธีนี้ตรงกับวิธีคิดแบบสืบค้น และสืบสาวเหตุปัจจัยแต่ละตัวที่เกี่ยวข้องเป็นเหตุเป็นผลกัน

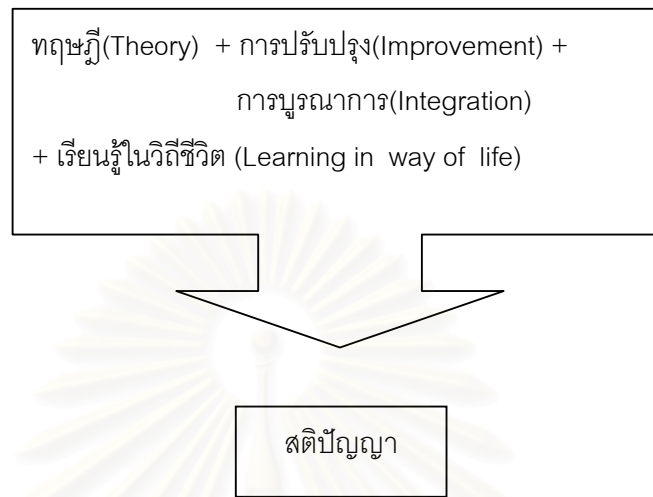
10.5 วิภาษวาทแบบจำแนกโดยเงื่อนไข วิธีนี้เป็นการจำแนกเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจนก่อนแล้วจึงเสนอข้อสรุปหรือวินิจฉัย

10.6 วิภาษวาทในการตอบปัญหา เป็นการคิดแยกแยะแล้วชี้แจงแง่มุมต่างๆจนผู้ถามเข้าใจแจ่มแจ้ง

จะเห็นว่าหลักโยนิโสมนสิการเป็นหลักการคิดที่มุ่งหวังให้ผู้คิดดูมด้วยเหตุและผล มีวิจารณ์ญาณที่แยบคาย พิจารณาสังต่างๆอย่างรอบคอบนับว่าเป็นหลักการคิดที่เป็นประโยชน์ยิ่ง และสามารถนำไปเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ ในกระบวนการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ มนุษย์ย่อมต้องฝึกความคิดของตนให้ดำเนินไปอย่างถูกวิธี มีหลักการ สุมน อมรวิวัฒน์ (2531:7-8) ได้เสนอแผนภูมิการพัฒนาความคิดของมนุษย์ที่ประยุกต์จากหลักโยนิโสมนสิการ รวมทั้งหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ชั้นที่ 5 ไว้ ดังนี้

จากแผนภูมิการพัฒนาความคิดข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า สติปัญญาจะบังเกิดขึ้นได้ เพราะมนุษย์รู้จักใช้ความคิดอย่างเป็นขั้นตอน เมื่อมนุษย์ได้รับข่าวสารใดๆก็ตามก็ต้องมีการจัดระบบ มีการวิเคราะห์โดยผสมผสานระหว่างข้อความจริง ประสบการณ์ และข้อวินิจฉัยที่รอบด้าน ซึ่งบางครั้งต้องมีการวิจัย ทดลอง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นจนได้เป็นหลักการอันดีงาม เมื่อมาสู่ขั้นนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตก็ต้องมีการปรับปรุง มีการบูรณาการให้เหมาะสม การคิดอย่างแยกคางนี้ จะช่วยเพาะบ่มสติปัญญาให้มนุษย์และช่วยให้มนุษย์สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้สังคม

จากแนวคิดเกี่ยวกับความคิดที่กล่าวไว้ข้างต้นนี้สามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการคิดขององค์ปาฐกแต่ละท่านจากปาฐกถาโกมล คีมทองได้ว่าแต่ละท่านนั้นมีวิธีคิดในลักษณะใด บัจจุบันบ้างที่หล่อหลอมทัศนคติ ความคิดอ่านที่พวกเขาได้แสดงออกผ่านทางกรเรียบเรียงสารที่ปรากฏในปาฐกถาแต่ละชิ้น ซึ่งจะช่วยให้เราทราบถึงกระบวนการทัศนอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนขององค์ปาฐกแต่ละท่านได้

ทฤษฎีองค์ห้า(pentad) ของเคนเนธ เบิร์ก (Kenneth Burke)

เคนเนธ เบิร์ก (Kenneth Burke) เป็นศาสตราจารย์ทางสังคมวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก ในหนังสือ Grammar of Motives เขาได้บัญญัติคำว่า dramatism ขึ้นเพื่อใช้เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับแรงจูงใจของมนุษย์ โดยเบิร์กตั้งคำถามว่ามีสิ่งใดเกี่ยวข้องบ้างเมื่อเราพูดว่าคนเหล่านั้นทำอะไรหรือทำไมพวกเขาจึงทำเช่นนั้น ซึ่งการที่เราจะตอบคำถามเหล่านี้ได้เราจะต้องวิเคราะห์องค์ประกอบ 5 ประการของ dramatism ซึ่งเรียกว่า pentad อันประกอบด้วย (อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท ,2539:188 –189)

1. การกระทำ(act) การกระทำนั้นคืออะไร (what)
2. ฉาก(scene) การกระทำนั้นถูกกระทำเมื่อไรหรือที่ไหน มีเงื่อนไข ข้อจำกัดอะไรบ้าง (where /when)
3. ผู้กระทำ(agent) ใครเป็นผู้กระทำ (who)
4. วิธีการ(agency) ผู้กระทำใช้วิธีการอย่างไร (how)
5. จุดประสงค์ (purpose) เหตุใดจึงกระทำกิจนั้น (why)

องค์ประกอบทั้ง 5 นี้จะเป็นตัวกระตุ้นให้เราสำรวจแรงจูงใจของมนุษย์ได้ในขอบเขตที่ภาษาและความคิดจะอำนวยให้และจะเข้าใจถึงทัศนคติในการมองโลก มองเหตุการณ์ต่างๆของผู้พูด รวมทั้งปฏิกริยาโต้ตอบที่มีต่อเหตุการณ์นั้นว่ามีความเหมาะสมอย่างไร (อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, 2539 : 113) โดยการวิเคราะห์สามารถจับคู่ pentad ได้ถึง 10 ชุดด้วยกัน คือ scene-act scene-agent , scene-agency , scene-purpose , act-purpose , act-agent , act-agency , agent-purpose , agent-agency , และagency-purpose เพื่อชี้ให้เห็นว่าผู้พูดกำลังใช้ภาษาและความคิดของเขาวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมุ่งเน้นที่องค์ประกอบใดเป็นหลัก ทั้งนี้เบิร์กได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า ถ้าผู้พูดเน้นการกระทำ(act) เป็นหลักใหญ่ในการวิเคราะห์ เขาก็จะมีแนวโน้มในการมองโลกเชิงสัจนิยม(realism) ถ้าผู้พูดเน้นฉาก(scene) เป็นหลักใหญ่ในการวิเคราะห์ เขาก็จะมีแนวโน้มในการมองโลกเชิงวัตถุนิยม(materialism) ถ้าผู้พูดเน้นผู้กระทำ(agent) เป็นหลักใหญ่ในการวิเคราะห์ เขาก็จะมีแนวโน้มในการมองโลกเชิงจิตนิยม(idealism) ถ้าผู้พูดเน้นวิธีการ(agency)เป็นหลักใหญ่ในการวิเคราะห์ เขาก็จะมีแนวโน้มในการมองโลกเชิงปฏิบัตินิยม(pragmatism) และถ้าผู้พูดเน้นจุดประสงค์(purpose)เป็นหลักใหญ่ในการวิเคราะห์ เขาก็จะมีแนวโน้มในการมองโลกเชิงมานนิยม(mysticism) (Foss,Sonja K.,1996:461)

จากทฤษฎีองค์ห้า (pentad) ของเคนเนธ เบิร์ก สามารถนำมาใช้วิเคราะห์เนื้อหาของปาฐกถาโกมล คิมทองในลักษณะการหาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งห้าที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหา พิจารณาว่าองค์ปาฐกได้เรียบเรียงสารโดยมุ่งเน้นที่องค์ประกอบใดเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าองค์ปาฐกมีแรงจูงใจสำคัญในการกล่าววาทะโดยสอดคล้องกับทัศนคติในการมองโลกมองสังคมไปในทิศทางใด

ทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์ (Rhetorical situation) ของลอร์ด บิทเซอร์ (Lloyd Bitzer)

ศาสตราจารย์ลอร์ด บิทเซอร์ ให้คำอธิบาย Rhetorical situation ว่าเป็นสภาพการณ์ที่เชิญชวนให้มีวาทะได้ตอบ โดยสภาพการณ์นั้นไม่ใช่สภาพการณ์ทั่วไปแต่เป็นสภาพการณ์ที่ผู้พูดต้องพูดเพื่อตอบรับหรือให้สอดคล้องกับสถานการณ์ บิทเซอร์มีความเห็นว่าวาทะจะต้องทำหน้าที่ที่มีประโยชน์(pragmatic) ทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นจริง(reality) โดยมีคนกลาง (mediator) เป็นผู้กระทำ ซึ่งคนกลางในที่นี้คือ ผู้พูด องค์ประกอบสำคัญของ rhetorical situation ประกอบด้วย (อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท,2539:162-164)

1. **exigence** หมายถึง สถานการณ์เร่งด่วน สิ่งบกพร่องหรืออุปสรรคอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่รอการตอบสนอง การแก้ไข หรือการเปลี่ยนแปลง กรณีเร่งด่วนหรือสิ่งบกพร่องนี้ในแง่ของวาทะแล้วจะต้องได้รับการตอบสนองหรือแก้ไขด้วยวาทะเท่านั้นจึงจะเป็นองค์ประกอบของ rhetorical situation

2. **audience** หมายถึง ผู้ฟัง ในที่นี้หมายถึง ผู้ที่สามารถได้รับอิทธิพลจากวาทะและชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

3. **constraints** หมายถึง สิ่งที่มีอำนาจที่จะจำกัดการตัดสินใจ และการกระทำที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ ข้อจำกัดเหล่านี้แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

3.1 สิ่งที่เกิดโดยผู้พูดจัดทำขึ้นมาจาก เช่น หลักฐาน ข้อพิสูจน์ สำนวนลีลาที่เลือกใช้ ประเด็นต่างๆในการโต้แย้ง

3.2 สิ่งที่ดำเนินไปตามธรรมชาติมีอยู่แล้วไม่ได้สร้างขึ้น เช่น บุคลิกของผู้พูด ภาพพจน์เกี่ยวกับตัวผู้พูด ผลประโยชน์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง เป็นต้น

4. **speaker** หมายถึง ตัวผู้พูดเองเมื่อเริ่มได้ตอบกับ rhetorical situation เช่น ผู้พูดมาพูดในฐานะอะไร เหมาะสมกับฐานะหรือไม่

5. **speech** หมายถึง วาทะ เมื่อสภาพการณ์เชิญชวนการตอบโต้ที่เหมาะสมเกิดขึ้น สภาพการณ์นั้นจะเป็นตัวชี้แนะจุดประสงค์ของวาทะและกำหนดโครงเรื่องที่จะพูด เนื้อหา ลีลา ของวาทะ

ทฤษฎีเกณฑ์หลักทั้งห้า (Five Canons) ของวาทวิทยา

เกณฑ์หลักทั้งห้า(Five Canons) เป็นการแบ่งลักษณะสำคัญห้าประการของวาทะที่ผู้พูดจะต้องทราบ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวปรากฏในงานทางวาทวิทยาที่สำคัญของชาวโรมัน คือ Rhetorica ad Herennium ที่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าผู้ใดเป็นผู้แต่ง (อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท, 2539: 107-109) ซึ่งเกณฑ์หลักทั้งห้านี้เป็นสิ่งที่ผู้พูดต้องคำนึงถึงเมื่อต้องการจะให้มีความชัดเจนมากขึ้นหนึ่ง โดยแบ่งได้ ดังนี้

1. **การคิดค้นเนื้อหา (Invention)** คือความพยายามของผู้พูดในอันที่จะหาสิ่งที่จะมาพูด โดยต้องคำนึงถึงการพินิจวิเคราะห์ การสำรวจตรวจตรา การค้นหาค้นหาที่โต้แย้งที่เหมาะสม ปราชญ์ทางวาทวิทยาเห็นพ้องต้องกันว่าเนื้อหาเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของวาทะ การคิดค้นเนื้อหาเป็นการเตรียมวาทะทั้งบทด้วยการสำรวจตรวจตรา โดยคำนึงถึงการเน้นในประเด็นใด และการใช้อองค์ประกอบที่โน้มน้าวใจในด้านอารมณ์ เหตุผล และบุคลิกของผู้พูด ทั้งนี้ Campbell และ Burkholder (1997: 77-80) ได้กล่าวไว้ว่าสิ่งที่ช่วยให้อารมณ์มีความสมบูรณ์แบบนั้นผู้พูดต้องใช้หลักฐานที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็น ตัวอย่าง สถิติ การเปรียบเทียบ หรือการอ้างผู้ทรงคุณวุฒิในเรื่องนั้นๆ รวมไปถึงการคำนึงถึงประเด็นในการโต้แย้งที่เกี่ยวข้องกับการตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับความจริง สิ่งที่เกิดขึ้น การกระทำนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร รวมไปถึงการกระทำนั้นมีวิธีการอย่างไร มีความเหมาะสมหรือไม่ ความน่าสนใจอีกประการหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการคิดค้นเนื้อหา คือ ผู้พูดต้องคำนึงถึง Pathos คือ ความสามารถของผู้พูดในการที่จะโน้มน้าวผู้ฟังให้คล้อยตามในด้านอารมณ์ Ethos คือ คุณสมบัติของผู้พูดที่ประกอบด้วยความรู้ ความสามารถ เจตคติที่ดี มีศีลธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความรอบรู้ทางสังคมของผู้พูด

2. **การจัดเรียงเรียงเนื้อหา (Arrangement)** คือ การวางโครงสร้างของวาทะอย่างเป็นระเบียบ และการเชื่อมโยงความคิดเข้าด้วยกัน ซึ่งวิธีการจัดเรียงเรียงเนื้อหานี้เป็นกระบวนการ

หลักที่จะช่วยให้การคิดค้นเนื้อหาให้ออกมาเป็นเรื่องได้ โดยมีหลักเกณฑ์สำคัญในเรื่องของ
เอกภาพ ความต่อเนื่อง และการเน้นประเด็นที่สำคัญ

3. **ท่วงทำนอง (Style)** คือ ความเหมาะสมของการใช้ภาษาให้สะดวก การเลือกใช้คำ
ที่เหมาะสมแล้วนำมาเรียบเรียงให้ได้ใจความที่ดี สื่อความหมายที่ชัดเจน เรียบง่าย ถูกต้อง
แม่นยำ และสื่อถึงประเด็นที่เหมาะสม

4. **การจดจำเนื้อหาที่จะพูด (Memory)** คือ วิธีการจดจำในสิ่งที่จะพูด ซึ่งเกณฑ์ข้อนี้ใน
ปัจจุบันได้ลดความสำคัญลง เพราะในปัจจุบันผู้พูดมักนิยมอ่านจากต้นร่าง มิได้จดจำรายละเอียด
ของเรื่องที่พูดในลักษณะของการท่องจำ

5. **การให้สุนทรพจน์ (Delivery)** คือ การให้ความสำคัญกับการแสดงออกในการพูดโดย
พิจารณาจากอากัปกริยาและคุณภาพเสียงของผู้พูด

การสังเคราะห์ทฤษฎีใหม่เพื่อใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้

จากทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์ (Rhetorical situation) ของ ลอยด์ บิทเซอร์ และ
ทฤษฎีเกณฑ์หลักทั้งห้า (Five Canons) สามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ปาฐกถาโกมล คิม
ทอง เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสามารถขององค์ปาฐกในการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจเพื่อนำมา
ผู้ฟังในสิ่งที่นำเสนอโดยมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ความเป็นไปทางสังคมไทยในบริบทต่างๆ
ทั้งนี้ เพื่อให้การวิเคราะห์มีประสิทธิภาพสูงสุด ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์ทฤษฎีทั้งสองออกมาเพื่อใช้ใน
งานวิจัยครั้งนี้รวม 3 ประเด็น คือ

1. **Invention** ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การคิดค้นเนื้อหาขององค์ปาฐกเพื่อนำเสนอประเด็น
สำคัญในวาทะโดยพิจารณาองค์ประกอบของบุคคล อารมณ์ และเหตุผลที่องค์ปาฐกได้แสดงออก
ผ่านทางวาทะนั้นๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่าองค์ปาฐกคือผู้ที่มีความโดดเด่นด้านการคิด (เป็นการรวม
องค์ประกอบด้าน speaker และ speech) ซึ่งในส่วนการคิดค้นเนื้อหานี้จะสอดคล้องกับเกณฑ์
การวิเคราะห์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ "วิธีคิด" ขององค์ปาฐก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำการคิดค้นเนื้อหา
(Invention) รวมเข้ากับการวิเคราะห์เกี่ยวกับวิธีคิดเพื่อช่วยให้เห็นถึงความลุ่มลึกขององค์ปาฐกที่
รอบด้านมากขึ้น

2. Context ในงานวิจัยนี้ หมายถึง บริบททางสังคมและการเมืองในขณะที่ยังคงต้องคงชีพอยู่ นำเสนอวาทะ ซึ่งอาจจะเป็นสภาพการณ์เร่งด่วนหรือจะเป็นการวิเคราะห์ วิพากษ์ สังคม หรือการบอกเล่าความเป็นไปทางสังคมในมุมมองขององค์ปาฐก โดยวาทะที่แสดงออกดังกล่าว เป็นสิ่งที่สื่อถึงสำนึกทางสังคมขององค์ปาฐกเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคม

3. Style ในงานวิจัยนี้ จะพิจารณาให้เห็นถึงการใช้ภาษาเพื่อสื่อถึงความคิดขององค์ปาฐก รวมไปถึงการใช้หลักฐานสนับสนุนต่างๆ เพื่อช่วยให้วาทะบังเกิดประสิทธิภาพและมีผลต่อการโน้มน้าวใจ และความสามารถในการเรียบเรียงวาทะได้อย่างน่าสนใจ นำติดตามขององค์ปาฐก (ซึ่งเป็นการรวมองค์ประกอบด้าน constraints และ arrangement เข้าไว้ด้วยกัน)

อนึ่ง ในงานวิจัยนี้เกณฑ์ทั้งห้าในส่วนที่เกี่ยวกับการจดจำเนื้อหาและการให้สุนทรพจน์จะไม่ได้เน้นย้ำเป็นพิเศษเพราะองค์ปาฐกจากปาฐกถาโกมล คิมทอง จะนิยมอ่านจากต้นร่าง และในส่วนของผู้ฟัง (audience) ในทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์นั้นไม่สามารถตรวจสอบข้อมูลได้เพราะเป็นการศึกษาผ่านจากทางเอกสารจึงมิได้ให้นำหน้าหน้าไว้ในงานวิจัยครั้งนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช” ของ บัณฑิต โคกานุ่น (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวาทศิลป์ในพระราชสาส์นของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส รวมทั้งหาความสัมพันธ์ของการใช้วาทศิลป์ในพระราชสาส์น ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ อาทิ การเมือง การปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ศาสนา และการค้า ซึ่งงานวิจัยนี้ใช้การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ศึกษาจากเอกสาร พงศาวดาร จดหมายเหตุของชาวต่างชาติ โดยใช้ทฤษฎีทางวาทวิทยาเกี่ยวกับบริบทของวาทะ ทฤษฎีของลอยด์ บิทเซอร์ รวมทั้งการสื่อสารเชิงการทูตได้แก่ ทฤษฎีพิธีการทูต ทฤษฎีความนุ่มเนียน ทฤษฎีปฏิเสฐ ผลการวิจัยพบว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงใช้วาทศิลป์ที่เป็นเลิศในพระราชสาส์น โดยมีราชทูตและขุนนางในราชสำนักเป็นผู้สนองพระบรมราชโองการ นอกจากนี้บาทหลวงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญทางการทูตเพื่อเจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพล

อดุลยเดช เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ. 2493 –2542) “ ของ วินี เชียงเถียร (2542) ได้ศึกษาพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา โดยวิเคราะห์พระราชดำรัสรวมทั้งสิ้น 44 องค์ จากเอกสารการรวบรวมของสำนักราชเลขาธิการและหนังสือพิมพ์รายวันตั้งแต่ปีพ.ศ. 2493 – 2542 ทั้งนี้ ได้ศึกษาบริบทของบ้านเมือง ประกอบการวิเคราะห์รวมทั้งใช้ทฤษฎีทางวาทวิทยา อาทิ วาทศาสตร์ของอริสโตเติล ทฤษฎีการอ้างเหตุผลของสตีเฟน ทูลมิน ทฤษฎีตอบโต้สถานการณ์ของลอยด์ บิทเซอร์ ผลการวิจัยพบว่า พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษามีแก่นเรื่องสำคัญเกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจและการเมือง สะท้อนให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ เน้นเรื่องคุณธรรมและการพัฒนาสอดคล้องกับบริบทของบ้านเมือง ทรงใช้ภาษาในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทแรกๆ ทรงอ่านจากต้นฉบับ ทำให้ภาษาที่ทรงใช้เรียบง่าย สั้นกะทัดรัด ต่อมาเมื่อเริ่มพระราชทานพระราชดำรัสโดยไม่มีการเขียนไว้ล่วงหน้า การใช้ภาษาจึงหลากหลายขึ้น ใช้วิธีการโน้มน้าวใจด้วยการอ้างเหตุผลต่างๆ เพื่อให้ประชาชนหรือผู้ฟังคล้อยตาม และนำไปสู่การปฏิบัติ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “กลยุทธการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า” ของ อัญชลี ธิเรต (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวงจำนวน 152 พระสูตร ทั้งนี้ได้ใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเล่าเรื่องและทฤษฎีสัญญาวิทยามาใช้ประกอบการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่าการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามีการเล่าเรื่อง ยกตัวอย่าง เปรียบเทียบสิ่งใกล้ตัว วิธีการดำเนินเรื่องใช้หลักฐานอ้างอิงคำสอนการยกตัวอย่าง และเปรียบเทียบนั้นใช้เรื่องเล่าสั้น ๆ ไม่ซับซ้อน เหตุการณ์ต่าง ๆ สัมพันธ์กันตามหลักเหตุและผล สามารถติดตามและเห็นจริงได้

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วาทะในการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลของ นายชวน หลีกภัย กรณี ส.ป.ก. 4 – 01” ของ พรทิพย์ เอื้ออุฬาร(2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวาทะในการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลของ นายชวน หลีกภัย กรณี ส.ป.ก. 4 –01 ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร รายงานการประชุมสามัญประจำปีในประเด็นการอภิปรายไม่ไว้วางใจกรณี ส.ป.ก. 4-01 ช่วงวันที่ 17 – 19 พฤษภาคม 2538 และข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มติชน กรุงเทพธุรกิจ ในส่วนข่าวประจำวัน บทบรรณาธิการ บทวิเคราะห์ข่าว และคอลัมน์ประจำวัน ตั้งแต่วันที่ 19 พฤศจิกายน 2537 – 19 พฤษภาคม 2538 เพื่อให้เข้าใจบริบทของวาทะ และเข้าใจถึงโครงสร้างการแสดงผลของวาทะที่ใช้ในการอภิปรายไม่ไว้วางใจ โดยใช้แนวคิดบริบททางวาทะของ ลอยด์ บิทเซอร์

และแนวคิดโครงสร้างการแสดงผลของ สตีเฟน ทูลมิน มาใช้ในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่าการขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลเกิดขึ้นจากการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการมอบเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. 4-01 ให้คนร่ำรวย ช่วยสร้างกระแสให้กลุ่มประชาชน สมัชชาต่างๆ ชุมนุมเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมนำไปสู่การยื่นญัตติเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ โดยผู้ฟังแบ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน) และประชาชนทุกสาขาอาชีพ ซึ่งก่อนหน้าการอภิปรายฝ่ายรัฐบาลเกิดการขัดแย้งกันเองทำให้ความน่าเชื่อถือลดลง การอภิปรายครั้งนี้ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านทำหน้าที่เสนอข้อมูลและเหตุผลต่างๆ ซึ่งการอ้างเหตุผลของทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านเมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า หลักฐานและข้อสนับสนุนต่างๆ เป็นการยกมากล่าวอย่างลอยๆ ไม่มีหลักฐานมายืนยัน ส่วนใหญ่หลักฐานที่ใช้จะเป็นข้อกฎหมายที่นำมาหักล้างกันเพื่อความน่าเชื่อถือว่าได้ปฏิบัติตามกฎหมายรัฐธรรมนูญอย่างถูกต้อง

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ปรัชญาการสื่อสารในธรรมสารของพุทธทาสภิกขุ” ของ ปุณณนุช ชูติมา (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาความคิดของพุทธทาสภิกขุรวมทั้งศึกษาแนวคิดการสื่อสารของพุทธทาสภิกขุ โดยศึกษาจากปาฐกถาและธรรมบรรยายที่ตีพิมพ์และเผยแพร่สู่สาธารณะ ผลการวิจัยพบว่า พุทธทาสภิกขุเห็นว่าความจริงมีสองระดับ คือ ความจริงแท้ นั่นคือธรรมะซึ่งเป็นความจริงสากล มีลักษณะเป็นความว่างเปล่าจากความเป็นตัวตน และความจริงเชิงสมมุติ เป็นความจริงที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน การสื่อสารคือระบบสัมพันธ์ภาพของมนุษย์แบ่งได้เป็น การสื่อสารในระดับมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับตนเอง มนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ และมนุษย์กับสังคม การสื่อสารสู่สาธารณะของพุทธทาสภิกขุเป็นการสื่อสารโดยส่งธรรมสารผ่านสื่อต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อระคน นอกจากนี้พุทธทาสภิกขุมีทฤษฎีความรู้ในแนวปัจเจกนิยมแบบเฉพาะตน เพราะนอกจากจะยอมรับข้อมูลเชิงประจักษ์จากประสาทสัมผัสทั้งห้าแล้ว ท่านยังใช้ช่องทางอายตนะทางใจไว้รับรู้ข้อมูลที่เป็นความคิดและอารมณ์และให้ความสำคัญเพราะเป็นสัมพันธ์ภาพของมนุษย์กับตนเองและโลกภายนอก คุณค่าความรู้นั้นต้องนำความรู้มาใช้ประโยชน์แก่ทุกฝ่ายและเป็นหนทางสู่การปฏิบัติความเป็นมนุษย์นิยมของพุทธทาสภิกขุ นั้นเห็นได้ชัดจากความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตซึ่งการสื่อสารควรนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดนั้น คือ ความจริงแท้ ธรรมะ นิพพานหรือความสงบอันเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับปรัชญาแบบวิมุตินิยม

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วาทกรรมวิเคราะห์รายการนายกฯ ทักซิณคุยกับประชาชน และรายการชวนออนไลน์” ของ รัตนาวดี สํารานุสุข(2545) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปฏิการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมของวาทะของทั้งสอง ผู้นำ รูปแบบและความหมายที่ปรากฏในรายการ การพิสูจน์แสดงหลักฐาน

โดยใช้ การศึกษาเชิงคุณภาพแบบสหวิธีการประกอบด้วย การวิเคราะห์เนื้อหา การศึกษา
 วาทกรรม การวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงเจาะลึก ผลการศึกษาพบว่าวาทกรรมที่
 เกิดขึ้นของทั้งสอง รายการทั้งรูปแบบและเนื้อหา มีเรื่องของสถานภาพ บทบาท สิทธิ
 อำนาจ อุดมการณ์ การครองความเห็นใหญ่ การแย่งชิงพื้นที่ทางการเมือง รูปแบบวาทะในรายการ
 นายกฯ ทักษิณคุยกับ ประชาชน ส่วนใหญ่เป็นวาทะเกี่ยวกับนโยบาย ค่านิยม คุณธรรม
 จริยธรรม ขณะที่รายการ ชวนออนไลน์มีรูปแบบวาทะเกี่ยวกับข้อเท็จจริง และประเด็นที่พบใน
 รายการซึ่งเป็นการโต้แย้งแสดงเหตุผลกันพบ 5 ประเด็น ได้แก่ การปฏิรูปราชการ การโยกย้าย
 นายทหารระดับสูง กฎหมายฟื้นฟูเศรษฐกิจ 11 ฉบับ การก่อการร้ายภาคใต้ และการทุจริตจัดซื้อ
 ปุ๋ย

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วาทะของนักคิดไทยจากปาฐกถาโกมล คีมทอง” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) จากปาฐกถาของมูลนิธิโกมล คีมทอง จำนวน 29 เรื่อง ตั้งแต่ปาฐกถาเรื่องแรกเมื่อ พ.ศ. 2517 จนถึงเรื่องล่าสุดเมื่อ พ.ศ. 2546 ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์บริบท (contextual analysis) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองของไทยเพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนให้ทราบถึงวิถีคิดที่สื่อออกมาขององค์ปาฐกแต่ละท่าน

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

แหล่งข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ปาฐกถาของมูลนิธิโกมล คีมทอง ที่ตีพิมพ์ออกเผยแพร่ในรูปแบบของหนังสือ จำนวน 29 เรื่อง ดังนี้

ครั้งที่	ปี พ.ศ.	เรื่อง	องค์ปาฐก
1	2517	อุดมคติ	ป๋วย อึ๊งภากรณ์
2	2518	หลักการ สิทธิเสรีภาพ หลังปฏิวัติ ตุลาคม 2516	เสนห์ จามริก
3	2519	พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน จะกู้ชาติได้อย่างไร	ประเวศ วะสี
4	2520	การปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระทา (พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน)	พระครูสาครสังวรวิจิ
5	2522	พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมือง ในปัจจุบัน	สุลักษณ์ ศิวรักษ์
6	2523	ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม	พระราชวรมนี (ประยูร ปรยุตโต)
7	2524	ภาวนากับการรับใช้สังคม	พระประชา ปสนุนธมโม
8	2525	อารมณ์ ความรัก และเสรีภาพ ของเด็ก	รัชนี ธงไชย

9	2526	คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต	วิชัย ไชควิวัฒน์
10	2527	แสงสว่างรากฐานของชีวิตในโลก แห่งกิจกรรม	พระไพศาล วิสาโล
11	2528	ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน เตือนใจ ดีเทคน์	
12	2529	สายพานชีวิต	วิบูลย์ เข็มเฉลิม
13	2530	จากวิกฤตการณ์สุมิติใหม่ของ สาธารณสุขไทย	สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ สุพจน์ อัครพินธุรัตนกุล
14	2531	อยู่ภูธร ย้อนมองกรุง ข้าวประดับดิน : รูปแบบอันงดงาม ของความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรรม กับระบบนิเวศน์	ศิริชัย นฤมิตรเวชการ เดชา ศิริภัทร
15	2532	สู่เสรีภาพ : การได้มาซึ่งสิทธิ เสรีภาพและประชาธิปไตยใน สถานการณ์ปัจจุบัน	สรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์
16	2533	ก็เพราะรัก...แผ่นดินเกิด : คนรุ่นใหม่ กับแรงบันดาลใจแห่งการทำงาน	บัญชา พงษ์พานิช
17	2534	อุดมคติของสามัญชนบนทาง เปลี่ยนแห่งยุคสมัย	รสนา โตสิตระกูล
18	2535	จะยังชีวิตที่ดีได้หรือ?	โสภณ สุภาพงษ์
19	2536	ท่ามกลางลมหายใจของชนบท	ผ่องและสุนทรีย์ ช่างกิ่ง
20	2537	คนกู่ทะเล	พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ
21	2538	แม่หญิงพัฒนา	ทองดี โพธิยอง
22	2539	ครูของแผ่นดิน สร้างสรรค์ การเรียนรู้กับกลุ่มชน	สุรินทร์ กิจนิตย์ชัชว
23	2540	ทำไมต้องช่วยคนจน?	วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์
24	2541	ทรัพยากรชีวภาพอาเพศ การย้ายพันธุกรรมและการต่อสู้ ของชุมชน	วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ
25	2542	บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่าม	พระครูสุภาจารย์วัฒน์

		กลางภาวะวิกฤต		
26	2543	การใช้อำนาจรัฐโดยการกำกับของ ประชาชน	สุรสีห์	โกศลนาวิน
27	2544	สืบสายธารตำนานนักอุดมคติ : หัวใจผู้นำนักอุดมคติแห่งสามัญชน	เสมอ	พริ้งพวงแก้ว
28	2545	ผู้เพื่อสิทธิของผู้ป่วยจากการทำงาน	สมบุญ	สีคำดอกแค
29	2546	งานพัฒนาคือการปลดปล่อย	บรรจง	นะแส

ปาฐกถาทั้งหมดผู้วิจัยได้ประสานกับมูลนิธิโกมล คีมทอง เพื่อขอเนื้อหาปาฐกถามาใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งได้ข้อมูลครบถ้วนตามที่ระบุไว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเนื้อหาของปาฐกถาทั้งหมดมาวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาที่จัดปาฐกถา เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นระบบและสื่อถึงวาทวิทยาที่สัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมได้เด่นชัดขึ้น ผู้วิจัยจึงจัดกลุ่มของข้อมูลโดยแบ่งตามบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองไทยที่สำคัญ 5 ยุคสมัย ที่ส่งผลถึงโครงสร้างและระบบคิดของคนไทย ดังนี้

1.บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 – ก่อน 6 ตุลาคม 2519 ประกอบด้วยปาฐกถาจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่

อุดมคติ

หลักการ สิทธิเสรีภาพหลังปฏิวัติตุลาคม 2516

พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร

2.บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 – ยุคจากป่าคินสู่เมือง 2528 ประกอบด้วยปาฐกถาจำนวน 8 เรื่อง ได้แก่

การปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระบัตร(พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน)

พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน

ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม

ภาวนากับการรับใช้สังคม

อารมณ์ ความรัก และเสรีภาพของเด็ก

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

แสวงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม

ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

3.ปริบททางสังคมและการเมืองช่วงก่อนเศรษฐกิจเฟื่องฟู 2529 -ก่อนพฤษภาคม 2535 ประกอบด้วยปาฐกถาจำนวน 7 เรื่อง ได้แก่

สายพานชีวิต

จากวิกฤตการณ์สู่มิติใหม่ของสาธารณสุขไทย

อยู่ภูธร ย้อนมองกรุง ชั่ววาระดับดิน:รูปแบบอันงดงามของความสัมพันธ์ระหว่าง
เกษตรกรรมกับระบบนิเวศน์

สู่เสรีภาพ:การได้มาซึ่งสิทธิ เสรีภาพและประชาธิปไตยในสถานการณ์ปัจจุบัน

ก็เพราะรัก...แผ่นดินเกิด:คนรุ่นใหม่กับแรงบันดาลใจแห่งการทำงาน

อุดมคติของสามัญชนบนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย

จะยังชีวิตที่ดีได้หรือ?

4.ปริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง พฤษภาคม 2535 - วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ประกอบด้วยปาฐกถาจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่

ท่ามกลางลมหายใจของชนบท

คนกู่ทะเล

แม่หญิงพัฒนา

ครูของแผ่นดิน สร้างสรรค์การเรียนรู้กับกู่ชุมชน

ทำไมต้องช่วยคนจน?

5.ปริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 -ปัจจุบัน
ประกอบด้วยปาฐกถาจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่

ทรัพยากรชีวภาพอาเพศ การย้ายถิ่นฐานกรรมและการต่อสู้ของชุมชน
 บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต
 การใช้อำนาจรัฐโดยการกำกับของประชาชน
 สืบสายธารตำนานนักอุดมคติ:หัวใจปู้สู่นักอุดมคติแห่งสามัญชน
 ผู้เพื่อสิทธิของผู้ป่วยจากการทำงาน
 งานพัฒนาคือการพัฒนาปลดปล่อย

เมื่อผู้วิจัยจัดกลุ่มของปาฐกถาตามบริบทดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะทำการวิเคราะห์ข้อมูล
 ด้านเนื้อหา กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลตามหลักทฤษฎี โดยใช้นวนคิดของเคนเนธ
 เบิร์ก การสังเคราะห์ทฤษฎีของลอยด์ บิทเซอร์ และทฤษฎีเกณฑ์หลักทั้งห้ามาใช้ประกอบการ
 วิเคราะห์

นอกจากนี้ผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์องค์ปาฐกทุกท่าน (ยกเว้นองค์ปาฐกท่านแรกที่ถึงแก่
 อนิจกรรม) เพื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับวิธีคิดสำคัญที่สื่อได้ถึงลักษณะอันโดดเด่นขององค์ปาฐกแต่ละ
 ท่าน

การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการนำเสนอข้อมูล อภิปรายผลการวิจัยโดยการพรรณนาความ (Descriptive)

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาเรื่อง “วาทะของนักคิดไทยจากปาฐกถาโกมล คีมทอง” โดยอาศัยบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองของไทยในยุคสมัยที่ส่งผลถึงโครงสร้างและระบบคิดของคนไทยรวม 5 บริบท ได้แก่

1. บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516- ก่อน 6 ตุลาคม 2519
2. บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 –ยุคจากป่าคืนเมือง 2528
3. บริบททางสังคมและการเมืองช่วงก่อนเศรษฐกิจเฟื่องฟู 2529 –ก่อนพฤษภาคม 2535
4. บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังพฤษภาคม 2535-วิกฤตเศรษฐกิจ 2540
5. บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ 2540- ปัจจุบัน

ในส่วนของ การวิเคราะห์วาทะขององค์ปาฐกจากปาฐกถาโกมล คีมทองนั้น ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์เป็น 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่1 แสดงภูมิหลังขององค์ปาฐกทั้ง33ท่าน(ซึ่งแสดงไว้เป็นภาพรวมในตอนต้นของการวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏในตารางที่ 1)

ส่วนที่2 แสดงเนื้อหาในปาฐกถาพร้อมตัวอย่าง

ส่วนที่3 แสดงวิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention)ขององค์ปาฐก Context และ Style ซึ่งได้จากการสังเคราะห์ทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์ของลอร์ด บิทเซอร์ และทฤษฎีเกณฑ์หลักทั้งห้าเข้าไว้ด้วยกัน

ส่วนที่4 แสดงกลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลขององค์ปาฐกตามทฤษฎีของค้ำห้ำของเคนเนธ เบิร์ก

ซึ่งผลการศึกษาเรื่อง “วาทะของนักคิดไทยจากปาฐกถาโกมล คีมทอง” เป็นไปดังต่อไปนี้

ตารางที่1 แสดงภาพรวมของภูมิหลังองค์ปาฐกทั้ง33ท่าน เพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานภาพและปัจจัยหลักในการได้รับการคัดเลือกให้แสดงปาฐกถาโกมล คีมทองในแต่ละปี

ตารางที่ 1

ปี	ชื่อองค์ปาฐก	สถานภาพ	ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ได้รับการเลือกเป็นองค์ปาฐก
2517	ป๋วย อึ๊งภากรณ์	รองประธานมูลนิธิโกมล คีมทอง/ข้าราชการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ปรึกษาเศรษฐกิจของรัฐบาล/สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ	มีภาพลักษณ์ที่เป็นต้นแบบของความเป็นนักคิด มีความสามารถเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง วางรากฐานทางความคิดที่เน้นการดำเนินชีวิตอย่างมีอุดมคติ เน้นการแก้ปัญหาโดยใช้สันติวิธี
2518	เสน่ห์ จามริก	รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ความโดดเด่นในการคิดเชิงรัฐศาสตร์ที่เน้นการวิเคราะห์หรือรอบด้าน
2519	ประเวศ วะสี	แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านโลหิตวิทยา/กรรมการแพทย์สมาคมแห่งประเทศไทย/นักคิด/นักเขียน	การเป็นผู้มีความคิดในการมองสังคมที่รอบด้าน มีความโดดเด่นในการบูรณาการสิ่งต่างๆและมีวิถีนำเสนอที่นำพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาซึ่งเป็นทางออกของสังคม
2520	พระครูสาครสังวรวิจิ	เจ้าอาวาสวัดยดกกระบัตร อ. บ้านแพ้ว จ. สมุทรสาคร	ผลงานด้านการพัฒนาที่ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น สร้างงานสร้างอาชีพให้ชาวบ้านและทำให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้
2522	สุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการผู้จัดการมูลนิธิโกมล คีมทอง/นักคิด/นักเขียนเพื่อชี้นำสังคม	นักวิพากษ์สังคมที่มีความโดดเด่น(ในปีองค์ปาฐกได้เลือกตนเอง ทั้งนี้สืบเนื่องจากสภาวะทางสังคมที่ยังไม่ปกติสุขจึงไม่สะดวกในการติดต่อท่านอื่นได้ทันเวลา)
2523	พระราชวรมนี (ประยูร ปรยุตโต)	พระนักคิดที่มีผลงานด้านวิชาการเป็นที่ยอมรับ เช่น งานเขียน"พุทธธรรม"	ภาพลักษณ์ในการเป็นพระนักวิชาการที่มีความสามารถในการใช้ธรรมะมาอธิบายความเป็นไปทางสังคมได้อย่างแยบคาย
2524	พระประชา ปสนุนธมโม	พระนักคิด/นักเขียนที่มีผลงานการแปล-การเขียนเพื่อสังคม	พระรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดเพื่อการพัฒนาสังคมที่เด่นชัด ด้วยประสบการณ์ได้ตั้งแต่วัยเยาว์เป็นฆราวาสที่เป็นนักกิจกรรมทางสังคม
2525	รัชนี ธงไชย	ครูใหญ่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จ.กาญจนบุรี	นักพัฒนาสตรีที่มีจิตวิญญาณของความเป็นครูโดยเฉพาะผลงานในการจัดวางหลักสูตรของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่แตกต่างจากโรงเรียนในระบบ
2526	วิชัย ไชควินัน	ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสามพราน จ. นครปฐม/ประธานชมรมแพทย์ชนบท	แพทย์ที่มีความโดดเด่นในเรื่องของกิจกรรมทางสังคมมาตั้งแต่ครั้งยังศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษาและมีประสบการณ์ตรงในการทำกิจกรรมทางสังคม

ปี	ชื่อองค์กร	สถานภาพ	ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ได้รับการเลือกเป็นองค์กร
2527	พระไพศาล วิสาโล	พระนวกะผู้มีบทบาททางสังคมมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นฆราวาส/คณะทำงานในเครือข่ายชาวพุทธ	เป็นคนรุ่นใหม่ที่เลือกปฏิบัติตนในแนวทางแห่งธรรมะและเป็นผู้ที่แสดงความคิดเห็นทางสังคมได้อย่างละเอียด ลุ่มลึก เน้นสันติวิธีเพื่อแก้ปัญหา
2528	เตือนใจ ดีเทศน์	บัณฑิตอาสาสมัครปฏิบัติงาน ณ หมู่บ้านปางสา จ.เชียงราย ในความดูแลของกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์	ผลงานและการใช้ชีวิตกับชาวเขาอย่างใกล้ชิด เป็นแบบอย่างของนักพัฒนาสตรี
2529	วิบูลย์ เข็มเฉลิม	ผู้ใหญ่บ้าน ต.ลาดกระทิง อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา	ผู้ใหญ่บ้านนักพัฒนาที่ริเริ่มทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองซึ่งช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมและทำให้ความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น
2530	สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ สุพจน์ อัสวพันธ์กุล	เลขาธิการแพทยสภา อดีตประธานชมรมแพทย์ชนบท เภสัชกรที่สนใจเรื่องสมุนไพรไทย	ทั้งหมดนี้เป็นบุคคลในแวดวงสาธารณสุขที่มีความสนใจในเรื่องการดูแลสุขภาพ สุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาไทยและการมองในองค์รวมมากกว่าการพึ่งพา เทคโนโลยีตะวันตกมากเกินไปจนเกินความจำเป็น
2531	ศิริชัย นฤมิตรเรขการ เดชา ศิริภัทร	อดีตนายกสมาคมสถาปนิกสยาม/อดีต ผู้อำนวยการฝ่ายวิจัยและวางแผนของการ เคหะแห่งชาติ/อาจารย์พิเศษคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อดีตข้าราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปัจจุบันทำการเกษตรและทำงานพัฒนา ชนบทร่วมกับสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม	อดีตคนเมืองที่หันไปใช้ชีวิตในชนบทเพราะเกิดวิกฤตศรัทธาต่อสภาวะการเติบโต ของเมืองใหญ่ นับเป็นความกล้าหาญทางอุดมการณ์ ชาวชนบทที่ศรัทธาการใช้ชีวิต และภูมิปัญญาชนบทอย่างสม่ำเสมอรวมถึงเห็น คุณค่าที่มีอยู่ในวิถีชีวิตชนบทนั้น
2532	สรรพสิทธิ์ คุ้มประพันธ์	ผู้ประสานงานศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก	อดีตนักกิจกรรมยุค 14 ตุลาคม 2516 ที่มีความโดดเด่นด้านการวิเคราะห์ข้อมูล และมีผลงานด้านสิทธิมนุษยชนอย่างเด่นชัด

ปี	ชื่อองค์กร	สถานภาพ	ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ได้รับการเลือกเป็นองค์กร
2533	ปัญหา พงษ์พานิช	อดีตแพทย์ที่กลับสู่ท้องถิ่นที่เกิดและก่อตั้ง สวนสร้างสรรคณาคร-บวรรัตน์	คนรุ่นใหม่ที่มีความคิดสวนกระแสสังคม คือต้องการกลับไปพัฒนาท้องถิ่น มากกว่าจะอยู่แต่ในเมืองหลวง
2534	รสนา โตสิตระกูล	ผู้ริเริ่มโครงการสมุนไพรรักษาตนเอง/นัก กิจกรรมเพื่อสังคม	สตรีที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนมาอย่างต่อเนื่อง และมีอุดมการณ์ที่แน่วแน่ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมและสำนึกในความเป็นมนุษย์
2535	โสภณ สุภาพงษ์	กรรมการผู้จัดการใหญ่บริษัทบางจาก/ เลขาธิการมูลนิธิสร้างสรรค/กรรมการ มูลนิธิเด็ก	แม้จะเป็นนักธุรกิจ แต่ก็มีสำนึกต่อเพื่อนมนุษย์ มีการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทาง สังคม เช่น เด็กและผู้หญิง
2536	ผ่องและสุนทรี ช่างกิ่ง	สองสามีภรรยาที่รักในงานพัฒนาชนบทที่ไม่ ยึดติดกับระบบ	การมีเอกลักษณ์ในการดำเนินชีวิต แม้จะเป็นคนเมืองแต่ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ของตนด้วยการไปใช้ชีวิตในชนบทด้วยความรักและศรัทธา
2537	พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ	นายกสมาคมพยาบาล	ผลงานเพื่อช่วยให้ชีวิตชาวประมงพื้นบ้านจ.ตรังดีขึ้น รวมไปถึงการณรงค์เพื่อสร้าง จิตสำนึกการอนุรักษ์ระบบนิเวศชายฝั่ง
2538	ทองดี โพธิ์ยอง	ผู้ประกอบการศูนย์ประสานงานเครือข่ายการ พัฒนาเด็กและสตรีภาคเหนือ/ประชาสัมพันธ์ กองทุนผู้นำสตรีแห่งประเทศไทย	นักพัฒนาสตรีที่ต่อสู้เพื่อท้องถิ่นแม้จะมีการศึกษาไม่สูงแต่มีคุณลักษณะของการ ใฝ่รู้ ไม่หยุดนิ่ง และมีความมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะ กลุ่มสตรีบ้านดอนแก้ว จ. เชียงใหม่
2539	สุรินทร์ กิจนิตยชีวี	ข้าราชการครูโรงเรียนสาธิตวิทยา อ. เสนา จ. พระนครศรีอยุธยา	ข้าราชการครูที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาให้ท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้อย่าง เต็มรูปแบบและเป็นสื่อกลางประสานความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับชุมชน
2540	วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์	ที่ปรึกษาสมาคมฯคนจน	สตรีที่ทำงานอยู่เคียงข้างกับชาวบ้านโดยต่อสู้เพื่อเรียกร้องเพื่อสิทธิประโยชน์ของ ชาวชนบทมาอย่างต่อเนื่อง
2541	วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ	คณะทำงานในเครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย เพื่อสิทธิมนุษยชน สิทธิเกษตรกรหรือชุมชน ท้องถิ่นเพื่อการปกป้องทรัพยากรชีวภาพ	ผู้รณรงค์ในเรื่องของการเรียกร้องสิทธิในทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเขาได้รับมอบหมายจากสมาคมนักวิชาการให้เป็นตัวแทนร่างกฎหมายคุ้มครอง พันธุ์พืชที่เป็นการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้

ปี	ชื่อองค์ปาฐก	สถานภาพ	ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ได้รับการเลือกเป็นองค์ปาฐก
2542	พระครูสุภาจรรย์วัฒน์	พระนักพัฒนาของวัดท่าลาด ต.นาโสี อ.กุศ ชุม จ. ยโสธร	พระนักพัฒนาที่เน้นการประสานความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนส่งผลให้ชาวบ้านกุศชุมและพระสงฆ์ในชุมชนร่วมมือกันสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง
2543	สุรสีห์ โทศลนาวิน	อดีตผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการ ข้อมูลข่าวสารของราชการ	ผู้บุกเบิกให้ประชาชนรับรู้สิทธิของตนในการเข้าถึงข่าวสารของทางราชการ รวมทั้งผลงานที่โดดเด่นในการเปิดเผยการทุจริตการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ใน กระทรวงสาธารณสุขและการเปิดเผยข้อมูลผลสอบของนักเรียนโรงเรียนสาธิต แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2544	เสม พริงพวงแก้ว	อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข/ อดีตแพทย์ผู้เชี่ยวชาญหลายแขนงวิชา/นักคิด เพื่อสังคม	แม้จะมีอายุ 90 ปีแต่ยังมีจิตวิญญาณแห่งการแสวงหา มีบทบาททางสังคมอย่างต่อเนื่อง
2545	สมบุญ สีคำดอกแค	ประธานสภาเครือข่ายกลุ่มผู้ป่วยจากการ ทำงานและสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย	ผลงานการเป็นตัวแทนการต่อสู้เรียกร้องให้ผู้ใช้ได้รับผลกระทบจากการทำงานได้รับ สิทธิอันชอบธรรมแม้ว่าเธอจะมีปัญหาด้านสุขภาพก็ตาม
2546	บวรจง นะแส	ผู้อำนวยการโครงการการจัดการทรัพยากร ชายฝั่งภาคใต้(มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน)	ผลงานการเป็นแกนนำเพื่อต่อต้านโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย การเป็น นักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มีความมุ่งมั่นในการทำงาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตารางที่ 1 ได้นำเสนอภาพรวมของภูมิหลังองค์ปาฐกทั้ง 33 ท่าน ของปาฐกธำโกมล คิมทอง พบว่าเกณฑ์การคัดเลือกองค์ปาฐกของมูลนิธิฯ นั้น คือ บุคคลนั้นต้องมีสำนึกในการเสียสละเพื่อสังคม มีอุดมคติ มีความกล้าหาญ เป็นผู้นำในทางที่ถูกต้อง ซึ่งจากหลักเกณฑ์ดังกล่าวขององค์ปาฐกทั้ง 33 ท่านล้วนมีคุณสมบัติดังกล่าวอยู่อย่างครบถ้วนและเป็นผู้ที่สถานภาพหลากหลาย ส่งผลให้ปาฐกธำโกมล คิมทองนี้ เป็นเวทีที่ความคิดอันทรงคุณค่าในหลายรูปแบบได้มีโอกาสเผยแพร่ไปสู่สาธารณะ ทั้งนี้ สามารถจำแนกกลุ่มขององค์ปาฐกได้ดังนี้

1. องค์ปาฐกที่เป็นนักคิดหรือผู้ที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรพัฒนาเอกชน มีจำนวนทั้งสิ้น 15 ท่าน ทุกท่านมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีความเป็นตัวของตัวเอง กล้าคิดกล้าตัดสินใจ มีจิตสำนึกต่อเพื่อนมนุษย์และสภาวะแวดล้อมสูง มีความคิดและอุดมการณ์ในชีวิตที่เด่นชัดและมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาแม้ทิศทางการพัฒนานั้นจะสวนทางกับกระแสหลักของสังคมก็ตาม

2. องค์ปาฐกที่เป็นข้าราชการ มีจำนวนทั้งสิ้น 12 ท่าน โดยมีทั้งข้าราชการครู ข้าราชการการเมือง ข้าราชการการเมืองท้องถิ่น และแพทย์ที่มีรูปแบบการคิดในลักษณะหัวก้าวหน้า กล้าคิดในทางสร้างสรรค์ ไม่ยึดติดกับระบบ มีจิตสำนึกทางสังคมสูง มีความเชี่ยวชาญในทางวิชาการและการปฏิบัติและมีภาวะผู้นำสูง

3. องค์ปาฐกที่เป็นบรรพชิต มีจำนวนทั้งสิ้น 4 ท่าน ทุกท่านมีความโดดเด่นในการนำเสนอความคิดสู่สาธารณะ มีภูมิหลังเป็นนักกิจกรรมและนักคิด นำหลักธรรมมาใช้มองสังคมและประยุกต์สู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

4. องค์ปาฐกที่เป็นนักธุรกิจและประกอบกิจการส่วนตัว มีจำนวนทั้งสิ้น 2 ท่าน แต่ทุกท่านจะมีคุณลักษณะที่เด่นชัดในการคิดที่มุ่งเน้นการเอื้อประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ เห็นความสำคัญของจิตใจมากกว่าการเก็งกำไรทางวัตถุ

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าองค์ปาฐกจากปาฐกธำโกมล คิมทองนับตั้งแต่ปีพ.ศ.2517-2546 มีความหลากหลายทางสถานภาพและเป็นผู้มีบทบาททางสังคมไม่ว่าจะเป็นในระดับประเทศ ในองค์กร หรือท้องถิ่น ทุกท่านมีความมุ่งมั่นในการสร้างสรรค์ประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งคือความหมายแห่ง"อุดมคติ" นั่นเอง

1. ปริปททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 - ก่อน 6 ตุลาคม 2519

14 ตุลาคม 2516 : บทเรียนประชาธิปไตย

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถือได้ว่าเป็นจุดตัดทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญยิ่งของประเทศไทย เหตุเพราะเป็นจุดทำลายความชอบธรรมของการปกครองระบอบเผด็จการทหารซึ่งได้ครอบงำประเทศมาตั้งแต่ พ.ศ.2490 และมาสมบูรณแบบในการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อ พ.ศ.2501 ซึ่งสถาปนาการปกครองระบอบรัฐบาลทหารแบบเบ็ดเสร็จ อำนาจของเผด็จการทหารหลังมรดกกรรมของจอมพลสฤษดิ์ได้ถ่ายทอดมายังจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร แต่ถูกโค่นล้มด้วยพลังนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นแกนนำพลังประชาชนออกด้านเผด็จการทหารในวันมหาวิปโยค 14 ตุลาคม 2516 (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2544:21-22)

เหตุการณ์นองเลือดครั้งนี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2516 ตำรวจจับกุมกลุ่มผู้แจกใบปลิวเรียกร้องรัฐธรรมนูญซึ่งประกอบไปด้วยนักศึกษา อาจารย์ และนักการเมือง รวม 13 คน โดยรัฐบาลตั้งข้อหากลุ่มบุคคลเหล่านี้ว่าทำผิดกฎหมาย มั่วสุมชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมืองในที่สาธารณะเกินกว่า 5 คน บ่อนทำลายความมั่นคงของรัฐ เป็นกบฏในพระราชอาณาจักรและมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ต่อมามีการชุมนุมโดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยของคึกกรของคณหมู่มสาวที่จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2513 เป็นแกนนำขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการกล่าวโจมตีรัฐบาลของ"สามทรวราชย์" ซึ่งคือ จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกถนอม กิตติขจร พลังประชาชนไม่ต่ำกว่า 5 แสนคนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นและเคลื่อนขบวนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สู่นุสาวรีย์ประชาธิปไตย เข้าวันที่ 14 ตุลาคม คือช่วงเวลาของการเจรจาต่อรองระหว่างกรรมการของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและรัฐบาล แต่เนื่องด้วยความสับสน ความไม่เข้าใจ บางประการของกลุ่มผู้นำ ความตึงเครียดอันซับซ้อน เหตุการณ์นองเลือดจึงเกิดขึ้นในเข้าวันนั้น มีการปะทะกันระหว่างตำรวจและผู้ประท้วงจนเกิดการสูญเสียชีวิต เลือดเนื้อ และทรัพย์สิน เหตุการณ์คลี่คลายลงเมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่การประท้วงยังคงดำเนินต่อไปจนถึงวันที่ 16 ตุลาคม สุดท้ายเมื่อมีการประกาศว่าสามทรวราชย์ยินยอมออกนอกประเทศชั่วคราวการประท้วงจึงสิ้นสุดลงอย่างสมบูรณ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2546:201-202)

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และองคมนตรี ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐบาลใหม่ได้รับการเตรียมความพร้อมสำหรับการร่างรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นโดยมีการ

แต่งตั้งกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ รวมทั้งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯแต่งตั้งสมาชิกสภาแห่งชาติ 2,346 นาย ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาอันติบัญญัติจากสมาชิกสภาแห่งชาติขึ้น 239 นาย เพื่อทำหน้าที่สภาอันติบัญญัติ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้ให้บทเรียนราคาแพงแก่สังคมไทยที่ไผ่หาประชาธิปไตย ความกดดันทางการเมืองการปกครองของประเทศที่อยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการมาเป็นเวลานาน เกิดปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้ง รัฐธรรมนูญร่างขึ้นมาก็ถูกทำลาย สิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกเหยียบย่ำ อำนาจทางการเมืองตกอยู่ในมือคนฉ้อโกงเพียงไม่กี่คนโดยอาศัยกลไกของรัฐ ทหาร ตุลาการ ตำรวจ และพลเรือนเป็นเครื่องมือ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2543:7-9) บัดนี้ ปัญหาดังกล่าวกำลังได้รับการแก้ไข สังคมไทยกำลังจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

แต่เหตุการณ์และความคาดหวังต่าง ๆ ไม่ได้เป็นไปอย่างที่คาดคิด ปัญหาเรื้อรังต่าง ๆ นั้นปะทุออกมาอย่างมากมาย พร้อมกับโอกาสที่เปิดช่องให้แสดงออก กล่าวได้ว่าสังคมไทยภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เหมือนหม้อน้ำเดือดที่ฝาปิดถูกดันให้ระเบิดออกมา ความกระหายที่จะแสวงหาและใช้สิทธิเสรีภาพที่เพิ่งได้รับจึงไหลบ่าอย่างท่วมท้นและเชี่ยวแรง (แหง โตจิรการ, 2544 : 132) โดยแสดงออกผ่านรูปแบบของการเดินขบวนเรียกร้อง ร้องเรียนรัฐบาล การนัดหยุดงานของผู้ใช้แรงงาน การเข้ามารื้อทุ๊กของชาวนา เป็นต้น ผสานกับปัจจัยภายนอกประเทศที่มีการขึ้นราคาน้ำมันดิบของกลุ่มประเทศผู้ผลิตน้ำมันเป็นสินค้าออก (โอเปค) ก่อให้เกิดปัญหาราคาน้ำมันแพงและขาดแคลน ราคาสินค้าอุปโภคบริโภคแพงขึ้น เนื่องจากการขึ้นราคาน้ำมันทำให้ปัญหาต่าง ๆ ในประเทศมีความยุ่งยาก มีบรรยากาศของความขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา (ลิขิต ธีรเวคิน, 2546 : 203 – 204)

สภาพสังคมในขณะนั้นมีการรวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็น สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.) ประชาธิปไตยเพื่อประชาชน (ปช.ปช.) สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย ศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งชาติ รวมทั้งการรวมกลุ่มเพื่อเตรียมก่อตั้งพรรคการเมือง เช่น กลุ่มดุสิต 99 กลุ่มพลังใหม่ เป็นต้น ในขณะเดียวกันนั้นกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่เป็นพลังสำคัญเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 เริ่มมีการแยกตัวออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย เนื่องจากมีความคิดในทางการเมืองที่ไม่เหมือนกัน

ในเดือนมกราคม 2518 เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 ได้จัดการเลือกตั้งขึ้นโดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (15 กุมภาพันธ์ 2518 – 14 มีนาคม 251) ต่อ

มา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (14 มีนาคม 2518 – 20 เมษายน 2519) และก่อนถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง (20 เมษายน 2519 – 6 ตุลาคม 2519)

ลิขิต ธีรเวคิน (2546 : 205 – 206) ได้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่าประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 นั้น เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ เพราะเป็นประชาธิปไตยที่ได้มา โดยเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นประชาธิปไตยที่มาจากการต่อสู้ของมวลชน โดยในแง่บวก นั้น รัฐธรรมนูญฉบับนี้

- เปิดโอกาสให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยได้รับการพัฒนา เช่น มีการเลือกตั้ง การตั้งรัฐบาล การแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าคนไทยรู้จักดีและสามารถปกครองตนเองในระบอบประชาธิปไตยได้

- สร้างความตื่นตัวทางการเมือง เช่น มีการแสดงออกทางการเมือง การเรียกร้อง การประท้วง ความสนใจของประชาชนในการฟังคำอธิบายต่าง ๆ การตีพิมพ์วรรณกรรมทางการเมือง

- มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเมือง เช่น การพยายามจับกลุ่มและเข้าร่วมองค์การการเมืองโดยมีแนวคิดว่าการเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหรือเข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มการเมืองนั้นเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเมือง

- เกิดความเสมอภาคทางการเมือง เช่น เกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงออกของประชาชน สังคมไทยมีลักษณะเปิดมากขึ้น คนด้อยโอกาสรู้สึกว่าจะมีความเสมอภาคมากขึ้น

- การตอบสนองของระบบราชการต่อความต้องการของประชาชนดีขึ้น เช่น ข้าราชการลดการวางอำนาจบาตรใหญ่กับประชาชนลง สนองความต้องการของประชาชนมากขึ้น

สำหรับในแง่ลบนั้นรัฐธรรมนูญฉบับนี้

- การเรียกร้องทางการเมืองมีมากเกินไปจนขอบเขต เช่น มีการเรียกร้อง การประท้วง การนัดหยุดงานเกิดขึ้นมากมาย บางเรื่องเป็นจริง บางเรื่องเป็นการฉวยโอกาสที่ขาดเหตุผล

- มีปฏิกิริยาตอบโต้จากกลุ่มอนุรักษ์นิยม เช่น กลุ่มกระทิงแดง ซึ่งจัดขึ้นโดยการสนับสนุนจากผู้มีอำนาจ เป็นกลุ่มกึ่งทางการเมือง มีแนวโน้มที่จะคุกคามการรวมกลุ่มทางการเมือง

- ใช้ความรุนแรงเข้าแก้ปัญหา เช่น การยกพวกเผามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การขว้างระเบิดใส่ผู้ชุมนุมประท้วง สิ่งเหล่านี้สื่อเค้าให้เห็นถึงความวุ่นวายทางการเมือง

- ความคิดทางการเมืองแตกแยกเป็นสองขั้ว ซึ่งนำวิตกเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ความคิดทางการเมืองของคนไทยแตกแยกเป็นสองขั้วและมีลักษณะประจัญหน้า การแตกแยกนั้นคือ กลุ่มขวาจัดและซ้ายจัด ฝ่ายขวาจัดมองฝ่ายซ้ายจัด (หัวก้าวหน้า) ว่าเป็นภัยต่อสังคมไทย เป็นคอมมิวนิสต์ที่มุ่งทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ส่วนฝ่ายซ้ายจัดก็มองฝ่ายขวาจัดว่าเป็น

พวกปฏิการที่พยายามหยุดการหมุนของกงล้อประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมที่น่าสนใจคือ มีการตีพิมพ์วรรณกรรมของ พวกหัวก้าวหน้าและพวกซ้ายจัดออกมามากมาย เช่น สารนิพนธ์ของเหมาเจ๋อตุง มีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ทัศนะของฝ่ายขวาที่ต่อต้านฝ่ายซ้ายโดยมองว่าบุคคลเหล่านี้คือภัยอันใหญ่หลวงและต้องกำจัดจนมีการกล่าวว่ “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” นั้น ทำให้บรรยากาศทางสังคมของไทยตึงเครียดและน่ากลัว ก่อนจะนำไปสู่เหตุการณ์การสูญเสียอีกครั้งที่สำคัญ คือ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

อุดมคติ – หลักการ สิทธิเสรีภาพ หลังปฏิวัติตุลาคม 2516 – พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร : ปาฐกถาโกมล คิมทอง ที่สะท้อนแก่นแกนของสังคม

“อุดมคติ” ปฐมปาฐกถา

ป่วย อึ้งภากรณ์ ได้รับเชิญจากมูลนิธิโกมล คิมทอง ให้เป็นองค์ปาฐกคนแรกของการแสดงปาฐกถาโกมล คิมทอง มูลนิธินี้ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การกระตุ้นเตือน ส่งเสริมรักษา และช่วยเหลือให้บุคคลสำนึกในความเสียสละเพื่อสังคม ใฝ่หาความรู้ มีอุดมคติ มีความกล้าหาญ และมีความเป็นผู้นำในทางที่ถูกต้อง ขณะนั้นป่วย อึ้งภากรณ์ ดำรงตำแหน่งรองประธานกรรมการของมูลนิธิ รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจของรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี ด้วยประสบการณ์ ความสามารถ ความโดดเด่นทางเศรษฐศาสตร์ การมีภาพลักษณ์ที่น่าจับตามองอย่างยิ่งของเขา โดยเฉพาะการได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ และต่อมาได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ ป่วยได้คะแนนเสียงมากเป็นอันดับสองรองจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นสิ่งที่ชี้ชัดได้ประการหนึ่งว่าเขาได้รับการยกย่องนับถือจากปัญญาชนและชนชั้นผู้นำของไทยเป็นอย่างมาก (วิทยากร เชียงกูล, 2542 : 80)

เนื้อหาของปาฐกถา

ป่วย อึ้งภากรณ์ ได้หยิบยกนำคำว่า “อุดมคติ” มาเป็นเนื้อหาหลักในการพูดของเขา โดยเชื่อมโยงกับชีวิตของโกมล คิมทอง ผู้ซึ่งเป็นต้นแบบของคนหนุ่มผู้มีอุดมคติ แม้เขาจะไม่รู้จักโกมล คิมทอง เป็นการส่วนตัวแต่จากการสดับตรับฟังจากบุคคลอื่น อาทิ ธรรมเทศนาของพระศรีวิสุทธิโมลี ทำให้ทราบว่โกมล คิมทอง นั้น “ดำเนินชีวิตตามธรรมะ มุ่งอุทิศต่อธรรม เป็นผู้กล้าหาญที่ยอมอุทิศชีวิตเพื่อบูชาอุดมคติอันเป็นธรรม”

ป่วยได้วิเคราะห์ว่าคนในสังคมทุกวันนี้แบ่งได้เป็น 2 จำพวก พวกหนึ่งเหมือนว่ที่ขาดลอย สุดแต่แต่แรงลมจะพาไป หหมดแรงลมก็ตกสู่พื้น อีกพวกหนึ่งนั้นเหมือนกับเรือที่ปราศจากหางเสือ มีกำลังอยู่ในตัวเองเป็นเรือที่ไม่ขวางลำเมื่อน้ำเชี่ยวมีชีวิตอยู่ตามบุญตามกรรมแสวงหาช่อง

ทางเอาตัวรอด และมุ่งหาผลประโยชน์ใส่ตน ป่วยได้ให้ความหมายของอุดมคติไว้ คือ **“หลักการที่เราทั้งหลายอาจจะมีอยู่ในใจและยึดมั่นอยู่ ถือเป็นข้อปฏิบัติและแนวทางของวาทกรรมของเรา”** ทั้งนี้ คนที่ยึดมั่นในหลักการนี้ได้ทั้งสัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐิ ป่วยได้ย้ำอย่างหนักแน่นว่า อุดมคติต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งธรรมะ ตั้งอยู่บนความจริง ความงามและความดี ความดีที่วาทกรรมคือ ความดีที่มีต่อส่วนรวมมิใช่ความดีเฉพาะตน คนที่มีอุดมคติต้องไม่ประมาท ไม่พาตัวเองให้หลงไปกับกิเลสตัณหาที่มีอยู่ในโลก ป่วยชื่นชมโกลด คิมทอง ว่ามีชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความดี พิจารณาได้จากจดหมายของโกลด คิมทอง ที่มีไปถึงมิตรสหายขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ว่าเขาปรารถนาจะทำงานเพื่อสังคม มิได้หวังลาภยศหรือตำแหน่งใด ๆ รวมทั้งตั้งอยู่บนความไม่ประมาทอีกด้วย

นอกจากนี้อุดมคติในทัศนะของป่วย อิงภากกรรม ยังมีลักษณะเป็นเรื่องเฉพาะตัว เขาต่อต้านการตีกรอบความคิดให้ผู้คนในสังคมคิดหรือมีอุดมการณ์เดียวกันซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายอุดมคติของปัจเจกชน ปัจจัยหนึ่งนั่นก็คือ “จารีตประเพณี” ที่เป็นดั่งโซ่ตรวนผูกตรึงคนในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติเหมือน ๆ กัน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง ขนบธรรมเนียมประเพณีไม่ได้เปลี่ยนแปลง ยิ่งถ้าสังคมมีแนวโน้มไปในทางธรรม คนที่ประพฤติในทางตรงข้ามคือแสวงหาธรรมจะถูกมองว่าเป็นคนนอกกริต ความคิดที่เติบโตขึ้นจนกลายเป็นอุดมคตินั้นต้องได้รับการบำรุงเลี้ยงด้วยเสรีภาพ ป่วยย้ำว่า **“เราต้องสนับสนุนให้มนุษย์แต่ละคนใช้ความคิดอย่างมีเสรีภาพโดยไม่ต้องหวาดหวั่นว่าจะเป็นความคิดนอกทาง”** สิ่งนี้จะช่วยสนับสนุนให้อุดมคติถือกำเนิดขึ้นมาได้

ป่วยได้ทั้งทำไว้อย่างน่าประทับใจโดยยกคำกล่าวของราล์ฟ วัลโด เอเมอร์สัน ปราชญ์ชาวอเมริกันที่กล่าวถึงอุดมคติแก่ผู้เฒ่าคนหนึ่งว่า **“...ท่านมีสิทธิที่จะเดินทางข้ามทะเลทรายไปสู่ภูเขา ถึงจะเป็นทะเลทรายทิวกันดารก็มีดวงดาวส่องแสงอยู่แพรวพราวและเหตุไฉนเล่า ท่านจึงจะสละสิทธิข้อนี้ของท่านเสีย ไปชิงสุกก่อนห่าม โดยเห็นแก่ความสำราญ ที่ดินสัก 1 แปลง บ้านสัก 1 หลัง และยุงข้าวสัก 1 ยุง วิชาเองก็มีหลังคา มีฟูกที่นอน มีอาหาร ไว้ต้อนรับท่าน...”**

เมื่อปาฐกถาจบป่วยได้เปิดโอกาสให้ผู้ฟังซักถามปัญหาพร้อมทั้งสิ้น 11 คำถาม คำถามเหล่านั้นป่วยได้ตอบอย่างตรงไปตรงมา เช่น เมื่อถามว่าคนไทยทุกวันนี้มีอุดมคติอย่างไร ป่วยให้มองว่าอุดมคตินั้นตั้งขึ้นตามหลักธรรมหรือไม่ การขัดกันของอุดมคติด้อยมีได้ ทางแก้ไขอาจใช้การประนีประนอมโดยเฉพาะเรื่องเล็กน้อย ส่วนเรื่องใหญ่ เช่น อุดมคติทางการเมืองผู้ใหญ่วิวไรใจรับผิดชอบให้มากกว่าเด็ก คำถามที่พาดพิงถึงเรื่องส่วนตัว เช่น ต้องการเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองหรือไม่ ป่วยได้ย้ำชัดถึงเจตนารมณ์ของตนว่าไม่ต้องการ ส่วนอุดมการณ์ทางการเมืองของเขานั้น

คือการพยายามรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนรวมและของชาติ อะไรดี อะไรงาม อะไรจริง เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมประเด็นความขัดแย้งทางความคิดของคนไทยที่กำลังเกิดขึ้น ป่วยไม่เห็นด้วยกับการใช้กำลังเข้าแก้ไข น่าจะหันหน้ามาเจรจากันจะดีกว่า โดยส่วนตัวเขาไม่ได้นิยมในระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์อย่างที่หลายคนกล่าวหาแม้เขาจะรู้สึกว่าการถือประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่นั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่สังคมไทยยังไม่สามารถรับวิธีการดังกล่าวมาใช้ปฏิบัติได้ เนื่องจากระบบราชการยังไม่มีประสิทธิภาพ ป่วยกล่าวว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในขณะนี้คือเสรีภาพของประชาชน ต่อจากนั้นก็เป็นที่ติของประชาชนว่าจะเลือกไปทางใด

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา (Invention) ของป่วย อึ้งภากรณ์

วิทยากร เชียงกุล (2542 : 79 – 95) ได้ศึกษาบทบาทและความคิดของป่วย อึ้งภากรณ์ หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไว้ว่า ช่วงเหตุการณ์ความวุ่นวายดังกล่าวป่วย อึ้งภากรณ์ ตัดสินใจเดินทางไปประเทศอังกฤษโดยเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากบรรยากาศทางการเมืองที่คุกรุ่นรุนแรงขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ.2514 เป็นต้นมา ป่วยได้เขียนจดหมายถึงจอมพลถนอม กิตติขจร แสดงความไม่เห็นด้วยในการทำรัฐประหารรัฐบาล เพื่อยกเลิกการปกครองระบอบรัฐสภากลับไปหาระบอบเผด็จการโดยทหารแบบเก่า งานชิ้นนี้คือ **“จดหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง เรียนนายท่านุ เกียรติก้อง ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ”** วิงวอนให้นายกรัฐมนตรีคืนรัฐธรรมนูญให้ประชาชน โดยใช้วิธีเขียนเชิงสมมติเพื่อลดความรุนแรง เนื้อหาที่น่าสนใจบางตอน เช่น

“...การจำกัดสิทธิของมนุษย์ การห้ามชาวบ้านไทยเจริญมิให้ใช้สมองคิด ปากพูดมือเขียน โดยเสรีและมีให้ประชุมปรึกษาเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับการปกครองหมู่บ้านที่รักของเราทุกคนโดยเสรีนั้น กลับเป็นการตัดหนทางมิให้หมู่บ้านไทยเจริญได้รับประโยชน์จากสมองอันประเสริฐของชาวบ้าน ทั้งในฐานะปัจเจกชนและในฐานะส่วนรวมด้วย...”

“...ภัยจากภายนอกหมู่บ้านไทยเจริญนั้น ผมเห็นด้วยกับพี่ทำนุว่าต้องขจัดให้สิ้นไป แต่ถ้าหมู่บ้านของเรามีแต่การใช้อำนาจ ไม่ใช่สมองไปในทางที่ควรเช่นที่บรรพบุรุษไทยเราเคยใช้มา จนสามารถรักษาเอกราชได้มาช้านาน เมื่ออำนาจทำให้กลัว ทางชีววิทยาท่านว่าไว้ว่าเส้นประสาทบังคับให้หลับตาเสีย และเวลาหลับตานั้นแหละเป็นเวลาแห่งความหายนะ ประปักษ์ของเราจะถือโอกาส เราหลับตาเมื่อใด เขาได้เปรียบเมื่อนั้น...”

ต่อมาสำเนาของจดหมายฉบับนี้ได้เผยแพร่ออกไปในหมู่ปัญญาชนผู้ใกล้ชิดกับป่วยและสร้างแรงบันดาลใจอันแรงกล้าให้คนหนุ่มสาวในยุคนั้น เช่น พระไพศาล วิสาโล กับข้อเขียน **“อาจารย์ป่วยกับความหมายในยุคของเรา”** ข้อความตอนหนึ่งมีว่า

“ยิ่งเยาวชนอย่างข้าพเจ้าอดขัดข้องใจกับระบอบเผด็จการมากเท่าใด เราก็ยิ่งยกย่องนับถืออาจารย์ป่วยมากเท่านั้น ข้อเขียนของท่านหลังรัฐประหาร 2514 จนถึงเหตุการณ์ตุลาคม 2516 ถือได้ว่าเป็นประทีปในทางสิทธิเสรีภาพที่พวกเราเสาะแสวงหากัน ไม่ว่าจะจดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง เรียนนายทำนุ เกียรติก้อง ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ หรือ บันทึกประชารัฐไทยโดยสันติวิธี ล้วนมีอิทธิพลในทางความคิดต่อผู้รักสิทธิเสรีภาพ...” (2538 : 10)

ในช่วงนั้นป่วยได้เริ่มใช้คำว่า “ประชารัฐ” ในความหมายของสิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง แทนคำว่าประชาธิปไตย เขาได้เสนอว่าการที่จะให้บรรลุถึงสังคมประชาธรรมถาวรโดยสันติวิธีนั้นคนที่รักเสรีภาพทุกคนควรจะสัมพันธ์ติดต่อกันอยู่เสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะ มีการเคลื่อนไหวภายในประเทศ เขียนพูด แสดงความคิดเห็น ช่วยเหลือคนที่ถูกจำกัดเสรีภาพ ดังนั้นบทบาทของป่วยนับตั้งแต่ พ.ศ.2514 จึงมีความเข้มข้นขึ้นในฐานะนักคิด นักวิพากษ์ วิจารณ์ ซึ่งบทบาทของป่วย อิงภากรณ์ สร้างความไม่พอใจให้กับชนชั้นปกครองอยู่ไม่น้อย ผิดกับเหล่านักศึกษาปัญญาชนที่ให้ความเคารพยกย่องเขามากยิ่งขึ้นในฐานะปัญญาชนอาวุโสที่มีคุณธรรมและมีความคิดก้าวหน้าแบบเสรีประชาธิปไตย ดังนั้น การตัดสินใจเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เป็นทางออกที่ป่วยเลือกเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าและถูกระแวงกล่าวหาจากรัฐบาลเผด็จการในเวลานั้น เขากลับมาหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ และต่อมาได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ การแสดงความคิดเห็นของป่วยในช่วงนี้มีลักษณะการมองปัญหาอย่างวิเคราะห์วิจารณ์มากขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ป่วยยังคงยืนหยัดนำเสนอความคิดในการสร้างสันติประชาธรรมให้กับสังคมไทยอย่างต่อเนื่องด้วยความหวังในเสรีภาพ เช่น เสนอให้มีสภานิติบัญญัติที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน เพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญแทนสภานิติบัญญัติที่มาจาก การแต่งตั้งเสนอให้รัฐธรรมนูญใหม่ที่กำลังจะร่างขึ้นประกันเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ การเสนอให้หยุดยิงและเจรจากับผู้นำของพรรคคอมมิวนิสต์เพื่อยุติสงครามและสร้างความประนีประนอมภายในชาติ ซึ่งทัศนะเหล่านี้สะท้อนผ่านปาฐกถา “อุดมคติ” ด้วยเช่นกันในส่วนของ การตอบคำถามผู้ฟังที่ถามถึงความแตกแยกทางความคิดของคนไทยในขณะนี้ว่าเราสามารถปรับเข้าหากันได้อย่างไร ป่วยมีมุมมองว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว “...เราจะใช้กำลังเข้าปราบปราม ซึ่งผมเห็นว่าไม่ถูกต้อง บางอย่างเราน่าจะใช้วิธีป้องกัน บางอย่างถึงต้องใช้วิธีแก้ไข ก็ไม่ใช่ด้วยวิธีใช้อาวุธอย่างเดียว การปราบปรามด้วยอาวุธอาจจำเป็นในบางขณะ แต่ส่วนใหญ่แล้วควรหลีกเลี่ยง ... ควรที่จะพยายามเจรจาหาวิถีทางสงบศึกประนีประนอมด้วยกันทั้งสองฝ่าย...”

นอกจากนี้ปวยยังแสดงท่าทีอันเด่นชัดเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองอีกหลายประเด็น อาทิ การปฏิเสธความคาดหวังจากสังคมที่มุ่งหมายว่าเขาน่าจะได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยที่เขากล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าเขาพอใจที่จะทำงานการเมืองนอกสังเวียนที่ให้การสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ ที่เรียกร่องสิทธิมนุษยชน กลุ่มส่งเสริมประชาธิปไตย กลุ่มพิทักษ์เสรีภาพประชาชน เพราะสิ่งเหล่านี้ทำประโยชน์ให้สังคมมากกว่าการเล่นการเมืองที่ต้องประนีประนอมสูง ซึ่งเขาคิดว่าบางเรื่องเขาไม่ยอมประนีประนอม

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหาที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งของปวย อึ้งภากรณ์ ที่ปรากฏอยู่ในปาฐกถา “อุดมคติ” รวมถึงงานเขียนอีกหลายต่อหลายชิ้น คือ การเน้นย้ำถึงคำ 3 คำ ได้แก่ ความจริง ความงาม และความดี ในปาฐกถาโกมล คีมทอง เขากล่าวว่าอุดมคติต้องตั้งอยู่บนฐานอันแน่นแฟ้นของคำทั้ง 3 นี้ ในงานเขียนเรื่อง “เหลียวหลัง แลหน้า” ปวยย้ำว่าอุดมคติประจำใจของเขาที่ทำให้คนเป็นคนที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วยคุณธรรม 3 ข้อ คือ ความจริง ความงาม และความดี ความจริง หมายถึง สัจธรรมและหลักวิชา ความงาม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรมและความเพิลิตเพลิน ความดี หมายถึง การไม่เบียดเบียนประทุษร้ายต่อกัน ความสัตย์สุจริตและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน วิธีคิดนี้เป็นสิ่งที่โดดเด่นมากในตัวของปวย พระไพศาล วิสาโล (2538 : 11 – 13) ได้วิเคราะห์ไว้ว่าสิ่งที่เป็แก่นแท้ของอาจารย์ปวย คือ ความรัก สัจจะที่ทำให้ไฟแสวงหาความจริง เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ความสามารถในทางสติปัญญา สิ่งก็ตามมานั้นคือความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ทำให้อาจารย์ปวยดำรงชีวิตอย่างโปร่งใส ไม่ปิดบังอำพรางแม้กระทั่งความเป็นลูกเจี๊ยบของตน ความรักสัจจะนั้นช่วยทำให้ได้พบกับความงามและความดี ความงามที่ลึกซึ้งประณีตย่อมยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น จนเข้าถึงความจริงที่เป็นสัจธรรมสากล ส่วนความดีคือสัจธรรมหรือกฎธรรมชาติที่ให้ผลดี คือ ความสงบสุขแก่เรา การไม่เบียดเบียนความยุติธรรมต่างก็เป็นความดี เพราะสร้างประโยชน์สุขให้กับคน แต่ความดีจะจริงแท้เมื่ออิงกับสัจธรรมความจริงอย่างแนบแน่น อาจารย์ปวยรักความจริง จึงรักความงามและความดีด้วย

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้บรรยายมาทำให้มั่นใจได้ว่า ปวย อึ้งภากรณ์ เป็นนักคิดแห่งยุคสมัยที่สั่งสมประสบการณ์ทั้งทางสังคมและการเมืองมาอย่างยาวนาน ความคิดของเขามีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นบุคคลต้นแบบให้นักคิดหนุ่มสาวได้ซึบซับความคิดอ่านอันเป็นความจริง ความงาม และความดี ได้อย่างแท้จริง

วิเคราะห์หลักวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของป๊วย อิงภากรณ์ ในปาฐกถา “อุดมคติ” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา เรื่อง “อุดมคติ” ของป๊วย อิงภากรณ์ สามารถวิเคราะห์หาสาระได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่ความสัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agency

ป๊วย อิงภากรณ์ มุ่งหมายให้คำอธิบายอย่างเป็นรูปธรรมของการกระทำที่สื่อให้เห็นถึงคำว่า “อุดมคติ” โดยวาทะในช่วงต้นจะอธิบายลักษณะของอุดมคติไว้ว่า

“... คือ หลักการที่เราทั้งหลายอาจจะมีอยู่ในใจและยึดมั่นอยู่ ถือเป็นข้อปฏิบัติแนวทางของความประพฤติของเรา...”

ป๊วยได้เปรียบเทียบการกระทำของคน 2 จำพวก ที่ห่างไกลจากคำว่าอุดมคติ โดยเป็นการเปรียบเทียบว่าพวกหนึ่งเป็นวาทะที่ลอยตามลม พอมดแรงลมก็ตกสู่พื้น อีกพวกนั้นเหมือนเรือที่ปราศจากหางเสือ มีกำลังในตนเอง แล้วแต่คลื่นลมจะพาไป วาทะในช่วงต่อมาป๊วยได้ชี้ให้ผู้ฟังเข้าใจว่าการเข้าถึงอุดมการณ์นั้นต้องใช้วิธีการ ใช้คุณลักษณะใดบ้างโดยมีคำสำคัญ 3 คำ คือ ความจริง ความงาม และความดี เป็นกุญแจสำคัญที่จะไขถึงรายละเอียดของวิธีการดังกล่าวโดยอ้างอิงจากหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่คนส่วนใหญ่รู้จัก เช่น

“...ความดีที่ว่ามีได้แก่ ความดีสำหรับส่วนรวมของสังคม มิใช่ความดีแต่เฉพาะตัว “ธรรมะเป็นสิ่งที่ค้ำจุนโลก” มิใช่ “ธรรมะเป็นสิ่งที่ค้ำจุนปัจเจกชน” แม้ว่าจะมีผลอยู่บ้างในด้านที่ธรรมะย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม “การทำประโยชน์แก่คนหมู่มากย่อมจัดเป็นความดีแน่...”

ตลอดเนื้อความในวาทะป๊วยได้อ้างอิงหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความคิดอ่าน ของโกมล คีมทอง เพื่อสร้างน้ำหนักและความน่าเชื่อถือให้กับผู้ฟัง แสดงถึงการค้นคว้าข้อมูล และการเรียบเรียงข้อมูลเตรียมการมาเป็นอย่างดี ความโดดเด่นอีกประการหนึ่งของวาทะชิ้นนี้ คือ ป๊วยได้สอดแทรกทัศนคติของตนที่มีต่อสังคมและการเมืองไว้อย่างแยบคาย แต่ไม่ได้ออกนอกกรอบของการพยายามถึง วิธีการ (agency) ที่จะก้าวไปถึง อุดมคติ (act) ที่เขาระบุไว้ เช่น ตอนที่กล่าวถึง

ลักษณะของอุดมคติที่เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล อาจมีความคิดที่ผิดแผกแตกต่างกันไปบ้างไม่ใช่เรื่องเลวร้ายอะไร ป่วยได้แสดงทัศนคติที่พาดพิงถึงบรรยากาศการเมืองในช่วงนั้นว่า

“...ความที่ผมเคยเห็นมาในอดีตและปัจจุบันว่าไม่มีผู้พยายามใช้ลัทธิเผด็จการ ไม่ว่าจะทางซ้ายหรือทางขวาบังคับให้คนในชาติคิดและปฏิบัติเหมือน ๆ กันอย่างเดียวกัน เป็นเอกฉันท์ ย่อมชวนให้ผมรู้จักเสียดสีของในอันตราายแห่งการกำหนดให้ชาติไทยมีอุดมการณ์ขึ้นเป็นอย่างเดียวกันหมด เป็นเรื่องที่เป็นจริงไปไม่ได้ และเป็นเรื่องที่สมมติขึ้นเพื่อทำลายล้างอุดมคติของปัจเจกชน จึงเป็นเรื่องอันตราาย...”

ในช่วงท้ายของวาทะป่วยได้ย้ำถึงวิธีการเพื่อเข้าถึงอุดมคติ ผู้ฟังสามารถรับรู้ได้ว่าป่วยให้ความสำคัญกับ “วิธีปฏิบัติ” อันเป็นรูปธรรมเพื่อการไปสู่จุดหมาย ดังตัวอย่างของวาทะที่ว่า

“...สิ่งที่ตั้นั้นปฏิบัติยาก ไม่ใช่ปฏิบัติไม่ได้ ต้องพยายามปฏิบัติให้ได้ สิ่งทีเลวนั้นจะปฏิบัติให้ง่ายสักปานใดก็ตั้นั้นมาไม่ได้...”

จากข้อความนี้เป็นสิ่งชี้ชัดว่าป่วยได้แสดงปาฐกถาขึ้นนี้โดยมีแรงจูงใจสำคัญในเรื่องของการกระทำความดี ยึดมั่นในหลักการซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของเขา ปาฐกถาเรื่อง “อุดมคติ” ทำให้เราเห็นวิธีคิดที่เชื่อมโยงกันระหว่างการกระทำซึ่งคือการกระทำความดีนั้นย่อมต้องใช้วิธีการที่มุ่งมั่นจึงจะบรรลุผลแห่งความดีนั้นได้

ความน่าสนใจของวาทะขึ้นนี้อีกประการหนึ่งซึ่งมองข้ามไปไม่ได้ นั่นคือการตอบคำถามต่าง ๆ ที่แสดงถึงแนวคิดของป่วย ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวในเวลานั้น พบว่าคำตอบทั้ง 11 ข้อชี้ชัดว่าป่วยยังคงยึดหลักของ act และ agency ตามทฤษฎีองค์ห้า อยู่อย่างเด่นชัด เช่น เมื่อถามถึงอุดมคติของคนไทย ป่วยให้พิจารณาถึงหลักคุณธรรม นั้นหมายถึง การให้ความสำคัญกับวิธีการที่ทำให้เกิดอุดมคติ หรือแม้แต่การใช้หลักของความประนีประนอมใน กรณีความขัดแย้งกันทางความคิด ก็เป็นการนำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาที่เขาสนับสนุนมากกว่าการใช้กำลัง ในกรณีอุดมการณ์ทางการเมืองป่วยให้คำตอบว่า เขา “พยายามรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนรวมของชาติ ให้มากที่สุดในฐานะที่เขา มีบทบาททางเศรษฐกิจและการคลังของประเทศมาอย่างต่อเนื่อง เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดของ act และ agency ภายในตัวของเขาได้เป็นอย่างดี ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ ป่วยได้ตอบคำถามไว้อย่างชัดเจน คือ เรื่องของลัทธิการปกครองระบอบสังคมนิยม เขาตอบไว้ว่า เห็นด้วยในหลักการ คือการถือประโยชน์ประชาชนเป็นใหญ่ แต่

เขาได้เน้นย้ำถึงวิธีการว่า ประเทศไทยยังขาดระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ ภาครัฐยังขาดความพร้อมอยู่หลายประการ เห็นได้ว่าป่วยเป็นนักคิดที่มองวิธีการต่าง ๆ ได้ทะลุปรุโปร่ง

Context สภาพการณ์สำคัญในช่วงที่จัดปาฐกถาเรื่องนี้ คือ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2517 หลังจากผ่านเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มาได้เพียง 4 เดือน บรรยากาศทางสังคมและการเมืองยังมีความร้อนแรง ทุกฝ่ายต่างแสวงหาหนทางแห่งประชาธิปไตย รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์กำลังเตรียมร่างรัฐธรรมนูญ ทุกคนกำลังโหยหาบรรยากาศแห่งการกระทำเพื่อแสวงหาหลักการอันประเสริฐ ที่คือความหมายแห่งอุดมคตินั่นเอง ดังนั้นการที่ป่วย อึ้งภากรณ์ เลื่อนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับอุดมคติมาพูดถึงจึงเป็นสิ่งที่สามารถบอกเป็นนัยได้ว่า คนในสังคมกำลังต้องการสิ่งใด ทั้งนี้ประกอบกับเกียรติคุณของโกมล คีมทอง ที่ยังได้รับการกล่าวขานอยู่ในสังคม แม้เขาจะเสียชีวิตไปแล้วก่อนหน้านั้น 3 ปี คือ ในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2514 แต่คนหนุ่มสาวหรือผู้ที่รักในอุดมคติทั้งหลายยังไม่ลืมเขา สิ่งเหล่านี้ผนวกกัน ทำให้ปาฐกถาเรื่องนี้ตอบรับความเคลื่อนไหวทางสังคมได้อย่างชัดเจน

Style ป่วยนำเสนอวาทะโดยใช้หลักฐาน คือ อ้างคำกล่าวของโกมล คีมทอง รวมทั้งบุคคลที่มีชื่อเสียงอีก 2 ท่าน คือ พระศรีวิสุทธิโมลี และวาล์ฟ วัลโด เอเมอส์ มาประกอบในเนื้อหาของวาทะ ซึ่งพบว่าป่วยได้จัดวางเนื้อหาอย่างลงตัว โดยยกคำของพระศรีวิสุทธิโมลี มากล่าวนำเพื่อขยายความว่า การที่โกมล คีมทอง ตายไปนั้นเขาได้อุทิศชีวิตเพื่อธรรมได้เป็นผู้กล้าหาญที่ ยอมอุทิศชีวิตเพื่อบูชาอุดมคติอันเป็นธรรม ในส่วนกลางของวาทะป่วยได้อ้างความคิดของ โกมล คีมทอง ไว้โดยตลอดโดยเลือกข้อความที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสิ่งที่เขากำลังกล่าวถึง

จากปาฐกถานี้ทำให้เห็นถึงบุคลิกของป่วยว่าเป็นคนยึดในความถูกต้อง มีความสามารถในการใช้ภาษาที่เรียบง่าย แต่กินใจ ตัวอย่างเช่น

“...เสรีภาพเป็นเนื้อดิน อากาศ และปุ๋ย ทำให้พฤษชาติแห่งความคิดเจริญเติบโตขึ้นได้ และเมื่อความคิดนำไปสู่อุดมคติ อุดมคติจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมสามารถใช้ความคิดอย่างเสรี ปราศจากพันธนาการของจารีตประเพณี...”

นอกจากนี้เขายังนิยมการเปรียบเทียบโดยแทรกอารมณ์ขันหรือการเหน็บแนมไว้ เช่น

“... เราท่านมักจะได้ยินเสมอว่า “อุดมคติกินไม่ได้” คັນปากนัก อยากรจะตอบเสียเหลือเกินว่า ใครเล่าจะบ้าพอที่จะกินอุดมคติ ...”

ป่วย อึ้งภากรณ์ ในขณะที่นั้นจัดได้ว่าเป็นบุคคลที่โดดเด่น และมีศักยภาพในหลายด้านวัย 58 ปี ของเขาที่ผ่านประสบการณ์การทำงานระดับสูงมากมาย อาทิ ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย (พ.ศ.2502 - 2514) คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ.2507 - 2515) ที่ปรึกษากระทรวงการคลัง (พ.ศ. 2510 - 1515) อาจารย์พิเศษ University College มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ที่ปรึกษานายสัญญา ธรรมศักดิ์ (พ.ศ. 2516 - 2517) รวมทั้งการได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ สิ่งเหล่านี้สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ฟังได้เป็นอย่างดีว่าเขาจะนำเสนอแนวความคิด และหลักการที่ดึงมาอันสามารถเป็นความหวังให้กับสังคมได้ การคัดเลือกองค์ปาฐกจึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง ในส่วนของตัววาทะนั้นป่วยสามารถวางโครงเรื่อง กำหนดเนื้อหาได้เป็นเอกภาพ มีลำดับชั้น เข้าใจง่ายมีลีลาเฉพาะตัวในการพูดทำให้ปาฐกถาขึ้นนี้มีความเป็นอมตะ แสดงถึงตัวตนของป่วย อึ้งภากรณ์ ที่มีคุณูปการต่อสังคมไทยได้ชัดเจนเป็นที่ยอมรับต่อสาธารณชนมาจนถึงทุกวันนี้

“หลักการ สิทธิเสรีภาพหลังปฏิวัติตุลาคม 2516” **ปาฐกถาแห่งหลักการ**
ประชาธิปไตย

เสน่ห์ จามริก เป็นองค์ปาฐกคนที่ 2 ในปาฐกถาโกลด์ คิมทอง ที่จัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2518 ซึ่งในขณะนั้นเขาดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก่อนหน้านั้นในปี พ.ศ.2516 - 2517เขาเคยเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติซึ่งในครั้งนั้นป่วย อึ้งภากรณ์ ก็มีบทบาทในการเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติเช่นเดียวกับเสน่ห์ จามริก ในวัย 48 ปี พร้อมกับความเชี่ยวชาญทางรัฐศาสตร์อย่างหาตัวจับยาก ทำให้เขามีบทบาทด้านความคิดอ่าน และเสนอหลักการทางการเมืองการปกครองออกสู่สายตาสาธารณชนอยู่เนือง ๆ ปาฐกถาเรื่องนี้กล่าวไว้ว่าเป็นแนวเรื่องที่เสน่ห์ถนัด เขาได้ลำดับเรื่องราวผสมผสานกับหลักการ ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์และเป็นรูปธรรมเอาไว้ในปาฐกถาขึ้นนี้ จวบจนถึงปัจจุบันก็ยังได้รับการอ้างอิงถึงเสมอในฐานะวาทะที่สื่อความคิดทางการเมืองการปกครองของเสน่ห์ได้อย่างชัดเจน

เนื้อหาของปาฐกถา

เสน่ห์ จามริก ได้เปิดปาฐกถาโดยใช้คำว่า “คนดี” มาแนะนำเสนอพร้อมกับยกตัวอย่างโกลด์ คิมทอง ว่าเป็นคนดีในทัศนะของเขา ทั้งนี้เขาให้นิยามคำว่า “คนดี” ไว้ว่า คือ เป็นคนมองเห็นธรรมปฏิบัติธรรมดีทั้งทางจิตใจและต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันไม่ใช่ดีแต่เฉพาะตนเอง สิ่งที่เสน่ห์เสนอไว้

เพื่อจะขยายความต่อไปนั้นเขากล่าวว่า คนดีนั้นต้องมีชีวิตสังคมที่ดีอีกด้วย โดยอ้างอิงธรรมกถาของพระราชวรมุนีว่าชีวิตมีสองรูปแบบ ชีวิตแห่งปัญญาหนึ่ง ชีวิตแห่งความยึดมั่นถือมั่นหนึ่ง มนุษย์นั้นควรเลือกชีวิตแห่งปัญญาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพราะเป็นชีวิตที่อุดมด้วยความ เป็นอิสระเสรีในจิตใจและความนึกคิด พ้นจากความนึกคิดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น พ้นจาก ความเป็นทาสของอึดตาอารมณ์ เห็นแก่ประโยชน์ความต้องการเฉพาะส่วนตนและพวกพ้องบริวาร ประเด็นต่อไปที่เสนอให้เน้นย้ำคือ เมื่อหันกลับมามองสังคมรอบตัวที่เป็นอยู่นี้ เราจะพบว่าเรายัง ไม่ได้ใช้ชีวิตตามแนวทางแห่งปัญญา

เสน่ห์ จามริก ได้ใช้ความสามารถทางรัฐศาสตร์วิเคราะห์สภาพการเปลี่ยนแปลงของ บ้านเมืองภายหลัง 14 ตุลาคม 2516 โดยเขากล่าวว่า **“เราก็คงไม่ได้มีทิท่าว่าจะเรียนรู้และ ฉลาดเท่าทันต่อชีวิตดีขึ้นไปกว่าที่เคยคิดเคยทำจำเจกันมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่ยังสยบ ความคิดจิตใจของเราอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการ”** ทั้งนี้เป็นเพราะเขาเห็นว่าเรายังไม่เข้าใจถึง ลักษณะธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงกันอย่างถ่องแท้โดยได้เสนอประเด็นสำคัญไว้ 2 ประเด็น คือ

- การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้สังคมไทยก้าวสู่สังคมที่ลึกลับ แยกแยก เต็มไปด้วยความขัดแย้ง
- หลักการความสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้ สอดคล้องกับสภาวะเปลี่ยนแปลงได้เพราะยังชินกับโครงสร้างอำนาจ การปกครองแบบเจ้าคนนาย คน ติดกับระบบราชการแบบเดิม

เขาได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม นับตั้งแต่การปฏิวัติ 2475 การรัฐประหาร 2490 เรื่อยมาจนถึงตุลาคม 2516 สังคมไทยเกิดปัญหาขึ้นด้วยการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและ อุตสาหกรรม อำนาจตกอยู่ในมือคนกลุ่มน้อย ระบอบปฏิวัติสมัยสุชาติ-ถนอม-ประภาส ได้ลดรอน เสรีภาพอันพึงมีพึงได้ของผู้ยากไร้ กลายเป็นกลไกการขูดรีดทางเศรษฐกิจ หลังการปฏิวัติของจอม พลสุชาติ ธนะรัชต์ ในปี 2501 ได้เกิดการดิ้นรนต่อสู้ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบขบวนการทาง ปัญญาความคิด เริ่มจากกลุ่มปัญญาชน นักเขียน ขยายไปถึงนักเรียนนักศึกษา ซึ่งเสน่ห์เห็นว่า เป็นกระแสคลื่นของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เขาได้ให้ข้อสังเกตที่เผ็ดร้อนว่า **“เรายังอยากเข้าใจ หรือป้ายสีให้เห็นเป็นเรื่องของ “มือที่สาม” หรือ “การบ่อนทำลายของคอมมิวนิสต์” ทำนองนี้อยู่ต่อไปอีกหรืออย่างไร”** เขาเชื่อมั่นว่าการปฏิวัติตุลาคม 2516 นั้น **“เป็น ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม มุ่งประท้วงโจมตีต่อหลักการปกครองและความสัมพันธ์ แบบเจ้าคนนายคน... ไม่ได้มีเป้าหมายที่จะขึ้นเสวยอำนาจหรือเสนอทางเลือกให้แก่**

มหาชนนั้น โดยพฤติกรรมเป็นการเรียกร้องต้องการหลักการทางสังคมใหม่ เพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติและเพื่อร่วมกันเผชิญปัญหา วิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลง และความขัดแย้งของสังคมสมัยใหม่ หลักการเช่นนี้คือ หลักการของสิทธิเสรีภาพ...”

เสน่ห์ที่ได้ตีความต่อไปนี้อีกว่า หลักการสิทธิเสรีภาพหลังปฏิวัติตุลาคมนี่ เป็นพลังคุกคามโดยตรงต่อฐานอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มอภิสิทธิ์ชน ช่วงเวลาหลังจากปฏิวัตินี้จะเป็นเครื่องทดสอบว่าเราจะมีพลังปัญญาสามารถพอหรือไม่เพียงใด ที่จะผ่อนคลายนโยบายวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองให้เป็นไปโดยสันติวิธี

ช่วงต่อมาของปาฐกถาเสน่ห์ได้แจกแจงรายละเอียดของรัฐธรรมบัญญัติฉบับปี พ.ศ.2517 ในส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลักการสิทธิเสรีภาพไว้รวม 6 หลักการ คือ

- หลักการด้านปัจเจกภาพและความเสมอภาค
- สิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับครอบครัวและทรัพย์สิน
- สิทธิเสรีภาพทางการเมือง
- สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ
- สิทธิเสรีภาพทางการศึกษา
- สิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม

โดยในแต่ละหลักการเสน่ห์ได้วิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ จุดดี-จุดด้อยในทางปฏิบัติ เช่น หลักการด้านปัจเจกภาพและความเสมอภาคประเด็นความทัดเทียมระหว่างหญิงกับชาย แต่ในทางปฏิบัติ “แม้แต่หลักการเบื้องต้นอย่างนี้ก็ยิ่งถูกคว่ำไปได้” เมื่อไปถึงสถานการณ์บัญญัติแห่งชาติ เป็นต้น

เสน่ห์ปิดท้ายปาฐกถาด้วยทศนะที่มีต่อสภาพสังคมไทยที่กำลังเผชิญหน้ากับการปรับเปลี่ยนหลักการทางสังคมมาสู่หลักแห่งสิทธิเสรีภาพว่าต้องอาศัยความอดทนและความเสียสละอย่างสูง คนในสังคมต้องเข้าใจการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเพื่อหาทางแก้ไขสังคมของเราให้ได้ สุดท้ายเขาได้ให้ข้อคิดว่าหลักธรรมทางพุทธศาสนานี้จะเป็น “เสมือนประทีปส่องทางให้เรามองเห็นชีวิตและปัญหาด้วยความเข้าใจถ่องแท้ เผชิญชะตากรรมร่วมกันด้วยความถ่อมตนและขันติธรรมต่อกัน”

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา (Invention) ของเสนอห์ จามริก

พิทยา ว่องกุล (2541 : คำนำ) ได้แสดงทัศนะถึงเสนอห์ จามริก ไว้ในหลายประเด็นที่น่าสนใจ อาทิ “นับว่าผมโชคดีที่มีโอกาสได้สนทนากับอาจารย์เสนอห์ จามริก บ่อยครั้ง ในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ครั้งก็ลาจากด้วยการพกพาเอาความรู้ที่ได้มาหรือคำถามที่อาจารย์ซักชวนให้คิด” “อาจารย์เสนอห์ จามริก มักจะย้าให้ผมเห็นถึงอิสรภาพทางความคิดที่มาจาก การตั้งคำถามต่อความรู้ ต่อสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ... เป็นนักวิชาการไทยที่กล้าตั้งคำถาม และแสวงหาสัจจะต่อศาสตร์ที่มาจากตะวันตก เป็นผู้จุดประกายความคิดเพื่อกระตุ้นเตือนให้นักวิชาการสลัดจากอิทธิพลที่เคลือบแฝงออกไป จะได้เป็นอิสระทางความคิดที่มองเห็นแนวทางพัฒนาสังคมไทยอย่างสอดคล้องกับความเป็นจริง เป็นตัวของตัวเองและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ... เป็นนักวิชาการที่มองเหตุปัจจัยลึกถึงแก่น แตกต่างกับนักวิชาการส่วนใหญ่ที่มองปัญหาปลายเหตุ”

จากคำกล่าวข้างต้นนั้นสอดคล้องกับปารัฐกาโกมล คิมทอง ในหลายประเด็น กล่าวคือ ในปารัฐกาเสนอห์ จามริก ได้ใช้การตั้งคำถามเพื่อซักชวนให้ผู้ฟังขบคิดตามอยู่เป็นระยะ และเป็นการตั้งคำถามที่เฉียบคม แสดงให้เห็นความลุ่มลึกแบบคายในการตีความสังคม เช่น

“...คนดีนั้นคืออะไร...”

“...แนวทางของปัญญานี้คืออะไร...”

“...ท่านที่เคารพทั้งหลาย เมื่อพูดมาถึงหลักการเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่อย่างนี้แล้ว ก็ขอให้เราลองหวนมาคิดพิเคราะห์ดูสถานการณ์ในสังคมไทยของเราดูบ้าง...”

“...หลักการเหล่านี้แสดงถึงเจตนารมณ์และความพยายามส่วนหนึ่งที่จะสนองตอบปัญหาเรียกร้องต้องการของสังคมปัจจุบันแต่จะบังเกิดผลจริงจังในทางปฏิบัติหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่จะต้องคอยดูกันต่อไป...”

ความเป็นผู้จุดประกายความคิดใหม่ ๆ ให้กับสังคมนั้นนับเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่เด่นชัดของเสนอห์ จากปารัฐกาเขาได้เสนอแนวคิดในการวิเคราะห์การปฏิวัติตุลาคม 2516 ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งน่าจะเป็นความคิดใหม่ที่แหวกแนวออกมาจากความคิดของสังคมและผู้คนส่วนใหญ่ ดังที่เขากล่าวไว้ว่า

“...แนวทัศนะที่เสนอในที่นี้ ท่านที่เคารพอาจไม่เห็นด้วย แต่อย่างน้อย ผมก็เห็นว่ามันเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้ปลดปล่อยความนึกคิดจิตใจของเราให้หลุดพ้นจากแอกของความลุ่มหลงมัวเมาจากคำโฆษณาชวนเชื่อไปปลดมดเท็จทั้งหลายเพื่อจะได้เข้าถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้ง และความเป็นธรรมกันอย่างจริงจัง...”

เป็นคำพูดที่แสดงถึงความกล้าหาญที่จะคิด ขณะเดียวกันก็มีจุดยืนทางความคิดที่เป็นตัวของตัวเองอยู่อย่างเต็มเปี่ยม

ในงานเขียนช่วงต่อมาของเสนห์ จามริก เช่น การเมืองไทยกับพัฒนารัฐธรรมนูญ (2540 : 348 - 351) ได้ช่วยย้ำถึงแนวทางและวิธีคิดที่อาศัยพื้นฐานการตีความทางรัฐศาสตร์ของเขาซึ่งสอดคล้องกับสาระสำคัญในปาฐกถาโกมล คีมทอง อย่างลงตัวโดยเขาอธิบายว่าขบวนการนิสิตนักศึกษาและปัญญาชนเป็นตัวสะท้อนถึงปรากฏการณ์ทางขบวนการวัฒนธรรมซึ่งต่อต้านระบบที่เป็นอยู่และพยายามแสวงหาทางเลือกเพื่อการสร้างสรรค์ระบบคุณค่าและความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นในสังคม บรรยายภาพประชาธิปไตยที่เบ่งบาน รัฐธรรมนูญใหม่เพียบพร้อมไปด้วยหลักการของเสรีประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ บทบัญญัติที่มีถึง 238 มาตรา หมวดที่ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย (มาตรา 27 - 53) เป็นการให้หลักประกันและการกระทำส่งเสริมของรัฐต่อสิทธิมนุษยชนทั้งในด้านการเมืองและกระบวนการยุติธรรม และในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม แต่ความสำเร็จของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ต้องขึ้นกับขอบข่ายการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยจึงจะเกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างเต็มที่

การหล่อหลอมจากระบบการศึกษา ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และประเทศอังกฤษ ประสบการณ์การทำงานทั้งจากกระทรวงพาณิชย์และกระทรวงการต่างประเทศ ก่อนมาเป็นอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ในยุคสมัยแห่งการเคลื่อนไหวเรียกร้องเสรีภาพอันเป็นประวัติศาสตร์ของการเมืองไทย พ.ศ.2516 สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เสนห์ จามริก เป็นคนที่มีความคิดอันเป็นระบบ พังพิจารณาปัญหาโดยลงลึกถึงแก่นแท้ และวิเคราะห์โครงสร้างทางการเมืองไทยได้อย่างละเอียดลออดังปรากฏในงานเขียนต่าง ๆ รวมทั้งปาฐกถาโกมล คีมทอง ในครั้งนี้ด้วยเช่นกัน

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของเสนห์ จามริก ในปาฐกถา “หลักการ สิทธิเสรีภาพหลังปฏิวัติตุลาคม 2516” ตามทฤษฎีองค์หน้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “หลักการ สิทธิเสรีภาพหลังปฏิวัติตุลาคม 2516” สามารถวิเคราะห์หว่านได้ โดยใช้ทฤษฎีองค์หน้าได้ ดังนี้

คู่ความสัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – scene-agent

เสน่ห์ จามริก พยายามมองสังคมไทยอย่างรอบด้านโดยในปาฐกถาเขาได้ใช้สภาพสังคมไทยในช่วงหลังการปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516 เป็นเสมือน “ฉาก” ที่อธิบายถึงเหตุและผลของการกระทำต่าง ๆ ที่มีขึ้นตามมาเป็นระลอก เป็นความเคลื่อนไหวที่มีที่มาที่ไป มีต้นเค้าที่ชัดเจน ดังที่เขาเกริ่นไว้ในตอนต้นของปาฐกถาว่า

“...โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่บ้านเมืองกำลังอยู่ในหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงอันสำคัญยิ่งยวด และก่อให้เกิดปัญหาประเด็นเกี่ยวข้องถึงหลักการสิทธิเสรีภาพในแง่ที่เป็นหลักค่านิยมทางสังคมใหม่...”

เสน่ห์ได้ใช้การวิเคราะห์ที่เทียบเคียงกันไประหว่างการกระทำและฉากซึ่งคือการเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้นเอง ได้แก่ความไม่เข้าใจในหลักการทางสังคม ทำให้สังคมไทยยังไม่ได้ก้าวไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง การอธิบายให้เห็นถึงมูลเหตุและปัจจัยของการตื่นรนต่อสู้เพื่อโค่นล้มระบอบเผด็จการนั้นเป็นการให้ภาพของฉากและการกระทำได้เป็นอย่างดี โดยมีการผสมผสานกับ agent ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่เป็นพลังสำคัญในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

“...ในสภาวะเสื่อมโทรมและกดขี่อันเรื้อรังและทวีความรุนแรงยิ่งๆ ขึ้นทุกขณะของการต่อสู้ซึ่งไหวชิงพริบทางอำนาจและผลประโยชน์ภายในระบอบเผด็จการทางทหาร เฉพาะอย่างยิ่งหลังการปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี 2501 ย่อมไม่เป็นที่น่าประหลาดอะไรที่จะเกิดการตื่นรนต่อสู้ ซึ่งสะท้อนปรากฏออกมาในรูปของขบวนการทางปัญญาความคิด...”

การที่เสน่ห์กล่าวว่าการปฏิวัติตุลาคม 2516 เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมนั้น นับเป็นการใช้วาทะเพื่อสื่อให้เห็นถึง act ได้เป็นอย่างดี

“...เหตุการณ์ประท้วงโจมตีระบอบถนอม-ประภาส โดยรากฐานเป็นการประท้วงโจมตีต่อหลักการทางสังคมแบบเก่าซึ่งไม่สามารถกำหนดความสัมพันธ์ของบุคคลและกลุ่มชนต่าง ๆ ให้อยู่ร่วมกันได้โดยสันติ...”

เนื่องด้วยเสน่ห์เป็นผู้ที่อยู่ในแวดวงรัฐศาสตร์ เขาสร้างความน่าเชื่อถือให้ผู้ฟังโดยหยิบยกเนื้อความในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2517 โดยเฉพาะในส่วนของสิทธิและเสรีภาพมาประเมินถึงความ

เป็นไปได้ในหลักการปฏิบัติ เป็นการสื่อให้เห็นถึงความคิดอันลึกซึ้งของเขา แม้บางประเด็นยังพบปัญหาในการนำไปใช้ แต่เขาได้กล่าวไว้อย่างน่าฟัง เป็นการให้แสงสว่างทางปัญญาว่า

“...หลักการสิทธิเสรีภาพเป็นวิถีทางของเหตุผลและปัญญาที่จะต้องร่วมมือร่วมกันพยายามเข้าใจกันถึงสภาพปัญหาของการเปลี่ยนแปลงและความหมายของชีวิตมนุษย์ในวงกว้างและอย่างอิสระเสรี ความอดทน ความเสียสละและปัญญาที่จะคิดและปฏิบัติด้วยความตระหนักชัดในสภาวะความเป็นจริงของชีวิตและยึดมั่นในหลักธรรมเพื่อประโยชน์สุขของชนส่วนใหญ่*นี่คือปัญหาท้าทายของยุคนี้...*”

ปาฐกถาเรื่อง “หลักการ สิทธิเสรีภาพหลังปฏิวัติตุลาคม 2516” เป็นวาทะที่ผสมผสานกันได้อย่างลงตัวระหว่าง act นั่นคือ การพยายามเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ เพื่อการได้มาซึ่งประชาธิปไตย ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ประท้วงในการสร้าง “ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม” ซึ่งคือ agent จนถึงการใช้รัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้สิทธิเสรีภาพได้เกิดขึ้นสมดังเจตนารมณ์ ทั้งหมดนี้ไหลลื่นอยู่ในฉากของสังคมไทยที่บรรจุกฎการเปลี่ยนแปลงทุกชั้นตอนไว้อย่างละเอียดลออ นับว่าเสน่ห์ จามริก ได้ใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้วาทะของเขาสมบูรณ์และสร้างคุณค่าให้สังคมโดยแท้

Context รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2517 ที่บรรจุหลักการแห่งสิทธิเสรีภาพไว้อย่างชัดเจนและเป็นประเด็นสำคัญซึ่งเสน่ห์ จามริก มุ่งนำเสนอในปาฐกถาได้ประกาศใช้และมีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนมกราคม 2518 กล่าวไว้ว่าปาฐกถานี้แสดงขึ้นภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญเพียง 1 เดือน นับเป็นการเลือกประเด็นที่ตรงใจผู้ฟัง เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของสังคมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ยิ่งผู้พูดมาขยายความแจ่มแจ้งถึงข้อดี-ข้อด้อย โดยใช้พื้นความรู้อันชัดเจนของตนมาประกอบยิ่งทำให้วาทะชิ้นนี้สนองตอบกับสถานการณ์ของสังคมได้อย่างไม่ต้องสงสัย

Style เสน่ห์ได้ใช้หลักฐานมากกล่าวอ้างอิงไว้ในหลายช่วงของปาฐกถา เช่น ในตอนต้นและตอนจบเขาได้อ้างธรรมกถาของพระราชาวมุณีโดยมีแนวคิดเรื่อง “ชีวิตแห่งปัญญา” เป็นแนวคิดหลักเพราะเสน่ห์กำลังมองสังคมไทยว่าคนในชาติกำลังเผชิญการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน ดังนั้นเราควรสมัครใจที่จะใช้ชีวิตด้วยปัญญาความรู้มากกว่าที่จะใช้อารมณ์มองหาแต่ประโยชน์สุขเฉพาะตัว นอกจากนี้ยังมีอ้างอิง อริสโตเติล ปรัชญาเมธีชาวกรีกที่ตั้งข้อสังเกตถึงสังคมในลักษณะที่คนมีมีมากเกินไปคนจนก็จนเกินไป ซึ่งจะเติมไปด้วยคนพวกหนึ่งที่เอาแต่อ่านาถือตนเป็นใหญ่ไม่เคารพกฎเกณฑ์อะไร กับอีกพวกหนึ่งที่อยู่ใต้บังคับของผู้อื่น ไม่รู้จักปกครองแม้แต่ตนเอง

“...ผลก็คือ รัฐที่มีแต่นายกับทาส ไม่ใช่รัฐของเสรีชน หากเป็นรัฐที่มีแต่ความริษยาของฝ่ายหนึ่งกับความเหยียดหยามจากอีกฝ่ายหนึ่ง...”

นอกจากนี้เสนห์ยังได้อ้างหลักฐานเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงลักษณะร่วมบางประการที่สำคัญเพื่อตีความว่าการปฏิวัติตุลาคม 2516 นั้น เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม โดยอ้างถ้อยคำของ ปอล ริเกอร์ ในหนังสือพิมพ์เลอมองด์ ของฝรั่งเศสที่ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาในฝรั่งเศสว่าเป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรมที่

“...โจมตีความไร้หลักการของสังคม ซึ่งทำนองเดียวกับเนื้อร้ายมะเร็ง มันไม่ได้มีจุดมุ่งหมายอะไรมากไปกว่านี่ที่จะเกิดมาเท่านั้นเอง ในสภาวะของสังคมที่ขาดจิตสำนึก เช่นนี้ การปฏิวัติทางวัฒนธรรมพยายามที่จะแสวงหาลู่ทางเพื่อการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม สร้างสรรค์ความคิด และค่านิยมทั้งหลายอันสัมพันธ์ต่อจุดหมายของสิ่งเหล่านี้ ...”

จะเห็นได้ว่าเสนห์ได้อ้างหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่น่าเชื่อถือ เป็นบุคคลที่เป็นนักคิด เป็นที่ยอมรับในสังคมจึงช่วยให้ปาฐกถาของเขามีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ผนวกกับการอ้างถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ในส่วนที่กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพโดยวิเคราะห์ จำแนก แยกแยะรายละเอียดออกมาได้อย่างชัดเจน พร้อมกับสอดแทรกความคิดส่วนตัวของเขาไว้ได้อย่างเหมาะสม เช่น เมื่อกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพทางการเมือง เขาได้กล่าวว่า เมื่อมีการอภิปรายเรื่องนี้ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติความคิดของผู้มีอำนาจยังคงมองเห็นว่า

“...เสรีภาพในเรื่องความคิด และความเชื่อ เท่ากับเป็นการเปิดช่องให้ศัตรูบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคอมมิวนิสต์ แล้วใครก็ตามที่เห็นดีเห็นงามสนับสนุนหลักการข้อนี้แล้วไซ้ร้ ก็คือศัตรูสำคัญของชาติบ้านเมือง เช่นเดียวกันประสบการณ์ทำงานของนี้สื่อถึงความคับแคบขาดขันติธรรม...”

เสนห์ จามริก เป็นองค์ปาฐกที่มีความเหมาะสมที่สุดที่มาพูดในปาฐกถาเรื่องนี้ เพราะความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ทางรัฐศาสตร์ของเขามีให้เห็นอย่างเด่นชัดและต่อเนื่อง เขามาพูดในฐานะนักวิชาการมีการเตรียมข้อมูลมาอย่างดี เนื้อหาที่มีทั้งส่วนที่เป็นหลักการ ทฤษฎี และความคิดเห็นส่วนตัวที่พยายามส่งต่อให้ผู้ฟังขบคิดและจากการเป็นอดีตสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เขาจึงเป็น “คนใน” ที่ล่วงรู้ความคิดอ่านของกลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดกับกฎหมายเสนห์จึงมีข้อมูลที่นำมากล่าวอ้างได้เป็นอย่างดี ปาฐกถา “หลักการ สิทธิเสรีภาพ หลังปฏิวัติตุลาคม 2516” นี้จึงเป็นปาฐกถาที่มีคุณค่าทั้งทางรัฐศาสตร์ และวาทวิทยาอย่างแท้จริง

“พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร” ปาฐกถาสามัคคี

ปาฐกถาเรื่อง “พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร” เป็นปาฐกถาลำดับที่ 3 ของมูลนิธิโกมล คีมทอง ที่จัดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2519 โดยเป็นปีที่พระพุทธเจ้าครบรอบวันประสูติ 2,600 ปี ปาฐกถาเรื่องนี้จึงมีแนวคิดหลักอันสำคัญคือ แสดงให้เห็นถึงปัญหาของพระพุทธบริษัทกับสถานะของบ้านเมืองในปัจจุบัน ซึ่งขณะนั้นได้มีศาสนิกกลุ่มหนึ่งกำลังจัดการระดมธรรมขึ้นเมื่อช่วยช่วยกู้สถานะของพุทธศาสนาไว้ให้มีอิทธิพลแพร่ออกไปยังโลกแห่งวัตถุนิยม (ส.ศิริรักษ์, 2519 : คำปรารภ) ปาฐกถาในครั้งนี้ได้อรรถปาฐกที่เป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางโลหิตวิทยา เป็นผู้ที่เสียสละเพื่อสังคมมากกว่าการตักตวงประโยชน์สุขแห่งตนคือ ประเวศ วะสี ผู้ซึ่งสามารถมองสังคมอย่างรอบด้านและเชื่อมั่นว่าธรรมะจะช่วยผ่อนคลายนทุกข์ให้สังคมได้อย่างแท้จริง

เนื้อหาของปาฐกถา

ประเวศ วะสี ได้เริ่มต้นปาฐกถาโดยหยิบยกหลักกาลามสูตรมาอธิบายเพื่อจะบอกกล่าวกับผู้ฟังว่าให้มีความใคร่ครวญในสิ่งที่ฟังก่อนที่จะเชื่อถือหรือคล้อยตาม ประเวศกล่าวว่าเขาศึกษาด้านแพทยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ มามากมายหลายแขนงและชื่นชมว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสังขะสามารถพิสูจน์ได้ แต่เมื่อได้มีโอกาสศึกษาธรรม เขากลับพบว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องมหัศจรรย์ที่สุด พุทธธรรมมีความลึกซึ้ง ละเอียด มีทั้งส่วนที่เป็นความเข้าใจในตัวสภาวะธรรมชาติและส่วนที่เป็นมรรควิธีปฏิบัติต่อธรรมชาติ

ลำดับต่อมาประเวศได้ใช้มุมมองอันลึกซึ้งของตนแจ่มแจ้งให้เห็นความทุกข์ของชาติที่เกิดขึ้นในปัจจุบันโดยแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ เช่น ความยากจน อาชญากรรม ปัญหาทางเพศและลามกกรรมต่าง ๆ ยาเสพติด ความแออัดยัดเยียด สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ การทำลายสิ่งแวดล้อมและภัยพิบัติทางธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บ การฉ้อราษฎร์บังหลวง การศึกษาปัญหาทางศาสนาและมนธรรม ความขัดแย้งทางการเมืองและอุดมการณ์ และปัญหาการเพิ่มของประชากร

เมื่อกล่าวถึงปัญหาในแต่ละด้านแล้วประเวศ วะสี เริ่มเข้าใกล้กับธรรมะโดยกล่าวว่าถ้าจะเข้าใจและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ได้เราต้องเข้าใจถึงหลักธรรมสำคัญคือ “อิทัปปัจจยตา” ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยปัจจัยต่าง ๆ อาศัยกันและกันเกิดขึ้น เนื่องด้วยสรรพสิ่งที่ปวงทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมมีกระแสของเหตุปัจจัยที่ทำให้มันเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงต่อไปไม่มีอะไรตั้งอยู่โดด ๆ

โดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ โดยเขาได้ให้คำอธิบายอย่างละเอียดและชี้ให้เห็นกระบวนการทางจิตที่ทำให้เกิดทุกข์ได้ดังนี้

อวิชชา→สังขาร→วิญญาณ→นามรูป→สฬายตนะ→ผัสสะ→เวทนา→ตัณหา
→อุปาทาน→ภพ→ชาติ→ทุกข์

ดังนั้นถ้าอวิชชาดับ ปัจจัยอื่น ๆ ที่ตามมาก็จะดับลงด้วยเช่นกัน ดังนั้นถ้าชาวพุทธใช้หลักอทัปปัจจยตามองให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ก็จะช่วยแก้ไขปัญหานั้นได้

“...ถ้าเราหันมามองให้เห็นอทัปปัจจยตาหรือกระแสของสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นนิจศีล เราจะมีความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายดีขึ้น มีเมตตามากขึ้น เพราะไม่ถือโทษบุคคลเพียงจากการรับรู้เพียงผิวเผินในอกุศลกรรมของเขา...”

เนื้อหาของปาฐกถาในช่วงต่อมากจะเป็นการใช้หลักอทัปปัจจยตาวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยที่เป็นสมุทัยของปัญหาโดยประเวศได้บูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์ให้เข้ากันกับความรู้ทางธรรมได้อย่างกลมกลืน นับตั้งแต่วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตที่เริ่มต้นจากเซลล์ จนวิวัฒนาการมาสู่สังคมมนุษย์ตั้งแต่ยุคโบราณ จนมาถึงปัจจุบัน สังคมที่ใหญ่ขึ้นทำให้เกิดปัญหา ประเวศกล่าวว่ามีเมื่อมนุษย์ได้ค้นพบระบบเงินตรา “... เงินได้นำความชั่วเข้ามาสู่มวลมนุษย์เหลือคณานับ เพราะเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ประกอบอกุศลกรรมได้ไม่มีที่สิ้นสุด” พัฒนามาถึงความโลภ การค้ากำไร การเสพสุขทางวัตถุจนเกิดเป็น “ผีเศรษฐกิจเงินตรา”

ประเวศได้ชี้ชัดลงไปว่าวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันรับเอาวัฒนธรรมฝรั่งเข้ามาจนเกินไป เขาแสดงความเห็นไว้อย่างรุนแรงว่า “...เราคบกับฝรั่ง ส่งคนไปเรียนเมืองฝรั่ง ทำอย่างฝรั่ง วางแผนอย่างฝรั่ง พัฒนาอย่างฝรั่ง และก็เกิดปัญหาอย่างสังคมฝรั่ง การถูกรวบงำโดยความคิดเช่นนี้เป็นภัยที่ร้ายแรง และก็ต้องนับว่าเราสูญเสียชาติไปแล้วทั้งชาติไทยและชาติคน” การแก้ไขปัญหาสังคมโดยใช้แนวทางแห่งพุทธธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและดีงาม แม้ทางโลกจะมีกฎหมายออกมามากมายหลายฉบับแต่ส่วนใหญ่มุ่งแก้ที่ปลายเหตุ ตัวต้นเหตุที่เป็นอกุศลกรรมของสังคมนั้นยังไม่มีกฎหมายใดบัญญัติไว้ ดังนั้นหน้าที่ของสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่นอกจากจะสอนสังฆธรรมะสำหรับปัจเจกชนแล้ว จะต้องเสนอทิศทางการพัฒนาให้มาเป็นทิศทางของชาวพุทธที่แท้ เมื่อผ่านคลายความรุนแรงในสังคม

ประเวศ วะสี ได้เสนอแนวทางพุทธธรรมที่จะแก้ปัญหาสังคมได้ โดยหลักธรรมดังกล่าวประกอบด้วย

- สรรพสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (อนิจจัง)
- เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย (อิทัปปัจจยตา)
- ฉะนั้นจะยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ จะต้องคิดและทำให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง

เขายังบอกอีกว่าชาวพุทธต้องดัดแปลงทัศนคติและวิธีการให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง จะกระทำสิ่งใดให้ปฏิบัติเหตุที่สอดคล้องกับผล ละความโกรธ โลก หลง หัดเจริญสติ ให้มากจะช่วยให้จิตใจมีกำลัง ทำการต่าง ๆ จะมีความสุข มองเห็นความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ดีขึ้น

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา (Invention) ของประเวศ วะสี

ประเวศ วะสี เป็นคนมีมิติทางความคิดที่ลุ่มลึกหลายด้าน ในปาฐกถาโกมล คิมทองนี้อาจจะเน้นหนักในเรื่องของธรรมะและสังคมเป็นข้อใหญ่ใจความ แต่สำหรับประเวศ วะสีแล้ว เขามีคุณลักษณะอันดีเด่นหลายประการในด้านการคิดและปฏิบัติตัว ดังคำปรารภของ ส. ศิวรักษ์ (2519: 39 - 43) ที่กล่าวถึงความเหมาะสมของประเวศในการได้รับเกียรติให้เป็นองค์ปาฐกว่าเขานั้น

- เป็นนักเรียนตลอดเวลา รักเรียนอยู่เสมอ ยิ่งเรียนก็ยิ่งพัฒนาความคิด และจิตใจไปในทางรับใช้เพื่อนมนุษย์ยิ่งขึ้นทุกที
- มีความเป็นอยู่เรียบง่าย สุขภาพ อ่อนนุ่มถ่อมตนอย่างจริงใจ แม้จะมั่นคงแต่ก็ไม่ก้าวร้าว ใครตำหนิตติฉินนวิพากษ์วิจารณ์ก็น้อมรับ ถึงจะตอบได้ก็อย่างนุ่มนวล
- เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม ยินดีขันอาสาทำงานอย่างปิดทองหลังพระตลอดมา ยกย่องครูอาจารย์ จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- เป็นแรงกระตุ้นให้แพทย์รุ่นใหม่หลายคนหันมาสนใจในด้านความบริสุทธิ์ ยุติธรรม อาสาไปอยู่ตามชนบท ออกไปรับใช้ประชาราษฎร์
- เป็นพุทธศาสนิกที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมตามรอยบาทพระศาสนา ยึดหลักอิทัปปัจจยตา และมีฆเณนกาลยานธรรมเป็นที่ตั้ง

ในงานเขียนเรื่อง “บนเส้นทางชีวิต เล่ม 2 และ 3” (2534 : 71 – 79 และ 29 - 37) เป็นงานเขียนที่ประเวศ วะสี ได้เขียนถึงช่วงชีวิตของตนเองไว้อย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะประเด็นความสนใจในธรรมะ และบทบาททางสังคมในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 สรุปได้ดังนี้ ความสนใจใน

ธรรมะของเขาเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2507 – 2508 โดยได้รับอิทธิพลจากนายแพทย์อวย เกตุสิงห์ บุคคลที่เขาเคารพยกย่อง ประกอบกับความทุกข์ความขัดแย้งที่มีอยู่ในตนเอง นายแพทย์อวยได้ให้หนังสือเรื่อง “ทางร่มเย็น” เขียนโดยอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน แห่งวัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ในหนังสือเล่มนี้ได้สอนเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ต่อมาได้รับคำชักชวนให้ไปปฏิบัติกรรมฐานที่วัดป่าบ้านตาด ซึ่งมีสภาพเป็นวัดป่า มีสภาพเรียบง่าย ไม่ยอมรับความเจริญทางวัตถุ ประเวศได้เห็นวัตรปฏิบัติอันดีงามของอาจารย์มหาบัว และพระในวัดบ้านตาด เช่น การบิณฑบาต ทำเพล่า การฉันแบบสำรวม (รวมอาหารทั้งหมดทั้งอาหารน้ำ แห้ง คาว หวาน ไม่แยกไม่ปรุงรส ไม่ชดน้ำแกง) เขาใช้เวลาเดินจงกรม ฝึกสมาธิ ความสนใจทางธรรมต่อมาคือ การได้ศึกษาคำสอนของท่านพุทธทาส เริ่มต้นจากหนังสือ ตัฎฐะ – ของกุ และเล่มอื่น ๆ ตามมา จนเข้าใจไปรื้อไปถึงคำสอนเหล่านั้น ฝึกหัดที่มีบทบาทด้านความคิดเชิงธรรมะของประเวศ ะสี อีกท่านหนึ่งคือ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) โดยครั้งแรกเขาได้นิมนต์ท่านมาอภิปรายธรรมะที่โรงพยาบาลศิริราช ท่านเป็นพระนักวิชาการที่มีความประณีต ละเอียดถี่ถ้วน แม่นยำอย่างยิ่ง อิทธิพลของบุคคลเหล่านี้ปรากฏให้เห็นในปาฐกถาครั้งนี้ด้วยเช่นกัน นับตั้งแต่ตอนต้นของปาฐกถาที่ขออุทิศแด่พุทธทาสภิกขุ อาจารย์มหาบัว และพระราชาธรรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต) บรรดาคักดีในขณะนั้น เนื้อความในปาฐกถาตอนหนึ่งกล่าวถึงการดำรงชีวิตที่วัดป่าบ้านตาดว่าเป็นตัวอย่างของการดำรงชีวิตในแนวทางพุทธธรรม แสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธาได้เป็นอย่างดี

“...พระที่วัดนี้มีความมักน้อยทางวัตถุ ไม่มีการสร้างโบสถ์ใหญ่ กุฏิใหญ่ แต่อยู่กันตามกระต๊อบตามธรรมชาติฉันมือเดียว ขยันแสดงธรรมะ และสอนแต่ธรรมะล้วน ๆ ไม่มีเวทมนต์หรือแจกเหรียญแจกพระ ...”

สำหรับวิถีคิดเรื่องการมองสังคมในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 นั้น ประเวศ ะสี ได้เขียนบทความเรื่อง “สร้างสรรค์สังคมไทยขึ้นใหม่” ตีพิมพ์ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มุ่งถือเอาศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นธงชัยในการสร้างสรรค์สังคมไทยขึ้นใหม่ ช่วงดังกล่าวมีผู้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าเขาเป็นหัวหน้าคอมมิวนิสต์ ทรงมีรับสั่งถาม ม.ล.เกษตร สนิทวงศ์ ที่ใกล้ชิดและช่วยเหลือเขามาตลอดว่าจริงหรือไม่ ม.ล.เกษตรได้กราบบังคมทูลว่า “ถ้าหมอประเวศเป็นคอมมิวนิสต์ ข้าพระพุทธเจ้าก็เป็นด้วยพระพุทธเจ้าข้า” ซึ่งต่อมามีการสอบประวัติเขาและออกไปรับรองว่าไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์แต่เป็นนักปฏิบัติพื้นฐานของมนุษยธรรม ที่มีแนวคิดในลักษณะที่เห็นว่าสิ่งทั้งหลายย่อมมีการเปลี่ยนแปลง มีแนวการปฏิบัติโดยใช้การประสานประโยชน์

ความแน่วแน่ในการเสนอความคิดด้านธรรมะและการแก้ไขปัญหาสังคมของประเวศ วะสี ปรากฏอยู่อย่างสม่ำเสมอตั้งแต่อย่างปาฐกถาพุทธทาสภิกขุมหาเถระ ครั้งที่ 1 ในหัวข้อ “ธรรมิกสังคม” (ประเวศ วะสี, 2538 : 6-8) ประเวศได้กล่าวถึงอิทัปปัจจยตาว่าหลักอิทัปปัจจยตานั้นทุกอย่างล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งหมดทั้งสิ้น เป็นเหตุเป็นปัจจัยซึ่งกันและกันทั้งหมด ปัญหาที่เกิดขึ้นกับโลกในทุกวันนี้เกิดจากการมองสิ่งต่าง ๆ แยกเป็นส่วน ๆ แยกมนุษย์กับธรรมชาติ แยกกายกับใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งวิกฤตการณ์ของโลก นอกจากนี้ประเวศยังได้อธิบายถึงอธรรมิกสังคมหรือวิกฤตการณ์ทางสังคมที่คล้ายคลึงกับปาฐกถาของโกมล คีมทอง ที่เขาเป็นองค์ปาฐกถา แม้เวลาจะต่างกันถึง 19 ปี แต่รูปแบบการมองสังคมของเขาก็ยังเป็นระบบกล่าวคือมีวิกฤตการณ์ของ คนจน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและจิตวิญญาณ การเมือง การศึกษา ระบบราชการ เป็นต้น ซึ่งกล่าวได้ว่าแนวคิดของประเวศยังคงมีลักษณะที่โดดเด่น ใช้หลักอิทัปปัจจยตามองทะลุถึงสาเหตุของปัญหา ค้นหาแนวทางแก้ไข เป็นสื่อกลางที่เสนอทางเลือกใหม่ให้กับสังคมอย่างเข้มแข็งตลอดมา

วิเคราะห์หลักวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของประเวศ วะสี ในปาฐกถา “พระสงฆ์และพระพุทธศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “พระสงฆ์และพระพุทธศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร” สามารถวิเคราะห์หว่านทะเลได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้า ได้ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agency

ประเวศ วะสี ได้ใช้คำว่า “กู้ชาติ” มาเป็นคำอธิบายถึง act ที่สำคัญที่สุดในปาฐกถาครั้งนี้ ภายหลังจากที่เขาอธิบายถึงปัญหาด้านต่าง ๆ ที่รุมเร้าสังคมอยู่ ผนวกเข้ากับการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกอย่างขาดความยั้งคิด ทำให้เราสูญเสียชาติไทยและชาติคนไป “...อันได้แก่มนิธรรมหรือคุณค่าความเป็นมนุษย์ จึงจำเป็นที่พระสงฆ์และพระพุทธศาสนิกทั้งหลายจะต้องทำการกู้ชาติของเราคืนมา...”

เนื้อหาหลักที่กล่าวต่อไปคือ “วิธีการกู้ชาติ” ที่ต้องใช้หลักการแห่งธรรมะมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งประเวศได้ใช้พื้นฐานทางพุทธศาสนาอธิบายวิธีการประยุกต์ใช้ธรรมะโดยมีหลักแห่งอิทัปปัจจยตาเป็นหัวใจของการแสดงปาฐกถาในครั้งนี้ เขาได้อธิบายจากสิ่งที่ง่ายไปสู่สิ่งที่ยาก เพราะเรื่องธรรมะเป็นเรื่องที่ซับซ้อน แม้แต่สงฆ์เองก็ต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจ

เข้าใจอย่างพินิจพิจารณาให้ ประเวศพยายามใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย คำใดที่เป็นภาษาบาลีก็จะอธิบาย ขยายความด้วยภาษาธรรมดาให้เป็นที่เข้าใจกันในวงกว้าง เช่น

“...อรรถกถาญาณุโยค หมายถึง การทรมานตัวเองด้วยประการต่าง ๆ เช่น อดอาหาร เพื่อจะย่างกิเลสให้เหือดแห้งไป กามสุขัลลิกานุโยค หมายถึง การหมกมุ่นอยู่ ด้วยกามสุข หรือการเสพสุขทางเนื้อหนังและทางวัตถุ ...”

ความสามารถในการชี้แนะ “วิธีการ” อันดีงามของประเวศนั้นจะมีลักษณะที่ผสมผสาน ระหว่างหลักธรรมะกับความเป็นจริงทางสังคมเคียงกันไปตลอดเวลา อาจมีน้ำเสียงที่หนักแน่น หรือกระทบกระเทียบสังคมอยู่บ้าง แต่ไม่ได้สื่อถึงความรุนแรง เช่น

“...กระผมไม่ได้เสนอแนะให้เราถอยหลังไปเป็นชุมชนบุพพกาลหรือปฏิเสธวัตถุ โดยสิ้นเชิง เพราะนั่นไม่ใช่ทัศนะของชาวพุทธ แม้พระพุทธองค์ก็ประณามการทรมานกาย (อรรถกถาญาณุโยค) แต่ถ้าใช้วัตถุให้น้อยลง เราจะมีความเบาสบายและรักกันมากขึ้น ยกตัวอย่างเพียง 2 อย่าง เรื่องการแต่งกาย เราเป็นเมืองร้อนไม่ควรจะไปใช้ผ้าผูกคอและ ชุดสากลแบบฝรั่งเลย แต่นี้พวกผู้นำของประเทศ เช่น นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ผู้แทนราษฎร ก็ไม่ยอมเลิกใช้กัน เพราะความเป็นฝรั่งเข้าครอบงำอยู่ ถ้าเลิกเสียได้ก็จะ ลดรายจ่ายไปได้มากและสบายขึ้น ถ้าเลิกใช้รถยนต์ส่วนตัวกันเสียได้ ถนนก็จะไม่แน่น อย่างนี้ อากาศจะไม่เป็นพิษเท่านี้ รัฐมนตรีก็ลงมาเดินหรือขึ้นรถเมล์เหมือนชาวบ้าน คน ก็จะรักกันมากขึ้น ...”

ประเวศได้สรุปสุดท้ายถึงวิธีการกุ้ชาติว่า “...การลงมือกระทำจึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการลดกิเลส การพยายามช่วยเหลือส่วนรวมให้มากที่สุดเพื่อลดอัตตาของตัวเอง ลงไปเรื่อย ๆ ก็เป็นรูปธรรมของการปฏิบัติที่เข้าใจง่ายและมีประโยชน์ยิ่ง....” ซึ่งเป็นวิธีการที่สำคัญที่สุดเพื่อแก้วิกฤตของสังคมโดยใช้หลักพุทธศาสนา ที่ทุกฝ่ายสามารถนำไป ประพฤติปฏิบัติได้จนเป็นพลังความสามัคคีเพื่อกุ้ชาติให้กลับคืนมา

Context ปาฐกถาเรื่องนี้มีจุดประสงค์หลักอยู่ที่การใช้พุทธศาสนาเพื่อการมอง สภาวะบ้านเมืองทำให้เราต้องทวนมองย้อนกลับไปดูสถานการณ์บ้านเมืองในช่วงนั้น ก็จะพบว่ามีความแยกทางความคิดในหมู่ประชาชนคนไทยมีกลุ่มขวาจัดและซ้ายจัด ซึ่งสื่อเค้าความวุ่นวายทางการเมืองอยู่เป็นระยะ ๆ ประเวศ วัชชี ได้พยายาม “ตีแผ่” ความทุกข์ยากของสังคมออกสู่ สาธารณชนพร้อมทั้งเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาคือการการใช้ธรรมะ ดังคำพูดของเขาในตอนต้นของปาฐกถาที่กล่าวว่า

“...ประเทศไทยปัจจุบันเป็นพุทธเกษตรมาตั้งแต่เริ่มตั้งประเทศ ปัจจุบันนี้เรามีวัดกว่า 24,105 วัด มีพระเถรกว่า 2 แสนรูป และคนไทยกว่าร้อยละ 90 ก็ได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชน ในเมื่อประเทศไทยมีพื้นฐานที่ขึ้นชื่อว่าเป็นพุทธถึงเพียงนี้ และพุทธธรรมก็เป็นของดีงาม ประเทศของเราก็น่าจะมีสันติสุข และเป็นที่ตั้งแห่งสังคมที่มีคุณธรรมอันประเสริฐ บทต่อไปคือความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมเรา...”

Style จุดเด่นของปาฐกถาชิ้นนี้อยู่ที่ความสามารถขององค์ปาฐกถาที่บูรณาการระหว่างหลักฐานต่าง ๆ ที่ค้นคว้ารวบรวมมาเป็นอย่างดี และรอบด้านไม่ว่าจะเป็นหลักฐานทางโลกและหลักฐานทางธรรม ผสมเข้ากับความคิดเห็นและประเด็นในการนำเสนอขององค์ปาฐกถาที่มีความน่าสนใจตลอดเนื้อหาในการปาฐกถา

หลักฐานทางโลกที่ประเวศ วัชชี นำมาใช้ประกอบการพูด เช่น เมื่อกล่าวถึงปัญหาความยากจน เขาได้ยกตัวอย่างคำพูดของ ศ.นพ.อารี วัลยเสวี ซึ่งเป็นนักวิจัยทางโภชนาการ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี ที่ว่าคนในชนบทร้อยละ 70-80 ได้รับอาหารไม่พอเพียง เด็กสลัมในกรุงเทพฯ ร้อยละ 50-60 เป็นโรคขาดอาหาร ประเวศได้อ้างถึงข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ ที่ระบุว่าในปี 2516 เด็กไทยตายเพราะขาดสารอาหาร 55,000 คน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เมื่อนำมาใช้ประกอบการพูดย่อมมีส่วนช่วยเพิ่มน้ำหนักของการพูดให้มีความหนักแน่นยิ่งขึ้น เป็นต้น

ส่วนหลักฐานทางธรรมนั้น พบว่า ประเวศ วัชชี เป็นผู้มีความสนใจทางธรรมะสูงได้นำเอาทั้งที่เป็นในหลักการ เนื้อหาคำสอน หรือแม้แต่นิทานเรื่องเล่ามาผสมผสานไว้ได้อย่างน่าสนใจ ตัวอย่างเช่น เมื่อเขากล่าวถึงระบบเงินตราที่นำความชั่วร้ายมาสู่สังคม เขาได้ยกตัวอย่างว่า พระพุทธองค์เข้าพระทัยถึงความชั่วร้ายของเงินเป็นอย่างดี วันหนึ่งขณะกำลังมีพุทธดำเนินไปตามคันทา โดยมีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ ทอดพระเนตรเห็นสิ่งหนึ่งจึงรับสั่งแก่พระอานนท์ว่า “นั่นแน่ อานนท์เห็นไหม ฐเห่า” พระอานนท์ทูลสนองว่า “ เห็นแล้วพระเจ้าข้า ฐเห่า” สิ่งนั้นคือเหรียญกษาปณ์ การยกตัวอย่างในลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้ฟังที่อาจไม่ได้ศีกษาธรรมอย่างลึกซึ้งก็จะเข้าใจได้โดยง่ายว่าสิ่งที่ผู้พูดต้องการจะบอกนั่นคือสิ่งใด

ประเวศ ได้ยกตัวอย่างเนื้อความในพระไตรปิฎกในข้อที่เป็นหลักสอน เช่น เมื่อกล่าวถึงการเกิดวาระต่าง ๆ ขึ้นในหมู่สังคมนตรี เขาได้อ้างถึงพระไตรปิฎก ที่สมฎิกาย ในอัครคณสูตร ที่กล่าวถึง การเกิดวาระต่าง ๆ “ดูกรวาสฏฐะและภราทวาชะ บรรดาสัตว์เหล่านั้นแล สัตว์บางจำพวกยึดเมถุนธรรม แล้วประกอบการงานเป็นแผนก ฯ เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นยึด

เมถุนธรรมแล้วประกอบการทำงานเป็นแผนก ๆ นั้นแล อักษรว่า เวสสา เวสสา ดังนี้ จึงอุบัติขึ้น ดูกรวาเสฏฐะและภราทวาชะด้วยประการดังที่กล่าวมานี้ การอุบัติขึ้นแห่งพวก แพศย์นั้นมิชู้ได้ ...”

นอกจากนี้ประเวศได้ยกตัวอย่างบุคคลที่ประกอบคุณงามความดี มีธรรมะในทัศนะของเขา ทั้งที่เป็นคนไทยและชาวต่างประเทศเพื่อให้เห็นภาพในมุมมองกว้างของการใช้ธรรมะมาใช้ในการดำรงชีวิต เช่น

“...มหาตมะ คานธี ซึ่งถ้าไม่เป็นอรหันต์ก็คงจะเกือบ ๆ ไป ท่านไม่มีทรัพย์สมบัติอะไรเลย มีคนรักและนับถือท่านมาก...”

“...รพินทรนาถ ฐากูร มหากวีของอินเดียที่ได้รับรางวัลโนเบล ท่านเป็นนักมนุษยธรรมด้วย ได้ตั้งมหาวิทยาลัยวิศวกรรมที่ศานตินิเกตัน ซึ่งมีรูปแบบต่างจากมหาวิทยาลัยของฝรั่ง มีความมุ่งหมายที่จะผดุงคุณค่าทางศีลธรรมและศาสนธรรม”

“...ศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร เป็นครูแพทย์ที่มีลูกศิษย์รักมากที่สุด นอกจากเป็นผู้ที่พยายามศึกษาค้นคว้าอย่างขยันหมั่นเพียรเป็นที่สุด ท่านยังดำรงชีวิตที่สะอาดบริสุทธิ์ ท่านมีความสันโดษในเรื่องวัตถุเป็นอย่างยิ่ง”

ประเวศ วะสี มีบุคลิกภาพที่โดดเด่นและมีลักษณะการพูดที่จุดประกายความคิดให้กับผู้ฟังอยู่เสมอ ปรากฏอย่างเด่นชัดในเนื้อหาสอนที่อธิบายวิธีแก้ไขโครงสร้างของสังคมในแนวทางแห่งพุทธธรรม เขาได้ชี้ช่องทางในการนำธรรมะมาแก้ปัญหาสังคมได้อย่างตรงไปตรงมาหนักแน่น และมีจุดยืนทางความคิดที่ชัดเจน เช่น

“...เราต้องเลิกคิดอย่างฝรั่ง และเลิกการพัฒนาประเทศแบบฝรั่ง แล้วมาใช้สติปัญญาของเราเองอย่างไทย ๆ พิจารณาปัญหาของเราตามพื้นฐานของเราเอง ศึกษาทบทวนพุทธธรรมให้เข้าใจลึกซึ้ง และทำการแก้ปัญหาของเราเองโดยไม่ต้องหวั่นเกรงว่าบ้านเมืองของเราจะไม่เจริญเช่นบ้านเมืองของฝรั่ง....”

ประเวศ วะสี เป็นองค์ปาฐกคนที่ 3 ของปาฐกถาโกมล คิมทอง ที่นำเสนอแนวคิดอันเป็นสาระของสังคมไทยและสาระแห่งความคิดและจิตวิญญาณทางธรรมได้อย่างลงตัว การใช้ธรรมะในการดำรงชีวิตของเขาตลอดมาช่วยให้เขามีมุมมองอันแยบคายที่จะใช้ธรรมะเมื่อแก้ปัญหาของสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม เขาจึงเป็นนักคิด นักพูดที่เลือกเรื่องได้เหมาะสมกับความสนใจของสังคม มีการจัดวางเนื้อหาที่ถือว่าค่อนข้างยาวได้อย่างลงตัวโดยแบ่งเนื้อหาไว้ทั้งสิ้น 10 บททั้งนี้แต่ละบทจะเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ ช่วยให้ผู้ฟังได้ติดตามความคิดและทัศนคติของเขาได้อย่างเข้าใจแจ่มชัดโดยไม่กังวลหรือเบื่อหน่ายว่าธรรมะเป็นเรื่องไกลตัว เมื่อปาฐกถาจบลง

ผู้ฟังจะเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการรับผิดชอบต่อสังคมที่กำลังร้อนระอุ โดยร่วมประสานใจกันใช้
ธรรมะเป็นเช่น้ำเย็นดับความร้อนรุ่มนั้น เพื่อสันติสุขที่ยั่งยืน

จากปาฐกถาโกมล คีมทอง ขององค์ปาฐกทั้ง 3 ท่าน ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วง
หลัง 14 ตุลาคม 2516 – ก่อน 6 ตุลาคม 2519 สามารถสรุปภาพรวมในส่วนของเนื้อหา วิถีคิด
และกลวิธีการโน้มน้าวใจ ได้ตามตารางที่ 2 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2

องค์ปาฐก ป่วย อังภาภรณ์	เนื้อหาของปาฐกถา	วิธีคิด	กลวิธีการโน้มน้าวใจ
	มุ่งเน้นอธิบายคำว่า “อุดมคติ” ว่า คือหลักการที่มีอยู่ในใจและยึดมั่นถือเป็นข้อปฏิบัติและแนวทางของความประพฤติ ทั้งนี้อุดมคติต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งธรรม ตั้งอยู่บนความจริง ความงาม ความดี การปลูกฝังอุดมคติในสังคม ต้องเปิดโอกาสให้คนใช้ความคิดได้อย่างเสรี	มุ่งเน้นสิทธิเสรีภาพในแนว “ประชาธิปไตย” รวมถึงการยึดมั่นในหลักธรรมและคุณธรรมในด้าน ความจริง ความงาม และความดี	<ol style="list-style-type: none"> 1. ใช้การอธิบายเป็นรูปธรรม มุ่งเน้น act – agency คือ การก้าวไปถึงอุดมคติ (act) ย่อมต้องใช้วิธีการ (agency) ที่เหมาะสม คือ การมุ่งมั่นทำ ความดี ทำสิ่งที่ถูกต้อง 2. ใช้การอ้างอิงคำพูดของโกลด คิมทอง พระศรีวิสุทธิโมลี และราล์ฟ วัลโด เอเมอสัน เพื่อสร้างน้ำหนักในการพูด โดยใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบที่เรียบง่ายแต่มีแง่คิดแทรกอารมณ์ขันหรือการเหน็บแนมไว้บ้าง
เสน่ห์ จามริก	อธิบายภาพสังคมไทยหลังปฏิวัติตุลาคม 2516 ว่าสังคมยังไม่ดีขึ้น เพราะยังไม่เข้าไปถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การปฏิวัติตุลาคม 2516 เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เรียกร้องหลักการทางสังคมอย่างใหม่ หลักการสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 เป็นความพยายามสร้างความชอบธรรมทางสังคมที่ดีแต่ทั้งนี้ในการปฏิบัติอาจประสบปัญหาได้ไม่น้อย	ใช้หลักการวิเคราะห์ทางรัฐศาสตร์ที่ลุ่มลึก ตั้งคำถามเพื่อจุดประกายความคิด และตีความสังคมได้โดยการวิเคราะห์ให้เห็นปัญหาที่ละเอียดลงลึกถึงแก่นแท้ของปัญหานั้น ๆ	<ol style="list-style-type: none"> 1. มองสังคมโดยให้ความสำคัญ กับ act – scene – agent โดยชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (scene) สืบเนื่องจากการปฏิวัติตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม (act) โดยคนที่มุ่งหวังให้เกิดหลักการทางสังคมรูปแบบใหม่ (agent) นั่นคือหลักสิทธิเสรีภาพนั่นเอง 2. ใช้ธรรมชาติของพระราชวรมุนีมาใช้อ้างอิงรวมทั้งแนวคิดทางการเมืองของอริสโตเติล รวมทั้งใช้สาระสำคัญที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2517 มาวิเคราะห์ แยกแยะ ในรายละเอียดพร้อมแสดงความคิดเห็นในเชิงรัฐศาสตร์ที่ตนเองถนัด

ตารางที่ 2(ต่อ)

องค์ปาฐก	เนื้อหาของปาฐกถา	วิธีคิด	กลวิธีการโน้มน้าวใจ
ประเทศ รัสเซีย	ปัญหาของในสังคมไทยในปัจจุบันมีมากมายหลายด้าน การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเราสามารถให้หลักธรรมทางพุทธศาสนาโดยมองสรรพสิ่งทั้งหลายที่ดำเนินอยู่นั้นด้วยหลัก "อิทัปปัจจยตา" รวมไปถึงให้หลักอนิจจัง และอนัตตา ชาวพุทธนั้นควรยึดหลักปฏิบัติโดยมองเหตุที่สอดคล้องกับผล ฝึกเจริญสติภาวนาเพื่อจะได้มองสิ่งต่างๆ ทะลุปรุโปร่งขึ้น	ประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมโดยเฉพาะหลักอิทัปปัจจยตา มีลักษณะเป็น "นักปฏิบัติพื้นฐานของมนุษยธรรม" มุ่งหวังธรรมิกสังคม	<ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ความสำคัญกับ act คือ การกู้ชาติไทยที่กำลังเผชิญวิกฤตทางสังคมหลายด้าน โดยเสนอวิธีการ คือ agency ได้แก่ หลักการแห่งธรรมะมาปฏิบัติเพื่อสร้างสันติสุขในสังคม 2. อธิบายรายละเอียดของหลักธรรมต่างๆ โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีหลักฐานอ้างอิงชัดเจนพร้อมสอดแทรกความคิดเห็นส่วนตัวที่เหมาะสม คมคาย

จากตารางที่ 2 พบว่าปริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 – ก่อน 6 ตุลาคม 2519 มีอิทธิพลต่อองค์ปาฐกทั้ง 3 ท่าน โดยเฉพาะในส่วนเนื้อหาของปาฐกถา เพราะสภาพบ้านเมืองที่ผ่านพ้นช่วงการเปลี่ยนแปลงกำลังเผชิญกับภาวะที่กดดันนานัปการ ผู้คนกำลังไขว่คว้าหาทางออกที่ดีงาม ดังนั้น ทั้งปวย เสน่ห์ และประเวศ ได้หยิบยกเรื่องราวเกี่ยวกับ “สังคม” มานำเสนอ แต่อาจจะนำเสนอด้วยมุมมองตามความถนัดของแต่ละคน ปวยมองสังคมอย่างนักปรัชญา เสน่ห์มองสังคมอย่างนักรัฐศาสตร์ ประเวศมองสังคมอย่างนักศาสนา ในส่วนวิธีคิดนั้น องค์ปาฐกทุกท่านต่างมีวิธีคิดที่ลุ่มลึก เน้นหลักคุณธรรม รูปแบบกลวิธีการโน้มน้าวใจ นิยมใช้การอ้างอิงคำพูดของบุคคลที่เป็นที่ยอมรับรวมทั้งหลักธรรมทางพุทธศาสนา และเน้นในเรื่องของการกระทำ (act) เป็นสำคัญ

2. ปริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 – ยุคจากป่าคืนเมือง 2528

6 ตุลาคม 2519 : บาดแผลแห่งอุดมการณ์

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สังคมไทยจัดว่าเป็นยุคเสรีทางความคิด การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองเป็นไปอย่างเสรี จนเป็นเหตุให้กลุ่มพลังนิสิตนักศึกษาเกิดการแตกแยกทางความคิดและวิถีปฏิบัติ เกิดเป็นสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทยและกลุ่มประชาธิปไตยเพื่อประชาชน ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้แยกตัวมาจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยทำให้พลังของเหล่านักศึกษาเริ่มลดลง ประกอบกับการแตกแยกทางความคิดของคนไทยที่แบ่งเป็นฝ่ายอนุรักษ์นิยม (ขวาจัด) และฝ่ายหัวก้าวหน้า (ซ้ายจัด) ฝ่ายขวาจัดได้โจมตีฝ่ายซ้ายจัดว่าเป็นคอมมิวนิสต์ที่เป็นอันตรายต่อบ้านเมือง (จักร์ พันธุ์ชูเพชร, 2545 : 127)

ความตึงเครียดเหล่านี้ได้สะสมมาจนก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่กล่าวได้ว่าเป็นบาดแผลสำคัญของสังคมและการเมืองไทย ลิขิต ธีรเวคิน (2546 : 209 -210) ได้อธิบายถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ไว้ว่า เริ่มต้นจากการพยายามเดินทางเข้ามายังประเทศไทยของจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งขณะนั้นได้บวชเป็นสามเณรมาจากสิงคโปร์ เพื่อเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุที่วัดในกรุงเทพฯ ก่อนหน้านั้นจอมพลประภาส จารุเสถียร ก็ได้ใช้ความพยายามจะกลับเข้ามาเช่นกันแต่ถูกต่อต้านโดยนิสิต นักศึกษา และประชาชนจึงทำการไม่สำเร็จ การประท้วงการเข้าประเทศของจอมพลถนอมได้เกิดขึ้นโดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา และประชาชนที่กำลังเข้ายึดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นที่ชุมนุมประท้วง บรรยากาศในการประท้วงมีการแสดงการแขวนคอ ซึ่งก่อนหน้านั้นได้มีผู้ถูกจับและต้องสงสัยว่ามีการกระทำผิดกฎหมายที่นครปฐมและถูกแขวนคอตายในที่สุด การแสดงดังกล่าวเป็นการล้อเลียนทางการเมืองที่แสดงให้เห็นถึงความไม่มีชื่อไม่มีแปะของกฎหมาย แต่ไม่ทราบด้วย

เหตุใดภาพการแขวนคอที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ดาวสยาม และบางกอกโพสต์มีส่วนละม้ายคล้ายคลึงกับภาพของพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์หนึ่ง จึงได้เกิดการชุมนุมต่อต้านการประหารของกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการออกกระจายเสียงทางวิทยุยานเกราะ ซึ่งให้เห็นการกระทำโดยอุกอาจของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย แม้ศูนย์กลางนักศึกษาแห่งประเทศไทยจะปฏิเสธข้อกล่าวหาดังกล่าว แต่เหตุการณ์ที่ยากจะควบคุมรวมถึงความแตกแยกทางอุดมการณ์ที่สั่งสมมา แสดงออกซึ่งความเกลียดชังและพร้อมจะหักห้ามกันนั้น เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จึงเกิดขึ้นด้วยการล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการต่อสู้ด้วยอาวุธปืน มีการกระทำทารุณต่อนิสิตนักศึกษาด้วยการแขวนคอ การเผาโดยใช้ยางรถยนต์เป็นเชื้อ เป็นต้น เวลาเย็นของวันที่ 6 ตุลาคม 2519 มีการยึดอำนาจทางการเมืองนำโดยพลเรือเอกสัจด์ ชลชอยู่ หัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 และตั้งนายกรัฐมนตรีพลเรือนขึ้นมาบริหารประเทศ คือ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร

รัฐบาลใหม่กับนโยบายปราบปรามสุดขั้ว

นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีทหารเป็นผู้ให้ความคุ้มครอง จึงได้ฉายานามว่า “รัฐบาลหอย” ทั้งนี้เพราะรัฐบาลเปรียบเป็นเนื้อหอยที่มีเปลือกหอยคือทหารคุ้มครองอยู่ รัฐบาลชุดนี้ได้วางแผนพัฒนาระบบประชาธิปไตยไว้เป็นช่วง ๆ รวม 12 ปี นโยบายที่เด่นที่สุดคือ **การต่อต้านคอมมิวนิสต์** โดยมีการอบรมข้าราชการให้ตระหนักถึงภัยคอมมิวนิสต์ มีการเรียกรับเงินสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช การดำเนินนโยบายที่ “สุดโต่ง” ในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพ มีการพยายามยึดอำนาจโดยใช้กำลังทหารในวันที่ 26 มีนาคม 2520 แต่ไม่สำเร็จ เพราะความหเล่หลวมของกลุ่มผู้ก่อการ แต่สุดท้ายการยึดอำนาจก็กระทำสำเร็จเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2520 รัฐบาลพลเรือนของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ที่บริหารประเทศมา 1 ปี ก็สิ้นสุดลง โดยประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรีคนใหม่ที่มาจากทหารอีกครั้ง คือ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์

ในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกันนี้ได้เกิดขบวนการสำคัญ 2 กระบวนการ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมและการเมือง เหวง โตจิราการ (2544 : 137 - 139) ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจคือ

1. ขบวนการของเหล่าปัญญาชนในป่า ซึ่งคือเหล่านักศึกษาที่ถูกปราบปรามอย่างหนักจากนโยบายนายธานินทร์ กรัยวิเชียร คนเหล่านี้ได้เดินทางเข้าร่วมการต่อสู้ด้วยอาวุธกับพรรค

คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ซึ่งทำให้ พคท. เติบโตอย่างรวดเร็วโดยมีสมาชิกร่วมสองหมื่นคน ล้วนแล้วแต่เป็นผู้มีสติปัญญา ความรู้ความสามารถในแขนงวิชาต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมกรผู้ใช้แรงงาน ผู้นำชาวไร่ชาวนา อีกเป็นจำนวนมาก พวกเขาเหล่านี้เข้าร่วมการต่อสู้กับ พคท. โดยได้รับการอบรมฝึกฝนในการเมืองและการทหาร ฝึกการสู้รบ ฝึกการใช้ชีวิตในป่า เมื่อปรับตัวได้แล้วจะถูกส่งไปยังหน่วยงานตามความถนัด เช่น หน่วยงานมวลชน หน่วยจรรยา หน่วยหนังสือพิมพ์ หน่วยแพทย์ เป็นต้น ในระยะต่อมาได้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างปัญญาชนเหล่านี้กับผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ผลงานของ พคท. ในด้านการสู้รบจึงตกต่ำลง

2. **ขบวนการของเหล่าปัญญาชนในเมือง** กลุ่มบุคคลเหล่านี้แม้จะไม่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการปราบปรามของรัฐบาล แต่พวกเขาก็เป็นฝ่ายกำลังสนับสนุนให้กับปัญญาชนที่เข้าป่า เช่น การส่งข่าวสารการเคลื่อนไหวของรัฐบาล การส่งอาหารยารักษาโรค ยุทธโศภณณ์ต่าง ๆ ในระยะหลังที่เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับปัญญาชนในป่า บุคคลกลุ่มนี้ได้เป็นแรงหนุนในการล่าเหยียดคนจากป่าสู่เมืองในที่สุด

การบริหารงานของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ : ยุทธศาสตร์การเมืองนำการทหาร

รัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เข้าบริหารประเทศเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2520 – 3 มีนาคม 2523 บรรยากาศของบ้านเมืองในเวลานี้ค่อนข้างผ่อนคลายมากขึ้น มีการใช้นโยบายการอุณยเทพ โดยเริ่มยื่นมือออกไปสัมผัสกับพลังหนุ่มสาวและฝ่ายประชาธิปไตยที่ต้องเดินทางเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (เกษม ศิริพันธ์, 2544 : 22)

การใช้ “ยุทธศาสตร์การเมืองนำการทหาร” ดูเหมือนจะช่วยทำให้ความตึงเครียดบรรเทาเบาบางลง ทั้งนี้นายทหารที่มีวิสัยทัศน์ได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทเพื่อแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ เช่น พลโทเปรม ติณสูลานนท์ แห่งกองทัพภาคที่สอง พลตรีหาญ ลีนานนท์ พันเอกชวลิต ยงใจยุทธ ทหารฝ่ายเสนานิการ กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้กุมชัยชนะอย่างเด็ดขาดในการทำสงครามกับ พคท. ร่วมกับนโยบายผ่อนปรนต่าง ๆ เช่น การส่งให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาคดี 6 ตุลาคม ทั้งหมดอย่างไม่มีเงื่อนไข การประกาศให้นักศึกษาหนีเข้าป่าไปนั้นให้กลับเข้ามาได้โดยไม่มีความผิดโดยออกเป็นพระราชกำหนดนิรโทษกรรม ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของนโยบาย 66/2523 นโยบายการต่อสู้เอาชนะคอมมิวนิสต์โดยใช้การเมืองนำการทหาร (เหวง ไตรจิรการ, 2544 : 138-139)

แต่รัฐบาลของพลเอกเกรียงศักดิ์ ก็ประสบกับอุปสรรคสำคัญในการบริหารประเทศ เช่น เมื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ภายหลังจากการประกาศใช้ รัฐธรรมนูญใหม่ฉบับปี พ.ศ. 2521 ซึ่งมี

ลักษณะเป็นประชาธิปไตยครึ่งใบ เพื่อหวังจะครอบครองอำนาจในระยะยาว การเลือกตั้งแม่พลเอกเกรียงศักดิ์จะประสบชัยชนะและได้เป็นนายกรัฐมนตรี มีการจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้น แต่เสถียรภาพของรัฐบาลนั้นน่าวิตกเป็นอย่างยิ่ง เพราะเกิดความแตกแยกระหว่างกลุ่มผู้นำทหาร ผู้นำเศรษฐกิจ ตลอดจนปัญหาหลายด้านที่รุมเร้า เช่น ปัญหาน้ำมันขึ้นราคา ปัญหาเงินเพื่อปัญหาการขาดดุลทางเศรษฐกิจทำให้ประชาชนประสบความลำบากรวมทั้งการถูกกดดันจากกลุ่มนายทหาร “ยังเติร์ก” ที่ต้องการสนับสนุนพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ให้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทำให้พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ แสดงความรับผิดชอบด้วยการประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกลางสภาผู้แทนราษฎร พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบก คือนายกรัฐมนตรีคนต่อมา

8 ปี กับพลเอกเปรม ติณสูลานนท์

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2523 สังคมไทยในช่วงการบริหารแผ่นดินของพลเอกเปรม พัฒนาไปอย่างสม่ำเสมอ มีการพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูง บทบาทของข้าราชการประจำมีสูง พลเอกเปรม ได้รับการสนับสนุนจากทหารและจากพรรคการเมืองต่าง ๆ พลเอกเปรมนั้นมิได้เป็น ส.ส. หรือสมาชิกพรรคการเมืองใดจึงมีลักษณะเป็นผู้นำที่ประสานผลประโยชน์ของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ผลงานอันโดดเด่นของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นั้นมีด้วยกันหลายด้าน เช่น ผลงานทางการเมือง การประกาศใช้นโยบาย 66/2523 และ 65/2525 ซึ่งเป็นคำสั่งของสำนักนายกรัฐมนตรี เปิดโอกาสให้บุคคลผู้ซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มของผู้ก่อการร้ายเข้ามอบตัวในฐานะผู้เข้าร่วมพัฒนาชาติไทย ทำให้สงครามความขัดแย้งแห่งความแตกต่างด้านอุดมการณ์ในประเทศสิ้นสุดลง ทั้งนี้พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นผู้มีบทบาทอย่างสูงในการเสนอนโยบายดังกล่าว รวมทั้งเป็นผู้เจรจากับรัฐบาลจีนให้ยุติการสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอีกด้วย

ในด้านเศรษฐกิจนั้นเกิดกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าและการส่งออก เช่น อุตสาหกรรมสิ่งทอ เสื้อผ้า อัญมณี อาหารและผลไม้กระป๋อง เครื่องใช้ไฟฟ้า อุตสาหกรรมน้ำมัน เกิดการพัฒนาฝั่งทะเลตะวันออก มีการสร้างถนน การขนส่ง มีการขยายตัวของสถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง เช่นการสร้างถนน ไฟฟ้า น้ำประปา สาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ เป็นต้น (ลิขิต ธีรเวคิน, 2546: 283)

รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ต้องเผชิญกับเหตุการณ์การก่อรัฐประหารถึง 2 ครั้ง โดยครั้งแรกนั้นเกิดขึ้นเมื่อเดือนเมษายน 2524 โดยกลุ่มนายทหาร “ยังเติร์ก” ที่มีพลเอกสันต์ จิตรปฏิมา เป็นหัวหน้า ในครั้งนี้พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ได้เข้าปราบปรามกลุ่มที่ก่อรัฐประหาร และยึดอำนาจคืนอย่างทันควัน ส่วนอีกครึ่งหนึ่งนั้นเกิดขึ้นเมื่อเดือนกันยายน 2528 โดยพลเอกเสริม ทรนนคร เป็นหัวหน้าฝ่าย การก่อการรัฐประหารครั้งนี้ไม่สำเร็จเพราะกลุ่มนายทหาร จปร. รุ่นห้า ได้คุมกำลังและเข้าต่อต้านการกระทำดังกล่าว นอกจากนี้พลเอกเปรมยังรอดพ้นจากการลอบสังหารด้วยอาวุธสงครามจากผู้ที่ไม่พอใจในนโยบาย 66/2523 ของท่านได้ถึงสามครั้ง (แหง ไตรจิกราร, 2544 : 414)

จากการปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระทา – ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน 8 ปาฐกถาโกมล คีมทอง กับ 8 อุดมการณ์อันงดงาม

“การปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระทา (พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน)” ปาฐกถาแห่งงานพัฒนา

ท่ามกลางความผันผวนทางสังคมและการเมือง มูลนิธิโกมล คีมทอง ได้รับผลกระทบอยู่ไม่น้อย จากคำพูดของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2522 : 207) ที่กล่าวไว้ว่า “หลัง 16 ตุลาคม 2519 มูลนิธิถูกเพ่งเล็งโดยเจ้าหน้าที่บ้านเมือง โดยเฉพาะจากรัฐบาลที่เข้ามาปกครองบ้านเมืองโดยอาการอันมิชอบ” ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมูลนิธิเป็นต้นกำเนิดแห่งการปมเพาะอุดมคติให้แก่คนหนุ่มสาว เมื่อเกิดความแตกแยกออกเป็นฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา การทำงานที่มุ่งเน้นการวางรากฐานชีวิตให้คนหนุ่มสาวจึงได้รับผลกระทบไปด้วย แต่ถึงกระนั้นกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างอุดมคติยังคงดำเนินต่อไปอย่างเต็มที่ ปาฐกถาครั้งที่ 4 จัดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2520 โดยมีแนวคิดสำคัญเรื่องการพัฒนาชุมชนและค้ำจุนพุทธศาสนา ปาฐกถาในครั้งนี้จึงเป็นการนำเสนองานพัฒนาชุมชนตำบลยกกระทา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ของพระครูสาครสังวรกิจ เจ้าคณะตำบลยกกระทา ที่เป็นต้นแบบของงานพัฒนาที่ “แก้ปัญหาตรงกับเหตุ” เป็นตัวอย่างของสงฆ์ที่ปรารถนาจะทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีพ้นความยากจนและความชั่วร้ายทั้งหลาย

เนื้อหาของปาฐกถา

พระครูสาครสังวรกิจ ได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาตำบลยกกระทาในช่วง พ.ศ. 2498 เมื่อท่านได้รับแต่งตั้งให้มารักษาราชการแทนเจ้าอาวาส ณ วัดยกกระทา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ขณะนั้นพื้นที่ดังกล่าวประสบปัญหาหามาไกลไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจนชาวบ้านไม่มีรายได้ที่แน่นอนจึงหันไปหาการพนัน ต้มสุรา ประพุดิตินเกะกะเถร พระครูสาคร

สังวรภิกขังคิดหาทางช่วยเหลือเพื่อให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดยมุ่งเน้นที่การสร้างอาชีพให้ชาวบ้าน ท่านได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกมะพร้าวเพื่อจะได้สนับสนุนให้ชาวบ้านที่ยกกระบัตร์ได้ปลูก ซึ่งหลังจากนั้น 3-5 ปี การรณรงค์ก็ได้ผลโดยเฉพาะมะพร้าวพันธุ์น้ำตาลเจริญงอกงามได้ดีสร้างรายได้ให้ชาวบ้านในระดับที่น่าพอใจ

ปัญหาในเรื่องของพื้นที่ที่ยกกระบัตร์นับเป็นปัญหาใหญ่ เพราะปัญหาน้ำเค็ม น้ำท่วม พระครูสาครสังวรภิกขังได้ชักชวนให้ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และชาวบ้านช่วยกันสละที่ดินเพื่อขุดคลองส่งน้ำจืดยาวหกกิโลเมตรเศษรวมทั้งทำช่องระบายน้ำเพื่อนำน้ำจืดมาใช้ดื่มกินอีกด้วย นอกจากนี้ พระครูสาครสังวรภิกขังยังได้ช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องของการทำนา โดยได้ศึกษาวิธีการทำนาที่ได้ผลจากจังหวัดนครปฐมและปทุมธานีไม่ว่าจะเป็นการใช้ปุ๋ยแบบขังข้าวหมัก การเลี้ยงเปิดในนา

พระครูสาครสังวรภิกขังได้คำนึงถึงความสุขของชาวบ้านด้วยโดยเฉพาะเรื่องการเล่น ท่านมีความเห็นว่า **“ยิ่งเล่นการพนันกันมากเท่าไร เศรษฐกิจก็หยุดชะงักมากเท่านั้น เท่ากับเป็นการทำลายชาติทีเดียว”** วิธีแก้ไขคือ เวลาแสดงธรรมก็ชี้แจงโทษภัยของการเล่นการพนัน บิณฑบาตให้ไปเล่นนอกเขตวัด รวมไปถึงปัญหาการโจรกรรมที่มีมาพร้อมกับปัญหาการพนัน ท่านก็ได้บิณฑบาตเป็นการส่วนตัวโดยเฉพาะลูกศิษย์บางคนที่ทำตัวเป็นโจรท่านได้บอกให้สำนึกถึงบุญคุณของคนช่วยเหลือและมีบุญคุณกับวัด การไปจับปล้นเขาจึงเป็นการเนรคุณ ในด้านความสามัคคีท่านก็พยายามทำตัวเป็นกลาง ขอรับรองชาวบ้านไม่ให้มีปัญหาของลูกพี่ – ลูกน้อง ถ้าเห็นใครกำลังแข่งกันก็จะ **“เรียกมาสาบานไม่ให้คิดทำลายซึ่งกันและกัน”** ให้ความเป็นธรรมกับชาวบ้านทุกหมู่เหล่าโดยเสมอหน้า เช่น ให้งานชาวบ้านทำอย่างทั่วถึง ยกความสำเร็จให้กับชาวบ้าน

งานด้านการศึกษาตลอดเวลา 20 ปี พระครูสาครสังวรภิกขังไม่เคยว่างเว้นด้านการสอนนักเรียน ไม่เคยหยุดแสดงธรรมทั้งในและนอกสถานที่ ได้ช่วยเหลือการเล่าเรียนของลูกหลานชาวบ้านด้วยการหาเงินสร้างโรงเรียนประชาบาลขนาดสองชั้นแปดห้องเรียน ทางกรมไม่ยอมส่งครูมาให้ ท่านก็ช่วยเหลือออกเงินเดือนให้ครู เดือนละ 450 บาท อ่อนวอนให้พ่อแม่ส่งลูกมาเข้าเรียน งานด้านสุขภาพอนามัยท่านได้สอนชาวบ้านให้รู้วิธีป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ งานด้านสาธารณูปโภคก็ขุดบ่อน้ำบาดาลให้เด็กและชาวบ้านได้ใช้เพื่อให้ชาวบ้านสุขสบายโดยท่านถือหลักว่า **“ต้องช่วยประชาชนก่อนที่จะหาความสุขสบายภายในวัด”**

เนื้อหาตอนท้ายของปาฐกถาพระครูสาครสังวรภิกขังได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมไว้อย่างน่าสนใจว่า งานที่สงฆ์จะช่วยชาวบ้านและประเทศนั้นนี้มีมากมาย สงฆ์ต้องเสียสละไม่ใช่แต่รับ **“สละภายนอกไปบ้างไม่ต้องรอนิมิตคนในป่าใน**

ดอนยังมีมมความรู้อย่างอดอยากปากแห้ง” ท่านได้แบ่งความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันว่ามีทั้งพวกที่ใหญ่โต มีสมบัติมากมาย ชอบกอบโกย พอกพูนด้วยกิเลส กับอีกพวกหนึ่งที่กัดดินกินเกลือถ้าปล่อยไว้ให้เป็นเช่นนี้ ผู้คนก็จะเสื่อมศรัทธากับสถาบันสงฆ์เป็นแน่ ดังนั้นจึงขอให้พระเถระผู้ใหญ่ได้เข้ามาจัดการกับความมัวหมองที่นำพาความเสียหายมาสู่พุทธจักร และขอเชิญชวนให้พระสงฆ์เลิกชักชวนให้ชาวบ้านมมาขายพระธรรมเลี้ยงชีพก็เพียงพอแล้ว

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา (Invention) ของพระครูสาครสังวรกิจ

ในปาฐกถาเรื่อง “การปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระบัตร” แสดงให้เห็นถึงวิถีคิดอันโดดเด่นของพระครูสาครสังวรกิจในส่วนที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับงานพัฒนาชุมชน รวมทั้งบทบาทของสงฆ์ที่มีต่อชุมชนด้วย ทั้งนี้สามารถวิเคราะห์ได้ใน 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. ความคิดเกี่ยวกับงานพัฒนาโดยเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน พระครูสาครสังวรกิจได้เล่าถึงการพัฒนาชุมชนยกกระบัตรใน 6 ด้าน ได้แก่

- การสร้างอาชีพเพื่อปากท้องของชาวบ้านโดยมุ่งเน้นเรื่องการปลูกมะพร้าว การฟื้นฟูการทำนาและพัฒนาพื้นที่การเกษตร
- การสร้างความสงบสุขในชุมชน เพื่อลดปัญหาการพนัน และการโจรกรรม
- การสร้างความสามัคคี เพื่อความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในชุมชน
- การสร้างโอกาสทางการศึกษา เช่น การสร้างโรงเรียน
- การสร้างสุขภาพอนามัย ให้ความรู้กับชาวบ้านในด้านการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ
- การสร้างสาธารณูปโภคเพื่อความสะอาดสบายในชุมชน เช่น การขุดบ่อบาดาล

งานพัฒนาทั้ง 6 ด้าน ดังกล่าวเกิดจากการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน และปณิธานอันแน่วแน่ของพระครูสาครสังวรกิจ ดังคำพูดที่ว่า

“...สิ่งแรก ข้าพเจ้าได้พบว่าชาวบ้านยกกระบัตรนั้นขาดผู้นำที่ดีและมั่นคงที่จะชี้ทางออกให้แก่พวกเขา จึงตั้งใจที่จะเป็นผู้นำที่ดีของชาวบ้าน...”

การช่วยชาวบ้านนั้นท่านแก้ปัญหาที่ต้นเหตุโดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนพร้อมกับแสดงตนให้เป็นแบบอย่างอันดีงาม เป็นตัวอย่างของการมุนะและความตั้งใจจริง เช่น ศึกษาเรื่องการปลูกมะพร้าว พระครูสาครสังวรกิจได้เล่าไว้ในปาฐกถาอย่างละเอียดนับตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ การเตรียมดิน การประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านหันมาปลูกมะพร้าว

“...ครูของข้าพเจ้าก็คือชาวบ้านจากลาดเป้ง นางตะเคียน ซึ่งเป็นเจ้าของมะพร้าวพันธุ์ดีในจังหวัดสมุทรสงครามกับตำราที่หามาอ่านเอง ข้าพเจ้าศึกษาเรื่องดินและวิธีการปลูกตลอดจนการคัดเลือกพันธุ์มะพร้าวด้วย...ใครมาเยี่ยมมาคุยไม่ว่าจะเป็นยามใด ดิกดินค่อนคินไหน ก็กรอกแต่เรื่องมะพร้าวพันธุ์ดีใส่หูไปทุกเมื่อ เวลาขึ้นเทศน์บนธรรมมาสน์ก็สอดแทรกเรื่องมะพร้าวเข้าไป...”

ถ้าจะกล่าวไปแล้วจัดได้ว่าพระครูสาครสังวรกิจเป็นพระนักพัฒนาที่มีหัวก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง งานพัฒนาทุกด้านนั้นเกิดจากการคิดที่เป็นระบบ ผ่านการค้นคว้าหาความรู้มาเป็นอย่างดี มีความทันสมัยและบังเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นธรรมชาติเป็นวิถีคิด เพื่องานพัฒนาที่ถูกต้องและสร้างคุณภาพชีวิตให้ชาวบ้านอย่างยั่งยืน

2. ความคิดเกี่ยวกับบทบาทของสงฆ์ที่มีต่อชุมชน จากปาฐกถาพบว่าพระครูสาครสังวรกิจมีความตระหนักในบทบาทของพระสงฆ์ในอันที่จะช่วยชาวบ้าน มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม เช่น ความมีขันติ ปราภฏในตอตันของปาฐกถาเมื่อท่านต้องมารักษาการในตำแหน่งเจ้าอาวาสและต้องประสบกับเหตุการณ์ ดังนี้

“...มีพระอาวุโสท่านหนึ่ง ถึงกับกล่าวว่า จ้างมาเดือนละพันบาทก็ไม่มา ครูอีกคนหนึ่งพูดว่า “ออยู่ยกกระบัตร์โง่ตายห่า” มีแต่พระอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าที่ให้สติว่า “ที่เขาใช้ให้ไปรบทัพจับศึกก็ยังไม่ไปได้ นี่ใช้ให้ไปสอนหนังสือ ถ้าไปไม่ได้ก็แย่” ข้าพเจ้าจึงตกลงใจมาอยู่ แต่ก็ไม่ทันจะเข้าพรรษาก็ได้รับการต้อนรับเป็นท่อนไม้บ้าง ขวดบ้าง จนกฎทิเบตพังแถมวันดีคืนดีก็ยังมีปืนตามไปด้วย แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ยอมโต้ตอบแต่อย่างใด ยอมอยู่อย่างพระ ให้เขาขว้างปาอยู่สักสองเดือน ใครมาถามก็ตอบว่าไม่รู้ไม่เห็น ตั้งใจทำงานและสอนหนังสือพระตามปกติ...”

นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้มีความเสียสละ รักษาผลประโยชน์ต่อส่วนรวมเพื่อความผาสุกของชุมชนอย่างถึงที่สุด ตัวอย่างในตอนที่ได้ถึงการสร้างความสามัคคีในชุมชน ท่านพยายามไกล่เกลี่ยสองฝ่ายที่ชกชกทะเลาะกันให้หันมาคืนดีกัน และใช้วิธี

“...สำคัญคือถ้าเป็นเรื่องส่วนรวม และถ้าสิ่งนั้นไม่สุดวิสัยนัก เมื่อฝ่ายใดทำผิดพลาดแล้ว ข้าพเจ้าก็จะสมอ้างว่าตัวเองทำหรือใช้ให้คน ๆ นั้นทำเอง ส่วนใดที่เป็นความดีไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนรวมหรือส่วนตัว ข้าพเจ้าก็จะพยายามยกย่องบุคคลนั้น ๆ ในที่ประชุมเสมอ...”

วิสัยทัศน์ที่โดดเด่นในงานพัฒนาอีกประการหนึ่งของพระครูสาครสังวรกิจ คือ การไม่ปิดกั้นความรู้ แสดงออกทางปาฐกถาในตอนที่กำลังถึง การชักชวนชาวบ้านให้ไปบำเพ็ญกุศลที่จังหวัดอื่น ๆ เพื่อ

“...เป็นการทัศนศึกษา ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านเพราะได้ความรู้ในอาชีพ ได้เห็นสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไปจากบ้านของตัวเอง ได้เห็นการแต่งกายแปลก ๆ ตลอดจนได้ความคิดใหม่ ๆ มาช่วยกันปรับปรุงบ้านของตัวเอง วัดบางวัดที่เคยมองข้ามเรื่องเหล่านี้ ไม่เคยพาชาวบ้านไปไหนมาไหนเลย ก็เหมือนกับปิดประตูบ้านไม่ยอมให้คนในบ้านออกไปไหน เข้าตำราอั้งอ่างอยู่ในกะลาครอบก็อาจเป็นได้...”

จะเห็นได้ว่าพระครูสาครสังวรกิจมีความคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนที่ลุ่มลึก แยกคาย เป็นตัวอย่างที่ประกอบความสำเร็จในด้านความทุ่มเท ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใดทางสังคมก็ตาม แต่ทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชีวิตคนนั้น ทุกคนนั้นสามารถช่วยกันได้ด้วยความตั้งใจจริง

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของพระครูสาครสังวรกิจ ในปาฐกถา “การปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระบัตร์” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถาเรื่อง “การปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระบัตร์” ของพระครูสาครสังวรกิจ สามารถวิเคราะห์หว่าทจะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้า ได้ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ agency – purpose

พระครูสาครสังวรกิจ ได้แสดงปาฐกถาโดยหยิบยกประสบการณ์งานพัฒนาที่กระทำอย่างต่อเนื่องและประสบความสำเร็จด้วยดีมาเป็นหัวใจของการพูด ตลอดทั้งปาฐกถานั้นพบว่า ผู้พูดได้เน้นถึงวิธีการที่ใช้ในงานพัฒนาโดยบอกเล่ารายละเอียดและวิธีการปฏิบัติโดยได้เน้นย้ำถึงจุดประสงค์สำคัญของการกระทำนั้น ๆ อย่างชัดเจน กล่าวคือ เมื่อพูดถึงการปลูกมะพร้าวท่านได้อธิบายถึงขั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน เช่น

“...ข้าพเจ้าสอนชาวบ้านให้รู้ว่ามะพร้าวพันธุ์น้ำตาลที่ตินั้นต้องเลือกที่มีลำต้นใหญ่ แข็งแรงและสูงช้ำกาท้องเหนียว ไม่หักเปราะง่าย เรือนทางแข็งแรง ... ส่วนเรื่องของดินนั้นจะต้องรู้ว่ามะพร้าวชอบดินชั้น น้ำชั้นลงแห้งน้ำต้องถ่ายเทสะดวก จึงต้องขุด

ห้องร้องให้ได้ขนาด มีน้ำเข้าออกสะดวก... เวลาที่จะปลูกมะพร้าวใหม่ควรเลือกปลูกในหน้าฝน และใช้มะพร้าวที่แตกเป็นต้นแล้วสักหกเดือนเป็นอย่างต่ำ...”

จุดประสงค์หลักที่พระครูสาครสังวรกิจเน้นก็คือ การช่วยชาวบ้านให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ท่านมีความสงสารและปรารถนาจะช่วยชาวบ้าน ดังคำพูดของท่านที่ว่า “ชาวบ้านตำบลยกกระบัตรนั้นน่าเห็นใจเพราะยากใจ มีรายได้เฉลี่ยต่อคนไม่เกิน 10 บาทต่อวัน เป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน บ้างก็เห็บจากมุงฟากชาย ตัดฟันขาย หาปลาไปตามประสา จะทำนาก็ต้องรอน้ำฝน บางครั้งน้ำเต็มท่วมทั่วไปก็ทำนาไม่ได้ เมื่อไม่มีความหวังในด้านการทำมาหากิน ก็หันหน้าเข้าเล่นการพนันบ้าง ตีมสุราดับความทุกข์บ้าง” ดังนั้น ตลอดทั้งปาฐกถาจึงปรากฏเรื่องราวของปัญหา – วิธีการแก้ปัญหา – แก้ปัญหาเหล่านั้นเพื่ออะไร เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไป

ความน่าสนใจในการใช้ agency ของพระครูสาครสังวรกิจที่สำคัญ คือ ใช้วิธีการนำตนเองเป็นผู้คลี่คลายปัญหาปรากฏชัดในการพัฒนาเกี่ยวกับความสงบสุขของชาวบ้าน เช่น ปัญหาโจรกรรม ถ้าเป็นโจรจากถิ่นอื่น พระครูสาครจะใช้วิธีการพูดว่า “ขอฝากชาวบ้านยกกระบัตรไว้ด้วย ถ้าจะทำอะไรก็ขอให้เห็นแก่อาตมาเถิด” หรือการไกล่เกลี่ยปัญหาทะเลาะวิวาทท่านได้ใช้ตนเองเป็นศูนย์กลาง “เมื่อใดก็ตามที่ข้าพเจ้าเห็นชาวบ้านคูเ็นแย่งอาชีพนันหรือแข่งกันหรือโตแข่งกัน ก็จะเรียกมาสาบานไม่ให้คิดทำลายซึ่งกันและกัน ใครที่ไม่ถูกกันก็เรียกให้มาทำงานเพื่อส่วนรวมร่วมกันเสมอ ๆ” นับได้ว่าเป็นวิธีการที่อาศัยความศรัทธาเป็นตัวชี้นำที่สำคัญในการแก้ปัญหาที่สร้างความปรองดองและสันติสุขให้มีขึ้นได้ พระครูสาครสังวรกิจจึงเป็นพระนักพัฒนาที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงโดยใช้วิธีการที่เข้าถึงตัวปัญหา และมีเป้าหมายการปฏิบัติที่เด่นชัด

Context แม้ปาฐกถาเรื่องนี้จะมีได้จัดขึ้นเพื่อตอบโต้กับสถานการณ์อันเร่งด่วนที่เด่นชัดนัก เมื่อเทียบกับปาฐกถาเรื่องอื่นแต่เมื่อพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้ว จะพบว่า พระครูสาครสังวรกิจได้เล่าถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่ท่านได้รับแต่งตั้งให้ไปรักษาการแทนเจ้าอาวาสที่วัดยกกระบัตรเมื่อ พ.ศ.2498 ท่านได้พาผู้ฟังย้อนไปในช่วงเวลาดังกล่าวอย่างมีชีวิตชีวา ให้ผู้ฟังได้รับรู้ถึงวิธีการทำงานของท่าน วิธีการรับมือกับปัญหาของท่านที่ต้องกระทำอย่างเร่งด่วน เพื่อช่วยชาวบ้านให้พ้นจากความยากจน ผู้ฟังจะได้รับทราบถึงแง่มุมต่าง ๆ รวมทั้งได้สัมผัสกับชีวิตชาวบ้านตำบลยกกระบัตรเหมือนว่าได้พบเห็นภาพเหล่านั้นจริง ๆ

Style เนื่องด้วยผู้พูดเป็นพระสงฆ์ที่ใฝ่ใจศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ในงานพัฒนาอย่างเข้าถึงแก่นแท้ ผู้พูดจึงใช้วิธีเล่าอย่างเรียบง่ายแต่ชี้ชัดถึงขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ อาศัยข้อมูลที่เป็นประสบการณ์จริงพร้อมกับสอดแทรกทัศนคติของตนเองไว้อย่างเหมาะสม ในฐานะพระสงฆ์นักพัฒนาที่มุ่งสร้างประโยชน์สุขให้ชาวบ้านเป็นสำคัญ พระครูสาครสังวรกิจได้แสดงทัศนคติถึงวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในปัจจุบันได้อย่างตรงไปตรงมา ชี้ให้เห็นว่าตัวท่านนั้นมีปณิธานในการทำงานอย่างมุ่งมั่น

“...จะเอาเงินทองไปเก็บเอาไว้ทำไม ในเมื่อบ้านก็ไม่ต้องเช่า ข้าวก็ไม่ต้องซื้อ... พระสอนให้ทำบุญให้เสียสละ แต่ตัวพระองค์กลับกอบโกย...”

พระครูสาครสังวรกิจเป็นองค์ปาฐกที่มีความถ่อมตนเป็นอย่างสูง นับตั้งแต่การเริ่มต้นปาฐกถา ท่านกล่าวว่า **“ข้าพเจ้าไม่เคยนึกฝันมาก่อนเลยว่าลูกชานาจน ๆ อย่างข้าพเจ้า ความรู้เพียงแค่ประถมสี่ จะมีส่วนช่วยพัฒนาท้องถิ่นได้มากถึงเพียงนี้ เมื่อนึกถึงงานที่ได้ทำมาแล้ว ก็ดูราวกับว่าเป็นเรื่องมหัศจรรย์...”** ท่านมีความเหมาะสมกับปาฐกถานี้อย่างมาก เพราะการพูดถึงงานที่ตนเองทำมาอย่างต่อเนื่องนั้นเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะยากเย็นอะไร ท่านได้วางโครงเรื่องอย่างมีระบบ กล่าวถึงงานพัฒนาไปที่ละด้าน ๆ ทำให้ผู้ฟังติดตามเรื่องราวได้โดยง่าย และสนใจใคร่รู้ว่าแต่ละปัญหาที่ท่านเผชิญนั้นท่านจะใช้วิธีใดแก้ปัญหา การใช้ภาษาที่เรียบง่ายเล่าโดยละเอียดจัดเป็นเส้นที่สำคัญของปาฐกถาเรื่องนี้ และสุดท้ายจะพบว่าอุดมคติในการทำงานของพระครูสาครสังวรกิจก็คือ ความรักในงานพัฒนาและความตั้งใจปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระบวนตัวเอง

“พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน” ปาฐกถา วิพากษ์ศาสนา การเมือง และสังคม

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ คือองค์ปาฐกถาคนที่ 5 ของปาฐกถาโกมล คิมทอง ในปีพ.ศ.2522 โดยใช้ชื่อหัวข้อว่า **“พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน”** สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นั้นเป็นกรรมการผู้จัดการมูลนิธิโกมล คิมทอง เป็นนักคิดนักเขียนที่ชี้หน้า ต่อสู้เพื่อความถูกต้องในสังคม และเป็นพุทธศาสนิกชนที่พยายามน้อมนำหลักธรรมของพระพุทธองค์ไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสงบ สันติ และเป็นธรรม ปาฐกถาครั้งนี้จึงมีความน่าสนใจโดยเฉพาะการแสดงทัศนะทางพุทธศาสนา ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองและสังคมไทยที่อยู่ในยุคของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแหลมคม

เนื้อหาของปาฐกถา

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เรียบเรียงปาฐกถาอย่างเป็นระบบโดยพยายามตั้งคำถามให้ผู้ฟังได้ขบคิดหาคำตอบด้วยวิจารณ์ญาณ เช่น ใครคือพุทธศาสนิก? ซึ่งเขาให้คำตอบไว้ว่า พุทธศาสนิกคือ ผู้ที่ถือซึ่งพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสภาวะ ที่ฟัง ไม่มีที่ฟังอื่นยิ่งไปกว่า เขาได้อรรถาธิบายต่อไปถึงความหมายที่แท้จริงของพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทฺธเจ้านั้นคือมนุษยย์ปุถุชนธรรมดาที่สามารถตัดอ้อตวาทุปาทานได้โดยเด็ดขาด เป็นผู้ตื่นโดยสมบูรณด้วยปัญญาบารมี ทรงมีพระกรุณาคุณ และพระปัญญาคุณ พระธรรม คือ สิ่งซึ่งเป็นสภาวะแห่งธรรมชาติ เข้าใจสภาวะแห่งธรรมชาติ เข้าใจการเกิดการดับซึ่งเป็นธรรมดาโดยธรรมชาติ มีความเป็นกลางโดยธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่า “มัชฌิมนิกายธรรม” รู้ว่าเป็น “อิทัปปัจจยตา” ซึ่งอาศัยกันและกัน คนจะเป็นพุทธศาสนิกต้องปฏิบัติตามพระพุทฺธเจ้า เพื่อเห็นพระธรรมเจ้าต่อจากนั้นความเป็นพระสังฆเจ้าก็จะเกิดขึ้น

เนื้อหาในลำดับต่อมาสุลักษณ์ได้ทำความเข้าใจเรื่องสังคมพุทฺธ เขากล่าวว่ามีชาวต่างประเทศหรือคนไทยไม่น้อยที่คิดว่าการเป็นพุทธศาสนิกเป็นการหลีกเลี่ยงออกจากสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาที่ผิด พระพุทฺธเจ้าสอนเรื่องความไม่มีตัวตน ทรงมุ่งมาที่สังคม คณะสงฆ์เป็นสังคมในอุดมคติที่ทรงตั้งขึ้นเป็นแบบอย่าง ซึ่งปกครองโดยผู้ไม่มีอ้อตวาทุปาทานเหลืออยู่ พุทฺธประสงค์ทรงต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมพื้นฐาน พระวินัยทั้ง 227 ข้อ ที่วางรูปแบบไว้ เพื่อที่จะให้ปุถุชนมีโอกาสจะเป็นอริยบุคคลได้ สงฆ์นั้นต่างจากฆราวาสตรงที่ไม่ให้ความสำคัญกับเงินทอง ต้องอยู่กับธรรมชาติ เป็นหนึ่งอันเดียวกับสัตว์ กับพืช กับมนุษย์ เป็นชีวิตที่เรียบง่าย คลายออก ศาสนาพุทฺธเป็นศาสนาเพื่อพรหมจรรย์ เพื่อการดำรงชีพที่ประเสริฐ

ศาสนาพุทฺธเริ่มขยายอิทธิพลกว้างขวางขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช รวมทั้งประยุกต์ใช้ทฤษฎีพรหมณ์ส่วนที่เป็นความเชื่อในเรื่องจักรพรรดิราชผสมผสานกับความเชื่อแบบพุทฺธคือธรรมราชา ก่อกำเนิดเป็นทฤษฎี 3 เสา คือ พุทฺธศาสนาจะคงอยู่ได้ต้องมีธรรมราชา สนับสนุน พุทฺธศาสนาต้องมีสังคมสงฆ์ ธรรมราชาสนับสนุนสังคมสงฆ์ จะต้องมีพลกนิกรซึ่งประพฤติธรรมสนับสนุนสังคมสงฆ์และเชื่อฟังธรรมราชา

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เชื่อมโยงเรื่องราวดังกล่าวข้างต้นให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันโดยเขากล่าวว่าปัจจุบันสามเส้าดังกล่าวไม่ทำงานแล้ว “...สังคมสงฆ์โดยทั่ว ๆ ไปตอนนี้เป็นสังคมของอธรรม เป็นเช่นเดียวกับสังคมของบ้านเมือง ซึ่งก็เป็นสังคมของอธรรม...” เหตุที่เป็นดังนี้เพราะความเจริญแบบใหม่มันเข้าไปทำลายความเป็นธรรมชาติ ทำลายพระดี ๆ วัตดี ๆ

จนหมดสิ้น เขากล่าวว่านี่คือสภาพบ้านเมืองในปัจจุบันที่เรากำลังเผชิญอยู่ และถึงเวลาแล้วที่ต้องพูดความจริง วิธีแก้นั้นพุทธศาสนิกต้องถามตัวเองว่าถ้าเราเป็นพุทธศาสนิก เราจะเข้าไปใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้อย่างไร รวมทั้งต้องเปลี่ยนทัศนคติขั้นพื้นฐานที่สังคมจะยึดถือให้ซึ่งทำให้สะสมอึดตา สะสมกิเลส ควรกลับมาหาความเป็นพุทธ ทำลายอหิวาทุปาทานให้ได้ เพิ่มความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นให้มาก รวมถึงหมั่นเจริญสมาธิภาวนาโดยเข้าใจปัญหาสังคม และมีความกล้าทางจริยธรรมให้มากขึ้น

“...ถ้าคนส่วนใหญ่ในสังคมของเราถูกรังแกก็ไม่ต้องกลัว ต้องมีความกล้าหาญในทางจริยธรรมมากขึ้น พื้นฐานศาสนาพุทธนั้นก็ถือว่าศีลธรรมสำคัญที่สุด ถ้าพุทธศาสนิกไม่มีความกล้าทางจริยธรรมก็อย่านับถือพุทธ...”

เนื้อหาในช่วงท้ายของปาฐกถาสุลักษณะได้ใช้การวิพากษ์อย่างเผ็ดร้อน ถึง 2 ลัทธิที่ควบคุมสังคมอยู่ในเวลานี้ คือ ลัทธิทุนนิยม ศาสนาพุทธก็เป็นพุทธแบบทุนนิยม ทุนนิยมครอบงำเราอยู่ ส่วนฝ่ายที่ต่อต้านทุนนิยมคือคอมมิวนิสต์ ชาวพุทธทั้งหลายควรใช้สติรู้เท่าทันทั้ง 2 ลัทธินี้ โดยใช้หลักความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง ต้องเลือกรักรักรวมและเกลียดชังรวมรวมทั้งต้องทำให้ศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้คนในยุคนี้ให้จงได้

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์

วิทยากร เชียงกุล (2538 : 149 – 154) ได้วิเคราะห์บทบาทและความคิดของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ในช่วงหลังปี พ.ศ.2519 ไว้ที่น่าสนใจ กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ.2518 – 2519 สุลักษณ์เดินทางไปประชุมสัมมนาที่ปัญญาชนในต่างประเทศอยู่บ่อยครั้ง ช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เขาก็อยู่ต่างประเทศและไม่สามารถเดินทางกลับมาได้ในขณะนั้น ซึ่งผลพวงจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทำให้ร้านหนังสือศิษิตสยามที่เคยเป็นที่พบปะพูดคุยของคนสนใจกิจกรรมถูกตรวจค้น ยึดหนังสือไปหลายหมื่นเล่ม สุลักษณ์ ตั้งหลักอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ร่วมมือกับปวิญ อิงภากรณ์ และคณะอื่น ๆ จัดตั้งกองทุนมิตรไทยเพื่อเผยแพร่ข่าวสารที่ถูกต้องเกี่ยวกับเมืองไทยและช่วยเหลือคนไทยที่เป็นเหยื่อของเผด็จการยุคใหม่ ท่าทีของสุลักษณ์ภายหลังจากรัฐบาลฝ่ายขวาใช้ความรุนแรงกับนักศึกษาและปัญญาชนนั้นเป็นไปอย่างเข้าใจและเห็นใจว่าไม่มีทางเลือกอื่น แม้ก่อนหน้านั้นเขาค่อนข้างรู้สึกขวางและวิจารณ์พวกนักศึกษาหัวก้าวหน้าก็ตาม สิ่งนี้ทำให้เขามองเห็นธรรมชาติที่กดขี่ของระบบที่เป็นอยู่มากขึ้น

ช่วงที่นายธานินทร์ กรีวิเชียร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สุลักษณ์ยังใช้ชีวิตสอนหนังสือในต่างประเทศและพูดเขียนเรื่องสถานการณ์ในเมืองไทยลงในเอกสารที่จัดทำกันในต่าง

ประเทศ เอกสารเหล่านี้มีการส่งเข้ามาให้ปัญญาชนคนไทยได้อ่านกันพอสมควร สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กลับมาเมืองไทยในปี พ.ศ.2521 เขายังพูด เขียน และทำกิจกรรมผ่านองค์กรเอกชนที่ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิต่างประเทศไปเรื่อย ๆ โดยกิจกรรมดังกล่าวของเขาเริ่มกลับมาได้รับความสนใจจากนักศึกษาปัญญาชนรุ่นหลังอีกครั้ง ด้วยสาเหตุสำคัญ คือ ปัญญาชนในเมืองคนอื่น ๆ มีผลงานหรือแสดงบทบาทน้อยลงเพราะสิ้นหวังกับรัฐบาลเผด็จการ และ ปัญญาชนส่วนใหญ่ในเมืองที่เป็นคนชั้นกลางไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงโดยวิธีรุนแรงหรือความคิดแบบสังคมนิยมที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยพยายามชี้นำอยู่ในเวลานั้น แนวคิดของสุลักษณ์ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยสันติวิธี เน้นการพัฒนาสังคมโดยมีพื้นฐานอยู่ที่พุทธศาสนา และวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย จึงเป็นทางเลือกที่ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2521 เรื่อยมา นั่น สุลักษณ์มีงานเขียนตีพิมพ์ออกมาอย่างสม่ำเสมอ แนวคิดปฏิรูปสังคมเชิงพุทธในช่วงหลังของเขา คือ การผสมผสานและขัดเขลาแนวคิดในเชิงชาตินิยม วัฒนธรรมนิยมและศีลธรรมนิยมเข้าไว้ด้วยกัน โดยสุลักษณ์แสดงตนเป็นนักเสรีนิยมที่ใจกว้างมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2547 ณ สวนเงินมีมา เกี่ยวกับแนวคิด อุดมคติ และข้อมูลของปาฐกถาของเขา เขาได้เล่าว่าในปีนั้นตัวเขาได้เลือกตัวเองเป็นองค์ปาฐกสืบเนื่องจากสถานการณ์บ้านเมืองที่มีความผันผวน ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวายังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ปาฐกถาเรื่อง “พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน” เขามุ่งหวังจะเตือนให้คนเห็นโทษภัยของการใช้ความรุนแรง ตอนนั้นความคิดของคนหนุ่มสาวค่อนข้างจะโน้มเอียงไปกับอุดมการณ์สังคมนิยม แต่ทางออกที่ถูกที่ควรเราควรใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาของชาติบ้านเมืองมากกว่าใช้ความรุนแรง

สุลักษณ์ได้แสดงทัศนะให้ประจักษ์ชัดในเรื่องของพุทธศาสนา เขาให้สัมภาษณ์ว่าตัวเขานั้นมีอุดมคติในการดำเนินชีวิต โดยเชื่อชีวิตของพุทธศาสนิกนั้นควรเป็นไปเพื่อรับใช้สรรพสัตว์ การจะดำรงตนให้เป็นสุขและมีคุณค่านั้นเขาให้ทัศนะที่น่าสนใจไว้ว่า

“...คนควรมีเวลาให้ตัวเอง มีเวลาหายใจอย่างรู้ตัวทั่วพร้อม นักเรียนทุกวันนี้ใช้หัวคิดมากไป เราควรมีเวลาภาวนา สวดมนต์ไหว้พระ ทำสมาธิ เพื่อจะได้รู้ว่าตัวเราไม่ใช่ศูนย์กลางแห่งจักรวาล...”

สาระสำคัญในปาฐกถาชิ้นนี้สุลักษณ์กล่าวว่าเขาต้องการสะท้อนให้เห็นถึงมิติของคนหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 สังคมไทยพัฒนาขึ้นกว่าประเทศเพื่อนบ้าน กฎหมายพัฒนาขึ้น

แต่คนยังไม่พัฒนา เราต้องเปลี่ยนมิติของคน เขาต้องการเห็นคนมีความกล้าหาญทางจริยธรรมให้มากขึ้น ลดความเห็นแก่ตัวที่ได้จากระบบการศึกษาลง คิดเพื่อส่วนรวมมากขึ้น (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2547) เมื่อกลับมาพิจารณาถึงเนื้อหาในปาฐกถาจะพบว่า แนวคิดนี้ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด เช่น

“...ถ้าคุณเป็นพุทธศาสนิกแล้ว คุณลืมนิจิตศึกษาไม่ได้ คุณต้องมีเวลาให้ตัวคุณเจริญภาวนา...เจริญจิตศึกษาโดยเข้าใจปัญหาสังคมด้วย ไม่ใช่เจริญจิตศึกษาเมื่อหนีสังคม แล้วจึงจะเกิดปัญญาศึกษา ให้เห็นสังคมตามสภาพของมัน เห็นบทบาทของเราตามสภาพ...”

“...คนที่กินมากกว่าคนอื่น มีสมองมากกว่าคนอื่น ต้องรับผิดชอบมากกว่าคนอื่น ถ้าคนส่วนใหญ่ในสังคมของเราถูกรังแกก็ไม่ต้องไปกลัว ต้องมีความกล้าหาญในทางจริยธรรมมากขึ้น...”

วิเคราะห์หลักวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ในปาฐกถา “พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถาเรื่อง “พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน” ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ สามารถวิเคราะห์หว่าหะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ agent – agency

ปาฐกถาเรื่องนี้สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ต้องการเน้นย้ำถึงบทบาทของพุทธศาสนิก (agent) ว่า การจะช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมนั้นต้องใช้วิธีการแห่งพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยว (agency) โดยสุลักษณ์ได้ใช้วิธีเรียบเรียงปาฐกถาอย่างน่าสนใจ พุดจากสิ่งที่ใกล้ตัวก่อนคือนิยามความหมายของพุทธศาสนิก พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตามด้วยการอธิบายสังคมพุทธว่ามีลักษณะอันโดดเด่นเป็นสังคมในอุดมคติ พัฒนาการของสังคมพุทธตั้งแต่สมัยพุทธกาล สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช รวมทั้งสังคมพุทธแบบไทยในสมัยก่อนที่เจือปนความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามาอย่างแนบแน่นและสุดท้ายได้กล่าวถึงสังคมในปัจจุบันของไทย การอธิบายในช่วงต้นนั้น สุลักษณ์ให้รายละเอียดเกี่ยวกับพุทธศาสนาไว้ได้ชัดเจน แม้จะมีการใช้ถ้อยคำที่แสดงทัศนคติส่วนตัวไว้บ้าง แต่ไม่รุนแรงหรือพาดพิงถึงผู้อื่น นอกจากนี้สุลักษณ์นิยมยกบุคคลมา

เป็นต้นแบบและขยายความถึงสิ่งที่บุคคลนั้นปฏิบัติ โดยเฉพาะบุคคลที่มีบทบาททางพุทธศาสนา เช่น พระพุทธเจ้าที่เขากล่าวว่า

“... พระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นคนหลักอีกแล้ว หากเป็นคนต้น พุทธะแปลว่า ต้น โดยสมบูรณ์ การตื้นนั้น ตื้นได้อย่างไร ตื้นได้ด้วยปัญญาบารมี เห็นแจ้งแทงตลอด เมื่อตื้นแล้ว ทรงประกอบไปด้วย พระกรุณาคุณ ผมว่าคนถือพุทธต้องเข้าใจ 2 ข้อนี้ ...”

ความเด่นชัดของการใช้คู่สัมพันธ์ agent – agency ปรากฏให้เห็นในช่วงที่สุลักษณ์ได้เชื่อมโยงความเป็นมาของสังคมพุทธกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะการปรับตัวของพุทธศาสนิกที่ต้องเผชิญกับสภาพสังคมที่เลวร้ายในทัศนะของสุลักษณ์ เข้าได้เสนอวิธีการแก้ปัญหา โดยตั้งอยู่บนหลักการของพุทธศาสนา เข้าเป็นย่ำถึงความสำคัญของพุทธศาสนิกในฐานะตัวจักรสำคัญของการแก้ปัญหาว่า

“... พุทธศาสนิกนั้นจะต้องเป็นผู้ซึ่งประเทืองปัญหาอยู่ตลอดเวลา พุทธศาสนิกจะต้องเป็นผู้ไม่ยอมแพ้ พุทธศาสนิกแม้เห็นความมืดทึบ แม้เห็นไฟ แต่ก็จะต้องมองทะลุไปออกไปให้พ้น เราจะหาน้ำมาดับได้อย่างไร มิฉะนั้นแล้วไม่จำเป็นจะต้องเป็นพุทธศาสนิก การดับไฟต้องดับด้วยน้ำ การสู้กับอัสถัยอารมณ์ต้องสู้ด้วยสัจจะและธรรมะ สู้กับคนเกลียด คนโกรธ ต้องสู้ด้วยเมตตาธรรม กรุณาธรรม...”

เขาได้เสนอวิธีการอันเป็นรูปธรรม เพื่อใช้เป็นหลักการสำคัญในการแก้ปัญหา สุลักษณ์ได้เสนอวิธีการ 3 ข้อ แก่พุทธศาสนิก คือ

“... 1) ต้องกลับมาหาความเป็นพุทธ เข้าหาความเป็นพุทธ ล้วงเข้าไปในจิตใต้สำนึกของเรา ทำลายอัตวาหุปาทานทุกวิถีทาง ต้องเปลี่ยนทัศนคติขั้นพื้นฐาน ไม่ยอมรับสิ่งซึ่งสังคมยึดเยียดให้

2) เมื่อเปลี่ยนทัศนคติแล้ว จะต้องแก้ไขวิถีชีวิต ลดอัตวาหุปาทาน เพิ่มความกรุณา เมตตาคนอื่นให้ได้ตลอดเวลา

3) ต้องมีเวลาให้ตัวคุณเจริญสมาธิภาวนา ...เราต้องกลับมาหาแก่น กลับมาหาพื้นฐานเดิม ผมว่าถ้าเราเจริญสติศึกษาโดยเข้าใจปัญหาสังคมสมัยใหม่ตลอดเวลา เจริญสติศึกษาโดยเข้าใจปัญหาสังคมด้วย ไม่ใช่เจริญจิตศึกษาเพื่อหนีสังคม แล้วจึงจะเกิดปัญญาศึกษา ให้เห็นสังคมตามสภาพของมัน เห็นบทบาทของเราตามสภาพ เราจะมึบทบาทอย่างไรในสังคม...”

กล่าวได้ว่าสัญลักษณ์ ศิวรักษ์ กล่าวปาฐกถาขึ้นนี้ โดยมีแรงจูงใจสำคัญ เพื่อเสนอบทบาทพุทธศาสนิกที่สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการระคับประคองสังคมและประเทศชาติให้รอดพ้นจากปัญหาหรือข้อขัดแย้งต่าง ๆ โดยใช้วิธีการแก้ปัญหา ซึ่งอาศัยหลักธรรมอันประเสริฐ นับว่าเป็นข้อเสนอที่น่าสนใจและสัญลักษณ์ได้นำเสนอไว้โดยสอดแทรกทั้งหลักธรรม ทศนะส่วนตัวไว้ได้อย่างมีสีสัน

Context ปาฐกถาเรื่องนี้มีความสัมพันธ์กับสภาพสังคมไทยในเวลานั้นเป็นอย่างมาก ดังที่สัญลักษณ์ให้สัมภาษณ์ว่า ขณะนั้นบ้านเมืองยังอยู่ในภาวะผันผวนโดยเฉพาะปัญหาเรื่องความแตกต่างทางอุดมการณ์ของคนไทย คนหนุ่มสาวมากมายที่ฝึกใฝ่ระบอบคอมมิวนิสต์ ดังนั้นปาฐกถานี้จึงเกิดขึ้นจากแนวคิดของสัญลักษณ์ที่ปรารถนาจะเสนอทางออกให้กับสังคมไทย โดยนำธรรมะมาเป็นตัวประสานให้สังคมเกิดสันติสุข และช่วยให้ผู้คนหันกลับมาองรากเหง้าของตนเองให้ถ่องแท้มากขึ้น

Style สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ จัดว่าเป็นองค์ปาฐกที่มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในด้านของบุคลิกภาพส่วนตัว การพูดที่ตรงไปตรงมา ใช้ภาษาที่แหลมคม และวิพากษ์สังคมอย่างไม่กลัวเกรง ในปาฐกถาครั้งนี้เขาได้แสดงทัศนะที่พาดพิงถึงบุคคลอื่นโดยเฉพาะบุคคลที่มีบทบาทในการบริหารประเทศโดยเจืออารมณ์ที่รุนแรงอยู่ในหลายตอน เช่น การกล่าวถึงพฤติกรรมของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี ที่โด่งดังในเวลานั้นกับเมนูประจำตัว “แกงไก่ใส่บรันทิ” ว่า

“...ผมไม่อยากจะพูดคำหยาบ เดียวนี้ใครก็เป็นรัฐมนตรีก็ได้ครับ ถ้าคนอย่างนายสมัครเป็นได้ นายธานินทร์เป็นได้ ใครก็เป็นได้ ใคร ๆ ก็แกงไก่ใส่บรันทิได้ครับ แต่อันนี้เป็นค่านิยมที่เขากำลังยึดเยียดให้เรา ... ผมไม่ได้ยินคณะสงฆ์ประณามเลยสักครั้งเดียวว่าการกินแกงไก่ใส่บรันทิมันผิด ผิดศีลข้อที่ 5 ผิดทั้งศีลข้อที่ 1, 2, 3, 4 หหมดเลย ก็ในเมื่อสภาพความเป็นจริงเวลานี้ เด็กของเราที่อายุต่ำกว่า 14 ปี 60 % เป็นโรคขาดอาหาร แล้วผู้นำประเทศมากินอยู่ฟุ่มเฟือยได้อย่างไร...”

ในปาฐกถาสัญลักษณ์ได้กล่าวยกย่องปวีย อิงภากรณ์ ในฐานะบุคคลผู้เป็นแบบอย่างทางความคิดและการประพฤติปฏิบัติตัวเพื่อสังคม ขณะเดียวกันเขาก็ได้ตำหนิ “ระบบ” ของสังคมที่เปลี่ยนไปว่ามีส่วนทำร้ายคนดี ๆ หลายต่อหลายคน นับเป็นการหยิบประเด็นมานำเสนอที่น่าสนใจและวิธีพูดที่แสดงออกถึงอารมณ์ภายในของผู้พูดได้เป็นอย่างดี

“...ก่อน 2519 อธิการบดีของคุณที่นี่เอง บำเพ็ญเพียรมาตั้งแต่สมัยเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย พยายามตั้งกลุ่มบูรณะชนบทขึ้นที่ชัยนาท พยายามร่วมมือกับระบบนายทุนนั้นแหละเพื่อแก้ไขสังคม ... แต่ทุกงานที่ทำนั้น ท่านกลับถูกกล่าวหาว่าต้องการเป็นใหญ่ในบ้านเมือง ต้องการทำลายสถาบันเดิม เสร็จแล้วตัวท่านเองอยู่ได้มัย พังหนีไปอยู่ที่อื่น ท่านเองยังหนีไปได้ แต่เยาวชนในนี้หนีไปได้มัย ถูกจับไปก็พัน ถูกฆ่าตายก็ร้อย ถูกทำลายอย่างอื่นอีกเท่าไร และผมอยากจะถามคุณพวกคุณที่นั่งอยู่ ณ ที่นี้ คุณเห็นว่ามีใครใหม่ในเวลานี้ ในระบบนี้ ที่คิดแก้ระบบนี้ได้...”

หรือแม้แต่การเริ่มต้นของปาฐกถาสู่ลักษณะก็ได้ตั้งอารมณ์ของผู้ฟังด้วยการจุดประเด็นที่ทำทลายความรู้สึกของผู้ฟังได้เป็นอย่างดี คือ

“...ตามความรู้สึกผม เวลานี้ประเทศไทยไม่ได้เป็นประเทศพุทธศาสนาอีกต่อไปแล้ว ประเทศไทยนั้นเป็นประเทศมิชฉาติฐิ คนที่เป็นพุทธศาสนิกชนนั้นน้อย...”

ด้วยบทบาทการเป็นนักพูด นักคิด นักวิจารณ์สังคมที่มีผลงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ มีเอกลักษณ์ในการใช้วาจาที่โดดเด่น เสนอแนวคิดด้วยมุ่งหวังจะทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ขึ้นมาในสังคม เขาได้จัดเรียบเรียงเนื้อหาของปาฐกถาอย่างมีระบบ แสดงความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดการตั้งคำถามในสังคม ปาฐกถา **“พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน”** จึงเป็นปาฐกถาที่วิพากษ์ศาสนา การเมือง และสังคม โดยใช้ตัวตนที่แท้จริงขององค์ปาฐกถาผสมผสานกับมุมมองทางความคิดที่แปลกใหม่ ทำให้สัญลักษณ์และปาฐกถาเรื่องนี้เป็นตัวแทนแห่งยุคสมัยที่เฝ้าหาสิ่งที่ดีขึ้นในสังคม

“ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม” ปาฐกถาเพื่อชี้หนทางสว่างให้สังคม

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นองค์ปาฐกถาลำดับที่ 6 ของปาฐกถาโกมล คิมทอง ท่านได้นำเสนอเรื่อง **“ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม”** เนื้อหาของปาฐกถามีความน่าสนใจ เพราะเป็นการแสดงวิสัยทัศน์ของสงฆ์ที่มีต่อสภาพสังคมไทยรวมไปถึงสภาพของสังคมสงฆ์และพุทธศาสนาที่มีการผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม รวมไปถึงการเสนอมุมมองที่น่าสนใจในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อสร้างสันติสุขให้สังคมโดยใช้หลักการทางพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐานที่ดีงาม

เนื้อหาของปาฐกถา

พระราชวรมนีได้เริ่มต้นปาฐกถาด้วยการชี้ให้เห็นถึงคำว่า **“ชะตากรรม”** ที่ทั้งบ้านเมืองและโลกกำลังเผชิญอยู่และได้เข้าสู่เรื่องของพุทธศาสนาโดยการตั้งข้อสังเกตว่าขณะนี้พุทธศาสนิกชน

ได้ตั้งคำถามอย่างห่วงใยถึงความประพฤติกองภิกษุสามเณรกระทำต่าง ๆ ที่สงสัยกันว่า ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาหรือไม่ หรือวิธีดำเนินกิจการของสถาบันในพุทธศาสนา โดยท่านได้ ขยายความว่าชาวพุทธนั้นเป็นตัวปรุงแต่งชะตากรรมของสังคม ขณะเดียวกันสังคมนั้นก็ปรุงแต่ง ชะตากรรมของชาวพุทธด้วย

ในลำดับต่อมาพระราชวรมุณีได้แสดงทัศนะที่ลุ่มลึกและรอบด้านเกี่ยวกับสภาวะและ ความเป็นไปของพุทธศาสนาในปัจจุบันว่าพุทธศาสนิกชนต้องมีความเป็น “ชาวพุทธที่แท้” หมายความว่า เป็นผู้ที่นับถือพุทธศาสนาที่ตัวพุทธศาสนาเห็นคุณค่าของหลักธรรมะ มิใช่ นำ ศรัทธาไปผูกติดกับคนตัวคน เช่น พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์กระทำไม่ดี ชาวพุทธที่แท้จะไม่เสื่อม ศรัทธาในพุทธศาสนาแต่จะมีมุมมองที่ลึกซึ้งขึ้นว่า แม้จะใช้พุทธศาสนาที่ดั่งงามมากล่อมเกลมาแล้ว ยังประพฤติไม่ดี ถ้าไม่ได้บวชก็คงจะทำไมดีได้มากขึ้น

นอกจากนี้ยังชี้ให้ผู้ฟังเห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนชาวพุทธที่ประกอบขึ้นด้วย บริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พระราชวรมุณีมีความเห็นว่า การดำรงอยู่ของพุทธศาสนา ต้องประกอบด้วยความร่วมมือและความรับผิดชอบทั้งของฝ่ายบรรพชิต (ภิกษุ ภิกษุณี) และฝ่าย คฤหัสถ์ (อุบาสก อุบาสิกา) มิใช่พึ่งมองถึงแต่ฝ่ายบรรพชิตเพียงอย่างเดียว ดังคำพูดที่ว่า “... แต่ตอนหลังนี้มักรู้สึกเหมือนว่าอุบาสกอุบาสิกาเป็นคนวงนอก ก็เลยมีความรู้สึกต่อไปว่า พระพุทธศาสนาอยู่ที่พระภิกษุสามเณร ครั้นถึงเวลาเมื่อเรามีความรู้สึกกันว่า พระพุทธศาสนาเสื่อม เราจึงพึ่งมองไปที่วัดหรือพระภิกษุสามเณร สำหรับอาตมภาพถ้า ใครบอกว่าพระภิกษุสามเณรเสื่อมทราบนักก็อยากจะทำพูดว่า ความจริงอุบาสกอุบาสิกา เสื่อมลงไปก่อนเสียมานานแล้ว...”

ในส่วนของปัญหาที่น่าเป็นห่วงเป็นใยเกี่ยวกับพุทธศาสนา พระราชวรมุณีได้เน้นให้เห็น เป็นประเด็นใหญ่โดยใช้วิธีจำแนกให้เห็นเป็นด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านสังคมของพระพุทธศาสนาที่มี ความเจริญทางวัตถุ สิ่งก่อสร้าง แต่ความประพฤติที่ไม่ดีไม่งามของพระสงฆ์ก็มีมากขึ้น รวมไปถึง การเกิดขึ้นของสำนักปฏิบัติต่าง ๆ นำไปสู่ความขัดแย้งเกี่ยวกับการสอนธรรมะให้กับประชาชน สิ่ง เหล่านี้ทำให้ผู้คนเกิดความสับสน ขาดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา ปัญหานี้พระราชวรมุณี ได้ชี้ว่า “เรามองข้ามศาสนาที่อยู่ในชีวิตจิตใจของเรา”

นอกจากนี้พระราชวรมุณีได้แสดงทัศนะที่มีต่อระบบการศึกษาของสงฆ์ไว้ได้อย่างน่าฟัง แสดงให้เห็นถึงความเป็นนักวิชาการที่เข้าถึงปัญหาอย่างถ่องแท้ กล่าวคือ ปัจจุบันเราทิ้งภาระให้ พระสงฆ์ในชนบทมากเกินไป โดยที่พระสงฆ์เหล่านั้นมาจากลูกชาวไร่ชาวนาที่ยากจน การบวช

เรียนช่วยให้ท่านมีการศึกษา แต่เมื่อต้องการความรู้ที่มากขึ้นก็ต้องเข้าสู่กรุงเทพฯ จนที่สุดก็ไม่ได้กลับไปชนบทอีก พระสงฆ์ที่อยู่ในชนบทจึงเป็นพระที่มีการศึกษาน้อย ชาติความเป็นผู้นำ แต่ชาวบ้านคาดหวังว่าท่านจะเป็นผู้นำได้ ท่านจึงไม่มีทางเลือก นี่เป็นอีกหนึ่งปัญหาที่สร้างความอ่อนแอให้วงการศาสนาในปัจจุบัน

เมื่อเสนอปัญหาในด้านต่าง ๆ ให้ผู้ฟังได้ตระหนักแล้ว พระราชวรมุนีได้เสนอวิธีการในการแก้ไขปัญหาวัวทั้งหมด 7 ประการ คือ

- ชาวพุทธต้องมองพุทธศาสนาให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน รู้จักการประสานประโยชน์ใน 3 ระดับ ได้แก่ ทิฐุธรรมมีกัตถะ สัมปรายิกัตถะ และปรมัตถะ
- ชาวพุทธต้องปลูกแต่งสังคมไปในทางที่ดีงาม มีความเข้มแข็งทางจริยธรรม
- ต้องสนับสนุนให้พระสงฆ์เป็นผู้นำทางปัญญาและคุณธรรม เป็นผู้เชื่อมราชกับราษฎรเข้าด้วยกัน
- อุบาสกอุบาสิกาบริษัทต้องช่วยกันปลูกสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของตน ปฏิบัติตามหลักการที่ถูกต้องของพุทธศาสนาคือให้พุทธศาสนามาอยู่ที่ตัวเรา
- ชาวพุทธควรคิดอย่างมีเหตุผล แก้ไขปัญหาไปตามเหตุอัน
- สถาบันสงฆ์ควรพิจารณาสิ่งต่าง ๆ และปรับปรุงแก้ไข มองสิ่งต่าง ๆ ออกไปนอกวัดให้มากขึ้น
- ปัญญาชนควรเข้าใจสังคมของตนให้มากขึ้น ทั้งนี้ระบบการศึกษาต้องมีส่วนช่วยให้คนไทยเข้าใจกันและกัน

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของพระราชวรมุนี

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้รับการยกย่องอย่างกว้างขวางว่าเป็นพระสงฆ์ นักวิชาการที่มีชื่อเสียง การสอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยคตั้งแต่เป็นสามเณร การได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) จากมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สอบได้วิชาชุดครู พ.ม. รวมไปถึงการได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากสถาบันการศึกษา 7 สถาบัน ทั้งด้านพุทธศาสตร์ ศิลปศาสตร์ อักษรศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ เป็นสิ่งยืนยันถึงความเป็นปราชญ์ของท่านได้เป็นอย่างดี ท่านมีความอุตสาหะพากเพียรในการสร้างงานวิชาการที่เป็นรากฐานสำคัญเพื่อสื่อสารให้คนยุคใหม่เข้าใจพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ในส่วนของผลงานด้านวาจาของพระราชวรมุนีนั้นเป็นไปในลักษณะการสอน การบรรยาย การปาฐกถา และการแสดงพระธรรมเทศนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ งานเขียนของท่านมีมากกว่า 145 เรื่องซึ่งได้รับการอ้างอิงอย่างแพร่

หลายทั้งด้านภาษาและหลักวิชาการพระพุทธศาสนา อาทิ พุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ธรรมนุญชีวิต การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอทางออก เป็นต้น

ในปาฐกถาโกมล คิมทอง เรื่อง “ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม” นับเป็นปาฐกถาที่แสดงให้เห็นถึงวิถีคิดของพระราชาธรรมนี่ที่เด่นชัด กล่าวคือ เป็นวิถีคิดในลักษณะของการผสมผสานระหว่างมุมมองด้านศาสนากับมุมมองด้านสังคม ซึ่งให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในวงการสงฆ์ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาด้านวินัย ด้านการศึกษา โดยมีวิถีคิดในการมองปัญหาที่รอบด้านเป็นกระบวนการ ดังเช่นในตอนที่กำลังถึง ความประพุดติของพระสงฆ์ที่เสื่อมโทรมลงมากในปัจจุบัน เป็นผลให้คนเสื่อมศรัทธาในพุทธศาสนา พระราชาธรรมนี่ไม่เห็นด้วยกับความคิดเช่นนี้ ได้ชี้แนะว่าเราควรมอง โดยใช้หลักการ 4 ข้อ คือ 1. พระสงฆ์เป็นคนประเภทมีศีลธรรมมากที่สุด 2. พระสงฆ์เป็นชาวพุทธที่สมควรใจออกบวชเพื่อฝึกฝนปฏิบัติธรรมอย่างอุทิศตัว 3. พระสงฆ์เป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของสังคม และ 4. พระสงฆ์เป็นปัจจัยปรุงแต่งสังคม ดังนั้น ถ้าเราจะใช้หลักข้อ 1 – 3 ในการมองปัญหานี้เราจะได้ความคิดว่านี่ขนาดพระสงฆ์เป็นคนประเภทที่เรียบร้อยมีศีลธรรมที่สุดยังเสื่อมโทรมถึงเพียงนี้ สังคมไทยส่วนรวมจะเสื่อมโทรมลงถึงเพียงไหน หรือถ้าจะใช้หลักข้อ 1 – 2 รวมกับข้อ 4 ก็จะได้ความคิดว่า คนที่เรียบร้อยดีงามนำสังคมในทางศีลธรรมยังเสื่อมทรามกันถึงเพียงนี้ แล้วจะให้สังคมส่วนรวมเรียบร้อยดีงามมีศีลธรรมได้อย่างไร “มองกันอย่างนี้จะเห็นทางสืบสาวหาเหตุผลและคิดแก้ไขปรับปรุงกันต่อไปได้ ดีกว่าจะมามองกันแค่ว่า พระสงฆ์ทำไมดี ไม่น่าเลื่อมใส เลิกนับถือศาสนาดีกว่า อะไรทำนองนี้ ซึ่งเป็นความคิดแบบน้อยใจไร้เหตุผล ไม่ได้เรื่องไม่ได้ราวอะไร...”

นอกจากนี้พระราชาธรรมนี่ยังเป็นผู้ที่เปิดกว้างทางความคิด ปัญหาต่าง ๆ ที่ท่านนำเสนอ มักมีวิถีคิดสองด้านเสมอ เช่น เมื่อกล่าวถึงภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ในส่วนของพิธีกรรม พระผู้ใหญ่มักรับนิมนต์ไปในพิธีกรรมของชาวบ้านอย่างไม่ขาดสายจนละเลยต่อการวางแผนดำเนินงานกิจการพุทธศาสนาในระยะยาว แม้หลายคนจะมองว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง แต่พระราชาธรรมนี่ได้แสดงทัศนคติไว้ว่า

“...ตามที่จริงควรจะได้มองกันด้วยความเข้าใจและศึกษาสภาพความเป็นจริง พิจารณาเหตุผลความเป็นของแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน พระผู้ใหญ่มักต้องคำนึงมากถึงความสัมพันธ์อย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกับชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อุปถัมภ์บำรุงวัดนั้น ๆ และความสัมพันธ์อย่างนี้ก็มิใช่เป็นแหล่งเกื้อกูลแก่การให้บริการภายในวัด ... ลากผลที่ได้จากกิจพิธีเหล่านี้ก็เป็นของสำหรับท่านจะช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์แก่พระผู้น้อย

กว้างขวางออกไป ... และแม้การที่มีผู้เคารพนับถือนิมนต์ท่านมาก ก็มีผลแผ่ขยายการนับถือและการนิมนต์นั้นออกไปถึงพระใกล้เคียงหรือในปกครองพลอยได้รับผลไปด้วย...”

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของพระราชวรมุณีในปาฐกถา “ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม” สามารถวิเคราะห์วาทะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

พระราชวรมุณี ได้ใช้การอธิบายและยกตัวอย่างโดยเชื่อมโยง act – agent และ agency เข้าไว้ด้วยกันเพื่อเพิ่มน้ำหนักให้เห็นว่า act นั้นคือ การกระทำที่ดั่งามเพื่อช่วยให้ชาวพุทธ (agent) ได้ค้นพบหนทางอันเหมาะสมท่ามกลางชะตากรรมหรือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ที่ส่งผลให้เกิดวิกฤตทั้งทางสังคมและทางศาสนาที่ชาวพุทธต้องร่วมเผชิญ ทั้งนี้ พระราชวรมุณีได้เสนอวิธีการ (agency) ที่น่าสนใจหลายประการ เช่น การเน้นย้ำถึงการเป็น “ชาวพุทธที่แท้” นั้นต้องนับถือพุทธศาสนาโดยอาศัยวิธีการที่ “...นำศรัทธานั้นไปอยู่ที่ตัวพระพุทธรูปศาสนา นับถือพระพุทธรูปศาสนาเพราะเห็นคุณค่าของหลักธรรมะ เห็นคุณค่าของตัวพระพุทธรูปศาสนาเอง ...”

นอกจากนี้ท่านยังสนับสนุนให้ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เกื้อกูลกันและกันโดยได้เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของ agent ในฐานะที่เป็นชุมชนของชาวพุทธ นั่นคือบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ว่าต่างต้องมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการทะนุบำรุงฟื้นฟูพุทธศาสนา ซึ่งก็คือ act โดยวิธีการดังกล่าวนี้ ต้องใช้วิธีการ (agency) ที่ให้พุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับชีวิตของชาวบ้าน ให้คนมองพุทธศาสนาเป็นเรื่องใกล้ตัว ส่งเสริมให้พุทธศาสนาอยู่ในชีวิตจิตใจของเรา

พระราชวรมุณีได้หยิบยกประเด็นที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งมานำเสนอไว้ในปาฐกถา คือ การทำความดีโดยยึดหลักการนั้นต้องกระทำอย่างระมัดระวัง เพราะอาจจะก่อให้เกิดความหลงตัวเองขึ้นได้ภายหลัง ท่านได้ใช้คำว่า “ทำดีอย่างสัตบุรุษ” นับว่าเป็นการอธิบายถึง act โดยมีพื้นฐานทางพุทธศาสนามาเป็นบรรทัดฐาน

ในส่วนของการเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น พระราชวรมุณีได้ให้หลักปฏิบัติไว้รวมทั้งสิ้น 7 ประการ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง act – agent – agency ตัวอย่างเช่น ชาวพุทธควรช่วยกันปลูกสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของงาน หันมามองพุทธศาสนาในมุมมองที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันให้มากขึ้น มีความเข้มแข็งทางจริยธรรมให้มากขึ้น หมั่นคิด พิจารณา ปรับปรุง สิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุมีผล สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการเสนอวิธีการที่สามารถปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อช่วยให้สถานการณ์ของพุทธศาสนารอดพ้นจากวิกฤตที่ร้ายล้อมอยู่

Context ปาฐกถาเรื่องนี้เน้นเป็นปาฐกถาที่นำเสนอเรื่องราวอันเป็นที่สนใจของสังคม เพราะองค์ปาฐกได้หยิบยกสิ่งที่สังคมกำลังสนใจและตั้งคำถามโดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับสถาบันศาสนาที่สร้างความเสื่อมศรัทธาให้ประชาชนโดยองค์ปาฐกได้เสนอมุมมองของปัญหาด้วยสายตาของผู้ที่อยู่ในแวดวงสงฆ์ได้อย่างเที่ยงธรรม

Style พระราชวรมุณีเป็นองค์ปาฐกที่ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ เป็นพระนักวิชาการ ดังนั้นปาฐกถาในครั้งนี้ ท่านได้เรียบเรียงเนื้อหาขึ้นอย่างมีขั้นตอน โดยในเบื้องต้นได้อธิบายถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันว่าวิกฤตศรัทธาที่เกิดขึ้นในศาสนานั้นเป็นเช่นใด ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น แล้วเราจะมิวิธีแก้ไขเช่นใด สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจและติดตามเนื้อหาอย่างใจจดใจจ่อ ตระหนักถึงเหตุและผลที่องค์ปาฐกนำเสนอ นอกจากนี้ความสามารถเชื่อมโยงหลักคิดที่ก่อให้เกิดภาพขององค์ปาฐกเป็นสิ่งที่ช่วยให้ปาฐกถาขึ้นนี้มีน้ำหนัก ตัวอย่างเช่น ในตอนที่กล่าวถึงความเหมือนความต่างของนักบวชในคริสต์ศาสนากับพระในพุทธศาสนา องค์ปาฐกได้เปรียบเทียบให้ผู้ฟังเห็นภาพและเข้าใจได้ง่าย เช่น

“ ... บาทหลวงหรือนักบวชหรือพระในศาสนาคริสต์ ท่านบอกว่า คือผู้ที่ได้รับกระแสรายจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ๆ มีกระแสรายจากท่านจึงมาบวชอุทิศตนต่อพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ๆ ว่าพระเจ้าเลือกท่านเข้ามา แล้วทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระผู้เป็นเจ้าของเจ้ากับมนุษย์ ... พระสงฆ์ก็คือพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและต้องการปฏิบัติธรรมให้จริงจัง ... ผู้ที่จะบวชนั้นเลือกเอง คือ คิดตัดสินใจเอาว่าจะบวช ไม่ใช่เป็นผู้ถูกเลือก ...”

นอกจากนี้พระราชวรมุนียังใช้การเปรียบเทียบที่มีลักษณะของการวิพากษ์สังคมที่คมคาย ดังตัวอย่างตอนที่กล่าวถึงความเลื่อมโทรมของวัดและคนในพุทธศาสนาโดยนำคำว่า “สลัม” มาเป็นจุดหลักของความคิด

“...ปัจจุบันนี้ เราตื่นตัวกันในเรื่องการแก้ปัญหาสังคม จุดสนใจอย่างหนึ่ง คือ สลัม แต่จะมีใครคิดบ้างหรือไม่ว่าวัดในกรุงนี้ จำนวนมากทีเดียว ก็ทำหน้าที่ด้านหนึ่ง เป็นทางเดินของวัดอุทิศประเภทเดียวกันกับสลัมนั่นเอง ... ถ้าไม่รังเกียจในเรื่องถ้อยคำ จะเรียกวัดเหล่านี้ว่า เป็นสลัมเทียมสายวัฒนธรรมไทยที่อิงสถาบันศาสนา แล้วเรียกสลัมแบบที่รู้จักกันทั่วไปว่า สลัมสายสังคมใหม่ของฝ่ายบ้านเมืองก็คงพอได้...”

ในช่วงท้ายของปาฐกถา พระราชวรมุนีได้ใช้ถ้อยคำในเชิงตักเตือนสภาวะความเป็นไปของผู้คนที่ได้รับผลกระทบทางอุดมการณ์ทางความคิด จนบางครั้งทำให้ผู้คนเกิดความสับสนและหวั่นไหวใน “อุดมคติ” ของตนอยู่ไม่น้อย

“... คนมีอุดมคติจึงนับว่าเป็นคนดีมาก ควรเชิดชูยกย่องสรรเสริญ แต่กระนั้นก็อย่าประมาท คนดีมีอุดมคติก็ทำให้เสียได้ ทางเสียของคนดีมีอุดมคติก็คือ การถืออุดมคติได้ไว้ ยึดมั่นถือมั่นอย่างรุนแรง โลดแล่นไปด้วยอุดมคติอุดมการณ์อย่างไม่ลืมหูลืมตา จนอุดมคติหรืออุดมการณ์นั้นกลายเป็นเครื่องจำกัดตัวให้แคบ เป็นเครื่องกีดกันปิดบังปัญญาของตนเอง...”

พระราชวรมุนี เป็นองค์ปาฐกที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาและสังคมไทยได้อย่างรอบด้าน ด้วยความเป็นภิกษุที่เฝ้าหาความรู้อยู่เป็นนิตย์ เสนอแนวทางแก้ปัญหาโดยประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาใช้ในการปฏิบัติได้อย่างเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน แต่มีแง่มุมที่กินใจ มีทัศนะที่เปิดกว้าง มองสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะการสืบสาวไปให้ถึงต้นเค้าของปัญหา แสดงถึงภูมิปัญญาอันลุ่มลึกขององค์ปาฐก ปาฐกถาชิ้นนี้จึงมีคุณค่าต่อสังคมและต่อพุทธศาสนาโดยแท้

“ภาวนากับการรับใช้สังคม” ปาฐกถาที่นำหลักการทางพระพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์สังคมใหม่

พระประชา ปสนุนธมฺโม (หรือประชา หุตานวัตร ในปัจจุบัน) จัดได้ว่าเป็นนักเคลื่อนไหวกิจกรรมทางสังคมคนสำคัญในกลุ่มยุวชนสยาม ตั้งแต่เรียนชั้นมัธยมศึกษา ท่านได้เดินตามรอยของโกมล คีมทอง โดยเข้าศึกษาที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ไม่ทันจบก็ลาออกเพื่อดำเนินชีวิต “ขบถ” กับเพื่อนในกลุ่มอหิงสา ซึ่งเชื่อมั่นในทางออกที่สามที่ปฏิเสธและทำทนาย

ระบบ ท่านสนใจนำพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคมเพื่อแก้ไขปัญหา รวมถึงสนับสนุนการกลับคืนสู่รากเหง้าของวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย ในปาฐกถาโกมล คิมทอง “ภาวนากับการรับใช้สังคม” ท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิภาวนาและเชื่อมโยงกับการแก้ปัญหาสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องอุดมการณ์ความคิดของคนหนุ่มสาว

เนื้อหาของปาฐกถา

ในฐานะที่เคยเป็นนักกิจกรรม พระประชา ปสนุนธมฺโม ได้เรียบเรียงปาฐกถาโดยมีเนื้อหาที่ผสมผสานกันระหว่างมุมมองที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางสังคมที่กำลังต่อสู้กันด้วยเรื่องของอุดมการณ์ที่แตกต่าง บทบาทของคนหนุ่มสาวที่เป็นนักกิจกรรมตลอดจนปัญหาที่พวกเขาต้องพบพาน เนื้อหาอีกส่วนหนึ่งนั้นท่านได้ใช้มุมมองทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเจริญสมาธิภาวนาว่าจะช่วยสร้างจิตสำนึกใหม่ให้กับคนหนุ่มสาวหรือนักเคลื่อนไหวเพื่อสังคม

ในช่วงต้นของปาฐกถาพระประชาได้แสดงทัศนคติอันแหลมคมโดยกล่าวว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเสนห์ จามริก (องค์ปาฐกคนที่ 2) ซึ่งเป็นการท้าทายต่ออารยธรรมตะวันตก จุดนี้เองที่พุทธศาสนาเป็นทางเลือกที่โดดเด่นในการแสวงหาปรัชญาชีวิตของปัญญาชนหนุ่มสาว แต่ทั้งนี้ต้องเป็น “พุทธศาสนาอย่างใหม่” ที่แตกต่างจากพุทธศาสนาที่คนรุ่นพ่อรุ่นแม่นับถือกันมา พระประชาได้กล่าวว่าการนับถือพุทธศาสนาในลักษณะนั้น “เป็นเพียงแรงเฉื่อยทางวัฒนธรรมจากอดีต และอาศัยศาสนาไว้ลอบบใจชั่วครู่ชั่วยาม และหรือใช้เป็นหน้ากากปิดบังอาการอันหน้าไหว้หลังหลอก และความเห็นแก่ตัวอันเป็นตัวตนที่แท้จริงไว้เท่านั้น” พุทธศาสนาอย่างใหม่นั้นต้องเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและเนื้อหา

ลำดับต่อมาพระประชาได้วิพากษ์ถึงสภาพของสังคมไทยโดยกล่าวว่า โลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของคนรุ่นก่อนนั้นได้รับการหล่อหลอมจากค่านิยมตะวันตกที่ทำให้คนเราใช้ชีวิตฟุ่มเฟือย เห็นแก่ตัว แกร่งแข็งซึ่งดี สิ่งเหล่านี้ขยายตัวเป็นอัตรารวมของสังคมก่อเกิดเป็นการบูชาลัทธิอัตนิยมที่ถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล นำไปสู่การทำลายธรรมชาติอย่างรุนแรง สิ่งเหล่านี้จะผ่อนคลายนลงถ้าเราใช้หลักอนัตตาหรืออิทัปปัจจยตาในการมองปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นว่าเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน พระประชาได้ใช้หลักการดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นทัศนคติของชาวพุทธว่า “มองชีวิตเป็นปรากฏการณ์ของความทุกข์ จุดหมายของชีวิตคือเอาชนะความทุกข์อย่างสิ้นเชิง และมองผู้อื่นในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์ มิใช่ศัตรูคู่แข่ง”

ในช่วงกลางของปาฐกถาพระประชาได้ "ตีแผ่" ระบบความคิดและรูปแบบในการทำงานของคนหนุ่มสาวที่ได้ชื่อว่าเป็นนักกิจกรรม ว่าขณะนี้นิยมในหลักคิดแบบสังคมนิยม แต่ในความเป็นจริงแล้วสังคมนิยมยังมีความบกพร่องในตัวของระบบและการจัดการอยู่อีกมากมาย ดังนั้นนักเปลี่ยนแปลงจำนวนหนึ่งที่เริ่มหวนไหวจึงพยายามสร้าง "พลังที่สาม" ขึ้นในสังคม เช่น อหิงสา ขบวนการคานธี ขบวนการสันติวิธี เป็นต้น พระประชาได้ตั้งข้อสังเกตว่านักเปลี่ยนแปลงที่ยึดแนวทางดังกล่าวต้องต่อสู้มากเหลือเกิน "การต่อสู้กับความชั่วร้ายในสังคมอาจจะทำได้ในขอบเขตจำกัด แต่ถ้าหากถึงคราวที่ควรเสียสละอิสรภาพ หรือแม้กระทั่งชีวิตเพื่อพิทักษ์ความชอบธรรมอย่างมีผล ก็ควรทำด้วยความกล้าหาญ" พร้อมกันนี้พระประชาในฐานะที่เคยมีประสบการณ์ตรงในการทำกิจกรรมทางสังคมได้วิเคราะห์ถึงความขัดแย้ง 3 ด้านที่นักทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต้องเผชิญได้อย่างน่าสนใจ คือ การขัดแย้งกับคนรอบข้าง (ครอบครัว) การขัดแย้งกับเพื่อนร่วมอุดมการณ์ และการขัดแย้งกับตนเองทั้งนี้พระประชาได้สรุปในประเด็นนี้ไว้อย่างน่าฟังว่า "หลายคนอาจจะยืนหยัดอยู่อย่างเหนียวแน่น เราอาจจะเปลี่ยนแนวคิดเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ เปลี่ยนงานที่ทำเพื่อให้เหมาะสมกับความสามารถ แต่การเปลี่ยนแปลงจุดยืนนั้นถือว่าเป็นความพ่ายแพ้"

ในช่วงท้ายของปาฐกถาพระประชา ปสนุนธุมโม ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสังคมปัจจุบันมีลักษณะเป็นสังคมแบบทุนนิยมที่ดำรงอยู่ได้ เพราะอาศัยกิเลสในตัวมนุษย์ แนวทางการแก้ไข คือ การนำสมาธิภาวนาใช้ เพราะเป็นหลักการที่ผสมผสานระหว่างวินัย เหตุผล และอารมณ์ เป็นการเสริมสร้างคุณภาพความเป็นมนุษย์ สมาธิภาวนามีคุณประโยชน์เพื่อช่วยสร้างสรรค์สังคมใหม่ในหลายประการ พระประชาได้เสนอแนะไว้เพื่อกระตุ้นเตือนคนหนุ่มสาวนักกิจกรรมที่ค่อนข้างหัวรั้นคือตั้งว่า สมาธิภาวนานั้น "เป็นขบวนการที่จะช่วยให้เราถอนตัวออกจากกระแสแห่งโลกธรรมตามลำดับ แทนที่จะเป็นการปฏิเสธอย่างไม่รู้เท่าทัน" ลำดับต่อมาท่านได้ให้คำอธิบายอย่างละเอียดลอบว่า วิธีการฝึกสมาธิในพุทธศาสนามุ่งบำบัดจิตใจ ให้จิตใจมีกำลัง มีความสงบ เมื่อจิตมีสมาธิเราจะสามารถต่อสู้กับนิวรณ์หรือสิ่งที่มารบกวนจิตใจของเราได้มากขึ้น จุดนี้เองที่จะช่วยให้เรามองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็นทั้งตัวเราและความจริงภายนอก พัฒนาให้เกิดเป็นปัญญาสิกขา คือ การมองความจริงตลอดทั้งขบวนการจนถึงขั้นสุดท้าย คือการมองให้เห็นถึงอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

ท้ายสุดของปาฐกถาพระประชา ได้กล่าวไว้ว่า "แม้ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อว่า สมาธิภาวนาในศาสนาพุทธจะเป็นหนทางเดียวสำหรับการรู้จักตัวเองอย่างถ่องแท้ แต่ในท่ามกลางวิกฤตการณ์ เช่นยุคปัจจุบัน ก็อดรู้สึกไม่ได้ว่าชาวพุทธมีภารกิจอันศักดิ์สิทธิ์ที่จะเสนอบางสิ่งที่สำคัญยิ่งของคำตอบให้แก่โลกปัจจุบันและอนาคตโดยเฉพาะสังคมไทย" นับเป็นบท

สรุปที่สำคัญว่าหลักการทางพุทธศาสนาเป็นบางสิ่งที่เราไม่ควรมองข้าม พุทธศาสนาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยแบ่งเบาความทุกข์ให้สังคมไทยค้นพบทางสว่างได้ในที่สุด

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของพระประชา ปสนุนธมฺโม

จากปาฐกถาโกมล คิมทอง “ภาวนากับการรับใช้สังคม” จะพบว่า พระประชา ปสนุนธมฺโม ได้เสนอวิธีคิดเชิงวิเคราะห์และวิพากษ์สังคมปัจจุบันได้เด่นชัด ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการมีประสบการณ์ตรงในของบทบาทการเป็นนักเคลื่อนไหวเพื่อกิจกรรมทางสังคมมาเป็นเวลานาน ดังนั้นการหยั่งรู้ถึงวิธีการคิด ปัญหาอุปสรรคของคนกลุ่มดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ท่านรับรู้ได้เป็นอย่างดี ปาฐกถาครั้งนี้พระประชายังได้แสดงทัศนะในทางลบต่อสังคม “ทุนนิยม” ว่าทำลายความเป็นมนุษย์โดยกระตุ้นให้มนุษย์เกิดกิเลสตัณหาแก่งแย่งแข่งขันกัน มีความทะยานอยาก ไม่สิ้นสุด “โดยถือว่านี้คือปัจจัยที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้า ตัณหา มานะ ทิฏฐิ จะนำมนุษย์ไปสู่ความเจริญ... ผลก็คือมนุษย์นับวันจะตีตัวออกจากตนเอง ออกจากเพื่อนมนุษย์ และออกจากธรรมชาติมากขึ้นทุกที” นับเป็นความคิดที่ทำลายต่อระบบความคิดของคนส่วนรวมในสังคมที่มุ่งแสวงหาความสุขสบาย เกียรติยศและอำนาจ

นอกจากนี้พระประชา ปสนุนธมฺโม ยังได้เสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและการปกครองที่นับว่าเป็นข้อเสนอเพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับคนในสังคมได้ไม่น้อย สิ่งนั้นคือ การไม่เห็นด้วยกับระบอบเผด็จการสังคมนิยม เพราะท่านเห็นว่าไม่สามารถบรรลุถึงซึ่งอุดมคติได้ เพราะเป็นลักษณะการปกครองแบบรวมอำนาจอยู่ที่ศูนย์กลาง แต่ทั้งนี้ท่านได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมว่า “ระบบปกครองพรรคเดียวนั้น ไม่จำเป็นต้องมีความเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่าระบบที่มีหลายพรรค แต่ข้อสำคัญรัฐจะต้องไม่ผูกขาดความชอบธรรมในการรับผิดชอบต่อสังคมในทุก ๆ ประการไว้ที่ศูนย์กลางเท่านั้น หากจะต้องให้มีกระบวนการนอกระบบของรัฐ เคลื่อนไหวอย่างอิสระ และสามารถตรวจสอบอำนาจของรัฐได้ด้วย...” ซึ่งแนวคิดในลักษณะนี้ได้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นในปัจจุบันนับว่าเป็นลักษณะการคิดที่มองการณ์ไกลได้อย่างแหลมคม

วิธีคิดและประเด็นที่เป็นปัจจัยหลักในปาฐกถาชิ้นนี้ คือ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยเน้นที่เรื่องของสมาธิภาวนาเพื่อฝึกจิตใจให้มีกำลัง พระประชาในฐานะบรรพชิตได้เสนอแนวคิดสำคัญ คือ เชื่อมั่นว่าการที่คนในสังคมรวมทั้งคนหนุ่มสาวนักเคลื่อนไหวทางสังคมจะหันมาสนใจสมาธิภาวนาน่าจะเป็นทางเลือกที่น่าสนใจและมีคุณประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์สังคมใหม่ได้ “สมณะและวิปัสสนานั่นจะช่วยให้เราตื่นอย่างสงบ ขบถด้วยปัญญา เอาชนะโลกธรรมด้วยความเข้าอกเข้าใจธรรมชาติของมันลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ” ทั้งนี้ท่านได้เสนอบทสรุปที่

น่าสนใจที่สุดไว้ว่า “การรู้จักพักจิตใจอย่างแท้จริง และการปลดภาระทางใจอันได้แก่นิเวศน์ต่าง ๆ ลงได้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดที่จะชี้ว่า เรานั้นจะสามารถทำงานรับใช้สังคมอย่างหยั่งยึนและมีชีวิตชีวาได้กว้างขวางหรือจำกัดเพียงใด”

วิเคราะห์หลักวิธีการใ้มน้ำใจ การอ้างเหตุผลของพระประชา ปสนุนธุมโ ในปาฐกถา “ภาวนากับการรับใช้สังคม” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถาเรื่อง “ภาวนากับการรับใช้สังคม” ของพระประชา ปสนุนธุมโ ในปาฐกถา “ภาวนากับการรับใช้สังคม” ตามทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ agent – agency – purpose

ปาฐกถาเรื่องนี้อธิบายปาฐกถาเป็นบรรพชิตที่ผ่านชีวิตฆราวาสด้วยการเป็นนักกิจกรรมคนสำคัญ เมื่อมาศึกษาธรรมะ และพบว่าธรรมะในพุทธศาสนามีวิถีปฏิบัติที่สามารถอำนวยความสะดวกเป็นรูปธรรมในการสร้างสรรค์สังคมได้ ท่านจึงได้เรียบเรียงเนื้อหาของปาฐกถาโดยเชื่อมโยงในส่วนที่เกี่ยวกับข้อกับ คน (agent) ซึ่งในที่นี้คือ คน ในสังคมที่กำลังตกอยู่ในวังวนของระบบสังคมที่ทำให้คุณภาพชีวิตตกต่ำ ทั้งนี้พระประชาในฐานะองค์ปาฐกได้เน้นให้เห็นหน้าที่หรือพันธกิจของกลุ่มหนุ่มสาว นักเคลื่อนไหวเพื่อสังคมว่าการทำงานเพื่อสังคมโดยใช้การต่อสู้อย่างห้าวขวานนั้นเป็นการกระทำที่อาจจะไม่บังเกิดผลในการสร้างสรรค์สังคมตามอุดมคติที่ตั้งไว้ พระประชาได้เสนอวิธีการ (agency) เพื่อหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นโดยใช้หลักของสมาธิภาวนา ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์ (purpose) เพื่อการสร้างสรรค์สังคมและชี้ให้เห็นทางสว่างเพื่อให้คนมีพลังในการทำงานเพื่อรับใช้สังคมได้อย่างเต็มที่มากขึ้น ดังตัวอย่างจากปาฐกถาบางตอน เช่น ตอนที่เน้นในส่วนของ “คน”

“ชาวพุทธรุ่นใหม่อาจจะต้องเป็นคนหัวแข็งหัวดี แต่ไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องเป็นคนแข็งกระด้างหรือก้าวร้าวต่อคนอื่น เราอาจจะเป็นคนหัวรุนแรงที่สุภาพอ่อนโยน อาศัยความกรุณาเป็นแรงดลใจในเรื่องการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมไปพร้อม ๆ กัน”

ในส่วนที่เน้น “วิธีการ” มีดังนี้

“เมื่อนิเวศน์เกิดขึ้น วิธีที่ดีที่สุดในการจัดการกับมันก็คือ การกำหนดรู้อย่างชัดเจนและรวดเร็ว กำหนดรู้เฉย ๆ โดยไม่ผลักใส่หรือกอดรัดมันไว้เห็นว่ามันเป็นเพียงปรากฏการณ์ อย่างหนึ่งของจิตที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมันเองการเกิดและการดับของมันไม่

ได้เป็นตามความอยากของเรา เมื่อมันเกิดขึ้นมันก็จะดับไป ถ้าเราไม่ไปให้ความสำคัญมัน หมายกับมันเกินเหตุเหมือนกับเมฆที่จะลอยผ่านไปในห้องฟ้า”

ในส่วนที่เน้น “วัตถุประสงค์” มีดังนี้

“เป้าหมายในการทำสมาธิในพุทธศาสนาไม่ใช่การหนีโลก ไม่ว่าจะทุกข์หรือบรรพชิต หากเป็นการหันหน้าเข้าเผชิญโลกอย่างกล้าหาญ อย่างรู้เท่าทัน แม้ว่าสำหรับบางคนในระยะเริ่มต้นอาจจะต้องมีจังหวะถอย หรือหลบออกจากงานที่รับผิดชอบชั่วคราวชั่วครู่ก็ตาม”

จะเห็นได้ว่าองค์ปาฐกได้นำเสนอทั้งคน วิธีการ และวัตถุประสงค์ โดยให้ความสำคัญอย่างเท่าเทียมกัน ผู้ฟังจะรู้สึกว่าคุณองค์ประกอบทั้ง 3 มีความสัมพันธ์ยึดโยงถึงกันอย่างแนบแน่น และสื่อถึงความคิดขององค์ปาฐกในการชี้นำแนวทางปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์สังคมได้เป็นอย่างดี

Context ในปี พ.ศ.2524 กระแสแห่งความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองยังคงรุนแรง ในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้มีนโยบาย 66/2523 เพื่อให้บุคคลที่หนีออกจากเมือง กลับเข้ามาเพื่อเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดแห่งสังคมนิยมเริ่มหวนไหว กลุ่มหนุ่มสาวเริ่มตั้งคำถามกับสังคมและอุดมการณ์เพิ่มขึ้น ดังนั้น ปาฐกถาเรื่อง “ภาวนากับการรับใช้สังคม” จึงเป็นปาฐกถาที่องค์ปาฐกคือ พระประชา ปสนุนธมฺโม มีความมุ่งหวังจะแสดงความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ในลักษณะดังกล่าว โดยยึดแนวคิดและหลักการของตนเอง คือ อหิงสา และพยายามเสนอแนวทางแห่งพุทธศาสนาเพื่อเป็นทางเลือกให้คนในสังคม จึงนับเป็นวิธีการอันละมุนละม่อมในการตอบโต้กับสภาพการณ์ที่เร่งด่วน

Style ความเป็นนักคิด นักกิจกรรมที่ลุ่มลึก ทำให้พระประชา ปสนุนธมฺโม เรียบเรียงปาฐกถาขึ้นนี้อย่างมีชีวิตชีวา มีการอ้างอิงข้อความของบุคคลอื่น เช่น การเห็นด้วยกับเสน่ห์ จามริก ว่า การปฏิวัติ 14 ตุลาคม 2516 เป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรม แต่ท่านได้สอดแทรกความคิดเห็นของตนเองเพิ่มเติมเข้าไปว่าการปฏิวัตินี้ดังกล่าวเป็นดังเช่น “การทำทนายต่อปรัชญาพื้นฐานของอารยธรรมวัตถุนิยมตะวันตกที่เป็นรากฐานของระบบเศรษฐกิจการเมืองทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายเก่า” นับเป็นการวิเคราะห์ถึงปัญหาโดยมีความเป็นตัวเองอย่างสูง

ความโดดเด่นอย่างมากอีกประการหนึ่งนั่นคือ ความสามารถในการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบขององค์ปาฐกที่ผสมผสานทั้งความไพเราะกินใจและมีน้ำเสียงของความรุนแรงอยู่พร้อม ๆ

กัน ผู้ฟังจะรู้สึกได้และมีความเห็นคล้อยตามได้อย่างน่าประหลาดใจดังตัวอย่างการวิพากษ์สภาพสังคม ที่องค์ปาฐกใช้คำที่มีความหมายทางลบ เช่น เก็บกด ความเห็นแก่ตัว เสแสร้ง หลอก

“แต่แล้วทุกคนที่ถือคติเหล่านี้ก็ถือว่าตนเองเป็นพุทธศาสนิก โดยเก็บกดความเห็นแก่ตัวไว้เบื้องหลังจาก แล้วเสแสร้งแสดงละครว่าตนเป็นคนที่ “เจริญ” ในการพูดจาไพเราะ สุภาพ บั้นท้ายยิ้มแย้มแจ่มใส เพื่อแสดงว่าฉันเป็นคนมีเหตุผลและจริงใจ ทำบุญ ทำทานเพื่อหลอกคนอื่นและตนเองว่าฉันเป็นคนเมตตากรุณา”

หรือในเนื้อความตอนที่กล่าวถึงการปฏิบัติสมาธิภาวนา องค์ปาฐกใช้การเปรียบเทียบที่ก่อให้เกิดภาพพจน์ทางภาษาเป็นอย่างสูง

“ในบางช่วงบางตอนมันจะทำให้ท่านหัวเราะและร้องไห้ไปพร้อม ๆ กัน ในด้านหนึ่ง เราจะได้พบกับความปิติ ความสุข จากความสงบ ... พบชอกมูมภายในตนเองที่ท่านไม่เคยพบมาก่อน บางมูมก็ซ่อนเพชรมณีสูงค่าที่ท่านไม่เคยคิดว่าจะมีวาสนาเอื้อมถึง แต่ในอีกด้านหนึ่ง ท่านอาจจะมองพบกองขยะหรือกองขี้หมา ท่านจะต้องเจ็บแสบจากการถอดหน้ากากตนเองออกเป็นชั้น ๆ อารมณ์อันงดงามที่ท่านเคยใช้ประดับตกแต่งอัตตาจะถูกฉีกขาดออกจนล่อนจ้อน ท่านจะได้พบกับนายทุน ขุนศึก ศักดินา เผด็จการ จักรพรรดินิยมภายในตนเอง”

นอกจากนี้องค์ปาฐกยังใช้วิธีการจุดประกายความคิดให้ผู้ฟังเกิดวิจารณ์ญาณ ด้วยการเปรียบเทียบผลดีของการปฏิบัติสมาธิภาวนาโดยเล่าให้ฟังถึงนักปฏิบัติสองคน คนหนึ่งใช้เวลาตอนเช้า 2 ชั่วโมงในการนั่งสมาธิและฝึกโยคะ “ดวงตาเขามีประกายแจ่มใสตลอดเวลา มักมีอาการขันอยู่เสมอ” ส่วนอีกคนหนึ่งนั้น “เขาตอบว่า เขาไม่มีเวลาสำหรับเรื่องเช่นนี้หรือหกวันละ 2 ชั่วโมงจะไปเอามาจากไหน เวลาของเขาเป็นของประชาชนทุกลมหายใจเข้าออกเลยทีเดียว ... มาบัดนี้ข้าพเจ้าได้ข่าวว่า เขาต้องสูบบุหรี่แทบจะมวนต่อมวน” นับเป็นวิธีการพูดที่สร้างน้ำหนัก และทำให้ผู้ฟังคิดได้เอาว่าผลดีของการปฏิบัติสมาธิภาวนานั้นมีมากมายเพียงใด

พระประชา ปสนุนธมฺโม ในฐานะบรรพชิตได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเพื่อเชื่อมโยงคุณูปการแห่งการปฏิบัติสมาธิภาวนาตามหลักแห่งพุทธศาสนากับความเป็นไปทางสังคมได้อย่างยอดเยี่ยม โดยแสดงออกให้เห็นประจักษ์จากเนื้อหาอันเข้มข้น มากด้วยข้อมูลอันเป็นจริงข้อคิดเห็นอันแหลมคม ภาษาที่กลั่นกรองอย่างกินใจ ทั้งนี้เป็นบทพิสูจน์ได้เป็นอย่างดีว่าคนเรานั้นไม่ว่าจะ

อยู่ในสถานภาพใดก็สามารถแสดงบทบาทเพื่อสร้างสรรค์สังคมได้เสมอเหมือนกัน “ภาวนากับการรับใช้สังคม” จึงเป็นปณิธานที่ทรงคุณค่ายิ่งทั้งทางสังคมและพุทธศาสนา

“อารมณื ความรัก และเสรีภาพของเด็ก” ปณิธานเพื่อแนวทางใหม่ของการพัฒนาคน

ปณิธานโกมล คีมทอง ในปีพ.ศ.2525 นับเป็นครั้งที่ 8 ที่มีความพิเศษหลายประการ ประการแรก รัชนี้ ธงไชย เป็นองค์ปาฐกถาญานคนแรกของปณิธานโกมล คีมทอง ประการต่อมาคือสถานที่จัดปณิธานในครั้งนี้จัดขึ้นที่วัดทองนพคุณ โดยมีมูลเหตุสำคัญว่าวัดเป็นแหล่งให้การศึกษา มาตั้งแต่สมัยโบราณ เมื่อครั้งโกมล คีมทอง มีชีวิตอยู่ก็ได้ใช้สถานที่ของวัดบวรนิเวศเป็นที่จัดปริทัศน์เสวนาเพื่อเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมทางสติปัญญาของคนหนุ่มสาวที่นำยกย่อง

รัชนี้ ธงไชย เป็นผู้อุทิศตัวให้งานทางการศึกษาที่กล้าหาญจะแหวกกรอบคิดทางการศึกษาแบบเดิม ๆ ที่เราทำกันคุ้นเคยด้วยการลาออกจากการเป็นครูในสถานศึกษาทั่วไป ไป เป็นครูใหญ่ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โรงเรียนที่มีปรัชญาและวิธีสอนที่ต้องการเติมเต็มอารมณื ความรัก และเสรีภาพ ให้เด็กเพื่อก้าวสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจที่แท้จริง

เนื้อหาของปณิธาน

รัชนี้ ธงไชย ได้บอกเล่าประสบการณ์การทำงานของเธอในฐานะครูใหญ่หมู่บ้านเด็กที่เธอทำมาเป็นเวลา 4 ปี อย่างเรียบง่ายแต่แฝงไว้ด้วยความกล้าลึกทางความคิดและพลังอันมุ่งมั่นเพื่อสร้างทางเลือกให้กับชีวิตน้อย ๆ เหล่านั้น โดยเธอได้กล่าวถึงสิ่งรอบตัวของมนุษย์โดยรวมก่อนว่าประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้เธอให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับร่างกายและจิตใจของมนุษย์ในเรื่องของ**ความรักกับเสรีภาพ**เป็นพิเศษ รัชนี้ได้ตั้งคำถามให้กับตนเองและผู้ฟังว่า **“เราจะทำอย่างไร จึงจะจัดสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้เกิดปัญญา และกรรณางอกงามขึ้นในจิตใจมนุษย์”**

รัชนี้ได้ขยายความในประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ โดยเน้นย้ำถึง **“ระบบครอบครัว”** และ **“ระบบโรงเรียน”** ที่จะเป็นตัวเสริมธรรมชาติฝ่ายสูงให้แก่มนุษย์ ทุกวันนี้มนุษย์มีการแสดงออกที่ **“เกลียดชีวิตและไร้ความสุข ... อะไรเล่าที่มันเพิ่มพูนอวิชชาและค้นหาของมนุษย์จนไปทำลายปัญญาและกรรณาให้ลดน้อยไป”**

ประเด็นที่เป็นหัวใจหลัก คือ การที่รัชนี้ชี้ให้เห็นถึงการตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ตามแนวคิดของนักการศึกษาชาวสก็อตคือ เอ.เอส.นีล โดยมีความคิดหลักอยู่ที่การจัด **“องค์ประกอบด้านสิ่ง**

แวดล้อมที่เป็นความรักและเสรีภาพ กับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กนักเรียน” โดยเธอขยายความให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ความรักและเสรีภาพที่กล่าวถึงนั้นเป็นเช่นไร เธออธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่าโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก “ให้ความเป็นพ่อแม่มากกว่าการเป็นครูที่มีอำนาจ ... เด็กกับผู้ใหญ่จะนอนรวมกันตามบ้านแต่ละหลัง สร้างบรรยากาศความเป็นครอบครัว มีความรัก ความเอื้ออาทร ... เด็กโตมีการให้คำปรึกษาและแก้ปัญหาส่วนตัว...” นี่คือพื้นฐานของการให้ “ความรัก” ส่วนเรื่องของเสรีภาพนั้นโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจัดให้มีสภาโรงเรียน สมาชิกทั้งเด็กและผู้ใหญ่มีสิทธิออกเสียงวางนโยบาย กฎเกณฑ์ แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ผู้ใดละเมิดกฎก็จะถูกพิจารณาโทษ เน้นการเคารพซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมีเสรีภาพในส่วนของการเรียน เด็กนักเรียนจะเลือกเรียนหรือไม่เรียนก็ได้ แต่ครูต้องเข้าสอนและจัดห้องเรียนให้มีความหมาย กระตุ้นความสนใจของเด็ก สุดท้ายเป็นเสรีภาพในการดำเนินชีวิตที่เด็กสามารถปลูกบ้านด้วยตัวเอง ทำอาหารกินกันเอง แต่เสรีภาพทั้งหมดนั้นย่อมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพในเสรีภาพของผู้อื่นด้วย รัชณี ธงไชย ได้สรุปสุดท้ายว่าเธอเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมที่เปี่ยมด้วยความรักเสรีภาพ มีผลต่อกระบวนการพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของรัชณี ธงไชย

จากประวัติของรัชณี ธงไชย นั้น ทำให้เราทราบว่าเธอจบการศึกษาด้านศึกษาศาสตร์จากวิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร มีประสบการณ์การเป็นครูในระบบโรงเรียนเอกชน และโรงเรียนกรมสามัญศึกษา ก่อนจะออกมารับตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ทั้งนี้ทัศนคติและความคิดเห็นที่เธอสื่อผ่านปาฐกถาเรื่องนี้จึงเป็นทัศนคติที่น่ารับฟัง เพราะมาจากประสบการณ์จริงที่สั่งสมมาในฐานะ “ครู” เธอมองระบบการศึกษาในโรงเรียนทั่วไปว่า “ยึดเยียดเนื้อหาให้แก่เด็กแต่เพียงประการเดียว โดยที่มิได้ให้ความสนใจต่อองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ของความเป็นมนุษย์อย่างเพียงพอ” ซึ่งเป็นวิธีคิดที่ตรงไปตรงมาโดยสรุปจากปัญหาต่าง ๆ ที่เธอได้สัมผัสและมีตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงในสังคมจนจัดเป็นความล้มเหลวของระบบการศึกษาไทยเลยทีเดียว นอกจากนี้เธอยังมีลักษณะการคิดที่เชื่อมโยงเชิงบูรณาการได้ดีมาก กล่าวคือ เธอได้บอกถึงที่มาที่ไปของการตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก สืบเนื่องมาจากแนวคิดของนาย เอ.เอส.นีล นักการศึกษาชาวสก๊อตที่มีปรัชญาทางการศึกษาว่าจะจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตตามธรรมชาติของเด็ก การพัฒนาอารมณ์ของเด็กจะเป็นไปโดยธรรมชาติและเห็นคุณค่าของเสรีภาพที่จะนำมาซึ่งความสุขในชีวิตมนุษย์ เมื่อกล่าวมาถึงตรงนี้รัชณีได้เชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวให้สอดคล้องกับหลักคิดในพุทธศาสนาโดยอ้างอิงถึงข้อเขียนของพระราชาวรมุนีว่า “จุดหมายของชีวิต ก็คือความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด” การศึกษาควรเป็นไปเพื่อทำให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ มีความเป็นใหญ่ในตัว ในการที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด และแนวคิดดังกล่าวก็นำไปสู่การปฏิบัติจริงที่โรงเรียน

หมู่บ้านเด็ก รัชนี้ ธงไชย จึงเป็น “ครู” ผู้เป็นนักคิดที่มุ่งหวังการสร้างคนโดยคำนึงถึงธรรมชาติของเด็กแต่ละคนเป็นที่ตั้ง

วิเคราะห์หลักวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของรัชนี้ ธงไชย ในปาฐกถา “อารมณ์ ความรัก และเสรีภาพของเด็ก” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “อารมณ์ ความรัก และเสรีภาพของเด็ก” สามารถวิเคราะห์หว่านทะเลได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – scene – agency

รัชนี้ได้ผสมผสานองค์ประกอบของการกระทำ (act) คือ การให้การศึกษากับเด็กโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมเพื่อขัดเกลาเด็กเหล่านั้น โดยมุ่งเน้นอธิบายจากประสบการณ์ของเธอที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ซึ่งในที่นี้คือฉาก (scene) โดยมีวิธีการ (agency) สำคัญคือการสร้าง “ความรัก” และ “เสรีภาพ” ให้แก่เด็กเหล่านั้น โดยเธอใช้กลวิธีการร้อยเรียงเนื้อหาที่น่าสนใจ เช่น การยกตัวอย่างกรณีศึกษาของเด็กที่เธอประสบเพื่อชี้ให้เห็นว่าการกระทำของเด็กเหล่านั้นคืออะไร เมื่อมาที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็กทางโรงเรียนได้ขัดเกลาเขาโดยวิธีใด เช่น นิตยา อายุ 8 ปี แม่ตาย พ่อหายสาบสูญ เมื่อเธอมาอยู่ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ไม่ยอมเข้าห้องเรียน เดินวนอยู่รอบ ๆ ห้อง เมื่อเข้าห้องเรียนใหม่ ๆ นิตยาจะนั่งเฉย ๆ เป็นเวลา 1 เดือนจึงเริ่มอ่าน แต่เมื่อครูสอนคัดลายมือ นิตยาจะโยนสมุด ดินสอทิ้งแล้วเดินออกนอกห้อง เธอเป็นอยู่อย่างนี้เป็นระยะเวลาหนึ่ง แล้ววันหนึ่งเธอต้องการเขียนจดหมายจึงขอร้องให้ครูคนหนึ่งเขียนให้ ครูได้บอกให้นิตยาเข้าห้องเรียนจะได้เขียนหนังสือได้ นิตยาบอกว่าเธอเขียนไม่สวย ครูตอบว่าไม่เป็นไร เพื่อนคนอื่น ๆ ก็เริ่มต้นด้วยลายมือที่ไม่สวยเหมือนกัน จากนั้นมานิตยาจึงค่อยยอมเข้าห้องเรียนและยอมเรียนคัดลายมือต่อการอธิบายเช่นนี้ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพทั้งการกระทำ บรรยากาศของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่ไม่บังคับเด็กใช้วิธีการที่ละมุนละม่อมให้เด็กได้มีเสรีภาพ และเข้าถึงจิตใจของเด็กซึ่ง รัชนี้ ธงไชย ในฐานะครูใหญ่ได้เป็นเสมือนสื่อกลางในการบอกเล่าสิ่งเหล่านี้ได้อย่างมีรสชาติ

Context สภาพบ้านเมืองในช่วง พ.ศ.2525 นับว่ายังอยู่ในช่วงความสับสนทางอุดมการณ์ทางการเมืองอยู่ไม่น้อย แต่กระแสหนึ่งได้เริ่มเข้ามาคือ การทำงานพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ดังนั้น การที่รัชนี้ ธงไชย ได้รับเลือกให้เป็นองค์ปาฐกเนื่องด้วยรูปแบบการทำงานที่โดดเด่นประกอบกับความน่าสนใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

ซึ่งเป็นการแหวกแนวคิดของระบบการศึกษาไทย จึงเป็นที่สนใจของสังคม รัชณีได้ถ่ายทอดประสบการณ์ตรงของเธอออกมาเพื่อสะท้อนให้เห็นระบบการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ยังสร้างปัญหาให้เด็กจนกลายเป็นผลผลิตที่ไร้คุณภาพในที่สุด

Style รัชณี ได้นำเสนอเรื่องราวใกล้ตัวของเธอมาร้อยเรียงอย่างเรียบง่ายแต่น่าสนใจ โดยเริ่มต้นจากการอ้างแนวคิดของพระราชวรมุนีที่ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ ตลอดจนจนถึงหลักธรรมทางศาสนา **“ตามคติของชาวพุทธเชื่อว่ามนุษย์เรานั้นมีทั้งธรรมชาติฝ่ายต่ำ และฝ่ายสูงในตน คือมีทั้งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ และองค์คุณแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”** เมื่อถึงตอนที่เธอจะอธิบายถึงสภาพแวดล้อมบรรยากาศในโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก หรือปัญหาของเด็กแต่ละคน เธอจะใช้วิธีเล่าเรื่องโดยใช้กรณีศึกษาเป็นรายบุคคล ทั้งนี้เป็นเด็กที่มีตัวตนจริงที่ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก นั่นเอง จึงทำให้เนื้อหาในการพูดมีน้ำหนัก ผู้ฟังจะได้รายละเอียดต่าง ๆ ครบถ้วน และได้ทราบถึงกลวิธีในการเรียนการสอนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กว่ามีประสิทธิภาพแตกต่างจากโรงเรียนในระบบทั่วไปอย่างไร

ในฐานะครู รัชณี ธงไชย ได้แสดงภาพลักษณ์ของตนเองออกมาอย่างชัดเจนในปาฐกถานี้ ด้วยความเป็นผู้เข้าใจในระบบการศึกษาที่คำนึงถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพุ่มพักความรักและเสรีภาพให้เกิดขึ้นในจิตใจของเด็กทุกคน ในฐานะองค์ปาฐก รัชณี ธงไชย ได้บอกเล่าประสบการณ์อันล้ำค่า การทำงานที่ทุ่มเทเต็มเปี่ยมด้วยพลังและความหวัง ถ่ายทอดโดยการเล่าเรื่องที่ไม่ซับซ้อนแต่ลึกซึ้งในเนื้อหา ปาฐกถา **“อารมณ์ ความรัก ความรัก และเสรีภาพของเด็ก”** จึงงดงามและถึงพร้อมด้วยพลังแห่งงานพัฒนาคนอย่างที่องค์ปาฐกมุ่งมาดปรารถนา

“คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต” ปาฐกถาสร้างพลังการสร้างสรรค์สังคม

วิชัย โชควิวัฒน์ จบการศึกษาแพทยศาสตรบัณฑิตจากศิริราช เป็นนักกิจกรรมมาตั้งแต่สมัยเรียนหนังสือ และมีโอกาสร่วมทำกิจกรรมทางความคิดอ่านกับโกมล คีมทอง ในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาที่บ้านเมืองมีความขัดแย้งเรื่องอุดมการณ์ฝ่ายขวาฝ่ายซ้ายนั้น เขาถูกจับกุมขังไว้เป็นเวลา 1 เดือน เมื่อได้รับอิสรภาพเขาก็ยังมีศรัทธาในการทำงานที่เป็นประโยชน์กับสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างไม่ย่อท้อ เมื่อได้รับเชิญให้มาเป็นองค์ปาฐก วิชัยเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลสามพรานและประธานชมรมแพทย์ชนบท ปาฐกถา **“คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต”** จึงเป็นทัศนคติของนักกิจกรรมที่มองนักกิจกรรมด้วยกันอย่างให้กำลังใจและเติมพลังที่ถดถอยให้กลับมาลุกโชนอีกครั้ง

เนื้อหาของปาฐกถา

ตอนต้นของปาฐกถาวิชัยได้บอกเล่าความสัมพันธ์และความนิยมชมชอบในตัวของโกมล คีมทอง เพราะบุคคลทั้งสองมีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกันอยู่หลายครั้งหลายครา นับตั้งแต่การอยู่ในชมรมปริทัศน์เสวนาด้วยกัน การทำนิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา หรือการมีโอกาสเป็นสารานุกรมของคณะในการทำหน้าที่ต้อนรับน้องใหม่ที่มีลักษณะแหวกลักษณะหนังสือแบบเดิมด้วยการพยายามใส่เนื้อหาสาระเข้าไป วิชัยได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าโกมลมีคุณูปการสำคัญต่อสังคม คือ **“มีศรัทธามุ่งมั่น มีสำนึกในการรับใช้สังคม และพยายามเสริมสร้างประชาชนในชนบทให้ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมพื้นเมืองของตนจะได้ไม่ถูกรอบงำจากอิทธิพลวัฒนธรรมจากภายนอก”**

วิชัยได้เชื่อมโยงกาลเวลาโดยชี้ให้เห็นว่าคนหนุ่มสาวในยุคก่อนมีศรัทธาที่มุ่งมั่น ยอมเสี่ยงแม้ชีวิตเข้าต่อสู้ในสิ่งที่ตนเห็นว่าถูกต้องดีงาม แต่สำหรับหนุ่มสาวยุคปัจจุบันอยู่ในภาวะที่มองไม่เห็นทางออก เกิดวิกฤตศรัทธาต่อบ้านเมืองในหลายด้าน ทั้งการเมืองที่ทหารเข้ามาบีบคั้นครอบงำ มีช่องว่างระหว่างคนรวยคนจนในทางเศรษฐกิจ มีคนว่างงานมากขึ้น ด้านสังคมมีสถิติอาชญากรรมสูงขึ้นจนประเทศไทยมีสถิติอาชญากรรมสูงที่สุดในโลกแล้ว ทางพุทธศาสนาพบว่าจำนวนพระภิกษุสงฆ์ลดลง แต่การสร้างพระพุทธรูปพระบูชากลับมีมากขึ้น ซึ่งวิชัยตั้งข้อสังเกตว่า **“จะเป็นพระพุทธศาสนาจริง ๆ หรือไม่นั้นไม่อาจทราบได้”** รวมไปถึงสภาพแวดล้อมที่เกิดมลพิษมากมาย สภาพเหล่านี้ทำให้คนหนุ่มสาวหมดศรัทธาต่ออนาคต วินัยเห็นว่าความรู้สึกนี้เป็นอันตราย เขาเสนอเนื้อหาในปาฐกถาด้วยมุ่งหวังให้คนหนุ่มสาวหันมาทบทวนอดีตและมองปัจจุบันอย่างแจ่มแจ้ง โดยแบ่งเป็น 4 ประเด็นใหญ่ ๆ

ประเด็นแรกวิชัยอยากให้คนหนุ่มสาวทบทวน**แนวทางและเป้าหมาย**ในอนาคต โดยควรแยกทั้งสองออกจากกัน จากเดิมที่ความคิดของคนหนุ่มสาวมีเป้าหมายที่สังคมนิยมแต่ปัจจุบันกระแสด้านลบของสังคมนิยมมีสูงกว่า วิชัยได้ยกตัวอย่างนักคิดของสังคมไทยเช่น อ.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ พุทธทาสภิกขุ ประเวศ วะสี ที่ต่างเสนอเป้าหมายในการพัฒนาสังคมที่น่าสนใจและเป็นที่ยอมรับในสังคม เช่น ปฏิทินแห่งความหวังจากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน ธัมมิกสังคมนิยม เป็นต้น

ประเด็นต่อมาวิชัยได้ใช้ประสบการณ์ของตนเองในฐานะนักกิจกรรมประเมินบทบาทของคนหนุ่มสาวในอดีตที่ผ่านมาพลังของพวกเขาเหล่านั้นได้สร้างสรรค์ประโยชน์ให้ประเทศชาติอยู่ไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกของคนไทยให้รักประชาธิปไตย รู้สิทธิอันพึงมีพึงได้ของตน

เองมากขึ้น รู้เท่าทันต่างชาติมากขึ้น ชีวิตเกษตรกร – ผู้ใช้แรงงาน ได้รับการเหลียวแลมากขึ้น เป็นต้น วินัยได้กล่าวไว้อย่างน่าฟังว่า “**สิ่งที่คนหนุ่มสาวในสมัยที่ผ่านมานั้นเรียกร้องต้องการโดยหลักการแล้วเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แม้ว่าเสียงนั้นจะฟ้าดูแสงลงหูในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งแต่ว่าก็ไม่** **มีใครที่จะทวนกระแสแห่งความถูกต้องนั้นได้ ในที่สุดก็ต้องมีการยอมรับนำไปปฏิบัติไม่** **มากก็น้อย”**

ประเด็นสำคัญต่อมหาวิทยาลัยได้ให้ข้อคิดไว้ว่า “**ประวัติศาสตร์นั้นได้เปิดทางให้สำหรับนัก** **ต่อสู้ผู้ไม่ยอมแพ้เสมอ”** โดยยกตัวอย่างเต็งเสี่ยวผิง มหาตรี โมฮัมหมัด และนักการเมืองกลุ่ม **ชอຍราชครุ** ที่ต้องประสบมรสุมชีวิตอย่างหนักหน่วงแต่ก็พยายามอดทน และแก้ปัญหาที่ถาโถมเข้ามา **วิชัยได้แสดงทัศนะว่าคนหนุ่มสาวผ่านประสบการณ์มาน้อย พบเห็นเหตุการณ์ที่หดหูใจก็พาน** **หมดศรัทธาและยอมพ่ายแพ้** ซึ่งไม่ควรเป็นเช่นนั้น ควรจะมองว่าสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ถ้า **ยอมแพ้โอกาสที่จะกลับมามีบทบาทและสร้างสรรค์สังคมก็จะเกิดขึ้นไม่ได้**

ประเด็นสุดท้ายวิชัยได้เสนอแนะวิธีการที่เหมาะสมกับปัจจุบันว่าขบวนการคนหนุ่มสาว **ควร** **จะสร้างพลังของปัจเจกบุคคลรวมพลังเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ไม่จำเป็นต้องเหมือนยุคก่อนที่รวมตัวกัน** **เป็นกลุ่มใหญ่ แล้วมักประสบปัญหาการครอบงำพลังของปัจเจกบุคคล** **วินัยได้ยกตัวอย่างพลังของ** **ปัจเจกบุคคลที่ผลักดันสังคมให้ก้าวไปได้ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น การค้นพบ** **เครื่องจักรไอน้ำ ค้นพบยาเพนนิซิลิน การผ่าตัด และด้านวิทยาศาสตร์สังคม เช่น พระพุทธเจ้า พระ** **เยซู ขงจื้อ คานธี เมาเซตุง พุทธทาสภิกขุ พระราชวรมุนี ปวดย อึ้งภากรณ์ ม.จ.สิทธิพร กฤดากร** **ประเวศ วะสี พ.อ. จำลอง ศรีเมือง**

วิชัย โศควิวัฒน์ ได้ฝากข้อคิดสุดท้ายให้กับคนหนุ่มสาวว่า อย่าลืมนำความสำคัญกับการ **สื่อ** **ความหมายกับประชาชนในวงกว้างด้วยเพราะประชาชนของประเทศส่วนใหญ่ยังมีวัฒนธรรมที่** **แตกต่างกัน คนหนุ่มสาวมีโอกาสที่ได้รับการศึกษาสูงกว่า การสื่อความคิดไปยังคนเหล่านั้นต้อง** **คำนึงถึงการสื่อความหมายที่ดีด้วย ในอดีตจุดอ่อนของขบวนการคนหนุ่มสาว คือ “ไม่สามารถสื่อ** **ความหมายกับคนส่วนใหญ่ในประเทศได้ แม้จะมีเจตนาดี มีความหวังดี และมีความคิดที่** **ถูกต้อง นั่นเป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งที่ทำให้ขบวนการคนหนุ่มสาวถูกทำลายลง”** เขาฝากกับ **คน** **หนุ่มสาวในยุคปัจจุบันไว้ว่า อย่ายอมแพ้หรือหมดศรัทธาต่ออนาคต**

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของวิชัย ไชควิวัฒน์

จากปาฐกถา “คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต” โดยวิชัย ไชควิวัฒน์ เราสามารถสัมผัสได้ถึงวิธีคิดในฐานะนักกิจกรรมและเป็นหนึ่งในขบวนการของคนหนุ่มสาวในอดีต วิชัยมีวิธีคิดโดยมองปัญหาอย่างเป็นระบบ มองถึงแก่นแท้ของปัญหาซึ่งในที่นี้คือ “วิกฤตสังคมที่เกิดขึ้นทำให้คนหนุ่มสาวหมดศรัทธาต่ออนาคต” วิชัยได้ให้กำลังใจคนหนุ่มสาวโดยชี้ให้เห็นทั้งจุดดีและจุดด้อยของขบวนการคนหนุ่มสาวในอดีต ซึ่งเป็นวิธีคิดเชิงเปรียบเทียบที่น่าสนใจ รวมไปถึงการวิเคราะห์สังคมที่สัมพันธ์กับการต่อสู้ของคนหนุ่มสาวอีกด้วย

วิชัยได้เริ่มต้นคิดถึง “วิกฤตสังคม” ที่พัฒนาไปเป็น “วิกฤตศรัทธา” โดยจำแนกเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และสิ่งแวดล้อม แม้สิ่งต่าง ๆ จะเลวร้ายแต่วิชัยก็มีวิธีคิดที่ไม่จมอยู่กับปัญหา เขาบอกว่า “ผมเห็นว่าถ้าหากเราทำอะไรไม่ได้ เราก็ควรจะหยุดคิด ทบทวนอดีตและปัจจุบันให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง” จากปาฐกถาเขาเสนอข้อคิดเห็นไว้ทั้งสิ้น 4 ประเด็น ซึ่งเป็นการสื่อถึงวิธีที่คิดลุ่มลึก ทั้งนี้เพราะข้อคิดเห็นทั้ง 4 ประเด็นนั้น วิชัยแสดงออกอย่างเด่นชัดว่าเขาคิดอย่างรอบด้านและเข้าถึงปัญหารวมถึงเสนอแนะแนวทางแก้ไขได้อย่างลึกซึ้ง ผู้ฟังจะรับรู้ได้ว่าวิชัยเป็นดัง “กัลยาณมิตร” ของคนหนุ่มสาวที่ให้ทั้งกำลังใจ คำชี้แนะ คำตักเตือน โดยเฉพาะในประเด็นที่ 4 กับข้อเสนอแนะให้คนหนุ่มสาวในปัจจุบันรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ให้มีพลังของปัจเจกชน เป็นวิธีคิดที่ผ่านการกลั่นกรองมาจากประสบการณ์ตรงอันมีค่าของวิชัย ไชควิวัฒน์ เขาวิเคราะห์ไว้ว่าขบวนการคนหนุ่มสาวที่เป็นกลุ่มใหญ่นั้น “มีลักษณะครอบงำ พัฒนาการทางความคิดของปัจเจกบุคคล เพราะว่าความคิดต่าง ๆ ค่อนข้างจะลงร่องตายตัว และค่อนข้างสำเร็จรูป ถ้าใครคิดแตกต่างออกไปจากนั้นก็ถือว่าผิด ... ขบวนการเมื่อใหญ่โตมาก ๆ โอกาสที่จะเรียนรู้หรือศึกษาปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและถ่องแท้ นั้นเป็นไปได้ยาก ... ขบวนการคนหนุ่มสาวที่ผ่านมาได้จับประเด็นผิด เมื่อจับประเด็นผิดแล้ว จึงถูกฝ่ายปรปักษ์ขยายความผิดพลาดนั้นให้ใหญ่โตและทำให้ขบวนการคนหนุ่มสาวถูกทำลายไปในที่สุด” สิ่งนี้เป็นมุมมองทางความคิดที่น่าฟังมาก และจากประเด็นเดียวกันนี้การที่วิชัยได้ยกตัวอย่างพลังแห่งปัจเจกบุคคลที่สร้างสรรค์สังคมให้ดำเนินไปในทางที่ดีงาม เขายกตัวอย่างบุคคลทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติโดยใช้พื้นฐานการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ของเขาและวิทยาศาสตร์สังคมทั้งด้านศาสนา การพัฒนา การเมือง ซึ่งได้จากการคลุกคลี เข้าถึงแก่นแท้แห่งกิจกรรมทางสังคมของเขา นับเป็นวิธีคิดที่ดี เพราะทำให้ผู้ฟังได้รู้ถึงพลังแห่งปัจเจกบุคคลในหลาย ๆ แง่มุม

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของวิชัย โชควิวัฒน์ ในปาฐกถา
“คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถาเรื่อง “คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต” สามารถวิเคราะห์หว่าทะได้โดยใช้
ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

วิชัย โชควิวัฒน์ ได้ผสมผสานระหว่างการกระทำ (act) ผู้กระทำ (agent) และวิธีการ (agency) เข้าไว้ด้วยกันในปาฐกถาเรื่องนี้ โดยชี้ให้เห็นว่า agent คือ คนหนุ่มสาวในปัจจุบันที่กำลังหมดศรัทธาต่ออนาคต จะต้องทำอย่างไร (act) เพื่อจุดไฟศรัทธาที่จะมีพลังในการสร้างสรรค์สังคมเหมือนอย่างที่คุณหนุ่มสาวในอดีตได้มีโอกาสทำ วิชัยได้เสนอแนะวิธีการที่น่าสนใจ (agency) ไว้อย่างเป็นรูปธรรม วิชัยให้ความสำคัญกับ act – agent และ agency อย่างเท่าเทียมกัน ดังคำพูดตอนหนึ่งว่า “คนหนุ่มสาวนั้นเป็นอนาคตของประเทศชาติ ถ้าคนหนุ่มสาวหมดศรัทธาต่ออนาคต อนาคตของประเทศก็น่าเป็นห่วงจึงมาถึงจุดที่ว่า เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วเราจะทำอย่างไร”

วิชัย ได้เสนอข้อคิดเห็นเพื่อคนหนุ่มสาวทั้งหมด 4 ประเด็น ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นจุดที่เขาต้องการเน้นได้ ดังนี้

1. ทำความเข้าใจกับแนวทางและเป้าหมายในอนาคต เป็นการเน้นถึง คนหนุ่มสาว (agent) ให้เข้าใจว่าแนวทางและเป้าหมาย (act) สามารถแยกออกจากกันได้ “เป้าหมายนั้นไม่จำเป็นจะต้องมีแนวทางเพียงหนึ่งเดียวในการที่จะไปถึง” เขาเสนอให้ศึกษาแนวคิดเพื่อสร้างสรรค์สังคม (agency) จากนักคิดไทย ๆ เช่น ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ประเวศ วะสี พุทธทาสภิกขุ
2. ประเมินบทบาทคนหนุ่มสาวในอดีต เป็นการเน้นถึงบทบาทคนหนุ่มสาว (act และ agent) ว่าพลังของคนหนุ่มสาวในอดีตช่วยจรรโลงสังคมได้มาก “เสียงเรียกร้องจากขบวนการคนหนุ่มสาวเป็นพลังผลักดันสำคัญให้ประเทศชาติก้าวรุดหน้าไปรวดเร็วยิ่งขึ้น”
3. มองเห็นสัจธรรมว่าประวัติศาสตร์เปิดทางให้นักต่อสู้ผู้ไม่ยอมแพ้ เป็นการเน้นถึงตัวอย่างของคนที่เป็นนักต่อสู้ (agent) ว่าเขาใช้วิธีการอย่างไร (agency) ในการพลิกฟื้นชะตาชีวิตของตนเองให้กลับมามีบทบาททางสังคมอีกครั้ง
4. วิถีทางหรือแนวทางเฉพาะหน้าในปัจจุบันควรเป็นอย่างไร เป็นการเน้นทั้ง act – agent และ agency เพื่อให้ตระหนักว่า คนหนุ่มสาว จะกระทำการที่สร้างสรรค์สังคม โดยใช้วิธีการนำพลัง

แห่งปัจเจกบุคคลออกมาหรือเป็นไปในลักษณะการรวมกลุ่มขนาดเล็ก “ผมคิดว่าปัจเจกบุคคลก็ดี หรือพลังกลุ่มเล็ก ๆ ก็ดี เป็นพลังที่มีความหมาย คนเดียวนั้น ถ้ามีความคิดที่ถูกต้องก็สามารถสื่อความหมายแก่ประชาชนวงกว้างได้ และถ้าสามารถที่จะใช้กลไกของสังคมที่มีอยู่ได้อย่างฉลาดแล้ว ก็สามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากได้”

Context ในปี พ.ศ.2526 แน่นนอนว่ายังเป็นช่วงเวลาแห่งการต่อสู้ทางอุดมการณ์ของคนหนุ่มสาวอยู่แม้จะเบาบางลงมาก คนหนุ่มสาวบางกลุ่มทอดทิ้งต่อการทำงานเพื่อสร้างสรรค์สังคม ทั้งนี้เป็นเพราะวิกฤติของประเทศและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้นปาฐกถาเรื่องนี้จึงเป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคม วิชัย โชควิวัฒน์ ได้มุ่งเสนอแนวความคิดเชิงกระตุ้นเตือนให้คนหนุ่มสาวอย่าได้หมดศรัทธาต่ออนาคต แม้ว่าสังคมจะเลวร้ายเพียงใดก็ตาม

Style ในฐานะนักกิจกรรม วิชัย โชควิวัฒน์ ได้เรียบเรียงปาฐกถาโดยใช้ข้อมูลจากประสบการณ์ตรงของตนเองผนวกเข้ากับมุมมองทางสังคมด้วยสายตาที่เที่ยงธรรม เขาค้นคว้าข้อมูลและลำดับวิธีการพูดอย่างเป็นระบบ การแยกประเด็นต่าง ๆ ออกถึง 4 ประเด็น ช่วยทำให้ผู้ฟังติดตามเรื่องราวไปได้อย่างไม่สับสน วิชัยจึงใจจะเรียบเรียงประเด็นอย่างเหมาะสม เริ่มจากสิ่งที่ใกล้ตัว จนกระทั่งมาถึงสิ่งไกลตัว ทำให้ผู้ฟังตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ชัดเจนขึ้น ทำให้การพูดมีน้ำหนัก นอกจากนี้เขายังได้ใช้การยกตัวอย่าง กลุ่มบุคคลที่ได้ชื่อว่ามีผลงานอันแสดงถึง “พลังแห่งปัจเจกบุคคล” เป็นที่ยอมรับของสังคมไทยมาเสนอไว้เพื่อชี้ให้เห็นเป็นแบบอย่างอันดีงาม วิชัยได้บอกเล่าถึงเรื่องราวเหล่านี้อย่างสั้น ๆ กระชับ แต่ได้ใจความ เช่น เมื่อกล่าวถึงพุทธทาสภิกขุ เขาได้เล่าว่าพุทธทาสได้เดินสวนกระแสสังคมออกไปสร้างวัดที่สวนโมกข์ ท่านต้องอดทนอย่างมากในการลองผิดลองถูก แม้กระทั่งถูกสังคมมองว่าเป็น “พระบ้า” เผชิญกับความเจียดรังของป่า หรือแม้แต่เรื่องผีสิงแต่ท่านก็ผ่านมาแล้ว และสามารถสร้างสรรค์สังคมได้จนเป็นที่ยอมรับ ซึ่ง “ทั้งหมดนี้เริ่มต้นจากคนเพียงคนเดียว”

วิชัย โชควิวัฒน์ ได้เลือกบอกเล่าเรื่องราวที่กลั่นกรองมาจากประสบการณ์แห่งการเป็นนักทำงานเพื่อสังคมมาตั้งแต่เป็นนักศึกษา ผ่านร้อนผ่านหนาวในชีวิตมาหลายครั้งหลายครา มากพอที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นข้อคิดให้กับคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ให้รับรู้ถึงปัญหา ความสุข – ความทุกข์ รวมถึงการสร้างสรรค์สังคมในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งในฐานะองค์ปาฐกเขาได้ทำให้วาทะชิ้นนี้มีพลังเพียงพอที่จะบรรลุมติวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ไม่ยาก ข้อคิดเห็นที่เขานำเสนอไว้สามารถนำไปปฏิบัติได้และไม่ล้าสมัยแม้แต่น้อย วิชัยและปาฐกถาของเขาจึงเป็นตัวแทนแห่งยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

“แสงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม” ปาฐกถาเพื่อการแสวงหามิติทางจิตวิญญาณในการทำงานเพื่อสังคม

พระไพศาล วิสาโล เมื่อครั้งเป็นฆราวาสท่านคือนักกิจกรรมที่ทำงานเพื่อสังคมมาตั้งแต่เป็นนักเรียน โดยมุ่งเน้นนำพุทธศาสนาใช้ในการแก้ปัญหาสังคม ท่านทำงานอยู่ในกลุ่มเครือข่ายชาวพุทธมาอย่างต่อเนื่อง แม้เมื่อมาเป็นบวรพิต พระไพศาล วิสาโล ก็ยังคงทำงานเพื่อสังคมและพยายามนำเสนอแก่นทางพุทธศาสนาเพื่อช่วยแก้ปัญหาให้กับสังคมที่กำลังป่วยไข้ตลอดมา

เนื้อหาของปาฐกถา

พระไพศาล วิสาโล ได้นำเสนอปาฐกถาเรื่อง “แสงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม” โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ตอน แต่ละตอนนั้นเป็นการสื่อให้เห็นถึงทัศนะในการมองสังคมของพระไพศาลได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ พระไพศาลได้เริ่มต้นบอกเล่าว่า โทมัส คิมทง เป็นแรงบันดาลใจสำคัญในการทำกิจกรรมทางสังคมของท่านเมื่อครั้งเป็นนักศึกษา ต่อมาท่านได้ตั้งคำถามสำคัญให้ผู้ฟังได้ขบคิด โดยคำถามแรก “อะไรคือคุณค่าของชีวิต” เกิดขึ้นเมื่อครั้งเป็นนักศึกษา อีกคำถามนั้น คือ “เราจะดำเนินชีวิตอย่างไรในโลกแห่งความเป็นจริง” เป็นคำถามที่เกิดขึ้นเมื่อพานพบสังขธรรมในชีวิต ท่านได้ตั้งข้อสังเกตว่า คนหนุ่มสาวมักไม่ตอบคำถามในข้อที่สองแต่กลับยอมรับคำตอบสำเร็จรูปที่สังคมเตรียมไว้ให้โดยดุษณี ปาฐกถาในครั้งนี้มีคุณูปการคือช่วยทำให้ท่านพิจารณาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและกิจกรรมที่มีคุณค่า และสามารถเกื้อกูลสังคมวงกว้างได้ด้วย

ปาฐกถาเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึง องค์คุณหรือองค์ประกอบ 4 ประการ ที่เป็นรากฐานของชีวิต ได้แก่ *ความใส่ใจในการเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์* จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับอุดมคติ และเป็นสิ่งสำคัญต่อสังคม “ชีวิตของเรามาจากความหมายทั้งต่อตัวเองและสังคมวงกว้างได้ต่อเมื่อเรามีจิตใจไม่ทำการเพื่อมหาชน และเพื่อนร่วมโลกอย่างจริงจัง โดยไม่เพียงแต่สละละทรัพย์ กำลังกายและสติปัญญาเพื่อเขาเหล่านั้นเท่านั้น หากยังสละโอกาสที่จะถีบตัวขึ้นเหนือคนอื่นส่วนใหญ่ เพื่ออยู่ร่วมกับเขาอย่างเสมอภาคเสมอไหล่ โดยลดช่องว่างระหว่างกันให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้” ต่อมา คือ *การรู้จักตน* การรู้จักตนเอง คือ การพิจารณา สบสวน ไคร่ครวญตนเองอยู่เสมอเพื่อเท่าทันกิเลสตัณหา ความโลภ ความสิ้นหวัง ซึ่งบั่นทอนอุดมคติ พระไพศาลวิเคราะห์ว่าคนหนุ่มสาวที่มักเกิดวิกฤตศรัทธาต่อคนหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นเพราะรู้ไม่เท่าทันความอ่อนแอในตัวเขา เหมือนอย่างการประเมินตนเองเกินจริง ก็เป็นเพราะไม่รู้ความอ่อนแอภายในตัวเราเช่นกัน ดังนั้นการรู้จักตนเอง “รู้ว่าตัวเราคือใคร มีความสามารถ จุดเด่น จุดแข็งที่ไหน เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อจะได้เข้าใจตัวเองได้อย่างรอบด้านและกระจ่างชัด” ต่อมา คือ

การเข้าถึงความสุขอันประณีต คือ ความสุขที่มีคุณค่าต่อจิตใจ เป็นสภาวะที่ถึงพร้อมด้วยสมาธิ และปัญญาขั้นละเอียด ถ้าปราศจากความสุขอันประณีตแล้ว “ยากที่จะดำเนินชีวิตอุดมคติอย่างมั่นคงแน่วแน่ได้” และสุดท้ายคือ *ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตและโลก* ในสองด้าน คือความเป็นจริงเฉพาะด้าน และความเป็นจริงสากล ในการทำงานเพื่อสังคม เราต้องเข้าใจความเป็นจริงเฉพาะด้านที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นระดับสังคมหรือระดับบุคคล และถ้าจะให้ดียิ่งขึ้นถ้าเราเข้าใจความเป็นจริงสากล ซึ่งทางพุทธศาสนาถือว่าสำคัญมาก **“ชีวิตอุดมคติขั้นสูงสุดในทางพุทธศาสนา คือชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา มีความรู้เท่าทันกฎธรรมชาติ ซึ่งครอบคลุมชีวิตและโลก เห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายว่า เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย ความรู้ดังกล่าวทำให้ปฏิบัติตนสอดคล้องกับธรรมชาติ หรืออาศัยกฎธรรมชาติเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดผลที่ดีงามขึ้น โดยวางใจเป็นอิสระจากผลที่เกิดขึ้น ไม่มียึดมั่น เอาตัวเองเข้าไปข้องเกี่ยวไว้”**

ในส่วนต่อมาพระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวถึง ความมั่นคงในชีวิตกับมายาการของสังคม โดยแสดงทัศนะเกี่ยวกับสังคมไว้อย่างเด่นชัดว่า ทุกวันนี้คนในสังคมนึกถึงความมั่นคงในชีวิตเชิงปริมาณ คือ การมีฐานะมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความสุขเกิดขึ้นได้โดยการเสพสุข ครอบครองวัตถุ ซึ่งใช้ความสุขที่แท้จริงแท้หรือ พระไพศาลได้กล่าวต่อไปว่า แม้ประเทศไทยจะมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วแต่ยังมีช่องว่างระหว่างคนจนกันอยู่มากเหลือเกิน รวมไปถึงความเหลื่อมล้ำในอีกหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น การบริการทางการแพทย์ การสาธารณสุขูปโภค เป็นต้น นอกจากนี้สังคมยังถูกอมเมจากระบบโฆษณาส่งผลถึงระบบบริโภคของคนที่นิยมความฟุ้งเฟ้อ ซึ่งเป็นผลิตผลสำคัญของระบบทุนนิยมนั่นเอง สิ่งเหล่านี้คือ “มายาการ” ที่พระไพศาลกล่าวคือ **“ชีวิตจะมีความหมายต่อเราอย่างแท้จริง ต่อเมื่อเราสามารถมองพ้นมายาการนี้ออกไป ให้เห็นภาวะความเป็นจริงว่า อะไรคือความมั่นคงของชีวิตที่แท้จริง และความมั่งคั่งพร้อมทางวัตถุที่นิยมกันนั้น มีพื้นฐานบนความทุกข์ยากลำบากของผู้อื่นหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด และในที่สุดแล้ว มันทำให้ชีวิตของเรามีความมั่นคงจริงหรือ”**

เนื้อหาต่อมาพระไพศาลได้ลงลึกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรมทางสังคมที่ต้องพบพานพบกับความสำเร็จและความล้มเหลว นักกิจกรรมคนหนุ่มสาวหลายคนรู้สึกว่าการล้มเหลวในการทำงาน แม้จะเพียงพยายามสักเพียงใด ซึ่งในประเด็นนี้พระไพศาลเห็นว่าเราควรสอบค้นตัวเอง รู้จักศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเอง และงานแบบใดที่จะช่วยให้เราแสดงความสามารถออกมาให้ภายนอกได้ประจักษ์โดยใช้วิธีลงมือกระทำอย่างไม่กลัวความล้มเหลว ในการทำงานนั้นต้องประกอบด้วยอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา พระไพศาลกล่าวว่างานจะมีคุณค่าต่อเราเพียงใดมิใช่ว่าต้องเป็นงานใหญ่ งานปฏิวัติพัฒนาชุมชนหรืองานการเมือง แต่ควรเป็นงานที่ **“สอดคล้องกับ**

ศักยภาพของเรา มีฉันทะเป็นแรงจูงใจ อันได้แก่ความมีใจรัก ความพึงพอใจที่ได้ทำงาน ด้วยประสงค์ในความเจริญของงานที่เป็นประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น “

พระไพศาลได้เน้นหนักถึงเรื่องการนำพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมในเนื้อหาลำดับต่อมา โดยส่งเสริมให้สังคมสนใจเรื่องของ “ภาวนา” ซึ่งคือการใคร่ครวญขบคิดกิจการงาน โดยการตรikirตรองปรากฏการณ์ที่พบเห็นรอบตัว การพัฒนาอารมณ์หรือจิตใจนั้นต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กับเหตุผล ท่านได้กล่าวถึง “การเจริญสติ” ว่าเป็นหัวใจของการอบรมพัฒนาจิต ทุกวันนี้สังคมมีแต่สิ่งเลวร้ายที่จะนำเราไปสู่การไร้สติ ดังนั้น การภาวนาจะช่วยให้เรามีการใคร่ครวญได้มากขึ้น ทั้งนี้ชีวิตแห่งการภาวนาต้องใช้ความกล้าหาญและความอดทนมาก อดทนที่จะ “เห็นอีกด้านหนึ่งของเราที่ไม่น่าพิสมัย ... ยิ่งเราอดภาพที่สดสวยให้แก่ตัวเองมากเท่าใด ความเป็นจริงด้านกลับที่ปรากฏ ก็ยิ่งไม่น่าดูมากเท่านั้น ... เมื่อใดที่เราเป็นมิตรกับตัวเองได้อย่างสนิทใจ โดยยอมรับแต่ไม่ยอมแพ้ต่อความเป็นจริงในตัวเราที่ไม่สดสวยนั้น ทางไปสู่ความเจริญของงานในทางศาสนธรรมและความเป็นมนุษย์ก็เปิดกว้างมากขึ้น”

เนื้อหาช่วงท้ายของปาฐกถาพระไพศาล ได้วิเคราะห์ถึงรากฐานของสังคมไทยว่า ทุกวันนี้แม้จะเป็นยุคพัฒนาแต่ชนชั้นกลางยังประสบปัญหาความไม่เข้าใจในวัฒนธรรม รวมไปถึงความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นล่าง การแก้ปัญหาสังคมจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาโดยไม่มีการคัดสรรสร้างความสับสนให้สังคมไทยไม่น้อย เรามักจะรู้สึกว่าเราด้อยกว่าตะวันตกจึงเปิดรับเทคนิค วิธีการ แบบแผน และการแก้ปัญหาอย่างตะวันตกมาใช้ ซึ่งไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาที่ถูกจุด พระไพศาลกล่าวว่า “การไม่มีความภูมิใจ จนเกิดความรู้สึกถูกกัญมิจิตกัญมิปัญญาในรากฐานของไทย เป็นที่มาของความกึ่งดิบกึ่งดีในสังคมไทย” ดังนั้นเราคนไทยควรเข้าใจและภูมิใจในวัฒนธรรมและอดีตอันเป็นรากฐานของเรา เรียนรู้ด้วยความเคารพ พิเคราะห์ให้ได้ถึงข้อดีข้อเสีย พร้อม ๆ กับเปิดใจรับสิ่งใหม่จากภายนอกเข้ามาโดยคัดสรรที่ถูกต้อง ปรับของเก่าเข้ากับของใหม่อย่างกลมกลืน และอำนวยความสะดวกแก่คนในวงกว้างให้ได้มากที่สุดจึงจะเป็นทางออกที่ดีงามและเหมาะสม

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของพระไพศาล วิสาโล

จากการสัมภาษณ์พระไพศาล วิสาโล เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2547 ณ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ พบว่า เมื่อได้รับเชิญเป็นองค์ปาฐกขณะนั้นท่านมีอายุ 26 ปี บวชเรียนได้เพียง 3 - 4 เดือน โดยสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นผู้นิมนต์ คุณลักษณะสำคัญของพระไพศาลที่ทำให้ได้รับเกียรติดังกล่าว ท่านกล่าวว่าน่าจะอยู่ที่การเป็นคนหนุ่มที่ทำงานด้านสังคมมาตั้งแต่เป็นนักเรียน เป็น

บรรพชิตที่มีแนวคิดสอดคล้องกับมูลนิธิโกมล คีมทอง โดยเน้นการนำพุทธศาสนามาประยุกต์เป็นหลักปฏิบัติในชีวิต

ในปาฐกถา “แสงสว่างรากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม” พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า สารสำคัญที่ต้องการนำเสนอคือ แนวคิดที่ว่า **“ชีวิตเราจะทำงานเพื่อสังคมนั้นต้องมีมิติแห่งจิตวิญญาณด้วย”** ทั้งนี้เป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดวิกฤตศรัทธากับคนหนุ่มสาว พวกเขาเริ่มท้อแท้กับการทำงานเพื่อสังคม ท่านจึงมีความคิดว่าถ้ามีรากฐานทางสังคม มีรากฐานของชีวิตที่ดีก็ จะไม่มีความทุกข์ ท่านจึงนำเสนอเนื้อหาหลักของปาฐกถาโดยเชื่อมโยงมิติด้านศาสนธรรม รวมทั้งเสนอให้กลับมาเข้าใจความเป็นไทยให้มากขึ้น (พระไพศาล วิสาโล, **สัมภาษณ์**, 2 กุมภาพันธ์ 2547)

จากแนวคิดดังกล่าวเราจะพบว่าปรากฏอยู่ในปาฐกถาอย่างเด่นชัด เช่น เมื่อกล่าวถึงองค์คุณที่สำคัญของรากฐานชีวิต พระไพศาลได้กล่าวถึงโดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธศาสนา เช่น ความใส่ใจในการเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์เป็นองค์คุณสำคัญของสัตว์บุรุษปรากฏอยู่ในชาดกโดยชี้ให้เห็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นและหมู่ชนมาตลอดของพระโพธิสัตว์ การเข้าถึงความสุขอันประณีตนั้นทางพุทธศาสนาคือความสุขที่เป็นภาวะภายในล้วน ๆ ที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยหรือวัตถุภายนอกมาเป็นองค์ประกอบ เรียกว่าเป็นนิรามิสสุข ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตและโลก พระไพศาลได้เชื่อมโยงกับความรู้ทางพุทธศาสนาที่กล่าวว่า ความเข้าใจในความจริงที่เป็นกฎธรรมชาติ (ปรมาตถสัจจะ) เป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะเป็นชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา รู้เท่าทันกฎธรรมชาติ เห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายว่าเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย

วิธีคิดที่เชื่อมโยงหลักพุทธศาสนามาสู่การปฏิบัตินั้น ปรากฏในเนื้อหาช่วงต่อไปอีกเช่นกัน คือ ในส่วนของการเสริมสร้างรากฐานของชีวิตโดยใช้การเจริญสติตามหลักพุทธศาสนา พระไพศาลวิเคราะห์ว่าสังคมทุกวันนี้ทำให้สติของเราอ่อนแอ ถูกบั่นทอนลง **“ความร้อนแรงของสังคมปัจจุบัน ด้านหนึ่งย้าให้เห็นถึงความจำเป็นของการเจริญสติให้องงามขึ้นในจิตใจ”** ท่านได้เชื่อมโยงว่าในทางพุทธศาสนาถือสติเป็นองค์ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจการงาน เป็นพลังแฝงเร้น **“การค้นพบศักยภาพอันไม่มีประมาณของสติจึงเป็นการค้นพบที่ชาญฉลาดและมีความสำคัญอย่างใหญ่หลวงสำหรับมนุษยชาติ และสตินี้เองทำให้ความวิมุตติหลุดพ้นอันเป็นภาวะอิสระเสรีขั้นสูงสุดของมนุษย์บังเกิดขึ้นได้** นับเป็นวิธีคิดที่แสดงถึงภูมิรู้ทางศาสนา และการรู้จักประสานประโยชน์ในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

ในส่วนของวิธีคิดในการเสริมสร้างความเข้าใจในความเป็นไทยให้มากขึ้น ปรากฏอยู่ในช่วงท้ายของปาฐกถาพระไพศาล ใช้วิธีคิดที่รอบด้านในการมองให้เห็นถึงเหตุ-ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่ถูกระบบทุนนิยมเข้าครอบงำ ทำให้เรามีแบบแผนวิธีคิด วิธีปฏิบัติ ตามอย่างตะวันตก ดังนั้นทางแก้คือ การหันกลับมาทำความเข้าใจวัฒนธรรมในสังคมไทยเราได้อีกต่อ "ถ้ามองสังคมเราได้อย่างถูกต้องทุกทิศทางได้มากเท่าไร เราจะเห็นพลังที่สังคมอยู่ในวัฒนธรรมของเราได้มากเท่านั้น พลังดังกล่าวได้ร้อยรัดชีวิตจิตใจของคนส่วนใหญ่ให้เข้าด้วยกัน และสั่งสมอยู่ในสังคมนานนับศตวรรษ" แต่พระไพศาลก็ได้ใช้วิธีคิดที่รอบด้านในการมองสิ่งต่าง ๆ ว่า ความภูมิใจดังกล่าวมิใช่การมัวใจจนเกินไปจนมองไม่เห็นข้อดีข้อเสีย เราต้องรู้จักเปิดกว้างรับเอาของใหม่มาประยุกต์ใช้กับของเก่าให้ได้อย่างกลมกลืน ซึ่งจะช่วยเสริมรากฐานทางวัฒนธรรมของเราได้อีกทางหนึ่ง

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของพระไพศาล วิสาโล ในปาฐกถา “แสวงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถาเรื่อง “แสวงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม” ของพระไพศาล วิสาโล สามารถวิเคราะห์หว่าทะได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

พระไพศาล วิสาโล ได้เน้นให้ผู้ฟังได้เห็นถึงการกระทำ (act) ในที่นี้ คือ การแสวงหารากฐานของชีวิตซึ่งหมายถึง “คุณภาพด้านในของชีวิต ซึ่งเป็นพื้นฐานของการรับรู้และการกระทำ เป็นหลักยึดเหนี่ยวของชีวิต และเป็นที่มาของกิจกรรมที่แสดงออก” โดยเนื้อหาของปาฐกถามุ่งเน้นให้แนวทางกับคน (agent) ในสังคมโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวที่กำลังประสบปัญหา “วิกฤตศรัทธา” ต่อการทำงานเพื่อสังคม เป็นลักษณะการเติมเต็มสิ่งที่บุคคลเหล่านี้ละเลยหรือขาดหายไปในชีวิต โดยเสนอแนะวิธีการ (agency) ที่สามารถปฏิบัติได้ ไม่ว่าจะเป็นการนำหลักพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ หรือ การหันมาสนใจในรากฐานวัฒนธรรมไทย ก็ล้วนแล้วแต่เป็นวิธีการที่ดีงามและน่าส่งเสริมสนับสนุนอย่างยิ่ง ดังตัวอย่างจากปาฐกถาตอนหนึ่งที่เป็นการเน้นย้ำในเรื่องของ act และ agent ว่า “เราแต่ละคนมิได้มีความสำคัญต่อเฉพาะตัวเราเองเท่านั้น หากยังมีความหมายต่อมหาชนอีกด้วย เพราะเราทุกคนมีศักยภาพที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นพลังสร้างสรรค์สังคมได้ด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเราแลไม่เห็นความเป็นจริงว่า ถึงเราจะเปิ่นไม่ซึก แต่ถ้ามัดรวมกัน ก็จะได้ไม่ซึกได้แล้ว เราจะจมอยู่กับความแข็ง หงอยเหงา ว่างเปล่า

ฉลาดกลัวที่จะทำการใด ๆ” เป็นการชี้ให้เห็นว่าการกระทำและคนนั้นเป็นพลังสำคัญที่สร้างสรรคสังคมได้อย่างแท้จริง

Context ในช่วงเวลาที่ผู้คนในสังคมตั้งคำถามกับระบบสังคม เกิดวิกฤตศรัทธาในการทำงานเพื่อสังคม พระไพศาล วิสาโล มีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ในการเรียบเรียงปาฐกถาขึ้นนี้เพื่อชี้ให้เห็นรากฐานทางสังคมและชีวิตที่ดีเพื่อพร้อมเผชิญกับเหตุการณ์ทั้งร้ายและดี เป็นปาฐกถาที่สามารถเตือนสติคนในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง อย่างน้อยก็ช่วยกระตุ้นให้งานเพื่ออุดมคติยังได้รับการสานต่อ มิให้ “การบำเพ็ญตนเพื่อมหาชนกลายเป็นที่เข็ดขยาด ศรัทธาในความดีงามเสื่อมถอยลงความเป็นจริงทุกวันนี้ ก็คือ การอุทิศตนเพื่อสังคมถูกปราชัยมากขึ้น การหยิบฉวยไขว่คว้าหาผลได้เฉพาะหน้าเฉพาะตัวกลายเป็นคุณธรรมประจำสมัย ในขณะที่การดำรงตนอยู่ในอุดมคติถูกถากถางมากขึ้นทุกที”

Style พระไพศาล วิสาโล ใช้เวลาในการเตรียมเนื้อหาของปาฐกถานี้ 3 – 4 เดือน และใช้การเขียนต้นร่าง 3 สัปดาห์ ท่านพยายามใช้ภาษาและรูปประโยคที่ไม่ซับซ้อน แทรกเรื่องเล่าที่ช่วยไม่ให้ผู้ฟังรู้สึกว่เนื้อหาของเรื่องหนักเกินไป (พระไพศาล วิสาโล, **สัมภาษณ์**, 2 กุมภาพันธ์ 2547) ซึ่งเมื่อศึกษาปาฐกถาขึ้นนี้แล้ว พบว่า องค์ปาฐกได้ค้นคว้าเอกสารหลักฐานต่าง ๆ พร้อม กับมีมุมมองในฐานะนักคิดมานำเสนอไว้อย่างพร้อมมูล ไม่ว่าจะเป็นการอ้างอิงหลักพุทธศาสนา การอ้างอิงคำกล่าวของบุคคลที่มีชื่อเสียง เช่น ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ อ.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ พระราชปรรภร.5 หรือจากประสบการณ์ตรงของท่านเอง ทำให้ผู้ฟังได้ทัศนะจากบุคคลต่าง ๆ เพื่อวิจารณ์ญาณที่ถูกต้องและลึกซึ้ง

จุดเด่นอีกประการหนึ่งของปาฐกถาขึ้นนี้ คือ ภาษาที่กลั่นกรองได้อย่างไพเราะสละสลวยมีโวหารเชิงเปรียบเทียบช่วยเสริมให้เนื้อหาโดดเด่น ช่วยทำให้ผู้ฟังได้อรรถรส และซาบซึ้งไปกับองค์ปาฐกด้วย ดังตัวอย่างบางตอน

“รากที่ดี หยั่งลึกลงไปใ้ดินได้มากเท่าไร ย่อมนำแร่ธาตุมาเลี้ยงลำต้นให้เติบโต สูงใหญ่ แผ่กิ่งก้านให้ร่มเงาได้ดี ในทำนองเดียวกัน ลำต้น กิ่งใบที่สมบูรณ์ ย่อมบำรุงรากให้แข็งแรง แตกแขนงกว้างขวาง รากและลำต้นที่ทำงานประสานกันหนุนเนื่องให้ต้นไม้พันธุ์พืชนั้นงอกงามฉันท รากฐานของชีวิตกับกิจกรรมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ย่อมอำนวยให้ชีวิตโดยรวมมีความไพบูรณ์ฉันทนั้น”

“ในท่ามกลางความมืดสลัวแห่งศรัทธาและอุดมคติ ความอยากได้ใคร่เด่น ความหวาดหวั่นในการสูญเสียเสถียรภาพความมั่นคงและความปลอดภัยส่วนตัว ก็ทำให้เรามีเหตุมีผลมากมายที่จะเข้าไปไต่เต้าเอาดีในระบบ และถอนตัวจากการเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ หากเราไม่มีสติเข้มแข็งเท่าทันตัวเองเพียงพอ”

“ชีวิตคือการต่อสู้ การดำเนินชีวิตจึงเปรียบได้กับการเข้าสู่สมรภูมิ หากมีรากฐานหรืออิทธิฐานธรรมแล้ว ชีวิตย่อมได้ทีมนั้น เป็นชัยชนะในการสัประยุทธ์ แต่ถ้าปราศจากทีมนั้นทางธรรมแล้ว ชีวิตย่อมตกอยู่ในมรณภูมิอย่างไม่ต้องสงสัย”

พระไพศาล วิสาโล กล่าวไว้ว่า การดำเนินชีวิตที่มีอุดมคติ จะต้องมีรากฐานชีวิตที่ดี มีสติหาความสุขที่ประณีต ควรชีวิตที่สงบเย็นเป็นประโยชน์ (พระไพศาล วิสาโล, **สัมภาษณ์**, 2 กุมภาพันธ์ 2547) ซึ่งคำตอบทั้งหมดนี้สอดคล้องกับเนื้อหาที่ปรากฏในปาฐกถา “แสวงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม” ปาฐกถาที่เปี่ยมด้วยแนวทางในการพัฒนามิติทางจิตวิญญาณของคนทำงานเพื่อสังคมให้มีพลังแรงใจอันกล้าแกร่ง เพื่อสร้างเสริมสิ่งดี ๆ ให้สังคมตลอดไป

“ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน” ปาฐกถาเพื่อสืบสานอุดมการณ์แห่งอุดมคติ

เมื่อเอ่ยชื่อของ “เดือนใจ ดีเทศน์” สาธารณชนรับรู้ได้ถึงผู้หญิงที่ทำงานพัฒนากับชาวเขาด้วยความรักความศรัทธาที่ต่อเนื่องและยาวนาน ตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปาฐกถาเรื่องนี้เป็นปาฐกถาที่บอกเล่าประสบการณ์ชีวิตของเธอที่มีในงานพัฒนา ผู้ฟังจะได้รับทราบถึงอุดมการณ์อันมุ่งมั่นและวิธีการทำงานด้วยหัวใจอันเบิกบานของเธอ

เนื้อหาปาฐกถา

เดือนใจ ดีเทศน์ ได้เริ่มต้นปาฐกถาโดยกล่าวว่าโกมล คีมทอง และข้อเขียนของเขามีอิทธิพลต่อความคิดของเธอในการออกไปใช้ชีวิตในชนบท พร้อมกันนี้เธอก็ต้องการมีส่วนร่วมในการขยายอุดมคติของโกมลให้กว้างขวางและเป็นที่ยอมรับโดยเฉพาะในหมู่คนหนุ่มสาว

เนื้อหาสาระสำคัญของเดือนใจนำเสนอการทำงานกับ “พี่น้องชาวเขา” ของเธอนับตั้งแต่การออกค่ายชาวเขากับชมรมพุทธศาสตร์และประเพณี สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ.2514 ที่หมู่บ้านปางสา อ.แม่จัน จ.เชียงราย ต่อเนื่องมาจนถึงการทำงานในพื้นที่เดิมในฐานะบัณฑิตอาสาสมัคร โดยเดือนใจได้แบ่งเนื้อหาในการพูดออกเป็นตอน ๆ รวม 3 ตอน เป็นการลำดับเนื้อหาจากจุดเริ่มต้นในการทำงานด้วยความรักและศรัทธา การพบกับปัญหาของชาวบ้าน และวิธีการฝึกจิตใจให้เบิกบานเพื่อต่อสู้กับอุปสรรค

การเริ่มต้นทำงานในหมู่บ้านเกิดจากความรักรักความศรัทธาที่เตือนใจได้รับการสั่งสมมาตั้งแต่การทํากิจกรรมค่ายเธอมีปณิธานอันมุ่งมั่นว่า **“เมื่อเรียนจบแล้วต้องไปทำงานกับพี่น้องชาวเขา เพื่อจะได้มีส่วนร่วมให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชาวเขากับชาวไทยพื้นราบ และร่วมทำให้พี่น้องชาวเขาได้มีโอกาส มีสิทธิเสรีภาพ และมีสำนึกว่าเป็นพลเมืองไทย ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อประเทศชาติเสมอภาคกับคนไทยทั่วไป ขณะเดียวกันก็จะช่วยย้าให้พี่น้องชาวเขามีความศรัทธา และภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีของตน มีความเคารพศรัทธาในตนเอง มีจิตสำนึกในทางที่ถูกต้อง และเห็นคุณค่าของทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของตนอยู่ และใช้ทรัพยากรนั้นอย่างทะนุถนอมและมีเหตุผล”**

เธอได้บอกกล่าวให้ผู้ฟังเห็นภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ของชาวเขาอย่างละเอียดโดยกล่าวว่าชีวิตของชาวเขานั้น **“เป็นชีวิตในอุดมคติสำหรับผู้ที่รักสันโดษและให้คุณค่าแก่ความเจริญทางจิตใจและวัฒนธรรมมากกว่าการให้คุณค่าแก่ความเจริญทางวัตถุ”** เช่น การผลิตปัจจัย 4 ด้วยแรงงานของตนเองซึ่งเตือนใจชื่นชมวิถีชีวิตดังกล่าวเป็นอย่างมาก แต่ขณะนั้นเธอเองมีจุดขัดแย้งในจิตใจอยู่มากพอสมควร เพราะแม้กิจกรรมสร้างสรรค์ของนักศึกษาในช่วงปี 2516 – 2517 จะมีอยู่ในระดับสูง แต่ค่านิยมที่ยกย่องปริญญา การมีตำแหน่งสูง ๆ ร่ำรวยทางวัตถุ ยังมีอยู่มากเช่นกัน เธอจึงใช้เวลา 1 ปี เพื่อไปทดสอบตัวเองว่าจะสามารถทำงานในหมู่บ้านชาวเขาได้หรือไม่ ซึ่งเมื่อครบกำหนดเธอสามารถ **“สอบผ่าน”** และตัดสินใจทำงานที่นี้ต่อไปอย่างเต็มตัว

เตือนใจได้เล่าถึงกิจวัตรประจำวันของเธอว่าทุกเช้าหรือเย็นเธอต้องไปเยี่ยมชาวบ้าน เพื่อจะได้เห็นวิถีชีวิตของเขาย่างใกล้ชิด ได้สร้างความคุ้นเคย เขาจะรู้สึกอบอุ่นเพราะว่าเรารักและหวังดีกับเขา หลังจากนั้นเธอจะเตรียมการสอนหนังสือให้นักเรียน โดยเน้นกิจกรรมทั้งในและนอกชั้นเรียนที่สนุกสนาน โดยเตือนใจใช้วิธีสอนที่เน้นความรัก เสรีภาพ **“ดิฉันให้ความสำคัญแก่เด็กทุกคนเท่ากัน โดยเฉพาะเด็กที่เรียนช้า ดิฉันจะให้เวลาส่วนตัวแก่เด็กนั้นเป็นพิเศษ”** ช่วงบ่ายเธอจะไปไร่ไปนา หาพืชผักผลไม้ป่ากับเด็ก และเยี่ยมเยียนชาวบ้านในช่วงเย็น ตอนค่ำเธอจะเตรียมการสอนผู้ใหญ่ในช่วง 2 ทุ่ม – 4 ทุ่ม โดยมีลักษณะ **“แลกเปลี่ยนกันในเรื่องความรู้ ความคิด เป็นการให้เกียรติซึ่งกันและกัน และเป็นการเรียนรู้จากกันและกัน”**

นอกจากนี้เตือนใจยังกล่าวถึงในเรื่องวัฒนธรรมและประเพณีของชาวเขาที่น่าชื่นชม หรือแม้แต่การเรียนรู้ภาษาชาวเขาก็เป็นสิ่งจำเป็นเตือนใจกล่าวว่าการทำงานที่เราร่วมวัฒนธรรมของเขาทำให้ชาวบ้านภูมิใจและพยายามปลูกฝังความภูมิใจนี้ให้ลูกหลานได้มากที่สุด

ประสบการณ์ที่มากขึ้นทำให้เนื้อหาต่อมานั้น เตือนใจได้วิเคราะห์ถึงปัญหาด้านต่าง ๆ ที่ชาวเขาระสบ เช่น ไม่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ เป็นชนกลุ่มน้อยที่เร่ร่อนเข้ามา นโยบายของรัฐบาลพยายามให้พวกเขารักถิ่นฐาน หยุดการอพยพ ปัญหาเรื่องที่ทำกินที่เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า เกิดการกระทบกระทั่งกับเจ้าหน้าที่รัฐอยู่บ่อยครั้ง เตือนใจได้เสนอว่า “น่าจะแก้ไขให้ตรงกับสภาพที่เป็นจริง โดยให้เป็นการประนีประนอมกันระหว่างรัฐกับประชาชนชาวเขาไม่ให้ฝ่ายใดต้องได้รับผลเสียหายหรือความไม่เป็นธรรมมากเกินไปจนเกินควร” นอกจากนี้ปัญหาที่เตือนใจค่อนข้างเป็นห่วงอย่างยิ่งคือ การแพร่เข้ามาของสังคมนิยมที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวเขาเปลี่ยนไป ทั้งความเป็นอยู่และวัฒนธรรม กลายเป็น “สังคมที่ต้องพึ่งพาทภายนอก” มากขึ้น

เนื้อหาช่วงสุดท้ายเตือนใจได้ให้หลักในการฝึกจิตใจเพื่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคในการทำงานในหมู่บ้านเพื่อไม่ให้เราท้อถอย คือ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพใหม่ ต้องสร้างความคุ้นเคย ช่างพูดช่างคุย “ตัวดิฉันเองได้พยายามอยู่ใกล้ชาวบ้านตลอดเวลา แม้กระทั่งเวลานอนก็ยังมิแตกมานอนเป็นเพื่อนด้วยอีก” เมื่อพบอุปสรรคหรือความเป็นจริงที่ไม่เป็นดังที่ใจคิด ต้องอดทน ใจเย็น ไม่ได้ตอบในทางที่รุนแรง รวมไปถึงการต่อสู้กับจิตใจตนเองที่จะยืนยันในคุณค่าของชีวิตที่เรายึดถือแม้จะพบกับค่านิยมที่สังคมดูถูก และอย่างทะนงตนในกรณีเมื่อเราทำงานไปได้ช่วงหนึ่งแล้วเกิดพัฒนาการทำให้ชาวบ้านเชื่อถือศรัทธา

เตือนใจ ดีเทศน์ กล่าวถึงตัวเธอไว้ว่าเธอโชคดีที่มีกัลยาณมิตรที่มีเจตนาธรรมเดียวกัน ชีวิตที่หล่อหลอมจากพุทธศาสนาและหลักธรรมอันดีงามเป็นสิ่งที่ส่งเสริมสำคัญให้เธอทำงานอย่างมีความสุขและมีหัวใจอันเบิกบาน

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของ เตือนใจ ดีเทศน์

จากปาฐกถา “ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน” พบว่า เตือนใจ ดีเทศน์ เป็นผู้หญิงที่มีศรัทธาและความรักต่องานพัฒนาอย่างจริงใจและจริงจัง มีวิธีการมองโลกในแง่ดีกรอบด้วยคุณธรรมและมนุษยธรรม มองเห็นการทำงานเพื่อเพื่อนมนุษย์มีคุณค่าและเป็นคนไม่หยุดคิดในทางสร้างสรรค์

ประเด็นที่สื่อถึงวิถีคิดของเตือนใจที่เธอนำไปปาฐกถาคือ การเน้นถึงความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ เตือนใจชื่นชมในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเขาที่เธอใช้คำว่า “พี่น้องชาวเขา” ทุกครั้งที่กล่าวถึงพวกเขาเหล่านั้น เธอเศร้าใจมากที่พบว่าคนไทยอีกหลายกลุ่มมองชาวเขาว่าเป็นชนกลุ่มน้อย ตัวสร้างปัญหา เตือนใจกลับมองว่าชาวเขาเองช่วยเหลือตัวเองมาตลอด แต่โครงการ

ต่าง ๆ ของรัฐที่เข้าไป “ช่วยเหลือ” นั้น มิได้รณรงค์หรือกระตุ้นปลุกจิตสำนึกให้พวกเขาตระหนักว่าทุกคนต้องช่วยกันพัฒนาประเทศด้วย ไม่ใช่รอให้รัฐบาลมาช่วยอย่างเดียว ปัญหาการเป็นภาระจึงเกิดขึ้น การที่เตือนใจคิดเช่นนี้ย่อมเกิดจากการมองเห็นถึงรากเหง้าของปัญหาอย่างถึงแก่นโดยกลั่นกรองจากประสบการณ์ของเธอเอง

นอกจากนี้เตือนใจยังมีวิธีคิดในลักษณะสองด้านโดยเฉพาะในการแก้ปัญหาโดยเน้นความใคร่ครวญและสันติวิธีปรากฏชัดในประเด็นเมื่อเราต้องพานพบกับชาวบ้านหรือหน่วยงานที่ดูถูกเรา ไม่ยอมรับเรา เราต้องใช้ความอดทน ใจเย็น พยายามศึกษาว่าเหตุใดชาวบ้านจึงมีทัศนคติและพฤติกรรมเช่นนั้นและหาทางแก้ไข **“รู้จักรอคอย ไม่ไปเร่งเร้าจนเกินควร หรือล้มเลิกความคิดของเราเสียก่อนเพราะความท้อใจ”**

ผลจากการหล่อหลอมทางพุทธศาสนา ทำให้เตือนใจใช้หลักธรรม อาทิ ศีล ภาวนา อริยสัจ 4 พรหมวิหารธรรม อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มาผสมผสานในหลักคิดช่วยให้เธอมองโลกในแง่ดี มีความหวัง มีพลังเบิกบานอยู่เสมอส่งผลถึงการบรรลุความสำเร็จในการทำงานได้ในที่สุด

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของเตือนใจ ดีเทคน์ ในปาฐกถา “การทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน” สามารถวิเคราะห์หาอะไ้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

เตือนใจ ดีเทคน์ ได้ให้น้ำหนักของการกระทำ (act) คือ การทำงานในหมู่บ้านโดยใช้ชีวิตร่วมกับชาวเขา ซึ่งในส่วนของผู้กระทำ (agent) นั้น มองได้ในสองแง่มุม กล่าวคือ นอกจากจะเป็นที่ตัวของเธอเองในฐานะการบอกเล่าประสบการณ์ส่วนตัวแล้วในส่วนของการให้ความสำคัญกับคนเธอเองได้กล่าวถึง “ชาวเขา” ในฐานะผู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันกับเธอ เราจึงสามารถมอง agent ได้ในมุมมองดังกล่าวด้วย ส่วนวิธีการ (agency) นั้น เป็นส่วนที่เตือนใจย้ำให้ผู้ฟังเห็นถึงตลอดเวลากว่าเธอมีวิธีการทำงานอย่างไรจึงจะมีความสุขและประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความรักความศรัทธา ความอดทน การสร้างมิตรภาพ การชื่นชมในวิธีการทำงานอย่างไรจึงจะมีความสุขและประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความรักความศรัทธา ความอดทน

การสร้างมิตรภาพ การชื่นชมในวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนถึงการใช้หลักศาสนา มาเป็นสิ่งที่นำทางชีวิต ล้วนแล้วแต่เป็นวิธีการที่น่าสนใจแสดงถึงความมุ่งมั่นของเธอในการทำงานด้วยแรงกายและแรงใจที่มีอยู่อย่างเปี่ยมล้น

ตัวอย่างเนื้อความบางตอนจากปาฐกถา มีดังนี้

เน้นการกระทำ (act) คือ จุดเริ่มต้นในการทำงานของเธอ

“ดิฉันเริ่มเข้าสู่หมู่บ้านนั้น ไม่ใช่เริ่มจากว่าชาวบ้านมีปัญหา หรือว่าเราเป็นคนที่มีความรู้กว่า เป็นคนที่เหนือกว่า แล้วเราจะต้องเข้าไปแก้ปัญหาหรือไปช่วยเขา แต่ดิฉันเข้าไปในหมู่บ้านเพราะมีความรักและศรัทธาในวิถีชีวิตที่ดีงาม เรียบง่าย และรู้จักเพียงพอของชาวบ้าน ชื่นชมในความมีน้ำใจ และความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนของชาวบ้าน เพราะฉะนั้นการเข้าไปจึงเป็นการเข้าไปอย่างญาติมิตรที่เข้าไปอยู่กับพี่น้องเขาเราเสมอ”

เน้นการกระทำ (agent) คือ ทศนคติทางลบที่คนภายนอกมีต่อชาวเขา

“การเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม ที่ต่างไปจากคนส่วนใหญ่ในประเทศ ทั้งยังอยู่ห่างไกลถึงในป่าเขา ไม่ค่อยได้สัมผัสกับโลกภายนอก ทำให้เกิดช่องว่างทางความเข้าใจต่อกัน คนภายนอกมักจะมองว่าชาวเขาเป็นผู้อาศัยและยังก่อความเดือดร้อนให้แก่เจ้าของประเทศ ดิฉันจึงถูกถามเสมอว่า คนไทยที่ลำบากยากจนก็มีมากมายทำไมจึงไม่ไปช่วย”

เน้นวิธีการ (agent) คือ วิธีการทำงานในหมู่บ้านหรือวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องพบพาน เช่น ปัญหาการสอน

“ดิฉันสอนให้เด็กรู้ภาษาไทย โดยสอนอย่างค่อยเป็นค่อยไปด้วยความเข้าใจว่าภาษาไทยเป็นภาษาที่สองของเขา ซึ่งมีใช้ภาษาที่ต้องใช้เมื่ออยู่บ้านแต่มีความสำคัญที่ต้องเรียนรู้ไว้เพื่อใช้ติดต่อกับคนภายนอก บางครั้งก็สอนภาษาไทยด้วยการใช้เพลงจากประสบการณ์สมัยออกค่าย ... ดิฉันเริ่มสอนจากคำและประโยคง่าย ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ให้เด็กเข้าใจความหมาย รู้วิธีออกเสียง และพูดได้ชัดเจน”

Context เตือนใจ ดีเทคนี่ กล่าวไว้ในตอนต้นของปาฐกถาว่าเธอต้องการมีส่วนขยายอุดมคติของโกมล คีมทอง ให้เป็นที่รู้จักและมีผู้ยอมรับไปปฏิบัติ ดังนั้น ปาฐกถาชิ้นนี้ จึงเป็นปาฐกถาที่มุ่งหวังจะสืบสานงานแห่งอุดมคติดังกล่าว เพื่อให้สังคมได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของงานพัฒนา สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการพัฒนาชนบท เห็นความสำคัญของผู้ที่ทำงานในด้านนี้มากขึ้น

Style ด้วยภาพลักษณ์ที่เด่นชัดของเต๋อนใจ ทำให้ปาฐกถาชิ้นนี้มีชีวิตชีวา องค์ปาฐกหยิบยกประสบการณ์ชีวิตมานำเสนอได้อย่างลงตัว ทำให้ผู้ฟังรู้จักทั้งชีวิตส่วนตัวของเธอรวมถึงวิธีการทำงานที่เผชิญกับปัญหาอุปสรรค และวิธีการแก้ปัญหา เต๋อนใจใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายบอกเล่าอย่างตรงไปตรงมา ไม่ละเลยในรายละเอียดที่สำคัญโดยเฉพาะตอนที่กล่าวถึงวิถีชีวิตของชาวเขา เธอบรรยายได้ดีทำให้ผู้ฟังเห็นภาพตาม เช่น “ดิฉันชอบอาหารของชาวเขาเพราะทุกอย่างสดใหม่ และต้มสุก อาหารหลักทุกมื้อคือข้าว ซึ่งเราจะกินกันมากกว่าชาวเมืองราว 2 – 3 เท่า เนื่องจากการใช้แรงงานหนักเป็นประจำ กับข้าวก็เป็นผักสด ๆ ที่เก็บมาจากไร่หรือบางอย่างก็เป็นยอดไม้ใบผักที่มีอยู่ในป่า อาหารของเขาจึงอร่อยมากและมีคุณค่าสูงทีเดียว”

เต๋อนใจ ดีเทคนิ ได้นำเสนอเรื่องราวของเธอและ “พี่น้องชาวเขา” ด้วยเนื้อหาครบด้าน ในฐานะนักพัฒนาที่มีปณิธานอันแน่วแน่ ถึงพร้อมด้วยอุดมคติ เธอได้ใช้เวลาอันยาวนานเพื่อพิสูจน์ตนเองและผลงาน ซึ่งถึงวันนี้ก็เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ปาฐกถาชิ้นนี้จึงสะท้อนอุดมการณ์อันกล้าแกร่งของผู้หญิงคนนี้ได้อย่างชัดเจนโดยแท้

จากปาฐกถาโกมล คีมทอง ขององค์ปาฐกทั้ง 8 ท่าน ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 – ยุคจากป่าคืนเมือง 2528 สามารถสรุปภาพรวมของเนื้อหา วิธีคิดและกลวิธีการโน้มน้าวใจได้ตามตารางที่ 3 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3

องค์ปาฐก	เนื้อหาของปาฐกถา	วิธีคิด	กลวิธีการโน้มน้าวใจ
พระครูสาครสังวรวิจิ	การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ต.ยกกระบัตร ให้พ้นจากความยากจนและความตกต่ำทางสังคม เช่น การหาพันธุ์มะพร้าว การเทศน์สั่งสอน การสร้างโรงเรียน เป็นต้น	มีแนวคิดเพื่อการพัฒนาชุมชน มุ่งแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นพระสงฆ์ นักพัฒนา	1. อธิบายประสบการณ์การทำงานพัฒนา มุ่งเน้น agency คือ วิธีการช่วยเหลือชาวบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์ (purpose) เพื่อให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีและมีความสุข 2. ใช้ภาษาเรียบง่าย ตรงไปตรงมา
สุลักษณ์ ศิวรักษ์	ในฐานะพุทธศาสนิกเราจะเข้าไปใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ได้อย่างไรท่ามกลางสถานการณ์บ้านเมืองเต็มไปด้วยความขัดแย้งทางความคิดและการมุ่งเน้นสะสมอิตตาและกิเลส	ยึดมั่นในหลักการแห่งพุทธศาสนาว่าจะช่วยจรรโลงสังคมให้ดีขึ้น	1. เน้นว่า agent คือ พุทธศาสนิกต้องใช่วิธีการ (agency) แห่งพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวชีวิต 2. ใช้การพูดที่ตรงไปตรงมา ภาษาแหลมคม วิพากษ์คนและสังคมอย่างเผ็ดร้อน
พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต)	ชาวพุทธกำลังเผชิญชะตากรรมที่รุนแรง ดังนั้นชาวพุทธต้องเป็นชาวพุทธที่แท้ นับถือศาสนาที่ตัวศาสนา เห็นค่าของธรรมะ เน้นการประสานประโยชน์ร่วมกันของบริษัททั้ง 4 (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา)	วิเคราะห์พุทธศาสนาและสังคมโดยคิดอย่างลุ่มลึก รอบด้าน และเป็นกระบวนการ หาทางออกให้กับปัญหาอย่างแยบคาย	1. มุ่งเน้น act – agent – agency โดยมุ่งอธิบายว่าการกระทำที่ดีงามช่วยให้ชาวพุทธพบทางออกที่เหมาะสมโดยใช่วิธีการแห่งการ “เป็นชาวพุทธที่แท้”
พระประชา ปสนุณมโม	พุทธศาสนาในยุคปัจจุบันต้องปรับรูปแบบและเนื้อหาคนหนุ่มสาวที่เป็นนักกิจกรรมต้องเสริมสร้างตนเองด้วยการยืนหยัดในจุดยืนที่ดีงาม การนำสมาธิภาวนามาใช้เพื่อลดกิเลสในตัวมนุษย์ ให้จิตมีพลังและบังเกิดปัญญา	เน้นการใช้พุทธศาสนาปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์สังคม คิดวิเคราะห์วิพากษ์สังคมเชิงสร้างสรรค์	1. มุ่งเน้น agent – agency – purpose ซึ่งคือคนหนุ่มสาวจะมีวิธีการเช่นใดในการสร้างสรรค์สังคม ซึ่งคำตอบคือการใช้สมาธิภาวนานั่นเอง 2. ใช้การอ้างอิง , แนวคิด เช่น เสน่ห์ จามริก ใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ ไพเราะกินใจ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ปาฐก	เนื้อหาของปาฐกถา	วิธีคิด	กลวิธีการโน้มน้าวใจ
รัชนี้ ธงไชย	การทำงานในฐานะครูใหญ่ของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โดยเป็นการเชื่อมั่นในความคิด การจัดองค์ประกอบของชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นความรัก เสรีภาพ เพื่อพัฒนาเด็ก	คิดอย่างตรงไปตรงมา สรุบบัญญาต่าง ๆ แล้วคิดเชื่อมโยงบูรณาการ โดยยึดหลักพุทธศาสนา	1. มุ่งเน้น act – scene – agency โดยมีหัวใจอยู่ที่การบอกเล่า วิธีการสร้างความรักและเสรีภาพให้กับเด็กในโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก 2. ใช้ภาษาเรียบง่าย กินใจ สื่อถึงจิตใจที่อ่อนโยน
วิชัย โชควิวัฒน์	คนหนุ่มสาวไม่ควรท้อแท้ หดหู่ หมดหวังกับวิกฤตสังคมที่เกิดขึ้น ควร มีศรัทธาและสร้างพลังของปัจเจกบุคคลขึ้นมา และสื่อความหมายทางความคิดให้กับคนส่วนใหญ่ให้ได้	มองปัญหาอย่างเข้าใจ และวิเคราะห์ถึงต้นตอ มีวิธีคิดเชิงเปรียบเทียบพร้อมเสนอแนว ทางแก้ไข กลั่นกรองประสบการณ์ตรงของตน ออกมาได้ยอดเยี่ยมชัด	1. มุ่งเน้น act – agent – agency โดยชี้วิธีการให้คนหนุ่มสาวมีพลังที่จะสร้างสรรค์สังคมอย่างมีศรัทธา 2. แบ่งเนื้อหาเป็นประเด็นที่ต่อเนื่องกัน มีการยกตัวอย่างชีวิตและผลงานของบุคคลที่เป็นที่ยอมรับในสังคม เพื่อเพิ่มน้ำหนักให้เนื้อหา
พระไพศาล วิสาโล	รากฐานของชีวิตต้องประกอบด้วยการเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ การรู้จักตนเอง การเข้าถึงความสุขอันประณีต ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตและโลก รวมไปถึงต้องอย่าหลงไปกับมายาการของสังคมแห่งวัตถุ ต้องใช้การเจริญสติเพื่อสร้างพลังให้กับจิตใจ และหันมาสนใจวัฒนธรรมความเป็นไทยให้มากขึ้น	เป็นมิติทางจิตวิญญาณ เชื่อมโยงพุทธศาสนาสู่ การปฏิบัติ มีวิธีคิดที่รอบด้าน วิเคราะห์สังคม โดยมองถึงเหตุ – ปัจจัยที่ดำเนินไป	1. มุ่งเน้น act – agent – agency โดยให้แนวทางกับคนว่าการทำงานเพื่อสังคมต้องใช้วิธีการแห่งพุทธ ศาสนา 2. คำนึงว่าข้อมูลอย่างรอบด้าน ใช้ภาษาไม่ซับซ้อนแต่ไพเราะสละสลวย สร้างอรรถรสให้ผู้ฟังได้อย่างมาก
เตือนใจ ดีเทศน์	ประสบการณ์ในการทำงานกับชาวเขา อ.แม่จัน จ. เชียงราย ด้วยความรักและศรัทธา โดยชื่นชมกับชีวิต วัฒนธรรมของชาวเขาว่ามีความบริสุทธิ์ ดงงาม การทำงานในลักษณะนี้ย่อมต้องอาศัยการปรับตัว ปรับความคิดจิตใจ และมีหลักการที่มุ่งมั่น	มีวิธีคิดที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดคุณธรรมและ มนุษยธรรมเป็นวิธีคิดเชิงแก้ปัญหา และใช้หลักธรรมะมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการ ปฏิบัติงาน	1. มุ่งเน้น act – agent – agency โดยชี้ให้เห็นการทำงานในหมู่บ้านว่าต้องใช้วิธีการเช่นใด 2. ใช้ภาษาเข้าใจง่าย บอกเล่าประสบการณ์ด้วยการ บรรยายอย่างละเอียด

จากตารางที่ 3 พบว่าบริบททางสังคมและการเมือง ในช่วงนี้เป็นช่วงความผันแปรทางความคิดและอุดมการณ์ มีความขัดแย้งกันทางความคิด มีความผันผวนทางการเมืองค่อนข้างสูง ทำให้คนในสังคมตั้งคำถามกับความเป็นไปดังกล่าว และพยายามแสวงหาทางออกให้กับชีวิตอย่างต่อเนื่อง ปาฐกถาโกมล คิมทอง ในช่วงนี้เป็นภาพสะท้อนที่เด่นชัดของการ “พยายามตั้งคำถาม” ขององค์ปาฐกว่าเขาจะมีบทบาทเช่นไรต่อสังคม หรือช่วยจรรโลงสังคมอย่างไรบ้าง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็นถึง “อุดมการณ์” ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์แห่งงานพัฒนา (พระครูสาครสังวรกิจ , รัชนี้ ธงไชย , เตือนใจ ดีเทศน์) และอุดมการณ์ในการใช้ศาสนาจรรโลงสังคม (สุลักษณ์ ศิวรักษ์) พระราชวรมุนี , พระประชา ปสนุนธุมโม , วิชัย โชควิวัฒน์ , พระไพศาล วิสาโล) องค์ปาฐกมักใช้ความคิดอย่างใคร่ครวญ ลุ่มลึก และมองสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบด้าน และเน้นให้เห็นถึงวิธีการ (agency) คือ วิธีปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมออกมาอย่างเด่นชัดที่สุด

3. บริบททางสังคมและการเมืองช่วงก่อนเศรษฐกิจเฟื่องฟู 2529 – ก่อนพฤษภาคม 2535

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อเนื่องมาตลอดจนประกาศลาออก เมื่อ 29 เมษายน 2531 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มมีเสียงเรียกร้องให้มีประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและเสถียรภาพของรัฐบาลต้องได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มทหารและเสียงสนับสนุนจากพรรคต่าง ๆ (ลิขิต ธีรเวคิน , 2546 : 284) ในที่สุดพลเอกชาติชายเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่วุฒิสภานั้นยังมาจากการแต่งตั้ง

นโยบายเศรษฐกิจ : เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า

ในช่วงที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นช่วงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530 – 2534) ให้ความสำคัญกับการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค มีอัตราการเจริญทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูงถึงร้อยละ 10 ต่อปี ประกอบกับนโยบายเศรษฐกิจนำการเมือง เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ได้รับการยอมรับจากนักลงทุนต่างชาติอย่างมาก ทำให้เศรษฐกิจรุดหน้าอย่างรวดเร็ว การลงทุนในตลาดหุ้น อสังหาริมทรัพย์ และอื่นๆ เกิดขึ้นในอัตราสูง แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายดังกล่าวปรากฏให้เห็นผลอย่างเด่นชัดในช่วง พ.ศ.2532 – 2534 เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินในเขตชนบท มีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร เพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม มีการซื้อที่ดินเขตชานเมืองเพื่อสร้างบ้านจัดสรร มีความต้องการพลังงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ต่อปี จึงต้องเร่งจัดหาพลังงานสำรอง เช่น ไฟฟ้าพลังน้ำและลิกไนต์ เวลาปัญหานบพปรากฏให้เห็นในแต่ละพื้นที่ การพัฒนาชนบทมุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชนมากขึ้น ส่วนโครงสร้างทางสังคม

นั้นสถาบันทางธุรกิจจะคุมกลไกทางการเมือง (สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุรพล มุละดา , 2544 : 52)

ปฏิวัติ รสช. : ความขัดแย้งและความเปลี่ยนแปลง

รัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีความขัดแย้งกับกลุ่มข้าราชการทหารมากขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้เป็นกลุ่มข้าราชการทหารเริ่มไม่มั่นใจในอนาคตและคิดว่าตนและพวกเขาจะถูกโยกย้ายไปดำรงตำแหน่งที่ไม่มีบทบาทสำคัญใด ๆ นายทหารกลุ่มนั้นมีแกนนำสำคัญ เช่น พลเอกสุจินดา คราประยูร พลอากาศเอกเกษร โจนนิจ พลเอกอิสระพงศ์ หนุนภักดี ได้รวมกลุ่มกันเชิญพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เป็นหัวหน้าก่อตั้งคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ขึ้นทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากพลเอกชาติชาย เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และแต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อ 2 มีนาคม 2534 ขณะเดียวกันได้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2534 หรือ รัฐธรรมนูญฉบับ รสช. ขึ้น เพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยอย่างเต็มที่แต่ก็ได้แก้ไขแปรบัญญัติโดยสภานิติบัญญัติ ซึ่งแต่งตั้งโดย รสช. รัฐธรรมนูญฉบับนี้มิได้กำหนดให้นายกรัฐมนตรีมาจาก ส.ส. การเลือกตั้งมีการใช้เงินซื้อเสียง ผลการเลือกตั้งนั้นพรรคสามัคคีธรรมที่สนับสนุน รสช. ได้เสียงข้างมากและพยายามจัดตั้งรัฐบาลโดยเสนอชื่อนายณรงค์ วงศ์วรรณ เป็นนายกรัฐมนตรี แต่เกิดกระแสข่าวลือว่าเป็นบุคคลที่สหรัฐอเมริกาไม่อนุญาตให้เดินทางเข้าประเทศจึงถูกคัดค้าน จึงได้เชิญพลเอกสุจินดา คราประยูร ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีท่ามกลางผู้ไม่เห็นด้วยจำนวนมาก (เหวง โตจิราการ, 2544 : 142)

จากสายพานชีวิต – จะยังชีวิตที่ดีได้หรือ ? ปาฐกถาโกมล คีมทอง กับมุมมองคุณภาพชีวิตของผู้คน

“สายพานชีวิต” ปาฐกถาเพื่อสร้างทางเลือกอันเสรีให้ชีวิต

วิบูลย์ เข็มเฉลิม คือผู้ใหญ่วัยที่เป็นกสิกรมีแนวคิดและวิถีปฏิบัติโดยใช้การผลิตแบบพึ่งตนเองเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน และความเป็นอยู่ เขาได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้แสวงหาแนวทางใหม่และมีความมุ่งมั่นที่จะใช้แนวทางนั้นอย่างเป็นรูปธรรมรวมทั้งเป็นนักพัฒนาที่ทำงานอย่างเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมด้วยความเสียสละ

เนื้อหาของปาฐกถา

วิบูลย์ เข็มเฉลิม ได้นำเสนอปาฐกถา “สายพานชีวิต” โดยต้องการบอกเล่าประสบการณ์ใน ชีวิตของตนเมื่อครั้งมีแนวทางชีวิตที่ฝากไว้กับการผลิตแบบอุตสาหกรรม จนเมื่อเขามีหนี้

สินมากมาย และพยายามหาทางปลดปล่อยหนี้สินเหล่านั้นจึงหันมาให้ความสนใจและทดลองปฏิบัติการผลิตแบบพึ่งตนเอง

เขาเริ่มต้นปาลูกตาด้วยการอธิบายความหมายของคำว่า “สายพานชีวิต” ว่า คือ การเปรียบเทียบชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันที่เป็นดังวัตถุที่อยู่บนสายพานของโรงงานอุตสาหกรรม ไม่มีสิทธิเลือกกำหนดชีวิตของตนเองว่าจะให้เดินไปอย่างไร ทุกคนดิ้นรนอยู่บนสายพานแล้วแต่ว่ามันจะพาเราไปตกลงจุดใด สังคมปัจจุบันกระตุ้นให้คนแสวงหาความสะดวกสบาย ดิ้นรนไปโดยไม่รู้ว่าเพื่ออะไรเหมือนลอยไปบนสายพานแล้วแต่มันจะพาเราไปตกที่ตรงไหน

หลังจากนั้นเขาได้อธิบายถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในสมัยก่อนว่า ทำการผลิต การเพาะปลูกที่ไม่มากมาย ทำให้ไม่ต้องดิ้นรนอะไรมากเกินไป มีเวลาว่างเวลาพัก และมีความผูกพันระหว่างกันมาก แต่แล้วเมื่อเกิด “ปฏิวัติเขียว” ซึ่งเป็นนโยบายที่มุ่งให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจที่มุ่งการส่งออกเป็นสำคัญ ทำให้วิถีและวิธีการผลิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป จนเกิดภาวะหนี้ในหมู่ชาวบ้าน ชาวไร่ และเกิดผลกระทบทางสังคมอื่น ๆ ตามมามากมาย เช่น **“ต่างคนต่างอยู่กันมากขึ้น เมื่อก่อนเคยถือแรงกันได้ แต่เดี๋ยวนี้ต้องว่าจ้างกัน ถ้าไม่มีเงินก็ไม่มีแรงงาน”** ในเรื่องนี้ วิบูลย์มีความเห็นว่าการ**ระบบการศึกษาและสื่อมวลชนมีส่วนสร้างค่านิยมในการบริโภค** และทำตัวให้ทันสมัย ทำให้คนดิ้นรนกันหาเงินเพื่อหาความสุขกันมากขึ้น

เนื้อหาลำดับต่อมาซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนใหญ่ของปาลูกตานี้ วิบูลย์ได้เล่าเรื่องราวชีวิตของเขานับตั้งแต่การเริ่มทำไร่เมื่อปี พ.ศ. 2504 ขณะที่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เขาจึงหวังความร่ำรวยจึงเริ่มลงทุนปลูกมันสำปะหลัง และใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคน ในช่วงแรกขายผลผลิตได้ในราคาดี แต่เมื่อขยายพื้นที่ปลูกมากขึ้นราคามันสำปะหลังจึงตกต่ำลง เขาและชาวบ้านที่ประสบปัญหาอย่างเดียวกันจึงไปจ้างแรงงานจากภาคอีสานเข้ามา แต่ทุกอย่างก็ยังไม่ดีขึ้น ดังนั้นวิบูลย์จึงได้ดิ้นรนกับทางออกสุดท้าย คือ **“การผลิตแบบพึ่งตนเอง”** เพราะวิธีต่าง ๆ ที่เขาพยายามทำมาโดยตลอดนั้นเขาได้ข้อสรุปว่า **“ยิ่งทำมากก็ยิ่งจนมาก”**

ในช่วงท้ายของปาลูกตาเขาอธิบายวิธีการในการดำเนินชีวิตอยู่ของเขาในลักษณะของ **“การผลิตแบบพึ่งตนเอง”** ว่าเป็นอย่างไร ซึ่งมีหลายวิธี อาทิ การพยายามลดต้นทุนการผลิต (ใช้ปุ๋ยธรรมชาติแทนปุ๋ยเคมี ปลูกพืชที่ขึ้นง่ายและทนแมลง) **“การปลูกของผมนั้นไม่ได้เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจ ไม่ได้เน้นการขาย ... แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธการขาย และก็ไม่ได้ติดใจว่าจะขายได้ราคาสูงหรือต่ำ เพราะเราถือว่าขายส่วนเกินที่เหลือจากความจำเป็นในการบริโภค**

ของเรา ขายเป็นได้ก็ไม่เดือดร้อนถ้าเรามีอาหารพอกินอยู่แล้ว” ซึ่งระยะ 2 – 3 ปี มาในที่เขาใช้วิธีการดังกล่าว ปรากฏว่าได้ผลดี ความกังวลเกี่ยวกับหนี้สินลดลง วิบูลย์ได้ชี้ให้เห็นข้อดีของการผลิตแบบพึ่งตนเองว่า มีส่วนช่วยให้คนหันมาใช้ชีวิตสันโดษตามแนวทางพุทธศาสนา “ไม่ต้องไปเหนี่ยวกับการวิ่งไล่แสวงหาอะไรตามค่านิยมของสังคมมากนัก” รวมไปถึงการทำให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิตมากขึ้น “ถึงไม่ขายเราก็อยู่ได้ เราสามารถรอจนกว่าจะได้ราคาที่พอใจจึงขาย” เขาจึงเชิญชวนให้คนในสังคมหันมาทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองให้มากขึ้น

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของวิบูลย์ เข็มเฉลิม

จากปาฐกถาพบว่าวิบูลย์ได้ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของเขาในการทำมาหากิน ซึ่งจากเดิมประสบปัญหาทั้งต้นทุนการผลิต ผลผลิต ปัญหาหนี้สิน ฯลฯ และเมื่อมาถึงจุด ๆ หนึ่งเขาได้หาทางออกด้วยการหันมาใช้การผลิตแบบพึ่งตนเอง ซึ่งเริ่มต้นได้ 2 – 3 ปี และได้ผลเป็นที่น่าพอใจ สิ่งนี้สื่อถึงวิธีคิดของวิบูลย์ว่าเขามองปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองอย่างเป็นจริง และมองที่เหตุปัจจัยของการเกิดปัญหานั้นและพยายามแก้ไขให้ถึงต้นเค้าของปัญหา ในปาฐกถาจะพบว่าวิบูลย์สื่อให้ผู้ฟังเห็นถึงวิธีการคิดที่ฟังดูอาจจะธรรมดาแต่เมื่อทดลองปฏิบัติมันสามารถอำนวยความสะดวกที่ดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น “เราจะต้องเน้นตรงที่ให้มีกินเองก่อนให้ได้ เพราะว่าตรงนี้จะทำให้เราลดรายจ่ายลง และถ้ามีเหลือเกินความต้องการของเรา ก็ค่อยนำไปขายแลกเงินมาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ที่จำเป็น”

สิ่งที่สำคัญอันหนึ่งที่สะท้อนวิธีคิดของวิบูลย์ คือ หลักพุทธศาสนา ที่เขาเห็นว่าสอดคล้องกับเรื่องของสันโดษ “ไม่ต้องดิ้นรนชวนขาย แสวงหาความสุขจากการบริโภควัตถุ หันกลับมาให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจ และความสุขที่ได้จากความสงบแทน”

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของ วิบูลย์ เข็มเฉลิม ในปาฐกถา “สายพานชีวิต” ตามทฤษฎีองค์ห้า ของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “สายพานแห่งชีวิต” สามารถวิเคราะห์ว่าทักได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

วิบูลย์ เข็มเฉลิม ได้เล่าถึงการกระทำ (act) ของเขา ว่า การอยู่บนสายพานชีวิตแบบเดิมที่มุ่งมั่นเน้นการผลิตเพื่ออุตสาหกรรมนั้นสร้างปัญหาและอุปสรรคในชีวิตหลายประการ ในฐานะ

คน (agent) ที่เรียกว่า “การผลิตแบบพึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นวิธีการที่สวนทางกับสายพานชีวิตแบบเดิม เขาได้บอกเล่าประสบการณ์ที่มีค่านี้ผ่านทางปาฐกถาโดยเน้นย้ำถึงสิ่งที่เขาปฏิบัติอยู่ในทุกวันนี้ว่า ทำให้ชีวิตเขาดีขึ้น “2 – 3 ปีที่ผ่านมาฉันไม่ต้องพึ่งยานอนหลับเลยแม้แต่สักเม็ดเดียว ... คือเรื่องกังวลใจมันไม่มี มันก็หลับได้ง่ายขึ้น แล้วเดี๋ยวนี้รู้สึกว่าจะไม่ต้องไปเหนี่ยวกับการวิ่งไล่แสวงหาอะไรตามค่านิยมของสังคมมากนัก”

Context วิบูลย์ เข็มเฉลิม ได้บอกเล่าเรื่องราวชีวิตของเขาและวิธีการผลิตแบบพึ่งพาตนเองให้สังคมรับรู้ ในขณะที่สังคมกำลังก้าวไปถึงจุดการเปลี่ยนแปลง คือ แม้จะมีความสนใจในการพัฒนาชนบท แต่ก็ไม่ใช่เรื่องของความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม แต่วิบูลย์ได้รับผลพวงอันเลวร้ายจากอุตสาหกรรม เขาจึงนำเสนอมุมมองหรือทางเลือกใหม่ให้กับผู้ฟังได้อย่างน่าสนใจ ช่วยให้ผู้ฟังตระหนักถึงรูปแบบชีวิตอีกแบบหนึ่งที่เป็นสุข

Style วิบูลย์ได้ใช้ประสบการณ์การเป็นเกษตรกรมาตลอดชีวิตของเขานั้น ถ่ายทอดสารออกมาได้อย่างครบถ้วนชี้ให้เห็นพัฒนาการของชีวิต พัฒนาการทางความคิด และการแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาอันชาญฉลาด ใช้ภาษาเชิงบอกเล่าที่เข้าใจง่ายมุ่งอธิบายให้เห็นภาพ

ปาฐกถา “สายพานชีวิต” น่าจะเป็นปาฐกถาที่สร้างทางเลือกอันเสรีให้ชีวิตสมดังที่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ต้องการ เพราะ “การผลิตแบบพึ่งพาตนเอง” คือการผลิตที่ไม่ได้หวังกำไรหรือเพื่อการค้า ชีวิตผู้คนที่ดีขึ้นและทำงานหนักจะไม่ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าแต่ประการใด ผู้ที่นำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความพอเพียงเป็นสิ่งทีวิบูลย์เลือกแล้วด้วยความสุข

“จากวิกฤตการณ์สู่มิติใหม่ของสาธารณสุขไทย” **ปาฐกถาเพื่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต**

ปาฐกถาโกมล คีมทอง ประจำปี 2530 นี้มีความแตกต่างจากปาฐกถาในปีที่ผ่านมา เพราะมีองค์ปาฐกถึง 3 ท่าน ซึ่งล้วนแล้วแต่อยู่ในแวดวงสาธารณสุข ผู้ทำงานเกี่ยวกับชีวิตและสุขภาพ ได้แก่ สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ ซึ่งองค์ปาฐกทั้งสองท่านนี้เป็นแพทย์ที่มีประสบการณ์ในการรักษาผู้คน และมีมุมมองในการมองสังคมที่รอบด้าน องค์ปาฐกอีกท่านหนึ่งคือ สุพจน์ อิศวพันธ์ธัญกุล ซึ่งเป็นเภสัชกรที่สนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาไทยในเรื่องสมุนไพรมาใช้ในการดูแลสุขภาพ องค์ปาฐกทั้งสามท่านจึงมีจุดคิดร่วมกันในเรื่องของ “สุขภาพ” สะท้อนผ่านปาฐกถาที่น่าสนใจ

เนื้อหาของปาฐกถา

สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ องคปาฐกคนแรกได้นำเสนอเรื่อง “วิกฤตการณ์สาธารณสุขไทย” โดยเน้นการชี้ให้เห็นปัญหาที่เกี่ยวกับสาธารณสุขไทยในปัจจุบันมาด้วยกันหลายด้าน เช่น ปัญหาสาธารณสุขเป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่งที่เป็นหลักแห่ง “อิทัปปัจจยตา” คือ เปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน **“สภาพปัญหาสาธารณสุขของไทยที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ มีลักษณะที่โรคร้ายไข้เจ็บที่เกี่ยวข้องกับความยากจน ด้อยพัฒนาและไร้การศึกษาได้เริ่มลดลง แต่กลับมีโรคร้ายไข้เจ็บที่มาพร้อมกับความทันสมัย การพัฒนาเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากชนบทมาเป็นเมืองมากขึ้น”** ประเด็นต่อมา คือ สุวิทย์ชี้ให้เห็นถึงวิธีการแก้ปัญหาสาธารณสุขเปลี่ยนไป โดยให้เห็นความสำคัญกับการแพทย์แผนปัจจุบันมากจนละเลย ภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทย การแพทย์แผนปัจจุบันก่อให้เกิดความฟุ่มเฟือยเพราะเครื่องมือแพทย์ หรือ การนำเข้ายามีราคาแพง เขาได้เสนอแนวทางไว้ว่า **“ทำอย่างไรเราจะสามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่องการแพทย์แผนปัจจุบันพร้อม ๆ ไปด้วยการพัฒนาการแพทย์แผนไทยให้เป็นที่พึ่งที่มีคุณภาพของคนไทยไปด้วยกัน”** สุดท้ายสุวิทย์มีทัศนะในเรื่องของการพัฒนาระบบการแพทย์ของไทยว่าเจริญรอยตามตะวันตกที่เน้นการพัฒนาแบบแยกส่วน ไม่ได้พัฒนาแบบองค์รวม ซึ่งทำให้ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น ทำให้แพทย์ไม่สนใจความเป็นมนุษย์ของคนไข้ มุ่งการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เขาได้วิเคราะห์ถึงระบบการให้การศึกษาด้านแพทย์ไว้ว่า **“นักเรียนแพทย์ต้องท่องจำวิชาต่าง ๆ มากมายโดยไม่จำเป็น เมื่อจบแล้วก็ไม่สามารถที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองต่อไป”** ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องขบคิดหาทางออก

องคปาฐกคนต่อมา คือ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ ได้สานต่อเรื่องราวเกี่ยวกับ “มิติใหม่ของสาธารณสุขไทย” โดยชี้ให้เห็นถึงแนวทางที่จะให้บรรลุถึงการมีสุขภาพที่ดี และพึงปรารถนา โดยยึดหลักการจำนวน 6 ข้อ ที่เกี่ยวกับ “สิทธิ” ในความเป็นมนุษย์ เช่น **“สุขภาพที่ดีนั้นเป็นสิทธิมนุษยชน ที่มนุษย์ทุกผู้ทุกนามในโลกที่เกิดขึ้นมาแล้วจะต้องมี ... การบรรลุสุขภาพที่ดีไม่เลือกชั้นวรรณะ”** ประชาชนมีหน้าที่ในการดูแลสุขภาพตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การแก้ปัญหาสุขภาพต้องแก้ที่องค์รวมของสังคมด้วย การแก้ปัญหาสุขภาพต้องคำนึงถึงความเกี่ยวเนื่องกันของกายและใจ ควรจัดให้มีสถานบริการสาธารณสุขให้ทั่วถึง และใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นต้น สงวนได้เสนอหลักการดังกล่าว พร้อมกับข้อเสนอแนะเพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขไว้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสังคมเป็นอย่างมาก เช่น เมื่อกล่าวถึงระบบบริการสาธารณสุขที่ในปัจจุบันไม่สามารถตอบสนองการมีสุขภาพที่ดีของประชาชนได้เท่าที่ควรสงวนได้มองในแง่ของการบริหารงานว่า การรวมอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง ทำให้เกิดความล่าช้าและผิดพลาดในการปฏิบัติ จึงต้องมีการ “ปฏิรูป” **“โดยเน้นการกระจายอำนาจให้ส่วนภูมิภาค**

และประชาชนผู้เป็นเจ้าของปัญหา สามารถร่วมในการแก้ไขปัญหา สามารถร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง... ส่วนกลางมีหน้าที่เพียงในการควบคุมนโยบายใหญ่ ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณวิชาการ และอื่น ๆ ” ซึ่งเป็นการมองเห็นถึงปัญหาที่ต้นเค้าโดยแท้

องค์ปาฐกคนสุดท้ายคือ สุพจน์ อัครพินธุ์ธนกุล ได้หยิบยกเรื่อง “สมุนไพร” มาเพื่อชี้ให้เห็นว่าการรักษาโรคโดยใช้ภูมิปัญญาไทย เช่น สมุนไพรนั้นมีผลดีอย่างไร ไม่ใช่มองกันแต่ว่า “สมุนไพรเปรียบเทียบยาชั้นสอง มีบทบาทเพียงแค่อรักษาโรค เล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้นเอง ไม่มีหน้าที่รักษาโรคยาก ๆ ได้เพราะถูกดูถูกว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ทุกวันนี้สมุนไพรยังเป็นเหมือนคนอากัฏ” สุพจน์ได้ชี้ให้เห็นว่าการใช้สมุนไพรนั้นทำให้มนุษย์ได้รู้จักธรรมชาติ ได้ใช้ชีวิตเข้าสู่ธรรมชาติ ช่วยแก้ปัญหาระบบนิเวศ ประหยัด ลดการขาดดุลย์ทางการค้า รักษาโรคบางโรคดีกว่ายาฝรั่ง และเป็นการสืบต่อมรดกความรู้จากโบราณ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของสมุนไพร แต่ สุพจน์ก็ได้เตือนถึงโทษของสมุนไพรที่มีอยู่บ้างว่าผู้ใช้ต้องพิจารณาสรรพคุณให้กระจ่างก่อนที่จะใช้สมุนไพรใด ๆ ก็ตาม

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของสุวิทย์ – สงวน – สุพจน์

องค์ปาฐกทั้ง 3 ท่านนั้น ได้ใช้วิธีคิดที่เหมือนกัน คือ มองปัญหาอย่างลุ่มลึกโดยมองจากต้นเหตุของปัญหานั้น เช่น สุวิทย์ ได้มองปัญหาสาธารณสุขโดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธศาสนา คือ “อิทิปปัจจยตา” เชื่อมโยงเหตุ – ปัจจัยต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 27 มกราคม 2547 ณ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ว่าเขาต้องการเสนอวิกฤตปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เช่น วิกฤตความไม่เท่าเทียมกัน (คนจนไม่มีหมอรักษา) วิกฤตของเทคโนโลยีทางการแพทย์ (ค่าใช้จ่ายทางการแพทย์ที่มีราคาแพง) และวิกฤตปัญหาสุขภาพที่เปลี่ยนไป (คนเป็นโรคเรื้อรังมากขึ้น) ซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลภาพรวม ซึ่งขณะนั้นเขาทำงานที่กองแผนงานจึงมีข้อมูลต่าง ๆ ครบถ้วนและสามารถวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างครบถ้วน (สุวิทย์ วิจารณ์ ผลประเสริฐ, 27 มกราคม 2547)

สำหรับวิธีคิดของสงวนนั้น ปาฐกถาพบว่า มีลักษณะสอดคล้องกับสุวิทย์ที่มองให้เห้ถึงปัญหาแล้วเสนอแนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม จากการสัมภาษณ์สงวนกล่าวว่า เขาใช้แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนมาเป็นประเด็นหลักโดยเชื่อมโยงกับแนวคิดด้านสุขภาพองค์รวม การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ รวมไปถึงเรื่องรารการปฏิรูประบบราชการ เขาพยายามนำเสนอโดยกระตุ้นให้เห็นปัญหา และพยายามเชื่อมโยงเนื้อหาให้เข้ากับความสนใจของผู้ฟัง โดยไม่ละเลยกับการนำ

หลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้เพื่อพัฒนาปัญญาด้วย (สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, **สัมภาษณ์**, 27 กุมภาพันธ์ 2547)

ส่วนวิถีคิดของสุพจน์นั้น เขาได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาสุขภาพของคนไทยเช่นกันว่านิยามยาและวิธีการรักษาแบบฝรั่งจนลืมวิธีการของสมุนไพรซึ่งเป็นภูมิปัญญาไทยไป ดังนั้นเขาจึงเสนอหลักการในการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวัน ในหัวข้อ “สมุนไพร : สืบสายธารบรรพชนสู่คนรุ่นใหม่” เป็นวิถีคิดที่เชื่อมโยงให้เห็นจริงในส่วนของหลักการและการนำไปปฏิบัติ

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของ สุวิทย์ – สงวน – สุพจน์ ในปาฐกถา “จากวิกฤตการณ์สู่มิติใหม่ของสาธารณสุขไทย” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “จากวิกฤตการณ์สู่มิติใหม่ของสาธารณสุขไทย” สามารถวิเคราะห์หว่านหะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

องค์ปาฐกทั้ง 3 ท่าน ได้ใช้ act – agent – agency เป็นแรงจูงใจในการเรียบเรียงปาฐกถาเพื่อชี้ให้เห็นว่าวิกฤตการณ์สาธารณสุขไทยนั้นในฐานะประชาชน (agent) จะกระทำอะไร (act) เพื่อช่วยให้วิกฤตการณ์สาธารณสุขซึ่งองค์ปาฐกนำเสนอไว้ในมุมมองของตนเองโดยแทรกวิธีการ (agency) ไว้ เช่น สุวิทย์ เสนอวิธีการมองโดยใช้หลักอภิปัจจยตา สงวนเสนอวิธีการโดยใช้หลักสิทธิมนุษยชนและสุพจน์ใช้หลักหันกลับสู่ภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้ทั้งหมดได้ให้ความสำคัญกับคนว่าประชาชนต้องแสวงหาแนวทางเพื่อสร้างสุขภาพที่ดีด้วยตนเองให้ได้วิกฤตการณ์สาธารณสุขในสังคมไทยก็จะคลี่คลายลง

Context จากการสัมภาษณ์สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ นั้น เขากล่าวว่า ในช่วง พ.ศ.2530 นั้น ทิศทางและแนวโน้มทางเศรษฐกิจของประเทศดี คนใช้เงินเพื่อเข้ารักษาโรคร้ายไข้เจ็บกันมากโดยไม่สนใจสาธารณสุขมูลฐาน เช่น การรักษาดูแลตนเอง ดังนั้น เขาและองค์ปาฐกอีก 2 ท่านจึงพยายามนำเสนอเนื้อหาที่สื่อถึงปัญหาทางสาธารณสุขที่กำลังเกิดขึ้น พร้อมกับแนวทางแก้ไข โดยเฉพาะการหันมาดูแลตนเอง รักษาสุขภาพในองค์รวมและการกลับมาสนใจภูมิปัญญาไทยเช่น

สมุนไพโร จึงนับเป็นการนำเสนอเรื่องราวภายใต้สถานการณ์ทางสุขภาพของชาติที่สอดคล้องกัน
อย่างยิ่ง

Style องค์ปาฐกทั้ง 3 ท่าน ต่างมีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมีมุมมองทางการ
สาธารณสุขที่ลึกซึ้ง นอกจากการเป็นแพทย์และเภสัชกรแล้ว พวกเขายังเป็นนักคิดที่มองปัญหาเชิง
สังคมอีกด้วย พวกเขาใช้ความรู้และข้อมูลรวมไปถึงประสบการณ์ในการทำงาน การใช้ชีวิตของตน
มานำเสนอไว้ในปาฐกถาโดยใช้ภาษาและการบรรยายที่เข้าใจง่าย ชี้ประเด็นอย่างมีน้ำหนักซึ่งทำ
ให้ปาฐกถามีเนื้อหาที่ไม่หนักจนเกินไป สื่อสารถึงกลุ่มผู้ฟังได้ในทุกระดับ

สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุพจน์ อัสวพันธ์ธนกุล ได้หยิบ
ยกปัญหาสุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวมานำเสนอให้เห็นด้วยมุมมองของแต่ละ
คน แต่มีเป้าหมายที่สอดคล้องกันคือต้องการให้คนเห็นความสำคัญของการรักษาสุขภาพ และ
การยกระดับการให้บริการสาธารณสุขของประเทศตลอดจนการหันกลับมาสู่คุณค่าดั้งเดิมในสังคม
เป็นสิ่งที่คนในสังคมต้องให้ความสำคัญกันอย่างจริงจังเสียที

**“อยู่ภูธร ย้อนมองกรุง / ข้าวประดับดิน : รูปแบบอันงดงามของความสัมพันธ์
ระหว่างเกษตรกรรมกับระบบนิเวศน์” ปาฐกถาที่สะท้อนกลิ่นอายของเมืองและชนบท**

ปาฐกถาโกมล คีมทอง ประจำปี 2531 นี้องค์ปาฐก 2 ท่านที่นำเสนอเรื่องราวของสังคม
ที่มีความขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง โดยองค์ปาฐกคนแรก ศิริชัย นฤมิตรเวชการ ได้นำเสนอมุมมอง
ของคนกรุงเทพฯ ที่มองดูกรุงเทพฯ เป็นเมืองที่ไม่น่าอยู่อย่างไร ดังนั้นเขาจึงได้ตัดสินใจไปอาศัย
อยู่ต่างจังหวัด นั่นคือเนื้อหาหลักของ “อยู่ภูธร ย้อนมองกรุง” ส่วน “ข้าวประดับดิน : รูปแบบอัน
งดงามของความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรรมกับระบบนิเวศน์” นั้น องค์ปาฐก คือ เตชชา ศิริภัทร ได้
นำเสนอเสน่ห์และความงดงามของชนบท การเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตของผู้คนใน
ฐานะที่เขาคลุกคลีอยู่กับสิ่งเหล่านี้มาทั้งชีวิต

เนื้อหาของปาฐกถา

ศิริชัย ได้ใช้ความรู้ทางสถาปัตยกรรมศาสตร์ของเขานำเสนอเนื้อหาช่วงแรกของปาฐกถา
โดยอธิบายถึง “เมือง” ในความหมายทั่วไป โดยมีคำสำคัญคือ “เมืองโทน” ซึ่งหมายถึงเมืองที่มี
ลักษณะโดดเด่น มีการเจริญเติบโตผิวดินส่วนกับภาคอื่น ๆ ของประเทศอย่างมากมาโดยเขากำลัง
จะเชื่อมโยงให้เห็นถึงกรุงเทพฯ ในฐานะเมืองโทนเมืองหนึ่งนั่นเอง

ช่วงกลางของปาฐกถาศิริชัย ได้อธิบายถึงสภาพของกรุงเทพฯว่าในปัจจุบันเกิดความเสื่อมโทรมในด้านใดบ้าง โดยคำอธิบายและตัวอย่างอยู่ในกรอบความคิดว่า ถิ่นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมจะต้องเอื้อต่อความเป็นคน ความเป็นมนุษย์ และการไปสู่ระดับที่สูงกว่าของจิตวิญญาณ คำอธิบายดังกล่าวเมื่อนำมาใช้อธิบายกรุงเทพฯพบว่า กรุงเทพฯไม่ใช่ถิ่นที่อยู่อาศัยที่เอื้อประโยชน์ทั้งสามด้านเลยแม้แต่น้อย เพราะมีปัญหาทั้งดินทรุด น้ำท่วม มลพิษทางอากาศ อุณหภูมิร้อน ขาดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ตกเป็นเหยื่อของวัฒนธรรมการบริโภค เป็นแหล่งอบายมุข เป็นต้น

ช่วงท้ายของปาฐกถาศิริชัยได้เสนอสูตรเพื่อแก้ไขปัญหของกรุงเทพฯ คือ 3 เพื่อ 3 ลด ได้แก่ เพิ่มภาษีในเมืองหลวง เพิ่มพื้นที่สีเขียวให้คนเมือง เพิ่มเมืองบริวารรอบกรุงเทพฯ ส่วน 3 ลด ได้แก่ ลดความหนาแน่นของกรุงเทพฯ ลดการมีรถส่วนตัว และลดอัตราของคนกรุงเทพฯลง **“คนกรุงเทพฯจะต้องออกไปสู่ต่างจังหวัดด้วยการเคารพในความคิด ในวิถีชีวิตของคนในชนบท จะต้องออกไปเรียนรู้ไม่ใช่ออกไปโปรดสัตว์คนต่างจังหวัด”**

ปาฐกถาที่สะท้อนภาพชีวิตอันงดงามของชาวชนบทนั้น เดชาได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ดิน ซึ่งเป็นตัวแทนของระบบนิเวศน์ ข้าวเป็นตัวแทนของการเกษตร และระดับเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งสอง เดชาได้มีมุมมองในเรื่องดังกล่าวอย่างกว้างขวาง เช่น อธิบายถึงระบบเกษตรกรรมของมนุษย์นับตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีอารยธรรมขึ้นเป็นครั้งแรก และกล่าวถึงประเทศไทยที่เป็นประเทศเกษตรกรรมมาตั้งแต่แรกเริ่มปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เป็นต้น ส่วนชาวนั้นเป็นพืชพิเศษที่คนไทยเคารพ เขาเรียกข้าวว่า “แม่โพสพ” และสังคมไทยได้รับการวิจัยแล้วว่าเป็น “สังคมเพาะปลูกข้าว” ส่วนดินนั้นเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดในระบบนิเวศน์

ช่วงต่อไปเดชาได้กล่าวถึงรูปแบบของการทำการเกษตรของไทยที่ไม่ทำลายธรรมชาติในหลาย ๆ รูปแบบ จนกระทั่งเริ่มมี “การปฏิวัติเขียว” ที่ทำให้รูปแบบการเกษตรแบบดั้งเดิมถูกทำลายลง เกษตรกรรมแนวใหม่นั้นเป็นการทำลายป่า ทำลายดิน รวมถึงสร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศน์อีกหลายอย่าง เช่น พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่เคยมีอย่างสมบูรณ์ก็ลดจำนวนลง

ช่วงท้ายของปาฐกถานั้นเดชาได้เสนอแนวทางสำคัญที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรในโลกปัจจุบันว่า ผลผลิตจะเน้นที่คุณภาพควบคู่ไปกับปริมาณ การเกษตรต้องมีความมั่นคง และทำเทียมกันเมื่อนำไปปฏิบัติไม่ว่าเกษตรกรจะรวยหรือจน และจะต้องรักษาความอุดมสมบูรณ์ของผล

ผลิตได้เป็นเวลานาน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และเขาปรารถนาจะให้คนรุ่นใหม่หันกลับมาสนใจ สังคมชนบทมากขึ้น อุทิศตนให้งานสร้างสรรค์สังคมเหมือนข้าวที่มีเมล็ดเต็มรวงที่โน้มล่ำต้นสู่ดิน นั่นเอง

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของศิริชัย – เดชา

องค์ปาฐกทั้งสองท่านแม้จะพูดเรื่องราวที่ต่างกันในเรื่องสาระ แต่ในด้านของวิถีคิดนั้น ทั้งสองกลับมีวิถีคิดที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เป็นวิถีคิดที่เน้นให้เห็นถึงปัญหาและแนวทางแก้ไข อย่างเป็นรูปธรรมโดยมีกรอบแห่งการสร้างสรรค์สังคมเป็นหลักการสำคัญ ศิริชัยและเดชาได้ใช้ประสบการณ์ในการมองสังคมที่ตนรู้จักคือออกมานำเสนออย่างรอบด้านพร้อมกับสอดแทรกความคิดเห็นส่วนตัวลงไป เช่น เมื่อกล่าวถึงความสะดวกสบายในชีวิตของคนกรุงเทพฯ ศิริชัย กล่าวว่า “การที่มีสิ่งต่าง ๆ มาให้เสพโดยที่ไม่ต้องทำเองนั้น บางคนอาจจะเห็นว่าเป็นความเจริญ แต่ที่จริงถ้าพิจารณาดูแล้ว ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สมควรเป็นแต่ผู้รับอย่างเดียวโดยไม่ยอมสร้างสรรค์อะไรบ้าง” หรือแนวคิดของเดชาที่เชื่อมโยงความคิดในเรื่องการแก้ปัญหา การเกษตรเข้ากับการแก้ปัญหาสังคมว่า “จะต้องต้องมีคนส่วนน้อยที่มีความคิดก้าวหน้า มองเห็นปัญหาและทางออกได้ชัดเจน รวมทั้งยอมอุทิศตนเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมให้ ลุล่วงไปตามกำลังตามความสามารถที่มีอยู่”

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของ ศิริชัย – เดชา ในปาฐกถา “อยู่ ภูธร ย้อนมองกรุง / ข้าวประดับดิน : รูปแบบอันงดงามของความสัมพันธ์ระหว่าง เกษตรกรรมกับระบบนิเวศน์” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถาทั้งสองเรื่องนี้ สามารถวิเคราะห์หว่าหะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – scene – agency

ทั้งศิริชัย นฤมิตรเวชการ และเดชา – ศิริภัทร ต่างใช้ฉาก (scene) ของตนเอง คือ เมือง และชนบทเพื่อบอกเล่าเรื่องราวการใช้ชีวิต (act) ที่แตกต่างกัน และที่สำคัญได้ชี้ให้เห็นถึงวิธีการ (agency) ในการแก้ปัญหาที่มีอยู่เฉพาะตัวของแต่ละสังคม เช่น ศิริชัยเสนอสูตร 3 เพื่อ 3 ลด เพื่อแก้ปัญหากรุงเทพฯ หรือเดชาเสนอวิธีทำการเกษตรโดยเน้นความสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์เป็น หลักสำคัญที่สุด

Context ทั้งศิริชัยและเดชาได้นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับวิถีชีวิตของตนเองและคนชนบทได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้สภาพสังคมในเวลานั้นเริ่มมีความตื่นตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้กระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยมเติบโตสูงขึ้น ความเจริญกระจุกตัวอยู่ในเมือง ชนบทถูกหลงลืมไป ภาวะเช่นนี้กำลังเป็นปัญหาของประเทศ ดังนั้นปาฐกถาทั้งสองเรื่องเป็นเสมือนภาพสะท้อนที่สำคัญเพื่อกระตุ้นเตือนให้สังคมเห็นสิ่งที่จริงในสังคมเมืองที่ไม่ได้ดังงามอย่างที่วาดฝันเอาไว้ และชี้ให้เห็นรูปแบบชีวิตที่เรียบง่ายของชนบทในฐานะที่เป็นรากฐานของประเทศ

Style ด้วยคุณสมบัติอันเพียบพร้อมขององค์ปาฐกทั้งสองท่าน ที่สัมผัสกับชีวิตเมือง-ชนบทมาอย่างรอบด้าน ข้อมูลหลักฐาน ข้อคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์ เนื้อหาที่น่าสนใจ การเรียบเรียงเนื้อหาที่เป็นระบบ ทำให้ปาฐกถาทั้งสองเรื่องสร้างและส่งเสริมความคิดให้กับผู้ฟังได้อย่างดี การใช้ภาษาที่เรียบง่ายและเน้นหนักไปในเชิงบรรยายแต่ไม่น่าเบื่อ ทำให้ได้ข้อมูลประกอบการไตร่ตรองที่รอบด้าน

ปาฐกถาขององค์ปาฐกทั้งสองมีคุณค่าทั้งต่อคนเมืองและคนชนบทในอันที่จะมองเห็นที่อาศัยของตนด้วยสายตาอันชอบธรรม จุดประกายความคิดว่าเราในฐานะสมาชิกหนึ่งในสังคมนั้น จะมีส่วนช่วยเสริมสร้างสิ่งดี หรือ แก้ไขสิ่งที่ไม่ดีอย่างไรให้กับสังคมของเราได้บ้าง มิใช่สักแต่จะ เป็นผู้อาศัยไปเพียงวัน ๆ ทั้งศิริชัยและเดชาจึงเป็นผู้พูดที่ทำพันธกิจของตนได้อย่างสมบูรณ์แล้ว

“สู่เสรีภาพ : การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยในสถานการณ์ปัจจุบัน”
ปาฐกถาเพื่อทวงถามสิทธิอันเสรี

สรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์ จบการศึกษาด้านคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมสำคัญคนหนึ่งในการเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยเขาอยู่ในหน่วยข่าวกรอง มีความสามารถโดดเด่นในการวิเคราะห์สถานการณ์ การกำหนดและเสนอรูปแบบของสถานการณ์ หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม สรรพสิทธิ์เข้าร่วมกิจกรรมในองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เขามีบทบาทผลักดันให้มีการช่วยเหลือผู้ต้องหาในคดี 6 ตุลาคม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านสิทธิมนุษยชนเสมอมา ปาฐกถา “สู่เสรีภาพ : การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยในสถานการณ์ปัจจุบัน” เป็นปาฐกถาที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการมองปัญหาของเขาได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาของปาฐกถา

สรรพสิทธิ์ได้ตั้งประเด็นสำคัญเอาไว้ในการแสดงปาฐกถาครั้งนี้รวม 4 ประเด็น คือ

1. ธรรมชาติของมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับรัฐ การก่อตั้งเป็นรัฐ
2. การมีส่วนร่วมตัดสินใจปัญหา ในการบริหารของผู้ปกครอง
3. ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม
4. การสร้างระบบกฎหมายและความยุติธรรม

หลังจากนั้นเขาได้ให้รายละเอียดของแต่ละหัวข้ออย่างละเอียด กล่าวคือ เมื่อกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์เขาชี้ให้เห็นความเชื่อของ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ พุทธศาสนาที่เชื่อว่าธรรมชาติดั้งเดิมของจิตมนุษย์นั้นสะอาด สว่าง สงบ ซึ่งกำหนดโดยปัญญา นั่นคือความมีเหตุมีผล แต่เมื่อจิตมนุษย์ถูกอวิชชาครอบงำ จึงทำให้มนุษย์ห่างไกลจากปัญญา ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือนักปราชญ์ตะวันตกมีความเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์มีปัญญา เข้าใจกฎเกณฑ์ธรรมชาติแต่ก็ถูกรวมชาติใฝ่ต่ำครอบงำ ทางแก้หนึ่งคือการสถาปนารัฐขึ้นมาควบคุมดูแลสร้างชีวิตที่ดีให้ประชาชน ลำดับต่อไปนี้สรรพสิทธิ์ได้เชื่อมโยงให้ผู้ฟังเข้าใจถึงรูปแบบการปกครอง 2 แบบ ที่มีในขณะนี้ คือ ประชาธิปไตยแบบนายทุนที่เขาเห็นว่ายังไม่สอดคล้องกับการทำให้ชีวิตมนุษย์ดีขึ้น เพราะถึงแม้จะมีระบบการเลือกตั้ง แต่แฝงเร้นด้วยการรักษาผลประโยชน์และกอบโกยผลประโยชน์ของบรรดา ส.ส.ที่ได้รับการสนับสนุนจากนายทุน อีกแบบคือเผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพ แต่ก็มีจุดอ่อน คือ ตัวแทนประชาชนที่มีจิตใจรับใช้ประชาชนนั้นไม่สามารถตรวจสอบตนเองได้ในความจริง สรรพสิทธิ์ชี้ให้เห็นในสังคมไทยกับความพยายามของคน 2 กลุ่มที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม คือ คณะราษฎร และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ต่างก็มีจุดอ่อนภายใน เช่น คณะราษฎรขาดเอกภาพ พรรคคอมมิวนิสต์ขาดแนวทางเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง เขาแสดงความเห็นไว้ว่า “ความพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมในอดีตยังไม่สามารถเข้าถึงรากฐานและเนื้อในของการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง”

ต่อมาเขาได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตยนั้นประชาชนต้อง “มีศักยภาพในการรับข่าวสารข้อมูล และมีวิจารณ์ญาณแยกแยะกลั่นกรองข้อมูล” ซึ่งถ้าประชาชนขาดสิ่งนี้ “เราไม่มีทางที่จะไปรู้เท่าทันใครหรือมีส่วนเข้าไปร่วมการแก้ปัญหาได้เลย” เขายกตัวอย่างที่เห็นจริงโดยเฉพาะเรื่องของกิจการสื่อมวลชนที่ควบคุมโดยรัฐบาลนั้นค่อนข้าง “ปิดหูปิดตาประชาชน” มีการนำเสนอข่าวสารที่เข้าข้างฝ่ายรัฐบาล หรือแม้แต่การปิดกั้นเรื่องบันเทิง การตัดบางฉากของละครหรือภาพยนตร์ หรือการปิดบังข่าวสารโรคเอดส์ สรรพสิทธิ์ได้เสนอวิธีการแก้ไขปัญหานี้ไว้ เช่น สร้างสื่ออื่น ๆ ขึ้นมาแทนสื่อมวลชนภาครัฐ ต้องสร้างความสามารถในการแยกแยะข้อมูลข่าวสารให้แก่ประชาชน ซึ่งเขาเสนอให้ใช้หลัก อิทัปปัจเจยตา ในทางพุทธศาสนา

ในส่วนของความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคมนั้น เขาตั้งคำถามไว้ว่า “เราจะทำอย่างไร จะกดดันให้ตัวแทนผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย กลายเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของคนกลุ่มใหญ่” ซึ่งสรรพสิทธิ์เสนอไว้ว่าควรพึงพิงองค์การผู้ประกอบวิชาชีพและควรต้องมีการสร้างอำนาจต่อรองโดยองค์การพัฒนาเอกชนด้วย ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้ “ผมคิดว่ามันไม่ได้จริง เนื่องจากแนวโน้มในขณะนี้องค์การรัฐบาลหรือองค์การเอกชนจะต้องเข้ามาประสานกัน เนื่องจากการคลี่คลายขยายตัวของสังคมมีความสลับซับซ้อนมากเหลือเกินจนกระทั่งรัฐบาลแก้ปัญหาไม่ทัน” เนื้อหาสุดท้ายนั้นสรรพสิทธิ์ได้กล่าวถึงระบบกฎหมายและความยุติธรรมที่ไม่ได้มองแค่ “ศาล” เท่านั้น เพราะ “ด้วยคุณภาพที่สุด” เขาเสนอแนะให้มองที่กลไกฝ่ายบริหารที่ยังมีจุดอ่อนเพราะให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนน้อยเพราะยังตรวจสอบตัวเองไม่ได้ผล ส่วนกลไกฝ่ายนิติบัญญัตินั้นสรรพสิทธิ์สนับสนุนให้ส.ส.แสดงบทบาทมากขึ้น ส่วนภาคประชาชนต้องมีหน่วยงานเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชน และต้องมีการสร้างเครือข่ายเพื่อประโยชน์ ทั้งในและต่างประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลก

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของสรรพสิทธิ์ คุมภ์ประพันธ์

จากปาฐกถา “สู่เสรีภาพ : การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยในสถานการณ์ปัจจุบัน” นั้นพบว่าองค์ปาฐกคือสรรพสิทธิ์ คุมภ์ประพันธ์ แสดงวิถีคิดอันเด่นชัดของเขาออกได้อย่างลุ่มลึก โดยเป็นวิถีคิดที่มองเหตุการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างรอบด้าน เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาไว้ได้อย่างเป็นธรรมชาติ โดยอาศัยหลักการที่ดีเป็นบรรทัดฐานในการคิด เช่น เมื่อกล่าวถึงบทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนที่จะต้องเกิดขึ้นเพื่อช่วยแบ่งเบาปัญหาของสังคม เป็นการช่วยเหลือประชาชนในอีกรูปแบบหนึ่ง แต่ด้วยความลุ่มลึกในวิถีคิดของเขา เขาได้เสนอเพิ่มเติมว่า “ในขณะที่เราช่วยเหลือ เราไม่ได้หยิบยื่นเพียงอย่างเดียว แต่ผมคิดว่าในกระบวนการของการช่วยเหลือต้องมีกระบวนการให้ข่าวสารข้อมูลเข้าไปด้วยประการแรก ประการที่สอง มีกระบวนการของการถ่ายทอดความสามารถในการจัดการกับปัญหา และรู้วิธีการต่าง ๆ” หรือเมื่อกล่าวถึงการปิดกั้นข้อมูลข่าวสาร เขาแสดงความคิดเชิงวิพากษ์สังคมไทยได้อย่างแหลมคม โดยกล่าวว่าการเสนอข่าวสารเพียงด้านเดียวเป็นการทำลายความสามารถในการแยกแยะไตร่ตรองข่าวสารข้อมูลของประชาชน “เสนอไปเรื่อย ๆ นี่ดีก็ไปตลอด ไม่มีเสียเลย ชั่วก็ชั่วไปตลอด นี่เป็นลักษณะที่ผมว่าเป็นความขัดแย้งในวัฒนธรรมตะวันออกที่มีแต่ข่าวกับดำ โดยทั่วไปสีเทาไม่ค่อยมี ฉะนั้น เมื่อไม่สามารถพูดสีดำได้ ก็ต้องพูดแต่สีขาว ... ฉะนั้นสิ่งที่ประชาชนได้รับรู้ คือ ความดีทั้งหลาย ของคนที่มีอำนาจจะฟังมีตลอดแล้วก็คนที่ไม่มีความก็เป็นคนเลวไปตลอดเหมือนกัน” คำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความคิดของสรรพสิทธิ์ว่ามองสังคมไทยอย่างพินิจพิเคราะห์ แสดงความเห็นบนหลักการ มิใช่การก้าวร้าว

**วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของสรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์ ใน
ปาฐกถา “สู่เสรีภาพ : การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยในสถานการณ์ปัจจุบัน”
ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก**

จากปาฐกถาเรื่อง “สู่เสรีภาพ : การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยในสถานการณ์
ปัจจุบัน” ของสรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์ สามารถวิเคราะห์หว่าหะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

สรรพสิทธิ์ได้ใช้คำว่า “การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย” เป็นคำสำคัญที่สื่อถึง
การกระทำ (act) โดยใช้ “ประชาชนคนไทย” สื่อถึงคน (agent) และเสนอแนะวิธีการ (agency) ไว้
อย่างเด่นชัด

สรรพสิทธิ์ได้แสดงให้เห็นว่าการได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยนั้น ประชาชนพึง
ตระหนักถึงสิ่งที่เป็นหลักการแห่งการมีส่วนร่วมมีสิทธิมีเสียงในการปกครองประเทศ มีศักยภาพใน
การรับข่าวสารข้อมูล และมีความสามารถใช้วิจารณญาณในการแยกแยะกลั่นกรองข้อมูล
ประชาชนต้องรู้จักการปกป้องสิทธิของตน และรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็ง
สิ่งเหล่านี้จะเป็นวิธีการอันสำคัญที่จะเสริมสร้างให้คนไทยมีจิตสำนึกแห่งประชาธิปไตยที่แท้จริง

Context จากปาฐกถาพบว่าสรรพสิทธิ์ได้พาดพิงถึงสถานการณ์ของบ้านเมืองที่แสดงให้เห็นถึง
“การปิดกั้น” ทั้งทางเสรีภาพและการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน เช่น เมื่อกล่าวถึงการ
จำกัดเสรีภาพในการเสนอข่าวของสื่อมวลชน เขายกตัวอย่างกรณี ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล ผู้
บุกเบิกให้ประชาชนนิยมดูโทรทัศน์ในช่วงข่าว 20.00 น. “อ.สมเกียรติคงลืมไปว่าอยู่ประเทศ
ไทยไม่ใช่ประเทศอื่น อ.เลยล้ำเส้นไปหน่อย จึงเสนอข่าวที่ไม่เคยดูตาม้าตาเรือ โทรทัศน์ก็
รู้อยู่แล้วว่าเป็นของรัฐบาล เมื่อมีการเสนอข่าวที่แม้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการ
พัฒนาประชาธิปไตยของประชาชน แต่เป็นข่าวที่ออกในทางที่สวนทางรัฐบาล ก็เลยมี
ปัญหาอย่างที่เราเห็น” หรือการตัดบางฉากในละครพระเจ้าตากสินมหาราช การปิดบังข้อมูลเรื่อง
โรคเอดส์ “ตั้งแต่สมัยยุครัฐบาลพลเอกเปรมมาแล้ว” สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ผู้ฟังทราบดีว่าสังคม
กำลังตั้งคำถามกับสิ่งเกิดขึ้นและปรารถนาจะเห็นแนวทางแก้ไขซึ่งก็คือ สิทธิเสรีภาพนั่นเอง
สรรพสิทธิ์ได้ใช้สถานการณ์ทางสังคมดังกล่าวนำเสนอเนื้อหาและแนวคิดของเขาได้อย่างตรง
ประเด็น

Style สรรพสิทธิ์มีความโดดเด่นในการวิเคราะห์สถานการณ์มาตั้งแต่ครั้งร่วมอยู่ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ดังนั้นความละเอียดรอบด้านในการคิด การค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทำให้เขานำเสนอข้อมูลได้อย่างมีน้ำหนัก น่าเชื่อถือ เขายกตัวอย่างคำพูด หรือทัศนคติของบุคคลสำคัญที่เป็นที่รู้จัก เช่น พุทธทาสภิกขุ ในการกล่าวถึงความหมายของธรรมะตามหลักพุทธศาสนา ยกตัวอย่างคำพูดของอริสโตเติลที่กล่าวถึงรูปแบบของรัฐที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์

เมื่อกล่าวถึงเนื้อหาส่วนใดก็ตามสรรพสิทธิ์จะยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้ฟังเข้าใจเรื่องราวได้อย่างแจ่มแจ้ง เช่น ความสับสนเรื่องข่าวสารข้อมูล ถ้าประชาชนขาดวิจารณญาณปัญหาที่จะตามมา เขายกตัวอย่างงานวิจัย 3 ชิ้น ที่เกี่ยวกับน้ำเสียได้เขื่อนรัชชประภา จ.สุราษฎร์ธานี ชิ้นหนึ่งวิจัยว่าเกิดจากน้ำเน่าจากการหมักหมมเน่าเหม็นของต้นไม้ที่ตัดไม่หมดก่อนสร้างเขื่อน เจ้าของผลงานวิจัยคือ โรงงานผลิตสุรา งานวิจัยชิ้นที่ 2 เป็นผลงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตผลว่าเกิดจากส่าเหล่าที่โรงงานสุราทิ้งลงในแม่น้ำ ส่วนงานวิจัยชิ้นสุดท้ายจากธนาคารกสิกรไทย พบว่าน้ำเสียเกิดจากของเสียที่ประชาชนทิ้งลงไปแม่น้ำ **“นี่เป็นปัญหาการวิเคราะห์หลักนกรองข่าวสาร ข้อมูลถ้าเราไม่รู้ข่าวสารข้อมูลที่ถูกต้องก็ยากที่เราจะเข้าไปแก้ปัญหา”** การยกตัวอย่างที่สื่อถึงแนวคิดหลักนี้ช่วยให้ปาฐกถาน่าฟัง สนุกสนานขึ้น

ในฐานะองค์ปาฐกสรรพสิทธิ์พยายามนำเสนอเนื้อหาที่นับว่าค่อนข้างหนักออกมาได้ดีเกิดความคิด ใช้ภาษาในการเรียบเรียงที่ทำให้คนทุกกลุ่มเข้าใจและสร้างสำนึกที่ดีในอันที่จะเร่งเร้าให้ประชาชนคนไทยตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยที่แท้จริงภายใต้สถานการณ์ที่แม้จะไม่เอื้อนักก็ตาม

“ก็เพราะรัก ... แผ่นดินเกิด : คนรุ่นใหม่กับแรงบันดาลใจแห่งการทำงาน”
ปาฐกถาแห่งสำนึกรักท้องถิ่น

ปัญญา พงษ์พานิช เป็นชาวนครศรีธรรมราช เป็นแบบอย่างของคนรุ่นใหม่ที่พยายามช่วยเหลือบ้านเกิดเมืองนอนของตนโดยพยายามริเริ่มทำกิจกรรมด้านต่าง ๆ เพื่อบำรุงสติปัญญา ศิลปวัฒนธรรม ศาสนธรรม เพื่อนำวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตของผู้คนกลับมา ปาฐกถา **“ก็เพราะรัก ... แผ่นดินเกิด : คนรุ่นใหม่กับแรงบันดาลใจแห่งการทำงาน”** จะนำเสนอปณิธานของปัญญาให้ปรากฏ

เนื้อหาของปาฐกถา

บัญชา พงษ์พานิช นำเสนอ “ก็เพราะรัก ... แผ่นดินเกิด” ว่ามิได้รักอย่างท่องถิ่นนิยม แต่เป็นความรักต่อถิ่นฐาน ต่อสมาชิกในสังคมและต่อศิลปวัฒนธรรม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ทุกคนต้องมี ส่วนตัวเขาเมื่อมีความรักแล้วยังสามารถแปรไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงได้ ช่วงแรกบัญชาได้เสนอเรื่องราวของจังหวัดนครศรีธรรมราชว่าเกิดความไม่ปกติสุขขึ้นโดยใช้ปัจจัยหลัก 3 ด้าน คือ พื้นดินถิ่นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม , ประชากร, สังคม ศิลปวัฒนธรรม มาเป็นแกนหลักในการอธิบาย

บัญชาได้แจกแจงให้เห็นถึงภาพในอดีตและสภาพในปัจจุบันของปัจจัยหลักทั้ง 3 ด้าน เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของชายฝั่งทะเลที่เคยมีอย่างมากมายปัจจุบันถูกทำลายลงด้วย “เรืออวนรุนที่เสียบวลงถึงก้นทะเล แล้วกวาดทุกอย่างรวมถึงโคลนก้นทะเลขึ้นมาแล้วเลือกเอาแต่ที่ใส่ได้ กินได้ขายได้ นอกนั้นทิ้งตายจนทะเลแทบจะเป็นเพียงน้ำเค็ม” รวมไปถึงปัญหาจากการทำนาุ้งส่งผลให้เกิดน้ำเน่าเสีย ส่วนป่าที่เคยมีต้นไม้ก็ได้ถูกโค่นถาง แร่ธาตุที่เคยมีเช่น ดินบุก วุลแฟรม ก็ถูกขุดขึ้นมาใช้และขายอย่างมากมาย

เนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวกับ “คนนคร” บัญชาได้กล่าวว่าคนนครมักจะถูกมองจากคนอื่นในแง่ลบ เช่น ดุร้าย ดื้อรั้น ไร้ใจไม่ได้ เขาทำความเข้าใจสมัยเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ครูเปรียบเปรยไว้ว่าเมือง 4 เมือง ที่ประวัติศาสตร์ไทยบอกไว้ว่าอย่าไว้ใจ คือ โค ชะ ละ สุ (โค-โคราช ชะ-เขมร ละ-ละคร(หรือนคร) สุ-สุพรรณบุรี) “ในครั้งนั้นก็ขัดข้องใจพอสมควร แต่เข้าใจว่าน่าจะมาจากการมองอย่างผู้ปกครองของเมืองหลวงที่มุ่งปกครองกำกับหัวเมืองไว้ หัวเมืองทั้ง 4 ซึ่งต่างเคยยิ่งใหญ่ในระดับประเทศมาก่อน ย่อมรักเอกราชหากมีโอกาสก็แข็งเมืองเป็นอิสระ” บัญชาตั้งข้อสังเกตว่า ทำไมคนดี ๆ ของเมืองนครจึงหายไปหมดทั้ง ๆ ที่มีสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นว่าเมืองนครเป็นเมืองพระ เช่น พระบรมธาตุ แหล่งเตือนสติคนให้ตั้งอยู่ในธรรม

ส่วนสังคม ศิลปวัฒนธรรมนั้น ชาวนครก็ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะขณะนี้ไม่มีโครงการของรัฐบาลที่จะทำให้โฉมหน้าของนครศรีธรรมราชเปลี่ยนแปลงไปอีก “จากการเปลี่ยนวิถีชีวิต สังคมและโครงสร้างการผลิตที่กำลังเร่งเข้าสู่ยุคดิจิทัลที่มีเซาเทอร์นซีบอร์ดเป็นฐานอยู่ทางตอนเหนือของเมืองนครฯนี้จะมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง” บัญชาได้ยกตัวอย่างประเพณีสำคัญของชาวใต้ คือ ประเพณีชักพระ ซึ่งในปัจจุบัน “กระบวนแห่ชักลากพระส่วนใหญ่จะลากโดยวัยรุ่นที่เมามายขาดสติ โดยมีบุษบกที่ประดิษฐานพระลากเป็นคั้งเหล่า ทั้ง ๆ ที่มีพระสงฆ์อยู่กำกับบุษบกก็ดูเหมือนว่าจะไม่มี

อะไรดีกว่าไม่มี เพราะผู้คนที่ห้อมล้อมอยู่คือชีเมา ... ที่แย่ที่สุดก็คือที่บนหลังคาบุษบกก็ยังปรากฏกายหลายคนขึ้นไปเอกเขนกตีมเหล้ารอบเมือง” ซึ่งแสดงถึงความเสื่อมโทรมลงของสำนักแห่งวัฒนธรรมท้องถิ่น

ช่วงท้ายของปาฐกถาบัญชาได้กล่าวถึง “นาคร-บวรรัตน์” ซึ่งเป็นกลุ่มของบุคคลในท้องถิ่นที่เฝ้ามองดูความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายอย่างเป็นห่วง และลงมือปฏิบัติเพื่อจะได้แก้ไขพัฒนาปัญหาของท้องถิ่น มิใช่เพียงแค่รับรู้ปัญหาแล้วผ่านไป นาคร-บวรรัตน์ เป็นการรวมกลุ่มของคนวรรณกรรมและข้าราชการ มีกิจกรรมในหลาย ๆ รูปแบบทั้งทางวัฒนธรรม วรรณกรรม ศาสนาสังคม โดยประสานความร่วมมือกับชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ด้วย ตลอด 5 ปีที่ก่อตั้งมา และบัญชาได้สรุปไว้ในตอนท้ายของปาฐกถาไว้ว่า พลังใจในการทำงานของเขาเกิดจากการศึกษาธรรมะ จากการได้บวชเป็นเวลา 3 เดือนที่สวนโมกข์ ทำให้เขามีหลักในการจัดการกับปัญหาและความคับข้องใจทั้งหลาย และเขายังเชื่ออีกว่า “ความสุขที่แท้ ประณิธานนั้นมีจริง คนเราสามารถจะไปให้ถึงนิพพานได้ ถ้าปฏิบัติธรรมตามลำดับกันไป และลงมือได้ทันทีไม่ต้องรอจังหวะหรือโอกาสใดๆ”

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของบัญชา พงษ์พานิช

จากการสัมภาษณ์บัญชา พงษ์พานิช เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2547 ณ สนามบินดอนเมือง เขากล่าวว่าสังคมขณะนั้นผู้คนมักจะทำงานที่ส่วนกลาง ซึ่งเป็นระบบรวมศูนย์ แต่เขากลับเดินสวนกระแส กลับเข้ามาทำงานในท้องถิ่น จุดนี้คือวิธีคิดอย่างหนึ่งของเขาที่เห็นว่าอยากทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เพื่อท้องถิ่น เพราะท้องถิ่นคือสิ่งที่หล่อเลี้ยงสังคม บัญชายังมีวิธีคิดในลักษณะใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง เช่น เชื้อในเรื่องความดีและการทำดี การทำดีคือการไม่เอาเปรียบคนอื่นเอื้อเพื่อต่อสังคม นั่นเป็นที่มาของการก่อตั้งกลุ่ม “นาคร-บวรรัตน์” กระทั่งทุกวันนี้เขาทำงานอิสระเพื่อช่วยเหลือชุมชน ท้องถิ่น และศาสนา อย่างเต็มตัวโดยไม่ผูกพันกับระบบใด ๆ

วิธีคิดที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งที่ได้จากการสัมภาษณ์ คือ บัญชาได้ใช้แนวทางแห่งพุทธศาสนามาใช้กับชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงาน เขาจะทุ่มเทลงปฏิบัติให้เห็นผล และสรุปปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น เขาเปรียบว่าคล้ายคลึงกับไตรสิกขาอันประกอบด้วยศีล (ซึ่งคือการปฏิบัติ) สมาธิ (ซึ่งคือความจริงจังทุ่มเท) ปัญญา (ซึ่งคือการใคร่ครวญ) (บัญชา พงษ์พานิช , สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2547)

สาระสำคัญในปาฐกถานั้นบัญชากล่าวว่ เขาต้องการสื่อถึงความคิดที่ว่าความร่วมมือของอำนาจมิใช่ทางออกของสังคม สิ่งที่เหมาะสมและถูกต้องคือ การกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ ดังที่เขาได้นำเสนอไว้ในปาฐกถาว่า “ผมสรุปว่าระบบราชการนั้นมีใช้หนทางของการแก้ปัญหาเสียแล้ว เพราะในราชการเองนั้น ปัญหาเมีมากมายเหลือเกิน ... บางครั้งยังเป็นตัวสร้างปัญหาเสียด้วยซ้ำ ... ระบบราชการนั้นรวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลางมากเกินไป ...”

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของบัญชา พงษ์พานิช ในปาฐกถา “ก็เพราะรักแผ่นดินเกิด : คนรุ่นใหม่กับแรงบันดาลใจแห่งการทำงาน” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “ก็เพราะรัก ... แผ่นดินเกิด : คนรุ่นใหม่กับแรงบันดาลใจแห่งการทำงาน” สามารถวิเคราะห์หว่าหะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – scene – agency

บัญชาได้ใช้จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นฉาก (scene) สำคัญของปาฐกถาเพราะต้องการให้เห็นสภาพในหลาย ๆ ด้าน ของแผ่นดินเกิดของเขาว่าในปัจจุบันเกิดอะไรขึ้นบ้าง ตัวเขาสามารถจะทำ (act) อะไรได้บ้าง โดยการช่วยพัฒนา หรือแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามกำลังความสามารถของตน ซึ่งวิธีการ (agency) ที่ใช้นั้นคือ การตั้งกลุ่มนคร-บรรรตน์ ขึ้น เมื่อ 5 ปีที่แล้ว เพื่อดำเนินการด้านการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้การบรรยายที่มองให้เห็นภาพ เช่น เมื่อกล่าวถึงฉากของเมืองนครในด้านพระศาสนา เขาเล่าว่า “อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดท่านหนึ่งเคยปรารถนาจะหาพระดีสักองค์ได้ที่ไหนเพื่อไปกราบไหว้บูชาปรึกษาและศึกษาธรรมตลอดจนเพื่อขบคิดพัฒนาบ้านเมือง และก็หาคำตอบกันไม่ได้ ชาวเมืองเองก็สายหัว” ผู้ฟังจะรู้สึกถึงความรู้สึกที่เจืออยู่ในอารมณ์ผู้เล่าได้ว่าหดหู่ใจเพียงใด

Context ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ขณะนั้นความนิยมของสังคมและผู้คนต่างเห็นว่าระบบการรวมศูนย์เป็นสิ่งที่ดีงาม ทุกอย่างจึงไปกระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่ บัญชา พงษ์พานิช ได้นำประสบการณ์ชีวิตของเขาตลอดจนผลงานการพัฒนาเพื่อสื่อถึงการพัฒนาท้องถิ่นมาเรียบเรียงเป็นปาฐกถาเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบชีวิตอีกด้านหนึ่งที่มีคุณค่า และดูเหมือนจะมีความสุขกว่าการมองสังคมเพียงแค่อู่ที่ “เมืองหลวง”

Style องค์ปาฐกได้เล่าเรื่องราวชีวิต ประสบการณ์ รวมไปถึงเรื่องราวใกล้ตัวของเมือง นครศรีธรรมราช ซึ่งชี้ให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างเด่นชัด แทรกด้วยความ คิดเห็นส่วนตัวที่ให้ผู้ฟังถูกคิดได้อย่างน่าสนใจ เช่น เมื่อเล่าถึงทัศนคติในทางลบที่คนอื่นมีต่อชาว นครฯ ปัญหาเล่าว่า มีชาวนครกลุ่มหนึ่งเดินทางไปพักผ่อนที่จังหวัดภูเก็ตด้วยรถยนต์ส่วนตัว เมื่อ ไปถึงโรงแรม ได้รับคำตอบว่าห้องเต็ม ครั้นออกกรถย้ายไปจอดหลังโรงแรมที่พนักงานมองไม่เห็น ทะเบียนรถก็ได้ห้องพักทันที เรื่องนี้ฟังดูแล้วอาจจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องเล่าขำ ๆ แต่ก็หัวเราะไม่ออก เพราะผู้เล่าต้องการบอกว่าคุณนครถูกสังคมมองในทางลบอย่างไร หรือเมื่อปัญหาเล่าถึง ประสบการณ์ชีวิตเมื่อไปบวชที่สวนโมกข์ตอนนั้นเขามีปัญหาเรื่องภาระหน้าที่และภาระงาน มี ผู้หญิงคนหนึ่งนมีสการถามท่านพุทธทาสว่าเจ้านายไม่เห็นความดี แม้จะตั้งใจทำงานเพียงใด ท่าน ตอบซ้ำอยู่ 3 ครั้งว่า “มันเป็นเช่นนั้นเอง” เรื่องนี้เป็นการสอนที่ปัญญาชาบซึ่งใจมาก เขาได้นำมา เป็นตัวอย่างในช่วงท้ายของปาฐกถาเมื่อบรรยายถึงการบวชเรียนอยู่ 3 เดือน จนได้แนวทางชีวิต นับเป็นการยกตัวอย่างที่วางได้ถูกที่ถูกทาง มีส่วนช่วยน้อมนำอารมณ์ของผู้ฟังได้มาก

ปัญญา พงษ์พานิช เป็นองค์ปาฐกที่ได้แสดงให้เห็นว่าเขาเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีสำนึกรัก บ้านเกิดรักแผ่นดินเกิดมากมายเพียงใด เขากล่าวไว้จากการสัมภาษณ์ว่า หลังจากการปาฐกถา วลี “รักแผ่นดินเกิด” มีคนนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการนำปาฐกถา ขึ้นนี้ไปเป็นแบบเรียนของจังหวัด ในช่วงปี พ.ศ.2535 –2538 กระแสการรักถิ่นทวีความนิยมขึ้น มาก นี่จึงเป็นบทพิสูจน์ที่ไม่ต้องการคำอธิบายอันยืดยาวใด ๆ ว่าปัญญา และปาฐกถาของเขามี คุณค่าต่อสังคมเพียงใด

“อุดมคติของสามัญชนบนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย” ปาฐกถาของสามัญชนที่มีอุดม คติ

รสนา โตสิตระกูล เป็นองค์ปาฐกหญิงลำดับที่ 3 ของปาฐกถาโกมล คิมทอง ที่มีความ ชัดเจนในเรื่องของแนวทางการใช้ชีวิต วิธีคิด และผลงานที่ได้จากการปฏิบัติจริงของเธอ เธอทำงาน อยู่ในโครงการสมุนไพรรักษาเพื่อการพัฒนาตนเองมา 11 ปี และยังคงทำอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการ สนับสนุนจากมูลนิธิโกมล คิมทอง รวมไปถึงการทำงานด้านหนังสือ เช่น การแปล เป็นต้น รสนาได้ นำเสนอปาฐกถาเรื่องนี้โดยใช้มุมมองทางความคิด การวิพากษ์สังคมที่กำลังเผชิญวิกฤตได้อย่าง น่าสนใจ

เนื้อหาของปาฐกถา

รสนาได้ทำความถึงปาฐกถาครั้งที่ 1 บัวย อึ้งภากรณ์ ที่ให้นิยามของอุดมคติไว้ โดยเธอ กล่าวว่าคุณทั่วไปมักมองว่าอุดมคติเป็นเรื่องสูงส่ง ทำได้ยาก บ้างก็มองเลยไปว่าอุดมคติเป็นเรื่อง เพ้อฝัน

รสนาได้กล่าวว่าเหตุที่เธอใช้หัวข้อว่า “อุดมคติของสามัญชน” เธอนิยามคำว่า “สามัญชน” ว่าคือคนที่ไม่ม้อานาจอิทธิพลทางเศรษฐกิจหรือการเมือง ก่อนจะเชื่อมโยงเนื้อหาช่วงต่อไปว่าเธอเชื่อว่า **“สามัญชนในอดีตเป็นคนี่อุดมคติ”** คือการเข้าถึงนิพพาน ซึ่ง กลมกลืนไปกับวิถีชีวิตระบบคิด วิถีการบริโภค วิถีการผลิต ความเอื้อเพื่อเกื้อกูลของชาวบ้าน ที่มีได้มุ่งอามิสสินจ้าง แต่มุ่งหมายให้เป็นปัจจัยที่จะเข้าถึงนิพพาน เธอยกตัวอย่างของหอมแผนโบราณที่ไม่คิดค้ำรักษานอกจากดอกไม้ ฐูปเทียน ค่าไหว้ครูเพียงเล็กน้อย ส่วนถ้าคนไข้จะให้ของสมนาคุณกับหอมก็ถือว่าเป็นการเอื้อเพื่อตอบแทนกันมากกว่า รสนาเห็นว่า **“เป็นความฉลาดหลักแหลมของคนรุ่นก่อนที่สามารถทำให้อุดมคติทางนามธรรมอันสูงส่งกลายเป็นวิถีชีวิตของชุมชน”** หรือแม้แต่การยกตัวอย่างวิถีชาวบ้านที่ไปเก็บหน่อไม้จนหมด หรือจับปลาตัวใหญ่แล้วปล่อยลงสระ เพื่อ **“เหลือไว้ให้คนอื่นบ้าง เหลือไว้ขยายพันธุ์ ... เอาให้มันออกแม่แม่ลูกเกิด”** เธอใช้นี้คือ **“เศรษฐกิจที่ศันและนิเวศที่ศัน”** เป็นอุดมคติที่ชาวบ้านไม่คิดว่าเป็นอุดมคติ เพราะเขาคิด-ทำ กันมา เช่นนี้จนธรรมดาสามัญไปเสียแล้ว ผิดกับนักธุรกิจที่ร่ำรวยที่มักจะใช้คำพูดเพื่อเป็นข้ออ้างในการกอบโกยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเฉพาะตน เช่น นักธุรกิจสนามกอล์ฟพูดว่า **“เราจำเป็นต้องยอมสูญเสียมูลค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อมไปบ้างเพื่อแลกกับผลได้ในทางเศรษฐกิจ”** รสนากล่าวว่าเทียบไม่ได้กับวิถีคิดของสามัญชนในอดีต

เนื้อหาช่วงต่อไปรสนาชี้ให้เห็นการแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์มนุษย์ว่าปัจจุบันอยู่ใน **กัลยยุค** ซึ่งตรงกับยุคสังคมข่าวสารข้อมูลที่มีความเจริญทางเทคโนโลยีสูงสุด แต่แท้จริงกลับเป็นยุคที่ข่าวสารถูกบิดเบือนมากที่สุด **“เป็นยุคของการโฆษณาชวนเชื่อและสร้างมิจฉาที่ปฏิวัติวัฒนธรรมบริโภค และยุคนี้ก็เป็นยุคที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายมากที่สุด** ในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ แต่รสนาที่ใช้คำพูดว่า **“ถ้าคนในสังคมใฝ่หาสัจจะมากขึ้น สังคมก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปในทางดีขึ้นได้”**

เนื้อหาช่วงต่อมารสนาได้กล่าวถึงวิกฤตการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างละเอียดโดยเฉพาะในเรื่องของสิ่งแวดล้อมนั้น รสนาย้ำเป็นพิเศษ ทั้งนี้เป็นเพราะคนในสังคม **“มุ่งแสวงหาการบริโภคทั้งในปริมาณที่เพิ่มขึ้นและรูปแบบที่พิสดารขึ้น สิ่งแวดล้อมก็ยิ่งเลวร้ายลง เพราะสิ่งแวดล้อมมีขีดจำกัดในการรองรับความเน่าเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตและการบริโภค”** และการที่จะมารอให้ **“สถาบัน”** ต่าง ๆ มาช่วยแก้ปัญหาก็เป็นเรื่องทีลำบากเพราะ **“สถาบันเป็นตัวทำลายการพึ่งตนเองของชาวบ้าน เพราะสถาบันผูกขาดการแก้ปัญหา ทำให้ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง”**

“การปฏิบัติทางจิตสำนึกของสามัญชน” คือทางแก้ปัญหาที่รสนากล่าวไว้ในปาฐกถา โดยวิธีการหนึ่งนั่นคือการใช้ “สติ” ในวิถีชีวิต วิธีการบริโภค สติจะช่วยเปลี่ยนแปลงวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ได้ “สามัญชนคนธรรมดาต้องลุกขึ้นมาร่วมมือกันแก้ไขปัญหา แก้ไขวิกฤตการณ์ สามัญชนคนธรรมดาอาจจะไม่มีอำนาจมากมาย แต่ว่าสามัญชนก็สามารถทำอะไรได้บ้าง” เช่น การเลือกหรือไม่เลือกบริโภคสิ่งที่ทำลายสภาพแวดล้อม หยุดใช้สารเคมี หยุดใช้โฟม ลดการใช้พลาสติก เป็นต้น

ช่วงท้ายของปาฐกถารสนาได้ยกตัวอย่าง ชาวญี่ปุ่น 4 คน ที่เคยเป็นคนอยู่ในระบบแต่ปัจจุบันกับคิดค้นทางเลือกใหม่ให้กับชีวิต เช่น จากนักวิทยาศาสตร์มาเป็นชาวนา หรือเน้นการทำเกษตรธรรมชาติ วิถีปฏิบัติเหล่านี้เป็นสิ่งที่รสนาสนับสนุน และสรุปไว้ว่า “ขบวนการของสามัญชนควรอยู่นอกระบบสถาบัน และไม่ควรมุ่งแสวงหาอำนาจในระบบ”

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของรสนา โดสิตระกูล

รสนา โดสิตระกูล ใช้วิถีคิดที่ลุ่มลึกรอบด้านมองปัญหาอย่างแยกแยะ และชี้ให้เห็นวิธีแก้ไขอย่างเข้าถึงปัญหา นอกจากนี้เธอยังใช้การวิพากษ์สังคมอย่างแหลมคมอีกด้วย สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นในปาฐกถา เช่น ตอนที่เธอเปรียบเทียบวิถีคิดของชาวบ้านที่ไม่เก็บหน่อไม้ทั้งหมดปล่อยปลาตัวใหญ่ลงสระ กับวิถีคิดของนักธุรกิจสนามกอล์ฟ ว่าเป็นความแตกต่างอย่างใหญ่หลวง ชาวบ้านมิได้มุ่งหวังผลทางเศรษฐกิจ “ไม่เคยกล่าวว่าขอให้สิ่งนี้เป็นปัจจัยไปสู่การเป็น ส.ส. หรือนายกรัฐมนตรี แม้จุดมุ่งหมายจะหวังในอุดมคติสูงสุดที่เป็นนามธรรมก็สามารถเชื่อมโยงกับโลกทางวัตถุธรรมอย่างกลมกลืน” เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความคิดในเชิงลบของรสนาที่มีต่อกลุ่มหรือบุคคลที่มุ่งหวังผลประโยชน์ในสังคมแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ปรากฏในปาฐกถาในตอนที่กำลังกล่าวถึงการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม รสนาได้กล่าวถึงบริษัทผงซักฟอกว่า “ข้าพเจ้าคิดว่าหากบริษัทผงซักฟอกที่ประเทศไทยโฆษณาว่าจะสร้างฝันที่เป็นจริง มีความจริงใจที่จะสร้างฝันให้เป็นจริง ไม่ใช่เพียงโฆษณาชวนเชื่อละก็ ก็จงเลิกใช้ฟอสเฟตในผงซักฟอกเสีย เพราะว่าฟอสเฟตเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้น้ำเน่าและทำให้แม่น้ำคูคลองต่าง ๆ เน่าเหม็น” ซึ่งเป็นวิถีคิดที่แสดงถึงความกล้าที่จะคิดโดยไม่ขลาดกลัวต่อกระแสทุนนิยมแม้แต่บ่อย

รสนายังมีวิถีคิดที่แสดงถึงการใช้พุทธศาสนาเป็นแนวทาง คือ การเสนอวิธีการแก้วิกฤตที่เกิดโดยใช้ “สติ” เธอยกตัวอย่างพุทธวจนะว่า “การคุ้มครองตนเท่ากับการคุ้มครองผู้อื่น” โดยใช้สติของเราของเรานำทางเพื่อให้รู้เท่าทันชีวิตของเรา เช่น ถ้าเรามีสติและหมั่นพิจารณาว่าวิธีการบริโภคและการดำเนินชีวิตของเรา มีส่วนในการทำลายสิ่งแวดล้อมหรือไม่ และพยายามหลีกเลี่ยง

เลี้ยง เราก็สามารถจะแก้ไขปัญหา การคุ้มครองตนเองในลักษณะนี้เท่ากับเป็นการคุ้มครองผู้อื่นด้วย

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของรสนา ไตสิดระกูล ในปาฐกถา “อุดมคติของสามัญชนบนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “อุดมคติของสามัญชนบนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย” สามารถวิเคราะห์วาทะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

รสนาได้พยายามนำเสนอแนวคิดสำคัญ คือ อุดมคติของสามัญชน (act) นั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องเสริมสร้างให้คนในสังคม (agent) ต้องมีโดยใช้วิธีการ (agency) แห่งการปฏิบัติทางจิตสำนึกแห่งสามัญชนเพื่อให้วิกฤตในสังคมที่กำลังเกิดขึ้นนั้นมีแนวทางแก้ไขที่ชัดเจนขึ้น โดยรสนาได้อธิบายไว้ว่า อุดมคติของสามัญชน คือ **“การได้เข้าถึงนิพพานอันเป็นความจริง ความงาม และความดีสูงสุดของสังคมไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน”** แต่ทุกวันนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางยุคสมัยทำให้คนในสังคมขาดอุดมคติเหล่านี้ วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ เป็นกลียุค เป็นมิลลัสตัญญูในรูปแบบของสงคราม การแย่งชิงผลประโยชน์ คนรวยคนจนมีช่องว่างต่อกันมากขึ้น คนส่วนใหญ่อดอยาก หิวโหย สูญเสียที่ทำกิน วิธีการแก้ไขปัญหาก็ที่รสนาเสนอนั้นสามารถปฏิบัติได้จริง และที่สำคัญอีกประการหนึ่งในวิธีการปฏิบัติ รสนาได้เสนอให้คนเลิกพึ่งพิงระบบ เพราะทำให้ชาวบ้านไม่ได้พึ่งตนเอง สร้างทัศนคติยอมจำนนให้ประชาชน **“การแก้ปัญหาในเวลานี้จึงต้องการสำนึกใหม่ที่ก้าวพ้นกรอบความคิดแบบสถาบัน”**

Context รสนา ไตสิดระกูล ได้ใช้ปาฐกถาเรื่องนี้เพื่อตอบโต้กับสภาพการณ์อันเรียกว่า “วิกฤต” ของสังคมไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม ว่าเกิดเพราะรูปแบบสังคมที่แปรเปลี่ยนไป ดังนั้นเราต้องพลิกฟื้นอุดมคติแห่งสามัญชนขึ้นมาอีกครั้ง นับเป็นการเสนอแนวคิดที่เฉียบคม มีลักษณะการวิพากษ์สังคมอยู่ด้วยเพราะขณะนั้นสังคมมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงมาก มีความเจริญเติบโตทางวัตถุ และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ทุกคนกำลังตื่นเต้นโดยหลงลืมกับผลกระทบที่กำลังจะเกิดขึ้นตามมา

Style รสนาจัดเป็นคนที่กำลังคิด กล้าเสนอสิ่งใหม่ ซึ่งทำให้ปาฐกถาของเธอมีน้ำหนัก น่าสนใจ เธอใช้ภาษาหรือการเปรียบเทียบที่แหลมคม เช่น เมื่อกล่าวถึงการที่คนในสังคมติดกับ โฆษณา ซึ่งเป็นลักษณะการชวนเชื่อสร้างสิ่งที่ไม่จำเป็นให้กลายเป็นสิ่งจำเป็นได้ เธอยกตัวอย่าง สโลแกนโฆษณาชุดหนึ่งที่ว่า “กินไม่ได้ แต่เท่” ว่าเป็นการสนับสนุนทัศนคติให้นิยมในของที่ไม่ จำเป็น โดยเธอยกคำกล่าวของป๊วย อึ้งภากรณ์ ที่เคยพูดว่าอุดมคติกินไม่ได้ “**ทำไมเราไม่ลองพูด ว่า อุดมคติกินไม่ได้ แต่เท่ บ้างละ ถ้าหากเราเห็นว่าอุดมคติกินไม่ได้แต่เท่ มันน่าจะเป็น ผลดียิ่งกว่าการที่เห็นว่ายาดับกลิ่นตัวเป็นของเท่มิใช่หรือ**” หรือแม้แต่การยกตัวอย่างชาว ญี่ปุ่นที่ตกหลงใจเป็น “คนนอกระบบ” ก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจช่วยทำให้ผู้ฟังเห็นว่าสำนึกนี้เป็นสิ่งสากล เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้ผู้ฟังได้อย่างหนักแน่น

รสนา และปาฐกถาเรื่องนี้ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าสามัญชนสามารถสร้างอุดมคติเพื่อ สร้างสรรค์ความงามอกงามให้สังคมได้อย่างไม่ยากเย็น เพียงแค่ตั้งใจและมุ่งมั่นทำเท่านั้น รสนา ไตลี ตระกูล ได้ถ่ายทอดเนื้อหาด้วยความตั้งใจ ไข่มุมมองและความคิดที่ผ่านการกลั่นกรองมาอย่าง รอบด้าน อุดมคติเช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่มีความหมายและไม่ใช่อะไรเพื่อฝันหรือสูงส่งจนสามัญชนทำไม่ได้

“จะยังชีวิตที่ดีได้หรือ?” ปาฐกถาที่ทวงถามถึงอุดมคติ

โสภณ สุภาพงษ์ เป็นนักอุตสาหกรรมน้ำมัน ที่มีจิตใจรับใช้เพื่อนมนุษย์ ให้ความสำคัญใน เรื่อง “คน” เช่น เด็กเร่ร่อน เขาเป็นแบบอย่างของนักธุรกิจที่มีชีวิตเพื่อมนุษยธรรม มิใช่เพื่อหวัง ผลประโยชน์ แนวคิดเพื่อสังคมปรากฏในปาฐกถาโกลด์ คิมทอง ในครั้งนี้อย่างเด่นชัด

เนื้อหาของปาฐกถา

โสภณ เริ่มต้นปาฐกถาด้วยการบอกเล่าว่าเขาไม่รู้จักโกลด์ คิมทอง มาก่อน แต่เมื่อได้ฟัง เรื่องราวชีวิตของเขาแล้ว ทำให้โสภณตั้งคำถามว่า “ใครกันแน่ที่ตาย” ทั้งนี้เป็นเพราะโกลด์ตายไป แล้ว 20 ปี แต่ยังมีคนรู้จักและยึดแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ขณะที่ตัวเขายังมีชีวิตอยู่ แต่ไม่เห็น มีใครรู้จักหรือยึดแบบอย่างในชีวิตเท่ากับโกลด์ โสภณได้ตั้งคำถามถึงเรื่องของความตาย อุดมคติ ชีวิต และจินตนาการ

เขากล่าวอย่างใคร่ครวญว่าความตายเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้เที่ยงธรรม แต่เขาได้ย้ำว่า “**ชีวิต ก่อนตาย**” นั้นสำคัญกว่าความตายและเห็นว่าเรื่องราวของอุดมคตินั้นสำคัญตรงที่ว่า “**เราจะใช้ มันอย่างไร แล้วมันอยู่ตรงไหน อยู่ส่วนไหนของชีวิต**” เขาได้ให้ข้อคิดที่น่าสนใจว่าอุดมคตินั้น เกิดจากจินตนาการบางอย่างของคนที่จะยึด “**ความดีความงามเพื่อการดำเนินชีวิต**” เพื่อผู้คน

หรือสังคมที่ด้อยกว่า ซึ่งเขาได้ฉายสไลด์เกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนหรือโสเภณีเด็กให้ผู้ฟังได้เห็น เราควรช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่าในสังคมเช่นนี้ โสภณได้ย้ำอย่างเด่นชัดในตอนท้ายว่า อุดมคติต้องอยู่กับ “ความจริง” ด้วย มีสติแจ่มใสเพราะสติทำให้เราไม่หลงไปกับอารมณ์ต่าง ๆ ต้องมีความพอดีอยู่กับน้ำใจให้มาก ๆ

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของโสภณ สุภาพงษ์

ปาฐกถา “จะยังชีวิตที่ดีได้หรือ?” เป็นการตั้งคำถามที่น่าสนใจและสื่อให้เห็นถึงวิถีคิดขององค์ปาฐกได้ดี เพราะจากปาฐกถาพบว่าโสภณมีวิถีคิดที่รอบด้าน มักนิยมตั้งคำถามกับความ เป็นไปของชีวิตและพยายามหาคำตอบนั้น ๆ อย่างตั้งอกตั้งใจ โดยมีวิจารณ์ญาณใคร่ครวญอย่าง ดี เช่น “ใครกันแน่ที่ตาย” เป็นคำถามที่ชวนให้คิดว่าโกลมตายไป 20 ปี แต่แนวทางปฏิบัติของเขา ไม่ได้ตายไปจากสังคม “ความตายคืออะไร” “เราใช้อุดมคติอย่างไร” “ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีอุดมคติที่ ดีหรือเปล่า” คำถามเหล่านี้ตั้งขึ้นมาแล้วโสภณก็สืบเสาะค้นคว้าของคำตอบโดยพิจารณาจากสิ่ง ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การที่เขาทำงานเพื่อเด็กเร่ร่อน ทำให้เขาพบว่าชีวิตและอุดมคตินั้น คือเราต้องอยู่ช่วยผู้ที่ด้อยกว่าเหล่านี้ “เราจะเริ่มเข้าใจขึ้นว่าไม่ใช่อยู่เพื่อเราแล้ว เราจะอยู่ เพื่อเขา ใครที่มีอุดมคติควรจะคิดว่า อุดมคติที่ดีเฉย ๆ นั้น อยู่ไม่ได้”

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของโสภณ สุภาพงษ์ ในปาฐกถา “จะยังชีวิตที่ดีได้หรือ?” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “จะยังชีวิตที่ดีได้หรือ?” สามารถวิเคราะห์หาทะเล่ได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้า และ ทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์ได้ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – purpose

โสภณ สุภาพงษ์ นำเสนอเรื่องราวของชีวิตคนที่มีอุดมคติ (agent) ในรูปแบบของสังคม ปัจจุบันว่าเขาสามารถทำอะไร (act) ได้บ้างเพื่อจะก้าวไปถึงสิ่งที่ตั้งถามในชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์ (purpose) อย่างไร

โสภณ มักเน้นในองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้ประกอบด้วยข้อมูลส่วนต่าง ๆ ในปาฐกถาค่อน ข้างเด่นชัด เช่น เมื่อกล่าวถึงโกลม คิมทอง (agent) ว่าการที่เขาทำความดี ทำเพื่ออุดมคติ (act) โดยมุ่งหวังให้สังคมดีงาม หรือ การยกตัวอย่างพระเยซู (agent) ว่ายอมตาย (act) นั่นก็เพื่อช่วยคน ให้พ้นทุกข์ (purpose) เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นพลังในชีวิตก่อนตายของคนว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก หรือ

ในส่วนที่เขากล่าวถึงการที่เราสามารถช่วยเหลือเด็ก ๆ ได้ด้วยโอกาสต่าง ๆ ได้ด้วยมุ่งหวังให้สังคมดีงามนั้น ก็เป็นสิ่งที่สมควรกระทำ **“ความจริงที่ว่าผู้ทุกข์ยากกว่าเรามากนักท่ามกลางสังคมเห็นแก่ตัว ใช้อำนาจ ใช้จ่ายเงิน ... อุดมคติไม่ใช่เรื่องใหญ่เลย เรื่องใหญ่คือเด็ก ๆ พวกนี้จะอยู่ได้อย่างไร...”** ก็เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่าโสภณให้ความสำคัญกับ act – agent – purpose มากเพียงใด

Context จากปาฐกถาช่วงหนึ่งนั้นได้ชี้ให้เห็นสภาพของสังคมไทยที่กำลังอยู่ในภาวะขาดสติ สังคมแปรปรวนอย่างไร **“เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ ปีที่แล้ว เกิดเรื่องในบ้านเมือง อาจารย์หมอบริเวณใต้เดือนไว้ตอนหนึ่งว่าขอให้เจริญสติ ทุกคนก็หัวเราะด้วยสติมันก็พาเรามาปีหนึ่งแล้วอย่างไม่มีสติ มันมีแต่สติ ... สติครับ”** โสภณกำลังทำความเข้าใจถึงความถึงเหตุการณ์ที่รศช.ทำการรัฐประหารรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และหลังจากนั้นบ้านเมืองวุ่นวาย ชีวิตของผู้คนก็ลำบาก สังคมกำลังต้องการหลักยึดที่แข็งแกร่ง ปาฐกถานี้จึงสะท้อนความคิดอ่านและการมองสังคมรวมไปถึงหลักยึดดังกล่าวได้อย่างเด่นชัด

Style โสภณ สุภาพงษ์ ได้สร้างความเป็นกันเองกับผู้ฟังด้วยภาษาพูด มีการยกตัวอย่างเรื่องราวต่าง ๆ ที่เขาไปพบเห็นนำมาถ่ายทอดหรือสอดแทรกทัศนะส่วนตัวเองไปอย่างน่าสนใจ เช่น เขาเล่าว่าเมื่อไปสัมมนาที่โรงแรม ขณะนั่งกินข้าวอยู่พอเงยหน้าขึ้นมาก็เห็นว่ามีผู้หญิงมาเดินผ่านเดินบนโต๊ะ เทปจะแก้ม้าเดิน เขาบอกว่า **“เออ!อาหารกลางวันเดี๋ยวนี้ต้องดูคนแก้ม้าเดินแล้วกินไปด้วย”** หรือการวิพากษ์สังคมมีให้เห็นในคำพูดที่ว่า **“ผมว่าประกวดนางงามนี้แยกว่าประกวดหมา เพราะนางงามประกวดแต่กายเหมือนไม่เป็นคน ประกวดหมานั้นยังประกวดความจำ ประกวดความสามารถกระโดดให้ดู ทำอะไรให้ดู แต่ประกวดนางงามนี้ไม่ได้ทำอะไรเลย แค่นั่งเฉย ๆ อย่างนั้นยังไม่นับว่าเป็นชีวิต”** นอกจากนี้โสภณยังฉายสไลด์ที่เกี่ยวข้องกับเด็กเร่ร่อนและโสเภณีเด็ก ซึ่งช่วยทำให้ผู้ฟังติดตามปาฐกถาด้วยความสนใจ สร้างสีสันและช่วยให้นม่นำอารมณ์ของผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

โสภณ สุภาพงษ์ เป็นองค์ปาฐกที่มีสำเนียงรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งคือความหมายหนึ่งของอุดมคติ และได้ถ่ายทอดเนื้อหา ความคิด เพื่อสร้างสรรค์สังคมออกมาเป็นปาฐกถาที่ดี มีคุณค่า และช่วยให้สังคมแสวงหาคุณภาพชีวิตที่ดีที่จะเกิดขึ้นได้จากความมุ่งมั่นในการทำความดี นั่นเอง

จากปาฐกถาโกมล คิมทอง ขององค์ปาฐกทั้ง 10 ท่าน (7 เรื่อง) ในปริบททางสังคมและการเมืองช่วงก่อนเศรษฐกิจเฟื่องฟู 2529 – ก่อนพฤษภาคม 2535 สามารถสรุปภาพรวมในส่วนของเนื้อหา วิถีคิด และกลวิธีการโน้มน้าวใจ ได้ตามตารางที่ 4 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4

องค์ปาฐก	เนื้อหาของปาฐกถา	วิธีคิด	กลวิธีการโน้มน้าวใจ
วิบูลย์ เข็มเฉลิม	บอกเล่าประสบการณ์การทำงานผลิตแบบพึ่งตนเองว่าทำให้ชีวิตของเขาดีขึ้น เป็นการเดินออกจากสายพานชีวิตแบบเดิมที่เป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม	มองปัญหาอย่างจริงจัง เน้นการคิดเพื่อให้สามารถปฏิบัติได้จริง และสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา คือ สันโดษ	1. มุ่งเน้น act – agent – agency ที่ว่าการใช้ชีวิตแบบเดิมทำให้ชีวิตประสบปัญหาในฐานะคนเขาจึงหาทางออกด้วยวิธีการที่เหมาะสม 2. ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มุ่งการอธิบายรายละเอียดให้เห็นภาพที่เด่นชัด
สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ สุพจน์ อิศวพันธุ์ธนกุล	- ปัญหาสาธารณสุข และวิธีแก้ไขที่มีประสิทธิภาพ - ควรใช้หลักแห่งสิทธิมนุษยมาเป็นหลักในการเสริมสร้างสุขภาพที่ดี - คุณประโยชน์ของการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรค	มองปัญหาอย่างลุ่มลึก รอบด้าน คิดเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธศาสนา	1. มุ่งเน้น act – agent – agency โดยเน้นว่าในฐานะคนเราจะทำอย่างไรเพื่อช่วยให้วิกฤตการณ์สาธารณสุขคลี่คลายลง โดยเสนอทางออกในแง่มุมต่าง ๆ 2. ใช้ภาษาและการบรรยายที่เข้าใจง่าย มีข้อมูลเชิงวิชาการทางสาธารณสุขที่ลึกซึ้งพร้อมทั้งทักษะเชิงวิเคราะห์สังเคราะห์
ศิริชัย นฤมิตรเวชการ เดชา ศิริภัทร	- แนวทาง 3 เพิ่ม 3 ลด จะช่วยให้กรุงเทพฯดีขึ้น - ความงามของชนบทที่เกิดจากความสัมพันธ์ของระบบนิเวศน์และการเกษตรกรรมนั้นยังมีอยู่	เน้นให้เห็นปัญหาและแนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม สอดแทรกความคิดเห็นส่วนตัวที่ได้จากประสบการณ์โดยใช้กรอบการสร้างสรรค์สังคม	1. มุ่งเน้น act – agent – agency ที่กล่าวถึงการใช้ชีวิตในเมือง-ชนบท และการแก้ไขปัญหาสังคมที่เป็นรูปแบบเฉพาะของแต่ละสังคม 2. ใช้ภาษาเรียบง่าย เน้นการบรรยาย มีข้อมูลรอบด้าน
สรรพสิทธิ์ คุ้มพืประพันธ์	การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยนั้นประชาชนต้องมีความกล้าในการรับข้อมูลข่าวสาร มีวิจารณ์ญาณ และมีองค์กรเอกชนเข้ามามีบทบาทในการรักษาผลประโยชน์ของประชาชนด้วย	คิดอย่างลุ่มลึก มองปัญหาและสังคมต่าง ๆ อย่างรอบด้าน เสนอแนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม มีหลักการที่ดี	1. เน้น act – agent – agency โดยชี้ให้เห็นว่าประชาชนควรมีส่วนร่วม มีสิทธิ์มีเสียงในการปกครองประเทศ และรวมตัวกันเป็นเครือข่าย 2. ให้นำหนักกับข้อมูล ยกตัวอย่างบุคคลที่เป็นที่รู้จัก เช่น พุทธทาสภิกขุ

ตารางที่ 4 (ต่อ)

องค์ปาฐก ปัญหา พงษ์พานิช	เนื้อหาของปาฐกถา	วิธีคิด	กลวิธีการโน้มน้าวใจ
รสนา โตสิตระกูล	ท่ามกลางสภาวะที่วิกฤต ควรปลูกจิตสำนึกแห่งสามัญชน ขึ้นมาเพื่อให้สังคมดีขึ้น โดยใช้ “สติ” ในวิถีชีวิต วิถีการบริโภค	มีความคิดทวนกระแส ใช้แนวทางพุทธศาสนา มาใช้กับชีวิต ประจำวันและการทำงาน	1. เน้น act – agent – agency โดยเสนอว่าในฐานะคน ท้องถิ่น เราจะสามารถพัฒนาท้องถิ่นโดยวิธีการส่งเสริม ด้านวัฒนธรรม ศาสนา ฯลฯ ผ่านกิจกรรมของ “นาคร – บวรรัตน์” 2. ใช้การเล่าเรื่องพร้อมการยกตัวอย่าง
โสภณ สุภาพงษ์	อุดมคตินั้นอยู่ที่เราจะใช้มันอย่างไร เพื่อสร้างสรรค์สังคมเพราะ ทุกวันนี้สังคมและผู้คนที่ด้อยโอกาสมีอยู่มาก และเราควรอยู่ กับความจริง มีสติ	มีความลุ่มลึก มองปัญหาอย่างแยกแยะ ชี้ให้เห็นปัญหาอย่างเข้าถึง มีการวิพากษ์สังคม อย่างแหลมคม รวมทั้งใช้พุทธศาสนาเป็น แนวทาง	1. มุ่งเน้น act – agent – agency คือ อุดมคติของ สามัญชนนั้นจะเกิดขึ้นได้ ถ้าคนในสังคมใช้วิถีการปฏิบัติ ทางจิตสำนึกแห่งสามัญชน 2. มีการแสดงทัศนคติส่วนบุคคลที่น่าสนใจสะท้อนให้ เห็นถึงการวิพากษ์กระแสบริโภคนิยมผ่านทางกา ยกตัวอย่าง 1. มุ่งเน้น act – agent – agency เพื่อจะกล่าวถึงคนใน สังคมสามารถช่วยเหลือผู้อื่นหรือมีอุดมคติได้ด้วยการ ทำงานเพื่อส่วนรวม-ตระหนักถึงสังคมให้มาก 2. ใช้ภาษาพูดเพื่อสร้างความเป็นกันเอง ใช้สื่อ (สไลด์) เพื่อสร้างความน่าสนใจ

จากตารางที่ 4 พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สภาพสังคม มีผลต่อเนื้อหาของ ปาฐกถา องค์ปาฐกเป็นตัวแทนในการสื่อความคิดเกี่ยวกับ “คุณภาพชีวิต” ของผู้คน ไม่ว่าจะเป็น ในด้านความเป็นอยู่ สุขภาพ เสรีภาพ และการเผชิญอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงรอบด้าน เป็น ภาพสะท้อนของความคิดว่า ความเจริญทางวัตถุที่สังคมกำลังตื่นเต็นั้นนำไปสู่ปัญหาและอุปสรรค มาสู่สังคมจนทำให้คุณภาพชีวิตที่ดั่งงามแปรเปลี่ยนไป วิธีคิดขององค์ปาฐกทุกท่านเป็นการมอง ปัญหาที่รอบด้าน ลุ่มลึก เน้นการปฏิบัติได้จริง กลวิธีการโน้มน้าวใจจากทุกท่านมุ่งเน้น act – agent – agency เพื่อสื่อให้เห็นว่า ทั้งการกระทำ คน และวิธีการ นั้นสามารถนำไปสู่วัตถุประสงค์ สำคัญได้ ใช้ภาษาเข้าใจง่าย เน้นข้อมูลที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ

4. บริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังพฤษภาคม 2535 – วิฤตเศรษฐกิจ 2540

เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ : บาดแผลความอัปยศ

การขึ้นสู่อำนาจของพลเอกสุจินดา คราประยูร ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นประสบ ปัญหาสำคัญในหลายด้าน เช่น 1) ขาดความชอบธรรมทางการเมือง แม้จะไม่ขัดรัฐธรรมนูญในการเข้าสู่อำนาจ 2) ขาดความน่าเชื่อถือเนื่องจากไม่รักษาคำมั่นสัญญา 3) ขาดฐานประชาชน สนับสนุนมีแต่ทหารและวุฒิสมาชิก 4) ไม่มีโอกาสสร้างผลงานให้ปรากฏเพื่อสร้างความชอบธรรม (สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุรพล มุละดา, 2544 : 90)

ประชาชนจำนวนมากเริ่มต่อต้าน ซึ่งบุคคลที่ร่วมในการคัดค้านในเหตุการณ์นี้ส่วนหนึ่งคือ คนหนุ่มสาวเมื่อครั้งเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่บัดนี้เติบโตมีหน้าที่การงานเป็นผู้ใหญ่แล้ว ผูกพันต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยและตระหนักถึงภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อการทำธุรกิจของตนถ้า ระบบการเมืองแบบเปิดถูกหันเหไปจากทิศทางที่จะอำนวยโอกาสให้ทุกคนเสมอภาคในการ ประกอบธุรกิจ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2546 : 285) ผู้นำการประท้วงคือพลตรีจำลอง ศรีเมือง ผู้เคยมี ความขัดแย้งกับพลเอกสุจินดา คราประยูร มาแล้วเมื่อ 1 เมษายน 2524 เหตุการณ์ “พฤษภา ทมิฬ” ที่เกิดขึ้นเมื่อ 17 – 20 พฤษภาคม 2535 นั้น เป็นปฏิกิริยาของประชาชนต่อกระบวนการทาง การเมืองที่พยายามยึดอำนาจรัฐแบบเก่า และสิ่งที่ผู้มีอำนาจมองข้ามคือการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ในเทคโนโลยีข่าวสาร และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งขยายขอบข่ายกว้างไปจากเดิม เรียกว่า เป็น “มือบรกดแก้มือบมือถือ” ผู้คนจำนวนแสนบีบให้ประธานสภาผู้แทนราษฎร คือ อาทิตย์ อุไร รัตน์ ประกาศแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อให้พลเอกสุจินดาพ้นจากตำแหน่งโดยไม่เสียเกียรติภูมิ แต่ วันรุ่งขึ้น ผู้นำในรัฐบาลปฏิเสธร่างแก้ไขดังกล่าว ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้ประชาชน “สมาพันธ์ ประชาธิปไตย” เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาจากองค์กรประชาชน 50 องค์กร มีแกนนำ เช่น พลตรี

จำลอง ศรีเมือง ประทีป อึ้งทรงธรรม ฮาตะ สันต์ หัตถิรัตน์ เหวง โตจิราการ เป็นต้น เป็นตัวแทนของประชาชนเข้าพบพลเอกสุจินดา ต่อมาพลเอกสุจินดาสั่งให้กองทัพสลายการชุมนุมโดยการยิงปืนเข้าใส่ฝูงชน เกิดเป็นเหตุการณ์สังหารประชาชนกลางเมืองกรุงเทพฯ จนในวันที่ 20 พฤษภาคม 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พลเอกสุจินดา และพลตรีจำลองเข้าเฝ้าและให้ยุติเหตุการณ์ทั้งหมด ประธานสภาผู้แทนราษฎรฯ ทูลเกล้าฯ แต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน กลับเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง (เหวง โตจิราการ, 2544 : 143)

แก้ไขรัฐธรรมนูญ : งานเร่งด่วนเพื่อประชาธิปไตย

ประเด็นสำคัญของการเรียกร้องให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ คือ ให้นายกรัฐมนตรีต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพราะจะกีดกันมิให้ทหารซึ่งไม่ใช่ส.ส.มาดำรงตำแหน่ง และอีกประเด็นหนึ่งคือ ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภา เพราะประธานรัฐสภาจะเป็นผู้นำที่บุคคลกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งจะมีลักษณะเป็น The Game of Number คือ วิธีที่จะเข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คือ การทำให้พรรคได้รับชัยชนะสูงสุดเพราะจะมีโอกาสจัดตั้งรัฐบาล และหัวหน้าพรรคนั้นจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (ลิขิต ธีรเวคิน, 2546 : 285)

บรรยากาศการเมืองและรัฐบาล : หนี้สินและความสับสน

ลิขิต ธีรเวคิน (2546) ได้อธิบายเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองในช่วงเวลาหลังจากนี้ไว้ดังนี้

รัฐบาลนายชวน หลีกภัย

หลังการเลือกตั้งทั่วไปพรรคประชาธิปัตย์เป็นพรรคที่ได้รับคะแนนเสียงสูงสุด นายชวน หลีกภัย ซึ่งเป็นพลเรือน ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

สิ่งซึ่งเกิดขึ้นภายใต้การบริหารของนายชวน หลีกภัย 2 ปี 7 เดือน ก็คือการทำให้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์เป็นไปตามกระบวนการของรัฐธรรมนูญฉบับปี 2534 เหตุการณ์ทางการเมืองในระหว่าง 2 ปี 7 เดือนนั้นก็ก็เป็นไปตามปกติ มีการเรียกร้องทางการเมืองในหลาย ๆ ด้าน มีความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายค้านและฝ่ายรัฐบาล และในพรรคร่วมรัฐบาล แต่ที่สำคัญที่สุดเศรษฐกิจพังสบู่ที่เกิดขึ้นในยุคพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ถูกกระทำให้ถึงจุดสุดขีดด้วยการเปิดเสรีทางการเงินขึ้นที่เรียกว่า BIBF หรือ Bangkok International Banking Facilities โดยยกเลิกการจำกัดการนำเงินตราเข้าออก ความคาดหวังคือ

การเปิดเสรีดังกล่าวจะนำไปสู่ความพลวัตของการประกอบธุรกิจ และประเทศไทยอาจจะเป็น ศูนย์กลางทางการเงินของภูมิภาคได้

แต่ข้อที่ถือได้ว่าเป็นข้อผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงก็คือ การเปิดเสรีดังกล่าวมิได้เปิดเสรีใน ส่วนที่เกี่ยวกับอัตราแลกเปลี่ยนซึ่งควรจะปล่อยให้ลอยตัวตามสภาพเศรษฐกิจ แต่กลับกำหนด ให้อัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทคงที่ ในขณะที่เดียวกันนักธุรกิจก็ได้มีการกู้เงินจากต่างประเทศโดยการ กู้ระยะสั้นด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำการกู้เงินดังกล่าวกระทำได้อย่างเสรีทั้งเอกชนและสถาบันการเงิน การไหลบ่าเข้ามาของเงินดอกเบี้ยต่ำได้นำไปสู่การลงทุนในกิจกรรมซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่การ บริโภค เช่น บ้านจัดสรร อาคารสำนักงาน สนามกอล์ฟ และสถานบริการต่าง ๆ เช่น โรงพยาบาล เอกชน นอกเหนือจากนั้นก็มีการลงทุนด้วยการซื้อหุ้น ฝากธนาคารกินดอกเบี้ย การใช้จ่ายที่ ฟุ่มเฟือย

สิ่งซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือฟองสบู่ฟองโตขึ้นอย่างขนานใหญ่ ยุคทองหรือความพลวัตที่ มองเห็นนั้นเป็นของปลอมซึ่งไม่ได้เกิดจากการผลิตทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริง จำนวนคนไม่น้อย หลงระเหิงในความร่ำรวยที่เกิดจากฟองสบู่ เกิดความชะล่าใจและเกิดความฝันเฟื่องว่าสังคมไทย กำลังก้าวไปสู่การเป็นนิคส์ (Newly Industrialized Countries – NICs) และจะเป็นมหาอำนาจ ในทางเศรษฐกิจ อันตรายที่เกิดขึ้นไม่มีใครให้ความสนใจใส่ใจอย่างแท้จริง หนี่ระยะสั้นซึ่งถูกโดย เอกชนได้ทำให้การก่อกำเนิดโดยภาครัฐในอดีตเป็นส่วนใหญ่ นั้นกำลังกลับสัดส่วนโดยหนี่เอกชนมี มากกว่าหนี่ภาครัฐ และหนี่เอกชนส่วนใหญ่เป็นหนี่ระยะสั้นต้องใช้คืนภายใน 5 ปี ด้วยเงินตรา ต่างประเทศ

ภายใต้การบริหารของนายชวน หลีกภัย ได้มีการเรียกร้องให้มีการพัฒนาระบบการ ปกครองแบบประชาธิปไตยด้วยการปฏิรูป ซึ่งนอกเหนือจากการแก้ไขประเด็นสำคัญหลัง เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ก่อนหน้านั้นก็มีความพยายามแก้ไขรัฐธรรมนูญในประเด็นต่าง ๆ ที่ ขัดขวางต่อการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย 25 ประเด็นด้วยกัน ประเด็นสำคัญ ที่สุดที่มีการแก้ไขก็คือการให้บุคคลอายุ 18 ปีบริบูรณ์ มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งเท่ากับเป็น การขยายสิทธิทางการเมืองไปยังกลุ่มคนซึ่งมีอายุน้อย หรือคนรุ่นหนุ่มสาว

ในสมัยรัฐบาลชวน 1 พยายามเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมือง โดยมีการถอดอาหาร ประท้วงของเรืออากาศตรี ฉลาด วรฉัตร ทำให้สุดท้ายก็ได้มีการตั้งคณะกรรมการพัฒนา ประชาธิปไตย (คพป.) โดยมี ประเวศ วะสี เป็นประธาน คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย นักวิชาการสาขารัฐศาสตร์และนิติศาสตร์จากสถาบันการศึกษาแห่งชาติ

รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา

การที่นายชวน หลีกภัย ได้เป็นนายกรัฐมนตรีก็เนื่องจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่มีการแก้ไขให้นายกรัฐมนตรีต้องมาจาก ส.ส. พรรคการเมืองที่ได้รับคะแนนเสียงสูงสุดในการเลือกตั้งก็จะเป็นพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลและหัวหน้าพรรคก็จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อกฎกติกาเป็นเช่นนั้นนายบรรหาร ศิลปอาชา นักการเมืองผู้คร่ำหวอดทางการเมืองมานานก็มองเห็นโอกาสของการเป็นนายกรัฐมนตรี ดังนั้น จึงได้เปิดตัวให้เป็นที่รู้จักของคนไทยและต่างประเทศ นายบรรหารได้เดินทางไปปรากฏตัวที่ออสเตรเลียพร้อมกับที่ปรึกษาคือ ดร.สุรเกียรติ์ เสถียรไทย ในขณะที่เดียวกันการฉีกกำลังทางการเมืองกับนายเสนาะ เทียนทอง หัวหน้ากลุ่มวังน้ำเย็น พร้อม ๆ กับการสร้างพันธมิตรกับกลุ่มนักวิชาการเพื่อคัดค้านการต่อสู้อันเป็นการเป็นนายกรัฐมนตรีของตนก็ได้เกิดขึ้น หลังจากการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคชาติไทยได้คะแนนสูงสุดและได้เป็นพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล นายบรรหารก็ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตามครรลอง

รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นรัฐบาลที่อยู่ในอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินประมาณ 1 ปี ได้ตั้งคณะกรรมการการปฏิรูปการเมือง (คปก.) เพื่อดำเนินภารกิจในการแก้ไขกฎหมายที่ล้าหลัง และมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อวางแผนพัฒนาการเมือง และที่สำคัญที่สุดได้มีการเสนอร่างกฎหมายเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 โดยการเสนอแก้ไขมาตรา 211 อันเป็นมาตราที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการแก้ไขรัฐธรรมนูญ การแก้ไขมาตรา 211 กระทำโดยการเติมข้อความเข้าไปว่าให้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ขึ้นทั้งฉบับ โดยให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญ 99 คน เป็นผู้ดำเนินการดังกล่าว

สภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) จึงได้ถือกำเนิดขึ้นมาเพื่อจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ขึ้นทั้งฉบับ จุดประสงค์หลักคือเพื่อปฏิรูปการเมืองอันจะนำไปสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป และเพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมและการแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งกำลังก่อตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในยุคของนายบรรหาร ศิลปอาชา สภาพเศรษฐกิจฟองสบู่ได้เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นส่งผลกระทบต่อการผลิตและการส่งออก การลงทุนในภาคต่าง ๆ ซึ่งทำเกินเลยจากความต้องการอันขัดต่อหลักอุปสงค์อุปทาน การกู้เงินดอกเบี้ยราคาถูกจากต่างประเทศ การไหลบ่าเข้ามาของเงินทุนซึ่งลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ หรือโดยรูปการปล่อยกู้ของสถาบันการเงินเอกชนด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพราะสถาบันการเงินดังกล่าวได้กู้เงินจากต่างประเทศด้วยอัตราดอกเบี้ยต่ำและพยายามปล่อยกู้

โดยไม่คำนึงถึงความเป็นไปได้หรือความมีเหตุมีผลของโครงการ ได้นำไปสู่ของการสะพัดของเงินตรา การลงทุนในกิจการบริการ การลงทุนในอสังหาริมทรัพย์โดยเฉพาะที่ดิน การซื้อหุ้น การปันหุ้น การซื้อสินค้าที่ฟุ่มเฟือย การเจริญเติบโตของสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ และของสื่อโทรคมนาคม

รัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ถูกเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจโดยพรรคประชาธิปัตย์ และนายบรรหารถูกตั้งข้อสงสัยว่าเป็นบุคคลต่างด้าวซึ่งขาดสิทธิธรรมชาติความเป็นไทยและการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเอกสารที่นำมายื่นเพื่อเปิดการอภิปรายนั้นมิได้มีการตรวจสอบจนถึงขั้นสุดท้ายว่าเป็นเอกสารเท็จหรือเอกสารจริงแต่อย่างใด ผู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ก็ได้ประโยชน์ทางการเมืองสมประสงค์

หลังการอภิปรายนายกรัฐมนตรีบรรหารถูกแรงกดดันจากพรรคร่วมรัฐบาลให้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่นายบรรหารขอเวลา 7 วัน แต่แทนที่จะลาออกตามแรงกดดันทางการเมือง นายบรรหารก็ได้ประกาศยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่

รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ

เมื่อนายบรรหารประกาศยุบสภากระบวนการทางการเมืองก็กลับไปสู่กระบวนการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เกมแห่งตัวเลขก็เริ่มมีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง นายเสนาะ เทียนทอง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการทำให้พรรคชาติไทยมีคะแนนเสียงสูงสุดในการเลือกตั้ง 1 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากคุณสมบัติกลุ่มวังน้ำเย็นเป็นจำนวนมากได้หันไปรวมมือกับพลเอกชวลิตโดยดำรงตำแหน่งเป็นเลขาธิการพรรคความหวังใหม่ จากฐานที่หนึ่งของพรรคความหวังใหม่ที่มีอยู่เดิมจำนวนหนึ่งผนวกกับฐานที่หนึ่งของอดีตสมาชิกพรรคชาติไทยของกลุ่มวังน้ำเย็น รวมทั้งกระแสทางการเมืองซึ่งเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อพรรคความหวังใหม่ ทำให้กระบวนการทางการเมืองก่อนการเลือกตั้งกลายเป็นเวทีการต่อสู้ของพรรคความหวังใหม่และพรรคประชาธิปัตย์

ผลการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นปรากฏว่าพรรคความหวังใหม่มีคะแนนเสียงมากกว่าพรรคประชาธิปัตย์กว่า 2 เสียง นายชวน หลีกภัย ในฐานะหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้แสดงจิตวิญญาณของความเป็นประชาธิปไตยด้วยการประกาศที่จังหวัดตรังว่า ให้พรรคที่ได้คะแนนเสียงสูงสุดเป็นพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่จึงได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอันดับที่ 22 ของประเทศไทย

ภายใต้รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งเป็นรัฐบาลผสม ปัญหาทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ที่สร้างสมมานานก็เริ่มปรากฏขึ้น ในแง่หนึ่งถือเป็นโชคไม่ดีของพรรคความหวังใหม่ที่เข้ามารับตำแหน่งในขณะที่เศรษฐกิจไทยกำลังเกิดวิกฤต

เศรษฐกิจฟองสบู่ที่เป่งตัวอย่างเต็มที่และได้ระเบิดแตกออกได้นำไปสู่การชะงักงันของการเติบโตของการส่งออก ราคาอสังหาริมทรัพย์หยุดชะงัก ตลาดหุ้นปั่นป่วน หนี้ระยะสั้นถึงกำหนดชำระ หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) ปรากฏขึ้นอย่างดาษดื่น

เมื่อสถานการณ์เลวร้ายยิ่งขึ้นและเกิดการโจมตีเงินบาทในยกที่สอง หนทางการต่อสู้กับการโจมตีดังกล่าวก็มีทางเลือกน้อยลง ผลสุดท้ายก็ต้องประกาศให้เงินบาทลอยตัวทำให้เกิดการแกว่งของอัตราแลกเปลี่ยนจาก 25-26 บาทเศษ ชยับขึ้นไปสูง 40-50 บาท ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างหนักต่อนักธุรกิจที่กู้เงินจากต่างประเทศ ทำให้การใช้เงินคืนเป็นเงินตราต่างประเทศต้องเพิ่มเป็นสองเท่า

ในขณะเดียวกันหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ก็นำไปสู่การชะงักงันของดอกเบี้ยและเงินต้น เงินกู้จำนวนไม่น้อยถูกปล่อยกู้โดยสมเหตุสมผลในการประกอบธุรกิจ ขณะเดียวกันมีการสมยอมระหว่างสามฝ่ายทั้งผู้กู้ ผู้ปล่อยกู้ รวมตลอดทั้งเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ในการตรวจสอบธุรกรรมต่าง ๆ

รัฐบาลพลเอกชวลิต จึงตกอยู่ในสภาพที่สูญเสียความชอบธรรมทางการเมือง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคลังและเจ้าหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทยต่างปิดความรับผิดชอบของตน และไม่มีแม้แต่ครั้งเดียวที่ออกมารับผิดชอบต่อในฐานะผู้มีหน้าที่บริหารการเงินการคลังของประเทศโดยตรง มีแต่พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ในฐานะหัวหน้ารัฐบาลซึ่งมิได้เกี่ยวข้องโดยตรงแต่ได้แสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นผู้นำ ด้วยการออกมาพูดขอรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น จิตสำนึกดังกล่าวได้มีส่วนผลักดันอย่างมากที่นำไปสู่การตัดสินใจลาออกจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีเมื่อเกิดแรงกดดันจากกลุ่มประชาชนที่เรียกว่า *กลุ่มม็อบสีลม*

รัฐบาลพลเอกชวลิตจำเป็นต้องกู้เงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) เพื่อแก้สถานการณ์ และเพื่อมิให้วิกฤตเศรษฐกิจพัฒนาไปสู่การล้มละลายของเศรษฐกิจชาติ การเจรจาทอรองกับ IMF เป็นไปด้วยความยากลำบาก และหลังจากที่มีการเปลี่ยนรัฐบาล รัฐบาลใหม่ก็ได้ดำเนินการเจรจาทอรองกับ IMF ต่อไป

“ท่ามกลางลมหายใจของชนบท” ปาฐกถาที่สื่อถึงเสน่ห์และความงดงามของชนบท

ผ่องและสุนทรี เเซ่งกิ่ง สองสามีภรรยาที่หลงใหลในวิถีชีวิตชนบท ทั้งคู่ได้ตัดสินใจละทิ้งเมืองกรุงเพื่อออกไปหาความงดงาม ความเรียบง่ายแห่งท้องทุ่ง และความลึกลับในภูมิปัญญาของชาวชนบท ในปาฐกถานี้ผู้ฟังจะรับรู้ถึงภาพชีวิตที่งดงามนั้นได้อย่างไม่ยากเย็น

เนื้อหาของปาฐกถา

ผ่องและสุนทรี ได้เล่าถึงเรื่องราวชีวิตของพวกเขาทั้งคู่อย่างละเอียดว่าเติบโตมากับสภาพสังคมแบบใด วิถีชีวิตที่วุ่นวายของเมืองกรุงทำให้พวกเขาเกิดความเบื่อหน่ายท้อแท้ จึงตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านยากจนในภาคอีสาน คือที่บ้านห้วย ต.ก้านเหลือง อ.เวียงน้อย จ.ขอนแก่น

ผ่องนั้นเป็นชาวสงขลาที่บอกเล่าว่าภาพชีวิตในชนบทนั้นสร้างความประทับใจให้กับเขา มาตั้งแต่วัยเยาว์ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของธรรมชาติที่สมบูรณ์หรือเรื่องราวของผู้คนที่มีสายใยความสัมพันธ์อันแนบแน่นต่อกันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เขาเล่าว่า “เวลาแม่ออกไปทำงานจะทิ้งผมไว้ในละแวกบ้าน ซึ่งที่บ้านของน้ำหลวง เป็นสถานที่ที่น้ำหลวงคนนี้ เคี้ยวน้ำตาลโดนดเด็ก ๆ ของหมู่บ้านจะไปซุ่มซนกันที่นั่น ด้วยรอให้เขาเจียนน้ำตาลเคี้ยวจากขอบกระทะใบบัวให้กิน เป็นความรู้สึกที่ประทับใจอย่างยิ่ง ... ถึงเวลาก็มีคนในละแวกนั้นช่วยกันจับเด็กอาบน้ำประแป้งให้ แล้วให้นอน หิวก็หาข้าวให้กิน ...” ซึ่งภาพดังกล่าวนี้ถูกนำเสนอไว้ด้วยการเทียบเคียงกับภาพชีวิตของเขาเมื่อเข้ามาศึกษาที่กรุงเทพฯ ภาพเมืองหลวงที่แออัดต้องดิ้นรนไขว่คว้าเป็นภาพที่ขัดกันอย่างยิ่งกับภาพเมื่อครู่ “ห้องนั้นเป็นห้องอับลม ถึงเวลาหน้าร้อนต้องทนทุกข์ทรมานด้วยความร้อนอย่างสาหัส ... ค่าอาหารล้วนแพงกว่าบ้านนอก ... บ้านทั้งหลังถูกซอยออกเป็นห้องเช่าทั้งหมด จำได้ว่ามีด้วยกัน 8 ห้อง มีจำนวนประชากรรวมอยู่ในบ้านหลังนั้นไม่ต่ำกว่า 15 คน และมีห้องน้ำแคบ ๆ เพียง 2 ห้อง ...” ผ่องไม่ประทับใจกับชีวิตในเมืองหลวง และเมื่อได้รู้จักกับกลุ่มเพื่อนที่มีเจตนารมณ์ในการใช้ชีวิตอิสระในลักษณะชุมชนทวนกระแส เขาจึงได้แรงบันดาลใจในการออกไปสู่ชนบทซึ่งเขาบอกว่ามันอยู่ในตัวเขาอยู่แล้ว ประกอบกับช่วงที่ศึกษาเขาได้มีโอกาสใช้ชีวิตในชนบทอยู่บ้างจึงประทับใจและใฝ่ฝันจะใช้ชีวิตเช่นนั้นบ้าง

ส่วนสุนทรีก็ได้เล่าประวัติชีวิตของเธออย่างละเอียดว่าเมื่อศึกษาที่มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ได้มีโอกาสทำกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาชนบทได้ไปชนบทอีสานหลายครั้ง และประทับใจในชีวิตของชาวบ้าน การเข้าสู่ชนบทเต็มตัวเพื่อเข้าสู่องค์กรพัฒนาเอกชน สุนทรีได้บอกเล่าความ

ประทับใจของชนบทว่า “ชาวบ้านเขาเป็นคนจริง มีชีวิตที่อยู่กับความเป็นจริง ใช้แรงกาย ใช้มือสร้างทุกอย่างขึ้นมาสำหรับตนและครอบครัว จะกินข้าวก็ต้องปลูกข้าว จะกินปลาก็ต้องไปหา จะนุ่งเสื้อผ้าก็ต้องถักทอ ถึงพร้อมด้วยความมุ่งมั่น เพียรพยายามและอดทน”

ช่วงต่อมาผ่องได้วิเคราะห์ถึงการพัฒนาประเทศ ว่าพัฒนาแต่ตัวประเทศมากเกินไปจนลืมพัฒนาคน ส่งผลให้ชนบทอ่อนตัวลง เขาแจกแจงให้เห็นว่าชนบทกำลังประสบปัญหาหลายด้าน เช่น การผลิตข้าวพันธุ์ที่ทางการกำหนดทำให้ต้องใช้สารเคมี วัฒนธรรมกำลังถูกแทรกแซงจากอุตสาหกรรม พระสงฆ์มีจำนวนน้อยลง สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย การศึกษาที่ผ่องเห็นว่าเป็นการ “ล้างสมอง” ให้เด็กจบออกไปรับใช้ทุนนิยม

ช่วงสุดท้ายสุนทรได้เล่าถึงการทำงานเพื่อจรรโลงผ้าทอพื้นเมืองอีสาน เพื่อสร้างชุมชนในชนบท เธอเป็นผู้ประสานงานโครงการดังกล่าว โดยเธอเห็นว่าเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาไทย และมีเงื่อนไขให้เป็นผ้าอ้อมสตรีธรรมชาติ ไม่ใช่สารเคมี ส่วนความใฝ่ฝันของผ่องและสุนทร ช่างกึ่ง นั่นคือการอยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติในชนบทนั่นเอง

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของผ่องและสุนทร ช่างกึ่ง

ผ่องและสุนทรได้ใช้ประสบการณ์ชีวิตของตนบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในชนบทของตนว่าเป็นอย่างไร ทั้งคู่วิธีคิดที่เข้าถึงปัญหา เช่น เมื่อกล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองหลวง ผ่องได้ใช้วิชาความรู้เชิงศิลปะของตนมาประกอบการวิเคราะห์ว่าศิลปะอันสวยงามของกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติได้เสื่อมโทรมลง “ภาพจิตรกรรมที่วัดดุสิตาราม ฝั่งธนบุรี ที่ภาพกะเทาะร้อนออกมาในระยะเวลาที่รวดเร็วมาก เกินกว่านักอนุรักษ์จะรักษาอาการได้ทัน” หรือการกล่าวถึง “ทัศนะอุจาด” ในเมืองใหญ่ คือป้ายโฆษณา หรือเสาไฟฟ้า เป็นต้น

สำหรับสุนทรนั้นเธอมีวิธีคิดที่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียดลออ เห็นความงดงามของสิ่งต่าง ๆ และใช้สายตาวិเคราะห์อย่างลึกซึ้ง เช่น เมื่อเธอกล่าวถึง “มิติความงาม” ของชาวบ้านเธอกล่าวอย่างชื่นชมว่า “ในหมู่บ้านเขาไม่มีใครเรียนจิตรกรรม เรียนออกแบบ เรียนสถาปัตย์ แต่มีความงามอยู่ในสิ่งที่เขาสร้างขึ้น ในแบบบ้านเรือน ทุ่งฉาง งานจักสาน แม้สิ่งเหล่านั้นจะเน้นที่ประโยชน์ใช้สอย แต่ก็มีการใส่ความงาม ใส่ลูกเล่นลงไป”

ทั้งผ่องและสุนทรีย์มีวิธีคิดเชิงอุดมคติที่เหมือนกันคือเขาต้องการสภาพแวดล้อมที่ดี ทำการเกษตรแบบธรรมชาติ มีเวลาให้ครอบครัว ต้องการความสงบ ช่วยผู้ด้อยโอกาส สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ช่วยนำทางชีวิตของทั้งผ่องและสุนทรีย์ให้พบกับความสุขใจอย่างแท้จริง

วิเคราะห์หลักวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของผ่องและสุนทรีย์ เชนกิ้ง ในปาฐกถา “ท่ามกลางลมหายใจของชนบท” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “ท่ามกลางลมหายใจของชนบท” สามารถวิเคราะห์หวัหะโดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – scene – agency

ผ่องและสุนทรีย์ เชนกิ้ง ได้นำเสนอกิจกรรมในชีวิตของตนเอง (act) ที่อยู่ในชนบท (scene) โดยทั้งคู่มีวิธีการ (agency) ในการปฏิบัติตัว ปฏิบัติกิจกรรมเพื่อสร้างชีวิตที่เป็นสุข ผ่องและสุนทรีย์มีความประทับใจในชนบทแม้สถานที่ที่พวกเขาไปอยู่จะไม่สะดวกสบายแต่วิถีชีวิตที่เรียบง่าย ความงดงามในน้ำใจของชาวบ้านนั้น ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างที่ต้องการ ดังที่เขากล่าวไว้ว่า “ชนบทไม่เคยหยุดนิ่ง ลมหายใจของชนบทในฐานะแห่งสัญลักษณ์ของการมีชีวิตอยู่นั้นไม่เคยหยุดลง”

ตัวอย่างของการใช้ act – scene – agency ที่น่าสนใจ เช่น เมื่อสุนทรีย์กล่าวถึงโครงการทอดผ้าพันเมืองอีสาน (act) เธอกล่าวว่าเป็นปัจจัยด้านบวกของพลังชุมชน (scene) เพราะเป็นศักยภาพของการพึ่งตนเอง เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาไทย เป็นงานของผู้หญิงอย่างเต็มตัว และงานทอดผ้ามีมิติความงามอย่างแท้จริง โดยมีวิธีการ (agency) นับตั้งแต่ปลูกฝ้าย ปลูกคราม เลี้ยงครั่ง “เราพยายามลองผิดลองถูกเพื่อให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด โดยเน้นที่ใช้วิถีธรรมชาติในการย้อม” การบรรยายเช่นนี้ทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพและรับรู้ได้ว่าสุนทรีย์ชื่นชมวิถีชีวิตและงานที่เธอทำอยู่เพียงใด

Context ท่ามกลางกระแสความผันแปรทางการเมือง การเฟื่องฟูของเศรษฐกิจ แต่ผ่องและสุนทรีย์ เชนกิ้งกลับดำเนินชีวิต “สวนกระแส” หันเข้าสู่ความเรียบง่ายของชนบท รักและชื่นชมกับการใช้ชีวิตที่ห่างไกลจากกระแสวัตถุนิยม เป็นภาพชีวิตที่สะท้อนให้เห็นมุมหนึ่งของสังคมที่งดงาม

Style การใช้ประสบการณ์จริงของตนเองบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้อย่างน่าสนใจเป็นคุณสมบัติเด่นของผ่องและสุนทรีย์ ทั้งคู่ใช้การเล่าที่เรียบง่าย โดยเล่าไปตามลำดับเวลา มีการแทรกความคิดเห็นหรือเรื่องเล่าที่น่าสนใจ เช่น เมื่อพอเล่าถึงสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่า เมื่อท่านไปประทับที่พระตำหนักปลายเนิน ซึ่งตอนนั้นเพิ่งตั้งใหม่ ๆ ยังเป็นชนบท มีผู้ถามว่าเมื่อไรจะล้อมรั้วเสียที พระองค์ท่านตรัสว่า “ข้าพเจ้าเอาพระเมตตาเป็นรั้ว” ซึ่งจุดนี้ผ่องกล่าวว่าเขาประทับใจมาก เป็นการแสดงความคิดอย่างไทยและความเจริญทางจิตของมนุษย์ ซึ่งขณะนั้นยังมีอยู่

ผ่องและสุนทรีย์ แข่งกัน เป็นสามีภรรยาที่มีจุดหมายในชีวิตอย่างเดียวกัน มีความประทับใจส่วนตัวที่ถ่ายทอดผ่านปาฐกถาได้อย่างน่าประทับใจ เพราะพวกเขาได้ใช้ชีวิต จิตใจ ลมหายใจของชนบท “พูด” เรื่องราวเสน่ห์อันงดงามของชนบทออกมาอย่างมีอรรถรส และน่าประทับใจ

“คนกู่ทะเล” ปาฐกถาเพื่อต่อลมหายใจให้ทะเล

พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ เป็นชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาสัตวศาสตร์ จากคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภายหลังจบการศึกษาได้เข้าสู่งานที่เกี่ยวกับองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรด้วยกัน อาทิ มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย จังหวัดชัยนาท มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย องค์กรอนุเคราะห์เด็กประเทศนอร์เวย์ (REDD BARNA) รวมเวลา 15 ปีเต็ม ในปี พ.ศ. 2538 เขาได้ก่อตั้งสมาคมหยาดฝนขึ้นที่จังหวัดตรัง โดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) ในชนบท โดยอาศัยยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบประชาชนมีส่วนร่วม (people's participation)

เนื้อหาปาฐกถา

พิศิษฐ์ได้เล่าถึงรายละเอียดวิธีการดำเนินงานของสมาคมหยาดฝน ซึ่งมีที่มาจากสภาพแวดล้อมทางทะเลได้รับผลกระทบจากน้ำมีอมมนุษย์รวมไปถึงผลพวงจากการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย ดังนั้น ชาวประมงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมดังกล่าวได้ร่วมมือกันฟื้นฟูทะเลขึ้นมาเพื่อความอยู่รอด คนกลุ่มนี้จึงเป็น “คนกู่ทะเล”

พิศิษฐ์ได้ใช้การบรรยายให้ผู้ฟังเห็นรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นความอุดมสมบูรณ์หาทรัพยากรชายฝั่งในอดีตมีป่าชายเลน มีหญ้าทะเล มีปะการัง “ชาวประมงเล่าว่าต้นโกงกางโตขนาดโอบ 2 คนก็มี มีหญ้าทะเล (หญ้าชะเงา) ไบยาวขึ้นอยู่หนาแน่นลุ้ไปตามกระแสน้ำดูสวยเหมือนผมนาง” สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดระบบนิเวศชายฝั่งที่

สมบูรณ์ แต่เมื่อมีแนวพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเกิดขึ้น “ การนำประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยเน้นที่การพัฒนาเศรษฐกิจนั้น ได้ทำให้ทรัพยากรชายฝั่งล่มสลายอย่างรวดเร็วเป็นเงาตามตัว จนทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทะเลไทยในปัจจุบันนี้”

พิศิษฐ์ได้ชี้ให้เห็นปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและการดิ้นรนของชาวประมงพื้นบ้านที่ต้องต่อสู้ท่ามกลางสภาวะที่ลำบากดังนั้นชาวประมง “ ต้องหาทางแก้ไขด้วยตนเอง “ โดยสมาคมหยาดฝนได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือชาวประมงเหล่านี้อย่างยากลำบากพอสมควรในช่วงแรก เพราะต้องปรับตัว “ ต้องทำงานกับชุมชนมุสลิม ซึ่งมีความต่างกันทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ กว่าจะเกิดความไว้วางใจกันก็ใช้เวลาเป็นปี” สมาคมต้องดำเนินกิจกรรมกับชาวบ้านหลายรูปแบบ ทั้งการชุดบ่อน้ำ การช่วยเหลือชาวบ้านด้วยการจัดทุนหมุนเวียนซื้อเครื่องมือจับปลา สนับสนุนการเลี้ยงปลาในกระชัง ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดีขึ้น จนสามารถ “ซื้อสร้อยเส้นโตให้ภรรยา ตัวเขาเองถอดเสื้อใส่สร้อยเหลืองอร่ามด้วยความภาคภูมิใจ สมาชิกอีกคนขายปลาไป 10 ตัว ก็ซื้อแม่วัวได้ตัวหนึ่ง”

พิศิษฐ์ได้เล่าถึงความเข้มแข็งของชาวบ้านโดยการประสานงานกับสมาคมหยาดฝน โดยมี “ องค์กรชุมชน” เกิดขึ้นและมีการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ต่อมาร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกทำกิจกรรมเพื่อแสดงศักยภาพต่าง ๆ เช่นการปลูกป่าชายเลนที่แม้แต่ทางราชการยังรู้สึกแปลกใจกับพลังความร่วมมือของชาวบ้าน “ ท่านผู้ว่าก็ตกตะลึงเหมือนกัน เพราะเป็นชุมชนที่ยากจนกันดารแต่เมื่อได้เห็นความสามัคคีกลมเกลียวของชาวบ้าน เห็นความแน่วแน่ในการปลูกป่า ทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดให้ความช่วยเหลือทันที”

ความร่วมมือขยายตัวเป็นเครือข่ายจนเป็นระดับภูมิภาค พิศิษฐ์ได้สรุปในตอนท้ายว่าการมีชีวิตที่มั่นคงของชาวประมงพื้นบ้านขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของท้องทะเล “ สำนึกวันนี้ทำให้พวกเขาต้องทบทวนการใช้ทรัพยากรกันใหม่” จนเกิดเป็นขบวนการ “คนกู้ทะเล” ที่เข้มแข็งนั่นเอง

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของพิศิษฐ์ ชาญเสนาะ

พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ ในฐานะผู้อำนวยการสมาคมหยาดฝน มีวิถีคิดที่กล่าวได้ว่ามีความเป็นผู้นำสูงเขาช่วยกำหนดแนวทางให้สมาคมหยาดฝนเพื่อช่วยเหลือชาวบ้าน มีวิถีคิดที่ลุ่มลึกเข้าใจปัญหา แก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ซึ่งจากการสัมภาษณ์พิศิษฐ์ที่สมาคมหยาดฝนจังหวัดตรังเกี่ยวกับวิธีการทำงานของสมาคมหยาดฝน พบสิ่งที่น่าสนใจที่แสดงถึงวิถีคิดของพิศิษฐ์ได้หลายประการ (พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ, กุมภาพันธุ์ 2546) สรุปดังนี้

1. พิศิษฐ์เป็นผู้มีอิทธิพลทางความคิดเหนือคนอื่น,(ในลักษณะความเป็นประชาธิปไตย) การทำงานของสมาคมหยาดฝนเป็นการทำงานที่ต้องอาศัยความรัก ความเข้าใจ เป็นพื้นฐาน เพราะเป็นการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพของชีวิตและสิ่งแวดล้อม เขาเป็นผู้มีอาวุโสที่สุด ผ่านประสบการณ์การทำงานพัฒนามาตั้งแต่เรียนจบ สามารถมองปัญหาได้อย่าง “ รู้แจ้งแทงตลอด” แต่ไม่ได้ครอบงำทางความคิดในลักษณะเผด็จการ ก่อนการปฏิบัติงานจะมีการพูดคุยกันอย่างจริงจังถึงแผนการปฏิบัติงาน การลงพื้นที่ รูปแบบการทำงาน ฯลฯ ซึ่งสมาชิกทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี

2. พิศิษฐ์มีความน่าเคารพ สมาชิกคนอื่นอยากร่วมมือทำงานด้วย พิศิษฐ์มีความเลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของท่านพุทธทาสเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะแนวทางคิดที่ว่า **“ความร่วมมือของศาสนิกชนนำพาสันติมาสู่โลก”** ซึ่งสามารถทำให้พิศิษฐ์ใช้เป็นแนวทางการปลุกฝังผู้ร่วมงาน แต่ละคนยามที่ต้องเข้าไปปฏิบัติงานกับคนต่างวัฒนธรรมต่างศาสนา (กรณีชาวประมงพื้นบ้านอำเภอสิเกาซึ่งเป็นมุสลิม) มีลักษณะเป็นผู้ประสานประโยชน์ เข้าใจปัญหา ตัดสินปัญหาอย่างสุขุม ไม่บ่มบ่าม เช่นคำพูดที่กล่าวว่า **“ เราไม่เน้นการเดินขบวน การก่อกบฏอะไรต่าง ๆ เราจะใช้กุศโลบายในการเข้าถึงปัญหามากกว่า ”** แม้ว่าจะต้องใช้เวลา นานกว่าจะสัมฤทธิ์ผลก็ตาม แต่นั่นจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่คงทนถาวรกว่าการใช้กำลังและความรุนแรง

3. พิศิษฐ์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ผลสำเร็จที่ดี พิสูจน์ได้จากผลการปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไปแล้ว แม้จะมีอุปสรรคขัดขวาง การดำเนินงานไม่คืบหน้าบ้าง เช่น ผู้นำหมู่บ้านถูกยิงในกรณีปลูกป่า พิศิษฐ์ได้มองปัญหาและกลยุทธ์โดยสร้างพันธมิตรจากทางการ ไม่ให้ชาวบ้านสู้ อย่างเดียวจนการดำเนินงานเข้ารูปเข้ารอย นับว่า**พิศิษฐ์เป็นผู้นำที่ยืดหยุ่น และยอมรับการเปลี่ยนแปลง เป็นนักแก้ปัญหาชั้นยอด** นอกจากนี้พิศิษฐ์ยังเป็นผู้ที่ไม่หยุดคิดอีกด้วย โครงการใหม่ ๆ จึงถือกำเนิดขึ้นอีกหลากหลายโครงการ ทำให้สมาคมหยาดฝนเป็นที่รู้จักในระดับนานาชาติเลยทีเดียว ซึ่งสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในปาฐกถา **“คนกู่ทะเล”** อย่างเด่นชัด

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของพิศิษฐ์ ชาญเสนาะ ในปาฐกถา **“คนกู่ทะเล”** ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่นคือ act-agent-agency

พิศิษฐ์ได้ชี้ให้เห็นการกระทำ (act) นั่นคือการช่วยเหลือของสมาคมหยาดฝนรวมทั้งการร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านโดยพิศิษฐ์ได้เน้นย้ำให้เห็นถึงพลังของคน (agent) ซึ่งในที่นี้รวมทั้งชาวประมงพื้นบ้านที่ต้องต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีขึ้นของตน รวมทั้งการทำงานของสมาชิกในสมาคมหยาดฝนว่าต่างมีวิธีการ (agency) เช่นใดเพื่อทำให้คุณภาพชีวิตของตนดีขึ้น โดยแต่ละวิธีการนั้นใช้ระบบการจัดการที่ดี เป็นขั้นตอน ง่ายต่อการปฏิบัติ เช่น การอนุรักษ์หญ้าทะเลชาวบ้านจะใช้วิธีง่าย ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เรืออวนจากอวนรุนเข้ามาทำลาย **“ชาวบ้านใช้ไม้ปักตัดต้นมะพร้าวไปปักให้เห็นชัดเจน เพื่อชี้แนวหญ้าทะเล”** ผลสัมฤทธิ์ที่แสดงออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า act-agent-agency มีบทบาทในปาฐกถานี้ด้วยคำพูดของพิศิษฐ์ที่ว่า **“ชาวบ้านสรุปได้ว่าในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ถ้าพวกเขาสมานฉันท์กันจริง ๆ มีความเข้าใจ และลงมือทำด้วยตนเองก่อนแล้ว ช้างนอกก็จะมาช่วยเหลือ”**

Context ความพยายามของพิศิษฐ์และสมาคมหยาดฝนในการช่วยเหลือชาวบ้านประมงพื้นบ้านให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นรูปแบบและวิธีการที่สัมฤทธิ์ผลแสดงให้เห็นพลังของชาวบ้าน ที่ไม่ต้องรอการช่วยเหลือของรัฐ ซึ่งในขณะนั้นบ้านเมืองกำลังมีความเติบโตทางภาคธุรกิจ ปัญหาความยากจนของผู้คนที่อยู่ห่างไกลดูเหมือนว่าจะไม่ได้รับการเหลียวแล การนำเสนอปาฐกถา “คนกู่ทะเล” จึงเป็นเสียงที่สะท้อนที่มุ่งหวังให้สาธารณะได้รับรู้ถึงศักยภาพที่มีอยู่ของชาวบ้าน

Style พิศิษฐ์ได้ใช้ประสบการณ์ที่เขาและสมาคมหยาดฝนทำงานคลุกคลีกับชาวบ้านมาถ่ายทอดเป็นปาฐกถาได้อย่างชัดเจน มีทั้งส่วนที่เป็นความรู้ ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ เขาใช้ภาษากึ่งทางการแต่เข้าใจง่าย เพราะเนื้อหาบางส่วนค่อนข้างเป็นความรู้เฉพาะด้าน เช่น เรื่องพันธุ์ไม้ป่าชายเลน ระบบนิเวศชายฝั่ง เป็นต้น

พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ ได้ทำหน้าที่องค์ปาฐกที่เสนอการทำงานของสมาคมหยาดฝนและชี้ให้เห็นพลังของชาวบ้านในการพัฒนาผ่านทางปาฐกถา “คนกู่ทะเล” ได้อย่างดีเยี่ยม เป็นตัวอย่างของการบอกเล่าการทำงาน เพื่อการพัฒนาที่เป็นรูปธรรมที่น่ายกย่อง

“แม่หญิงพัฒนา” ปาฐกถาแห่งพลังผู้หญิง

ทองดี โพธิยอง เป็น “แม่หญิง” ชาวเชียงใหม่ ที่แม้มีความรู้เพียงประถม 4 แต่ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้สังคมจากตนเองและการเก็บเกี่ยวประสบการณ์รอบข้างนั้นมืออยู่อย่างล้ำลึก เธออุทิศตัวทำงานพัฒนาท้องถิ่นอย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยและต่อสู้ด้วยพลังใจที่แข็งแกร่ง “แม่หญิงพัฒนา” ปาฐกถาโกมล คีมทอง ที่ทองดี โพธิยอง เป็นองค์ปาฐกได้เป็นตัวแทนบอกเล่าเรื่องราวดังกล่าวให้ผู้ฟังได้รับรู้

เนื้อหาของปาฐกถา

ทองดี โพธิยอง ได้เล่าเรื่องราวชีวิตของเธอตั้งแต่เป็นเด็กว่ามาจากครอบครัวที่แตกแยกยากจน ใฝ่ฝันอยากจะเป็นครูเพราะได้รับความรักจากครูที่สอนสมัยเป็นเด็ก **“ครูของข้าพเจ้าเป็นครูที่มีจิตใจและวิญญูณ ทำให้ข้าพเจ้าซึ่งเป็นลูกศิษย์เป็นคนที่อยู่ในกรอบของความเป็นคน”**

เมื่อไม่ได้เรียนต่อตามที่ตั้งใจไว้เธอก็ต้องทำอะไรทำนา แต่ตัวเองเป็นคนใฝ่รู้จึงชวนชวหาความรู้จากสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ตัว เช่น หนังสือ วิทยุ สิ่งเหล่านี้ทำให้เธอเกิดความคิดความอ่านในทางก้าวหน้า และรู้ถึงเหตุการณ์บ้านเมืองต่าง ๆ ทองดีเคยเข้าประกวดนางงามเมื่อปี 2507 แต่เธอก็ได้รู้ว่า **“วิถีชีวิตของการเป็นนางงามนั้น ข้าพเจ้าได้เรียนรู้ว่ามันไม่ได้มีประโยชน์เลย ... มันเหมือนคนบ้าเจ้า ตื่นเช้าขึ้นมาต้องยิ้มกับกระจก ยิ้มกับข้างฝา”** เมื่อเธอแต่งงานและใช้ชีวิตเกษตรกร มีเหตุการณ์ที่ทำให้เธอเกิดจิตสำนึกเพื่อสังคมคือ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สามีของเธอและคนในหมู่บ้านได้รับการชักชวนให้ไปร่วมต่อต้านขบวนการนักศึกษา พร้อมกับมีประกาศว่าเหล่านักศึกษาเป็นกบฏ แต่กระแสข่าวที่ไม่ตรงกันทำให้เธอเริ่มได้คิดว่า เพราะชาวบ้านไม่มีความรู้เขาจึงเชื่ออะไรง่าย ๆ เธออยากให้ **“ชาวบ้านได้รับข่าวสารที่ดีเจ้า แล้วเขาก็ต้องใหญ่เท่าใบตองตึง”**

ดังนั้นเธอจึงเริ่มงาน “แม่หญิงพัฒนา” โดยเริ่มพัฒนาที่ “คน” ก่อน โดย **“การพัฒนาคนต้องพัฒนาที่จิตใจ เมื่อจิตใจมีความลดละ เลิกจากอบายมุข ทุกคนมีความรัก มีความรู้รักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง คนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยที่ไม่เห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้”** แม้เส้นทางในการทำงานของเธอจะพบกับอุปสรรคแต่เธอก็ไม่ย่อท้อ อุปสรรคที่เกิดขึ้นเป็นเพราะเธอเป็นแม่หญิงคนแรกทำงานในลักษณะนี้จึงถูกสังคมเพ่งเล็ง แต่ด้วยความที่เธอมีไฟ **“ข้าพเจ้ามีความคิดว่าการทำงานในชนบทนั้นต้องจุดไฟ ใส่เชื้อ ช่วยเหลือ เกื้อกูลกันอยู่เสมอ”** ต่อมาเธอจึงได้แนวร่วมมากขึ้นจากราชการ องค์กรเอกชนที่ช่วยเหลือรวมทั้งกำลังทรัพย์ แม้มีบางช่วงจะท้อแท้แต่เธอ **“ยอมเป็นเทียนไข พร้อมจะให้แสงสว่างคนอื่น พร้อมกันนั้น**

เทียนเล่มนี้จะต้องเผาตัวเองให้ละลาย ไฟอาจเผาเหลือแต่ขี้ผึ้ง แต่เรายังมีเวลาไปหาฝ้าย มาทำให้เทียนใหม่” ทั้งนี้เพราะธรรมชาติที่สอนให้ปิดทองหลังพระแต่สำหรับทองดินนั้นถึงแม้การทำงานของเธอจะเป็นการปิดทองใต้ฐานพระเธอก็ทำงานพัฒนาต่อไป

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของทองดี โปธิยอง

ทองดี โปธิยอง เป็นตัวอย่างของผู้หญิงที่มีวิถีคิดที่น่าสนใจ กล่าวได้ว่าเธอเป็นผู้หญิง “หัวก้าวหน้า” ที่มีวิถีคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเอง และผู้อื่น มีการมองปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งกับตนเอง และสังคมอย่างรู้เท่าทัน มีวิจรรย์ญาณในการคิดสูงและใช้ตนเองเป็นศูนย์กลางในการแก้ปัญหา เช่นตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “จากสามัญสำนึกที่ชาวบ้านถูกกระทำฝ่ายเดียวมาโดยตลอด ข้าเจ้านี้ก็เลยคิดว่าต้องเริ่มจากตัวข้าเจ้านี้แหละ” ด้วยความใฝ่ฝันที่อยากจะเป็นครูในวัยเด็กทำให้ทองดีมีบุคลิกภาพในการเฝ้าหาความรู้ตลอดเวลาซึ่งสิ่งนี้สื่อถึงวิถีคิดที่เป็นระบบของเธอได้ดี

นอกจากนี้เธอยังเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์และ “ทำงานเป็น” เช่น แนวทางในการทำงานที่เธอกล่าวว่า “เวลาข้าเจ้าทำงาน ข้าเจ้าจะดูคนที่เหมาะสมกับงานและดูบุคลิกภาพของคนว่า คนที่จะมาทำงานร่วมกับเรา ที่จะลงเรือลำเดียวกันกับเรา ต้องดูคนที่มีใจรัก” รวมทั้งการมีธรรมชาติใจดีทำให้ทองดีมีใจกว้าง มีมนุษยธรรม “เป้าหมายของข้าเจ้าคือคนที่ต้องช่วยเหลือกัน จะเกิดธรรมชาติไหน ศาสนาใดขอให้เราช่วยเหลือกัน ขอให้เรามีความรักและความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันนั้นะเจ้าคือประชาธิปไตยและธรรมชาติขั้นพื้นฐานของคนที่อยู่ด้วยกันเจ้า” นับว่าทองดีมีวิถีคิดที่ทันสมัยและสอดคล้องกับสภาพสังคมอีกด้วย

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของทองดี โปธิยอง ในปาฐกถา “แม่หญิงพัฒนา” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “แม่หญิงพัฒนา” สามารถวิเคราะห์หว่านทะเลได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

ทองดี โปธิยอง ได้มุ่งอธิบายถึงความสัมพันธ์ของ act-agent-agency ในปาฐกถาของเธอโดยเธอได้กล่าวถึงประสบการณ์การพัฒนาชุมชน (act) โดยที่เธอเองนั้นในฐานะผู้กระทำ (agent) ใช้วิธีการ (agency) อย่างไรก็ตามบ้างที่ทำงานพัฒนาดังกล่าวประสบความสำเร็จ เช่น คำพูดที่ว่า “ข้าพเจ้าดูแล้วเห็นว่าคนที่จน ๆ อย่างข้าเจ้าก็สามารถเป็นนักพัฒนาได้ เป็นผู้หญิงที่ทำงานพัฒนาได้ ยิ่งยากจนยิ่งพัฒนา พัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ ต้องทำครบครัน

ของเราให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ เขาบอกว่าเริ่มที่แม่ แก่ที่พ่อ ก่อที่ลูก ปลูกที่อาจารย์ ไหว้งานพระสงฆ์” คำพูดนี้ชี้ให้เห็นว่า act – agent – agency สำหรับทองดี โภธิยงนั้นสำคัญ และต้องผสมผสานกันเพื่อช่วยให้งานพัฒนาตามปณิธานดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Context ทองดี โภธิยง แสดงปาฐกถานี้เมื่อปี 2538 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่บ้านเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบเศรษฐกิจ การให้ความสำคัญกับความเจริญของเมืองใหญ่ และการผลิตภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจ ส่งผลให้ชนบทต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น จิตสำนึกของทองดี ในฐานะแม่หญิงนักพัฒนาจึงปรากฏชัดในปาฐกถานี้ แสดงให้เห็นทั้งพลังของผู้หญิงและพลังเล็ก ๆ ของชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่งที่สามารถทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่เพื่อสังคมได้

Style ทองดี โภธิยง ได้ใช้เอกลักษณ์ของท้องถิ่นโดยเฉพาะด้านภาษา นำมาเสนอไว้ในปาฐกถาครั้งนี้ การใช้สรรพนามว่า“ข้าเจ้า” แสดงถึงความภาคภูมิใจในท้องถิ่นรวมทั้งเป็นน้ำเสียงที่สื่อถึงความรู้สึกที่นุ่มนวล เนื้อหาที่เธอนำเสนอเป็นการหยิบยกมาจากชีวิตและประสบการณ์จริงของเธอ โดยเรียบเรียงไว้อย่างเป็นลำดับขั้น เล่าได้อย่างมีสีสัน ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ซึ่งบริบทที่แสดงถึงภาพลักษณ์การเป็นคนต่างจังหวัดได้ดี

ทองดี โภธิยง เป็นองค์ปาฐกที่แสดงพลังของผู้หญิงในฐานะนักพัฒนาออกมาได้อย่างน่าสนใจ มีเสน่ห์ สื่อให้สังคมเห็นว่าผู้หญิงกับงานพัฒนาสามารถไปด้วยกันได้โดยไม่มีช่องว่างใด ๆ มาเป็นอุปสรรคขัดขวางความมุ่งมั่นนั้นแม้แต่น้อย

“ครูของแผ่นดิน สร้างสรรค์การเรียนรู้ให้กับชุมชน” ปาฐกถาเพื่อสื่อพลังการสร้างสรรค

สุรินทร์ กิจนิตยชีวี เป็น “ครู” ที่จ.พระนครศรีอยุธยา มีจิตวิญญาณอันเต็มเปี่ยมไปด้วยความรักความปรารถนาดีต่อชุมชน พร้อมช่วยเหลือยามเกิดวิกฤต เป็นตัวอย่างของการทำงานพัฒนาเพื่อชุมชน ทำให้สังคมพลิกฟื้นคืนชีวิต ยืนหยัดขึ้นด้วยตนเองอีกครั้ง ปาฐกถา “ครูของแผ่นดิน สร้างสรรค์การเรียนรู้ให้กับชุมชน” เป็นบทพิสูจน์ปณิธานนี้ได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาของปาฐกถา

สุรินทร์ ได้เล่าเรื่องราวชีวิตของเขาตั้งแต่ในวัยเด็ก จนกระทั่งได้เป็นครูที่โรงเรียนสาครคีรีวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนชุมชน เพราะเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นตามความปรารถนาของชาวบ้านอย่างแท้

จริง “เราก็คักชวนผู้คนให้เข้ามาช่วยกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนและช่วยกันกำหนดชะตาชีวิตของนักเรียนว่า ก่อนจะจบ 3 ปี เราจะสร้างให้เขาเป็นคนอย่างไร”

แต่ชีวิตของเขาก็ประสบปัญหาเพราะหลงผิดในอบายมุขอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อกลับตัวได้ เขาก็เริ่มมองชุมชน มองสังคมลุ่มลึกขึ้น เห็นว่าอยุธยาทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลง มีปัญหาสังคมเกิดขึ้น เช่น มีโรงงานอุตสาหกรรมสร้างมลภาวะ มีปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด สุรินทร์จึงเชิญคนในชุมชนมาช่วยกันจัดการกับปัญหานี้ ได้คำตอบว่า “**วิธีการสอนในโรงเรียนต้องเปลี่ยน เราจะต้องปรับกระบวนการเรียนรู้**” มุ่งให้เด็กทำในสิ่งที่เขาสนใจไม่บังคับ การศึกษาชุมชนจึงมีขึ้นโดยมีกิจกรรมสร้างสรรค์เกิดขึ้นมากมาย เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษออกขายในชุมชน รมรงค์เก็บขยะ ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน มีธุรกิจทางเลือกเกิดขึ้นในชุมชน ส่วนการแก้ปัญหาเสพติดนั้นสุรินทร์ได้ใช้การฟื้นฟูศิลปะพื้นบ้านมาเป็นสื่อ เพื่อช่วยสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วย

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์

ในฐานะครูสุรินทร์มีวิถีคิดที่รอบด้าน เข้าใจปัญหาการศึกษาอย่างดี และใช้วิธีการที่หลากหลายในการแก้ปัญหานอกจากนี้เขายังมีแนวคิดในการสร้างสรรค์ชุมชน เน้นการประสานความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย เน้นการบูรณาการรวมทั้งการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้เป็นวิธีการอันชาญฉลาด สุรินทร์ได้เล่นลิเกด้วยแม้ไม่เคยเล่นมาก่อน ขณะที่แสดงก็จะมีการสอดแทรกเรื่องสิ่งที่ต้องการรณรงค์ นับเป็นแนวคิดที่ทันสมัย หรือแม้แต่การใช้หินทาน เพื่อสั่งสอนชาวบ้าน เมื่อพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้วพบว่า เทคนิควิธีหรือแนวคิดของสุรินทร์เป็นวิธีการปฏิรูปการศึกษาอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญกับวิธีการเพื่อสร้างองค์ความรู้ให้ผู้เรียน เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน เป็นวิธีการของครูที่มีความลุ่มลึกและช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของสุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์ ในปาฐกถา “ครูของแผ่นดิน สร้างสรรค์การเรียนรู้กอบกู้ชุมชน” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “ครูของแผ่นดิน สร้างสรรค์การเรียนรู้ กอบกู้ชุมชน” สามารถวิเคราะห์หว่าทะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

สุรินทร์ ได้ใช้ความสัมพันธ์ของ act – agent – agency มาใช้ในปาฐกถาโดยชี้ให้เห็นว่าการสร้างสรรค์ชุมชน (act) โดยตัวเขาและชาวบ้านที่เป็นแนวร่วม (agency) โดยเฉพาะเรื่องของวิธีการนั้น สุรินทร์ค่อนข้างเน้นเป็นพิเศษ โดยมีวิธีการที่หลากหลาย เช่น การเล่านิทานเรื่องคางคก เพื่อจะบอกชาวบ้านว่า “เป็นอะไรไม่สำคัญ เป็นอย่างไรต่างหากสำคัญ” หรือการใช้เพลงเพื่อเชิญชวนเยาวชนคนหนุ่มสาวให้รักชุมชนอันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของเราก็เป็นรูปแบบของการเน้นเรื่อง act – agent – agency

Context สุรินทร์ กิจนิตยชีวี กล่าวไว้ในตอนหนึ่งของปาฐกถาว่า “กรุงศรีอยุธยา กำลังจะเสียกรุงครั้งที่ 3 แต่เป็นการเสียกรุงรูปแบบใหม่ ซึ่งไม่สามารถจะมองเห็นตัวข้าศึกได้ และเห็นได้ยากเย็น ไม่เหมือนกับตอนที่เราเสียให้กับพม่า มันมองเห็นพม่าอยู่ทันทู ... แต่มีมันถูกผนวกให้อยู่ในอาณาเขตของกระแสโลกาภิวัตน์” สังคมเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ทุกอย่างเน้นที่ความเจริญจนละเลยคุณภาพชีวิตของชุมชนไป ดังนั้น ปาฐกถาชิ้นนี้จึงเป็นเสียงสะท้อนจากสุรินทร์ที่ใช้วิธีการเรียนรู้ชุมชนเพื่อต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์อย่างกล้าหาญได้รับผลสำเร็จอันดี

Style สุรินทร์ได้ใช้การบรรยายด้วยภาษาพูดที่เข้าใจง่าย แทรกอารมณ์ขันเอาไว้หลายเรื่อง เช่น มีการกล่าวถึง “ลำไย” ภรรยาของเขาอย่างติดตลก เช่น “เมียผมชื่อลำไย ชาวบ้านเขาเรียกว่าลำไยกะโหลก เพราะเธอค่อนข้างจะต๋อยนุ้ย ตั้งแต่แต่งงานกับผมมา แก่ไม่ค่อยดีกับผมเท่าไร ผมเลยบอกกับแกว่า “นี่ยายโย กับคนอื่นนี่แกติดตลอดนะ แต่กับฉันแกเป็นกะโหลกไขว้” หรือตอนจบปาฐกถาสุรินทร์ทิ้งท้ายไว้ว่าความดีก็ให้กับคณะทำงานมูลนิธิโกมล คีมทอง แต่ถ้าล้มเหลว “ผมขอแบกกลับไปอยุธยา ไปเทไว้ฝากไว้ให้แม่ลำไย” เป็นการสื่อถึงอารมณ์ขัน การมองโลกในแง่ดี นอกจากนี้เขายังเล่าประสบการณ์ต่าง ๆ ของเขาอย่างละเอียด ไม่ปิดบังแม้แต่ช่วงหนึ่งของชีวิตที่เขาตกอยู่ในห้วงของอบายมุข แต่เขาก็ผ่านพ้นมาได้โดยเขากล่าวว่า “นี่คือชีวิตจริงของครูคนหนึ่งซึ่งถลาลึกเข้าไปในอบายมุข แล้วหมดคุณค่าความเป็นปุชนียบุคคล แล้วก็สามารกลับลำได้ เกิดการเรียนรู้ว่า อ้อ ชีวิตคนเราเปลี่ยนแปลงได้ ... เพราะฉะนั้นภูมิคุ้มกันในเรื่องที่มากกระทบนั้นเป็นสิ่งสำคัญ” ซึ่งเป็นการเปิดตนเองเพื่อให้ผู้ฟังได้รู้จัก และลดช่องว่างระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังได้ดี

สุรินทร์ กิจนิตยชีวี ได้เสนอภาพของความเป็นครูผู้มีภาระหน้าที่ของการสร้างสรรค์สังคม สร้างสรรค์คุณภาพชีวิตหาผู้คนได้อย่างเป็นธรรมชาติ ปาฐกถามีแง่คิด สนุกสนาน ได้เทคนิควิธีในการพัฒนาชุมชนที่หลากหลายและทรงคุณค่าปฏิบัติได้จริงและมีประสิทธิภาพ

“ทำไมต้องช่วยคนจน?” ปาฐกถาที่ทวงถามความชอบธรรมในสังคม

วนิดา ต้นติวทยาพิทักษ์ เป็นที่ปรึกษาของสมัชชาคนจน ที่ทุ่มเททั้งชีวิตและจิตวิญญาณ ในการต่อสู้เพื่อผู้ด้อยโอกาส การต่อสู้กับชาวบ้าน โดยเฉพาะประชาชนในชนบท เธอได้เข้าร่วม การคัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูล ซึ่งเนื้อหาสำคัญได้ปรากฏอยู่ในปาฐกถานี้แล้ว

เนื้อหาของปาฐกถา

วนิดา ได้กล่าวถึง “ความยากจน” ว่าความจนไม่ใช่สิ่งที่น่ารังเกียจ ถ้าเป็นเพียง “ความยากจนด้านวัตถุ” เธอเล่าถึงเหตุการณ์เมื่อเธอเดินทางเข้าไปในสลัม ได้รับการต้อนรับจากคนที่ ไม่ได้รู้จักกันมาก่อน หรือเมื่อไปบ้านคนจนในอินเดีย เธอก็ได้รับการต้อนรับเสมือนเป็นคนในครอบครัวของเขา “ดิฉันพบความจริงใจอยู่มากพอสมควร นี่คือนี่ที่ดิฉันพยายามบอกว่า ในความยากจนนั้นก็ยังมีสิ่งที่ดีงามอยู่มากมาย”

หลังจากนั้นซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของปาฐกถา คือ การเล่าถึงเหตุผล ความจำเป็น ประสบการณ์ เมื่อเธอได้มีโอกาสสัมผัสชีวิตของชาวบ้านปากมูล ขณะที่ขณะนั้นเขื่อนปากมูล ได้รับการอนุมัติ โดยคณะรัฐมนตรีในยุคพลเอกชาติชายและก่อสร้างในยุค รสช. วนิดาได้กล่าวว่า ชาวปากมูลไม่เหลืออะไร เพราะชีวิตเขาพึ่งพิงธรรมชาติ เมื่อมีการสร้างเขื่อนทำให้ประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิต

วนิดาได้ยกตัวอย่างเสริม เพื่อชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการบุกรุกสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่น หมู่บ้านชาวม้ง ที่กำแพงเพชร ชาวเขา หรือชาวบ้านโพธิ์เขียวที่สุพรรณบุรี ชาวบุรีรัมย์ ชาวปลวกแดง จ.ระยอง หรือผู้ที่ทำงานในโรงงาน เธอสรุปว่า “ความยากจนเหล่านี้จะเกิดจากความไม่เป็นธรรมมากกว่า และยังเกิดจากระบบที่เลือกปฏิบัติ”

การที่เราต้องช่วยคนจนนั้น วนิดาเห็นว่า เพราะชาวบ้านสามารถดูแลทรัพยากรได้ “เป็นกำลังสำคัญในการรักษาธรรมชาติ” วนิดากล่าวว่า เพราะรัฐบาลเข้ามาจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม รัฐเป็นผู้ร่วมศูนย์การจัดการทรัพยากร “เราไม่เคยให้ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่นั้นจริง ๆ ได้มีส่วนร่วมกำหนดว่ามีความเหมาะสมเพียงไหน ”

ช่วงท้ายปาฐกถาวนิดาได้ชักชวนให้ผู้ฟังเป็นกำลังใจให้ชาวบ้าน “ดิฉันคิดว่าสังคมจะอยู่อย่างมีความสุขด้วยการที่เราพยายามช่วยเหลือคนจนเหล่านี้ ไม่ด้วยทางใดก็ตามหนึ่ง”

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของวนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์

ด้วยการเป็นคนทำงานเพื่อสังคมตลอดมา วนิดามีวิธีคิดในการมองปัญหาอย่างจริงจัง มีแนวคิดแห่งการวิพากษ์สังคมเชื่อในพลังประชาชนโดยเฉพาะชาวบ้าน และมีวิธีคิดที่โจมตีระบบทุนนิยมหรือการทำงานของรัฐบาล โดยเฉพาะการสร้างเขื่อนปากมูล เมื่อชาวบ้านมาประท้วง “พี่น้องปากมูลพยายามที่จะยื่นหยัด คัดค้านการสร้างเขื่อน จนกระทั่งถูกเจ้าหน้าที่ใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมได้รับบาดเจ็บ ถูกจับกุม ...ขณะนี้ลูกหลานชาวปากมูลหลายคนต้องออกจากโรงเรียน หลายคนแทนที่จะได้เรียนต่อในชั้นมัธยม ก็ต้องไปเป็นกรรมกรก่อสร้าง นี่คือข้อเท็จจริงที่อยู่หน้าทำเนียบรัฐบาล”

วนิดามีวิธีคิดที่เน้นให้เรื่องของมนุษยธรรมเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากคำพูดของเธอที่ว่า “ทำนทั้งหลาย ความสุขของเราก็คือการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม เราอยู่ไม่ได้ถ้าข้างบ้านเราไฟกำลังลุกไหม้ เราต้องตัดไฟของเพื่อนบ้าน ก่อนที่ไฟจะมาถึงเรา เช่นเดียวกันค่ะ ถ้าเราช่วยคนจนก็คือการช่วยดับไฟ”

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของวนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ ในการปาฐกถา “ทำไมต้องช่วยคนจน?” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “ทำไมต้องช่วยคนจน?” สามารถวิเคราะห์หาทาะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act-agent-purpose

วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ ได้ใช้ purpose มาเป็นคำถามสำคัญ ว่า “ทำไมต้องช่วยคนจน” ทั้งนี้เธอได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของ act และ agent มุ่งอธิบายความเดือดร้อนของชาวบ้าน (agent) ในหลายพื้นที่ของประเทศ โดยเฉพาะเน้นหนักเป็นพิเศษที่ชาวบ้านปากมูล จ.อุบลราชธานี ว่าสาเหตุที่เขาต้องมาประท้วงหน้าทำเนียบ เพราะได้รับผลกระทบของการสร้างเขื่อน ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป ชาวบ้านเหล่านี้พึ่งพาธรรมชาติ ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย เมื่อเขาได้รับความเดือดร้อน เราในฐานะคน (agent) เช่นเดียวกัน จึงต้องหันมาให้ความช่วยเหลือ (act)

Context วนิดาได้ใช้กระแสความเดือนร้อนของชาวบ้านมาเป็นแกนหลักของเรื่องซึ่งค่อนข้างจะเห็นได้ชัดว่า เธอต้องการจะนำเสนอความคิดของเธอให้สาธารณชนรับรู้ พร้อม ๆ กับเป็นเสียงสะท้อนให้รัฐบาลได้ยิน ดังคำพูดที่ว่า “รัฐบาลนั้นไม่ฟังเสียงคนจนหรอกค่ะ รัฐบาลฟังเสียงท่าน ท่านคือผู้ที่เขาหวาดกลัว แต่ถ้าพลังของคนจนมีพลังของท่านสนับสนุน รัฐบาลจะหันมาฟังค่ะ” ดังนั้นกล่าวว่ปาฐกถานี้ เป็นการให้สาธารณชนรับรู้ถึงปัญหาเพื่อจะได้สร้างพลังบางอย่างให้เกิดขึ้นในสังคม

Style วนิดาใช้ถ้อยคำที่ตรงไปตรงมาในการพูด และให้เห็นถึงการเข้าใจปัญหาของชาวบ้านอย่างแท้จริง ด้วยการงานคลุกคลีกับสมาชิกคนจนมาตลอด การอ้างอิงต่าง ๆ มีเหตุผล พร้อมกับการเจรจาอารมณ์เข้าไว้ด้วยกัน ดังตัวอย่าง เช่น

“ พี่น้องอาจจะรำคาญบ้างเมื่อได้ยินหรือได้ทราบข่าว เอาอีกแล้วไอพวกนี้ ประท้วงอีกแล้ว ปากมูลอีกแล้วหรือนี้ทำไมไม่จับไม่สั้น ถ้าท่านเป็นชาวบ้านปากมูล ท่านก็ต้องทำอย่างนี้ค่ะ เหมือนกับอยู่ติ ๆ เรามีเงินเดือนแล้วไม่ได้รับอีกต่อไป”

“ ถ้าท่านเดินไปตามท้องถนนเห็นขอทานเดินผ่านท่านลองสอบถามเขาดู เขาอาจมาจากหมู่บ้านที่มีการก่อสร้างเขื่อนโดยไม่ดูตาม้าตาเรือก็ได้”

“ ดิฉันคิดว่าการจัดการทรัพยากรที่ผ่านมามีผลมาจากระบบที่เราพยายามรวมศูนย์ ฝากความหวังไว้กับรัฐ แต่รัฐเองเป็นผู้ใช้ทรัพยากรเหล่านั้น เป็นผู้คอร์รัปชันด้วยกระบวนการฉ้อฉลต่างๆ เพื่อที่จะนำทรัพยากรนั้นไปแปรเป็นเงินให้กับนักการเมือง ให้กับข้าราชการหลายท่าน คงทราบดีว่าตำแหน่งอธิบดีกรมต่างๆ นั้นต้องใช้เงินซื้อมากมายแค่ไหน เท่าที่ดิฉันทราบตัวเลขล่าสุดเกินร้อยล้านขึ้นไป ท่านอธิบดีทั้งหลายจะเอาเงินจากไหน ท่านก็ลองคิดดูนะค่ะ”

วนิดาใช้ความสามารถในการแสดงความคิดเห็น การวิเคราะห์- วิพากษ์สังคม โดยยื่นเคียงข้างความทุกข์ยากของชาวบ้าน ปาฐกถา “ทำไมต้องช่วยคนจน” จึงเป็นปาฐกถาที่เป็นเหมือนเสียงสะท้อนของวนิดาและชาวบ้านผู้ทุกข์ยากที่จะไม่มีวันผ่านไปเฉยๆ โดยไม่ได้รับการเหลียวแลจากสังคม

จากปาฐกถาโกมล คีมทอง ขององค์ปาฐกทั้ง 6 ท่าน ในบริบททางสังคมและการเมือง ช่วงหลังพฤษภาคม 2535 - วิฤตเศรษฐกิจ 2540 สามารถสรุปภาพรวมในส่วนของเนื้อหา วิธีคิด และกลวิธีที่โน้มน้าวใจ ได้ตามตารางที่ 5 ดังนี้

ตารางที่ 5

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	เนื้อหาของปรากฏการณ์	วิถีคิด	กลวิธีการโน้มน้าวใจ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	ประสบการณ์การออกจากเมืองหลวงไปใช้ชีวิตยังชนบทและทำงานอุดมคติที่ตั้งไว้	บอกเล่าประสบการณ์ชีวิต โดยมองเห็นปัญหาอย่างละเอียดลออ ต้องการอุดมคติในชีวิต	1. เน้น act – scene- agency โดยนำเสนอชีวิตอันเรียบง่ายท่ามกลางชนบท 2. ใช้การเล่าที่เรียบง่าย แทรกด้วยย่อประกอบ
พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ	งานของสมาคมหยาดฝน ในฐานะสื่อกลางช่วยเหลือชาวประมงพื้นบ้าน ให้มีจิตสำนึกช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	มองปัญหาอย่างรู้แจ้งแทงตลอด ได้อิทธิพลจากพุทธศาสนา มีความยืดหยุ่น และสร้างสรรค์ความคิดใหม่เสมอ	1. เน้น act – scene- agency คืออธิบายวิธีการทำการเพื่อช่วยเหลือชาวประมงพื้นบ้าน ให้เกิดจิตสำนึกที่ดี 2. บอกเล่าโดยใช้ภาษาที่ทางการ เข้าใจง่าย
ทองดี โพธิ์ยอง	ประสบการณ์การทำงานพัฒนาโดยทุ่มเทสติปัญญาความสามารถ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	มุ่งเน้นการพัฒนาเองและผู้อื่น มองปัญหาอย่างรู้เท่าทัน มีวิจารณญาณ ใช้ตนเองเป็นศูนย์กลางในการแก้ปัญหา	1. เน้น act – scene- agency โดยอธิบายการพัฒนาที่เธอทำโดยใช้วิธีการอันรอบคอบ 2. ใช้สรรพนามภาษาถิ่น เล่าจากประสบการณ์
สุรินทร์ กิจนิตยชีวี	ประสบการณ์การแก้ปัญหาชุมชนโดยใช้การเรียนรู้ชุมชน และการปรับเปลี่ยนวิธีการให้ความรู้ เพื่อช่วยให้สังคมเข้มแข็ง	คิดรอบด้านเข้าใจปัญหาการศึกษา ใช้วิธีการหลากหลายในการแก้ปัญหา เน้นการประสานประโยชน์	1. เน้น act – scene- agency ว่าการสร้างสรรค์ชุมชนที่มีชาวบ้านเป็นแนวร่วม ใช้วิธีการอันหลากหลาย 2. ใช้ภาษาพูดแทรกอารมณ์ขัน
วนิดา ตันติวิทยพิทักษ์	ความทุกข์ยากของชาวบ้านปากมูล และชาวบ้านอีกหลายพื้นที่ เป็นสิ่งที่พัฒนาต้องให้ความสำคัญ และหาทางแก้ไข	มองปัญหาอย่างจริงจัง วิพากษ์สังคม โจมตีระบบทุนนิยม	1. เน้น act – scene- purpose ความเดือดร้อนของชาวบ้านเกิดจากผลกระทบจากการสร้างเขื่อน เราในฐานะคนต้องหาทางช่วยเหลือ 2. ใช้ภาษาตรงไปตรงมา บอกเล่าจากประสบการณ์การทำงานกับชาวบ้าน

จากตารางที่ 5 พบว่า ปาฐกถาโกมล คิมทอง ในช่วงนี้ให้ความสำคัญกับวิถีชนบท และการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นศักยภาพของชุมชน เป็นการกลับไปหารากฐานของสังคมอีกครั้ง โดยใช้ “งานพัฒนา” เป็นสื่อ โดยองค์ปาฐกทุกฝ่ายจะบอกเล่าประสบการณ์ของตน มีวิธีคิดที่มองปัญหาและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ กลวิธีการโน้มน้าวใจเป็น act – agent – agency เพื่อสื่อให้เห็นภาพการกระทำ ผู้คนและวิธีการที่ชัดเจน ใช้ภาษาในลักษณะการเล่าเรื่องไปตามลำดับเหตุการณ์

5. ปรับทิศทางสังคมและการเมืองช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 – ปัจจุบัน

การแก้ปัญหา IMF – การเปลี่ยนแปลงวิถีแห่งการคิดใหม่ ทำใหม่

เมื่อพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยกุศโลบายของเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ พลตรีสนั่น ขจรประศาสน์ ทำให้พรรคประชาธิปัตย์ รวมตัวกับพรรคกิจสังคมและส่วนหนึ่งของพรรคประชากรไทย (กลุ่มงูเห่า) จัดตั้งรัฐบาล โดยมีนายชวน หลีกภัย ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

ลิขิต ธีรเวคิน (2546) ได้ให้รายละเอียดบรรยากาศทางสังคมและการเมืองในช่วงนี้ไว้ดังนี้

สิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐบาลชวน 2 คือความพยายามของรัฐบาลที่จะแก้วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โดยวิกฤตดังกล่าวนั้นก็เป็นที่ทราบกันอยู่ว่ามีจุดเริ่มต้นตั้งแต่สมัยพลเอกชาติชาย ถูกกระทำให้รุนแรงยิ่งขึ้นในการเปิดการสั่งซื้อสินค้าเข้าโดยเสรีในสมัยนายอานันท์ และทำให้เปิดกว้างขึ้นอย่างเต็มที่ในยุคชวน 1 โดยนโยบาย BIBF และอาการของฟองสบู่เริ่มก่อตัวรุนแรงขึ้นตามลำดับในยุครัฐบาลนายบรรหาร จนมาแตกระเบิดในยุคพลเอกชวลิต การโจมตีรัฐบาลเก่าว่าเป็นผู้สร้างปัญหาเป็นเพียงกระบวนการทางการเมืองตามปกติ ข้อเท็จจริงซึ่งมีตัวเลขเป็นหลักฐานปรากฏเป็นที่ทราบกันทั่วไป

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลชวน หรือชวน 2 ก็ต้องแบกรับภาระอันหนักอึ้งและหนักกว่ารัฐบาลพลเอกชวลิต ปัญหาเรื่องแรกคือปัญหาของการแก้วิกฤตเศรษฐกิจ ที่สำคัญที่สุดการไหลของเงินทุน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและรองนายกรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจของรัฐบาลชวน 2 ไม่สามารถจะทำงานร่วมกันได้แต่ผู้ซึ่งมีบทบาทที่สุดในการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจคือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง โดยหลักของการแก้ไขเบื้องต้นคือการสกัดการไหลออกของเงินทุน ดังนั้น จึงมีการขึ้นอัตราดอกเบี้ยเงินฝากสูงลิ่วในประวัติศาสตร์ไทย โดยอาจจะได้อัตรา

ดอกเบี้ยเงินฝากกว่า 20 % ซึ่งส่งผลสำคัญยิ่งทำให้เงินไม่ไหลออกต่างประเทศ แต่ผลที่ตามมาคือการชะงักงัน ของการลงทุน เพราะอัตราดอกเบี้ยสูงเกินกว่าที่จะทำกำไรได้ ไม่ว่าจะธุรกิจอันใด ยกเว้นธุรกิจผิดกฎหมาย

ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สำคัญในยุคที่นายชวนเป็นนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลชวน 2 ก็คือการจัดตั้งพรรคการเมือง พรรคใหม่อันได้แก่ พรรคไทยรักไทย ของ พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งเป็นความพยายามของ ดร.ทักษิณ ที่จัดตั้งพรรคขึ้นมาเพื่อเป็นกลไกในการเข้าสู่ตำแหน่งอำนาจรัฐในฐานะนายกรัฐมนตรี นายเสนาะ เทียนทอง ซึ่งออกจากตำแหน่งเลขาธิการพรรคความหวังใหม่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภายใน พรรคความหวังใหม่ได้นำกลุ่มวังน้ำเย็นเข้ามาประสานกับกลุ่มของ ดร.ทักษิณ และเตรียมการเลือกตั้งที่จะจัดตั้งรัฐบาลต่อไป ขณะเดียวกัน พรรคไทยรักไทยและพรรคความหวังใหม่ ก็มีความสัมพันธ์ที่ต่างเข้าใจกันว่าจะร่วมมือทางการเมือง กันต่อไปหลังการเลือกตั้งแต่ก็มีสมาชิกจำนวนมากจากพรรคความหวังใหม่ แปรพักตร์เข้าสู่พรรคไทยรักไทยเพราะกระแสลมทางการเมืองเริ่มแปรเปลี่ยนและหลายฝ่ายคาดการณ์ได้ว่าโอกาสของพรรคความหวังใหม่ ที่จะได้คะแนนสูงสุดคงมีไม่มากนัก

พรรคไทยรักไทยทำการเปิดตัวประกาศนโยบาย “คิดใหม่ ทำใหม่” พยายามใช้กลไกของการตลาดการโฆษณาทางสื่อและการเสนอนโยบายประชานิยม เช่นการพักหนี้เกษตรกร การให้เงินหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท เพื่อการพัฒนา โครงการรักษา 30 บาททุกโรค การทำสงครามกับยาเสพติด การแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งนโยบายหลายส่วนเป็นของพรรคความหวังใหม่แต่ดั้งเดิม

พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร และรัฐบาลเสียงข้างมาก

การเลือกตั้งที่เกิดขึ้นหลังการยุบสภาได้นำไปสู่การต่อสู้อย่างดุเดือดและรุนแรงระหว่างพรรคประชาธิปัตย์ ไทยรักไทย และความหวังใหม่ และเมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏขึ้นซึ่งมี ส.ส. ทั้งแบบรายชื่อและแบบเขตเดียวคนเดียว ผลก็เป็นไปตามคาด พรรคไทยรักไทยได้ที่นั่งสูงสุด 248 ที่นั่ง ตามมาด้วยพรรคประชาธิปัตย์ 128 ที่นั่ง พรรคชาติไทย 41 ที่นั่ง ส่วนพรรคความหวังใหม่ตกเป็นพรรคอันดับ 4 เหลือเพียง 36 ที่นั่ง แต่ก็เข้าเป็นพรรคร่วมรัฐบาลโดยมีพรรคไทยรักไทย ชาติไทย และต่อมาพรรคเสรีธรรมก็ได้รวมเข้ากับพรรคไทยรักไทยทำให้มีคะแนนเสียงทั้งหมด 263 เสียง ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติพัฒนา และพรรคเล็กๆ กลายเป็นพรรคฝ่ายค้าน

ดร.ทักษิณ ชินวัตร กลายเป็นนายกรัฐมนตรีที่มีเสียงมากที่สุดในสภาผู้แทนราษฎรตั้งแต่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นต้นมา การเป็นนายกรัฐมนตรีของ ดร.ทักษิณภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ปี 2540 โดยการลงคะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎร ทำให้กระบวนการใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสร็จเกือบจะสมบูรณ์

รัฐธรรมนูญใหม่มีการส่งเสริม สนับสนุน การมีส่วนร่วมหาประชาชนในหลายด้าน ดังที่ สงวน นิติยารัมภ์พงศ์ และสุรพล มุละดา (2544) กล่าวไว้ ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจทางการเมือง

รัฐธรรมนูญมาตรา 170 รับรองสิทธิประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้สามารถร่วมกันเข้าชื่อเป็นจำนวน 50,000 คนขึ้นไป ร้องขอต่อประธานรัฐสภาเพื่อให้พิจารณากฎหมายที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพทั้งหลายของประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 3 หรือที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่กำหนดไว้ว่าเป็นแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 5 ตามรัฐธรรมนูญ นอกเหนือจากการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายระดับชาติแล้ว รัฐธรรมนูญมาตรา 287 ยังรับรองให้ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองท้องถิ่นสามารถรวมกันเป็นจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมดในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นเข้าชื่อร้องขอต่อประธานสภาท้องถิ่นเพื่อให้สภาท้องถิ่นพิจารณาออกข้อบัญญัติของท้องถิ่นนั้นได้

การมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนในการกำหนดนโยบายอีกประการ ได้แก่การมีผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถออกเสียงลงประชามติในเรื่องที่อาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติหรือประชาชนตามรัฐธรรมนูญมาตรา 214 อย่างไรก็ตาม สิทธิในการมีส่วนร่วมโดยการออกเสียงลงประชามตินี้ ต้องขึ้นอยู่กับดุลพินิจของนายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคุณรัฐมนตรีและต้องปรึกษากับประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานวุฒิสภาว่าเรื่องใดอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติหรือประชาชน และสมควรขอมติจากประชาชนอย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่าผลที่ได้จากการออกเสียงประชามติเป็นเพียงการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีเท่านั้น

การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

รัฐธรรมนูญมาตรา 77 บัญญัติให้เป็นหน้าที่ของรัฐต้องจัดทำแผนพัฒนาทางการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการและพนักงานหรือลูกจ้างอื่นของรัฐ เพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบและเสริมสร้าง

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อไม่ให้ประชาชนเกิดความเสื่อมศรัทธาต่อระบบประชาธิปไตย ส่วนในด้านการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐธรรมนูญมาตรา 89 กำหนดให้ รัฐต้องจัดให้มีสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเพื่อให้ความเห็นก่อนที่คณะรัฐมนตรีจะ ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อแก้ปัญหาที่เป็นอยู่ในวิธีการจัดทำ แผนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแบบเดิมที่อิงอยู่กับข้อมูลและความคิดเห็นของ นักการเมืองและข้าราชการประจำอย่างเดียว

การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

ในการตรวจสอบบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญระดับชาตินั้น วุฒิสภาด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 3 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดมีอำนาจตามรัฐธรรมนูญมาตรา 303 ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับชาติและผู้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ที่สำคัญระดับชาติ ซึ่งมีพฤติการณ์การกระทำที่ทุจริตหรือผิดต่อหน้าที่ ในการใช้อำนาจตรวจสอบพฤติกรรมของบุคคลผู้มีตำแหน่งหน้าที่สำคัญนี้ มาตรา 304 แห่งรัฐธรรมนูญ ให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถรวมกันเป็นจำนวนตั้งแต่ 5 หมื่นคนขึ้นไป เข้าชื่อร้องเรียนต่อประธานวุฒิสภาเพื่อให้วุฒิสภาใช้อำนาจตรวจสอบดังกล่าวได้

สำหรับในการตรวจสอบบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในระดับท้องถิ่นรัฐธรรมนูญมาตรา 286 ให้ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถออกเสียงลงความเห็นให้สมาชิกสภาหรือผู้บริหารท้องถิ่นคนใดพ้นจากตำแหน่งได้ หากมีผู้มาลงคะแนนเสียงในกรณีดังกล่าวเป็นจำนวนกึ่งหนึ่งขึ้นไปของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดจากระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) กระแสโลกาภิวัตน์นี้มีผลต่อประเทศไทยและภาคการเงินในประเทศต่าง ๆ ของโลก ทำให้เกิดความตื่นตัวของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนทุกประเทศทั่วโลก เกี่ยวกับบทบาทของเศรษฐกิจโลกปัจจุบันที่ไม่สามารถทำให้เศรษฐกิจในชุมชนและในส่วนที่กระทบคนส่วนใหญ่ของประเทศมีการพัฒนาไปโดยราบรื่นได้ จึงทำให้เกิดแนวคิดที่เป็นโอกาสอย่างน้อยใน 2 ลักษณะด้วยกันคือ

การให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาที่เน้นการพึ่งตนเองได้ของชุมชน (Localization) ทั้งด้านภูมิปัญญา เศรษฐกิจ การดำรงชีวิตและอื่น ๆ กลายเป็นประเด็นที่ได้รับการพิจารณาหยิบยกขึ้นมามีความสำคัญ และทำให้บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการประชุมหรือเจรจาระดับนานาชาติมีความสำคัญ ไม่ว่าจะในการประชุมขององค์การการค้าโลก (WTO)

กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารโลก (World Bank) และองค์การนานาชาติที่สำคัญอื่น ๆ กระแสการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้มีผลให้เกิดการประสานงานขององค์กรพัฒนาเอกชนไม่เฉพาะแต่ในเครือข่ายระดับภาคหรือระดับประเทศเช่นแต่ก่อน แต่เกิดมีการรวมตัวในระดับนานาชาติเพื่อให้เกิดเป็นพลังในการร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาต่าง ๆ ของโลกอีกด้วย บทบาทในด้านนานาชาตินี้ คงจะมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ต่อไปในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงแนวคิดการพัฒนาในประเทศ วิฤต เศรษฐกิจทำให้แนวทางพัฒนาแบบหาทางเลือกใหม่ขององค์กรพัฒนาเอกชนได้รับการตอบสนองจากสังคมมากขึ้น การแสวงหารูปแบบเศรษฐกิจที่สามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืนโดยไม่ต้องเผชิญกับวิกฤติที่รุนแรงอย่างที่เป็นอยู่ในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (self-sufficiency economy) ให้กับสังคมไทยมาเป็นเวลานานพอสมควร โดยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นพื้นฐานและลดการพึ่งพาเงินทุนและตลาดต่างประเทศ โดยถือว่าถ้าชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้แล้วความมั่นคงทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นเอง แม้ว่าการเติบโตจะช้าไปบ้าง แต่ก็จะมีเสถียรภาพและไม่ต้องเสี่ยงกับวิกฤตการณ์ที่มาจากความผันผวนของตลาดและการเคลื่อนย้ายของเงินทุนต่างชาติที่มักผันแปรไปตามกระแสการเก็งกำไรระยะสั้น

“ทรัพยากรชีวภาพอาเพศ การย้ายถิ่นฐานและการต่อสู้ของชุมชน” ปาฐกถาที่ชี้ให้เห็นผลร้ายของเทคโนโลยี

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ เป็นนักกิจกรรมมาตั้งแต่สมัยเรียนหนังสือ ภายหลังจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขาได้เลือกที่จะเป็นอาสาสมัครของโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม มีความสามารถด้านข้อมูลข่าวสารอย่างดีเยี่ยม สิ่งที่เขาเรียบเรียงไว้ในปาฐกถาเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวมนุษย์และมีผลกระทบโดยตรงกับชีวิตความเป็นอยู่

เนื้อหาของปาฐกถา

วิฑูรย์ ได้กล่าวถึงเรื่องราวการใช้ระบบทรัพย์สินทางปัญญาที่ประเทศเราเลียนแบบต่างประเทศ ว่าระบบสิทธิบัตรนั้น **“ไม่สามารถคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและพันธุกรรมท้องถิ่นได้เลย”** เขาเสนอว่าอยากให้มีการรวมตัวกันของชาวบ้านและชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ เพื่อผลักดันร่างกฎหมายหลาย ๆ ฉบับที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการปกป้องสิทธิชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิฑูรย์ได้ยกตัวอย่างกรณีศึกษาหลายเรื่องที่ทำให้เห็นถึงการเสียเปรียบต่อประเทศมหาอำนาจ เช่น พันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ถูก “โจรสลัดชีวภาพ” ซึ่งคือบริษัทข้ามชาติทำตนเป็นนักล่าพันธุ์กรรมข้ามชาติ จดสิทธิบัตรในเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาที่เป็นแหล่งกำเนิดมักจะเสียเปรียบเพราะขาดความรู้ในเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้วิฑูรย์ได้อธิบายถึงผลกระทบของ “การปฏิวัติเขียว” ที่มีต่อระบบเกษตรกรรม พันธุ์ข้าวดี ๆ ของไทยสูญพันธุ์ไปเพราะรัฐสนับสนุนข้าวพันธุ์ใหม่ ๆ แต่มีความต้านทานต่ำ

วิฑูรย์ได้อธิบายถึงทรัพย์สินทางปัญญาและการจดสิทธิบัตรนั้นเป็นปัญหาสำคัญของยุคนี้ เขาตำหนิบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ที่ **“มีเป้าหมายที่จะให้การคุ้มครองผูกขาดสิ่งมีชีวิต พืชสัตว์ จุลินทรีย์ เพื่อรองรับการวิจัยและการพัฒนาและผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีของพวกเขา”**

ช่วงท้ายของปาฐกถาวิฑูรย์ได้ชี้ให้เห็นว่าประเทศโลกที่สามจะสามารถทำอย่างไรได้บ้าง เพื่อจะป้องกันรักษาผลประโยชน์ของเกษตรกร ชุมชนท้องถิ่น นอกจากการสู้ด้วยกฎหมายแล้วเรายังต้องสู้กับ **“ระบอบการพัฒนาที่มุ่งไปสู่ระบบทุนนิยมที่เน้นเรื่องเงินตรายิ่งกว่าคุณค่าอื่นของชีวิต”**

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของวิฑูรย์ เลียนจำรุณ

จากประสบการณ์การทำงาน “เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย” ของวิฑูรย์ ทำให้เขาสามารถนำเสนอปาฐกถาได้รอบด้านมีทั้งข้อมูลเชิงวิชาการและความคิดเห็น โดยเฉพาะข้อมูลเชิงความคิดเห็นนั้นสื่อถึงวิธีการคิดของวิฑูรย์ได้เป็นอย่างดี วิฑูรย์จะมีแนวคิดที่เป็นหลักการ ต่อต้านระบบทุนนิยม เช่น ตอนหนึ่งเมื่อเขากล่าวถึงบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ที่มีโครงการปลูกข้าวสมัยใหม่ ใช้นุ้ย, สารเคมีมาก หรือการเลี้ยงไก่ที่ขณะนี้อยู่ในมือบริษัทถึง 90 % **“บริษัทนี้สามารถควบคุมการเกษตรเอาไว้ได้และการใช้ทุนซึ่งสะสมมาจากกิจการภาคเกษตร ทุนที่แลงมาจากการล้มละลายหายไปของเกษตรกรรายย่อยที่เคยเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู นี่เองที่ใช้ในการขยายการลงทุนในสาขาการผลิตอื่นของบริษัท”** หรือการกล่าวถึงความไม่โปร่งใสในการปลูกฝ้ายพันธุ์หนึ่งในประเทศไทย โดยบริษัทในสหรัฐอเมริกา เป็นฝ่ายที่ตัดต่อยีนของแบคทีเรียเข้ามาใส่ **“ผู้เป็นประธานของคณะกรรมการตรวจสอบและส่งเสริมฝ้ายพันธุ์นี้ คือ อดีตรองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์... เป็นที่ทราบกันอย่างกว้างขวางว่ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบริษัทมอนซานโต้ คนในครอบครัวของท่านถึงกับมีกิจการร่วมกันกับผู้บริหารบางคนในบริษัทมอนซานโต้”** เป็นการชี้ให้เห็นว่าวิฑูรย์มีความกล้าหาญที่จะคิด วิพากษ์ระบบอย่างตรงไปตรงมา

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของ วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ในปาฐกถา “ทรัพยากรชีวภาพอาเพศ การย้ายพันธุกรรมและการต่อสู้ของชุมชน” ตามทฤษฎีองค์ห้า ของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “ทรัพยากรชีวภาพอาเพศ การย้ายพันธุกรรมและการต่อสู้ของชุมชน” สามารถวิเคราะห์หว่าหะได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

วิฑูรย์ได้ชี้ให้เห็นการกระทำ (act) ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคเทคโนโลยีชีวภาพว่าทำให้เกิดปัญหาอะไรในชุมชน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่เกิดจากคน (agent) ทั้งสิ้นโดยเฉพาะบริษัทข้ามชาติที่เข้ามาย้ายพันธุกรรมของโลกที่สาม เป็นการเหยียบย่ำภูมิปัญญาไม่ว่าจะเป็นเรื่องของพันธุ์ข้าว สมุนไพร ดังนั้นวิธีการ (agency) ที่จะแก้ไข คือ ต้องผลักดันกฎหมายและนโยบายที่เราจะใช้เพื่อการปกป้องทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น “เราไม่ควรให้การปกป้องการคิดค้นใด ๆ ที่มีที่มาจากการปล้นสะดมและแย่งชิงทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นอีกต่อไป” ซึ่งเป็นการนำเสนอหลักปฏิบัติที่ดี

Context วิฑูรย์ได้กล่าวไว้ในตอนต้นของปาฐกถาว่ารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เนวิน ชิดชอบ พยายามหยุดยั้งการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชท้องถิ่น โดยเสนอแนวทางใหม่ คือการใช้ระบบสิทธิบัตรซึ่งวิฑูรย์มีความเห็นว่าเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ไม่ถูกต้อง เพราะระบบดังกล่าวเป็นช่องทางแสวงหาผลประโยชน์ของบริษัทข้ามชาติ เนื้อหาในปาฐกถาจึงได้รับการนำเสนอให้ผู้ฟังได้เห็นถึงผลเสียของระบบสิทธิบัตร รวมไปถึงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคเทคโนโลยีชีวภาพ ซึ่งเป็นเรื่องที่สังคมกำลังสนใจ

Style วิฑูรย์ได้ยกตัวอย่างต่าง ๆ ไว้มากมายเพื่อสร้างน้ำหนักความน่าเชื่อถือให้กับปาฐกถาไม่ว่าจะเป็นตัวอย่างบุคคล องค์กร มีข้อมูลเชิงวิชาการ เช่น ความเป็นของการปฏิบัติเกี่ยวข้องไปถึงประสบการณ์ตรงในชีวิตของเขาที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีชีวภาพ หรือการขุดคุ้ยประเด็นทางสิ่งแวดล้อมมานำเสนอได้อย่างน่าเชื่อถือ

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ได้นำเสนอปาฐกถาของเขาได้อย่างน่าสนใจ เต็มไปด้วยสาระให้คนในสังคมตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงและพร้อมรับมือในสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยสำนึกที่ดีงาม การต่อสู้ร่วมกันของชุมชนจะนำความเจริญมาสู่ชุมชนนั้น ๆ ทำให้วิกฤตด้านนี้คลี่คลายลง

“บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต” ปาฐกถาแสดงพลังสงฆ์เพื่อการพัฒนา

พระครูสุภาภรณ์ เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาที่นำพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจและทางจิตวิญญาณ มีวิสัยทัศน์ยาวไกลและมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชน เป็นแบบอย่างอันดีงามของพระสงฆ์ที่เสียสละและมีวัตรปฏิบัติที่งดงาม

เนื้อหาของปาฐกถา

พระครูสุภาภรณ์ ได้บอกเล่าประสบการณ์ของท่านในการทำงานพัฒนาชุมชนชนบทที่ กุดชุม จ. ยโสธร โดยกล่าวถึงตั้งแต่แรงจูงใจแรกที่ตั้งใจทำงานเพื่อชาวบ้าน เพราะเห็นความทุกข์ยากของชาวบ้านที่เขาไม่รู้จะแก้อย่างไร บ้างก็ไปกินเหล้า เล่นการพนัน **“เมื่อเห็นปัญหาอย่างนี้แล้ว พระสงฆ์จะดูตายไม่ได้ อาตมาตระหนักว่าพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เป็นที่พึ่งทางใจของชุมชน”** ท่านยึดหลักพระพุทธคุณสามเป็นแนวทางในการทำงานพัฒนา คือ วิสุทธิคุณ กุศลมาคุณ และปัญญาคุณ

ช่วงต่อมาพระครูสุภาภรณ์ ได้เล่าถึงผลงานที่ท่านทำ ไม่ว่าจะการทำสหกรณ์ชุมชน ชมรมหมอยาพื้นบ้านงานเกษตรผสมผสาน กองทุนผ้าป่าพันธุไม้ การอนุรักษ์ป่า รวมทั้งกิจกรรมที่มุ่งให้พระสงฆ์ได้ใกล้ชิดกับชุมชน เช่น ธรรมยาตรา เป็นการเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ เพื่อศึกษาปัญหาชาวบ้าน รวมทั้งการตั้งโรงสีข้าวซึ่งเป็นธุรกิจของชุมชน ปัจจุบันท่านทำงานร่วมกับหลาย ๆ องค์กรในการพัฒนาอำเภอ กุดชุม โดยมีหลักในการประสานงานที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ **“คอยตักเตือนองค์กรและชาวบ้านที่ไม่ถูกต้อง โดยการชี้แนะสั่งสอนเบื้องต้น ถ้าเขาไม่ฟังกันหรือไม่พอใจ ก็ปล่อยชาวบ้านให้เขาตักเตือนกันเอง ฟ้องกันเอง ถ้าเขามีจิตสำนึกว่าเขาผิด พระสงฆ์ต้องเข้าไปลอบโยนให้กำลังใจ”** นอกจากนี้ท่านยังมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนอย่างไม่ย่อท้อ โดยอยากเห็นชาวบ้านพัฒนาในเรื่อง **“การเฝ้าอยู่ เฝ้ากิน ฟังตนเอง ไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน”**

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของพระครูสุภาจารวัฒน์

จากปาฐกถา “บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต” พบว่า พระครูสุภาจารวัฒน์ ได้มีผลงานอันโดดเด่นด้านการพัฒนาชุมชน ประกอบกับการเป็นบรรพชิตทำให้พื้นฐานวิธีคิดของท่านอิงอยู่กับหลักพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการใช้หลัก “พุทธคุณสาม” อันประกอบด้วยวิสุทธิคุณ (ความบริสุทธิ์) กรุณาคุณ (ความเมตตาช่วยเหลือ) ปัญญาคุณ (สติปัญญารู้เท่าทันสังคม) รวมทั้งวิธีคิดเชิงพัฒนาที่ประกอบด้วยการสร้างสรรคสิ่งใหม่ ไม่หยุดนิ่งมองปัญหาและวิธีแก้ไขโดยไม่ย่อท้อ ดังตัวอย่างว่า “ถ้าเราไม่เห็นปัญหาก่อนก็จะแก้ปัญหาไม่ได้ เห็นทุกชั้ก่อน ถึงจะแก้ทุกชั้ได้ ... ถ้ามีประชุมสัมมนาที่ไหน อาตมาไม่สบายไปไม่ได้ ขอให้ส่งเทป ส่งหนังสือ ส่งเอกสารต่างๆ ไปให้ด้วย...” แสดงถึงการเป็นนักพัฒนาที่มุ่งมั่น รวมทั้งยังเป็นสงฆ์ที่มีวิธีคิดที่ทันสมัย” สังคมที่กำลังเป็นอยู่ทุกวันนี้ เศรษฐกิจเป็นอย่างไร บริโภคนิยมเป็นอย่างไร ชุมชนเป็นอย่างไร พระสงฆ์ต้องเรียนรู้” นี้คือคำพูดที่แสดงให้เห็นว่าบทบาทพระสงฆ์ในปัจจุบันต้องช่วยพัฒนาสังคม ตามสังคมให้ทันด้วย

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของพระครูสุภาจารวัฒน์ ในปาฐกถา “บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถาเรื่อง” บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต” ของพระครูสุภาจารวัฒน์ สามารถวิเคราะห์หาทะเล่ได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act-agent-agency

พระครูสุภาจารวัฒน์ ได้ใช้ act ในการอธิบายให้เห็นถึงปณิธานในการพัฒนาชนบทของท่านว่าปรารถนาให้ชาวบ้านที่กุดชุม จังหัดยโสธร มีความเป็นอยู่ที่ดี มีชุมชนที่เข้มแข็ง ทั้งนี้ในส่วนตัวของท่านความเป็น agent ที่น่ายกย่องคือ การมองเห็นปัญหาของชาวบ้าน และปรารถนาจะช่วยเหลืออย่างแท้จริง โดยการใช้ agency ที่มีมากมาย เป็นพัฒนาการของชุมชน เช่น การพึ่งตนเอง เมื่อรวมกันเป็นชุมชน ก็ตั้งเป็นสหกรณ์ เป็นกลุ่มการอนุรักษ์ป่า การทำเกษตรผสมผสาน รวมไปถึง การให้การศึกษแก่ชาวบ้าน “อาตมาอยากให้เรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมภูมิปัญญา ให้รู้เท่าทันไม่หลงไหลตามกระแสของคนในเมืองหรือกระแสของเทคโนโลยีเดินไป ต้องพัฒนาให้เกิดความสมดุล ไม่หลงของเก่าไม่เมาของใหม่ ต้องอยู่ในสายกลาง”

Context พระครูสุภาจรรย์วัฒน์ได้บอกเล่าประสบการณ์ของท่านที่มีต่องานพัฒนาชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงวิถีจัดการกับปัญหาอย่างชาญฉลาด ท่ามกลางกระแสความเจริญทางวัตถุ แต่พื้นที่บ้านลาด อ.กุดชุม จ.ยโสธรยังมีรูปแบบการพัฒนาที่เป็นการพึ่งพาอาศัย ความสามัคคี ซึ่งเป็นการสร้างความแข็งแกร่งให้กับคน “ระดับล่าง” ในสังคม

Style พระครูสุภาจรรย์วัฒน์ ใช้ภาษาเรียบง่าย เป็นการเล่าเรื่องที่มองเห็นภาพ สอดแทรกความคิดเห็นส่วนตัว หรือมุมมองทางสังคมเข้าไว้อย่างกลมกลืน มีการใช้ถ้อยคำที่แสดงความมุ่งมั่นในภารกิจ “ถ้าใครไปพัฒนาอยู่อำเภอกุดชุมแล้วจะเอาเปรียบชาวบ้าน เอาเปรียบชุมชน เป็นผู้มืทธิพล เป็นนายทุน อาตมาไม่ยอม อาตมาก็ว่าถ้าอาตมามาอยู่นี้ ใครจะเอาเปรียบชุมชนไม่ได้เป็นอันขาด” หรือการอ้างอิงพุทธจริยาของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีความห่วงใย เกลียดสัตว์ นั่นคือห่วงชุมชน ดังนั้น พระครูสุภาจรรย์วัฒน์จึงได้นำมื่อนำมาปฏิบัติตาม

พระสงฆ์กับงานพัฒนาชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่แสดงถึงรากเหง้า แห่งวัฒนธรรมที่สถาบันศาสนายังเป็นหลักให้กับสังคมได้ เช่นเดียวกับพระครูสุภาจรรย์วัฒน์กับผลงานการพัฒนาบ้านลาด อ.กุดชุม จ. ยโสธร และท่านที่มีพัฒนาการไปอย่างไม่หยุดนิ่ง เป็นแบบอย่างทางวัฒนธรรมอันดีงาม

“ การใช้อำนาจรัฐโดยการกำกับของประชาชน” ปาฐกถาเพื่อความโปร่งใส

สุรสิทธิ์ โกศลนาวิณ อดีตผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ เป็นองค์ปาฐกที่นำเสนอเรื่องราวของพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการปี พ.ศ.2540 ซึ่งพระราชบัญญัตินี้ ช่วยทำให้ประชาชนได้รับรู้ถึงการกระทำต่าง ๆ ที่ เกิดขึ้นในสังคม เป็นการให้อำนาจของประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญที่กล่าวว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนชาวไทย”

เนื้อหาของปาฐกถา

สุรสิทธิ์ ได้เริ่มต้นชี้ให้ผู้ฟังเห็นว่ากระบวนการใช้อำนาจรัฐนั้นเอื้อประโยชน์ให้คนบางกลุ่มได้ประโยชน์ ทั้งนี้เป็นเพราะรัฐผูกขาดอำนาจ ในการออกกฎหมาย ก่อให้เกิดการคอร์รัปชันมากมาย “การตัดสินใจของรัฐเป็นการแก้ปัญหาที่ตอบสนองของผลประโยชน์ระยะสั้นของกลุ่มที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง มากกว่าผลประโยชน์ระยะยาวของคนส่วนใหญ่”

ดังนั้นการที่ประชาชนตระหนักถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและการมีส่วนร่วมของตนให้มากขึ้น ก็จะทำให้องค์กรประชาชนมีอำนาจมากขึ้น

สุรสีห์ได้ให้ข้อมูลว่าพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ.2540 นั้น สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่กล่าวถึงสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะในมาตราที่ 58 ต่อจากนั้นสุรสีห์ได้ยกตัวอย่างว่า ภายในเวลา 2 ปี มีกรณีต่าง ๆ ถึง 200 กรณี ที่เข้ามาสู่สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้เป็นเพราะ “ประชาชนเริ่มมีความสนใจและเห็นว่าเป็นคือช่องทางที่สามารถเข้าไปตรวจสอบได้”

สุรสีห์ได้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า สิ่งที่สะท้อนจากการใช้ พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารนั้น คือ ระบบบอกลิทธิ “ความไม่เท่าเทียมต่างๆ ในสังคมนี้มีอยู่ครบถ้วน แต่เมื่อมีการขอข้อมูลข่าวสาร จากที่เคยเป็นระบบจ่ายเงินใต้โต๊ะกันพยายามที่จะต้องเอาขึ้นมาไว้บนโต๊ะ มีการตรวจสอบได้มากขึ้น”

สุรสีห์เชื่อมั่นในพลังของประชาชนว่าถ้าประชาชนมีพลังที่เข้มแข็งก็จะสามารถกำกับควบคุมการใช้อำนาจรัฐได้ “กลไกภาคประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบ กอบกู้วิกฤตต่าง ๆ ของสังคมที่เกิดขึ้น เป็นสัญญาณว่าในอนาคตหากกลไกภาคประชาชนเข้มแข็งขึ้นเรื่อย ๆ อย่างเช่นกลุ่มสมัชชาคนจน คนเล็กคนน้อย ฯลฯ ที่มีสำนึกร่วมกันว่าทุกคนเป็นมนุษย์ประเภทเดียวกันคือเป็นพลเมือง เป็นประชาชน...”

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของสุรสีห์ โกศลนาวิน

จากปาฐกถา สุรสีห์ โกศลนาวิน มีวิถีคิดที่อิงอยู่กับหลักการเป็นระบบ และมีความเชื่อในหลักการประชาธิปไตย เชื่อมั่นในสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังคำพูดที่ว่า “ข้อมูลข่าวสารของราชการนั้น เปรียบเสมือนสาธารณสมบัติของแผ่นดิน และข้อมูลข่าวสารของราชการนั้น ก็คือข้อมูลของประชาชนนั่นเอง” หรือเมื่อกกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลใด ๆ ที่อิงเข้ากับรัฐธรรมนูญ สุรสีห์ก็จะกล่าวอ้างถึงมาตรานั้น เช่น “สัญญาต่าง ๆ และสิ่งที่ผูกพันเกี่ยวกับอำนาจรัฐทั้งหลายเป็นประเภทที่ประชาชนควรได้รู้ จึงต้องให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยสะดวก รายละเอียดอยู่ในมาตรา 9 ที่ต้องให้ความสะดวกแก่ประชาชน”

นอกจากนี้สุรสีห์ยังมีวิถีคิดเชิงวิเคราะห์ที่ลุ่มลึกและมีความรู้ด้านกฎหมายเป็นอย่างดี เช่น ต่อที่กล่าวว่า “เราจะเห็นว่ากฎหมายส่วนใหญ่ได้ให้อำนาจกับหน่วยงานของรัฐตลอดมา ในกฎหมายประมาณ 600 กว่า ฉบับ มี พ.ร.บ. ต่าง ๆ มากมายก็จะให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐอยู่ตลอดเวลา แต่กฎหมายข้อมูลข่าวสารฉบับนี้ ให้อำนาจแก่ประชาชนที่

จะเข้าไปขอสมัคร..ช้อยกเว้นจะต้องมีเหตุผลและตอบคำถามได้ แต่โดยหลักการแล้ว จะต้องเปิดเผยทั้งหมด ปกปิดเป็นช้อยกเว้น”

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของสุรสีห์ โกศลนาวิน ใน ปรากฏา “การใช้อำนาจรัฐโยการกำกับของประชาชน” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปรากฏา “การใช้อำนาจรัฐโยการกำกับของประชาชน” สามารถวิเคราะห์หว่าหะได้ โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

สุรสีห์ โกศลนาวิน ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของพ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ ประชาชน (agent) สามารถตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ (act) ได้ โดยวิธีการ (agency) ต่าง ๆ ที่ กฎหมายกำหนดไว้ โดยกฎหมายข้อมูลข่าวสารนั้นประชาชนสามารถเข้าถึงได้ 3 วิธี คือ 1. การ พิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาโดยหน่วยงานของรัฐจะต้องพิมพ์สิ่งที่ประชาชนควรรู้ 2. หน่วยงานของรัฐต้องจัดตั้งห้องแสดงข้อมูลข่าวสารที่สามารถให้ประชาชนตรวจสอบได้ 3. เรื่องที่ประชาชน อยากรู้ ก็สามารถเข้าไปขอได้ที่หน่วยงานของรัฐที่ครอบครองข้อมูลข่าวสารนั้น ทั้ง 3 วิธีการนั้น แสดงให้เห็นความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันของ act และ agent คือ สิทธิของประชาชนสามารถกระทำ อย่างไรได้บ้าง ทั้งนี้เพื่อช่วยให้กลไกการทำงานของรัฐเป็นไปอย่างโปร่งใสและบริสุทธิ์ยุติธรรม

Context สุรสีห์ได้หยิบยกเรื่องราวที่กำลังอยู่ในความสนใจของประชาชน คือ พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสาร ทำประกาศใช้ไล่เดียวกับรัฐธรรมนูญ ปี 2540 จึงเป็นเรื่องใหม่ที่ประชาชน อยากทราบรายละเอียด และถือว่าเป็นการเปลี่ยนโฉมหน้ารูปแบบการปกครองของไทยไปอีกระดับ หนึ่งเพราะประชาชนสามารถดึงข้อมูลข่าวสารได้รอบด้าน ครบถ้วน รวดเร็ว

Style สุรสีห์ได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในสังคมที่เกี่ยวกับสิทธิในการขอ ข้อมูลข่าวสารของประชาชน เช่น กรณีโรงเรียนสาธิตเกษตร การทุจริตจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ใน กระทรวงสาธารณสุข และการขอข้อมูลข่าวสารบันทึกการประชุมธนาคารแห่งประเทศไทยกับองค์กร ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งอดีตผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการท่านนี้มี ข้อมูลที่เป็นจริงและข้อมูลเชิงลึก ที่ทำให้เห็นพลังอำนาจของ พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารที่ช่วยให้สังคม

โปร่งใสขึ้น สุรสีห์ใช้การบรรยายด้วยภาษาคอนข้างเป็นวิชาการ เพราะต้องการความน่าเชื่อถือ และความครบถ้วนของข้อมูล ซึ่งทำให้ผู้ฟังได้สาระที่องค์ปาฐกต้องการสื่อได้อย่างครบถ้วน และ สุรสีห์ยังใช้การเน้นย้ำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของ พ.ร.บ. ฉบับนี้อยู่ตลอดเวลา ทำให้ผู้ฟังตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที้องค์ปาฐกต้องการสื่อได้เป็นอย่างดี

สุรสีห์ โกศลนาวิน เป็นองค์ปาฐกที่เลือกเรื่องได้เหมาะกับความรู้ความสามารถและตำแหน่งหน้าที่ของตน ปาฐกถาที่มากไปด้วยเนื้อหาสาระและแง่มุมที่ชี้ให้เห็นสิทธิของประชาชน จึงเป็นปาฐกถาที่แสดงให้เห็นพลังของประชาชนได้ดีอีกชิ้นหนึ่ง

“สืบสายธารตำนาน นักอุดมคติ : ผ่านหัวใจปฐุณักอุดมคติแห่งสามัญชน”
ปาฐกถาแห่งพลังนักสู้วัย 90

เสมอ พริ้งพวงแก้ว เป็นองค์ปาฐกที่มีอายุมากที่สุดของปาฐกถาโกมล คิมทอง คือ 90 ปี องค์ปาฐกที่ผ่านมาทุกครั้ง จะเป็นคนหนุ่มสาวที่มีอุดมคติ เสียสละรับใช้สังคม แต่ในปีี้เสมอ ได้รับเกียรติให้เป็นองค์ปาฐก เนื่องด้วยความเหมาะสมด้านจิตวิญญาณ ความคิด การเสียสละที่เสมอได้กระทำมาตลอด ทำให้ปาฐกถาชิ้นนี้สื่อถึงหัวใจของนักอุดมคติแห่งยุคสมัยคนนี้ได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาของปาฐกถา

เนื้อหาโดยรวมเสมอได้กล่าวยกย่องโกมล คิมทอง ในฐานะคนหนุ่มที่มีอุดมคติ เสมอ ยกย่องโกมลให้เป็น “ บुरुษาอาชาไทย “ ที่เกิดที่ไหนก็จะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง เป็น “สัตว์บุรุษ” คือบุรุษมีสัมมาทิฐิ รวมทั้งการเป็นคนดีกตัญญู

เสมอได้บอกว่าพลังงานแห่งอุดมคตินั้นเกิดขึ้นกับโกมลหรือกับคนดี มีอุดมคติตั้งแต่ปฏิสนธิวิญญาณ อุดมคตินั้นเป็นพลังงานอย่างหนึ่ง

การตายของโกมล คิมทอง ถ้ามองตามหลักพระพุทธศาสนาเสมอเห็นว่ามาจาก “การมีตัวตน มีมานะ มีทิฐิ” พุทธศาสนาสอนว่า “ปัจจัยสามตัวนี้จะทำลายปัญญาของเรา” และถึงแม้โกมลจะตายไปแต่ “พลังงานของเขา อุดมคติของเขานั้นยังอยู่จนเดี๋ยวนี้” เสมอได้ฝากความหวังไว้กับคนรุ่นใหม่ว่า “ทำอย่างไรหนอที่เราจะต้องช่วยกันสร้าง “สันตติ” ที่ต่อเนื่องของอุดมการณ์อันนี้ของครูโกมลไว้ให้ได้”

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิธีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของเสม พริ้งพวงแก้ว

จากการสัมภาษณ์เสม พริ้งพวงแก้ว เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2546 เสมได้เล่าให้ฟังว่าเขาจบการศึกษาจากคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผ่านการทำงานในโรงพยาบาลต่างจังหวัดหลายแห่ง เช่น สมุทรสาคร นครสวรรค์ เคยเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลหญิง โรงพยาบาลเด็ก และโรงเรียนพยาบาล

จากการคลุกคลีกับผู้คน เสมมีความคิดว่าแม้เขาจะเป็นคนกรุงเทพฯ แต่ด้วยการเป็นแพทย์ให้เห็นความทุกข์ยากของคนหลากหลายรูปแบบ เขาก็มีจิตสำนึกในการช่วยเหลือคน (เสม พริ้งพวงแก้ว, สัมภาษณ์ 19 ธันวาคม 2546)

เมื่อถามถึงปณิธานในครั้งนี้อย่างไร เสมบอกว่า เขาจะต้องการสื่อเรื่องราวของอุดมคติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมะในพระพุทธศาสนา เสมกล่าวว่ามนุษย์จะสมบูรณ์ได้ต้องมี การให้, ศิล, การเสียสละ, ซื่อตรง, สุจริต, สุภาพอ่อนน้อม, ไม่โกรธ, เฝ้ามลัญ, กิเลส, ไม่ใช่อำนาจ, ชนดิ, และหลุดพ้นจากสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็นว่าเสมมีความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างยิ่งและนำมาปฏิบัติ

เสมยังมีวิธีคิดด้านสังคมว่าทุกวันนี้มองสิ่งต่างๆ อย่างแยกส่วนอยากให้มองสิ่งต่างๆ เป็นองค์รวมเช่น เรื่องสุขภาพนั้นก็ต้องมองเรื่องของสุขภาพกาย ใจ สังคม และวิญญาณควบคู่กันไป

สำหรับทัศนคติที่มีต่อโกมล คีมทอง ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนใหญ่ของปณิธานในครั้งนี้อย่างไร เสมบอกว่า โกมลเป็นคนหนุ่มที่เสียสละ น่าเอาแบบอย่างแต่เสียตายว่าคนในหมู่บ้านบางคนมองว่าโกมลเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นมิฉะนั้นก็

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของเสม พริ้งพวงแก้ว ในปณิธาน “สืบสายธารตำนานนักอุดมคติผ่านหัวใจปณิธานนักอุดมคติแห่งสามัญชน” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปณิธาน “สืบสายธารตำนานนักอุดมคติ : ผ่านหัวใจปณิธานนักอุดมคติแห่งสามัญชน” สามารถวิเคราะห์ว่าทำได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่นคือ act – agent – pn-pose

เสมอได้มุ่งอธิบายเรื่องราวชีวิตของโกมล คิมทอง (agent) ผ่านมุมมองของเข่าว่าโกมลเป็นคนดี มีอุดมคติ การกระทำต่างๆ ของเขา (act) เช่น การสร้างโรงเรียนชุมชนขึ้นมากเพื่อให้เป็นโรงเรียนสำหรับบุคคลในละแวกบ้านนั้น (purpose) เสมอได้สรุปว่าการสร้างโรงเรียนนั้นเป็นสิ่งที่โกมล ทำได้ดี ที่สุดแล้วในชีวิตของเขา **“ครูโกมลได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุดแล้ว”**

Context สังคมปัจจุบันหาคนที่เสียสละเพื่อส่วนรวมยากขึ้นทุกที ผู้คนติดอยู่ในโลกแห่งวัตถุนิยมสิ่งนั้นมีอุดมคติที่ต้องการเห็นคนรุ่นหลัง ดีกว่าคนรุ่นปัจจุบันให้ได้ (เสมอ พริ้มพวงแก้ว, **สัมภาษณ์**, 19 ธันวาคม 2546) เขาจึงเสนอเรื่องราวและความคิดนี้ผ่านทางปาฐกถา โดยตอนท้ายนั้นเมื่อเขากล่าวว่าโกมลทำหน้าที่ของตัวเองดีแล้ว **“เพราะฉะนั้นจะถามตัวท่านเองว่าท่านได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุดแล้วยัง”** คล้ายกับจะทวงถามถึง “สาระ” ที่อยู่ในตัวของคนทุกวันนี้

Style เสมอได้หยิบยกธรรมะมาอธิบายไว้หลายประการโดยเชื่อมโยงกับชีวิตของโกมล คิมทอง เช่น สาระนิยธรรม 5 ซึ่งได้แก่ สาราณียะ ปิยกร คุกรร สงเคราะห์สังคม นำมาซึ่งความสามัคคี, กุศลกรรม 10 ประการเป็นต้น นอกจากนี้ เสมอได้แทรกประสบการณ์ส่วนตัวของเขาไว้ด้วย เช่น เมื่อมีโอกาสกราบพุดสมเด็จพระราชาธิบดีจอร์จที่ 6 ว่า **“ประเทศไทยไม่ใช่มีแต่คอร์รัปชั่น คนที่ไม่คอร์รัปชั่นก็มีอยู่”** เพราะเสมอค่อนข้างสะเทือนใจว่าภาพลักษณ์ของเมืองไทยนั้นเป็นที่เลื่องลือว่า “คอร์รัปชั่นสูงมาก” และหนึ่งคนที่ไม่คอร์รัปชั่น คือ โกมล คิมทอง

เสมอ พริ้มพวงแก้ว ในวัย 90 ปี ที่ยังมีไฟแห่งอุดมคติลุกโชนอยู่เสมอเขาเป็นองค์ปาฐกถาที่มีการค้นคว้าข้อมูลประกอบการพูดอย่างรอบด้านนำเสนออย่างสนุกสนานและมีชีวิตสำนึกเพื่อสังคมเสมอสังเกตจากประโยคสุดท้ายที่เขาพูด **“เมื่อแสงทองส่องฟ้าอำไพ ประชาชนต้องเป็นใหญ่ในแผ่นดิน”** นั้นเป็นการแสดงถึงเจตนารมณ์ว่า **“ประชาชนต้องปกครอง”** และนี่คืออีกหนึ่งอุดมคติของเสมอ พริ้มพวงแก้ว

“สู้เพื่อสิทธิของผู้ป่วยจากการทำงาน” ปาฐกถาของผู้อ่อนแอทางกายแต่เข้มแข็งทางจิตใจ

สมบุญ สีคำดอกแค เป็นหญิงสาวธรรมดาคนหนึ่งทำงานโรงงานทอผ้า และไม่สบายด้วยโรค ปอดอักเสบจากฝุ่นฝ้ายในการทำงาน ความเจ็บปวดทางกายของเธอมีอาจครั้งให้เธอ

หมดแรงในการต่อสู้เพื่อทวงถามสิทธิของเธอและของผู้ป่วยเช่นเดียวกับเธอ ปาฐกถานี้ชี้ให้เห็นถึงการต่อสู้ของเธอได้ดี

เนื้อหาปาฐกถา

สมบุญ ได้เล่าเรื่องราวชีวิตของเธอตั้งแต่เล็กจนโตโดยละเอียด ทำให้ผู้ฟังทราบว่าชีวิตเธอต้องต่อสู้มาตั้งแต่เด็กไม่มีโอกาสเรียนต่อ ต้องออกจากโรงเรียนในชั้น มศ.3 มาทำงานหาเลี้ยงครอบครัว เธอได้งานที่โรงงานทอผ้ากรุงเทพฯ ทำงานอยู่ 8 ปีจนเริ่มไม่สบาย “เป็นไข้ เจ็บคอ มีน้ำมูกใส ๆ และมีเสมหะอยู่ตลอดเวลา เหนื่อย หายใจไม่สะดวก เป็นลมบ่อย และเริ่มสงสัยตัวเองว่าทำไมเราอ่อนแอขนาดนี้” เธอเริ่มทำการรักษา แต่สิ่งที่ทำให้เธอปวดร้าวใจคือ การถูกปฏิเสธจากผู้จัดการฝ่ายบุคคลว่าป่วยไม่จริง ไม่ได้รับเงินเดือนตอนที่พักรักษาตัว “ความเจ็บปวดจากการที่ดิฉันได้ทุ่มเทเอาให้กับบริษัทมาแต่ตัว ดิฉันกลับกลายเป็นบุคคลที่น่ารังเกียจของนายจ้างและเพื่อนคนงานที่ไม่เข้าใจ”

สมบุญเล่าว่าช่วงนั้นมีเพื่อนคนงานป่วยมาก เธอจึงจัดสินใจกลับไปเป็นตัวแทนต่อรองกับบริษัท”หวังจะช่วยเหลือคนงานที่ป่วย และต้องการเผยแพร่ข้อมูลเพื่อให้เกิดการป้องกัน ”จากจุดนี้ทำให้สมบุญก้าวสู่การรู้จักและรวมกลุ่มกับองค์กรอื่น เช่น สมัชชาคนจน เพื่อร่วมกันเสนอเรื่องต่อรัฐบาล ซึ่งการเจรจาประสบผลสำเร็จพอสมควร” คนงานได้รับสิทธิตามกฎหมาย ยกเลิกกฎระเบียบที่ไม่เป็นธรรม” ซึ่งผลจากการรวมตัวดังกล่าวทำให้เกิดสภาเครือข่าย กลุ่มผู้ป่วยจากการทำงานและสิ่งแวดล้อม ซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นกำลังใจและแก้ไขปัญหาของพี่น้องแรงงานประชาชน คนที่มารวมกันที่กลุ่มนี้ “พยายามเรียกร้องขอความเห็นใจ ร้องขอความเป็นธรรมในฐานะที่เราเป็นคนไทยเช่นกัน แล้วไม่ต้องการเห็นการพัฒนาบ้านเมืองถึงปัญหาสุขภาพของคนคนไทยต้องเจ็บป่วยพิการ โดยพัฒนาเองมิได้ เป็นผู้ก่อแล้วยังขาดการดูแลเอาใจใส่ ถูกทอดทิ้งและกำลังสิ้นหวังในชีวิต”

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของสมบุญ สีคำดอกแค

จากการสัมภาษณ์ สมบุญ สีคำดอกแค เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2546 สมบุญกล่าวว่า เธอมีนิสัยที่เห็นอะไรไม่ถูกไม่ควร ไม่ได้ จะต้องยืนบนความถูกต้อง โดยมีหลักการที่เป็นธรรม สิ่งที่สะท้อนออกมาจากการบอกว่าประสบการณ์ชีวิตของเธอว่าเมื่อเธอเจ็บป่วยแล้วได้รับการปฏิเสธความรับผิดชอบจากบริษัท ซึ่งไม่ถูกต้อง ทำให้เธอต้องกลับมาต่อสู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ตัวเอง รวมถึงเพื่อนผู้ป่วยคนอื่นๆ ด้วย การต่อสู้และการรวมตัวเป็นสภาเครือข่ายกลุ่มผู้ป่วยจากการทำงานและสิ่งแวดล้อมนั้น สมบุญ กล่าวว่า “การพัฒนาประเทศไปในทางอุตสาหกรรมนั้นควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน มองเห็นอุตสาหกรรมที่ปลอดภัย

ภัยต่อชีวิต ควรฟื้นฟูคนที่ได้รับผลกระทบไปแล้ว” สมบุญค่อนข้างมองการทำงานของหน่วยงานรัฐว่า “รัฐบิดเบือนประเด็นที่เราต้องการเน้น ไม่ปฏิบัติหน้าที่ที่ตนทำกับประชาชน อยากให้สังคมรู้ว่าความเจริญได้ซ่อนเร้นน้ำตาของผู้ยากไร้แล้วพวกเราไม่ใช่กบองขยะ” (สมบุญ สีคำดอกแค, สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2546) ดังนั้นกล่าวได้ว่าสมบุญ มีสำนึกต่อสังคมและนำเสนอความคิดของตนออกมาอย่างชัดเจน

วิเคราะห์หลักวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของสมบุญ สีคำดอกแค ในปาฐกถา “สู้เพื่อสิทธิของผู้ป่วยจากการทำงาน” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาฐกถา “สู้เพื่อสิทธิผู้ป่วยจากการทำงาน” สามารถวิเคราะห์หาอะไได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act – agent – agency

สมบุญได้นำเสนอเรื่องราวการต่อสู้ของเธอ (act) ในฐานะที่เธอเป็นคนที่ประสบเหตุความเจ็บป่วยจากการทำงาน (agent) โดยวิธีการ (agency) นำเสนอที่เกิดขึ้นภายใต้การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายสหภาพกลุ่มผู้ป่วยเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง และถือว่าประสบความสำเร็จพอสมควร เพราะได้รับความร่วมมือจากแนวร่วม เช่น สมัชชาคนจน เป็นต้น

Context สมบุญและการทำงานของเครือข่ายสหภาพกลุ่มผู้ป่วยที่พยายามปกป้องสิทธิของผู้ด้อยโอกาสนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของการเคลื่อนไหวด้านสังคม แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพของประชาชนไม่ถูกปิดกั้น สมบุญได้นำเสนอชีวิตและการทำงานของเธอสอดคล้องกันสภาพสังคมปัจจุบันที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมของประชาชนมากขึ้น

Style สมบุญใช้การบอกเล่าเรื่องราวเป็นลำดับ ทำให้ผู้ฟังติดตามเรื่องได้ง่าย มีการยกตัวอย่างเหตุการณ์ความสูญเสียต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมพร้อมกับข้อมูลของรัฐบาล เช่น เมื่อเธอกล่าวถึงการยื่นเรื่องวิฤตผลกระทบจากสารเคมีให้รัฐบาล “คนงานที่ได้ยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลชุดปัจจุบันแก้ไขมีอยู่ 12 กรณีที่รัฐบาลรับปากว่าจะช่วย... แต่จนถึงปัจจุบันนี้ คำพูดของทำนรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมที่บอกว่าจะให้เป็นของ

ขวัญใจใหม่แก่ผู้ใช้แรงงาน ในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่เกิดขึ้น” เป็นคำพูดที่มีลักษณะตัดพ้อและน้อยใจอยู่ด้วย

ความเจ็บป่วยของสมบุญ สีคำดอกแค ไม่ได้ทำให้พลังในการต่อสู้ของเธอหมดลงแต่กลับเพิ่มพลังใจให้เธอทำงานเพื่อบรรเทาความเจ็บป่วยให้กับเพื่อนร่วมชะตากรรมต่อไป ด้วยใจสู้อย่างมีรู้เหนือเห็น้อย

“งานพัฒนาคือการปลดปล่อย” ปาฐกถาปลดแอกพันธนาการ

บรรจง นะแส ทำงานองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเป็นผู้อำนวยการโครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2545 เขาเป็นหนึ่งในจำเลยคดีกลุ่มคัดค้านโครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลย์ เขาในฐานะคนทำงานพัฒนามีมุมมองที่น่าสนใจซึ่งปรากฏอยู่ในปาฐกถา “งานพัฒนาคือการปลดปล่อย”

“เนื้อหาของปาฐกถา”

บรรจง นะแส ได้เล่าชีวิตในวัยเด็กว่าเขาชอบอ่านหนังสือ ส่วนความคิดที่ว่า “งานพัฒนาคือการปลดปล่อย” นั้น เป็นความรู้สึกนึกคิดและความเชื่อของเขาที่เกิดจากประสบการณ์ ในการทำงานพัฒนา และการเรียนรู้โลกและสังคม ซึ่งเขาพบใน 2 ระดับ คือ ในระดับชุมชนและกลุ่มคน เช่น ประเพณีวัฒนธรรม ระบบการศึกษา กรอบชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยบ้าง ทูนิยมสังคมนิยม เขาสรุปไว้ว่า “การพัฒนาของสังคมมนุษย์ที่ผ่านมาเต็มไปด้วยพัฒนาการ การกดขี่ และการเอารัดเอาเปรียบของบุคคล ของกลุ่มคนจำนวนน้อยที่ได้รับผลประโยชน์ที่ใจร้าย และเห็นแก่ตัว”

การทำงานพัฒนาทำให้เขาเห็นข้อเท็จจริงของพลังและศักยภาพของมนุษย์ที่สัมพันธ์กันในหลายมิติ เช่น การดำรงชีวิต การใช้ชีวิตร่วมกันเป็นชุมชน ขบวนการพัฒนานั้นเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การปลดปล่อย

ส่วนการปลดปล่อยตนเอง นั้นบรรจง บอกว่าเขามีพื้นฐานจากแก่นแท้ของศาสนา เขาได้วิเคราะห์ “พันธนาการ” ของนักทำงานพัฒนา ว่า นักทำงานพัฒนาส่วนใหญ่เติบโตจากสังคมที่เต็มไปด้วยพันธนาการ การปลดปล่อยพันธนาการของตัวเองนั้น เขาค้นพบว่า “กัลยาณมิตรและการเรียนรู้ปฏิบัติตามหลักตามคำสอนของศาสนา” “จิตวิญญาณแห่งการแสวงหาสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคเป็นคุณสมบัติติดตัวของทุกคน” อีกส่วนหนึ่งนั้นคือ

กัลยาณมิตรร่วมสมัย คือ คนที่เรามีปฏิสัมพันธ์ด้วย เป็นคนที่แสวงหาอย่างเดียวกันและพันธนาการสุดท้าย คือ พันธนาการของระบบบริโภคนิยม ทุนิยม บั๊จเจกนิยม ที่ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นการกอบโกยกักตุน ไม่แบ่งปัน

บรรจงสรุปว่า “ศาสนารธรรม” นั้น เป็นเครื่องมือสำคัญ ที่เราจะนำมาใช้เพื่อปลดปล่อยพันธนาการที่มีอยู่ในตัวเรา

การสังเคราะห์ทฤษฎี

วิถีคิดและการคิดค้นเนื้อหา(Invention) ของบรรจง นะแส

ด้วยการเป็นคนทำงานพัฒนา ทำให้บรรจงมองปัญหาอย่างถึงแก่น กล่าววิเคราะห์ โดยเฉพาะการกล่าวถึงพันธนาการของคนทำงานการพัฒนา และการปลดปล่อยตัวเอง จากปาสฏุกถาพบว่า บรรจงใช้หลักคิดทางพระพุทธศาสนา เช่น กัลยาณมิตร การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอน ของศาสนาและ “ศาสนารธรรม” ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยตัวเอง “ขอเชิญชวนให้คนทำงานอย่างพวกเรา ซึ่งคาดหวังใฝ่ฝันผลของการทำงาน ที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการปลดปล่อย ได้หันมาสนใจให้ความสำคัญต่อองค์ความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่เรียกว่า “ศาสนา” อย่างจริงจัง...ท่านจะได้พบกับมิติใหม่ที่ตื่นเต้นเร้าใจ...”

วิเคราะห์กลวิธีการโน้มน้าวใจ การอ้างเหตุผลของบรรจง นะแส ในปาสฏุกถา “งานพัฒนาคือการปลดปล่อย” ตามทฤษฎีองค์ห้าของเคนเนธ เบิร์ก

จากปาสฏุกถาเรื่อง “งานพัฒนาคือการปลดปล่อย” ของ บรรจง นะแส สามารถวิเคราะห์หว่านทะเลได้โดยใช้ทฤษฎีองค์ห้าได้ ดังนี้

คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่น คือ act-agent-purpose

บรรจงได้ใช้ตัวเขาและกลุ่มคนที่ทำงานนันทนาการ (agent) มาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งว่าการปลดปล่อยพันธนาการต่าง ๆ (act) นั้น จะช่วยทำให้เราค้นพบชีวิตและแนวทางการปฏิบัติงานที่สดใสขึ้น (purpose) กัลยาณมิตร (agent) ก็เป็นหนึ่งในกระบวนการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากพันธนาการต่าง ๆ และการเรียนรู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนา ก็เป็น act สำคัญในการจะช่วยให้เราปลดปล่อยตนเองได้

Context องค์กรพัฒนาเอกชนเกิดขึ้นมากมายในสภาพสังคมปัจจุบันน้อยครั้งที่เราจะเห็นนักพัฒนาได้ทบทวนบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเที่ยงธรรม บรรจง นะแส ได้ใช้วิธีการที่ดีในการสะท้อนมุมมองของความคิดของเขาเพื่อชี้ให้เห็นแก่นแท้ ในตัวตนของนักพัฒนาได้อย่างรอบด้าน

Style บรรจงใช้ประสบการณ์ของตนเองอย่างรอบคอบในการวิเคราะห์ ถึงตัวตนและการทำงานของคนทำงานพัฒนาด้วยภาษาที่เรียบง่าย และเนื้อหาที่เข้าใจง่าย และให้เห็นถึงบุคลิกขององค์ปาฐก ที่ใคร่ครวญถึงปัญหาหรือเหตุการณ์ความเป็นไปต่างๆ อย่างมีวิจารณ์ญาณ

บรรจง นะแส เป็นนักต่อสู้เพื่อชุมชน แม้ประสบการณ์ในชีวิตของเขาครั้งหนึ่งจะถูกจับกุมแต่ในชีวิตแห่งการทำงานพัฒนาแล้วเขาได้ปลดปล่อยตนเองแล้ว และมีแนวทางให้ชีวิตอย่างชัดเจน

จากปาฐกถาโกมล คีมทอง ขององค์ปาฐกทั้ง 6 ท่าน ในบริบททางสังคม และการเมือง ช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจ 2540 - ปัจจุบัน สามารถสรุปภาพรวมในส่วนของเนื้อหา วิถีคิด และกลวิธีการโน้มน้าวใจ ได้ตามตารางที่ 6 ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6

องค์ปาฐก	เนื้อหาของปาฐกถา	วิธีคิด	กลวิธีการโน้มน้าวใจ
วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ	การย้ายพันธุกรรม เป็นสิ่งที่บรรษัทข้ามชาติกำลังกระทำอยู่ ซึ่งประเทศไทยที่สามนอกจากจะสู้ด้วยกฎหมายแล้วต้องสู้ด้วยระบบการพัฒนา	คิดรอบด้าน นำเสนอทั้งข้อมูลวิชาการ และแทรกความคิดเห็น มีแนวคิดต่อต้านทุนนิยม	1. เน้น act – agent – agency ว่ายุคเทคโนโลยีชีวภาพสร้างปัญหาให้คน ดังนั้นเราต้องผลักดันด้วยการออกกฎหมายและสู้กับระบบ 2. ยกตัวอย่างประกอบ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ
พระครูสุภาจาจารย์	การทำงานพัฒนาชนบทที่บ้านลาด อ.กุดชุม จ.ยโสธร โดยยึดหลักพุทธคุณสาม และเน้นให้พระสงฆ์กับชุมชนใกล้ชิดกัน	ใช้พุทธศาสนาเป็นหลักอ้างอิง มองปัญหาและวิธีแก้ไขโดยไม่ย่อท้อ	1. เน้น act – agent – agency ในงานพัฒนาชนบท 2. ใช้ภาษาเรียบง่าย เล่าเรื่องโดยสอดแทรกความคิดเห็น และมีมุมมองต่างกัน
สุรสีห์ โกศลนาวิน	พ.ร.บ ข้อมูลข่าวสาร พ.ศ.2540 ทำให้ประชาชนตรวจสอบการทำงานของรัฐได้ดีขึ้น เป็นการสนับสนุนพลังของประชาชนให้แข็งแรง	อ้างหลักการที่เป็นระบบ เชื่อมโยงหลักการประชาธิปไตย วิเคราะห์ปัญหาหลุมลึก	1. เน้น act – agent – agency โดยใช้แนวทางแห่งกฎหมาย 2. ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม มีข้อมูลเชิงลึก
เสม พริ้งพวงแก้ว	โกมล คีมทอง เป็นคนหนุ่มที่มีอุดมคติ ทำอย่างไรที่คนรุ่นหลังจะสืบสานอุดมคตินี้ไว้ได้	ใช้หลักพุทธศาสนา อยากให้คนมองสิ่งต่าง ๆ เป็นองค์รวม	1. เน้น act – agent – purpose เพื่อสร้างสรรค์อุดมคติ 2. ยกตัวอย่างสถานที่น่าสนใจและเกี่ยวพันกับโกมล คีมทอง
สมบุญ สีคำดอกแค	ความเจ็บป่วยจากการทำงาน และความไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสถานประกอบการทำให้เธอขึ้นเรียกร้องความเป็นธรรมจนเกิดเป็นสภาเครือข่ายจากการทำงาน	ใช้การบอกเล่าประสบการณ์ที่แสดงให้เห็นสำนึกมนุษยธรรม ยืนหยัดบนความถูกต้อง	1. เน้น act – agent – agency 2. ใช้เล่าเรื่องเป็นลำดับผู้ฟังติดตามเรื่องได้ง่าย ยกตัวอย่างประกอบ
บรรจง นะแส	ประสบการณ์จากการทำงานพัฒนาทำให้บรรจงค้นพบการปลดปล่อยตนเองจากพันธนาการโดยใช้หลักพุทธศาสนามาช่วย	มองปัญหาอย่างถึงแก่น กล่าววิพากษ์ ใช้หลักคิดทางพุทธศาสนา	1. เน้น act – agent – purpose 2. ใช้ประสบการณ์ในการวิเคราะห์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย

จากตารางที่ 6 พบว่าสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมเศรษฐกิจ ทำให้เนื้อหาของปาฐกถาเป็นการชี้ให้เห็นผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมที่มีต่อชีวิตของผู้คน เราต้องร่วมมือกันแก้ไข นอกจากนี้การใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นนั้น ทำให้ปาฐกถาเป็นการ “ทวงถามสิทธิอันชอบธรรม” บางประการในฐานะประชาชนคนหนึ่ง รวมทั้งการเติบโตขึ้นขององค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้องค์กรปาฐกคือผู้ที่คลุกคลีกับงานด้านนี้อย่างเด่นชัด องค์กรปาฐกยังใช้การมองปัญหาที่ลึกซึ้ง และเน้น act – agent – agency โดยมุ่งหวังการกระทำ คน และวิธีการเพื่อผลอันเป็นรูปธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วาทะของนักคิดไทยจากปาฐกถาโกมล คีมทอง สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

คำถามนำการวิจัย 1. วิถีคิดของนักคิดไทยจากปาฐกถาโกมล คีมทอง เกิดจากอะไร

ผลการวิจัย : แสดงให้เห็นว่าวิถีคิดของนักคิดไทยจากปาฐกถาโกมล คีมทอง เกิดจากการสังสม ประสบการณ์ทางการเมือง ศาสนา งานพัฒนาโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน มุ่งหวังสังคมอันดีงาม

นักคิดไทยในฐานะองค์ปาฐกของปาฐกถาโกมล คีมทอง แต่ละท่านได้ผ่านการคัดสรร จากมูลนิธิโกมล คีมทอง โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาจากบุคคลที่มีอุดมคติในชีวิต เสียสละต่อ สังคม เป็นผู้นำในทางความคิดและการปฏิบัติที่ถูกต้อง ผลการวิจัยพบว่าองค์ปาฐกจำนวน 33 ท่านนั้น เป็นผู้ที่มีหลักเกณฑ์ดังกล่าวครบถ้วน

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 - ก่อนตุลาคม 2519 นักคิดไทย ได้ใช้วิถีคิดที่ลุ่มลึก เน้นหลักคุณธรรม ทั้งนี้เป็นเพราะนักคิดทั้ง 3 ท่าน เป็นผู้ที่มีมองสังคมนอกด้าน มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่ตนถนัดและใช้บรรทัดฐานดังกล่าวโดยเฉพาะด้านการเมืองและศาสนา โดยมุ่งหวังให้สังคมที่เพิ่งผ่านพ้นการเปลี่ยนแปลงบังเกิดสันติสุขโดยเร็ว ทั้งนี้ องค์ปาฐกทั้ง 3 ท่าน เป็นข้าราชการที่จัดได้ว่าเป็น "หัวก้าวหน้า" กล้ามองและวิพากษ์สังคมด้วยสายตาที่แหลมคม ไม่ อ่อนข้อให้ระบบดังเช่นคุณลักษณะของข้าราชการทั่วไป

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 - ยุคจากปากีสถานเมือง 2528 นักคิดไทยได้ใช้วิถีคิดอย่างใคร่ครวญ ลุ่มลึก มองสังคมนอกด้าน เน้นการนำหลักการที่ได้จากการคิดไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม นักคิดแต่ละท่านทำงานใกล้ชิดกับศาสนาและงานพัฒนาเป็นหลัก จึงมีความเชื่อมั่นในหลักคุณธรรมและมนุษยธรรมที่จะช่วยจรรโลงสังคมให้พบกับความสงบ สุข ทั้งนี้ องค์ปาฐกส่วนมากในช่วงนี้เป็นบรรพชิต นักคิด และข้าราชการ จะเห็นได้ว่ามีความ หลากหลายทางความคิดค่อนข้างสูง โดยเฉพาะบรรพชิตนั้นจะมีลักษณะการคิดที่โดดเด่น เน้น

การใช้ธรรมะเพื่อการพัฒนาสังคม ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากการต่อสู้ทางอุดมการณ์และศาสนาที่มีอยู่อย่างเข้มข้น การแสวงหาสัจจะแห่งชีวิตจึงจำเป็นต้องใช้แนวทางแห่งศาสนามาเป็นคำตอบ

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงก่อนเศรษฐกิจเฟื่องฟู 2529 - ก่อนพฤษภาคม 2535 นักคิดไทยได้ใช้วิถีคิดที่ลุ่มลึก มองปัญหารอบด้าน และยังคงเน้นหลักการที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง สิ่งเหล่านี้เกิดมาจากประสบการณ์ในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาเป็นประเด็นสำคัญ โดยนักคิดแต่ละท่านมุ่งหวังจะแสดงความคิดเพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ องค์ปาฐกในช่วงนี้ยังคงเป็นข้าราชการและนักพัฒนาที่มีความเป็นตัวของตัวเอง และที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ องค์ปาฐกที่มีบทบาทในการทำงานพัฒนาในองค์กรเอกชนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการนำเสนอความคิดในเวทีนี้โดยเริ่มต้นในปี 2532 เป็นต้นมาเป็นสัญญาณที่สื่อแสดงว่าสังคมเริ่มเบือนหน้าในระบบ และเริ่มแสวงหาทางเลือกใหม่ให้สังคมมากขึ้น

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังพฤษภาคม 2535 - วิฤตเศรษฐกิจ 2540 นักคิดไทยทุกท่านเป็นผู้มีประสบการณ์ในงานพัฒนาขององค์กรเอกชน เป็นผู้ที่คลุกคลีกับชาวบ้าน วิถีคิดจึงมีลักษณะของการมองปัญหาและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีวิจารณ์ญาณสูงและกล้าท้าทายต่อระบบอย่างเต็มตัว พิจารณาจากเนื้อหาที่องค์ปาฐกนำเสนอจะเป็นไปในลักษณะของการทำงานพัฒนาที่ไม่ได้หวังพึ่งรัฐ การต่อสู้ร่วมกันในชุมชนคือสิ่งที่เป็นความกล้าหาญและเป็นคุณค่าที่สูงที่สุด

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังวิฤตเศรษฐกิจ 2540 - ปัจจุบัน นักคิดไทยยังคงมีวิถีคิดที่มองปัญหาอย่างลึกซึ้งโดยเน้นให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงทางสังคม ซึ่งส่วนใหญ่ นักคิดแต่ละท่านเป็นนักทำงานเพื่อสังคมและมีสำนึกทางสังคมสูง รวมทั้งพยายามใช้หลักสิทธิอันชอบธรรมมาเป็นหลักในการคิดซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญใหม่ที่เปิดโอกาสประชาชนมีสิทธิ มีเสียงทางสังคมมากขึ้น นำเสนอเรื่องราวการต่อสู้ของประชาชนระดับ"รากหญ้า"ที่มีอุดมคติอันสูงส่งเป็นการเน้นย้ำถึงอุดมการณ์ที่เข้มข้นของชีวิต

คำถามนำการวิจัย 2. บริบท เนื้อหา กลวิธีการโน้มน้าวใจ และการอ้างเหตุผลในปาฐกถา โทมัส คิมทง เป็นอย่างไร

ผลการวิจัย : แสดงให้เห็นว่าบริบททางสังคมและการเมืองส่งผลต่อองค์ปาฐกในการนำเสนอ เนื้อหา กลวิธีการโน้มน้าวใจและการอ้างเหตุผล โดยเป็นไปในลักษณะการบอกเล่าความรู้ ประสบการณ์ โน้มน้าวด้วยความคิดอันเป็นรูปธรรม มีเหตุผลน่าเชื่อถือ

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 - ก่อนตุลาคม 2519 เป็นช่วงที่ สังคมไทยเพิ่งผ่านพ้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง และยังคงเผชิญกับความกดดัน นานัปการ ผู้คนต่างมุ่งหวังอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงนั้นนำไปสู่สังคมที่เรียบง่ายสงบสุข องค์ ปาฐกได้ใช้วาทะที่แสดงแง่คิดทางสังคม วิเคราะห์สังคมโดยอาศัยประสบการณ์ทางสังคม การเมืองและศาสนา โดยเน้นหลักการ อ้างอิงคำพูดบุคคลที่เป็นที่ยอมรับ และให้ความสำคัญกับ act (การกระทำ)ว่าจะนำไปสู่สังคมที่มุ่งหวังเป็นการมองสังคมในลักษณะสังคมนิยม

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 – ยุคจากป่าคืนเมือง 2528 เป็น ช่วงแห่งการขัดแย้งด้านอุดมการณ์ในสังคมไทยอย่างรุนแรง ผู้คนในสังคมพยายามแสวงหา ทางออกให้ชีวิต องค์ปาฐกพยายามนำเสนอมุมมองที่มีต่อสังคมในรูปแบบต่างๆโดยเน้นหนักให้ เห็นถึงอุดมการณ์เฉพาะตนผ่านทางกรบอกเล่าประสบการณ์ และเน้นในเรื่องของ agency (วิธีการ) เพราะเชื่อมั่นว่าวิธีการปฏิบัติอันเป็นรูปธรรมจะช่วยจรรโลงให้สังคมพบกับสิ่งที่ดีเป็นการ มองสังคมในลักษณะปฏิบัตินิยม เน้นผลของการกระทำที่เด่นชัด

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงก่อนเศรษฐกิจเฟื่องฟู 2529 – ก่อนพฤษภาคม 2535 เป็นยุครอยต่อแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ประเทศกำลัง ก้าวสู่ความเจริญทางวัตถุ ธุรกิจและการลงทุน แต่องค์ปาฐกในปาฐกถาโทมัส คิมทง ในช่วงนี้ ต่างเป็นนักพัฒนา และเป็นผู้มีจิตสำนึกทางสังคมสูง พวกเขาได้ใช้ประสบการณ์ของตนบอกเล่าถึง งานที่ได้ทำเพื่อสังคม เพื่อสะท้อนให้เห็นถึง “คุณภาพชีวิตด้านใน” ของคนสังคมมากกว่าคุณภาพ ชีวิตที่วัดกันด้วยความเจริญทางวัตถุอย่างที่สังคมกำลังให้ความสนใจอยู่ โดยเน้นกลวิธีการโน้มน้าวใจที่สัมพันธ์กันระหว่าง act – agent – agency เพราะต่างตระหนักว่า การกระทำ คน และ วิธีการนั้นย่อมส่งผลถึงกัน

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังพฤษภาคม 2535 – วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 เป็น ช่วงที่สังคมเกิดความปั่นป่วน สับสน และมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายด้าน ปาฐกถาและ

องค์ปาฐกถาได้สร้างการทวนกระแสสังคมด้วยการหันกลับไปหารากฐานของสังคม ให้
 ความสำคัญชนบทและชาวบ้าน องค์ปาฐกใช้บอกเล่าประสบการณ์ของตนในการทำงานเพื่อ
 สังคมนั้น โดยเน้นการโน้มน้ำหนักที่ใช้ act – agent – agency เพื่อสื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของการ
 กระทำผู้คนและวิธีการที่เด่นชัด

ในบริบททางสังคมและการเมืองช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 – ปัจจุบัน เป็นช่วงความ
 ตกต่ำทางเศรษฐกิจและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้น
 ดังนั้นองค์ปาฐกที่ส่วนใหญ่ทำงานเกี่ยวข้องกับงานพัฒนาได้ใช้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เพื่อสร้าง
 จิตสำนึกทางสังคมที่เข้มแข็งขึ้น โดยเน้นในส่วน act – agent – agency ในการโน้มน้ำหนัก ซึ่งจาก
 บริบทใน 3 ช่วงสุดท้ายแสดงให้เห็นถึงการมองสังคมที่ให้ความสำคัญในลักษณะบูรณาการ
 ระหว่างสังคมนิยม จิตนิยม และปฏิบัตินิยม เข้าไว้ด้วยกัน

คำถามนำการวิจัย 3. บริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองของไทยใน 5 ยุคสมัย
 ส่งผลอย่างไรต่อการสร้างเนื้อหา กลวิธีการโน้มน้ำหนัก และการอ้างเหตุผลขององค์ปาฐกถา
ผลการวิจัย : แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญในการ
 กระตุ้นให้องค์ปาฐกแสดงทัศนะของตนสู่สาธารณะโดยผ่านปาฐกถา

ทั้งนี้องค์ปาฐกแต่ละท่านนั้นจัดเป็นผู้มีสำนึกต่อสังคมสูง บางท่านมีบทบาททางสังคมหรือ
 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแต่ละยุคสมัยเหล่านั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวขึ้น องค์
 ปาฐกได้ใช้ปาฐกถาในฐานะสื่อกลางทางความคิดที่มีต่อสังคมของตนนำเสนอผ่านไปยังผู้อื่น ซึ่ง
 อาจจะเป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์นั้นๆตรงๆ หรือมีลักษณะของการวิเคราะห์ วิพากษ์สังคม บาง
 ท่านทำงานด้านการพัฒนาได้ใช้ประสบการณ์ด้านสังคมของตนนำเสนอปาฐกถา เพื่อสะท้อนภาพ
 การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคสมัยนั้นๆออกมา องค์ปาฐกบางท่าน เช่น ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เสน่ห์
 จามริก วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ บรรจง นะแส ได้รับเชิญให้มาเป็นองค์ปาฐกโดยมีบริบททางสังคมและ
 การเมืองเป็นแรงผลักดันอันสำคัญ เช่น กระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การร่างรัฐธรรมนูญ
 ใหม่ ความตื่นตัวเรื่องกฎหมายสิทธิบัตร หรือการต่อต้านการวางท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ความคิด

“ความคิดเป็นอารมณ์ของมนุษย์” แสดงถึงสติปัญญาความสามารถที่ผ่านการสั่งสมมาเป็นอย่างดี ในการวิจัยครั้งนี้พบว่า นักคิดไทยในปาฐกถาโกมล คิมทอง เป็นผู้ที่มีความคิดเพื่อรับใช้สังคม มีรูปแบบการคิดในลักษณะการใช้เหตุผลเพื่อค้นหาความจริง (Truth) โดยมีการสั่งสมมาจากสิ่งที่รู้หรือเชี่ยวชาญไม่ว่าจะเป็นในด้านของวิชาการ หรือจากประสบการณ์ตรงในชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้เป็นตัวกำหนดให้องค์ปาฐกทุกท่านมีความเป็นตัวตน (being) ที่เด่นชัด ซึ่งสิ่งนี้ได้มีอิทธิพลในการกำหนดวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ขององค์ปาฐกที่พวกเขาได้นำเสนอไว้ในปาฐกถาสังเกตได้ว่าองค์ปาฐกได้แสดงมุมมองทางความคิดที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของตนเอง ทำให้ผู้ฟังได้รับรู้ถึงความเป็นตัวตนที่แท้จริง

กลุ่มขององค์ปาฐกที่ทำงานด้านการพัฒนา จะมีรูปแบบของการนำเสนอความคิดที่แสดงถึงการต่อสู้ต่อปัญหา อุปสรรค สิ่งในชีวิตที่ต้องเผชิญว่าจะได้พบกับความสำเร็จหรือดอกผลของงาน กลุ่มขององค์ปาฐกที่เป็นนักวิชาการจะมีลักษณะการนำเสนอความคิดที่เน้นการวิเคราะห์ในปัญหาหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่งซึ่งแน่นอนว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงสังคม โดยชี้ให้เห็นเหตุแห่งปัญหาและการแสวงหามรรควิธีในการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม กลุ่มองค์ปาฐกที่เป็นบรรพชิตนั้นจะมีแนวคิดที่เน้นในเรื่องของการประสานประโยชน์ระหว่างศาสนากับการปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน เป็นการเสนอแนวคิดที่ยึดหลักแห่งสันติวิธีเป็นที่ตั้ง ส่วนองค์ปาฐกที่เป็นนักธุรกิจนั้นจะมีลักษณะความคิดที่นำเสนอด้านคุณธรรมเพื่อการสร้างสรรค์สังคมซึ่งเป็นคุณลักษณะที่พิเศษขององค์ปาฐกในกลุ่มนี้ที่ไม่ใช่นักธุรกิจที่ให้ความสำคัญกับการเก็งกำไร

ความน่าสนใจทางความคิดอีกประการหนึ่งขององค์ปาฐกจากปาฐกถาโกมล คิมทอง นั่นคือ รูปแบบวิธีคิดที่สามารถอธิบายได้ด้วยมุมมองทางพุทธธรรม ทั้งนี้ องค์ปาฐกต่างใช้ “โยนิโสมนสิการ” คือ การรู้จักคิด คิดอย่างมีระเบียบ ซึ่งคือการคิดตามแนวทางแห่งปัญญา โดยต่างผสมผสานรูปแบบการคิด อาทิ การใช้อิทัปปัจจยตา คือการคิดสืบสาวหาเหตุปัจจัยต่างที่เกี่ยวข้องเนื่องสัมพันธ์กันของปัญหา เช่น ความเสื่อมโทรมของสังคม ของสภาวะแวดล้อม เป็นต้น การคิดแบบแก้ปัญห (อริยสัจ) เช่น การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือท้องถิ่น โดยที่องค์ปาฐกเองนั้นเป็นผู้นำทางความคิดหรือการปฏิบัติที่ต้องช่วยเหลือเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีความคิดในลักษณะที่เน้นย้ำให้เห็นถึงคุณค่าในความเป็น “มนุษย์” ซึ่งเป็นคุณค่าที่สูงสุด เป็นจุดหมายในชีวิตสิ่งนี้คือวิธีคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมคตินั้นเอง องค์ปาฐกจะตั้งคำถามที่เร่งเร้าให้

ผู้ฟังคิดใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณว่าการใช้ชีวิต หรือการประกอบภารกิจใดๆ นั้นย่อมต้องตระหนักถึง 'คุณค่าแท้' ที่ต้องใช้ปัญญาไตร่ตรองมากกว่าการหลงติดอยู่ในความต้องการทางวัตถุ หรือความฟุ้งเฟ้อทางสังคม

คู่สัมพันธ์ตามทฤษฎีองค์ห้า

ทฤษฎีองค์ห้า (Pentad) ของ เคนเนธ เบิร์ก นั้น ช่วยทำให้สามารถสำรวจแรงจูงใจขององค์ปาฐกได้ในส่วนที่เกี่ยวกับทัศนคติการมองโลก มองเหตุการณ์ต่างๆ รวมไปถึงปฏิบัติกริยาได้ตอบต่อเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์โดยอธิบายในลักษณะการใช้คู่สัมพันธ์ที่โดดเด่นขององค์ปาฐก

จากบริบททางสังคมและการเมืองในช่วง 14 ตุลาคม 2516 –ก่อน 6 ตุลาคม 2519 องค์ปาฐกได้ให้ความสำคัญกับ **act** ซึ่ง คือการกระทำ สามารถอธิบายได้ว่าองค์ปาฐกมีการมองโลกในแนวสังคมนิยม คือ มองสังคมด้วยสภาพความเป็นจริง มุ่งหวังการแก้ปัญหาสังคมที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงที่บ้านเมืองกำลังเผชิญ

จากบริบททางสังคมและการเมืองในช่วง 6 ตุลาคม 2519-ยุคจากป่าคืนเมือง 2528 องค์ปาฐกได้ให้ความสำคัญกับ **agency** ซึ่ง คือ วิธีการ สามารถอธิบายได้ว่าองค์ปาฐกมีการมองโลกในแนวปฏิบัตินิยม เน้นคุณค่าที่ได้รับจากการปฏิบัติจริง สืบเนื่องมาจากบริบททางสังคมและการเมืองที่เน้นย้ำให้เห็นถึงการแสวงหาคูณค่าของชีวิตด้วยการทำงานในชนบท หรืองานพัฒนา เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนซึ่งผลจากการปฏิบัติงานดังกล่าวจะเป็นเสมือนการตอบคำถามให้กับความต้องการของชีวิตและอุดมการณ์ที่มีค่ายิ่งต่อสังคม

จากบริบททางสังคมและการเมืองใน 3 ช่วงหลัง คือ ก่อนเศรษฐกิจเฟื่องฟู 2529-ก่อนพฤษภาคม 2535 หลังพฤษภาคม 2535-วิกฤตเศรษฐกิจ 2540 และ หลังวิกฤตเศรษฐกิจ 2540-ปัจจุบัน องค์ปาฐกได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ประการควบคู่กันไป คือ **act –agent–agency** นั้นสามารถอธิบายได้ว่า องค์ปาฐกมีมุมมองที่เน้นการมองแบบบูรณาการผสมผสานระหว่างสังคมนิยม จิตนิยม และปฏิบัตินิยม เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นมุมมองที่เหมาะสมในการมองสังคมในสภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่และด้านจิตใจ องค์ปาฐกเป็นผู้ที่มองสังคมอย่างจริงจัง แต่ไม่ละเลยต่อการมอง **คน** เพราะความเชื่อที่ว่าคนเป็นทั้งผู้สร้างปัญหา ในขณะที่เดียวกันคนก็สามารถเป็นผู้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ โดยสืบเนื่องไปถึงการปฏิบัติ

ที่เป็นรูปธรรมซึ่งในสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปนั้นการปฏิบัติจะมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้น เช่น การต่อสู้ การเรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิหรือเสรีภาพอันพึงมีพึงได้ เป็นต้น

อนึ่ง ทฤษฎีองค์หานี้สามารถสำรวจแรงจูงใจขององค์ปาฐกได้ในระดับหนึ่ง นั่นคือ การพิจารณาจากวาทะที่องค์ปาฐกนำเสนอว่ามี“แนวโน้ม” ในการมองสังคมไปในแนวทางใด และต้องการให้สังคมสัมฤทธิ์ผลทางอุดมคติที่ควรตั้งไว้อย่างไร อย่างไรก็ตามทฤษฎีองค์หานี้ไม่สามารถตัดสินคุณภาพของผู้พูดได้ นั่นคือ ไม่สามารถบอกได้ว่าผู้พูดที่มุ่งหวังในสิ่งจะนิยม จิตนิยมและปฏิบัตินิยมเป็นคนดีมีคุณภาพหรือไม่ เพราะคนไร้คุณภาพก็อาจมีมูลเหตุจูงใจที่จะบรรลุผลที่ตั้งไว้เช่นกัน ด้วยปรัชญา 3 แบบ ดังที่เคนเนธ เบิร์ก ตั้งไว้

การสังเคราะห์ทฤษฎีที่ได้จากทฤษฎีการตอบโต้สถานการณ์และทฤษฎีเกณฑ์หลักทั้งห้า

1. **Invention** คือ การคิดค้นเนื้อหา ซึ่งพบว่าองค์ปาฐกได้ใช้องค์ประกอบนี้ควบคู่ไปกับวิธีคิด องค์ปาฐกจะนำเสนอประเด็นที่น่าสนใจที่ส่วนใหญ่มักเป็นสิ่งที่พวกเขามีความถนัด และมักจะเป็นการตั้งคำถามต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งในสังคม องค์ปาฐกจะใช้ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ที่มีอยู่รอบด้าน รวมทั้งองค์ประกอบด้าน ethos และ pathos ที่มีอยู่ในตนเองนั้นมาผสมผสานกับเนื้อหาได้อย่างลงตัว

2. **Context** วาทะที่ปรากฏในปาฐกถามีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและการเมืองไทยใน 5 ยุคสมัยเป็นอย่างยิ่ง โดยวาทะในบางบริบทจะสนองตอบต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองอย่างเด่นชัด บางบริบทจะเป็นการนำเสนอมุมมองความคิดขององค์ปาฐกที่วิเคราะห์หรือบอกเล่าความเป็นไปต่างๆ จึงอาจกล่าวได้ว่าปาฐกถาโกมล คิมทองเป็นปาฐกถาที่มุ่งนำเสนอความคิดที่มีบริบททางสังคมและการเมืองเป็นฉากหลัง

3. **Style** คือรูปแบบการนำเสนอวาทะขององค์ปาฐกแต่ละท่านด้วยภาษา การอ้างอิงในรูปแบบเฉพาะบุคคล พบว่าปาฐกถาโกมล คิมทองจะไม่เน้นในส่วนนี้มากนักเพราะส่วนใหญ่องค์ปาฐกจะนิยมอ่านจากต้นร่างเนื้อเรื่องด้วยเวลาในการปาฐกถาประมาณ 1.30-2 ชั่วโมง ซึ่งนับว่าค่อนข้างนาน ดังนั้นองค์ปาฐกจะนิยมอ่านจากต้นร่างที่เตรียมมามากกว่า แต่รูปแบบที่มักจะพบในองค์ปาฐกก็คือ การอ้างอิงคำพูดของบุคคลที่เป็นที่ยอมรับ การบอกเล่ารายละเอียด การยกตัว

อย่างเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรม ส่วนรูปแบบการใช้ภาษานั้นมักเป็นภาษาที่เรียบง่าย องค์กรป่าฏุกบางท่านมีความสามารถในการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ สร้างอรรถรสในป่าฏุกตาได้ไม่น้อย

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาเรื่อง “วาทะของนักคิดไทยจากป่าฏุกตาโกมล คีมทอง” ผู้วิจัยพบว่า

1. ควรจะมีศึกษาป่าฏุกตาเพื่อสังคมที่จัดโดยมูลนิธิ องค์กรเพื่อสังคมอื่นๆ เพื่อจะได้ทราบถึงรูปแบบ เนื้อหาและกลวิธีการโน้มน้าวใจที่น่าสนใจ และเป็นตัวแทนของวาทะรูปแบบใหม่ที่มีจิตสำนึกเพื่อสังคม
2. ควรจะมีการศึกษาจากน้ำเสียงและอวัจนภาษาอื่นๆ ประกอบการวิเคราะห์วาทะจากเอกสารต่าง ๆ ด้วย เพื่อผลวิเคราะห์จะได้สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. ฉายาแห่งนักคิด. กรุงเทพมหานคร: บริษัทซัคเซส มีเดีย จำกัด, 2537.

เกษม ศิริสัมพันธ์. จุดตัดทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภัคธรธรศ, 2544.

จักร์ พันธุ์ชูเพชร. การเมืองและการปกครองไทย: มิติทางประวัติศาสตร์และสถาบันทางการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, 2545.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. บันทึกประวัติศาสตร์ 14 ตุลา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร, 2543

เตือนใจ ดีเทศน์. ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2528.

ทองดี โปธิยong. แม่หญิงพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2538.

ทิตินา เขมมณี. วิทยาการด้านความคิด. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2544.

บรรจง นะแส. งานพัฒนาคือการปลดปล่อย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2546.

บัญชา พงษ์พานิช. ก็เพราะรัก..แผ่นดินเกิด : คนรุ่นใหม่กับแรงบันดาลใจแห่งการทำงาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2533.

บัญชา พงษ์พานิช. สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2547.

บัณฑิต โคกกาปูน. วาทศิลป์ในพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและสื่อสารการแสดงผล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ประทุม อังกูรโรหิต . ปรัชญาปฏิบัตินิยม. พิมพ์ครั้งที่ 3 . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ประเวศ วะสี. บนเส้นทางชีวิต 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2534.

ประเวศ วะสี. บนเส้นทางชีวิต 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2534.

ประเวศ วะสี. พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะถูกชาติได้อย่างไร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง , 2519.

ปยุตนุช ชูติมา. ปรัชญาการสื่อสารในธรรมสารของพุทธทาสภิกขุ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและสื่อสารการแสดงผล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

- ป้วย อึ้งภาภรณ์. อุดมคติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2519.
- ผ่อง เช่งกิ่งและสุนทรี เช่งกิ่ง . ท่ามกลางลมหายใจของชนบท. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2536.
- พจน์ กริชไกรวรรณ. โกมล คนหนุ่ม รวมข้อเขียนแห่งความบันดาลใจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2540.
- พรทิพย์ เอื้ออุฬาร. วาทะในการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลของนายชวน หลีกภัย กรณี ส.ป.ก. 4-01. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวาริชวิทยา ภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อสารการแสดง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- พระครูสาครสังวรกิจ. การปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระบัตร์ (พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2520.
- พระครูสุภาจาวรวัฒน์. บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2542.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). วิถีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์สยาม, 2542.
- พระประชา ปสนนธมโม. ภาวนากับการรับใช้สังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2524.
- พระไพศาล วิสาโล. แสวงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2527.
- พระไพศาล วิสาโล. สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2547.
- พระไพศาล วิสาโล. อาจารย์ป่วยกับความหมายในยุคของเขา. ใน ป้วย อึ้งภาภรณ์ ประสภารณ์ชีวิตและข้อคิดสำหรับคนหนุ่มสาว, หน้า 10-13. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2538.
- พระราชมุนี. ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2523.
- พิทยา ว่องกุล. ผลึกแห่งปัญญาเพื่อทางรอดและความยั่งยืนของสังคมไทย. ใน ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย, หน้าค่านำ. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีทรรศน์, 2541.
- พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ. คนภู่ทะเล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2537.
- พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ. สัมภาษณ์, กุมภาพันธ์ 2546.
- ภัทรพร สิริกาญจน. จารีตนักคิด/ปัญญาชนไทยทางพุทธศาสนา. ใน วิถีนักคิด/ปัญญาชนไทย – เทศ : อดีต ปัจจุบัน อนาคต, หน้า 2 – 3 . กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

- รสนา ไตสีตระกูล. อุดมคติของสามัญชนบนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2534.
- รัชนี ธงไชย. อารมณ์ ความรัก และเสรีภาพของเด็ก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2525.
- รัตนาวดี สำราญสุข. วาทกรรมวิเคราะห์รายการนายกษัตริย์คุณ คุยกับประชาชนและรายการชวนออนไลน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวาริชวิทยา ภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อสารการแสดง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองของไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9 .กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- วนิดา ต้นติวิทยาทัทภักษ์. ทำไมต้องช่วยคนจน? .กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2540.
- วิชัย โชควิวัฒน์. คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2526.
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. ทรัพยากรชีวภาพอาเซียน การย้ายพันธุกรรมและการต่อสู้ของชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2541.
- วินี เชียงเถียร. วาทวิเคราะห์พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา (พ.ศ. 2493 – 2542). วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวาริชวิทยา ภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อสารการแสดงบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- วิทยากร เชียงกุล. วิเคราะห์ 4 ปัญญาชนสยาม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ 222, 2538.
- วิทยากร เชียงกุล. ศึกษาบทบาทและความคิดอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มิ่งมิตร, 2542.
- วิบูลย์ เข็มเฉลิม. สายพานชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2529.
- ศิริชัย นฤมิตรเรขการ และเดชา ศิริภัทร. อยู่ภูธร ย่อมมองกรุง ข้าวประดับดิน : รูปแบบอันงดงามของความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรรมกับระบบนิเวศน์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2531.
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์. สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2547.
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุรพล มุละดา. จากรากหญ้าถึงขอบฟ้า. กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2544.
- สมบุญ สีคำดอกแค. ผู้เพื่อสิทธิของผู้ป่วยจากการทำงาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2545.

- สมบุญ สี่คำดอกแค. สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2546.
- สรรพสิทธิ์ คุ้มประพันธ์. สู่เสรีภาพ : การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพ และประชาธิปไตยในสถานการณ์ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2532.
- เสนห์ จามริก. การเมืองไทยกับการพัฒนารัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540.
- เสนห์ จามริก. หลักการ สิทธิ เสรีภาพ หลังปฏิวัติตุลาคม 2516. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2518.
- เสม พริ้งพวงแก้ว. สัมภาษณ์, 19 ธันวาคม 2546.
- เสม พริ้งพวงแก้ว. สืบสายธารตำนานนักอุดมคติ : ผ่านหัวใจผู้รักอุดมคติแห่งสามัญชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2544.
- สมน อมรวีวัฒน์ . คิดเป็นตามนัยแห่งพุทธธรรม . กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2531.
- สุรสิทธิ์ โกศลนาวิน. การใช้อำนาจรัฐโดยการกำกับของประชาชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2543.
- สุรินทร์ กิจนิตยชีวี. ครูของแผ่นดิน สว่างสรรค์การเรียนรู้กับกลุ่มชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2539.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2522.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. เหลียวหลังแลหน้าปัญญาชนไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2544.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์ .สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2547.
- สุวิทย์ วิบุลประเสริฐ สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุพจน์ อิศวพันธ์์ธนกุล. จากวิกฤตการณ์สู่มติใหม่ ของสาธารณชนไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2530.
- สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2547.
- โสภณ สุภาพงษ์. จะยังชีวิตที่ดีได้หรือ?. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2535.
- แหวง ไตจิรการ. การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของประชาชน. ใน การเมืองการปกครองไทยตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน, หน้า 132 – 133. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิเวกรินทร์, 2544.
- อรพรรณ ลือบุญธวัชชัย. การคิดอย่างมีวิจรณ์ญาณ: การเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค จำกัด, 2543.

อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท. วาทะสำคัญของไทยและการวิเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท. หลักและปรัชญาของวาทวิทยา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

อัญชลี ติรเนตร. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนากการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ภาษาอังกฤษ

Campbell, Karlyn K., and Burkholder Thomas R. Critiques of Contemporary Rhetoric. 2nd ed. California: Wadsworth Publishing Company, 1997

Foss, Sonja K., Rhetorical Criticism Exploration & Practice. 2nd ed. Illinois : Waveland Press, 1996.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ย่อปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2517 - 2546

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2517

อุตมคติ

ป่วย อังภาภรณ์

แสดง ณ ตึกเอที มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2517

“...เราท่านมักจะได้ยินเสมอว่า “อุตมคติกินไม่ได้” คณปกาณัก อาจจะตอบเสียเหลือเกินว่า ใครเล่าจะบ้าพอที่จะกินอุตมคติ หรือมิฉะนั้นก็มีผู้กล่าวว่า “ไอ้ที่คุณคิดจะทำนั้นเป็นอุตมคติแต่ปฏิบัติไม่ได้” ต้องตอบว่าสิ่งที่ฉันปฏิบัติยาก ไม่ใช่ปฏิบัติไม่ได้ ต้องพยายามปฏิบัติให้ได้ สิ่งที่เราจะปฏิบัติได้ง่าย ลักปานใดก็ดีขึ้นไม่ได้...”

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ถือกำเนิดขึ้นโดยกลุ่มคนที่รักและชื่นชมในตัวของโกมล คิมทอง ทั้งนี้เป็นเพราะโกมล คิมทอง มี**อุตมคติ**ในชีวิต เขาคือตัวอย่างของบุคคลที่มุ่งมั่นและกล้าหาญในการดำเนินชีวิตเพื่อ “ธรรม” อันดีงาม

ลักษณะของอุตมคติ

การที่คนทั้งหลายนิยมรักโกมล คิมทอง เป็นเพราะเขามีอุตมคติ สิ่งใดที่สื่อความหมายแห่ง “อุตมคติ” ที่เราควรตระหนัก คนในสังคมทุกวันนี้บ้างก็เป็นดั่งว่าที่ขาดลอยสุดแต่แต่แรงลมจะพาไป พอหมดแรงลมก็ตกสู่พื้น บ้างก็เป็นดั่งเรือที่ปราศจากหางเสือ มีกำลังในตัวเอง ไม่ขวางลำเมื่อน้ำเชี่ยว คนเช่นนี้มีชีวิตตามบุญตามกรรม หาช่องทางเอาตัวรอด มุ่งหาประโยชน์ส่วนตัวซึ่งมิใช่วิถีทางในการก้าวไปสู่ “อุตมคติ”

“อุตมคติ” คือ หลักการที่คนเรามีอยู่ในใจ และยึดมั่นเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิต ซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นได้ทั้งสัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐิ อุตมคติอันประเสริฐนั้นต้องตั้งมั่นอยู่บนรากฐานแห่งธรรมอันประกอบด้วยความจริง ความงามและความดี ทั้งนี้ความดีนั้นต้องเป็นความดีที่มีต่อส่วนรวมมิใช่ความดีที่อำนวยประโยชน์เฉพาะตน ผู้ที่ยึดมั่นในอุตมคดีย่อมเป็นผู้หมั่นพิจารณาตนอยู่เสมอ ไม่ประมาท หลงไปกับมายาความลุ่มหลงในโลก และสังครบอบข้างที่มีอยู่อย่างมากมาย ซึ่งโกมล คิมทอง ตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้เป็นอย่างดี เขาได้เตือนตนเองอยู่ตลอดเวลาว่า การทำประโยชน์ให้กับสังคมนั้นเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจมากกว่าการได้ยศถาบรรดาศักดิ์ดังเช่นที่ผู้คนในปัจจุบันแสวงหากันมากมายนัก นอกจากนี้อุตมคดียังมีลักษณะเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล คนแต่ละคนอาจมีมุมมอง มีความคิดเห็นแตกต่างกันไปสุดแต่แต่การอบรมเลี้ยงดูในวัยเยาว์ การศึกษา การสั่งสมความรู้และประสบการณ์ในชีวิต การบังคับให้ปัจเจกชนคิดไปในทางเดียวกันเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามหลักการแห่งอุตมคติ

กำเนิดของอุดมคติและอุปสรรคต่อความเจริญของอุดมคติ

อุดมคติเป็นเรื่องของความคิดอันเกิดจากสมองอันประเสริฐของมนุษย์ โดยที่ความคิดของมนุษย์นั้น ธรรมชาติสร้างขึ้นมาในผิดแผกแตกต่างกันไป การสนับสนุนให้อุดมคติถือกำเนิดขึ้นมาได้นั้นคือ สังคมต้องเปิดโอกาสให้มนุษย์แต่ละคนใช้ความคิดอย่างมีเสรีภาพโดยไม่หวาดหวั่นว่าจะเป็นความคิดนอกกรอบนอกทาง ทุกวันนี้ สังคมผูกติดอยู่กับจารีตประเพณีหรือขนบธรรมเนียมที่มีไว้เพื่อกำกับดูแลให้สังคมมีระเบียบและปลอดภัย แต่ในอีกมุมหนึ่งจารีตประเพณีก็เป็นเสมือนไซตรอนที่ผูกตรึงให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เหมือนกัน เป็นการบั่นทอนเสรีภาพส่วนบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สังคมเปลี่ยนแปลง แต่จารีตประเพณียังคงเดิม คนที่พยายามใช้ความคิดของตนปรับปรุงสังคมให้อยู่ในวิถีแห่งธรรมกลับถูกมองว่าเป็นคนนอกกริต สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสกัดกั้นความงอกงามแห่งอุดมคติ ดังนั้นการที่ในสังคมมีคนที่มีอุดมคติที่หลากหลายจะทำให้สังคมเจริญมั่งคั่งมากกว่าการที่ในสังคมมีเพียงอุดมการณ์เดียว และในบางครั้งเราก็ต้องเลือกว่าเราจะยึดอุดมคติที่มีพวกน้อยหรือยึดพวกมากโดยละทิ้งอุดมคติโดยเฉพาะกิจกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศ

คำถามจากผู้ฟังหลังปาฐกถา “อุดมคติ” จบลง

1. อุดมคติของคนไทยในขณะนี้เป็นอย่างไรร

การแยกแยะว่าใครมีอุดมคติอย่างไรค่อนข้างลำบาก แต่ควรคำนึงถึงว่าอุดมคตินั้นตั้งขึ้นตามหลักธรรมหรือไม่

2. เด็กกับผู้ใหญ่มักมีอุดมคติที่ขัดกัน ทางประนีประนอมมีอย่างไรบ้าง

บางอย่างควรมีประนีประนอม บางอย่างก็ประนีประนอมไม่ได้ เช่น นักศึกษาต้องการการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ แต่นักการเมืองพยายามทุกวิถีทางเพื่อการได้มาซึ่งอำนาจโดยไม่คำนึงถึงว่าจะบริสุทธิ์หรือไม่ ประเด็นนี้ไม่ควรประนีประนอม แต่เรื่องถูกข่มขู่ในการมงคลสมรสสามารถประนีประนอมได้ซึ่งอาจจะต้องโน้มหนักกันทั้งสองฝ่าย สังคมในขณะนี้ผู้ใหญ่กับเด็กแตกแยกกันไปทุกที ทั้งนี้ผู้ใหญ่ควรรับผิดชอบเพราะเห็นโลกมามากกว่า มีประสบการณ์มากกว่า

3. หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม เมื่อจัดตั้งรัฐบาลเสรี อาจารย์เอาคานมาสอดโดยพยายามพูดเลียงไม่เคยพูดตรงๆว่าจะเป็นหัวหน้าพรรคหรือไม่ อยากให้อาจารย์พูดตรงๆว่าอยากจะเป็นหรือไม่

ผมไม่เคยพูดเลียง ผมพูดมาตรงๆว่าไม่เป็นแน่ ในกรณีที่ผมเลียงอันตรายและเอาคานมาสอดผมไม่จำเป็นต้องตอบ คุณคิดอย่างไรก็แล้วแต่คุณ แต่ถ้าถามผมว่ามีอุดมคติอย่างไรพอตอบได้ คืออะไรที่เป็นเรื่องของความดี ความงาม ความจริง จะต้องยึดถือไว้

4. อุดมการณ์ทางการเมืองของอาจารย์มีอย่างไร

คือ การพยายามรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนรวมของชาติ จะเรียกว่าเป็นคอมมิวนิสต์ โซเซียลลิสม์หรือแคปิตอลลิสม์ อะไรก็แล้วแต่ซึ่งมักมีคนคนอ้างว่าผมนิยมอยู่ จริงอยู่อาจมีจุดมุ่งหมายตรงกันคือ ถือประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ แต่วิธีการนั้นเมืองไทยยังไม่สามารถไปสู่การกระทำนั้นได้ เพราะระบอบราชการยังไม่

ประสิทธิภาพเพียงพอ สิ่งที่สำคัญที่สุดของเมืองไทยในขณะนี้คือ เสรีภาพของประชาชน ซึ่งราษฎรจะพิจารณาเอาว่าจะไปทางซ้ายหรือขวาหรือผสม ซึ่งระหว่างนั้นก็พยายามแก้ไขระบอบราชการให้ดีขึ้น

5. ความเห็นของอาจารย์ที่ว่ารัฐธรรมนูญใหม่ควรเป็นประชาติของราษฎร เรื่องนี้มีความเป็นไปได้หรือมีอุปสรรคอะไรบ้าง

ผมพยายามร่างรัฐธรรมนูญการปกครองชั่วคราวแก้ไขฉบับ2515 เพื่อเปิดช่องให้มีประชาติแล้วเอาไปให้นักกฎหมายดู บ้างก็ว่าทำได้ บ้างก็ว่าทำไม่ได้ โอกาสอยู่ที่ห้าสิบห้าสิบ การร่างรัฐธรรมนูญแต่ละครั้งเราไม่เคยปรึกษาราษฎรเลย ราษฎรจึงไม่สนใจในรัฐธรรมนูญ ถ้าเราได้ปรึกษากับราษฎรเสียทีก็จะทำให้ประชาชนเห็นว่ารัฐธรรมนูญนี้เป็นของเราซึ่งจะเป็นข้อผูกพันให้เป็นประเพณีอันดีสำหรับรัฐธรรมนูญต่อไป

6. อุดมคติทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของอาจารย์เป็นอย่างไร

อะไรดี อะไรงาม อะไรจริง เราควรส่งเสริมในทางด้านการเมืองคือ เสรีภาพและประชาธิปไตยตามที่เสนอให้หลังประชาติ ให้มีสภาเดียว คนที่จะสมัครส.ส. ควรมีสติที่จะเข้าพรรคหรือไม่เข้าพรรคก็ได้ ส่วนด้านเศรษฐกิจอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อคนหมู่มากก็ควรกระทำ คนที่มีวิถฐานะสูงกว่าควรมีหน้าที่ช่วยเหลือคนที่ยากจน พิจารณาว่า ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาสูง ด้านสังคมให้ถือเสรีภาพส่วนบุคคล

7. ขอดถามความคิดเห็นในเรื่องของคนเราทำความดีเพราะหวังผลดีตอบแทน ไม่มีใครทำดีเพราะสิ่งนั้นเป็นความดี ดูเหมือนว่าคนที่ทำความดีเพราะต้องการความดีตอบแทนนั้น เป็นผู้มีน้ำหนัแห่งความดีน้อยกว่าผู้ที่ทำดีเพราะสิ่งนั้นเป็นความดี แต่ถ้าผลตอบแทนไม่ใช่ผลตอบแทนเฉพาะตัวคือ ตอบแทนส่วนรวมแล้ว คนที่ทำดีเพราะหวังความดีตอบแทนคงมีน้ำหนัแห่งความดีมากกว่า

เป็นเรื่องระหว่างคนมีอุดมคติและไม่มีอุดมคติ คนที่ยึดมั่นในอุดมคติจะคิดว่าทำความดีด้วยเหตุผลที่รู้สึกว่าเป็นสิ่งดีแล้วจึงทำ ส่วนที่ไม่ใช่อุดมคติคือ คนที่ทำความดีเพราะเห็นว่าเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว โลกนี้บางทีก็มีความยุติธรรม บางทีก็ไม่มี คนที่มีอุดมคติอาจถูกเหยียดหยัน คนที่ไม่มีอุดมคติอาจได้ลาภยศมากมาย

8. ตอนนี้คนไทยบางส่วนอยู่ในป่า ที่อยู่ในเมืองก็กำลังจับอาวุธประหัตประหารกัน เราควรปรับอุดมคติของทั้งสองฝ่ายเข้าหากันหรือไม่ ถ้าจะปรับจะปรับอย่างไร

คนไทยมีสิทธิทางการเมืองต่างกันจนกระทั่งฆ่าฟันกัน ราษฎรก็ถูกกดขี่ ผมเห็นว่าเหตุการณ์ต่างๆ ในโลกน่าจะหาวิธีสงบได้ถ้าทั้งสองฝ่ายหันมาเจรจา ผมเห็นว่าการใช้กำลังไม่ถูกต้อง บางอย่างเราน่าจะใช้วิธีป้องกันบางอย่างต้องใช้วิธีแก้ไข การปราบปรามด้วยอาวุธจำเป็นในบางขณะแต่ส่วนใหญ่ควรหลีกเลี่ยง ขณะนี้รัฐบาลมีพลเรือนเป็นนายก ควรพยายามเจรจาทวิทางสงบศึก ประนีประนอมด้วยกันทั้งสองฝ่าย

9. ความเห็นกรณีการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ในไทย

ผมเห็นว่าควรมีการเปิดโอกาสให้คอมมิวนิสต์ตั้งพรรคโดยอิสระ เราไม่ไว้ใจคอมมิวนิสต์ผมก็ไม่ไว้ใจ เราไม่ต้องกลัวว่าพรรคคอมมิวนิสต์จะเข้าสภาเมื่อเขามาหาเสียง ลองถามเขาว่ามีท่าทีต่อพระมหากษัตริย์อย่างไร ถ้าเขากล้าพอจะตอบความนิยมในพรรคคอมมิวนิสต์ของไทยจะน้อยลงทันที

10. อุดมคติของอาจารย์คือเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน อาจารย์มีวิถีทางอย่างไรบ้างที่จะทำประโยชน์ให้ประชาชน

เมื่อเป็นข้าราชการกระทรวงการคลัง การที่จะทำประโยชน์ให้คนส่วนใหญ่ในการเก็บภาษีก็พยายามให้เก็บตามคนรวยให้เสียมาก คนจนให้เสียน้อย เพิ่มงบประมาณมีบริการให้ประชาชนมากขึ้นเช่น งบประมาณการศึกษาเวลานี้ผมสนใจกรรมกรและชาวนา เหตุผลที่ผมไม่รับตำแหน่งทางการเมืองคือ ผมทำหน้าที่พัฒนาชนบทพร้อมกับดำเนินงานการเมืองนอกสังเวียน หมายความว่าสนับสนุนกลุ่มต่างๆที่เรียกรังสิตหิมนุชย์ กลุ่มส่งเสริมประชาธิปไตย กลุ่มพิทักษ์เสรีภาพประชาชน ถ้าผมทำอยู่เช่นนี้ผมมีช่องทางจะป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตการณ์เหตุร้าย ถ้าผมรับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่ในรัฐบาลใครก็ย่อมว่าขึ้นกเป็นนก ซี้ไม่เป็นไม้ ที่จริงแล้วไม่เป็นเช่นนั้น บางครั้งแม้ว่าเราตั้งใจทำอะไรก็ตามแต่ถ้าเรามีคนที่ใช้ไม่ได้หรือให้ทำแล้วไม่ทำก็จะไม่ได้ผล

11. ขอดถามเกี่ยวกับอุดมคติของอาจารย์ที่สนใจในระบอบสังคมนิยม แต่ไม่มีประเทศใดบรรลुरะบอบสังคมนิยมได้โดยสันติวิธีเลย ในประเทศชิลีได้พยายามพัฒนารูปแบบด้วยวิธีสันติมา3ปี แต่ก็ล้มเหลว วิธีการในการใช้สังคมนิยมของอาจารย์จะเหมือนชิลีหรือไม่

ผมไม่เคยอ้างว่าผมเป็นนักสังคมนิยม ผมรู้สึกว่าจะไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นนักสังคมนิยม เพราะผมไม่เห็นว่าจะขณะนี้เราควรยึดการผลิต การพาณิชย์มาเป็นของรัฐ เพราะข้าราชการยังมีมือไม้ไม่พอ นอกจากนี้คำว่าสังคมนิยมมีหลายอย่าง รัสเซียเรียกว่าโซเชี่ยลลิสม์ เยอรมันเป็นโซเชี่ยลเดโมแครต อังกฤษพรรคกรรมกรก็เป็นโซเชี่ยลลิสม์ ในโลกนี้มีทั้งโซเชี่ยลลิสม์แก่ โซเชี่ยลลิสม์อ่อน พรรคโซเชี่ยลเดโมแครตในสวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก เกิดมาโดยวิถีทางรัฐธรรมนูญ มีกษัตริย์เป็นประมุข ในประเทศไทยวันหน้ารัฐบาลไทยอาจเป็นสังคมนิยมได้โดยไม่ต้องปฏิวัติ รัฐประหารเข้ามาโดยวิถีทางรัฐธรรมนูญ มีพระเจ้าอยู่หัวเป็นประมุขของประเทศ ไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงสถาบันพระมหากษัตริย์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2518

หลักการ สิทธิเสรีภาพ หลังปฏิวัติ ตุลาคม 2516

เสน่ห์ จามริก

แสดง ณ ห้องประชุมคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2518

“... แนวทางของปัญญานี้คืออย่างไร ก็คือแนวทางของชีวิตที่อุดมด้วยความเป็นอิสระเสรีในจิตใจและความนึกคิด พ้นจากความนึกคิด พ้นจากความยึดมั่นถือมั่น พ้นจากความเป็นทาสของอึดตา อารมณ์ เห็นแก่ประโยชน์ความต้องการเฉพาะส่วนตนและพวกพ้องบริวารในวงแคบ ชีวิตของคนและสังคมซึ่งอาศัยจิตใจอิสระเสรีนี้เองเป็นเครื่องส่งเสริมให้สามารถเข้าใจและมองทะลุเห็นชีวิตและประโยชน์สุขที่กว้างใหญ่ไพศาล...”

การบรรยายในวันนี้จัดขึ้นเพื่อระลึกถึงคุณโกมล คิมทอง ผู้ล่วงลับไปเมื่อสี่ปีก่อน แม้มิได้รู้จักเป็นการส่วนตัว แต่ผมก็ทราบและตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญเกี่ยวกับชีวิต กิจกรรมและเกียรติคุณของคุณโกมล คิมทอง จากมิตรสหายที่เคารพนับถือ จุดประสงค์ของมูลนิธิโกมล คิมทอง คือ “การกระตุ้นเตือน ส่งเสริม รักษาและช่วยให้บุคคลสำนึกในความเสียสละเพื่อสังคม ใฝ่หาความรู้ มีอุดมคติ มีความกล้าหาญและมีความเป็นผู้นำในทางที่ถูกต้อง “ นั่นคือ การเสริมสร้างคนดีนั่นเอง ในทัศนะของผม คุณโกมล คิมทอง จัดเป็นแบบฉบับของคนดี กล่าวคือ เป็นคนมองเห็นธรรม ปฏิบัติธรรมดีทั้งทางจิตใจและต่อเพื่อนมนุษย์ เป็นความดีเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งมีคุณค่าต่อสังคมอย่างมากโดยเฉพาะในยุคสมัยที่บ้านเมืองอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดปัญหาประเด็นเกี่ยวข้องกับหลักการสิทธิเสรีภาพในแง่หลักค่านิยมทางสังคมใหม่

คน นอกจากจะเป็นสัตว์สังคมและสัตว์ประเสริฐแล้ว คนดีย่อมต้องมีชีวิตสังคมที่ดีด้วย ผมขออ้างธรรมกถาเรื่อง “พุทธธรรม” ของพระราชวรมุนี ซึ่งแยกแยะชีวิต2รูปแบบ กล่าวคือ ชีวิตแห่งปัญญาและชีวิตแห่งความยึดมั่นถือมั่น ชีวิตแบบหลังพบกันดาดำดินในสังคมปัจจุบันทำให้ชีวิตห่างเหินไปจากกฎแห่งสังขธรรมซึ่งอาจเป็นภัยต่อความอยู่รอดของบ้านเมืองโดยรวมได้ ทางออกของมนุษย์ที่ควรจะต้องเลือกเดินคือ ชีวิตแห่งปัญญา เป็นแนวทางของชีวิตที่อุดมด้วยความเป็นอิสระเสรีในจิตใจ พ้นจากความยึดมั่นถือมั่น อย่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง

เมื่อหันกลับมาพิจารณาสถานการณ์ในสังคมไทย บัดนี้เต็มไปด้วยปัญหาความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนแตกแยก ผู้คนละเลยหลักธรรมกันมากขึ้นทุกที หลังจากเหตุการณ์ตุลาคม2516 เรายังไม่มีทีท่าว่าจะเรียนรู้หรือฉลาดเท่าทันต่อชีวิตดีขึ้นไปจากเมื่อครั้งที่ความคิดจิตใจเราอยู่ภายใต้ระบอบเผด็จการ นี่เป็นที่มาของความมั่งงายโง่เขลาต่อกฎการเปลี่ยนแปลงซึ่งไม่มีคนใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ จนในที่สุดก็จะเขลาต่อการที่จะสามารถสร้างสรรค์พลังความคิดและพลังใจ เพื่อควบคุมวิถีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปโดยราบรื่นตามแนวทางของเหตุและผล

ปัญหาเกี่ยวกับหลักการทางสังคมซึ่งสังคมไทยกำลังประสบอยู่ในขณะนี้ แยกได้เป็น 2 ประเด็นคือ

1. สภาพการเปลี่ยนแปลงชั้นมูลฐานในทางสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้สังคมไทยก้าวสู่สังคมที่เกิดความลึกลับ แดกแยก เต็มไปด้วยปัญหาขัดแย้ง
2. หลักการความสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย ยังไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพเปลี่ยนแปลงได้

หลักการทางสังคมไทยที่กำกับชีวิตของผู้คนมาตั้งแต่อดีต ยึดถือระบบโครงสร้างอำนาจที่แยกชัดเจนระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองซึ่งสนองสภาวะเศรษฐกิจและสังคมสมัยก่อน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงดังเช่นในปัจจุบันระบบแบบเดิมยังมีอยู่ในสังคม การปฏิวัติ 2475 รัฐประหาร 2490 ได้พยายามใช้กำลังอำนาจขจัดปัญหาดังกล่าวแต่ก็ล้มเหลว ผมได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับระบบราชการของไทยได้ว่า เป็นกลไกบริหารที่กำลังแยกตนเองออกจากประชาชนและไม่อาจสนองความต้องการกับปัญหาที่เกิดกับกลุ่มชนส่วนใหญ่ได้ เมื่อมีการเร่งรัดพัฒนาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม กลุ่มชนส่วนน้อยได้เปรียบในแง่กำลังอำนาจทางเศรษฐกิจและความสามารถที่จะใช้อำนาจอิทธิพลของกลไกบริหารราชการให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน ดังเช่น ระบบ “ประกาศคณะปฏิวัติ” สมัยสุชาติ-ถนอม-ประภาส

ในสภาวะเสื่อมโทรมที่ทวีความรุนแรงขึ้นนี้ มีการดิ้นรนต่อสู้ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของขบวนการทางปัญญา ความคิดจากกลุ่มปัญญาชนในวงการนักเขียนและสถาบันอุดมศึกษาบางส่วนขยายไปยังกลุ่มนักเรียนนักศึกษา โดยมีเป้าหมายเพื่อประท้วงโต้แย้งระบบอำนาจและความสัมพันธ์ในสังคม สำคัญที่เราเข้าใจกับกระแสคลื่นทางปัญญาความคิดนี้อย่างไร เรายังอยากจะเข้าใจว่าเป็นเรื่องของ “มือที่สาม” หรือ “การบ่อนทำลายของคอมมิวนิสต์” อยู่ต่อไปหรืออย่างไร ผมคิดว่าถ้าเราองหาความหมายของสิ่งเหล่านี้ด้วยวิชาและจิตที่เที่ยงธรรม รวมทั้งความมุ่งหมายเพื่อสร้างสรรค์ เราพบว่าขบวนการทางความคิดเหล่านี้เป็น “ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม” เหมือนกับที่ ปอล ริคเกอร์ ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาในฝรั่งเศส การปฏิวัติตุลาคม 2516 เป็นขบวนการซึ่งไม่ได้มีผู้นำมุ่งต่อสู้เพื่อแสวงหาอำนาจและเสวยอำนาจ เป็นการปฏิวัติที่ไม่ได้เสนอทางออกให้กับสังคมในเชิงของการเปลี่ยนแปลงต่างๆเกี่ยวกับอำนาจและระบบความสัมพันธ์ในสังคมไทย ปฏิวัติตุลาคมมุ่งประท้วงโจมตีต่อหลักการปกครองและความสัมพันธ์แบบเจ้าคนนายคน ซึ่งผมขอเรียกว่าหลักการของอภิสิทธิ์ เหตุการณ์ที่เกิดก่อนหน้าตุลาคมพิสูจนให้เห็นว่าสังคมไทยอยู่ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ในทางสังคมและเศรษฐกิจ และมีผลกระทบต่อระบบวัฒนธรรมอันเป็นเครื่องกำหนดสถานภาพและความสัมพันธ์ในทางอำนาจและผลประโยชน์ในสังคมไทย หลักการของอภิสิทธิ์ชนนำมาซึ่งความแตกแยก ชิงชิงและความเป็นปฏิปักษ์ เหตุการณ์ก่อนและหลังตุลาคม 2516 เกิดจากความรู้สึกอันเป็นปฏิปักษ์ต่อกันทั้งในเชิงสถานภาพ อำนาจและผลประโยชน์ ขบวนการนักศึกษาและประชาชนโค่นระบอบเผด็จการทหารลงไป แต่มิได้มีเป้าหมายจะเสวยอำนาจหรือเสนอทางเลือกให้มหาชน เป็นพฤติกรรมเรียกร้องต้องการหลักการทางสังคมใหม่ เพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติ เป็นหลักการของสิทธิเสรีภาพ นี่คือความหมายของการปฏิวัติทางวัฒนธรรม สะท้อนถึงการเรียกร้องต้องการของมวลชนในอันที่จะได้มีการรับรู้รับรองในฐานะความเสมอภาค ทัดเทียมและสิทธิเสรีภาพโดยกลุ่มคนที่แสดงออกเป็นกลุ่มชนที่อยู่ในฐานะเสียเปรียบทางสังคม การตื่นตัวของพลังมวลชนหลังปฏิวัติตุลาคมเป็นพลังคุกคามโดยตรงต่อฐานอำนาจและ

ผลประโยชน์ของกลุ่มอภิสิทธิ์ชน ช่วงเวลาหลังจากปฏิวัติตุลาคมเท่ากับเป็นเครื่องทดสอบครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์สังคมไทยว่าเราจะมีพลังปัญญาพอหรือไม่ที่จะผอนคลายวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองให้เป็นไปโดยสันติวิธี ทางเลือกที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงตามหลักเหตุและผลตามความเข้าใจของผม ควรยอมรับหลักการของสิทธิเสรีภาพมาใช้ในระบบชีวิตของสังคมไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ.2517 บรรจุหลักการสิทธิเสรีภาพไว้อย่างเต็มภาคภูมิแทบจะนำมาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน แยกได้เป็นด้านต่างๆ ดังนี้

1. หลักการด้านปัจเจกภาพและความเสมอภาค คนเราเกิดมาเป็นอิสระและเสมอภาคในเกียรติ สิทธิ เหตุผลและมโนธรรม คนเรามีสิทธิอิสรภาพโดยไม่มีกรกีดกันทางเชื้อชาติ เพศ ภาษา ศาสนา มีสิทธิในการดำรงชีวิต เสรีภาพและความมั่นคงของตนเอง
2. สิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับครอบครัวและทรัพย์สิน เป็นหลักการที่รับรองกรรมสิทธิ์ สิทธิในครอบครัวและการประกอบอาชีพ
3. สิทธิเสรีภาพทางการเมือง ทางความคิดเห็น ความเชื่อ การรวมเป็นสมาคม การตั้งสหภาพแรงงาน และการรวมตัวเป็นพรรคการเมือง ประเด็นที่ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่มากโดยเฉพาะเรื่องเสรีภาพทางความคิดความเชื่อ ผู้มีอำนาจอภิปรายกันในสภานิติบัญญัติแห่งชาติว่าอาจเป็นการเปิดช่องให้กับศัตรูบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งคอมมิวนิสต์ ซึ่งสื่อถึงความคับแคบขาดขันติธรรม
4. สิทธิเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ สิทธิที่จะหางานทำ ประกอบอาชีพ ได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม ซึ่งคงต้องเป็นปัญหาขัดแย้งกันต่อไปอีก
5. สิทธิเสรีภาพทางการศึกษา ซึ่งเป็นหลักการใหม่ กำหนดภาระหน้าที่ของรัฐที่พึงส่งเสริมและบำรุงการศึกษา ช่วยเหลือผู้ยากไร้ในเรื่องทุนและปัจจัยการเล่าเรียน
6. สิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม เช่น รับรองฐานะความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กฎหมาย แต่มาตรา 211 ที่เกี่ยวข้องกับศาลทหารกำหนดไว้หละหลวม อันจะเป็นผลแบ่งแยกคนไทยด้วยกันให้ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจศาลต่างระบบกัน ผมไม่สู้แน่ใจนักว่าต่อไปกระบวนการยุติธรรมของเราจะปล่อยให้เกิดอภิสิทธิ์ชนแว่นกันได้อีกเพียงใดหรือไม่

ข้อสังเกตทั้งหมดนั้นคงพอทำให้เห็นภาพพจน์ปัญหาความลึกลับของทฤษฎีกับภาคปฏิบัติในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน หนทางที่จะดำเนินไปอย่างจริงจังตามหลักแนวทางของสิทธิเสรีภาพจะเต็มไปด้วยขวากหนาม และการต่อต้านตอบโต้ คงต้องอาศัยขันติความอดทนและเสียสละอย่างสูง พึ่งหลักเสียงความรุนแรง หลักการสิทธิเสรีภาพเป็นวิถีทางของเหตุผลและปัญญาที่จะต้องร่วมมือร่วมใจกัน พยายามเข้าใจถึงสภาพปัญหาของการเปลี่ยนแปลงและความหมายของชีวิตมนุษย์ในวงกว้าง และอย่างอิสระเสรี ยึดมั่นในหลักธรรมเพื่อประโยชน์สุขของชนส่วนใหญ่ การปฏิวัติทางวัฒนธรรมในเดือนตุลาคม ตลอดจนถึงเสียงเรียกร้อง ความตื่นตัวรวมกลุ่มการชุมนุมประท้วง การนัดหยุดงานฯลฯ เราให้ความเข้าใจอย่างไร เป็นเพียงพลังที่บ่อนทำลายสังคมหรือเป็นสัญญาณที่บอกให้รู้ถึงความจำเป็นที่ต้องเร่งปรับเปลี่ยน แกไขความเจ็บไข้ในสังคมของเขา

ผมขออ้างธรรมกถาของท่านเจ้าคุณศรีวิสุทธิโมลีอีกครั้งว่า พุทธธรรมมองเห็นชีวิตด้านในของบุคคลโดยสัมพันธ์กับคุณค่าด้านนอกคือทางสังคมด้วย พุทธศาสนาเป็นสังฆธรรม สอนทั้งกฎธรรมชาติหรือสภาวะที่เป็นจริง รวมทั้งเป็นจริยธรรมด้วย หลักธรรมทางพุทธศาสนาจะช่วยเป็นประทีปส่องทางให้เราสามารถมองชีวิตและปัญหาด้วยความเข้าใจอันถ่องแท้ เฝชิญชะตากรรมร่วมกันด้วยความถ่อมตนและขันติธรรม ทั้งนี้ทั้งนั้นเป็นเรื่องที่พวกเราสมควรที่จะใช้ชีวิตด้วยปัญญา ความรู้หรือด้วยอารมณ์ที่มองเห็นแต่ประโยชน์สุขเฉพาะตัว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2519

พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะกู้ชาติได้อย่างไร

ประเวศ วะสี

แสดง ณ ตึกสำนักงานธรรมวิจัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2519

“... ก็ในเมื่อความโลกในการเสพสุขทางวัตถุและพาณิชย์กรรมอย่างไม่มีข้อจำกัด เป็นอิทัปปัจจัยตาของความชั่วร้าย แต่สังคมกลับไปยกย่องว่าเป็นความถูกต้องโดยเรียกชื่อเสียใหม่ว่า “เสรีภาพส่วนบุคคลดังนี้” ดังนั้นประเทศของเราอย่าไปไม่รอด...”

เมื่อได้รับการทาบถามให้มาแสดงปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปีนี้ กระผมลังเลที่จะรับคำ เนื่องด้วยคำนึงถึงความลุ่มลึกแห่งความคิดและอุดมคติที่มีต่อมนุษยชาติของครูโกมล คิมทอง และขององค์ปาฐกในปีที่แล้วๆ มา เมื่อเทียบกับความตื่นเขินและคับแคบแห่งความคิดและสติปัญญาของกระผมเองโดยได้ให้โอกาสผู้ทาบถามถอนคำเชิญ การที่เขาไม่ยอมถอนทำให้กระผมมาปรากฏตัวในวันนี้ ข้อความที่กระผมจะกราบเรียนต่อไปนี้ขออย่าได้ปลงใจเชื่อ ถ้าไม่เป็นเหตุเป็นผลสมควรที่จะเชื่อได้ ทั้งนี้จากการตั้งโยนิโสมนสิการในธรรมะชื่อ “กาลามสูตร”

แม้กระผมจะกล่าวอ้างธรรมะในพุทธศาสนาเป็นแกน แต่ก็มีศรัทธาในธรรมะของศาสนาอื่นเช่นกัน แต่ที่จำเป็นต้องอ้างธรรมะในพุทธศาสนาเป็นแกนก็ด้วยคำนึงถึงพื้นฐานของคนไทย และข้อจำกัดในการศึกษาของตนเอง กระผมศึกษามาทางแพทยศาสตร์และวิทยาศาสตร์หลายแขนง มีความหลงใหลในสิ่งๆ ที่ได้ของวิชาเหล่านั้น แต่เมื่อได้ศึกษาพุทธธรรมมากขึ้น จึงเข้าใจว่าสิ่งมหัศจรรย์ที่สุดบนพื้นพิภพหรือในจักรวาลคือ การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การที่มนุษย์คนหนึ่งซึ่งเกิดมาเป็นทาสของกิเลสโดยธรรมชาติ สามารถพัฒนาตนเองจนหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสโดยสิ้นเชิง มีเสรีที่จะประกอบกุศลธรรมอย่างเต็มที่นับเป็นปรากฏการณ์มหัศจรรย์เหนือกว่าการที่มนุษย์จะค้นพบวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยี ในพุทธธรรมนั้นจะเห็นความลุ่มลึกทั้งในส่วนที่เป็นความเข้าใจในตัวสภาวะของธรรมชาติและส่วนที่เป็นมรรควิธีปฏิบัติต่อธรรมชาติ ประเทศไทยเป็นพุทธเกษตรมีวัดกว่า 24,105 วัด มีพระเถรกว่า 2 แสนรูป คนไทยร้อยละ 90 เป็นพุทธศาสนิกชน ประเทศน่าจะมีสันติสุข แต่ความจริงที่เกิดขึ้นในสังคมของเราเป็นความทุกข์ของชาติในปัจจุบัน มีดังนี้

1. ความยากจน คือ ขาดแคลนปัจจัย 4 ร้อยละ 85-90 ของประชากรในประเทศไทยเป็นคนยากจน ป่วยเป็นโรคขาดสารอาหารโดยเฉพาะคนในชนบท ก่อให้เกิดโรคร้ายอื่นๆ ตามมากมายเช่น โรคโลหิตจาง โรคติดเชื้อรุนแรง โรคผิวหนังใจรั่ว โรคไต โรคพยาธิต่างๆ รวมเรียกได้ว่า “โรคแห่งความยากจน” หรือ “โรคจน” แต่คนรวยที่มีอยู่ร้อยละ 10-15 ก็ประสบกับ “โรครวย” เหมือนกัน กล่าวคือ ดำเนินชีวิตห่างเหินจากธรรมชาติ อยู่ในเมือง ในตึก นั่งรถยนต์ ออกกำลังน้อย บริโภคมาก เครียดมาก ทำให้เป็นความดันโลหิตสูง อ้วน เบาหวาน โรคหัวใจ ข้ออักเสบ โรค

จิตประสาท คนเหล่านี้ก็ควรได้รับความเมตตาด้วย คนรวยที่ไม่รู้จักพอก็จัดเป็นคนจนเหมือนกัน ดังนั้นเรามีคนจนทั่วประเทศ ทั้งที่จนจริงๆและจนทางใจซึ่งต่างรังเกียจกัน ขณะนี้ความเกลียดชังเพิ่มขึ้นอย่างรุนแรง ทำให้คุณค่าความเป็นคนต่ำลง

2. อาชญากรรม การลักขโมย ปล้น ฆ่า ช่มชู้ การทำร้ายกัน มีอย่างชุกชุม มีผู้กล่าวว่าประเทศไทยมีอาชญากรรมมากเป็นที่สองในโลก

3. ปัญหาทางเพศและลามกกรรมต่างๆ กรุงเทพฯมีบาร์ ไนท์คลับ อาบอบนวด ซ่องโสเภณีอยู่มากมาย ชาวต่างชาติมาเมืองไทยเพื่อประกอบลามกกรรมทางเพศและนำเรื่องกรุงเทพฯราตรีโสเภณีเมืองไทยไปเขียนขายเผยแพร่ บางคนเรียกกรุงเทพฯว่า “นครแห่งการเสพสังวาส” หญิงสาวที่มาประกอบอาชีพโสเภณีเป็นเพราะความยากจน บางคนถูกล่อลวง การโฆษณาทางเพศกระทำกันดาษดื่นทั้งจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ สิ่งเหล่านี้ขัดกับคุณค่าเดิมที่ยึดถือกันมา เมื่อหญิงเสียตัวตั้งท้องขึ้น สังคมไทยยังต่อต้านการทำแท้ง ต้องลอบทำกันเป็นเหตุให้เสียชีวิตปีละไม่น้อย

4. ยาเสพติด ตัวเลขติดยาเสพติด-เฮโรอีน(ไม่นับคนติดเหล้าและบุหรี่) มีถึง5แสนคน ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตและค้ามอร์ฟีน-เฮโรอีนใหญ่ที่สุดของโลก มีชาวต่างชาติและเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของไทยร่วมด้วย ปัญหายาเสพติดก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมาเช่น เศรษฐกิจ การศึกษา อาชญากรรม สาธารณสุข และปัญหาทางจิตใจ

5. ความแออัดยัดเยียด ขณะนี้กรุงเทพฯมีประชากร4ล้านคน มีทั้งหมดที่กำเนิดใหม่และคนต่างจังหวัดอพยพเข้ากรุงเทพฯจำนวนมาก เพราะทำกินในชนบทไม่ได้ กรุงเทพฯมีปัญหาของนครใหญ่มากมาย เช่น ที่อยู่อาศัยแออัด แหล่งเสื่อมโทรม มีสลัมมากมาย สาธารณูปโภคไม่เพียงพอ การจราจรติดขัด เกิดโรคภัยและอันตรายในชีวิต ชีวิตในเมืองใหญ่เป็นชีวิตแบบตัวใครตัวมัน เมืองยิ่งเติบโตมนุษย์ธรรมย่อมลดลง

6. สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ การจัดระเบียบสังคมที่ย่อนประสิทธิภาพในเมืองใหญ่ ก่อให้เกิดปัญหาขยะ น้ำเน่า อากาศไม่พอหายใจ รถยนต์เครื่องยนต์ โรงงานปล่อยควันพิษ สารพิษลงสู่น้ำลำคลองทำให้น้ำเป็นพิษ สัตว์น้ำลดจำนวนลง การใช้ยาฆ่าแมลงทำให้สารพิษลงสู่น้ำและดิน

7. การทำลายสิ่งแวดล้อมและภัยพิบัติทางธรรมชาติ มนุษย์เกิดมาจากธรรมชาติ จึงมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับธรรมชาติรอบตัว เรียกว่าอยู่อย่างสมดุลย์ในธรรมชาติ เมื่อมีการรบกวนสมดุลย์ของธรรมชาติ ก็จะส่งผลกระทบต่อกระทันหันต่อไป มนุษย์เป็นสัตว์ที่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการทำลายป่า เมื่อป่าถูกทำลายก่อให้เกิดน้ำท่วม รบกวนวงจรในธรรมชาติ เช่น แมลงไม่มีที่อยู่ในป่าหันมาทำลายพืชของชาวนา ชาวนาต้องใช้ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าแมลงลงไปใต้น้ำทำให้ปลาเป็นพิษและตาย เป็นต้น

8. โรคภัยไข้เจ็บ เฉลี่ยกว่าร้อยละ60 คนไทยมีพยาธิไม่ชนิดหนึ่งหรือหลายชนิดในร่างกาย นอกจากนี้มีโรคโลหิตจางเนื่องจากขาดอาหาร มีเชื้อวัณโรค มีอุบัติเหตุเพิ่มขึ้น เมื่อเจ็บป่วยการแพทย์สมัยใหม่ที่เป็นระบบการบำบัดเข้ามามีบทบาท ด้านหนึ่งก็ทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ลง ทำลายความสามารถของพ่อแม่ที่จะช่วยลูกชาวบ้านและพระสงฆ์ที่จะช่วยกันเองด้วยความรักความเมตตา โรคภัยไข้เจ็บเกิดจากมนุษย์ไม่ได้ดำรงชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ การใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มิใช่การแก้ที่ต้นเหตุจึงไม่มีทางแก้ปัญหาได้สำเร็จ

9. การข้อราชการบังหลวง การโกงกิน การทุจริตได้ระบอดแพร่สะพัดไปทั่วจนกลายเป็นเรื่องปกติ

10. ปัญหาการศึกษา การศึกษาในปัจจุบัน ก่อให้เกิดปัญหามากกว่าแก้ปัญหา การศึกษาทำให้คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพไม่ได้ ทำอย่างอื่นไม่เป็น เพราะเรียนโดยการท่องจำ การศึกษาไม่ได้ทำให้สุขภาพอนามัยดีขึ้น ไม่ได้พัฒนาคุณธรรม

11. ปัญหาทางศาสนาและมโนธรรม เดิมวัดเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม เมื่อความเจริญแบบฝรั่งได้เข้ามาแยกบ้านกับวัดออกจากกัน แยกการแพทย์ออกจากวัด แยกโรงเรียนออกไป พระสงฆ์สูญเสียบทบาททางสังคม เหลือแต่การสร้างวัดและทำพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งฆราวาสและพระถูกความเจริญทางวัตถุผลักดันให้แยกจากกัน ต่างจมดิ่งไปสู่ความเสื่อมในหลายๆทาง เช่น การประพฤติดิถีพระวินัย

12. ความขัดแย้งทางการเมืองและอุดมการณ์ ขณะนี้คนไทยเช่นฆ่าล้มตายกันเองน่าอเนจอนาใจ การปะทะต่อสู้ อาจขยายตัวเป็นการจลาจลนองเลือด

13. ปัญหาการเพิ่มของประชากร ขณะนี้ประชากรไทยเพิ่มขึ้นด้วยอัตราร้อยละ 3.3 ต่อปี ภายใน 20 ปีข้างหน้าประเทศไทยจะมีประชากรเพิ่มเป็น 2 เท่าของปัจจุบันคือ 80 ล้านคน

ปัญหาต่างๆที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น อาจเกิดจากการประกอบกันของทั้งปัจจัยภายในและภายนอก แต่ทั้งนี้ ปัจจัยภายในนั้นคือ “คน” จะเป็นเครื่องชี้ขาด ถ้าเรามีคนที่มีคุณภาพ มีมโนธรรม มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน เราก็จะแก้ปัญหาของชาติได้ การจะกู้ชาติขึ้น เราต้องเข้าใจเหตุปัจจัย(สมุทัย) ของการสูญเสียชาติเสียก่อน

“ปฏิจสุมุบาท” หรือ “อิทัปปัจจยตา” คือ หลักธรรมที่ว่าด้วยตัวกฎหมายหรือสภาวะของธรรมชาติ อันเป็นหลักธรรมเอกของพระพุทธเจ้า มีนัยยะลึกซึ้งและเป็นวิทยาศาสตร์ ปฏิจสุมุบาทหรืออิทัปปัจจยตา เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยปัจจัยต่างๆอาศัยกันและกันเกิดขึ้น (Law of causation หรือ Chain of causation) นั่นคือ สรรพสิ่งทั้งปวงทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีกระแสของเหตุปัจจัยที่ทำให้มันเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงต่อไป ไม่มีอะไรตั้งอยู่โดดๆโดยไม่สัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ จิตและกายในทางพุทธต่างเป็นกระแสของเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น โดยมีกระบวนการดังนี้

← ทุกข์ ← ชาติ ← ภพ ← อุปาทาน ← ตัณหา ← เวทนา ← ผัสสะ ← สฬายตนะ ←

นามรูป ← วิญญาณ ← สังขาร ← อวิชชา

การฝึกมองให้เห็นกระแสของเหตุปัจจัยต่างๆที่อาศัยกันเกิด จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งเพราะทุกสิ่งในจักรวาลก็ล้วนมีสภาวะธรรมอย่างนี้ เราจะเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆดีขึ้น มีเมตตาขึ้น และมองเห็นช่องทางที่จะแก้ปัญหาได้ทะลุปรุโปร่งขึ้น

หลักอิทัปปัจจยตาสามารถนำมาวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยที่เป็นสมุทัยของปัญหาได้ คือ วิวัฒนาการของโลก ที่เดิมเป็นกลุ่มพลังงานแยกตัวมาจากดวงอาทิตย์ มีการเปลี่ยนแปลงของสสารต่างๆ มีอินทรีย์สารเกิดขึ้นอันเป็นปัจจัยก่อกลูให้สิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นได้ ซึ่งสิ่งมีชีวิตมีต้นกำเนิดมาจากสารดีเอ็นเอ (Desoxyribo Nucleic Acid) มี

พัฒนาการมาโดยลำดับ พี่ชและสัตว์จำนวนมากสูญพันธุ์ไปบางชนิดดำรงอยู่และมีการปรับตัว ประมาณ 2-3 ล้านปีมาแล้ว สิ่งพวกหนึ่งได้วิวัฒนาการมาเป็นมนุษย์ สมองของมนุษย์นั้นเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์และวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ สมองมนุษย์ใหญ่กว่าสัตว์จึงรับรู้ได้มาก เกิดกิเลสมากกว่าสัตว์ การประกอบอาชีพเฉพาะทางทำให้ต้องรวมกันอยู่เป็นสังคมใหญ่และมีวาระต่างๆขึ้น การแลกเปลี่ยนสิ่งของนำไปสู่ระบบการค้ากำไร ก่อให้เกิดความโลภ เป็นวัฏจักรแห่งความชั่วร้าย

ขณะนี้บ้านเมืองเรารับเอาวัฒนธรรมฝรั่งเข้ามามาก ซึ่งจัดเป็นวัฒนธรรมกามสุจริตลึกลับยุค คือ การหมกมุ่นอยู่ในกามสุข หรือการเสพสุขทางเนื้อหนังและทางวัตถุ ทำให้เราทอดทิ้งวิถีธรรมะเสีย วัฒนธรรมของเราก็จมดิ่งลงสู่หายนะ การที่เราคบฝรั่ง ทำอย่างฝรั่ง พัฒนาอย่างฝรั่ง เกิดปัญหาสังคมอย่างสังคมฝรั่ง การถูกครอบงำเช่นนี้เป็นภัยที่ร้ายแรง นับว่าเราสูญเสียชาติไปแล้วทั้งชาติไทยและชาติคน ได้แก่ มโนธรรมหรือคุณค่าแห่งมนุษย์ การแก้ปัญหาต่างๆในสังคมยังไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเราแก้ที่ปลายเหตุโดยไม่คำนึงถึงอทิปปัจจัยตาแห่งปัญหา แล้วแก้ที่ต้นเหตุแห่งปัญหานั้น

พุทธศาสนานั้นมุ่งแก้ที่ต้นเหตุโดยตรง คำสอนของพระพุทธองค์เน้นที่การดำรงชีวิตอันประเสริฐ ชุมเมกเกอร์ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างเศรษฐกิจตะวันตก และระบบเศรษฐกิจชาวพุทธไว้อย่างน่าสนใจว่า เศรษฐกิจตะวันตกเน้นประสิทธิภาพของการผลิตที่ตัวผลิตภัณฑ์ ผลผลิตมากก็ขายได้กำไรมาก ยิ่งดีโดยไม่คำนึงว่ากระบวนการผลิตจะทำลายธรรมชาติไปอย่างไร ตรงข้ามกับเศรษฐกิจชาวพุทธที่ให้ความสำคัญแก่มนุษย์และธรรมชาติมากกว่าผลผลิตและกำไร การงานตามทัศนะชาวพุทธมีหน้าที่เพื่อเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ใช้และพัฒนาความสามารถส่วนตน เพื่อช่วยให้มนุษย์ขจัดอัตตาด้วยการทำงานร่วมกับผู้อื่น และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตและบริการอันจำเป็นแก่การดำรงอยู่ ในส่วนของมาตรฐานการครองชีพ ชาวพุทธเห็นว่าอยู่ที่การสร้างคุณบารมีแก่คุณลักษณะแห่งการเป็นมนุษย์ ไม่เป็นทาสต่อกิเลสตัณหา เป็นอิสระมากขึ้น ไม่ใช่วัดที่ปริมาณของวัตถุในลักษณะกินคืออยู่ดี รวมไปถึงรูปแบบการบริโภคที่มุ่งเน้นการบริโภคแต่น้อย ใช้ทรัพยากรธรรมชาติแต่น้อยจะได้ไม่ต้องแย่งชิงกับผู้อื่นมาก ไม่เบียดเบียน ผิดกับทางตะวันตกที่พยายามใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ปราณี

ตัวอย่างการดำรงชีวิตของพระที่วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี อันมีอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน เป็นเจ้าอาวาส เป็นตัวอย่างการดำรงชีวิตในแนวพุทธธรรม พระมีความมักน้อยทางวัตถุ ฉันทมือเดียว ขยันแสดงธรรมะ ไม่มีเวทมนต์หรือแจกเหรียญแจกพระ

ทั้งที่ธรรมะเป็นของดี มีผู้พยายามสั่งสอนและเผยแพร่ แต่เหตุที่สังคมกลับเลวลงน่าจะอยู่ที่เราเข้าใจผิดไปหรือประยุกต์ใช้ไม่ถูกต้อง การตีความธรรมะผิดนี้แพร่หลายไปทั้งในหมู่ฆราวาสและหมู่สงฆ์ ด้วยความไม่รู้ไม่เข้าใจ รวมถึงวิธีสอนธรรมะที่พระพุทธในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับปัญหาและความสนใจของชาวบ้าน การแยกทางระหว่างวัดกับบ้านทำให้พระหมดบทบาทลง เพราะความเจริญทางวัตถุแบบตะวันตกเข้ามา สังคมทุกวันนี้คือนวัตกรรมทางการเสพสุขทางวัตถุเข้าครอบงำสังคมจนเกิดเป็นระบบหรือโครงสร้างที่บังคับให้บุคคลต่างๆอยู่ในอำนาจของมัน ดังนั้นการที่พยายามจะสั่งสอนเฉพาะปัจเจกบุคคลโดยไม่คำนึงถึงระบบจึงไม่สอดคล้องกับการแก้ปัญหา

ในสังคมสงฆ์ ศิลปะเป็นข้อบังคับหรือข้อกำหนดระบบหรือโครงสร้างสังคมสงฆ์ ประเทศมีกฎหมายของรัฐ เป็นเครื่องกำหนดโครงสร้างสังคม ถ้าจะเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมก็ต้องเปลี่ยนกฎหมาย แต่กฎหมายเหล่านี้มุ่งแก้ไขที่ปลายเหตุ การอ้างว่าการเสพสุขทางวัตถุเป็น “เสรีภาพส่วนบุคคล” ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นอิทธิปัจจัยของความชั่วร้ายทั้งหลายนั้น ประเทศเราจะไปไม่รอด ถ้าต้องการเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมในแนวทางของชาวพุทธ ก็ต้องบัญญัติศีลหรือข้อบังคับที่จำกัดความโลภในการเสพสุขทางวัตถุอย่างไม่มีขอบเขตลง ถ้าเราใช้วัตถุให้น้อยลง เราจะมี ความเบาสบายและรักกันมากขึ้น แต่การให้มีข้อบัญญัติดังกล่าวนี้ทำได้ยากเพราะผู้คนที่มองไม่เห็นภัยของ อุกุศลกรรมคงไม่เห็นด้วยง่าย ๆ แต่ถ้าประชาชนจำนวนมากมีสติมา มีศีลมา และความเพียรชอบ ก็ย่อมประสบความสำเร็จในการแก้ไขโครงสร้างของสังคมให้เป็นสังคมของที่ชาวพุทธที่แท้ ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์และ พุทธศาสนิกชนที่นอกจากสั่งสอนธรรมะสำหรับปัจเจกบุคคลแล้ว จะต้องเสนอทิศทางของสังคมที่ต้องเปลี่ยนจาก เส้นทางของกามสุขัลลิกานุโยคมาเป็นทิศทางของชาวพุทธที่แท้ เพื่อผ่อนคลายความรุนแรงในสังคม

หลักธรรมที่เป็นอภิลิขิต ที่ถ้าเข้าใจและใช้ถูกต้องจะเป็นประโยชน์ยิ่งคือ อนิจจัง อิทัปปัจจยตา และอโย ยัตถมัตถิมัน สังคมก็เหมือนทุกสรรพสิ่งที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ชาวพุทธที่แท้จริงต้องทำอหัตตวิสัยให้สอดคล้อง กับภาววิสัย ปฏิบัติเหตุที่สอดคล้องกับผลโดยมีความโกรธ โลก หลง ให้น้อยที่สุด พุทธศาสนิกชนนั้นไม่ปฏิเสธ ความสำคัญของภาววิสัย ขณะเดียวกันก็พัฒนาจิตไปด้วย จิตกับภาววิสัย(สิ่งแวดล้อม)แยกจากกันไม่ได้ การพัฒนา จิตต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมซึ่งให้คุณทั้งส่วนตัวของผู้ปฏิบัติและคุณค่าส่วนรวม เช่น เรื่องการเจริญสติจะทำให้มีความสุข มองเห็นความเป็นไปของสิ่งต่างๆดีขึ้น จิตใจมีกำลังมากในการทำสิ่งต่างๆ หรืออาจใช้หลักสุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ ของท่านพุทธทาส นั่นคือ การจะทำอะไรทุกอย่างต้องมีความบริสุทธิ์ มีปัญญาเพื่อช่วยให้งาน สำเร็จ ขณะเดียวกันต้องมีเมตตาและมีความอดทน(ขันติ)

ขอให้พระคุณเจ้าและสาธุชนมีสติตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีปัญญามองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เห็นการ เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาตามสภาวะธรรม ชาวพุทธควรมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมที่ดีขึ้นโดย เข้าใจพุทธธรรมที่แท้จริงด้วยความไม่ประมาท เพื่อกู้ชาติและกู้มนุษยชาติให้สามารถกลับมาดำรงชีวิตในสังคมโดย ธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลด คิมทอง ประจำปี 2520

การปฏิรูปชีวิตชาวบ้านที่ยกกระบัตร (พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน)

พระครูสาครสังวรวิจิ

แสดง ณ ห้องบรรยาย “เฉลิมพระมมาส” ตึกพยาบาลวิทยา คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล กุมภาพันธ์ 2520

“...ด้านความสามัคคีนั้นข้าพเจ้าทำตัวเป็นแกนกลาง ไม่เป็นพวกใครทั้งนั้น เป็นมิตรทั้งของคน รวยและคนจน ขอร้องไม่ให้เกิดการเลี้ยงลูกน้อง ลูกพี่ การมีลูกพี่ลูกน้องนั้นแหละที่เป็นต้นเหตุของการ ทะเลาะวิวาท แตกสามัคคี เพราะลูกน้องลูกพี่เบ่งกันเอง เมื่อใดก็ตามที่ข้าพเจ้าเห็นชาวบ้านคูไหนแย่ง อาชีพกันหรือแข่งกันหรือโตแข่งกัน ก็จะเรียกมาสาบานไม่ให้คิดทำลายซึ่งกันและกัน ใครที่ไม่ลูกพี่ก็ เรียกให้มาทำงานเพื่อส่วนรวมร่วมกันเสมอ ๆ ...”

ยกกระบัตรเมื่อ 20 ปีก่อนเป็นดินแดนที่ทุรกันดารที่สุดในอำเภอบ้านแพ้ว ยุงชุม น้ำเค็ม หนทางลำบาก ชาวบ้านยากจน ปลูกข้าวไม่ได้ผล รวมทั้งมีไข้เห่ามาเยา มีน้กการพนัน โจรผู้ร้าย เมื่อข้าพเจ้าได้รับแต่งตั้งให้มา รักษาการแทนเจ้าอาวาสที่วัดยกกระบัตรเมื่อ พ.ศ. 2498 พระอาวุโสรูปหนึ่งบอกว่า จ้างเดือนละพันบาทก็ไม่มาครู คนหนึ่งพูดว่าอยู่ยกกระบัตรโง่ตายเห่า แต่พระอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าให้สติว่าเขาให้ไปสอนหนังสือ ข้าพเจ้าจึงตกลง ใจไปแม้ช่วงแรก ๆ จะได้รับการต้อนรับด้วยทอนไม้ ขวด หรือปิ่น ข้าพเจ้าก็ไม่ได้โต้ตอบ ยอมมอยู่อย่างพระ

ชาวบ้านยากจน มีรายได้เฉลี่ยต่อคนไม่เกิน 10 บาท ต่อวัน เป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน เมื่อไม่มีหวังด้านการ ทำกินจึงหันหน้าเข้าหาการพนัน ต้มสุรา ประพฤติตนเกเร เมื่อข้าพเจ้าพบเห็นปัญหาดังกล่าวก็พยายามตริตรอง ช่วยเหลือ ข้าพเจ้าพบว่าชาวบ้านขาดผู้นำที่ดีและมั่นคงที่จะชี้ทางออกให้พวกเขา จึงตั้งใจเป็นผู้นำที่ดี ประพฤติ ธรรมให้ชาวบ้านศรัทธา งานด้านการสอนหนังสือพระก็นั่นเรื่องปัญหาของชาวบ้าน

ต่อมาข้าพเจ้าเริ่มจับงานที่เป็นปัญหาหลักของชาวบ้าน คือ เรื่องอาชีพ เมืองสมุทรสงครามปลูกมะพร้าว ได้ผลดี แต่ทำไมสมุทรสาครที่มีแผ่นดินคล้ายคลึงกัน จึงไม่มีใครเริ่มปลูก ข้าพเจ้าจึงลงมือศึกษาเรื่องมะพร้าวอย่าง ละเอียด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการค้าเลือกพันธุ์ ดินและวิธีปลูก โดยมีครูคือตำราต่าง ๆ รวมทั้งชาวบ้านที่เป็นเจ้าของ มะพร้าวพันธุ์ดี เมื่อมีความรู้เข้าขั้นจึงปลูกระดมพระเณร ไวยาวัจจกรวัด ญาติโยมที่ใกล้ชิดให้ลงมือปลูกมะพร้าว ต่อมา 3 – 5 ปี มะพร้าวพันธุ์น้ำตาลก็เติบโตงอกงามทั่วฝั่งคลอง ข้าพเจ้าสอนชาวบ้านให้รู้ว่ามะพร้าว น้ำตาลที่ดี ลำ ต้นต้องใหญ่ แข็งแรง สูงช้า กาบเหนียว ไม่หักเปราะง่าย เรือนทางแข็งแรง งวงยาวและโต ลูกตกพอสมควร เวลาทำ น้ำตาลจะต้องมีวงออก 2 วงเท่ากัน ต้องออกไม่ต่ำกว่าหนึ่งลิตรเศษถึงสองลิตร เรื่องดินนั้นมะพร้าวชอบดินชั้น น้ำ ขึ้นลงแห้ง น้ำถ่ายเทจึงต้องขุดร่องขนาด 4 เมตร หลังร่อง 4 เมตร ยาวไม่เกิน 40 เมตร ควรเลือกปลูกหน้าฝน ขุดหลุมกว้างพอสมควร หาหญ้าแห้งหรือปุ๋ยธรรมชาติใส่ไว้ก้นหลุม ปลูกแล้วต้องหาไม้ปักให้แน่นผูกติดกับลำต้น เพื่อกันลมพัด นำหญ้าปิดคลุมโคนต้น หมั่นรดน้ำ การป้องกันด้วงทำโดยนำทรายละเอียด 4 – 5 ลิตร มาโรยรอบต้น ข้าพเจ้าได้ชักชวนชาวบ้านอย่างจริงจังให้ชาวบ้านหันมาปลูกมะพร้าวเป็นอาชีพ ขณะเดียวกันก็ได้แนะนำแหล่ง

มะพร้าวพันธุ์ดีให้ชาวบ้านหามาทดลองปลูก ในจำนวน 30 ต้น จะได้น้ำตาล 1 ปี๊บ ชาวบ้านคนหนึ่งขึ้นต้นมะพร้าว ได้ถึงวันละ 100 ต้น ก็ได้น้ำตาล 2 – 3 ปี๊บ น้ำตาลที่เคี้ยวแล้วขายได้ปี๊บละ 130 – 150 บาท ตกวันหนึ่ง ๆ มีรายได้ประมาณ 300 – 400 บาท ชาวบ้านก็จะพอมีรายได้เลี้ยงตัวดีขึ้น

เหตุผลที่ชาวบ้านไม่ปลูกมะพร้าวตั้งแต่แรก คือ ปัญหาเรื่องน้ำ พอหน้าฝนน้ำท่วมอยู่หลายเดือน ทำให้มะพร้าวตาย ส่วนชาวบ้านที่ยึดอาชีพทำนา ก็ถูกรบกวนจากน้ำเค็มที่ท่วมเข้าที่นา วันหนึ่งข้าพเจ้าจึงชวนผู้ใหญ่บ้าน กำนันและชาวบ้านมาประชุมซักชวนให้ยอมสละที่ดินเพื่อส่วนรวม ชุดคลองส่งน้ำจืด เอาดินขึ้นมากันเป็นคันผนัง ป้องกันน้ำเค็มคลองที่ขุดนี้ยาว 6 กิโลเมตรเศษ ประสบความสำเร็จด้วยความร่วมมือของทุกฝ่าย นาข้าวเขียวชะอุ่มไปทั่ว ราคาสูง จาก 500 – 800 บาท เป็น 2,000 บาท ต่อไร่ แม้กระนั้นข้าพเจ้าก็ยังเป็นห่วงชาวบ้านเรื่องการปลูกข้าวกันอยู่ จึงได้แนะนำให้พี่น้องของข้าพเจ้าไปสอบถามวิธีการทำนาที่ได้ผลจากนครปฐมและปทุมธานีเพื่อหาทางปรับปรุงการทำนาที่ยกกระบัตร์อีกด้วย

นอกจากเรื่องปากท้องแล้ว ข้าพเจ้าก็คำนึงเรื่องความสุข โดยเฉพาะเรื่องการพนัน ข้าพเจ้าพยายามชี้แจงโทษของการพนันให้ลูกศิษย์ลูกหาฟัง ถ้าอยากสนุกจริง ๆ ก็ขอให้เล่นเวลางานตรุษสารท ส่วนนักพนันก็ได้ขอขานบิณฑบาตไปเล่นนอกเขตบ้านเพื่อไม่ให้เป็นแบบอย่างกับลูกหลาน ชาวบ้านก็เล่นการพนันน้อยลงมากจะมีก็แต่คนที่ขาดความเคารพที่ยังคงเล่นอยู่ พวกที่ชอบลักขโมย ใจกรรม ก็ขอขานบิณฑบาตเป็นการส่วนตัว ถ้าจะทำอะไรก็ขอให้เห็นแก่อกตาเกิด ด้านความสามัคคีข้าพเจ้าทำตัวเป็นแกนกลาง ไม่เป็นพวกใครทั้งนั้น ยามใดที่มีงานก็ชวนฝ่ายตรงข้ามไปตรงกัน เมื่อมีการทะเลาะก็ไกลเกลี่ย ไม่ด่วนตัดสินว่าใครถูกหรือผิด แจกงานให้ทุกคนทำอย่างทั่วถึง

ด้านการศึกษา 20 ปีที่ผ่านมาข้าพเจ้าไม่เคยว่างเว้นการสอนนักเรียนเลย ไม่เคยหยุดพักเทศนาประจำวัน พระและเทศนาออกสถานที่ เรื่องที่เทศน์มักเป็นเรื่องโทษของการพนัน โทษของการเป็นอันธพาล โทษของการแตกสามัคคี ประโยชน์ของการเสียสละ กำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ ความขยันขันแข็ง ซึ่งให้เห็นโทษของการหลงมกมาย ด้านการเล่าเรียนของลูกหลานชาวบ้าน ข้าพเจ้าได้หาเงินมาช่วยสร้างโรงเรียนประชาบาล และให้พระเถรออกไปลงแรงช่วยสร้างโรงเรียนขนาดสองชั้นแปดห้องเรียนด้วย ระยะเวลา 3 ปีแรก ทางกรมไม่ยอมส่งครูมาให้ จึงต้องช่วยออกเงินให้เงินเดือนครูเดือนละ 450 บาท รวมทั้งไปอ้อนวอนพ่อแม่บางคนให้ส่งลูกมาเรียน บางครั้งต้องออกค่าหนังสือให้ด้วย เวลานี้วัดมีห้องสมุดประชาชนหลังหนึ่ง รับนั่งสี่พิมพ์วันละ 2 ฉบับ ให้พระเถรและประชาชนได้อ่านซึ่งต่างก็สนใจอ่านจนคุ้มค่า

นอกจากนี้บางครั้งข้าพเจ้าได้ชักชวนชาวบ้านไปทำบุญที่จังหวัดอื่น เป็นการทัศนศึกษาซึ่งเป็นประโยชน์กับชาวบ้านเพราะได้ความรู้ในอาชีพ เห็นสิ่งแวดล้อมแปลกใหม่ ได้ความคิดใหม่มาปรับปรุงบ้านของตัวเอง ส่วนเรื่องอนามัยข้าพเจ้าพยายามสอนชาวบ้านให้รู้จักวิธีป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ เรื่องสาธารณสุขไปในปีแรกที่มาอยู่ได้ขุดบ่อน้ำบาดาลให้เด็กกับชาวบ้านได้ใช้ ต่อมาก็ขุดคลอง

งานที่พระสงฆ์จะช่วยชาวบ้านและประเทศชาตินั้นมีมากมาย เว้นเสียแต่พระสงฆ์เราแต่พูด ดีแต่รับไม่ยอมเสียสละบ้าง ไม่ว่าเป็นสละแรงงาน สละทรัพย์ไปสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ห้องสมุด ชุดคลอง บ่อน้ำ ให้เป็นประโยชน์กับชาวบ้าน เงินทองเก็บไว้ทำไมเมื่อบ้านก็ไม่ต้องเช่า ข้าวไม่ต้องซื้อ สละกายออกไปบ้างไม่ต้องรอให้นิมิตพระบางแห่งก็ยังยักจนขาดแคลน แต่ก็ยังวิริยะ นำสงสารพวกหนึ่งยังกัตดินกินเกลือ พวกหนึ่งกลับ

ใหญ่โตโอโง บางองค์ตายไปแล้วก็ยังแย้งทรัพย์สินกันเป็นสิบ ๆ ล้าน ทำให้อับอายขายหน้าชาวบ้าน พระสอนให้ทำบุญเสียสละแต่ตัวพระองค์กลับกอบโกย พอพูนด้วยกิเลสกันถ้วนหน้า นำสงสารสมเด็จพระพุฒาจารย์ที่มอบทรัพย์สินสมบัติไว้ให้ลูกใช้มากมายใช้กันมา 2500 ปีกว่า แล้วยังไม่หมดไม่สิ้น ถ้าพวกลูก ๆ ยังประพฤติกันอย่างนี้เห็นที่จะสูญสิ้นแน่

พระสงฆ์เรานั้นชายพระธรรมกินกันก็รวบพอกินแล้ว ยังไม่พอยังคิดขายสมเด็จพระพุฒาจารย์กันอีก วัดบางวัดพระบางองค์ที่ทำการค้าเป็นล่ำเป็นสันจะต้องพบจุดจบเป็นแน่ ถ้าคณะสงฆ์ปกครองไม่แก้ไขปรับปรุงเสียแต่เดี๋ยวนี้ ศาสนาก็คงจะมัวหมอง ข้าพเจ้าใคร่จะกราบแทบเท้าพระเถระผู้ใหญ่ทุกรูปขอได้จัดการจริงจังกับสิ่งที่ก่อให้เกิดความมัวหมองเสียหายต่อพุทธจักร ขอกราบเพื่อนสงฆ์ทุกรูปให้เลิกชักชวนชาวบ้านให้หลงมกมาย ผู้ที่มีอาชีพแข่งขันหาทรัพย์สินก็จงเลิกเสีย หันมาขายพระธรรมเลี้ยงชีพก็เพียงพอแล้ว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2522

พุทธศาสนิกกับสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน

สุลักษณ์ ศิวรักษ์

แสดง ณ ชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2522

“...พุทธศาสนิกนั้นจะต้องเป็นผู้ซึ่งประเทืองปัญญาอยู่ตลอดเวลา พุทธศาสนิกจะต้องเป็นผู้ไม่ยอมแพ้ พุทธศาสนิกแม้เห็นความมืดทึบ แม้เห็นไฟ แต่จะต้องมองทะลุไฟออกไปให้พ้น เราจะหาน้ำมาดับได้อย่างไร มิฉะนั้นแล้วไม่จำเป็นจะต้องเป็นพุทธศาสนิก การดับไฟต้องดับด้วยน้ำ การสู้กับอภัสติยธรรมต้องสู้ด้วยสัจจะและธรรม สู้กับคนเกลียดคนโกรธต้องสู้ด้วยเมตตาธรรม กรุณาธรรม ... “

ในตอนที 1 นี้ ผมอยากจะนิยามคำว่า “พุทธศาสนิก” ตามความรู้สึกของผมเวลานี้ประเทศไทยไม่ได้เป็นประเทศพุทธศาสนาต่อไปอีกแล้ว ประเทศไทยนั้นเป็นประเทศมิชชันนารี คนที่เป็นพุทธศาสนิกนั้นน้อย ยกตัวอย่างเหตุการณ์หลัง 14 ตุลาคม 2516 ท่านนายกรัฐมนตรีที่ในหลวงโปรดเกล้าฯ ท่านบอกว่า ท่านจำเป็นต้องมาเป็น คงเป็นเพราะบุญกรรมของท่าน ผมได้เขียนหนังสือกราบเรียนท่านไปโดยใช้พุทธภาษิต “อาคาตํ กาวฺวหิติ อนาคตํ ภาวํ นวหิติ” มีความหมายว่า พุทธาทิบัณฑิตนั้นยอมรับภาระหน้าที่ที่มาถึงตนอย่างอาจหาญ ร่าเริง และแลเห็นธรรมอันเกิดเฉพาะหน้าในที่นั้น ๆ อย่างแจ่มแจ้งไม่งอนแง่นคลอนแคลนโดยไม่คำนึงถึงสิ่งซึ่งล่วงไปแล้วด้วยอาลัย และไม่พะวงถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมรับทำภารกิจที่ได้รับมอบหมายมาอย่างมีสติ รู้เท่าทันการณ์ บริหารงานต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ตามความรู้สึกของผมตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้ไม่เคยมีปรากฏเลยว่ามีผู้บริหารบ้านเมืองที่เป็นพุทธศาสนิกในความเข้าใจของผม เวลาที่สังคมถึงวิกฤตการณ์ สมาชิกในสังคมจะถามตัวเองเสมอว่าเอกลักษณ์ของตัวเองคืออะไร ถึงเวลาแล้วที่พุทธศาสนิกจะต้องถามว่าใครคือพุทธศาสนิก

พวกท่านคงทราบกันดีว่า “พุทธศาสนิก” คือ ผู้ที่ถือซึ่งพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะที่พึ่งไม่มีที่พึ่งยิ่งไปกว่า คำถามต่อไปคือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ คืออะไร พระพุทฺธเจ้านั้นเดิมคือมนุษย์ปุถุชนเหมือนเรา ๆ แต่ทรงสามารถตัดอึดวาทูปาทานได้โดยเด็ดขาด พระพุทฺธเจ้าทรงตื่นโดยสมบูรณ์ด้วยพระปัญญาคุณและพระกรุณาคุณ ส่วนพระธรรมคือสิ่งที่ เป็นสภาวะแห่งธรรมชาติ เข้าใจสภาวะธรรมชาติ เข้าใจการเกิดการดับ มีความเป็นกลางโดยธรรมชาติที่เรียกว่า “มัชฌิมนิกายธรรม” รู้ว่าเป็น “อิทัปปยตา” เป็นสิ่งที่อาศัยกันและกัน คนซึ่งถือพุทธจะต้องเข้าใจสมุปาบาท ถ้าไม่เข้าใจก็ไม่สามารถเข้าพุทธศาสนาได้ เมื่อไม่เข้าใจพุทธศาสนา ก็ไม่สามารถปฏิบัติตามพระพุทฺธธรรมได้ เมื่อปฏิบัติตามพุทฺธธรรมไม่ได้ก็ไม่สามารถเห็นพระพุทฺธเจ้าได้ การประพฤติดนตามแนวสัทธิธรรมนั้นต้องมุ่งที่พระปัญญาคุณและพระกรุณาคุณเป็นที่ตั้ง เมื่อเกิดดวงตาเห็นธรรม เมื่อนั้นความเป็นสงฆ์จะเกิดขึ้น

ประเด็นต่อมาคือเรื่องสังคัมพุทธ มีพุทธศาสนิกชนคนไทยและชาวต่างประเทศเป็นอันมากที่มีความเข้าใจว่าการมาเป็นพุทธศาสนิกเป็นการหลีกเลี่ยงออกจากสังคัมไปหาวิเวกสุข มุ่งอรหัตมรรค อรหัตผล ไม่ต้องการอยู่ในสังคัม ข้อนี้ผมถือว่าเป็นการตีความพุทธศาสนาอย่างผิดพลาดที่สุด เหตุว่าพุทธศาสนาสอนให้ละอิตวาพาทาน สอนให้เห็นว่าความสำคัญของตัวตนไม่มี ของสัตว์ไม่มี ของบุคคลไม่มี พระพุทธเจ้าสอนเรื่องอนัตตา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของพุทธศาสนาทรงสอนไม่ให้ยึดมั่นถือมั่น ทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้นเพื่อเป็นสังคัมตัวอย่าง เป็นสังคัมในอุดมคติที่ทรงมุ่งหวังให้เป็นแบบอย่างในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติขั้นพื้นฐาน คือ ไม่ให้ยึดในตัวตน และถือสังคัมอุดมคติในฝ่ายพุทธศาสนาเป็นแบบอย่าง เพราะสังคัมสงฆ์ คือ สังคัมของผู้ซึ่งไม่มีอิตวาพาทาน เหลืออยู่ แตกต่างจากฆราวาสในหลายปัจจัย อาทิ ไม่ให้ความสำคัญกับเงินทองใด ๆ การถือศีลข้อต่าง ๆ นั้นเป็นการมองให้เห็นถึงปรัชญาขั้นพื้นฐานตามอุดมคติของฝ่ายพุทธที่ให้สมาชิกในสังคัมเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ระบบจักรวาลทั้งหมดต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นชีวิตที่เรียบง่าย เป็นชีวิตที่คลายออกไม่ใช่อึดเข้ามา สังคัมพุทธเป็นสังคัมที่ประเสริฐ เป็นศาสนาเพื่อพรหมจรรย์

ในสมัยพุทธกาล สังคัมพุทธมีอิทธิพลบ้างแต่ไม่มาก มามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสังคัมเด่นชัดขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อทรงรวมภารตประเทศ ทรงหันมานับถือพุทธศาสนาและประกาศศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แนวคิดหลักที่ทรงใช้ก็คือเรื่องของพระจักรพรรดิซึ่งเป็นทฤษฎีของพราหมณ์มาประยุกต์ใช้ในสังคัมแบบพุทธ เป็นทฤษฎีที่พูดถึงจักรพรรดิและธรรมราชา เป็นทฤษฎี 3 เล่า ที่ว่า

- พุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้จะต้องมีธรรมราชาสนับสนุน
- จะต้องมียังคัมสงฆ์ แม้ไม่มีอริยสงฆ์ ก็ต้องมีสมมุติสงฆ์ ธรรมราชาจะสนับสนุนสังคัมสงฆ์
- จะต้องมียังคัมกษัตริย์ ซึ่งประพฤติธรรมสนับสนุนสังคัมสงฆ์ และเชื้อฟังธรรมราชา

มาในปัจจุบันนี้สามเล่าไม่ทำงานต่อไปอีกแล้ว ธรรมราชาไม่มีอีกแล้ว โดยเฉพาะตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็นต้นมา ผู้ที่เข้ามาสู่อำนาจการปกครอง เข้ามาโดยวิธีฉ้อฉลทุกคณะ โดยเฉพาะ 2490 2500 2516 2519 2520 นั้น เข้ามาโดยวิธีของความโกหกมดเท็จทั้งนั้น พวกนี้จะต้องสถาปนาคณะ สถาบันพระมหากษัตริย์เดิม สถาบันนี้เอื้อให้ผู้ปกครองบ้านเมืองรู้สึกว่ามีอำนาจชอบธรรม จึงถือว่านักการเมืองเป็นธรรมราชารุ่นใหม่ พวกนี้สนับสนุนสถาบันสงฆ์ สังคัมสงฆ์เริ่มเปลี่ยนไป รับค่านิยมความสะดวกสบาย ลดความเป็นอุดมคติลง สังคัมสงฆ์ตอนนี้เป็นสังคัมของอธรรม เช่นเดียวกับสังคัมของบ้านเมืองซึ่งก็เป็นสังคัมของอธรรม ราษฎรจึงเดือดร้อน ตราบโหดที่ความเจริญแบบใหม่ไปถึง มันจะต้องทำลายสิ่งซึ่งเป็นธรรมชาติ มันจะเอาความเลวร้ายต่าง ๆ เข้าไปถึง พระนักปฏิบัติไม่มีทางห้ามอะไรได้ สอนโมกขก็ไม่มีทางห้ามได้ สำนักปฏิบัติแห่งไหนก็ห้ามไม่ได้ นี่เป็นสภาพความจริงที่เราต้องเผชิญ ถ้าพุทธศาสนิกบอกว่า โอ ทุกอย่างมันเรียบร้อย ทุกอย่างมันดีงาม ทุกอย่างมันวิเศษสุด นั่นแหละคือความหายนะ เวลานี้ใครที่จะพูดความจริงที่ก็ต้องขออภัยคุณก่อน ไม่อยากจะฟัง อยู่ในโลกแห่งความหลง ความเลอะ แต่ผมเห็นว่าถ้าเป็นพุทธศาสนิกประการแรกต้องพูดความจริง สถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันจะแก้ได้อย่างไร ผมเคยพยายามแก้มาหลายครั้งแล้วแต่ไม่สำเร็จ ปี 2512 พยายามเตือนคณะสงฆ์ เชิญอธิการบดีกรมการศาสนา เชิญชมรมพุทธไปประชุมกัน ปรากฏว่าไม่มีการแก้ มีการดิ้นไปสเตร็ดตามหัวดบวรนิเวศและที่อื่น ๆ ว่าไอ้เนี่ยคอมมิวนิสต์เข้ามาแทรกแซงปี 2510 ผมทำงานอนุสรณ์อยู่ชยา

ครบ 200 ปี กรุงแตกครบ 200 ปี มีอะไรเป็นอนุสรณ์ ผมถูกกล่าวหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ คนที่จับผม ต่อมาได้เป็นนายกฯ ผมเชื่อว่าคนดีมีอยู่ในทุกระบบ พระสงฆ์ดี ๆ ข้าราชการดี ๆ ก็มี ความหวังผมมีจนถึง 6 ตุลาคม 2519

6 ตุลาคม 2519 เป็นอันหมดความหวังสุดท้าย เดี่ยวนี้ผมไม่เชื่อว่าระบบจะสามารถแก้ตัวเองได้ ไม่ว่าจะป็นระบบการปกครองสงฆ์ ระบบการปกครองบ้านเมือง ทั้งสองระบบนี้มาถึงซึ่งความอดตันแล้ว ก่อนปี 2519 อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์พยายามแก้สังคม จัดให้มีโครงการบัณฑิตอาสาสมัครให้เด็กรุ่นใหม่ เห็นปัญหาสังคม ท่านถูกกล่าวหาว่าต้องการเป็นใหญ่ในบ้านเมือง ท่านหนีไปอยู่ที่อื่น แต่เยาวชนในนี้หนีไป ได้มัย ถูกจับไปกักขัง ถูกฆ่าก็ร้อย ถูกทำลายอย่างอื่นอีกเท่าไร ผมอยากจะถามคุณ คุณเห็นว่ามีใครใหม่ใน เวลานี้ ในระบบนี้ที่คิดจะแก้ระบบนี้ได้ เอ่ยชื่อมาให้ผมชื่นใจสักคนซิ ที่พูดมาทั้งหมดไม่ได้ให้ข้อ พูดยุติให้เผชิญ ความจริง ให้เห็นทุกขสัจในปัจจุบัน แต่พุทธศาสนิกจะต้องเป็นผู้ประเทืองปัญญาอยู่ตลอดเวลา จะต้องเป็นผู้ไม่ แพ้ ต้องถามตัวเองก่อนว่าเราเป็นพุทธศาสนิกหรือไม่เป็น ถ้าเป็นเราจะเข้าไปใกล้พระพุทธเจ้า เข้าหาธรรมะ เดินตามรอยจริยสงฆ์ได้อย่างไร ถามทุกวันเป็น “อภิณหปัจเจกเวกขณ” ถามแล้วเราต้องเปลี่ยนทัศนคติขึ้น พื้นฐาน สังคมเวลานี้ให้คุณมีอศวาทูปาทานมากขึ้น มีตัวมากขึ้น คนรุ่นใหม่ทุกวันนี้กำลังเห็นความมีหน้ามีตา ความร่ำรวย ฉาบฉวย ฟุ้งเฟ้อ พุศึลว่าเป็นของดี ผมว่าเราต้องเผชิญกับความเป็นจริง

1. ต้องกลับมาหาความเป็นพุทธ เข้าหาความเป็นพุทธ ล้วงเข้าไปในจิตใจได้สำนึกของเรา ทำลายอศวาทูปาทานทุกวิถีทาง ไม่ยอมรับสิ่งซึ่งสังคมยึดเยียดให้ หากานิยมแบบพุทธ
2. เมื่อเปลี่ยนทัศนคติได้ขนาดไหน จะต้องแก้ไขวิถีชีวิตขนาดนั้น ลดอศวาทูปาทานได้ขนาดไหน ต้องแก้วิถีชีวิตได้ขนาดนั้น เพิ่มความเมตตากรุณาแก่ผู้อื่น
3. พุทธศาสนิกต้องไม่ลืมนิจตสิกขา คุณต้องมีเวลาให้ตัวคุณเจริญสมาธิภาวนา ผมว่าถ้าเราเจริญจิต สิกขาโดยเข้าใจปัญหาสังคมด้วยก็จะเกิดปัญญาสิกขาเห็นสังคมตามสภาพของมัน เห็นบทบาทของเราตาม สภาพ เราจะมีบทบาทอย่างไรในสังคม

คนที่กินมากกว่าคนอื่น มีสมองมากกว่าคนอื่น ต้องรับผิดชอบมากกว่าคนอื่น ต้องมีความก้าวหน้าทาง จริยธรรมมากขึ้น พื้นฐานศาสนาพุทธนั้นถือว่าศีลธรรมสำคัญที่สุด ถ้าพุทธศาสนิกไม่มีความกล้าทางจริยธรรมก็ อย่างนับถือพุทธ เราต้องกล้า กล้าประณามคนที่ผิด กล้าทำทนายระบบที่มันเลว อย่าไปกลัวคนมีมือถือสากปาก คาบไปปี่ เราอาจจะสร้างสังคมในอุดมคติขึ้นมาไม่ได้ก็จริง แต่เราต้องเข้าใจระบบของสังคมในเวลานี้โดยจะต้อง เข้าใจ 2 ลัทธิที่ควบคุมสังคมในเวลานี้ตลอดเวลา ลัทธิทุนนิยมมีอิทธิพลเหลือเกิน ศาสนาพุทธ 90% ในเมืองไทย เวลานี้เป็นศาสนาพุทธแบบทุนนิยม วัดในเวลานี้ 80 – 90% เอื้ออาทรต่อคนรวย โดยที่คนส่วนมากไม่รู้ตัว เวลานี้ ระบบทุนนิยมครอบงำเราอยู่ ฝ่ายที่ต่อต้านทุนนิยมเป็นระบบคอมมิวนิสต์นี่อีกลัทธิหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลไม่ใช่น้อย เหมือนกัน พุทธศาสนิกในสังคมปัจจุบัน ถ้าไม่เข้าใจใน 2 ลัทธินี้ก็กำลังหลอกตัวเองหรือกำลังมีปัญหา จะต้อง เข้าใจทั้ง 2 ลัทธินี้ เข้าใจเพื่อรู้ทันทั้ง 2 ฝ่าย และเข้าใจด้วยความเป็นพุทธ เข้าใจโดยมีความเมตตากรุณาเป็น หลัก เข้าใจเพื่ออยู่เหนือทั้ง 2 ลัทธิ คุณต้องเลือกรักรรณะ และเกลียดฉอธรรม ศาสนาพุทธจะต้องมีอิทธิพลต่อคน รุ่นนี้ แล้วคนที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธคือตัวธรรมะ จะต้องเอาธรรมะนี้เหยียบลงไปบนพื้นปฐพีให้คุณค่านี

สืบทอดเจตนารมณ์ฝ่ายพุทธจนถึงคนรุ่นต่อไป ด้วยการกระทำที่กล้า วันนี้เป็นข้อคิดที่ผมอยากจะกราบเรียนฝาก
ท่านทั้งหลายเพื่อพิจารณา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2523

ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม

พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต)

แสดง ณ สยามสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2523

“...ไม่พึงทำดีเพื่อเอาความดีมาเสริมตัวตน แต่พึงสละตนเพื่อเสริมความดี คนทำดีอย่างแท้จริง เสียสละได้แม้กระทั่งการที่จะให้คนอื่นรู้ว่าตนได้ทำความดี...”

ท่านสหธรรมิกทั้งหลาย ทุกวันนี้ชะตากรรมของบ้านเมืองและของโลกน่าเป็นห่วง ในที่นี้จะมาพิจารณาเรื่องของพุทธศาสนาที่มีสภาวะการณ์อันน่าเป็นห่วงไม่น้อย มีข่าวเรื่องราวเกี่ยวกับความประพฤติของภิกษุสามเณร การกระทำต่าง ๆ ที่สงสัยว่าถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาหรือไม่ตลอดจนปัญหาเกี่ยวกับวิธีดำเนินกิจการของสถาบันในทางพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความวิตกกังวลได้ทั้งสิ้น

การที่เราจะรู้ชะตากรรมของสังคมได้ ต้องอาศัยเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบด้านต้องรู้การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นพอสมควรสิ่งทั้งหลายในสังคมนั้นมีลักษณะความสัมพันธ์กัน 2 แ่ง คือ เป็นปัจจัยช่วยปรุงแต่งสังคมและเป็นผลผลิตของสังคม ในการพูดวันนี้เอาตมาจะจำกัดขอบเขตการพูดในแง่ที่ว่า ชาวพุทธจะเป็นตัวปรุงแต่งชะตากรรมของสังคมตามแบบแผนของชาวพุทธซึ่งหมายถึงการปรุงแต่งไปในทางที่ดีเพราะชาวพุทธที่แท้จริงเป็นคนดีเพราะชาวพุทธที่แท้จริงเป็นคนดี นำหลักปฏิบัติที่ถูกต้องของพุทธศาสนามาใช้ แต่ถ้าไม่ได้นำหลักพุทธศาสนามาปฏิบัติเราจะมองว่าเป็นแค่ผลผลิตทางสังคมเฉย ๆ

ชาวพุทธที่แท้จริงมิใช่เป็นเพียงพุทธศาสนิกชน การนับถือพุทธศาสนาที่ลึกซึ้ง คือ การมีศรัทธาที่ตัวพุทธศาสนามีช้อยที่วัด อยู่ที่พระ ต้องเห็นคุณค่าที่ตัวพุทธศาสนาเอง นอกจากนี้จะต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อพุทธศาสนาตามฐานะและหน้าที่ของตนไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ พุทธศาสนาจัดชุมชนชาวพุทธเป็นบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ชาวบ้านยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับพระสงฆ์อยู่ไม่น้อยทางพุทธศาสนาพระสงฆ์คือพุทธศาสนิกที่เลื่อมใสในพุทธศาสนา ต้องการปฏิบัติธรรมจริงจังจึงจะสละทางโลกมาบวชเอง และมีเสรีภาพที่จะสึกก็ได้ถ้าเห็นว่าไปไม่ไหว เมื่อบวชแล้วจึงเกิดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านขึ้นมาในแง่หลักการตอบแทนกันและกัน พระอาศัยชาวบ้านด้านอาวาสถาน (ให้ปัจจัย 4) ชาวบ้านอาศัยพระด้านธรรมทาน (เผยแผ่สั่งสอนธรรมะ) โดยมีจุดหมายร่วมกัน คือ ไปสู่การสิ้นทุกข์หรือหลุดพ้น พระพุทธเจ้าตรัสถึงการดำรงอยู่ของพุทธศาสนาเอาไว้ว่าฝากไว้กับบริษัททั้ง 4 ไม่ได้จำเพาะแต่พวกใดพวกหนึ่ง ทุกวันนี้ถ้าเรามองว่าพุทธศาสนาเลื่อมโดยเฟื่องมอ่งไปที่วัด ที่พระ สำหรับอาตมานั้นอยากจะขอพูดว่าอุบาสก อุบาสิกา เลื่อมลงไปก่อนนานแล้ว

เมืองไทยทุกวันนี้มองอย่างผิวเผินพุทธศาสนามีความเจริญ เรามีพระมีวัดมากมาย มีพิธีกรรมตามวัดมากมาย วัดถูกก่อสร้างในวัดมีมากขึ้น ขณะเดียวกันชาวพระสงฆ์ประพฤติไม่ดีก็มีมากขึ้น มีสำนักต่าง ๆ เกิดขึ้นจะโจมตีกันเอง ทำให้พุทธศาสนิกชนสับสนวุ่นวายใจ ถ้ามองให้ลึกลงไปมีคำถามเกิดขึ้นว่าชาวพุทธไม่มีแกนปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในชีวิตประจำวัน ศาสนาไม่ได้อยู่ในเนื้อในตัวของคน ชาวบ้านมองพุทธศาสนาออกไปนอกตัว ไปอยู่ที่ป่า ที่เขา ที่วัด มองศาสนาแค่การละชีวิตชาวโลกออกบวช บ้างก็มองในแง่ศาสนาจะบันดาลให้ได้จากความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ทั้งหมดนั้นเป็นการมองข้ามไปจากชีวิตของตนเอง พุทธศาสนาเลยไม่สัมพันธ์กับชีวิตชาวบ้าน ไม่สัมพันธ์กับชีวิตของแต่ละบุคคล นำศาสนาไปใช้ในแง่ผลประโยชน์ส่วนตัว การเบียดเบียนกัน เงามองข้ามศาสนาที่อยู่ในชีวิตจิตใจของเรา

ในด้านของพระสงฆ์ บางคนเห็นว่าพระประพฤติไม่ดีถึงกลับจะเลิกนับถือพุทธศาสนา ซึ่งถ้ามองให้ลึกซึ้งสังคมน่าจะมีส่วนช่วยกันรับผิดชอบด้วย ถ้าเรามองตามหลักความสัมพันธ์กับสังคมจะพบว่า

- พุทธอย่างรวม ๆ พระสงฆ์เป็นคนประเภทมีศีลธรรมมากที่สุดในสังคมไทย
- พระสงฆ์คือ ชาวพุทธที่สมัครใจออกบวชเพื่อฝึกฝนปฏิบัติธรรมอย่างอุทิศตัวยิ่งกว่าคนอื่น ๆ
- พระสงฆ์เป็นผลผลิตอย่างหนึ่งของสังคม ถูกสภาพความเป็นไปของสังคมปรุงแต่ง
- พระสงฆ์เป็นปัจจัยปรุงแต่งสังคม ช่วยให้สังคมดีงาม มีศีลธรรมมากขึ้น

ดังนั้น เราควรจะมองว่า พระสงฆ์ที่เป็นคนประเภทเรียบร้อยมีศีลธรรมที่สุด ยังเสื่อมโทรมถึงเพียงนี้ สังคมไทยส่วนรวมจะเสื่อมโทรมและทะเลาะถึงเพียงไหน การมองเช่นนี้จะเห็นทางสืบสาวหาเหตุผลและคิดแก้ไขปรับปรุงดีกว่ามองแค่ว่าพระสงฆ์ทำไม่ดี ไม่น่าเลื่อมใส เลิกนับถือศาสนาดีกว่า

คนดีนั้นมีส่วนช่วยปรับปรุงส่งเสริมพระศาสนาจะต้องคิดให้ลึกซึ้ง เช่น การช่วยเหลือวัดที่ไม่พร้อม ขาดกำลัง คนที่มาบวชก็ยังคงเป็นคนดีนั้นเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติให้มาก ส่วนวัดที่ดี มีพระเณรเรียบร้อยไม่ต้องเสียเวลาฝึกฝนนั้นก็อนุโมทนาส่งเสริมไปในอีกด้านหนึ่ง วัดในสังคมปัจจุบันเกือบจะกลายเป็น "สลัมเทียมสายวัด" ถ้าไม่มีคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบก็จะกลายเป็นสลัมจริงไป สภาพความเสื่อมโทรมและความอ่อนแอที่เกิดขึ้นในวัดจนเกิดเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ 2 แบบ พวกหนึ่งใช้วัดทำมาหาเลี้ยงชีพ บ้างก็ใช้เป็นที่พักอาศัย บ้างก็มาบวชแอบแฝงอยู่สบายเกียจคร้าน อีกพวกหนึ่งยกเอาหลักการที่ของศาสนาหรือข้อปฏิบัติอันจรรยาบรรณบางอย่างมาเชิดชูแสดงให้เห็นแปลกพิเศษกว่าพระสงฆ์ทั่วไป ซึ่งทั้ง 2 แบบ เป็นการซ้ำเติมความเสื่อมโทรมให้หนักขึ้น

หลายคนอาจค้านว่าพระสงฆ์ที่ทำได้ไม่ใช่คนที่หาประโยชน์ส่วนตัวเสมอไปก็มี ดังนั้นต้องมองที่เจตนา อันบริสุทธิ์ คนทำดีต้องหมั่นมองตนเองว่าเรามุ่งประโยชน์โดยรวม มิได้มุ่งหวังชูให้ตนเองเด่นดัง มีวิธีแสดงออกที่เหมาะสม ต้องเคารพธรรม เคารพธรรมเหนือตัว ต้องอ่อนน้อมต่อมตน ต้องทำดีอย่างสัตบุรุษ ทุกวันนี้มีการตั้งกลุ่มตั้งคณะอะไรแปลก ๆ ก็เป็นสิ่งพึงอยู่แล้วว่าศาสนาเสื่อมโทรมลงไป ชาวพุทธถูกทอดทิ้งไว้จนไม่รู้ว่าจะอะไรพุทธจริงอะไรไม่ใช่

สภาพพระสงฆ์ในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นชาวชนบทที่มาจากโรงเรียน ชาวกรุงบวชเพียงชั่วคราว 1-2 เดือน พระสงฆ์ในกรุงเทพฯที่เป็นพระบริหาร เจ้าอาวาส มักเป็นพระชาวชนบทที่มาแล้วเรียนในกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น ปัญหาเกิดขึ้นว่าในชนบทจริง ๆ กำลังขาดแคลนพระ และทุกวันนี้พระสงฆ์ในชนบทเฉลี่ยโดยทั่วไปไม่มีการศึกษา ต่ำ แต่สังคมกำลังเติบโต พระต้องนำชาวบ้านแต่พระที่มีอยู่ก็เป็นลูกชาวบ้าน ท่านก็ไม่มีความสามารถ ไม่มีพื้นฐานที่จะนำเขาได้

ภาวะบริการทางสังคมของพระสงฆ์อีกอย่างหนึ่ง คือ บริการในด้านพิธีกรรม คนทุกวันนี้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับสังคมอยู่ที่พิธีกรรมเท่านั้น โดยเฉพาะพระผู้ใหญ่ต้องหมดเวลาไปกับภารกิจ ด้านนี้เห็นอันมากจนไม่มีเวลาปรับปรุงวางแผนกิจการงานศาสนาในระยะยาว จึงจำเป็นต้องเป็นเรื่องของการเลือกและจัดให้เหมาะ พระทั่ว ๆ ไปจะตัดพิธีกรรมออกทั้งหมดเอาแต่ศาสนาอย่างเดียวก็คงลำบาก ต้องมองและเข้าใจสภาพความเป็นจริง พิจารณาเหตุผล พระผู้ใหญ่มักคำนึงถึงความสัมพันธ์อย่างพึ่งพาอาศัยกันกับชาวบ้าน ผู้อุปถัมภ์วัดนั้น ๆ ผลพลอยได้ต่อมาก็คือ ลาภผลที่ได้ทำนั้นก็เกื้อกูลพระผู้น้อยต่อไป หรือพระในปกครองก็ได้รับความนับถือด้วยเช่นกัน เป็นปัจจัยหลักที่ช่วยทรงชีพพระภิกษุสามเณรตามวัดต่าง ๆ ในเมือง แต่ถึงกระนั้นภารกิจในด้านบริหารกิจการพระศาสนาก็ต้องดำเนินไปให้ได้อย่างเต็มที่

ต่อไปจะมองด้านชนชั้นผู้นำในสังคม ชนชั้นปัญญาชน ที่น่าห่วงมาก เพราะบุคคลเหล่านี้ยังไม่ค่อยมีความรู้หรือเข้าใจสภาพสังคมของชุมชนที่ตนต้องเข้าไปนำ เวลานี้เรามีนักบริหาร นักปกครองที่เหมือนกับเป็นฝรั่งกลาย ๆ ไปปกครองชุมชนไทยโดยเฉพาะเรื่องศาสนา เรามีชนชั้นนำเรื่องปัญญาชนที่รู้เรื่องศาสนาเพียงแค่ว่าตามชาวบ้าน ยังวัดและตัดสินพระพุทธรูปศาสนาด้วยความรู้นั้นด้วย ดังนั้น ชนชั้นนำควรชี้แนะชาวบ้านให้เขามีความเข้าใจที่ถูกต้องหรือจุดที่จะเชื่อมให้เขาได้ความรู้ที่ถูกต้อง เช่น จากพระ ชนชั้นนำต้องศึกษาเรื่องศาสนาให้เข้าใจพอสมควรจะได้รับผิตชอบสังคมได้ถูกต้อง

ดังนั้น สภาพชาวพุทธทุกวันนี้โดยทั่วไปไม่ค่อยมีความรับผิดชอบต่อศาสนาตามฐานะและหน้าที่ เห็นศาสนาเป็นสิ่งที่ให้ผลประโยชน์ให้ลาภยศ เราไม่มองในแง่ที่เราควรทำอะไรที่จะช่วยให้ศาสนาให้ธรรมะแผ่กว้างออกไป สนับสนุนพระให้ปฏิบัติธรรมได้ดียิ่งขึ้น ถ้ามองอย่างนี้ก็ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทุกวันนี้สังคมชาวพุทธแตกสลาย พระสงฆ์กับคฤหัสถ์สัมพันธ์กันน้อยเหลือเกินและสภาพนี้กำลังแผ่ไปยังชนบท

ส่วนนี้ ๆ ก็ยังมีอยู่เหมือนกัน เช่น คนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยเขามองเห็นความเสื่อมโทรมในทางศาสนา และพยายามแสวงหาสิ่งที่เป็นพุทธศาสนาที่แท้จริง มีผู้นำทางความคิดเช่นนี้อยู่บ้าง เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งทำให้เกิดผลดีแก่ศาสนาและสังคม ช่วยให้เกิดการแก้ไขปรับปรุงกระตุ้นให้เกิดการค้นคว้าหาความจริง แต่อาตมาอยากให้ออกคิดกับคนรุ่นใหม่กว่าอย่าสุดโต่งจนเกินไป

ในโลกปัจจุบันคนเริ่มสับสนในอารยธรรมแห่งเทคโนโลยี โลกทุกวันนี้ประสบทุกข์มากมายสาเหตุหนึ่งมาจากความมั่งงายในวิทยาศาสตร์โลกจึงได้รับผลที่เป็นปัญหา เช่น พิษร้ายต่าง ๆ ที่เกิดแก่สภาพแวดล้อม ถ้าพุทธศาสนาเสนอทางออกที่เหมาะสมก็จะช่วยโลกได้เช่นเดียวกัน

แนวทางปรับปรุงแก้ไขเพื่อสร้างชะตากรรมของสังคมในทางที่ดีงามเพื่อให้ชาวพุทธทำหน้าที่ชาวพุทธที่แท้จริง อาตมาขอเสนอดังนี้

1. อย่ามองพุทธศาสนาเลยไปเลยมา เราต้องมองพุทธศาสนาให้มาสัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน ต้องรู้จักประสานประโยชน์ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า อุตตะ คือ **ทิฏฐธัมมิกัตถะ** (ประโยชน์ปัจจุบัน เรื่องความเป็นอยู่ด้านวัตถุ ลาภ ยศ ตำแหน่ง ฐานะ) **สัมปรายิกัตถะ** (ประโยชน์เกี่ยวกับคุณค่าของชีวิต มีจิตใจเจริญอกงามในคุณธรรม) **ปรมัตถะ** (มีจิตใจเป็นอิสระหลุดพ้นจากความครอบงำของโลกธรรม มีจิตใจเบิกบานบริสุทธิ์อยู่เสมอ) ในการมองต้องมองให้ทะลุประโยชน์ 3 ประการ นี้ให้ได้

2. ชาวพุทธต้องเป็นผู้ปรุงแต่งสังคมไปในทางที่ดีงามก้าวหน้าเป็นไปตามลำดับขั้น เช่น เป็นโลกีย์ ปุถุชน เป็นอริยสาวก โสดาบัน จุดมุ่งหมายการทำบุญจะเปลี่ยนไปจากทำเพื่อหวังประโยชน์ตนเป็นทำบุญเพราะมีความรับผิดชอบต่อศาสนาพื้นฐานทัศนคติเปลี่ยนไปแล้วก็จะช่วยเปลี่ยนชะตากรรมของสังคมได้ ทุกวันนี้พูดกันว่า คนขาดความกล้าทางจริยธรรมอาตมาอยากเสริมว่าเราก็ขาดความเข้มแข็งทางจริยธรรมด้วย เช่น คนที่ทำดีไปแล้วท้อถอยคิดว่าทำดีไม่ได้ดี การที่เราจะเข้มแข็งทางจริยธรรมได้เราต้องมีความรักธรรม (กุศลธรรม จันตะ) คือ รักความจริง ความดีงาม ความถูกต้อง ถ้าเราคิดในจุดนี้เราก็จะมีความทนทานในการทำความดี ไม่มามัวพะวงถึงผลประโยชน์ที่จะได้ตอบแทน ผลดีในส่วนของการทำดีนั้นมิได้สองอย่าง คือ ผลดีตามธรรมชาติ กับผลดีทางสังคม ซึ่งอย่างหลังเรามองกันมาก ที่นี้สิ่งที่สังคมบัญญัติขึ้นมันไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาพสังคมและความนิยมตามกาลเวลา โลกต้องการคนดีมิใช่เพื่อให้มารับรางวัล แต่เพื่อมาช่วยทำชีวิตและสังคมให้มันดี ส่วนผลดีตามธรรมชาติ คือ ตัวธรรมตัวกุศล ได้แก่ความดีงามของชีวิต ของสังคม การบรรลุนิพพานบริสุทธิ์ ความหลุดพ้น การที่จะมองเห็นและดำรงอยู่เพื่อผลดีด้านนี้ ต้องมีความเข้มแข็งทางจริยธรรม

3. ต้องให้พระสงฆ์สงฆ์ภาวะเป็นผู้นำทางปัญญาและคุณธรรม โดยเป็นไปในลักษณะพุทธจักรเกี่ยวเนื่องอาณาจักร ดังเช่น สมัยก่อนที่สถาบันสงฆ์เป็นเครื่องเชื่อมราชกับราษฎร ปัจจุบันนี้เป็นปัญหาเพราะดังที่กล่าวแล้ว ภาวะพระสงฆ์ในชนบทน่าเป็นห่วง ท่านต้องนำชุมชนแม้ว่าไม่อยากเป็น ดังนั้นต้องหาทางช่วยกันให้ท่านเป็นผู้นำที่มีประโยชน์

4. ชาวพุทธฝ่ายอุบาสกอุบาสิกาบริษัท ต้องช่วยกันปลูกสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง แบ่งงานกับพระสงฆ์ให้ถูกต้อง โดยอุบาสกอุบาสิกาบริษัทต้องพึ่งตัวเองขึ้นมาด้วยการปฏิบัติตามหลักการให้พุทธศาสนาอยู่อาศัยที่ตัวเรา ทำดี ทำบุญอย่างมีธรรมจันตะ

5. ชาวพุทธอย่าอยู่กันตามยถากรรม อย่าคิดอะไรแต่เพียงผิวเผิน ควรคิดอย่างมีเหตุผล และแก้ไขไปตามนั้น

6. สถาบันสงฆ์ควรพิจารณาสิ่งต่าง ๆ และคิดปรับปรุงแก้ไข เช่น การส่งเสริมศาสนศึกษา การพิจารณาว่าทำได้ทำอะไรเพื่อประโยชน์ของพหุชน มองออกไปนอกวัดบ้าง

7. ปัญญาชนควรเข้าใจสังคมของตนให้มากขึ้น โดยระบบการศึกษาต้องช่วยให้นักไทยเข้าใจกันและกันและรู้เท่าทันคนนอก

สภาพสังคมปัจจุบันในเมื่อชุมชนชาวพุทธมีเรื่องน่าห่วงเราจึงต้องช่วยกัน ทำดีช่วยกัน คิดแก้ไขปรับปรุง อย่าคิดแต่ตัวกันอย่างเดียว เมื่อแต่ละคนทำดีมาก็เอาดีนั้นมาเสริมทบทกันเพื่อจะได้ประโยชน์ยิ่งขึ้นขณะนี้เราต้องการคนดีที่น่าคนไปในทางที่ดีงามถูกทาง ไม่ใช่การเป็นเพียงคนดีที่น่าเห็นใจ คือ ทำการใด ๆ ด้วย

จิตกระทบกระทั่ง ถูกบีบคั้นในการทำความดี ทำดีอย่างอัสติบุรุษ คือ ทำดีแล้วหลงตัวเอง ทุกวันนี้คนดีมีอุดมคติ ก็มีทางเสียไม่น้อย ปัจจุบันเราสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่เป็นคนมีอุดมคติ แต่ทางเสียของคนดีมีอุดมคติ คือ ถืออุดมคติอย่างยึดมั่นถือมั่นรุนแรงจนเป็นเครื่องกีดกันปัญญาของตน มองตามหลักพุทธศาสนา การถืออุดมคติอยู่ในขั้นของศรัทธา ซึ่งอาจเป็นไปอย่างมงายก็ได้ การปฏิบัติที่บังเกิดผลดีจะต้องมีทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา

หลักพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในเมืองไทย มีคิดว่า เราตัวแคंपอรอด แต่มุ่งหน้าทำสิ่งดีงามเพื่อประโยชน์แก่พหุชนซึ่งเป็นคติที่สำคัญและเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน คนปัจจุบันถือคติว่าเอาสบายแต่ตัว คนอื่นช่างหัวมัน แต่ถ้านำคติเถรวาทมาใช้จะช่วยสังคมได้มากที่สุดทีเดียว

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาภิเษก คิมทอง ประจำปี 2524

ภาวนากับการรับใช้สังคม

พระประชา ปสนุนธมฺโม

แสดง ณ สยามสมาคม

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2524

“...การที่จะรักษาความเป็นตัวของตัวเองอยู่ได้ เพื่อประคองชีวิตไว้ในครรลองของอุดมคติ ชาวพุทธรุ่นใหม่อาจจะต้องเป็นคนหัวแข็งหัวดื้อ แต่ไม่ได้หมายความว่า เราจะต้องเป็นคนแข็งกระด้าง หรือก้าวร้าวต่อคนอื่น เราอาจจะเป็นคนหัวรุนแรงที่สุภาพอ่อนโยน อาศัยความกรุณาเป็นแรงดลใจในการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมไปพร้อม ๆ กัน...”

ท่านสหธรรมิกและท่านสาธุชนทั้งหลาย เมื่อปี 2518 อาจารย์เสน่ห์ จามริก แสดงปาฐกถาภิเษก คิมทอง โดยวิเคราะห์ว่าขบวนการและเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรม

การปฏิวัติทางวัฒนธรรมนั้นเมื่อมองให้ลึกซึ้งเป็นการท้าทายต่อปรัชญาพื้นฐานของอารยธรรมวัตถุนิยมตะวันตก ซึ่งเป็นรากฐานของระบบเศรษฐกิจและการเมืองทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายเก่า ท่ามกลางกระแสความเคลื่อนไหวนี้ พุทธศาสนาได้เป็นแสงสว่างแห่งการแสวงหาปรัชญาชีวิตในหมู่ปัญญาชนหนุ่มสาว ชักพเจ้าเห็นว่าพุทธศาสนาให้หลักในการมองโลกและชีวิตอย่างใหม่อันเป็นสิ่งที่โลกปัจจุบันกำลังต้องการ โลกทัศน์และชีวิตทัศน์แบบพุทธตั้งอยู่บนหลักการที่มั่นคงกว่าปรัชญา เหมาะจะใช้เป็นแกนกลางผลักดันการปฏิวัติทางวัฒนธรรมของไทยให้ก้าวหน้าไป ต้องเป็นพุทธศาสนาอย่างใหม่ที่นำเอาแก่นแท้ของพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้อย่างรู้เท่าทันสังคมปัจจุบัน

คนรุ่นพ่อแม่ทั้งสงฆ์และฆราวาสไม่ได้เชื่อในศาสนธรรมอย่างจริงจัง นับถือในลักษณะที่เป็นแรงเฉื่อยทางวัฒนธรรมจากอดีตอาศัยศาสนาไว้ปลอบใจชั่วคราวช่วยยาม ใช้เป็นหน้ากากปิดบังความหน้าไหว้หลังหลอกหรือความเห็นแก่ตัว แม้พระดี ๆ จะมีอยู่แต่ก็เป็นจำนวนน้อยไม่รู้เท่าทันระบบทุนนิยมไร้จริยธรรม สภาพการนับถือศาสนาเช่นนี้ทำให้คนรุ่นใหม่หลัง 14 ตุลาคม 2516 หันหลังให้กับพุทธศาสนาไปนิยมศาสนาสังคมนิยม ฝ่ายพุทธนั้นขาดคนทำงานด้านนี้อย่างจริงจัง แต่ทั้งนี้คนหนุ่มสาวและปัญญาชนอีกหยิบมือหนึ่งทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ได้หันมาศึกษาพุทธศาสนาอย่างจริงจังและได้ข้อสรุปว่า ศาสนธรรมและจริยธรรมแบบพุทธในอนาคตจะต้องแตกต่างจากคนรุ่นพ่อแม่ทั้งทางรูปแบบและเนื้อหา

ทุกวันนี้สังคมตกอยู่ภายใต้อารยธรรมวัตถุนิยมตะวันตกซึ่งมีเป้าหมายชีวิตคือแสวงหาความสุข ทำให้ผู้คนฟุ่มเฟือย ตรงข้ามกับหลักอนัตตาของพุทธศาสนา จากอัตตาของปัจเจกบุคคลขยายไปเป็นอัตตารวมของ

สังคม เกิดการแข่งขัน การล้างสมอง แข่งขันเรียน แข่งขันเล่น มีการขยายตัวของระบบทุนนิยม ยกย่องลัทธิอัตนิยมที่ถือมนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล นำไปสู่ทัศนคติทำลายธรรมชาติเพื่อขยายอำนาจของมนุษย์ หลักอนัตตาหรืออิทัปปัจจยตานั้นทำให้ทัศนะของเราต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อธรรมชาติ แตกต่างออกไปจากสิ่งที่กล่าวข้างต้น

หลักอิทัปปัจจยตา คือ การมองปรากฏการณ์ทั้งหมดของสากลจักรวาลว่าเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน ชาวพุทธมองว่าชีวิตเป็นปรากฏการณ์ของความทุกข์ ความสุขจากกามคุณ 5 เป็นเพียงมายา ที่มีคุณค่าเพียงน้อยนิด จุดมุ่งหมายของชีวิตคือการเอาชนะความทุกข์อย่างสิ้นเชิง บุคคลในอุดมคติของชาวพุทธ คือ ผู้รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความปลอยวาง เป็นทั้งคนดีและคนที่มีความสุขในขณะเดียวกัน นอกจากนี้สังคมที่ดีในทัศนะชาวพุทธ ไม่ใช่สังคมที่คอยกระตุ้นกิเลสตัณหาของมนุษย์ ชาวพุทธจะมองเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์ รวมไปถึงอยู่กับธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยกัน เบียดเบียนธรรมชาติให้น้อยที่สุด ดังนั้น การคิดถึงสังคมไทยในอนาคตน่าจะหันกลับมาศึกษาโครงสร้างหมู่บ้านของไทยแต่เก่าก่อนเป็นหลัก ศึกษาจนจับแก่นวิถีชีวิตของไทยซึ่งมีพุทธศาสนาเป็นแกนกลางโดยรู้เท่าทันสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน เรายังจะสังเคราะห์ “ธรรมิกสังคมนิยม” อย่างใหม่ที่เหมาะสมกับความเป็นไทยขึ้นมาได้ มีคำถามและปัญหาอีกมากมายขอให้เราตอบ ข้าพเจ้าขอตั้งข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมายโดยเน้นปัญหาระหว่างคนกับระบบ

ในแง่วิธีการเท่าที่ผ่านมาในขบวนการของคนหนุ่มสาว สมมติฐานหนึ่งที่ขาดการตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ คือ ความเชื่อที่ว่า อำนาจรัฐเท่านั้นที่จะแก้ปัญหาของสังคมมนุษย์ได้ทุกอย่าง โดยวิจารณ์ขบวนการศาสนาที่ยึดหลักอหิงสว่าจะไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างแท้จริง อดีตนั้นยุคสมัยที่พุทธศาสนามีคุณประโยชน์ต่อสังคม คือ สมัยที่สังคมประกอบด้วยชนชั้นที่มีสัมมาทิฐิ ประวัติศาสตร์สังคมไทยพระสงฆ์ไม่เคยมีบทบาทหรืออำนาจทางการเมือง ในแง่หลักการนับว่าถูกต้องแล้ว ในยามที่สังคมเดือดร้อนเราไม่ขาดวิรุณูษ แต่ที่ขาดคือ บุคคลที่จะกอบกู้และเป็นหลักชัยให้สังคมในทางจริยธรรมและศาสนาธรรม

บทเรียนที่เราได้รับจากประเทศสังคมนิยมทั้งหลาย คือ สังคมในอุดมคติจะเกิดขึ้นได้อย่างไรด้วยการรวมอำนาจมาอยู่ที่ศูนย์กลางหรือ? ระบบการปกครองพรรคเดียวอาจเป็นประชาธิปไตยได้ถ้ารัฐไม่ผูกขาดความชอบธรรมในการรับผิดชอบต่อสังคมในทุก ๆ ประการ และต้องมีขบวนการนอกระบบของรัฐเคลื่อนไหวอย่างอิสระ และสามารถตรวจสอบอำนาจของรัฐได้ด้วย ดังเช่น สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าตั้งคณะสงฆ์ซึ่งเป็นขบวนการนอกระบบขึ้น ทั้งนี้เพราะทรงตระหนักถึงข้อจำกัดของอำนาจอันชอบธรรมทางการเมือง ภารกิจของพุทธบริษัทรุ่นใหม่คือ สร้างชุมชนพุทธบริษัทที่แท้จริงเป็นแกนทางจริยธรรมเพื่อทวนกระแสโลกมิฉาภิภูฏีเท่าที่สามารถจะทำได้โดยเริ่มจากภายในของแต่ละบุคคลออกไปสู่ประชาชนระดับล่างที่ลำบากยากจน

ปัจจุบันนักอุดมคติที่ไม่ได้มีความเชื่อในอภิปรินญาแบบพุทธจำนวนไม่น้อยพากันเห็นความสำคัญของการสร้างพลังที่สามในสังคมโดยมุ่งเพิ่มการเคลื่อนไหวไปสู่การร่วมกับประชาชนชั้นรากฐานของสังคม ปฏิเสธวิถีชีวิตแบบชนชั้นกลาง เช่น อาจจะไปเป็นครูตามถิ่นที่ยากไร้ เป็นเกษตรกรสามัญชน เป็นหมอมตามบ้านนอก เป็น

กรรมกรตามโรงงาน เป็นพระสงฆ์ตามชนบท ฯลฯ การต่อสู้กับความชั่วร้ายในสังคมเช่นนี้อาจดำเนินไปได้ช้า แต่เราอาจจะต้องยอมรับสภาพเหล่านี้ เมื่อสังคมวงกว้างเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงงานเช่นนี้อาจจะดำเนินไปได้โดยสะดวกขึ้น คนที่ปฏิบัติงานตามแนวทางนี้จะมีจุดยืนที่แน่นอน เขาภูมิใจจะเป็นชาวบ้านธรรมดา มีบทบาทอยู่นอกระบบ คนดีมีฝีมือควรออกมาอยู่นอกระบบให้มาก เพื่อศักดิ์ศรีของความเป็นสามัญชน เพื่อความมั่นใจในตนเองของประชาชนเพื่อต่อต้านการยอมจำนนต่อรัฐ ระบบสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีอำนาจในการทำลายเสรีภาพส่วนบุคคล ผู้ที่ต้องการแสวงหาคุณความดีที่แท้จริง จะถูกกดดันจากสังคมนอกระบบ การที่จะรักษาความเป็นตัวเองอยู่ได้ ชาวพุทธรุ่นใหม่อาจต้องเป็นคนหัวแข็งหัวดื้อที่สุภาพอ่อนโยนอาศัยความกรุณาเป็นแรงดลใจในการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมไปพร้อม ๆ กัน มีความกล้าหาญที่จะเผชิญภัยทางความคิดและหลายคนพร้อมจะใช้ชีวิตตามทัศนคติใหม่ที่ตนค้นพบ

นักทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะประสบกับความขัดแย้ง 3 ด้านเสมอ ได้แก่ ความขัดแย้งกับคนรอบข้าง กับเพื่อนร่วมอุดมการณ์ และความขัดแย้งกับตนเอง ถ้าต้องเผชิญกับปัญหาซ้ำ ๆ ซาก ๆ ความท้อถอยความเบื่อหน่ายก็จะตามมา ยอมจำนนต่อสังคมเดิมหลายคนยื่นหยัดต่อสู้อย่างเหนียวแน่น เราอาจเปลี่ยนแนวคิดเปลี่ยนการต่อสู้แต่ถ้าเปลี่ยนจุดยืนต้องถือว่าพ่ายแพ้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาอีกประการหนึ่งที่ต้องเผชิญ คือ การขาดความคิดในเชิงวิพากษ์วิจารณ์อย่างแท้จริง จนทำให้เกิดเป็นทฤษฎีนำไปสู่ความขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานได้ยิ่งในที่สุด หลายคนมองว่าปัญหาเหล่านี้เป็นผลมาสิ่งแวดล้อมในสังคมเก่า แต่ถ้ามองแบบพุทธสังคมนิยมที่จุดอ่อนในตัวมนุษย์คือการกระตุ้นกิเลสตัณหาให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันและทะยานอยากอย่างไม่รู้สิ้นสุด จนเป็นเหตุให้มนุษย์ตีตัวออกจากตนเอง ออกจากเพื่อนมนุษย์และออกจากธรรมชาติมากขึ้นทุกที ปัญหาเหล่านี้ฝังตัวเป็นจุดอ่อนของมนุษย์มาทุกยุคทุกสมัย วิธีแก้ปัญหาคือ การพยายามเอาชนะจุดอ่อนของมนุษย์และเข้าถึงคุณความดีด้วยเหตุผลอย่างเดียว โดยปฏิเสธความสำคัญของอารมณ์ ซึ่งในทางพุทธการเข้าถึงคุณงามความดีย่อมต้องอาศัยทั้งการฝึกฝนด้านวินัยและเหตุผล รวมทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึกให้เป็นเอกภาพกับความคิดด้วย ซึ่งตรงนี้เองที่สมาธิภาวนาจะเข้ามามีบทบาท

สมาธิภาวนา เป็นทั้งศาสตร์แห่งอารมณ์และศิลปะแห่งการรู้สึกอันจะนำไปสู่การสร้างสรรคคุณภาพชีวิตที่พึงปรารถนาเป็นการดึงลงไปจัดการกับจุดอ่อนของมนุษย์ถึงระดับจิตก่อนสำนึกและใต้สำนึก ข้อจำกัดของเหตุผลที่เรามักจะพบเห็นกันอยู่ทั่วไป เช่น การหาเอกภาพให้สิ่งๆ ที่ดูเหมือนจะตรงกันข้ามกันในชีวิต เช่น ความมั่นใจในตนเองกับความเย่อหยิ่ง ความเอาจริงเอาจังกับชีวิตกับความรำเริง การปล่อยวางกับความปล่อยปละละเลย การเป็นตัวของตัวเองกับการเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรหรือสังคมซึ่งแนวคิดในยุคนี้ได้เสนอว่า การสร้างสรรคสังคมนิยมควรคำนึงถึงขนาดขององค์กรด้วย แต่จริง ๆ แล้วสิ่งสำคัญคือ คุณภาพของความเป็นมนุษย์คือสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างยิ่ง

ในการสร้างสรรคสังคมนิยมเราต้องมีท่าทีต่อความผิดพลาดของตนเองด้วยการให้อภัยตนเอง ไม่ใช่การทำโทษตนเองเราจะเห็นความผิดพลาดของตนเองตามที่เป็นจริง และเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขอย่างแท้จริง ผิดกับสังคมที่เชื่อเรื่องเหตุผลมักสอนให้คนตำหนิตัวเอง ตำหนิตัวเองเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้เราต้องเห็นความสำคัญของการสร้างจิตสำนึกใหม่ด้วย โดยใช้การภาวนามาช่วย

จิตศึกษา (สมถะ) และปัญญาศึกษา (วิปัสสนา) เป็นขบวนการที่จะช่วยให้เราถอนตัวจากกระแสโลกธรรม ทำให้เราตื่นอย่างสงบ ขบถด้วยปัญญา เอาชนะโลกธรรมด้วยความเข้าใจธรรมชาติของมันที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สมภาวิภาวนาเป็นมรรควิธีที่จะสร้างฐานที่มั่นอันแข็งแกร่งภายในตัวเอง มุ่งเน้นการเจริญเติบโตที่แท้จริงของมนุษย์ เป็นการฝึกจิตให้เป็นสมาธิ ให้จิตมีกำลัง สงบ คล่องแคล่ว เมื่อจิตมีสมาธินิรอร (ความสงบ สบาย ชุ่มชื้น เคื่องใจ ทัตถอย วิตถกัถว) จะรบทวนเราน้อยลง เมื่อจิตสงบเราจะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็นจริง ซึ่งจะพัฒนาไปสู่ปัญญาศึกษา

ปัญญาศึกษาเป็นการฝึกมองสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็นจริงอย่างตลอดหมดทั้งขบวนการจนถึงความจริงขั้นสุดท้าย ชาวพุทธจะวิเคราะห์ว่าโลกและชีวิตเกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มารวมกัน ซึ่งสุดท้ายแล้วล้วนแต่ไม่มีอยู่จริงเป็นเพียงมายาที่เราคิดไปเองตามสัญชาตญาณแห่งอัตตา เมื่อเราหมั่นมองความจริงได้ดังนี้ การเอาตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาลจะค่อย ๆ กลายมาเป็นการเห็นความสำคัญของคนอื่น ปัญญาศึกษานั้นแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ในทางปฏิบัตินอกจากสมภาวิภาวนาแล้วยังต้องใช้ ทาน ศีล วิริยะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา มาประกอบเพื่อถอนความเห็นแก่ตัวออกไปอย่างสิ้นเชิง

ในภาคปฏิบัติสมภาวิภาวนาจะทำให้เรามีทั้งสุขและทุกข์ เราจะพบความสุข ความสงบ และสนุกสนานจากการค้นพบมิติใหม่ของชีวิต พร้อมกันนั้นเราจะพบกับหน้าากของตนเองที่ถูกถอดออกเป็นชิ้น การฝึกจิตให้สงบและมีพลังมีวิธีการอยู่หลากหลาย ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับจริตนิสัยของแต่ละปัจเจกบุคคล โดยเริ่มต้นฝึกกับผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ หรือฝึกจากหนังสือ ปัจจุบันนี้มีผู้ทดลองนำการภาวนามาประยุกต์ใช้กับนักกิจกรรมโดยตรงมากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2525

อารมณ์ ความรัก และเสรีภาพของเด็ก

รัชนี ธงไชย

แสดง ณ วัดทองนพคุณ

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2525

“...โรงเรียนโดยทั่วไป สนใจแต่ความสำเร็จจอมปลอม ความสามารถในการจำ โดยไม่สนใจเลยว่า เด็กที่สอบได้ที่ 1 ที่กลัวอำนาจของผู้ใหญ่ ที่สามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัย และมีตำแหน่งงานดี ๆ นั้น ชีวิตมีความสุขแค่ไหน ครูส่วนใหญ่ไม่เคยถามเลยว่าเด็กที่มาโรงเรียนทุกวันนี้ เรามีความเกิบกอดอะไรบ้าง และความเกิบกอดนั้นได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตเขาอย่างไรค่า ไร้ความหมายไม่มีความสุขอย่างไร...”

เนื้อหาที่ดิฉันจะพูดในวันนี้ได้จากประสบการณ์การทำงานที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็กในเวลา 3 ปี ทั้งนี้ดิฉันมีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ สอดคล้องกับแนวคิดของพระราชวรมนิที่ว่า ชีวิตประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบทางกายและองค์ประกอบทางจิตใจมีความเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นกับเหตุ-ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยที่ดิฉันให้ความสำคัญเป็นพิเศษในวันนี้ คือ ปัจจัยภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมที่เข้าไปเกี่ยวข้องต่อร่างกายและจิตใจมนุษย์ ได้แก่ ความรักกับเสรีภาพ

ธรรมชาติของมนุษย์มีธรรมชาติฝ่ายต่ำ (มีวิชาเป็นต้นตอ มีตัณหาเป็นแรงขับเคลื่อน) และมีธรรมชาติฝ่ายสูง (ปัญญาเป็นต้นตอและกรุณาเป็นแรกผลักดัน) ดังนั้น เราจะจัดการสิ่งแวดล้อม (ปัจจัยภายนอก) อย่างไรที่จะให้ปัญญาเกิดในใจมนุษย์ จะทำอะไรให้มีชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติ โดยสิ่งแวดล้อมที่กล่าวถึงนั้นเป็นได้ทั้งเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ที่อยู่อาศัย โครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง บางเรื่องแก้ไขปรับปรุงง่าย บางอย่างก็แก้ยากต้องอาศัยสติปัญญาและใช้เวลา

แต่สิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัวมนุษย์ที่สุด คือ ระบบครอบครัว ผ่านไปสัก 3 - 6 ปี โรงเรียนก็เป็นตัวกำหนดสำคัญอีกประการหนึ่ง ทั้งสองน่าจะเป็นตัวเสริมธรรมชาติฝ่ายสูงให้มนุษย์ แต่ปรากฏการณ์ที่แสดงออกในทุกวันนี้เป็นอาการของการเกลียดชีวิต ทำสงคราม ฆ่าฟันกัน ซึ่งเป็นการทำลายปัญญาและกรุณาให้ลดลง

เอ.เอส.นีล นักการศึกษาชาวสก็อต เชื่อว่า การที่มนุษย์แสดงพฤติกรรมดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการ **เลี้ยงดูและระบบโรงเรียนที่ผิด** พ่อแม่มักเข้าไปก้าวร้าว แทรกแซง การเจริญเติบโตของเด็ก พ่อแม่เป็นเหยื่อของทัศนคติ ค่านิยม ศีลธรรม และกฎหมาย ทำให้ตนเองเลี้ยงลูกผิดอย่างไม่ตั้งใจ เด็กจึงเติบโตเป็นมนุษย์ที่ไร้วิญญาณ ทุกข์ทรมาน ขาดเพื่อน เกลียดตัวเอง

ในส่วนของโรงเรียนนั้นเป็นที่ยอมรับกันว่า ระบบโรงเรียนประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์รวมทั้งยังเกื้อหนุนให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ ความคับข้องใจ เกลียดตัวเองและเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนพฤติกรรมที่ผิดแปลกอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะระบบโรงเรียนเน้นแต่การยึดเยียดด้านเนื้อหาให้เด็กอย่างเดียวโดยไม่สนใจแต่องค์ประกอบด้านอื่น ๆ ของความเป็นมนุษย์

ความคิดในการดำเนินงานของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก มุ่งจะแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นความรักและเสรีภาพกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กนักเรียน โรงเรียนนี้ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก เอ.เอส.นِيل ที่เขาบอกว่าจะตั้งโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาด้านพฤติกรรมที่เกิดจากตัวกำหนดภายในของมนุษย์และไม่สร้างแรงกดดันเพิ่มขึ้นไปอีก ต่อมาเขาได้ค้นพบว่าตัวกำหนดสำคัญที่นอกเหนือจากองค์ประกอบภายใน นั่นคือ ปัจจัยภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ซึ่งคือ เสรีภาพสิ่งสำคัญที่สุด คือ การนั่งเฉย ๆ คอยเห็นชอบกับทุกสิ่งที่เด็กปฏิบัติอยู่ในตัวเอง ครูหรือพ่อแม่ต้องเลิกใช้อำนาจ ให้เด็กเป็นตัวของตัวเองอย่าเทศนา อย่าบังคับ ซึ่งแนวคิดเช่นนี้สัมพันธ์กับการมองอย่างพุทธศาสนาที่ว่า วัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นไปเพื่อให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ หลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมภายนอกให้มากที่สุด "อิสรภาพ" ทางพุทธศาสนา มี 2 แห่ง คือ อิสรภาพที่เป็นพื้นฐานของชีวิต และอิสรภาพทางสังคม

ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็กได้จัดการสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ คำนึงถึงสภาพที่เอื้อต่อพัฒนาการของเด็กในบรรยากาศที่มีเสรีภาพและความรัก โดยโรงเรียนเริ่มต้นให้ความเป็นพ่อแม่มากกว่าการเป็นครู เด็กกับผู้ใหญ่จะนอนรวมกันตามบ้านแต่ละหลัง เด็กเล็กจะได้รับการปฏิบัติเลี้ยงดูเหมือนลูกของตน เด็กโตจะปฏิบัติโดยเพิ่มการเป็นเพื่อนเพิ่มเข้ามาให้มีการให้คำปรึกษา แก้ปัญหาส่วนตัว สิ่งแวดล้อมด้านเสรีภาพนั้นมีด้วยกันหลายลักษณะ เช่น จัดให้มีสภาโรงเรียนซึ่งสมาชิกทุกคนในโรงเรียนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ จะมีเสียงคนละ 1 เสียง พวกเขามีสิทธิร่วมกันในการออกเสียงวางนโยบาย กฎเกณฑ์ การแก้ปัญหาต่าง ๆ ในโรงเรียนร่วมกัน ผู้ใดละเมิดกฎจะถูกพิจารณาโทษ นอกจากนี้ยังเน้นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ที่ต่างต้องเคารพสิทธิและความคิดเห็นซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมีเสรีภาพในเรื่องการเรียน ซึ่งที่นี้ถือเป็นสิทธิส่วนตัวที่เขาจะเลือกเรียนหรือไม่เรียนก็ได้ แต่ครูต้องเข้าห้องสอน เสรีภาพในการเลือกดำเนินชีวิต เช่น การปลูกบ้านด้วยตัวเอง ทำอาหารกินเอง ซึ่งเหล่านี้ตั้งขึ้นบนพื้นฐานของการเคารพเสรีภาพของผู้อื่นด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2526

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

วิชัย ไชควิวัฒน์

แสดง ณ ตึกเอที มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2526

“...อุดมคติของคนหนุ่มสาวนั้นเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ พันธ์หัวใจที่คนหนุ่มสาวมอบให้แก่ส่วนรวม และประเทศชาตินั้นแรงกล้า เนื่องจากความหวังหน้าพะวงหลังมีน้อยกว่า เสียงเรียกร้องจากขบวนการคนหนุ่มสาวจึงเป็นพลังผลักดันที่สำคัญให้ประเทศชาติก้าวรุดหน้าไปรวดเร็วยิ่งขึ้น...”

ครูโกมล คิมทอง เข้ามหาวิทยาลัยหลังกระผมสองรุ่นแต่เรียนจบพร้อมกัน เพราะกระผมเรียนแพทย์จึงต้องเรียนนานกว่ากันสองปี ครูโกมลกับกระผมเป็นเพื่อนที่มีโอกาสทำกิจกรรมด้วยกันค่อนข้างมาก เช่น การร่วมอยู่ในชมรมปริทัศน์เสนาฯ พบปะกันทุกวันเสาร์ ชมรมปริทัศน์เสนาฯ เป็นชมรมซึ่งรวบรวมนิสิตนักศึกษาจากต่างสถาบันมาร่วมพบปะกันในเรื่องของความคิดความอ่าน กิจกรรมต่อมาคือการทำนิตยสารสังคมนิยมปริทัศน์สำหรับนิสิตนักศึกษา การเป็นสาราณียกรของคณะในการทำหน้าที่รับน้องใหม่ ปัญหาของคนหนุ่มสาวสมัยนั้นที่สำคัญคือ ตอนที่เรียนหนังสือยังมีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อให้ความคิดนั้นงอกเงย แต่หลังจากจบมหาวิทยาลัยไปแล้วก็กระจัดกระจายกันออกไปดูตูดคลื่นหายไปในท่ามกลางกระแสสังคมขณะนั้น ครูโกมลก็พยายามตั้งคำถามว่าเมื่อจบแล้วทำอะไรถึงจะคงความตั้งใจต่าง ๆ ของเราไว้ได้สิ่งที่ครูโกมลตัดสินใจ คือ ออกไปสร้างชุมชนชนบทเล็ก ๆ ขึ้นที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ต่อมาไม่นานก็ถูกยิงเสียชีวิต เป็นการตายที่เกิดจากการขัดแย้งทางอุดมการณ์ การตายของครูโกมลเป็นการตายที่ยิ่งใหญ่ หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าเป็นบัณฑิตหนุ่มที่ทวนกระแสสังคมออกไปสู่ชนบทตั้งใจจะไปอุทิศตัวเพื่อชาวชนบทแต่ก็ถูกชนเผ่า การตายของครูโกมลได้สร้างกระแสสำนึกรับใช้สังคมให้กับเยาวชนคนหนุ่มสาวในยุคนั้นเป็นอย่างมาก คนหนุ่มสาวรุ่นหลังครูโกมลที่ต้องเสียสละชีวิตไปมากมายถ้าจะว่าไปแล้วเป็นศรัทธาที่แรงกล้ากว่าเพราะต้องเสี่ยงอันตรายถึงชีวิต ครูโกมลยังนึกเสมอว่าที่ ๆ ตนไปอยู่นั้นปลอดภัยแม้จะมีการฆ่ากันตายไม่เว้นวัน แต่คนหนุ่มสาวรุ่นต่อ ๆ มา รู้ตัวว่าสิ่งที่ตนทำนั้นเสี่ยงชีวิตแต่ก็ยังกล้าจะต่อสู้ในสิ่งที่ตนเห็นว่าถูกต้อง

โกมลและคนหนุ่มสาวจำนวนมากที่เสียชีวิตไปก่อนวันอันควร ขณะที่ศรัทธายังมุ่งมั่น ยังน่ายินดีกว่าคนหนุ่มสาวในทุกวันนี้ที่ต้องเผชิญกับ “วิกฤตศรัทธา” ในทุก ๆ ด้านของสังคมไทย เช่น ทางการเมืองที่ทหารยังมีบทบาทครอบงำ ทางเศรษฐกิจมีช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน คนว่างงานที่จะเพิ่มขึ้น ทางสังคมนั้นความหวังก็มีมดมน ประเทศไทยนั้นมีสถิติอาชญากรรมสูงที่สุดในโลกไปแล้ว ด้านพุทธศาสนาพระสงฆ์ลดจำนวนลง มีเพียงการสร้างพระพุทธรูป พระบูชา ด้านสิ่งแวดล้อมเกิดมลพิษต่าง ๆ เช่น ปลาตาย มลพิษทางเสียง เหล่านี้คือสภาพที่คนหนุ่มสาวในรุ่นปัจจุบันต้องเผชิญ ไม่แปลกที่คนหนุ่มสาวจะหมดศรัทธาและมองไม่เห็น

ทางออกว่าจะเป็นอย่างใด ในความเห็นของผมถ้าหากเรายังทำอะไรไม่ได้ เราก็ต้องหยุดคิดทบทวนอดีตและมองปัจจุบันให้เห็นแจ่มแจ้ง ในที่นี้ผมขอเสนอข้อคิดเห็นเพื่อพิจารณาใน 4 ประเด็น ดังนี้

1. การทำความเข้าใจกับแนวทางและเป้าหมายในอนาคต

แนวทางและเป้าหมายนั้นเราควรแยกแยะออกจากกันให้ได้ เป้าหมายที่ผ่านมามองไม่มีใครปฏิเสธว่า คนหนุ่มสาวจำนวนมากฝากความหวังไว้กับแนวทางสังคมนิยม ต่อมาก็คงว่าสังคมนิยมมีปัญหามากมาย มีผู้พยายามเสนอสังคมนิยมในรูปแบบที่เป็นไทย ๆ เช่น ธีรยุทธ บุญมี เสนอว่า สังคมนิยมแบบไทย ๆ ควรคำนึงถึงมนุษยธรรมให้มาก อย่าคิดแค่เพียงเห็นมนุษย์เป็นเครื่องจักร ขณะเดียวกันต้องให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนให้มากด้วย ผมเห็นว่าข้อเสนอนี้ได้รับความสนใจน้อย เพราะกระแสด้านลบของสังคมนิยมนั้นแรงกว่า

ส่วนเป้าหมายของสังคมนิเราจะพัฒนาไปในทิศทางใด ผมคิดว่ามีนักคิดของสังคมนิยมไทยได้พยายามเสนอรูปแบบต่าง ๆ ไว้ระยะใกล้นี้มีอยู่ 3 ท่าน คือ อ.ป๋วย อึ้งภากรณ์ ท่านพุทธทาสภิกขุ และ อ.ประเวศ วะสี

2. ประเมินบทบาทของคนหนุ่มสาวในอดีตที่ผ่านมา

ขบวนการคนหนุ่มสาวที่ผ่านมาได้สร้างประโยชน์เกื้อกูลให้กับประเทศชาติอยู่ไม่น้อย เช่น ทางการเมือง ประชาชนถูกปลุกให้มีจิตสำนึกรักชาติรักประชาธิปไตย รู้สิทธิอันพึงมีพึงได้ ส่วนหนึ่งมาจากขบวนการคนหนุ่มสาว ทางเศรษฐกิจ คนไทยรู้เท่าทันต่างชาติมากขึ้น สภาพความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงานดีขึ้น เกษตรกรได้รับการเหลียวแลมากขึ้น การประกันราคาพืชผลที่ดี ทางสังคมเพลงเพื่อชีวิตเป็นเพลงที่ได้รับการยอมรับไม่ใช่เพลงต้องห้ามเหมือนในอดีต ที่กล่าวมานั้นเป็นสิ่งที่พิสูจน์ว่าสิ่งที่คนหนุ่มสาวในอดีตเรียกร้องต้องการเป็นหลักการที่ถูกต้อง แม้นในยุคหนึ่งจะเป็นเสียงที่แสดงหูก พลังคนหนุ่มสาวเป็นพลังส่วนที่ก้าวหน้าของสังคม ถ้าคนหนุ่มสาวหมดศรัทธาต่ออนาคตก็เป็นเรื่องน่าเสียดาย พลังในสังคมจะอ่อนแอลง พัฒนาการของประเทศจะเฉื่อยช้าลง ฉะนั้นคนหนุ่มสาวต้องไม่เพิกเฉยต่อภาระหน้าที่ทางประวัติศาสตร์ของตน

3. มองให้เห็นสังคมนิยมที่ประวัติศาสตร์นั้นเปิดทางให้สำหรับนักต่อสู้ผู้ไม่ยอมแพ้เสมอ

ตั้งเสี้ยวฝั่ง ของจีน มหาเดร์ โมฮัมหมัด ของมาเลเซีย นักการเมืองกลุ่มชอຍราชอาณาจักร ฯลฯ ที่กล่าวมานี้คือผู้ที่ล้มแล้วลุกขึ้นมายืนผงาดได้อีกครั้ง เป็นสังคมนิยมที่ผมคิดว่าน่าสนใจ คนหนุ่มสาวที่ผ่านชีวิตมาน้อยเมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ที่ชวนให้หดหู่ใจก็หมดหวัง ผมคิดว่าตัวอย่างเหล่านี้เราควรศึกษาและมองให้เห็นว่าวิวัฒนาการของสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ถ้าเรายอมแพ้เราก็ไม่มีโอกาสกลับมาจับบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมขึ้นมาได้ ถ้าเราไม่ยอมแพ้เราก็ยังมีโอกาส

4. เราจะทำอย่างไร วิถีทางหรือแนวทางเฉพาะหน้าในปัจจุบันควรเป็นอย่างไร

ผมคิดว่าเราควรสร้างพลังของปัจเจกบุคคล หรือพลังของกลุ่มเล็ก ๆ ขึ้นมามากกว่าจะสร้างขบวนการเป็นกลุ่มใหญ่เหมือนในอดีต พลังกลุ่มเล็ก ๆ เป็นพลังที่มีความหมาย คนเดียวนั้นถ้ามีความคิดถูกต้องก็สามารถสื่อความหมายแก่ประชาชนวงกว้างได้ ดังตัวอย่างเช่นการค้นพบด้านวิทยาศาสตร์ การค้นพบเครื่องจักรไอน้ำ ค้นพบยาเพนนิซิลิน ค้นพบพันธุศาสตร์ หรือด้านวิทยาศาสตร์สังคม เราไม่ต้องพูดถึงคนอย่างพระพุทธเจ้า พระเยซู ขงจื้อ คานธี เมฆาเซตุง หรือในสังคมไทยเราก็มีปัจเจกบุคคลจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าคนเพียงคนเดียวถ้ามีความคิดที่ถูกต้อง และมีความเพียรพยายามที่จะกระทำตามแนวทางนั้น ก็สามารถสร้างสรรค์สังคมได้อย่างมาก เช่น อาจารย์พุทธทาสที่เดินสวนกระแสสังคมออกไปสร้างวัดที่สวนโมกข์ ท่านสามารถจัดทำพระไตรปิฎกที่ทันสมัย หยิบประเด็นพระพุทธรูปศาสนาเผยแพร่และจับใจปัญญาชนสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ ท่านปัญญาชนทะกิกขุก็เป็นผู้ที่มีความสามารถ กล่าวหาญ จากอดีตเด็กยากจนมองไม่เห็นอนาคตแต่

สามารถพัฒนาตนมาเป็นพระนักเทศน์ที่มีความสามารถ พระราชมุนีจากเด็กไข้โรคที่กาญจนบุรี เรียนหนังสืออย่างพวกเราไม่ได้ ต้องบวชเรียน แต่สามารถสอบเปรียญเก้าประโยคได้ตั้งแต่เป็นสามเณร และเขียนหนังสือที่ยิ่งใหญ่อย่างพุทธธรรมได้

ในทางโลกเรามีตัวอย่างของ อ.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งเป็นตัวอย่างของคนที่ไม่เคยหมดศรัทธา ต่ออนาคต ชีวิตท่านผ่านสิ่งต่าง ๆ มากมาย แต่ไม่เคยยอมแพ้ หรือ ม.จ.สิทธิพร กฤดากร เจ้าหน้าที่นักเรียนนอกที่สละตำแหน่งอธิบดีในวัยเพียง 30 ปีเศษ ออกมาเป็นชาวไร่ชาวนา พยายามนำเทคโนโลยีมาใช้ในงานเกษตรกรรมชนบท อ.ประเวศ วะสี ก็เป็นผู้เติบโตทางความคิดและสติปัญญา พ.อ.จำลอง ศรีเมือง ที่ออกมาค้านการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ผมเห็นว่าพลังของท่านเหนือกว่าพลังนักการเมือง พลังรัฐบาล เสียอีก หรือรวมถึงคนอื่น ๆ อีกมาก นี่คือตัวอย่างของปัจเจกบุคคลที่มีพลังในการสร้างสรรค์หรือเปลี่ยนแปลงสังคม

กลุ่มพลังต่าง ๆ ต้องสัมพันธ์กับการสร้างพลังของปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือขบวนการที่ใหญ่เกินไปจะมีลักษณะครอบงำพัฒนาการทางความคิดของปัจเจกบุคคล หรือเมื่อกลุ่มใหญ่โอกาสที่จะรับรู้ศึกษาปัญหาต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งเป็นไปได้ยาก ตรงกันข้ามถ้าเป็นกลุ่มเล็กแต่มีลักษณะเกี่ยวเนื่องกัน ปัจเจกบุคคลก็สามารถเสริมกลุ่มให้มีพลังมากขึ้น อีกจุดหนึ่งที่ผมคิดว่าน่าจะระลึกไว้เสมอคือคนหนุ่มสาวนั้นตกอยู่ใต้การครอบงำของระบบการศึกษาสมัยใหม่ ขณะที่คนส่วนมากยังมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง ฉะนั้นการสื่อความหมายหรือการทำความเข้าใจจะระหว่างคนหนุ่มสาวกับคนส่วนใหญ่ของสังคม เช่น เกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน ยังมีช่องว่างอยู่มาก ดังนั้นเรื่องนี้ต้องทำการศึกษาให้มากเพื่อที่เราจะได้สื่อความหมายถึงประชาชนในวงกว้างได้ ความคิดจะได้สัมฤทธิ์ผล

โดยสรุปผมเห็นว่าแม้ภาวะปัจจุบันจะอยู่ในสภาพค่อนข้างหมดหวัง คนหนุ่มสาวจำนวนมากต้องเผชิญกับชีวิตที่เจ็บปวด ขมขื่น แต่หากเรายังไม่ยอมแพ้ เราพยายามที่จะมีศรัทธา มุ่งมั่นต่ออนาคต มีศรัทธาว่าเราสามารถมีส่วนร่วมสร้างสรรค์สังคมได้ อนาคตของประเทศชาติต้องมีความหวัง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2527

แสงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม

พระไพศาล วิสาโล

แสดง ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กุมภาพันธ์ 2527

“...เราไม่อาจฝากความหวังทั้งหมดของเราไว้กับสิ่งใดได้ไม่ว่า โครงสร้าง สถาบัน ระบบ ทฤษฎี อุดมการณ์ คณะ พรรค หรือกระทั่งมิตรสหาย ครูบาอาจารย์ของเรา สิ่งนอกตัวเหล่านี้พร้อมที่จะแปรปรวน ผกผัน เสื่อมสลาย หรือทำลายศรัทธาของเราได้ตลอดเวลา ถึงที่สุดแล้วที่พึงพิงอันแท้จริงของเรา ก็คือสติปัญญาและความดีงามในตัวเรา อันเป็นคุณวิเศษซึ่งแผ่เร้นอย่างไม่มีประมาณ ในตัวเราทุกคน ความหวังของชีวิตอันมาสุกและสังคมที่งดงาม อยู่ที่เราแต่ละคน หาใช่มิตรสหาย ผู้นำ พรรค หรือฟ้าดินดวงดาวที่ไหนไม่...”

องค์ปาฐกของปาฐกถาโกมล คิมทอง ที่ผ่าน ๆ มา มีความเป็นนักคิด หรืออุทิศตนเพื่อผู้ยากไร้มาเป็นเวลานาน แต่ข้าพเจ้ามิได้อยู่ในข่ายดังกล่าว มีภูมิหลังเป็นนักกิจกรรมธรรมดาคนหนึ่ง ในปัจจุบันยังเป็นเพียงพระนวกะ จึงหาใช่คุณวิเศษอันใดไม่ แต่การที่ข้าพเจ้าไม่ปฏิเสธเกียรติที่ได้รับในครั้งนี้ เป็นเพราะข้าพเจ้าได้อาศัยอุดมคติและข้อเขียนของโกมล คิมทอง เป็นแรงบันดาลใจในการทำกิจกรรมทางสังคมตั้งแต่แรก รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือและกำลังใจจากมูลนิธิโกมล คิมทอง ในคราวเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เมื่อครั้งที่ข้าพเจ้าและเพื่อน ๆ ในกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคมต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับภารณรงศ์ด้านสิทธิมนุษยชน และการนิรโทษกรรมอย่างมองไม่เห็นอนาคต

จากปาฐกถาครั้งนี้จะช่วยให้ข้าพเจ้าได้พิจารณาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต ที่ครั้งหนึ่งเมื่อเป็นนักศึกษาข้าพเจ้าตั้งคำถามกับตัวเองว่า “อะไรคือคุณค่าของชีวิต” แต่เมื่อชีวิตได้เผชิญโลกกว้างข้าพเจ้าได้ตระหนักว่าชีวิตจริงมีหลายสิ่งที่คุณคาดไม่ถึง คนหนุ่มสาวในวัยก่อร่างสร้างอนาคตมีคำถามสำคัญว่า “เราจะดำเนินชีวิตอย่างไรในโลกแห่งความเป็นจริง”

รากฐานของชีวิต : ความหมายและองค์คุณ

ระบบสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนี้วางกฎเกณฑ์ให้เราไว้ว่าถ้าเราปฏิบัติตามค่านิยมของสังคม คิด ผัน ทำเหมือนอย่างคนอื่น ก็จะมีมีความสุขความรุ่งเรืองในชีวิต ดูเผิน ๆ ชีวิตเช่นนี้เป็นเหตุเป็นผลดี แต่ในอีกแง่หนึ่งการดำเนินชีวิตเช่นนี้ไม่ต่างจากวาทที่ลอยตามลม เหมือนหญ้าฟางที่ลอยตามน้ำ ไม่มีความหมายในตัวเอง ต้องขึ้นอยู่กับผู้คนรอบข้าง ในอีกมุมหนึ่งเราอาจจูกคิดถึงชีวิตแบบอื่น คนหนุ่มสาวได้หันมาปฏิบัติในสิ่งที่ตรงข้ามกับคนรุ่นก่อน สิ่งที่สังคมยอมรับเขาจะปฏิเสธ สิ่งที่สังคมปฏิเสธเขาจะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ชีวิตเช่นนี้ก็หาใช่คำตอบไม่

เป็นชีวิตที่ขาดรากฐานยี่ดั่ง รากฐานชีวิตจำเป็นสำหรับผู้ที่ใฝ่ชีวิตที่มีคุณค่ามั่นคง รากฐานชีวิตคือ **“คุณภาพด้านในของชีวิต”** ซึ่งเป็นพื้นฐานของการรับรู้และการกระทำ เป็นหลักยึดเหนี่ยวของชีวิต และเป็นที่มาของกิจกรรมที่แสดงออก รากฐานของชีวิตขึ้นอยู่กับองค์คุณ (องค์ประกอบ) 4 ประการ คือ

1) **ความใฝ่ใจในการเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์** การทำกิจเพื่อประโยชน์ของมหาชนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคม โดยเฉพาะสังคมไทยที่เสื่อมโทรมลง การมีองค์คุณข้อนี้อยู่ในใจเป็นลักษณะสำคัญของอุดมคติ ดังเช่นการเสียสละของโกมล คีมทอง ในการออกไปเป็นครูในชนบท แต่นักอุดมคติจำนวนมากที่มีชีวิตชวดเซ เราจึงต้องพิจารณาองค์คุณในข้อต่อ ๆ ไปด้วย

2) **การรู้จักตนเอง** อุดมคติจะยั่งยืนต้องสัมพันธ์กับการรู้จักตนเอง ต้องพิจารณา สอดส่อง ใคร่ครวญตนเองเสมอให้เท่ากันกิเลส ตัณหา ความโลภ ความสิ้นหวัง ระบบสังคมปัจจุบันสะกดคนให้หลงไปกับมายา ความฉาบฉวย คนหนุ่มสาวมีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีหลักการ แต่บ่อยครั้งที่เราประมาทและตามใจตัวเองมากเกินไป โดยไม่รู้ถึงความอ่อนแอภายในตัวเรา เช่น ความเห็นแก่ตัว มานะถือตัว การรู้จักตนเองช่วยให้เราเห็นความสำคัญของการตรวจสอบและฝึกปรือตนเองอยู่เสมอ และเห็นความสำคัญของการมีคุณธรรมเป็นบรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติ

3) **การเข้าถึงความสุขอันประณีต** คือ ความสุขที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางด้านจิตใจ แม้จะทำได้ไม่ง่ายในสภาพสังคมที่เป็นพิษต่อกายและใจ แต่เราก็ต้องแสวงหาเพื่อขัดเกลาตนเอง เช่น ศิลปะ วรรณคดี ดนตรี ธรรมชาติ เป็นต้น เราต้องไม่ปล่อยให้สภาพเสื่อมทรามในสังคมมาบีบคั้น กดดันเราจนเกิดความคับแค้นในชีวิตและโลก ซึ่งจะกีดกักร้อนสติปัญญาและกำลังใจในการทำงาน ทางพุทธศาสนาสุขประณีตอันเป็นเลิศ คือ สุขจากภาวะภายในล้วน ๆ (นิรามิสสุข) คือ สุขจากปัญญาและจิตที่ได้รับการอบรมจนเกิดความสงบ สะอาด สว่าง และอิสระ

4) **ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตและโลก** ความเป็นจริงนั้นแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ความเป็นจริงเฉพาะด้านมีเงื่อนไขทางเวลา สถานที่ หรือตัวบุคคลกำกับอยู่ กับความเป็นจริงสากลเป็นกฎธรรมชาติ ในการทำงานเพื่อสังคมเราต้องเข้าใจสภาพสังคมให้กระจ่าง การแก้ไขปัญหาสังคมต้องใช้เวลายาวนาน หากเราไม่เข้าใจมุ่งมั่นจะถอนรากถอนโคนสังคมเท่าไรก็ได้ใน 5 ปี 10 ปี ผลที่ได้รับคือความผิดหวังรวมไปถึงเราต้องเข้าใจว่าการทำงานเพื่อมหาชนเราอาจจะต้องทำงานอย่างโดดเดี่ยว ถ้าเราทำใจได้เราก็พร้อมจะทำใจยอมรับสภาพโดยไม่ทิ้งความเพียร นั่นคือการตระหนักถึงความเป็นจริงข้อแรก ส่วนความเป็นจริงสากล คือ ความเข้าใจในกฎธรรมชาติ ในพุทธศาสนาถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ชีวิตอุดมคติขั้นสูงสุดในทางพุทธศาสนา คือ ชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา รู้เท่าทันกฎธรรมชาติ เห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายว่าเกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย ทำให้ปฏิบัติตนได้สอดคล้องกับธรรมชาติ วางใจเป็นอิสระจากผลที่เกิดขึ้น ไม่ยึดมั่นเอาตัวตนเข้าไปข้องเกี่ยวไว้

องค์คุณทั้ง 4 ประการ ในทางพุทธศาสนาเทียบได้กับอริยฐานธรรม ประกอบด้วย จาคะ สัจจะ อุปลมะ ปัญญา ในทัศนะของข้าพเจ้า การเสริมสร้างรากฐานของชีวิตไม่จำเป็นต้องผูกพันกับลัทธิ ศาสนาใด

รวมไปถึงยังต้องพร้อมเรียนรู้ เปิดรับปรีชาญาณจากวัฒนธรรมอื่นที่อยู่ไกลออกไปเพื่อเป็นปัจจัยหล่อเลี้ยงเสริมรากฐานของตนให้มั่นคงยิ่งขึ้น

ความมั่นคงในชีวิตกับมายาการของสังคัม

“ความมั่นคงในชีวิต” มีความหมายทั้งในแง่คุณภาพและปริมาณ แต่คนทั่ว ๆ ไปมักเข้าใจคำนี้ในความหมายเชิงปริมาณมากกว่า ได้แก่ การมีฐานะมั่นคงในทางเศรษฐกิจจะทำให้เรามีความสุข และจริงหรือที่ว่า “ยิ่งเสพ ยิ่งสุข” โดยอิงความสุขจากวัตถุล้วน ๆ ข้าพเจ้าเห็นว่าผลกระทบต่อเรื่องความมั่นคงในชีวิตที่มีต่อสังคัมควรจะนำมากล่าวถึงไว้ เหตุเพราะโครงสร้างสังคัมปัจจุบัน การกระจายรายได้และทรัพยากรอย่างไม่ยุติธรรม ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย คนชนบทไม่ได้รับความชอบธรรมเท่ากับคนเมืองในหลายด้าน เช่น สาธารณูปโภค การบริการทางการแพทย์ ค่านิยมเรื่องความมั่นคงในชีวิตเป็นผลผลิตสำคัญของระบบทุนนิยมที่เอาใช้ค่านิยมดังกล่าวเป็นมายาการสร้างเสริมจักรวรรดิของตน

ชีวิตจะมีความหมายต่อเราอย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อเราสามารถมองพ้นมายาการนี้ออกไป เห็นภาวะความเป็นจริงว่าอะไรคือความมั่นคงของชีวิตที่แท้จริง ความมั่นคงทางวัตถุมีพื้นฐานอยู่บนความทุกข์ยากลำบากของผู้อื่นหรือไม่ สังคัมไทยเวลานี้อยู่ในภาวะเสื่อมโทรม ไม่อาจให้หลักประกันความมั่นคงแก่ใครได้อย่างแท้จริง การที่เราจะปฏิเสธความมั่นคงในความหมายถึงความสุขจากการอยู่ดีกินดี มีทรัพย์สินอุดม ปลอดภัย เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ง่ายเพราะความเป็นปุถุชน จนกว่าเราจะพบความสงบสุขทางใจที่ประณีตลึกซึ้ง เมื่อนั้นเราก็จะถวิลหาความมั่นคงในทางวัตถุน้อยลง ซึ่งแต่ละคนย่อมรู้ดีว่าเรามีบารมีพอจะปฏิเสธความมั่นคงทางวัตถุได้ในขั้นใด

ความสำเร็จและความล้มเหลว

คนหนุ่มสาว นักกิจกรรม และผู้ปฏิบัติงานเพื่อสังคัมในปัจจุบัน หลายคนรู้สึกว่าคุณล้มเหลวในการทำงาน ผลงานไม่น่าพอใจ ทางออกของปัญหาอยู่ที่การสอบค้นตัวเอง บ่อยครั้งที่งานออกมาไม่ดี เพราะเราทำสิ่งที่ไม่ตรงกับความสามารถของเรา ความสำเร็จเป็นเรื่องเฉพาะตัว ลอกเลียนกันไม่ได้ เราต้องรู้จักตัวเองว่ามีศักยภาพตรงไหน และงานชนิดใดที่จะดึงเอาความสามารถอันแฝงเร้นดังกล่าวออกมาให้เป็นที่ประจักษ์แต่ตนเองและโลกได้ ซึ่งต้องอาศัยการลงมือกระทำ ลองผิดลองถูกอย่างไม่กลัวความล้มเหลว โดยอาศัย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ ในการทำงาน คนหนุ่มสาวมักไม่ได้ถามตัวเองว่างานที่ทำนั้นตรงกับศักยภาพของเราหรือไม่ เรามีฉันทะพอเพียงหรือไม่

การที่ทำงานที่ถูกต้องต่อความล้มเหลว เป็นเรื่องสำคัญยิ่งในการทำงาน โดยการทำให้ความล้มเหลวที่ก่อกร่อนเป็นความล้มเหลวที่สร้างสรรค์ รวมทั้งทำที่ที่เราจะมีกับความสำเร็จด้วย เพราะถ้าเราไม่ทำใจเป็นกลาง ไม่รู้เท่าตัวเอง ความสำเร็จก็จะทำให้เราประมาท ย่อหย่อนในการทำกิจการจนประสบกับความล้มเหลวได้ในที่สุด

สติ ชุมชน กับการเสริมสร้างรากฐานของชีวิต

รากฐานของชีวิตช่วยให้เราสามารถสัมพันธ์กับตนเอง ผู้อื่น และโลกได้อย่างถูกต้อง เป็นปกติสุข รากฐานของชีวิตจึงควรได้รับการเสริมสร้างให้แข็งแกร่ง ความเจริญงอกงามทางพุทธศาสนา เรียกว่า **ภาวนา** ซึ่งไม่ใช่เพียงหลับตาแน่นิ่ง แต่อาจกระทำได้ในชีวิตประจำวันโดยการตรีกตรองปรากฏการณ์ที่พบเห็นรอบตัว เป็นผลสะท้อนของจิตใจภายใน อาศัยธรรมชาติและศิลปะขัดเกลาอารมณ์ของตน หนึ่งอารมณ์หรือจิตใจต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อม ๆ กับเหตุผล จิตใจที่ฝึกดีแล้วส่งผลให้มีความสุขที่ประณีตและประเสริฐ หนุนส่งให้ปัญญาความคิดแก่กล้าฉับไวขึ้น

ทุกวันนี้โลกให้คุณค่าของสมอมมากเกินไป จิตของมนุษย์ถูกละเลยทั้ง ๆ ที่เป็นสมบัติที่มีศักยภาพมาก การภาวนาทางจิตกลายเป็นของคร่ำครึ การอบรมพัฒนาจิตไม่จำเป็นต้องได้แก่การนั่งสมาธิ หรือเกี่ยวข้องกับศาสนาเลยก็ได้ แต่ในทัศนะของข้าพเจ้าศาสนาได้สั่งสมและพัฒนาวิธีการภาวนามากกว่าที่ไหน ๆ ในพุทธศาสนาหัวใจของการอบรมพัฒนาจิต ได้แก่ การเจริญสติ สติ หมายถึง การรู้เท่าทันอารมณ์ความนึกคิดที่เกิดขึ้นในจิต ไม่เผลอพลัดตกเข้าไปในความทุกข์ เคลิบเคลิ้มไปกับความสุขหรือตกอยู่ในอำนาจของกิเลสตัณหา สติเป็นตัวควบคุมตรวจตราความนึกคิดและพฤติกรรมให้อยู่ในแนวที่ต้องการ บุคคลทุกรูปนามแม้จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีสติ แต่สติที่มีอยู่มีอ่อนแอแล้วยิ่งไปพัวพันกับโลกแห่งกิจกรรมอันซับซ้อนโดยไม่เจริญสติอย่างเพียงพอ สติยังถูกบั่นทอนลงไปอีก ความร้อนแรงของสังคมปัจจุบันด้านหนึ่งย่ำให้เห็นถึงความจำเป็นของการเจริญสติให้งอกงามขึ้นในจิตใจ ชีวิตแห่งการภาวนาที่แท้จริงต้องใช้ความกล้าหาญและความอดทนมาก เพราะเราต้องเผชิญกับตัวเองอย่างตรงไปตรงมาและทุกซทุกมา

ความมั่นใจในการดำเนินชีวิตอุดมคติย่อมต้องอาศัยกัลยาณมิตรเพื่อการเสวนาสมาคม สิ่งหนึ่งที่จะเอื้อให้เกิดการเสวนาสมาคม คือ ชุมชน โดยเฉพาะทางพุทธศาสนาชุมชนที่เป็นแบบอย่างคือชุมชนสงฆ์ถือเป็นหลักหนึ่งของพระรัตนตรัย ชุมชนที่กล่าวถึงนั้น คือ ชุมชนของกัลยาณมิตร ชุมชนในชนบทหัวเมือง ที่ให้คุณค่าทางสังคม และคุณค่าด้านชีวิต ชีวิตชุมชนมีความหมายอย่างมากต่อพลังและความสามารถของบุคคลในการเผชิญหน้าท้าทายกับระบบ

เข้าถึงรากฐานของสังคมไทย

เมืองไทยทุกวันนี้กำลังอยู่ในยุคของการพัฒนา ทั้งประยุกต์วิทยา เครื่องยนต์กลไก สิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ ร่วมไปถึงสำนึกและวิถีคิดแบบใหม่มาใช้กับชนชั้นกลาง ทำให้คนเหล่านั้นห่างเหินแปลกแยกจากวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ ขาดความเข้าใจในวัฒนธรรมไทยที่ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นล่าง การแก้ปัญหาสังคมจึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้น เราควรศึกษาและมีความภาคภูมิใจในรากฐานของสังคมไทย เรียนรู้อดีตและวัฒนธรรมไทยด้วยความเคารพ เราก็จะเข้าใจสังคมไทยอย่างถูกต้องทิศทาง ไม่ดูถูกความคิดและการคิดของเราว่าด้อยกว่าฝรั่ง เราจะเห็นพลังที่สั่งสมอยู่ในวัฒนธรรมของเราได้มากเท่านั้น แต่ความภาคภูมิใจในรากฐานของเรามีได้หมายความว่า เราจะมั่นใจจนไม่เห็นข้อด้อยข้อเสีย แต่หมายถึงการเคารพสิ่งที่เป็กรากฐานของเราและเข้าใจว่าอะไรเป็นแก่น อะไรเป็นกระพี้ มิได้จำกัดอยู่เพียงการรักษาแก้ไข

ปรับปรุงของเก่าตามยุคตามสมัยเท่านั้น แต่ยังเห็นถึงความสำคัญของการสร้างสรรค์สิ่งใหม่จากรากฐานที่มีอยู่เดิม

รากฐานของชีวิตทั้งในส่วนชีวิตส่วนบุคคล และชีวิตของสังคมส่วนรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ชีวิตที่หยั่งรากลึกเข้าไปในสภาวะด้านในย่อมมีความเจริญตั้งมั่นและอำนวยประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมได้ ชีวิตที่หยั่งเข้าไปถึงรากฐานของสังคมย่อมนำภูมิจิตภูมิปัญญามาเกื้อกูลสังคมอย่างได้ผล รากฐานชีวิตทั้ง 2 ส่วน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่อยู่ในโลกแห่งกิจกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมเพื่อสังคม การแสวงหารากฐานของชีวิตคือการกลับไปหาสิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวเราและในสังคมของเราที่ถูกกละเลยมานาน สำหรับข้าพเจ้าคำตอบของชีวิตอยู่ที่สติปัญญาและความดีงามในตัวเรา มิใช่อยู่ที่ทรัพย์สินศฤงคารหรือเกียรติยศ และคำตอบของสังคมไทยอยู่ที่ภูมิจิตภูมิปัญญาอย่างไทย ยิ่งกว่าความคิดอย่างฝรั่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2528

ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

เตือนใจ ดีเทศน์

แสดง ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2528

“...การใช้ชีวิตในหมู่บ้านชาวเขามิใช่เรื่องขวนขวายนึ่งที่จะทำได้ด้วยใจรักเพียงอย่างเดียว เพราะนอกจากจะต้องรับรู้และศึกษาให้เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวเขาอย่างถ่องแท้และให้ทันเหตุการณ์แล้ว ต้องร่วมแก้ปัญหาเท่าที่จะสามารถทำได้โดยพิจารณาข้อมูลปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบด้าน...”

ดิฉันเป็นเพียงคนธรรมดาตัวเล็ก ๆ ที่รักการทำงานในหมู่บ้านโดยอยู่ร่วมกับพี่น้องชาวเขาเผ่าต่าง ๆ แต่ที่ดิฉันตัดสินใจแสดงปาฐกถาประจำปีของมูลนิธิโกมล คิมทอง เป็นเพราะดิฉันเคารพและศรัทธาในความคิดและวิถีชีวิตของคุณโกมลอย่างยิ่ง ปีที่ดิฉันเข้าเรียนมหาวิทยาลัยปีแรกเป็นปีที่คุณโกมลเสียชีวิต ดิฉันติดตามอ่านข้อคิดข้อเขียนของคุณโกมลมาโดยตลอด และเป็นแรงบันดาลใจให้ดิฉันคิดจะออกไปใช้ชีวิตในชนบท ดิฉันอยากมีส่วนร่วมในการขยายอุดมคติของคุณโกมลให้เป็นที่รู้จักและยอมรับนำไปปฏิบัติกันในวงกว้าง โดยเฉพาะคนหนุ่มสาววัยแห่งการแสวงหาและสร้างสรรค์มีพลังต่อสังคม

เนื้อหาสาระที่ดิฉันจะนำเสนอส่วนใหญ่ได้จากประสบการณ์ในการใช้ชีวิตกับพี่น้องชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทางภาคเหนือ ตั้งแต่สมัยออกค่ายชาวเขา ปี 2514 จนกระทั่งเข้าไปทำงานในหมู่บ้านอย่างเต็มตัวในฐานะบัณฑิตอาสาสมัครในปี 2517 – 2519 และทำงานในพื้นที่เดิมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

เข้าสู่หมู่บ้านด้วยรักและศรัทธา

ดิฉันเข้าไปในหมู่บ้านเพราะมีความรักและศรัทธาในวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และรู้จักเพียงพอของชาวบ้าน ชื่นชมความมีน้ำใจและความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองชาวบ้าน การเข้าไปจึงเป็นแบบญาติมิตร กิจกรรมค่ายเป็นสิ่งที่ช่วยปูพื้นฐานความคิดการทำงานในหมู่บ้านให้ดิฉันที่เกิดขึ้นเมื่อ 14 ปีก่อน ที่ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ เป็นเวลา 1 เดือน ดิฉันทำงานด้านการสอนภาษาไทยและความรู้ทั่วไปแก่ชาวเขา ดิฉันประทับใจกับวิถีชีวิตและน้ำใจอันบริสุทธิ์ของพี่น้องชาวเขา พร้อมกันนี้ดิฉันก็รู้สึกเห็นใจพวกเขาที่เป็นชนกลุ่มน้อยที่เร่ร่อนมาอยู่ประเทศเราในฐานะผู้อาศัย ไม่มีอำนาจ พลังต่อรอง ดิฉันอยากให้พวกเขาได้รับการยอมรับในฐานะพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์อย่างอบอุ่นและเป็นธรรม

4 ปีในการเรียนมหาวิทยาลัยเราออกค่ายเป็นประจำทุกปี ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม มิได้ทำให้เราห่างเหินกัน เราพยายามใช้จ่ายอย่างประหยัดเพื่อเก็บไว้เป็นค่าเดินทางขึ้นดอย ช่วงเวลาขณะนั้นดิฉันได้ทำงานติดต่อกับหน่วยงานที่รับผิดชอบงานชาวเขาหลายองค์กร จึงตั้งใจว่าเมื่อเรียนจบจะไป

ทำงานกับพี่น้องชาวเขาให้เขามีสำนึกว่าเป็นพลเมืองไทย มีจิตสำนึกที่ถูกต้อง เห็นคุณค่าของทรัพยากรและใช้อย่างทะนุถนอมและมีเหตุผล ทัศนคติทางลบที่มีต่อชาวเขาตามที่ปรากฏในสื่อมวลชน ดิฉันเห็นว่าเป็นเรื่องน่าเศร้ามาก เพราะโดยเนื้อแท้เขานั้นมีจิตใจงดงาม อยู่กันอย่างสามัคคี ช่วยเหลือตัวเองมาตลอด ไม่ใช่ไม่ช่วยเหลือตัวเอง แต่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าไปช่วยเหลือกลับสร้างปัญหาให้พวกเขา เพราะทำให้รู้สึกว่าเขาเป็นผู้รับผิดชอบตลอดเวลา เกิดความคิดว่ารัฐบาลมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือพวกเขา เขาก็เรียกร้องผลประโยชน์ต่าง ๆ เจ้าหน้าที่ไม่ได้ปลูกฝังให้เขาคิดว่าประชาชนทุกคนมีหน้าที่ช่วยเหลือพัฒนาประเทศด้วย แต่โชคดีว่าโครงการช่วยเหลือที่เน้นด้านวัตถุนี้ทำได้ไม่กี่สิบหมู่บ้าน

ชีวิตพี่น้องชาวเขาที่ดิฉันชื่นชม เป็นชีวิตที่รวมเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ บนเทือกเขาห่างไกลจากสังคมเมืองเรียบง่าย กลมกลืน พึ่งพาธรรมชาติ ผลผลิตปัจจัย 4 ด้วยตนเอง พวกเขามีสุขภาพแข็งแรง ได้ออกกำลังกายด้วยการทำงานในไร่ นา บริโภคอาหารสดใหม่ สภาพแวดล้อมบริสุทธิ์ จิตใจไม่สับสนวุ่นวาย เมื่อเจ็บป่วยใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรค ไม่แบ่งชั้นวรรณะ ผู้นำมีคุณธรรม ผู้อาวุโสมักทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิด ข้อปฏิบัติแก่ทุกคน มีจารีตประเพณี และกฎหมายหมู่บ้านให้เคารพปฏิบัติ

หมู่บ้านที่ดิฉันเริ่มต้นทำงาน คือ หมู่บ้านปางสา ต.ป่าตึง อ.แม่จัน จ.เชียงราย มีชาวเขาเผ่าลีซอ มูเซอ และจีนฮ่ออยู่รวมกัน แม้จะคุ้นเคยกับหมู่บ้านนี้มาก่อน แต่ดิฉันก็ต้องเตรียมตัวเพื่อการทำหน้าที่ “ครูแดง” ของชาวบ้านอย่างเต็มที่ กิจวัตรประจำวัน คือ เมื่อตื่นนอนตอนเช้า ออกกำลังกาย แล้วจึงไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านทุกเข้าหรือเย็นเพื่อจะได้เห็นวิถีชีวิตของพวกเขาใกล้ชิด สร้างความสนิทสนม ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นความเข้าใจ ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารต่อกัน เสร็จจากการกินข้าวเช้าแล้วเป็นเวลาที่ดินฉันจะสอนหนังสือเด็ก ๆ โดยมีหลักการสอนที่ให้ความรู้ ความอบอุ่น ให้เสรีภาพแก่เด็ก ถือเด็กเป็นศูนย์กลาง เด็กที่มาเรียนกับดิฉันมีตั้งแต่อายุ 5-6 ขวบ เด็กโต 13-14 ปี เด็ก ๆ อยู่กับดิฉันไม่ต่ำกว่าวันละ 4 ชม. ในช่วงเช้าดิฉันสอนให้เด็กรู้ภาษาไทยทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียน รวมทั้งมีกิจกรรมอื่น ๆ นอกชั้นเรียนเพื่อไม่ให้เด็กเบื่อหน่ายอีกด้วย

ตอนบ่ายดิฉันจะไปไร่ไปนา ไปหาพืชผักผลไม้ในป่ากับเด็ก ๆ ชวนกันไปอาบน้ำ ซักผ้า ช่วงบ่ายมาก ๆ จนถึงเย็นดิฉันจะเขียนบันทึก อ่านหนังสือ เตรียมการสอนสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ ตอนกลางคืนเวลา 2-4 ทุ่ม ดิฉันสอนภาษาไทยให้ข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย กฎหมาย วัฒนธรรม นโยบายและกิจกรรมของรัฐบาล การดูแลสุขภาพ ฯลฯ เป็นการเรียนรู้จากกันและกัน

ดิฉันชื่นชมและสนใจในประเพณีวัฒนธรรมของชาวเขามาก เมื่อเข้าใจถึงความเชื่อ สิ่งที่เขาเคารพเราก็จะเข้าใจความคิดและพฤติกรรมของเขาได้ดี ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบุคคล พิธีกรรมหมู่บ้าน พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เป็นต้น การชื่นชมวัฒนธรรมของเขาเป็นการย้ำให้เขาเห็นสิ่งที่มีอยู่เป็นสิ่งที่งามควรค่าแก่การสงวนรักษาไว้ ปีแรกผ่านไปดิฉันได้บทสรุปว่าดิฉันต้องการอะไร ถนัด-รักจะใช้ชีวิตแบบไหน ดิฉันจึงตัดสินใจทำงานที่นี้ต่อไปเป็นปีที่ 2 ทำงานด้วยการใช้ความรู้ความสามารถ กำลังกายกำลังใจกำลังสติปัญญาอย่างเต็มที่ด้วยความรักและศรัทธา และดิฉันได้พบกับคนรักที่เป็นบัณฑิตอาสาสมัครเหมือนกัน จึงเป็นกำลังใจกันและกัน เราทำงานร่วมกันมาโดยตลอด

พบกับปัญหาในชีวิตจริงของชาวบ้าน

การทำงานในหมู่บ้านนอกจากความรักและความหวังดีแล้ว เราต้องเข้าใจและเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา เพราะเขาเป็นชนกลุ่มน้อย ที่มีเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรมต่างจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ ปัญหาของเขาคือไม่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ ชีวิตเขาต้องต่อสู้ดิ้นรนกับอุปสรรคชีวิตมาตลอด ต่อมาคือเรื่องการทำมาหากินเลี้ยงชีวิต เขาต้องตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการเพาะปลูก ซึ่งจริง ๆ แล้วเขาคิดอยากมีที่ทำกินถาวร ไม่อยากบุกเบิกที่ดินและเขตป่าสงวน ปัญหาต่อมาคือการบริการของรัฐไปไม่ถึง การช่วยเหลือกระทำในจุดที่เป็นปัญหา แต่หมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลเขาต้องพึ่งตัวเองทุกอย่าง

นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านจิตใจ สังคมและวัฒนธรรมของพี่น้องชาวเขา คือ เรื่องทัศนคติของคนภายนอกต่อพวกเขา คนส่วนหนึ่งมองว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่ด้อยกว่าตน ดิ้นรนพยายามชี้ให้เห็นว่าต้องพัฒนาตัวเอง โดยการหมั่นศึกษาหาความรู้ด้านต่าง ๆ ปรับปรุงตนเองไม่ให้ใครมาดูถูก แต่ไม่ต้องโกรธคนที่มาดูถูกเรา

ตอนนี้อิทธิพลสังคมเมืองกำลังเข้ามาอิทธิพลต่อวัฒนธรรมอันดั้งเดิมของชาวเขา เช่น สินค้าเพื่ออำนวยความสะดวก เสื้อผ้าทันสมัย การชักชวนเด็กสาวในหมู่บ้านให้ไปประกวดนางงาม วิดีโอ หนึ่งเร่ ไฟฟ้า

ฝึกจิตใจให้เบิกบานเพื่อต่อสู้อุปสรรค

1. ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพใหม่ เรียนรู้จากเขาให้ได้มากที่สุด พร้อมทั้งปรับตัวปรับใจของเราเพื่อจะได้สร้างความสนิทคุ้นเคยและไว้เนื้อเชื่อใจกันได้อย่างรวดเร็ว ถ้าเราไม่ไปคลุกคลีใกล้ชิดกับชาวบ้าน ไม่ช่างพูด ช่างคุย ความหงอยเหงา ท้อแท้เบื่อหน่ายก็จะเกิดขึ้น

2. เตรียมตัวเตรียมใจในการทำงานกับชาวบ้านตามสภาพความเป็นจริง คนหนุ่มสาวมักตั้งความคาดหวังที่มีต่อชาวบ้านด้วยความรักความศรัทธาสูงส่ง เช่น ชาวบ้านต้องดี มีน้ำใจ ร่วมมือ ฯลฯ แต่เมื่อไปพบกับพฤติกรรมที่ไม่ได้เป็นเช่นนั้น หรือพบทัศนคติการดูถูกเจ้าหน้าที่ของชาวบ้านคนหนุ่มสาวจะผิดหวัง ท้อถอย ไขว่ไขวไป เราต้องอดทน ใจเย็น ไม่ได้ตอบในทางรุนแรง และพยายามศึกษาว่าเหตุใดชาวบ้านจึงมีพฤติกรรมเช่นนั้นและหาทางแก้ไข

3. ต่อสู้กับจิตใจตนเองที่จะยืนยันในคุณค่าของชีวิตที่เรายึดถือ เราอาจถูกกระหน่ำจากค่านิยมของสังคมที่มักดูถูกคนที่ทำงานในหมู่บ้านเราจึงต้องต่อสู้และเห็นว่าสิ่งที่เราทำเป็นสิ่งที่เราชื่นชอบ เป็นวิถีชีวิตของเรา ไม่หวั่นไหวกับคำพูดของคนอื่น มีความมั่นคงในหลักการของชีวิต

4. เมื่อเกิดปัญหากับหน่วยงานราชการผู้ทำงานในหมู่บ้านด้วยกัน เราต้องอดทน อดกลั้น และตั้งใจคิดสร้างสรรค์งานเพื่อชาวบ้านจริง ๆ ต่อไป โดยไม่หวังความเข้าใจ เห็นใจ การสนับสนุน หรือการร่วมแก้ปัญหาจากผู้ใหญ่

5. อย่าทะนงตน อย่ายึดมั่นถือมั่นในตนเอง อย่าคิดว่าตนเหนือกว่าผู้อื่น อยาามองข้ามผู้อื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสนับสนุน

สิ่งที่เกื้อกูลให้ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบานอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นโชคดีในชีวิตของดิฉัน คือ มีกัลยาณมิตรผู้ประเสริฐที่ร่วมสนับสนุน เป็นกำลังใจ มีผู้ใหญ่ที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม ให้ความเมตตา การได้รับการหล่อหลอมจากพุทธศาสนาช่วยให้จิตใจดิฉันสงบ แจ่มใส ดิฉันถือปฏิบัติ ทาน ศีล ภาวานา อย่างสม่ำเสมอ ใช้

หลักอริยสัจ 4 ในการปฏิบัติงานในหมู่บ้านและการดำเนินชีวิตของตนเอง ยึดมั่นในพรหมวิหารธรรม ศรัทธาในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หลักพุทธศาสนาดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และช่วยให้ดิ้นรนเข้าใจชีวิตและสามารถยึดมั่นในหลักการชีวิตนี้ได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2529

สายพานชีวิต

วิบูลย์ เข็มเฉลิม

แสดง ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2529

“...การปลูกแบบพึ่งตนเองนี้ จำเป็นต้องอาศัยคุณธรรมเรื่องความสันโดษเข้ามาใช้ในชีวิต คือ ถ้าเราพอใจกับการกินอยู่อย่างง่าย ๆ ประหยัดและไม่ฟุ้งเพื่อไปตามค่านิยมของสังคมแล้วละก็ ผมว่าชีวิตเราอยู่ได้อย่างสุขสบาย...”

ผมตัดสินใจรับเป็นผู้แสดงปาฐกถาในวันนี้ เพราะเห็นว่าประสบการณ์ในชีวิตการเป็นเกษตรกรของผมน่าจะเป็นบทเรียนหรือเป็นประโยชน์ต่อเพื่อนเกษตรกรคนอื่นและผู้ที่ยพยายามแก้ปัญหาหรือยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรได้ดีขึ้นบ้าง เหตุที่ผมตั้งชื่อว่า “สายพานชีวิต” เพราะเห็นว่าชีวิตคนในสังคมปัจจุบันไม่ต่างกับวัตถุที่อยู่บนสายพานของโรงงานอุตสาหกรรม ไม่มีสิทธิเลือกกำหนดวิถีชีวิตของตนว่าจะเดินไปอย่างไรได้ ทุกคนตั้งรกรากอยู่บนสายพานแล้วแต่ว่ามันจะพาเราไปตกลงจุดใด กระแสสังคมปัจจุบันกระตุ้นให้คนแสวงหาความสะดวกสบายและความสุขในชีวิตจากการบริโภค ชาวไร่ชาวนาทุกวันนี้ทำงานหนักแต่ยังหาความสุขไม่เจอ ดิ้นรนไปโดยไม่รู้ว่าเพื่ออะไร ผมจึงคิดว่าเราน่าจะลองหันไปดูวิถีชีวิตของชาวบ้านว่าแต่เดิมเราอยู่กันอย่างไร

ผมจำได้ว่าเดิมชาวบ้านปลูกเพื่อให้มีกิน มีส่วนเกินจึงนำไปขาย ไม่ต้องปลูกมาก ๆ เหมือนในปัจจุบัน อาหารที่จำเป็นบางอย่างหาได้จากธรรมชาติ ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหา ทำงานเหมือนเครื่องจักร มีเวลาพักผ่อน และสร้างสัมพันธ์ระหว่างกันได้มาก แต่สิ่งเหล่านี้ได้เปลี่ยนไปเมื่อเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) โดยกระตุ้นให้ชาวบ้านเร่งทำการผลิต เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต ขยายพื้นที่เพาะปลูก เป็นการปลูกพืชชนิดเดียวเพื่อส่งขายโรงงานอุตสาหกรรม ต่อมาราว 15 – 16 ปีที่แล้วมีการ “ปฏิวัติเขียว” โดยให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจมุ่งการส่งออกเป็นสำคัญ ซึ่งต้องใช้พื้นที่มาก ปลูกพืชชนิดเดียวและปลูกแบบเข้มข้น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง น้ำมัน เครื่องจักรกล กลายเป็นสิ่งจำเป็น ก่อให้เกิดภาวะหนี้สินในหมู่เกษตรกร รวมทั้งเกิดมลภาวะจากปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงอีกด้วย ผลกระทบที่ตามมาคือ ชาวบ้านสนใจแต่การทำมาหากินในพื้นที่ตนเองขาดความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน

ผมคิดว่าระบบการศึกษาและสื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พวกเขาต้องเป็นเช่นนั้น เด็กชนบทเมื่อได้เรียนสูง ๆ ในเมืองเขาไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตในชุมชนเดิมได้ แต่ถ้าเขากลับมาก็มีรูปแบบเกษตรแผนใหม่ที่ได้จากการศึกษาที่มุ่งผลิตส่งโรงงานอุตสาหกรรมมาใช้ในชุมชน ส่วนหลักสูตรการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงของชาวชนบท

ผมเริ่มทำไร่เมื่อปี 2504 ด้วยหวังความร่ำรวยโดยเริ่มปลูกมันสำปะหลัง ช่วงแรกไม่ประสบปัญหาใด ๆ เพราะตลาดมีความต้องการสูง ราคาค่อนข้างดี ชาวไร่ต่างขยายพื้นที่ปลูกเต็มที่ ปรากฏว่าราคาตกต่ำลง เกิดการขาดทุน จึงจ้างแรงงานราคาถูกซึ่งส่วนใหญ่มาจากภาคอีสาน ช่วงนั้นปัญหาของชาวไร่คือ ไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตของตนเองได้ ทางออกของผม คือ หันมาทำการผลิตแบบพึ่งตนเอง เพราะจากประสบการณ์เห็นว่า ยิ่งทำมากยิ่งจนมาก ไม่สามารถปลดเปลื้องหนี้สินได้ ซึ่งตอนนั้นมีประมาณ 3 แสนบาท โดยใช้วิธีลดรายจ่ายของตัวเอง ลดต้นทุนการผลิต เช่น ใช้ปุ๋ยธรรมชาติแทนปุ๋ยเคมี เลือกลูกพืชที่ขึ้นง่าย ทนแมลง การปลูกของผมไม่ได้เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจ ไม่ได้เน้นการขาย ผมปลูกพืชหลายชนิดที่จำเป็นต่อการบริโภคใช้เป็นอาหารของเราได้ก่อน ส่วนที่เกินจึงขายออกไป เราไม่เน้นการขายแต่ไม่ได้ปฏิเสธการขาย โดยใช้แรงงานของตัวเองมากขึ้น

ผมทำการผลิตที่ว่างมา 2 – 3 ปี เห็นชัดว่ารายจ่ายลดลง พืชที่ปลูกผมเน้นปลูกมาก ๆ ชนิด ถึงฤดูกาลอะไรก็ปลูกพืชตามนั้นไปเรื่อยจะได้เป็นอาหารต่อเนื่องตลอดปี ผมคิดว่าการผลิตแบบพึ่งตนเองนี้โน้มนำให้คนหันมาใช้ชีวิตสันโดษ อันเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาช่วยให้ชีวิตและสังคมสงบสุข ไม่ต้องแสวงหาความสุขจากการบริโภควัตถุ ประสบการณ์ของผมเน้นการผลิตแบบพึ่งตนเองช่วยลดความกังวลเรื่องหนี้สินลงได้มาก และช่วยให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิตมากขึ้น

จากประสบการณ์ 20 กว่าปีที่ได้ทำการผลิตเพื่อขายหรือส่งออกตามสายพานชีวิตสังคมปัจจุบัน ผมได้ข้อสรุปว่าหากยังยืนอยู่บนสายพานเดิม ผมคงไม่สามารถปลดเปลื้องหนี้สินได้ และอาจไม่มีชีวิตที่ดีเท่าทุกวันนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2530

จากวิกฤตการณ์สู่มิติใหม่ของสาธารณสุขไทย

สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ
สงวน นิตยารัมภ์พงศ์
สุพจน์ อัครพินธุ์นกุล

“...แพทย์มักสนใจโรคที่ตนเองรักษาเท่านั้น ไม่ได้สนใจว่าคนไข้จะมีโรคอื่นหรือไม่ คนไข้มี
ปัญหาในเรื่องเศรษฐกิจ การปรับตัวยังง าย บางทีแม้แต่ชื่อคนไข้ก็ยังไม่ได้อ่านกันเลยก็มี ปัญหาทาง
กายของคนไข้ก็ยังไม่ได้รับความสนใจทั้งหมด จึงไม่ต้องสงสัยว่าปัญหาทางจิตใจของผู้ป่วยจะยังได้รับการ
การเมินเฉยจากแพทย์”

วิกฤตการณ์สาธารณสุขไทย (สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ)

คำว่า “สุขภาพดี” ในความเข้าใจของคนทั่วไปจะหมายถึง เรื่องความเจ็บป่วย โรงพยาบาล หมอ ยา
แต่แท้จริงแล้ว คำว่าสุขภาพดี สัมพันธ์กับ “ความไม่มีโรค” ในทางพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้นจากความ
เจ็บป่วยทางกาย ความเจ็บป่วยทางใจ มีความปกติสุขในสังคม และปกติในทางจิตวิญญาณ

ทุกวันนี้ปัญหาสาธารณสุขของไทยมีหลายด้าน ดังนี้

ปัญหาสาธารณสุขจัดเป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง เป็นไปตามหลักแห่ง อิทัปปัจจยตา คือ
เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่เชื่อมโยงกัน สมัยนี้คนไทยอายุยืนขึ้น ตายน้อยลง โรคที่ตายกันมาก ๆ ก็เปลี่ยน
จากท้องร่วง ปอดมาเป็นหัวใจ อุบัติเหตุ มะเร็ง ทั้งนี้เป็นเพราะเวลาเปลี่ยนไป การศึกษา สิ่งแวดล้อม สภาพ
เศรษฐกิจ การแพทย์เจริญ โรคในปัจจุบันมาพร้อมกับความทันสมัย ความเจริญ (โรคคนเมือง) แต่บางประเทศ
เศรษฐกิจดีกว่าไทยเขาก็ตายน้อยกว่าก็มี ดังนั้นเหตุปัจจัยที่กำหนดสภาวะปัญหาสาธารณสุขมี 4 ประการ คือ
พฤติกรรมและกรรมพันธุ์ของมนุษย์เอง สภาพแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ
และสังคม ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุข

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดโรคใหม่ ๆ เป็นปัญหาสาธารณสุข เช่น ชีวิตในเมืองใหญ่ ขาดการ
พักผ่อน ออกกำลังกาย พฤติกรรมการกิน ดื่มเหล้า สูบบุหรี่

วิธีการเพื่อแก้ไขปัญหาสาธารณสุขได้เปลี่ยนไป การให้ความสำคัญกับแพทย์แผนปัจจุบัน ละทิ้ง
แพทย์แผนไทยที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สูญเสียสิ่งล้ำค่า การที่เราพึ่งพาแผนปัจจุบันมากนั้นก่อให้เกิดความ
พุ่มเพอຍในการจัดบซื้อยา เวชภัณฑ์ อุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งราคาแพงมาก สารเคมีต่าง ๆ ในการผลิตยานำเข้าจาก

ต่างประเทศ ทำอย่างไรที่เราจะนำแพทย์แผนไทยรวมกับแพทย์แผนปัจจุบันได้ ทุกวันนี้ระบบการค้าเข้ามาในวงการสาธารณสุขมากขึ้น เจ้าหน้าที่ส่งยาให้คนไข้มาก ๆ จะได้อะไร ซึ่งเป็นการใช้ยาเกินความจำเป็น

แนวทางการพัฒนาระบบการแพทย์เจริญตามอย่างตะวันตก ที่เน้นการพัฒนาแบบแยกส่วนมากกว่าจะพัฒนาแบบองค์รวม ทุกวันนี้มีแพทย์เฉพาะทางมากซึ่งดีในแง่ความเป็นเลิศทางวิชาการ แต่แพทย์กระจุกตัวอยู่ในเมืองใหญ่ รวมถึงปัญหาการละเลยคนไข้ ขาดศิลปะ สนใจแต่โรค ไม่สนใจคน การสอนแบบแยกส่วนทำให้แพทย์มุ่งเน้นการรักษาพยาบาลมากกว่าการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค

ปัญหาสาธารณสุขเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่เปลี่ยนไป ทั้งด้านระบบบริการสาธารณสุขและเหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม (ซึ่งสำคัญกว่าเสียอีก) คนไทยทุกคนต้องช่วยกันหาทางออกของปัญหานี้

มติใหม่ของสาธารณสุขไทย (สงวน นิตยารัมภ์พงศ์)

การจะบรรลุถึงสุขภาพดีและพึงปรารถนา วิธีการต่าง ๆ น่าจะวางอยู่บนหลักการสำคัญ 6 ประการ คือ

1. สุขภาพดีเป็นสิทธิมนุษยชนที่มนุษย์ทุกคนที่เกิดมาแล้วต้องมีโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ทุกคนควรได้รับหลักประกันทั้งในแง่การได้รับการบริการสาธารณสุขที่เท่าเทียมกัน รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของรัฐบาลในการเอาใจใส่ดูแล การแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม คือ สถานบริการทางสาธารณสุขจะต้องมีพอเพียงที่ประชาชนทุกระดับชั้นจะสามารถเข้ารับบริการได้ ต้องไม่อยู่ห่างไกล ราคาค่าบริการไม่แพง ควรจัดระบบบริการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเคยชินของชุมชน และมีบุคลากรทางการแพทย์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

2. สิทธิของมนุษย์เกิดขึ้นได้ด้วยหน้าที่และความรับผิดชอบ ดังนั้น มีความจำเป็นที่ประชาชนจะมีหน้าที่ในการทำให้สุขภาพที่ดีของตนดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นแต่เพียงอย่างเดียว เช่น การรักษาโรคด้วยภูมิปัญญาแบบไทย ประชาชนต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและปฏิบัติตามได้ สนับสนุนกลุ่มพลังในสังคมที่จะเคลื่อนไหวช่วยเหลือกันในการดูแลตนเอง

3. การแก้ไขปัญหาสุขภาพที่ถูกต้องควรกระทำในลักษณะองค์รวมของสังคมมากกว่าการแก้ไขปัญหาเป็นส่วน ๆ พัฒนาแก้ไขทั้งทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กัน เช่น ให้การศึกษาแก่ประชาชน มีหลักประกันและคุ้มครองสุขภาพ เป็นต้น

4. การดูแลรักษาสุขภาพต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันของกายและใจ โรคทางกายอาจคลายได้ หากได้รับความเอื้อเฟื้อทางใจอย่างเพียงพอ แนวทางในการแก้ปัญหา คือ เน้นการอบรมบุคลากรทางด้านสาธารณสุขให้มีความเข้าใจและให้การดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนอย่างเข้าใจ เน้นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มารับบริการ รวมถึงให้ความรู้ความเข้าใจกับประชาชนในเรื่องของผลของจิตที่มีต่อกาย และกายที่มีต่อจิต เพื่อจะได้ให้เขาดูแลรักษาตนเอง

5. ระบบบริการสาธารณสุขที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่สามารถตอบสนองการมีสุขภาพที่ดีของประชาชนได้เท่าที่ควร ดังนั้นควรมีการปฏิรูปโครงสร้างระบบบริการสาธารณสุขให้สามารถตอบสนองประชาชนได้อย่างทั่วถึง โดยมีแนวทาง คือ จัดให้มีสถานบริการได้ครอบคลุมทั่วถึง ระบบบริการสาธารณสุขควรเน้นการป้องกันโรคและ

ส่งเสริมสุขภาพมากกว่าการรักษาพยาบาล และควรมีการกระจายอำนาจระบบบริการไปสู่ส่วนภูมิภาคและประชาชนผู้เป็นเจ้าของปัญหา

6. **ควรรีดยึดหลักการประหยัด พึ่งตนเอง และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม** เพื่อให้การมีสุขภาพที่ดีสามารถบรรลุถึงคนส่วนใหญ่ได้อย่างแท้จริง แนวทางปฏิบัติคือ เข้าแทรกแซงการสั่งเข้า เข้าควบคุมการกระจายของเครื่องมือแพทย์ ๗ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพโดยรัฐ ควรมีการสนับสนุนให้นำแพทย์แผนโบราณมาใช้ปฏิบัติอย่างถูกหลักวิชาการ

สมุนไพรมะพร้าว : สืบสายธารบรรพชนสู่คนรุ่นใหม่ (สุพจน์ อัครพันธ์กุล)

การใช้สมุนไพรมะพร้าวเป็นการพึ่งตนเอง สามารถเริ่มต้นได้ง่ายและทันที ไม่ต้องรอปัจจัยอื่นมากมาย เหตุผลของการกลับมาใช้สมุนไพรมะพร้าวเพราะมีความจำเป็นต้องใช้ เป็นทางเลือกอันดับแรกของการรักษาโรค เราต้องพยายามใช้สมุนไพรมะพร้าวทดแทนยาฝรั่งให้มากที่สุด นั่นคือ ต้องยกมาตรฐานทางวิชาการและปรับปรุงความรู้ของบุคลากรขึ้นมา

คุณค่าของสมุนไพรมะพร้าวมีดังนี้

1. **ได้รู้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ** สมุนไพรมะพร้าวต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิตที่ธรรมชาติสร้างขึ้น ในปัจจุบันมนุษย์ลืมไปว่าเราต้องพึ่งธรรมชาติ ความเชื่อมั่นว่าพิชิตธรรมชาติได้ ทำให้ดูแคลนธรรมชาติว่าต่ำต้อย การใช้ยาสมุนไพรมะพร้าวรักษาโรคหายเป็นการเปิดทัศนคติใหม่ในการมองธรรมชาติว่าต้นไม้ผูกพันกับเราสามารถบำบัดโรคภัยในกายเราได้ และรู้ว่าเราต้องพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิต

2. **ได้ใช้ชีวิตเข้าสู่ธรรมชาติ** มักจะพบว่าคนที่สนใจสมุนไพรมะพร้าว มักจะสนใจปลูกต้นไม้และสนใจศาสนา ซึ่งทั้งหมดนี้มีลักษณะร่วมกันคือ เข้าหาธรรมชาติ

3. **สมุนไพรมะพร้าวเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตเรา** เป็นวิถีชีวิตที่ทำให้มีโรคน้อยลง หรือเมื่อเกิดโรคแล้วหายไว

4. **สมุนไพรมะพร้าวช่วยแก้ปัญหาเนเวศวิทยา** ตอนนี้อยู่ที่ชาวตะวันตกเห็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษเป็นปัญหาหนัก จึงหันหาสนใจสมุนไพรมะพร้าว เพราะไม่ก่อมลพิษ ยังช่วยให้ระบบนิเวศวิทยาดีขึ้น พวกเขาพากันปลูกสมุนไพรมะพร้าว ใช้ปรุงเป็นอาหาร เก็บสมุนไพรมะพร้าวปรุงใช้เองโดยไม่ผ่านอุตสาหกรรม ซึ่งไม่เหมือนกันยายุคใหม่ที่ผลิตกันเป็นอุตสาหกรรม

5. **สมุนไพรมะพร้าวเหมาะที่จะใช้รักษาโรคด้วยตัวเอง** เพราะตัวยาในสมุนไพรมะพร้าวเป็นสารธรรมชาติ ไม่ใช่สารเคมี มีความเข้มข้นของตัวยาน้อย ดังนั้น ความเป็นพิษจึงมีน้อยตามไปด้วย การเกิดพิษจากการใช้ยาผิดหรือมากเกินไปจึงมีไม่สูง พอแก้ไขได้ คุณสมบัติดังกล่าวทำให้สมุนไพรมะพร้าวเหมาะที่จะใช้รักษาตัวเองมากกว่ายาภายนอกที่มีสารเคมีและตัวยาเข้มข้นสูง โอกาสเกิดพิษจึงมีมากกว่า แต่ถึงอย่างไรสมุนไพรมะพร้าวควรใช้อย่างไม่ประมาทหรือขาดความระมัดระวัง

6. **ทำให้ค้นพบคุณค่าและความสามารถของตัวเอง** เมื่อเราใช้สมุนไพรมะพร้าว เราจะรู้ว่าเราใช้ต้นไม้อะไร บางต้นปลูกกับมือ เราเก็บยาปรุงยา-ใช้เอง เราจะรู้สึกที่เราสามารถจัดการปัญหาโรคภัยไข้เจ็บด้วยตัวเราเอง ก่อให้เกิดคุณค่าและตระหนักถึงความสามารถที่มีอยู่

7. ประหยัดเงิน

8. **ลดการขาดดุลยทางการค้า** ปีหนึ่งเราซื้อยาไปกว่าสองหมื่นกว่าล้านบาท ซึ่งมากมายมหาศาล ทั้งนี้เพราะตกเป็นทาสของอาณานิคมทางปัญญาของชาวตะวันตกที่มาในนามเทคโนโลยี ถ้าหันกลับมาใช้ยาสมุนไพรจะช่วยลดดุลยการค้าได้เป็นอย่างมาก

9. **สมุนไพรรักษาโรคบางโรคได้ดีกว่ายาฝรั่ง** ยาฝรั่งมักมีตัวยาตัวเดียว แต่ในสมุนไพรมักจะมีตัวยาหลายตัวคอยเสริมฤทธิ์อยู่ในต้นเดียวกัน และออกฤทธิ์ได้ดีเมื่ออยู่ในรูปของสมุนไพร

10. **สมุนไพรปรับมาแนวป้องกันโรคได้** เป้าหมายของสาธารณสุข คือ เน้นการป้องกันมากกว่ารักษา การรักษาโรคด้วยยาฝรั่งมักได้ผลดีในโรคติดเชื้ออย่างเฉียบพลันหรือรุนแรง แต่ในโรคเรื้อรังนั้นมีประสิทธิภาพไม่ดีนัก สมุนไพรนั้นนอกจากเป็นยาแล้ว บางพวกเป็นอาหาร ช่วยรักษา ป้องกันโรค และบำรุงสุขภาพด้วย

11. **การใช้สมุนไพรเป็นการสืบทอดมรดกความรู้** เมื่อลองใช้สมุนไพรรักษาโรคใหม่ ๆ หาย เราก็จะพบความรู้ใหม่ที่มีค่ามนุษย์ได้สะสมความรู้ด้านนี้มาเป็นทอด ๆ กว่า 5 พันปี ถ้าสิ่งเหล่านี้สูญหายไปจะน่าเสียดายยิ่ง ทุกวันนี้บางส่วนหายไปมากแต่ก็ยังไม่สายที่จะรวบรวม ตรวจสอบ และประเมินคุณค่าที่แท้จริงกันใหม่ เราอาจจะพบยาดี ๆ อีกมากมาย

โทษของสมุนไพรก็มี เช่น ค่ารักษาที่แพงของหมอโบราณบางคน รักษาแบบหลอกลวง ขึ้นราคาสินค้า ในขณะที่สมุนไพรกำลังเป็นที่สนใจของคน ดังนั้นก่อนจะใช้หรือส่งเสริมให้ใครใช้สมุนไพร โปรดพิจารณาให้ดีว่าจะได้รับประโยชน์จากสมุนไพรดังที่กล่าวไว้หรือไม่เพียงใด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2531

อยู่ภูธร ย้อนมองกรุง

ข่าวระดับดิน : รูปแบบอับปางของความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรรมกับระบบนิเวศน์

ศิริชัย นฤมิตรราชการ

เดชา ศิริภัทร

อยู่ภูธร ย้อนมองกรุง (ศิริชัย นฤมิตรราชการ)

“...ผมคิดว่าชาวกรุงเทพฯเวลานี้ส่วนใหญ่เหงา ทั้ง ๆ ที่อยู่ในมหานครที่มีประชากรหกล้านกว่าคน เหงาเพราะขาดการติดต่อที่มีความหมายต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน...”

“เมือง” เป็นลักษณะหนึ่งของชุมชนมนุษย์ เป็นสิ่งแสดงออกซึ่งสัญชาตญาณในการรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม เมืองเป็นที่สะสมทั้งทรัพย์สินทางวัตถุ ทรัพยากรทางปัญญาและศูนย์รวมทางจิตใจ และสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชนบทมาก แต่ปัจจุบันเมืองโดยเฉพาะในโลกที่สามกลับห่างไกลและมีความได้เปรียบต่อชนบทมากขึ้นจนเกิดปัญหา

ในประเทศกำลังพัฒนามักจะมีเมืองใหญ่ผิดธรรมชาติ (Primate City) ผมขอเรียกว่า “เมืองโทน” คือเมืองที่ใหญ่โต เติบโตผิดส่วนกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ คล้ายกับการเติบโตแบบเซลล์มะเร็ง กรุงเทพฯก็มีลักษณะเป็นเมืองโทนระดับเอกในโลกที่สามมีปัญหานานัปการเกิดขึ้น ถิ่นที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมนั้นควรเอื้อในเรื่องดังนี้

1) **เอื้อต่อความเป็นคน** ผมใช้เกณฑ์เรื่องธาตุ 4 คือ ดิน (ดินกรุงเทพฯ ทรุดลงทุกที) น้ำ (กรุงเทพฯ น้ำท่วมทุกปี การระบายน้ำยาก แม่น้ำลำคลองอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ลม (อากาศในกรุงเทพฯ มีมลพิษสูงเกิดจากการจราจรที่คับคั่ง) ไฟ (กรุงเทพฯ อากาศร้อน และมีความผันผวนของสภาพอากาศ)

2) **เอื้อต่อความเป็นมนุษย์** กรุงเทพฯ จึงเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยที่เอื้อต่อความเป็นคนน้อยลงทุกที ทั้งนี้เมืองที่เอื้อต่อความเป็นมนุษย์ควรเป็นเมืองที่เพาะและส่งเสริมความงอกเงยทางปัญญา ความรู้ ความจริง มิตรภาพและความงาม ทุกวันนี้คนกรุงเทพฯ ตกอยู่ในสังคมบริโภคนิยม ขาดสัมพันธ์ต่อกัน มีลัทธิพานิชนิยมครอบงำ ติดกับโฆษณา

3) **เอื้อต่อการเดินทางไปสู่ระดับที่สูงกว่าของจิตวิญญาณ** ผมคิดว่าเวลานี้กรุงเทพฯ เหมือนแหล่งอบายภูมิแหล่งใหญ่ทำงานทั้งกลางวันและกลางคืน

วัฒนธรรมตะวันตกเข้าครอบงำกรุงเทพฯ แล้วกรุงเทพฯเองก็เข้ายึดครองวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือ เช่น ระบบการศึกษาที่ทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ภาษาถิ่น หรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ระบบสื่อมวลชนที่สร้างค่านิยมออกไปจากกรุงเทพฯระบบเศรษฐกิจที่แพร่สังคมผู้เสพออกไปสู่ชนบท การรุกรานทาง

วัฒนธรรมและประเพณีที่ใช้การส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่เป็นเรื่องที่มีได้ตั้งอยู่บนความเข้าใจในประเพณีดั้งเดิมอย่างแท้จริง

ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯกับชนบทในแง่ของเศรษฐกิจ นั้นต่างกันมาก รายได้เฉลี่ยของชาวเมืองสูงกว่าชาวชนบทหลายเท่าตัว แต่ต้องจ่ายภาษีเท่าชาวเมือง ซื้อสินค้าบางอย่างในราคาสูงกว่าชาวเมือง เป็นความไม่สมดุลทางเศรษฐกิจ

ผมขอเสนอสูตรง่าย ๆ ในการแก้ปัญหากรุงเทพฯ คือ 3 เพิ่ม 3 ลด ได้แก่

1) **เพิ่มภาษีในเมืองหลวง** เช่น ภาษีการค้า ภาษีที่ดินโรงเรือน ค่าไฟฟ้า ประปา ค่าบริการต่าง ๆ กำหนดให้ต้องจ่ายมากขึ้น

2) **เพิ่มพื้นที่สีเขียว** เพิ่มเนื้อที่เปิด ต้นไม้ในเมือง ในลักษณะสวนเล็ก ๆ เพื่อลดความร้อนและเป็นทำให้คนพักผ่อน

3) **เพิ่มเมืองบริวารรอบ ๆ กรุงเทพฯ** ให้มากขึ้น ส่งเสริมเมืองหลักในภาคต่าง ๆ แล้วกระจายอำนาจบริหารและการบริการต่าง ๆ ออกไป

4) **ลดความหนาแน่นของกรุงเทพฯ** ควบคุมความสูงของอาคารและเก็บภาษีอาคารที่สูงเกินกว่า 10 ชั้น

5) **ลดการมีรถส่วนตัว** เก็บภาษีรถยนต์ในกรุงเทพฯ ให้สูง เพิ่มขนส่งมวลชนให้มากเพียงพอ

6) **ลดอัตราของคนกรุงเทพฯ** ลง

ส่วนฝ่ายภูธรต้องรู้จักตัวเองให้ดีขึ้น มีความภูมิใจในภูมิปัญญาของตน ไม่ต้องเห่อตามกรุงเทพฯ ต้องรักษาส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ภาษาถิ่น สร้างแหล่งข่าวสาร สื่อมวลชนที่มีคุณภาพ ไม่ใช่รับมาแต่จากส่วนกลาง และต้องมีการกระจายอำนาจบริหารท้องถิ่น เช่น เลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด

ข่าวระดับดิน : รูปแบบอันงดงามของความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรรมกับระบบนิเวศน์ (เดชา ศิริภัทร)

“คนรุ่นใหม่ควรเรียนรู้ และทำตามแบบอย่างของต้นข้าวที่สมบูรณ์เต็มที่ และมีรวงที่ประกอบไปด้วยเมล็ดตกเต็มก็คือยังต้นข้าวมีรวงสมบูรณ์และตกเต็มเมล็ดเท่าใด ก็จะมีน้ำในตัวลงสู่ผืนดินมากยิ่งขึ้นเพียงนั้น”

“ข่าวระดับดิน” เป็นบุคลากรพื้นฐานของความสัมพันธ์ ระหว่างการเกษตรกับระบบนิเวศน์ ผมขอพูดเป็นข้อ ๆ ว่าข้าวเป็นตัวแทนของระบบการเกษตรของไทยอย่างไร ดินเป็นตัวแทนระบบนิเวศน์อย่างไร และระดับเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสองส่วนนั้นอย่างไร แต่ช่วงแรกนี้ผมขอพูดถึงการเกษตรว่ามีความสำคัญต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมอย่างไร

การเกษตร คือ วิธีการซึ่งมนุษย์ใช้ในการผลิตอาหารสำหรับบริโภคมาตั้งแต่ 1 หมื่นปีแล้ว เกษตรกรรม จึงเป็นแหล่งผลิตอาหารสำหรับมนุษย์และเป็นบ่อเกิดอารยธรรมของมนุษย์ สำหรับประเทศไทยนั้นเป็นประเทศ เกษตรกรรมมาตั้งแต่แรกจนถึงปัจจุบัน

“ข้าว” กับการเป็นตัวแทนของการเกษตรนั้น เพราะสำหรับคนไทยแล้วข้าวเป็นพืชพิเศษที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ข้าวผูกพันอยู่ในวิถีชีวิตคนไทยหลายด้านทั้งด้านอาหาร อาชีพ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การปกครอง ฯลฯ จนมีผู้กล่าวไว้ว่าสังคมไทยเป็นสิ่งคม “เพาะปลูกข้าว” เพราะข้าวเป็นตัวกำหนดโครงสร้างและความเป็นไปของสังคมที่สำคัญที่สุด

“ดิน” นั้นเป็นตัวแทนของระบบนิเวศน์ในประเทศไทย เป็นปัจจัยการผลิตสำคัญด้านการเกษตร ดิน เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของมนุษย์ เพราะอารยธรรมของมนุษย์มีแหล่งกำเนิดบริเวณลุ่มน้ำ ที่มีดินอุดมสมบูรณ์ มาตกตะกอนอยู่เป็นดินดอนปากแม่น้ำ

“ระดับ” มีความหมายว่า ตกแต่งให้งามด้วยสิ่งต่าง ๆ และมีความหมายว่า เพิ่ม หรือเสริมให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเมื่อนำเข้ามาประกอบกับ “ข้าวระดับดิน” จึงหมายถึงข้าวที่ทำให้ดินมีความงดงามยิ่งขึ้น หรือทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นก็ได้ ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างการเกษตรกับระบบนิเวศน์ของไทยในอดีตที่มีรูปแบบไม่ทำลายธรรมชาติ ผิดกับการเกษตรแบบตะวันตกในปัจจุบันทำลายระบบนิเวศน์ ทำลายป่าไม้ ทำลายดิน มีสารพิษตกค้าง

นอกจากนี้ทรัพยากรธรรมชาติด้านการเกษตรที่ไทยเคยมีสมบูรณ์ เช่น พันธุ์ข้าว พันธุ์ปลา พันธุ์ผัก – ผลไม้ ปัจจุบันกลับน้อยลงเพราะผลกระทบจากการสร้างเขื่อน (ทำให้ปลาตายและสูญพันธุ์) การสร้างโรงงานอุตสาหกรรม

ขณะนี้ประเทศไทยกำลังถูกบ่อนทำลายด้านการเกษตรทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การเปลี่ยนแปลงนิสัยบริโภคของคนไทยจากข้าวไปเป็นผลิตภัณฑ์จากข้าวสาลีเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้เราต้องส่งผลิตภัณฑ์จากข้าวสาลีมาจากต่างประเทศไม่ต่ำกว่าปีละ 600 ล้านบาท ขณะที่ชาวนาของเราซึ่งขายข้าวในประเทศได้น้อยลง กลุ่มเกษตรกรหรือชาวนาชาวไร่ คือกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบมากที่สุดจนเกิดหนี้สินที่มาจากการลงทุนในการผลิตที่สูงขึ้น , มีค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวันมากขึ้นโดยได้รับอิทธิพลจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ และวัฒนธรรมการบริโภคแบบคนเมืองแพร่เข้ามา , ได้รับผลตอบแทนจากสินค้าการเกษตรที่ผลิตต่ำกว่าที่ควรจะได้รับ ส่วนรัฐบาลและภาคธุรกิจเอกชนมองปัญหานี้ว่าเกิดจากการที่เกษตรกรขาดความรู้ , ไม่มีวินัยในการดำเนินชีวิต และขาดการจัดการที่ดี ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงให้มี “ระบบเกษตรครบวงจร” โดยมีบริษัทธุรกิจเอกชนเข้ามาเป็นผู้จัดการร่วมกับภาครัฐบาลซึ่งไม่ใช่การแก้ที่ปัญหาหลักแม้แต่น้อย

การเกษตรที่ดีในอนาคตต้องเป็นระบบการเกษตรที่รักษาความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์เอาไว้ได้ตลอดไป เรียกรวมว่า ระบบเกษตรนิเวศน์ (Ecological Agriculture) ซึ่งมีคุณสมบัติที่ดีของผลผลิตที่เน้น

คุณภาพ มีความมั่นคง มีความเท่าเทียม และมีความยั่งยืน ซึ่งการเกษตรแบบนี้เราถือว่าเป็นการเกษตรชนิด “ข้าวประดับดิน” คือ เป็นการเกษตรที่มีผลทำให้ระบบนิเวศน์งดงามขึ้น อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แทนที่จะเป็นระบบทำลายระบบนิเวศน์ให้เสื่อมโทรมลง ที่มันยังไม่หมดไปเพราะยังมีคนกลุ่มหนึ่งได้รับผลประโยชน์มหาศาลอยู่

สังคมไทยปัจจุบันใหญ่โตและสลับซับซ้อนมาก การจะทำให้คนส่วนใหญ่รับรู้ปัญหาและมองเห็น ยอมรับ ทางออกของปัญหาเป็นเรื่องยากเพราะคือการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เราต้องมีคนกล้าบุกเบิกที่จะเป็นคนเดียว ๆ หรือทำเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แล้วแต่ความเหมาะสม แต่ต้องสามารถพิสูจน์ให้คนส่วนใหญ่ยอมรับได้เสียก่อน จึงจะสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงได้ในสังคม

คนรุ่นใหม่ที่ตั้งใจอุทิศตัวเพื่อสังคม ควรเรียนรู้จากต้นข้าวที่งดงามและมีรวงสมบูรณ์ที่มักโน้มตัว กลับคืนลงพื้นดินว่าควรมีความผูกพันยึดมั่นกับสังคมที่ตนอาศัยอยู่ พยายามเรียนรู้และดูดซับคุณค่าความดีงาม จากสิ่งที่สังคมส่งสมและถ่ายทอดต่อเนื่องมาจากอดีต เช่น ภูมิปัญญาไทย หากคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และรู้จักเลือก เอาภูมิปัญญาเหล่านั้นมาเป็นพื้นฐาน เสริมด้วยความรู้จากภายนอก ก็จะทำให้ตนเติบโตเต็มที่เช่นเดียวกับต้นข้าวที่ดูดซับเอาแร่ธาตุอาหารจากดิน และรับน้ำฝน สายลม แสงแดด เข้ามาช่วยให้เติบโตอย่างสมบูรณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2532

สู่เสรีภาพ : การได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย

ในสถานการณ์ปัจจุบัน

สรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์

แสดง ณ ห้องแอลที 1 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2532

“...พื้นฐานของมนุษย์โดยธรรมชาติแล้ว สามารถเรียนรู้เหตุรู้ผล มีศักยภาพในการปกครองตนเองและร่วมปกครองบริหารประเทศ และก็เป็นสิ่งที่สามารถสร้างขึ้นได้ ถ้าเราจะพูดว่าประชาชนยังไม่พร้อม นั่นคือหาหนทางที่จะสร้างเสริมความสามารถของประชาชน...”

ชีวิตสังคมของผมเติบโตและเข้มแข็งจากมูลนิธิไกลมล คิมทอง สำหรับวันนี้ผมจะพูดในเนื้อหาสาระ 4 ประเด็น คือ 1. ธรรมชาติมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับรัฐ การก่อตั้งเป็นรัฐ 2. การมีส่วนร่วมตัดสินใจปัญหาในการบริหารของผู้ปกครองซึ่งต้องมีคุณธรรมหรือความรู้ 3. ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคมนำไปสู่สำนักทางการเมืองและประชาธิปไตย 4. การสร้างระบบกฎหมายและความยุติธรรม

ในประเด็นแรกผมจะวิเคราะห์โดยวิธี Deductive Methodology คือ เราต้องยอมรับสิ่งที่เป็นความเชื่อพื้นฐานรวมกันก่อน ซึ่งเป็นข้อธรรม (Dogma) ในที่นี้ คือ มนุษย์มีธรรมชาติอย่างไร ซึ่งทางศาสนาพุทธเชื่อว่าเดิมจิตมนุษย์นั้นสะอาด สงบ เป็นสิ่งที่มีเหตุมีผล มีกฎเกณฑ์ และสามารถรับรู้กฎเกณฑ์สัมพันธ์กับทุกสิ่งในสิ่งแวดล้อมมนุษย์อยู่ จิตถูกกำหนดด้วยปัญญา แต่ในปัจจุบันจิตมนุษย์ถูกอวิชชาครอบงำอยู่จึงตกอยู่ในกิเลสตัณหาศาสนาพุทธจึงแนะนำให้กัลยาณมิตรเพื่อช่วยชี้แนะให้มนุษย์ก้าวพ้นจากอวิชชาดังกล่าว ส่วนนักปราชญ์ตะวันตกสำนักปรัชญากฎหมายธรรมชาติเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์มีสติปัญญา สามารถใช้เหตุใช้ผล เข้าถึงกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติได้ ขณะเดียวกันก็ต้องถูกรวมชาติใฝ่ต่ำครอบงำ ดังนั้นทางแก้คือ การสถาปนารัฐขึ้นมาควบคุมดูแลสร้างชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน อริสโตเติลได้บอกถึงรูปแบบรัฐที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ว่า ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารปกครองรัฐ การบริหารต้องกระทำโดยบทบัญญัติทางกฎหมาย กฎหมายถูกบัญญัติขึ้นโดยสภานิติบัญญัติ และประชาชนเท่านั้นที่สามารถใช้อำนาจอธิปไตยได้อย่างอิสระ ปัญหาคือเราจะไปถึงระบบการปกครองนี้ได้อย่างไร ขณะนี้เรามีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนายทุน (ซึ่งประเทศเราใช้อยู่) เราเพราะเป็นประชาธิปไตยที่สนองประโยชน์แก่นายทุนมากที่สุด การเลือกตั้งที่ต้องใช้เงินที่ได้รับการสนับสนุนจากนายทุนท้องถิ่น กลุ่มอิทธิพล ที่ส่ง ส.ส. ที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปออกเสียงแทนตนในสภาประชาธิปไตยแบบนี้จึงไม่สนองประโยชน์ประชาชนระดับล่าง แบบที่ 2 คือ เผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพ ที่ว่าคนที่ขึ้นไปบริหารประเทศมาจากตัวแทนระดับท้องถิ่นที่มีจิตใจรับใช้ประชาชน แต่ก็ไม่ใช่ว่าคำตอบที่แท้จริงเพราะตัวแทนที่ตรวจสอบตัวเองไม่เคยเกิดขึ้น ในสังคมไทยเราพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมโดยกลุ่มการเมือง 2 กลุ่ม คือ ราษฎร ที่ขาดเอกภาพทาง

อุดมการณ์ทางการเมือง อีกกลุ่มคือ พ.ค.ท. (พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) ที่พยายามเสนอความเสมอภาค แต่ปราศจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นจริง ศรัทธาจึงถูกทำลายลง การพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมไม่สามารถเข้าถึงรากฐานและเนื้อในของการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงได้ ทำให้ประชาชนไม่ได้รับประโยชน์ และรัฐชาติบัตย์ที่เกิดขึ้นไม่มีการผูกขาดอำนาจ เป็นไปตามธรรมชาติใฝ่ต่ำ

ประเด็นต่อมา คือ การเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยนั้นประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยทำให้คนทุกคนมีคุณธรรม ประชาชนต้องมีศักยภาพในการรับข่าวสารข้อมูลและมีความสามารถในการใช้วิจารณญาณแยกแยะกลิ่นกรองข้อมูล การตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลสังคม เปรียบเทียบผลประโยชน์ที่ได้รับกับต้นทุนที่สังคมต้องจ่ายไป โดยเฉพาะการกระจายผลประโยชน์สู่ประชาชน หากประชาชนไม่มีความสามารถในการแยกแยะไตร่ตรองข่าวสารข้อมูลก็จะกลายเป็นฝูงชนบ้าคลั่ง เช่น กรณี 6 ต.ค 2519 นาซีในเยอรมัน เรดการ์ดในจีน เป็นต้น ตัวอย่างการปิดกั้นข่าวสาร เช่น การเสนอข่าวของ ดร. สมเกียรติ อ่อนวิมล ที่สวนทางกับรัฐบาล การตัดฉากต่าง ๆ ในละคร ในภาพยนตร์ หรือการปิดกั้นการให้ข้อมูลแก่ประชาชนเรื่องโรคเอดส์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้วิธีเสนอข่าวสารเพียงด้านเดียวคนมีอำนาจจะเป็นคนดีตลอด คนที่คัดค้านก็จะเลวตลอด แต่ทุกอย่างก็มันมีจุดอ่อน เช่น การตรวจข่าวไม่ทันก็อาจมีข่าวสารที่เป็นประโยชน์ออกมา ดังนั้นฝ่ายประชาชนและองค์กรประชาชน ต้องสร้าง, ทำสื่อมาทดแทนสื่อของรัฐ และพยายามสร้างความสามารถในการแยกแยะกลิ่นกรองข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนโดยแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากข้อคิดเห็น อาจใช้วิธีแบบพุทธ เช่น อิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท หรือใช้วัตถุนิยมวิภาษวิธีก็ได้

ประเด็นต่อมา คือ ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งผมเชื่อว่านำไปสู่สำนักทางทางการเมือง ประชาธิปไตย และการรู้จักปกป้องสิทธิของตนเอง กลไกการเมืองในปัจจุบันเป็นเรื่องของการต่อรองผลประโยชน์ที่มาจากคนกลุ่มน้อยที่เป็นนายทุน เขาต่อรองผลประโยชน์ที่เป็นของเขา ทำอย่างไรเราถึงจะกดดันให้คนเหล่านี้กลายเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของคนกลุ่มใหญ่ ซึ่งเราต้องเสริมสร้างด้านต่าง ๆ คือ ฟังองค์การประกอบวิชาชีพที่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเฉพาะด้านได้ลึกซึ้ง, มีองค์การของผู้ประกอบอาชีพธรรมดา และสร้างอำนาจต่อรองโดยองค์การพัฒนาเอกชน ซึ่งผมเห็นว่าจะมีบทบาทได้จริง เพราะขณะนี้อะการรัฐบาลกับองค์การเอกชนต้องทำงานประสานกันเพื่อคลี่คลายปัญหาสังคม

ประเด็นสุดท้าย คือ ระบบกฎหมายและความยุติธรรมที่จะเป็นหลักประกันสิทธิขั้นพื้นฐาน ซึ่งส่วนใหญ่คนมักมองที่ศาลยุติธรรมซึ่งผมเห็นว่าเป็นกลไกที่ด้อยคุณภาพที่สุด กลไกบริหารก็มีส่วนที่เป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนน้อย เนื่องจากยังตรวจสอบตัวเองไม่ได้ผล ส่วนกลไกนิติบัญญัติ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ค่อยนึกถึงนั้นควรเน้นบทบาทของ ส.ส. ให้มากขึ้น โดยอาศัยแรงกดดันจากองค์การพัฒนาเอกชนประเภทต่าง ๆ ในการเสนอข้อมูลข่าวสารข้อเท็จจริงให้สภาฯ พิจารณา

เราในฐานะประชาชนธรรมดาจะต้องมีโอกาสรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ ผ่านทางหน่วยงานที่เผยแพร่ข่าวสารสู่ประชาชน รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายสมานฉันท์ในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยมีพันธมิตร เช่น องค์การระหว่างประเทศที่มีอำนาจมาช่วยกดดันฝ่ายที่มีอำนาจในประเทศของเรา ทุกวันนี้โลกแคบลง ประเทศต่าง ๆ ย่อมต้องเคารพสิทธิ กฎหรือกติกาของประเทศอื่น ๆ อย่างจริงจัง การสร้างเครือข่ายกับองค์การ

ระหว่างประเทศเป็นสิ่งสำคัญที่มีส่วนช่วยในการปรับปรุงระบบกฎหมายและความยุติธรรมในประเทศของเรา
เพื่อให้มีการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2533

ก็เพราะรัก...แผ่นดินเกิด : คนรุ่นใหม่กับแรงบันดาลใจแห่งการทำงาน

บัญชา พงษ์พานิช

แสดง ณ ตึก เอที มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กุมภาพันธ์ 2533

“...แต่เท่าที่เห็นและเป็นอยู่ทั้งในท้องถิ่น และทั่วประเทศก็คือการเน้น และสร้างคนเก่งมากกว่าคนดี แทบไม่ค่อยได้เห็นหรือน้อยนัก วิตกว่าถ้าโดยทั่วไปมีคนดีน้อยลงไปอีก เมืองนคร ฯ เองก็คงจะวิกฤตกว่านี้นัก เห็นจะต้องเร่งขยายพืชพันธุ์คนดีให้มากเข้าไว้...”

ผมเป็นเพียงนักกิจกรรม คนทำงานในต่างจังหวัดที่เพิ่งผ่านชีวิตมาไม่มากนัก ทำกิจกรรมด้านสังคมมาเพียง 5 – 10 ปี ผมมีใช้นักคิดนักทฤษฎี สิ่งที่จะนำเสนอจึงเป็นเพียงแรงบันดาลใจและการกระทำ

“ก็เพราะรักแผ่นดินเกิด” มิได้หมายความว่าความรัก ผูกพันแบบท้องถิ่นนิยม แต่ผมเห็นว่าบุคคลย่อมมีถิ่นฐานที่อยู่อาศัย มีสังคม เพื่อนบ้าน และมีศิลปวัฒนธรรมเฉพาะตนมาตั้งแต่ไหนแต่ไร หากไม่มีความรักดังกล่าว บุคคล สังคม และชาตินั้นจะน่าห่วงยิ่ง ความรักต่อถิ่นฐานนี้สามารถแปรสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงและต่อเนื่องได้ ผมเป็นชาวนครศรีธรรมราชโดยกำเนิดโดยกำเนิด อายุ 10 ปี เข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ แล้วขึ้นไปเรียนที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อจบการศึกษาผมเลือกเป็นแพทย์ฝึกหัดที่ภาคอีสาน 1 ปี แล้วกลับนครศรีธรรมราช ผมขออนุญาตนำจังหวัดนครศรีธรรมราชมาเป็นกรณีตัวอย่างของความไม่ปกติสุข ดังที่เมืองส่วนใหญ่กำลังเผชิญอยู่

เมืองนครศรีธรรมราชในรอบ 2 เดือน มีข่าวใหญ่ที่แสดงถึงความไม่ปกติสุข 5 ข่าว ในด้านผู้คน สังคม สิ่งแวดล้อม การที่เราจะปรับปรุงแก้ไขถิ่นฐานแผ่นดินเกิด ผมขอชวนให้มองใน 3 ปัจจัยหลัก คือ

1. พื้นดิน ถิ่นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิประเทศของนครศรีธรรมราชแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ เขตที่ราบชายฝั่งทะเลที่ยาวที่สุด ท้องทะเลและบนฝั่งทะเลมีความอุดมสมบูรณ์ในอดีต มีอ่าววนคร อ่าวและปากน้ำขอมสิชล – ท่าศาลาที่มีสัตว์น้ำนานาชนิด แต่ปัจจุบันชาวประมงหาปลาได้ยากมาก ในน่านน้ำเรา มีการทำลายทรัพยากร เช่น ปะการัง ทำการประมงโดยใช้อวนรุนทำให้ปลาหลายชนิดหมดไป และทะเลนครปัจจุบันรองรับสิ่งปฏิกูลจากบ้านเรือน คูคลอง จากนาทุ่งที่มียาและกากขาที่ใช้ในการเบื่อปลาปนมาด้วย เขตภูเขาซึ่งเป็นเทือกเขานครศรีธรรมราช ปกคลุมไปด้วยป่าดงดิบเขตร้อนชื้น ในภูเขาอุดมไปด้วยแร่ธาตุนานาชนิด แต่ 30 ปี ที่ผ่านมามีป่าหลายผืนหายไป แร่ธาตุที่มีอยู่ถูกขุดขึ้นใช้ และชาย มีผลกระทบต่อกัน เช่น การฆ่ากันตายเพื่อแย่งแร่พลูม ผู้คนหลายร้อยตายด้วยการสูดฝุ่นซิลิกาเข้าปอดระหว่างขุดแร่ ส่วนดีบุกนั้นทำให้เป็น ไข้ดำจากสารหนู ส่วนเขตที่ราบทั้งชนบทและเมืองเริ่มมีปัญหากล้ง ต้องใช้ฝนเทียม เขตลุ่มน้ำปากพนังที่เคยเป็นอู่ข้าวสำคัญประสบปัญหาหาล่ม ตัวเมืองมีปัญหาลำคลองตันเขิน แคบลง

2. **คน** คนนคร ฯ มีชื่อเสียงในทางไม่ได้จนขึ้นชื่อ เช่น ไร้ใจไม่ได้ ดูร้าย ดื้อรั้น ขี้บ่น หัวหมอ ฯลฯ ผมพยายามทำความเข้าใจว่าเหตุใดคนดี ๆ หายไปไหนกันหมด ทั้ง ๆ ที่ร่องรอยคนดีเมืองนคร ฯ มีอยู่มากมาย ประจักษ์พยานสำคัญคือองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช อันเป็นปูชนียสถานที่สำคัญ นครศรีธรรมราชได้ชื่อว่าเป็นเมืองพระ ทุกคนพอเห็นยอดเจดีย์สูงเด่นก็เป็นเหมือนสิ่งเตือนสติให้ตั้งอยู่ในธรรม แต่ทุกวันนี้คนดีมีธรรมะหายไปไหนหมด แม้แต่วัดพุทธธรรมในวัดพระบรมธาตุก็โจษขานกันว่าร่อยหรอไปทุกวัน รวมไปถึงวัดและพระที่หมดบทบาทในการสร้างคนไปแล้วโดยส่วนใหญ่ เพราะมีพฤติกรรมที่น่าเสียมศรัทธา

3. **สังคม ศิลปวัฒนธรรม** ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนเปลี่ยนไปจากสังคมเกษตร มาเป็นนุกา ออกทะเลหาปลา ทำนา กุ้ง ลักลอบตัดไม้ มีอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น การเคารพนับถือบูชาพระ เช่น ประเพณีชักพระ ก็เลวร้ายลงชวบนแห่งละากโดยวัยรุ่นที่เมามาย ผู้คนที่ห้อมล้อมคือขี้เมา บนหลังคาบุษยกปรากฎนขึ้นไปเอกเขนกดื่มเหล้ารอบเมือง แต่สภาพดี ๆ ในเมืองนครยังมีอยู่ เช่น บ้านดีรวง ที่ดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ชาวบ้านรวมกลุ่มกันพัฒนาหมู่บ้าน ผลงานเด่นคือกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งขณะนี้เงินหมุนเวียน 10 ล้านบาท มีร้านค้าสาธิต ชาวบ้านมีการร่วมมือกันดี

ผมเชื่อว่าปัญหาเช่นนี้มีอยู่ทุกเมือง ปัญหาอยู่ที่ว่าจะคิดอยู่อย่างนั้นหรือลงมือทำ แล้วจะทำอย่างไร ผมคิดต่อไปว่าจะอะไรคือปัญหาใหญ่ ปัญหาจริง เราจะมีความสามารถความพร้อมต่อเรื่องไหนเพียงไร แม้ผมจะมีทักษะด้านงานพัฒนาชนบทและสังคมอยู่บ้างแต่สิ่งที่ผมสรุปได้คือระบบราชการไม่ใช้การแก้ปัญหาดังกล่าว เพราะระบบราชการติดอยู่กับการทำงานตามอำนาจหน้าที่ รวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลางมากเกินไป ผมจึงได้รวมตัวกันตั้งกลุ่มใหม่ “**นาค - บวรรัตน์**” ในปี 2528 เพื่อสร้างโอกาสในการแก้ปัญหาพัฒนาบ้านเมืองตามความถนัดเฉพาะของกลุ่ม

นาค - บวรรัตน์ เกิดการรวมกันของบุคคลในท้องถิ่นนครศรีธรรมราชและใกล้เคียง 2 กลุ่ม หนึ่งคือกลุ่มวรรณกรรมนาค ซึ่งกำเนินกิจกรรมด้านวรรณกรรมมาร่วม 10 ปี ส่วนใหญ่เป็นครูในเขตภาคใต้ อีกกลุ่มคือเพื่อนข้าราชการจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่น่าสนใจปัญหาบ้านเมืองและอยากมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาเหล่านั้นและเห็นด้วยที่จะใช้วรรณกรรม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการแสดงออกที่สร้างสรรค์ อื่นๆ เป็นสื่อในการดำเนินการ สอนสร้างสรรค นาค - บวรรัตน์ จึงเกิดขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจาก 4 กลุ่ม 40 คนเศษ ปัจจุบันดำเนินงานมาแล้ว 5 ปี กิจการร้านหนังสือเติบโตเป็นลำดับ ปีแรกนั้นเป็นกิจกรรมด้านศิลปะ วรรณกรรม วัฒนธรรมและประเพณี ปีที่ 2 งานด้านวัฒนธรรมได้รับการยอมรับจากจังหวัด จึงขยายบทบาทในการเสริมสร้างคนด้วยกิจกรรมทางศาสนา ปีที่ 3 เกิดอุทกภัยเรื่องสิ่งแวดล้อมถึงจุดอึดตัวจึงเพิ่มกิจกรรมรองรับมากขึ้น ปีที่ 5 ยืนยันถึงความมุ่งมั่นส่งเสริมคนดีด้วยการสรรหา “คนดี...ศรีธรรมราช” อนุรักษ์โบราณสถานภูมิทรงไทยอายุ 100 ปี

ผมได้พลังใจในการทำงานจากการบวช 3 เดือน เมื่อปี 2528 ขณะที่ผมยังทำงานที่หน่วยงานแรก และกำลังเริ่มต้นก่อตั้งสอนสร้างสรรค นาค - บวรรัตน์ ขณะนั้นพบว่ามีปัญหา ผมตัดสินใจบวช 3 เดือน ที่สวนโมกข์ โดยมีพระอธิการโพธิ์ พุทธรรมโม เป็นผู้สั่งสอนแนะนำ ธรรมะที่ผมได้รับและซาบซึ้งพอจะจัดการปัญหาทุกข้อใจได้ คือ อิททัปปัจจตา ปฏิจจสมุปบาท ผมได้แนวทางจัดการทางใจ และยังเชื่อมั่นว่าความสุขที่แท้จริง ประณินั้นมีจริง คนเราสามารถไปถึงนิพพานได้ ถ้าปฏิบัติธรรมตามลำดับกันไป และลงมือได้ทันทีไม่

ต้องรอจังหวะหรือโอกาส การปฏิบัติตนในฐานะหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อไปให้เหมาะสมตามหน้าที่ตามเหตุปัจจัย
ของแต่ละคน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2534

อุดมคติของสามัญชนบนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย

รสนา โตสิตระกูล

แสดง ณ ห้อง เอที คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2534

“...สำหรับคนส่วนใหญ่คิดแต่ว่าหากต้องการสร้างสรรค์จะต้องทำอะไรบ้าง และบัดนี้เพราะเราทำอะไรกันมากเกินไปจนทำให้ดาวนพเคราะห์ดวงนี้เต็มไปด้วยมลพิษ ถึงเวลาแล้วที่เราต้องมาพิจารณาดูว่ามีอะไรบ้างที่เราควรหยุดกระทำ และถ้าเราสามารถหยุดกิจกรรมที่ไม่จำเป็นลงเสียแค่ครั้งหนึ่ง บางทีโลกเราอาจจะดีขึ้นก็ได้...”

การที่ข้าพเจ้าเลือกปาฐกถาว่า “อุดมคติของสามัญชน บนทางเปลี่ยนแห่งยุคสมัย” เพราะเหตุผลว่าปีนี้เป็นปีที่ 20 แห่งมรณกรรมของ โกมล คิมทอง ผู้เป็นลักษณะแห่งอุดมคติของคนรุ่นใหม่ จึงน่าจะเป็นโอกาสในการทบทวนถึงความหมายแห่งอุดมคติกันอีกครั้ง รวมทั้งข้าพเจ้าเองก็จะได้มีโอกาส ทบทวนความหมายแห่งอุดมคติในงานของข้าพเจ้าเองด้วย อ.ป๋วย อึ้งภากรณ์ ได้ให้นิยามของอุดมคติไว้เมื่อ 17 ปีก่อนซึ่งทำให้คนทั่วไปรู้สึกว่าคุณสมบัติสูงส่ง ทำได้ยากเพราะเป็นเรื่องของการอุทิศตัว เสียสละ มีคนเพียงจำนวนน้อยที่ทำได้ เป็นเรื่องเพื่อฝัน

หลายคนถามข้าพเจ้าว่าทำไมต้องใช้ว่าอุดมคติของสามัญชน สะท้อนให้เห็นว่าคนทั่วไปเข้าใจว่าอุดมคติน่าจะเป็นเรื่องปัญญาชน สามัญชนคนธรรมดาไม่มีเวลามาคิดถึงเรื่องสูงส่งเช่นอุดมคติ ข้าพเจ้าอยากนิยาม “สามัญชน” ว่า คือคนที่ไม่อำนาจอิทธิพลทางเศรษฐกิจหรือการเมือง และข้าพเจ้าคิดว่าอุดมคติของสามัญชนไม่ใช่เรื่องใหม่ และเชื่อว่าสามัญชนในอดีตเป็นคนมีอุดมคติ ซึ่งคือการได้เข้าถึงนิพพานอันเป็นความจริง ความงาม ความดีสูงสุดของสังคมไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน โดยกลมกลืนเข้ากับวิถีชีวิต วิถีคิด การบริโภคการผลิตของชาวบ้าน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกันโดยไม่หวังผลอามิสสินจ้าง แต่มุ่งหมายให้เป็นปัจจัยให้เข้าถึงนานธรรมสูงสุด ทัศนคติแบบ “เศรษฐกิจ” และ “นิเวศทัศน์” ของชาวบ้านนั้นคืออุดมคติ เช่น ไม่เก็บหน่อไม้หรือจับปลาจนหมด เพราะให้มันมีโอกาสขยายพันธุ์ต่อ ไม่เอาเปรียบธรรมชาติ คำนึงถึงสมดุลทางนิเวศน์ สิ่งเหล่านี้กลมกลืนเป็นทัศนคติชุมชนโดยไม่มีใครคิดว่านี่คืออุดมคติ ผิดกับความคิดของนักธุรกิจสมาคมกอล์ฟที่กล่าวถึงความจำเป็นในการสร้างสนามกอล์ฟให้มากขึ้น เพื่อดึงเงินตราต่างประเทศเข้ามา เขากล่าวว่า “เราจำเป็นต้องยอมสูญเสียมูลค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อมไปบ้างเพื่อแลกกับผลได้ในทางเศรษฐกิจ” ซึ่งผลได้ทางเศรษฐกิจเป็นมูลค่าสำหรับคนส่วนน้อยเท่านั้น แต่มูลค่าทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นของทุกคน ความคิดเช่นนี้แตกต่างอย่างใหญ่หลวงกับสามัญชนในอดีตที่มีอุดมคติ แต่บัดนี้อุดมคติของสามัญชนเสื่อมถอยลงเพราะค่านิยมสังคมบริโภคแบบใหม่ที่สอนคนให้แสวงหาผลได้เฉพาะตน ไม่คำนึงผลทางสิ่งแวดล้อม วิกฤตการณ์ยุคนี้ต้องฟื้นฟูอุดมคติของสามัญชนขึ้นมาอีกครั้งเพื่อให้อนาคตมนุษยชาติดำรงอยู่ต่อไป

การแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์มนุษย์ สามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ พิจารณาจากวัตถุ และคุณภาพทางจิตใจ การพิจารณาจากวัตถุจะมองพัฒนาการทางสังคมเป็นเส้นตรง พัฒนาในทางที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ เช่น แบ่งตามพัฒนาการด้านเครื่องมือเครื่องใช้ แบ่งตามพัฒนาการด้านเทคโนโลยี หรือทางมองตามเศรษฐกิจการเมือง ก็แบ่งเป็น ยุคบุพกาล ยุคทาส ศักดินา ทุนนิยมประชาธิปไตย แต่ถ้าแบ่งตามคุณภาพด้านจิตใจ จะมองว่าสังคมจะเจริญ / เสื่อม ขึ้นอยู่กับคุณภาพทางจิตใจของมนุษย์ในสังคมเป็นตัวบ่งชี้ ซึ่งแบ่งได้ 4 ยุค คือ

- 1) **สุดท้ายยุค** เป็นยุคที่สังคมนับรวมเต็ม 4 ส่วน ไม่ถูกบิดเบือน คนสามารถเข้าถึงสังคมนโดยไม่ต้องอาศัยรูปแบบอะไร
- 2) **ไตรภพยุค** สังคมเหลือเพียง 3 ส่วน เริ่มมีการปฏิบัติธรรม เพื่อหวังอันสูงส่งในการเข้าถึงสังคมน
- 3) **ทวารปรุยุค** สังคมเหลือเพียงครึ่งเดียว คนต้องอาศัยรูปแบบพิธีกรรมเพื่อเข้าถึงสังคมน
- 4) **กสิยุค** สังคมเหลือเพียง 1 ใน 4 ความเจริญทางจิตใจมีน้อย เกิดมีจลาจลรัฐ สังคมวุ่นวายเกิดมิดสติปัญญา เช่น สงคราม แย่งชิงผลประโยชน์ มีช่องว่างระหว่างคนจนคนรวย ซึ่งน่าแปลกกว่ากสิยุค ตรงกับยุคสังคมข่าวสารข้อมูล (Information Society) โดยถือว่ามนุษย์มีโอกาสเท่าเทียมกันในการรับข่าวสารข้อมูล แต่ที่จริงเป็นยุคที่ข่าวสารข้อมูลถูกบิดเบือนมากที่สุด แต่ถ้าหากทุกคนเฝ้าหาสังคมนก็จะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นได้

วิกฤติการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อม เป็นผลพวงการพัฒนา นับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม โดยเฉพาะวิกฤติทางสิ่งแวดล้อมคุกคามการอยู่รอดของมนุษยชาติทั้งหมดเลยทีเดียว ก่อให้เกิด "สภาวะเรือนกระจก" ที่ทำให้โลกร้อนขึ้นเป็นผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเข้มข้นในระยะ 200 ปีมานี้ ประกอบกับเมื่อเกิดปฏิวัติเขียวขึ้น เมื่อ 30 - 40 ปีที่ผ่านมา ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงขึ้น เพราะปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ที่ใส่ในดินเพื่อผลิตอาหารตามรูปแบบเกษตรกรรมแผนใหม่ ล้วนก่อให้เกิดพิษกับสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสารเคมีจากภาคอุตสาหกรรมก็ปนเปื้อนอยู่ในสิ่งแวดล้อม เช่น กรดกำมะถันและไนตริก ทำให้เกิดฝนกรด สารตะกั่วทำลายสมองสารซีเอฟซีในการผลิตโฟม ทำให้เกิดรูโอโซน ส่งผลให้รังสีอุตราไวโอเลตผ่านเข้ามาที่ผิวโลกได้ ยิ่งคนส่วนใหญ่มุ่งแสวงหาการบริโภคทั้งในปริมาณที่เพิ่มขึ้นและรูปแบบที่พิสดารขึ้น สิ่งแวดล้อมก็ยิ่งเลวร้ายลง

สามัญชนมักจะคิดว่าเมื่อเกิดวิกฤติการณ์แล้วตนเองจะทำอะไรได้แล้วมักโยนการแก้ปัญหา ให้สถาบันหรือระบบผู้เชี่ยวชาญแต่วิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมในเวลานี้ ไม่อาจแก้ไขโดยหวังพึ่งสถาบันได้อีก เพราะไม่สามารถแก้ปัญหาใหม่ ๆ นอกกรอบได้ แล้วยังเป็นตัวทำลายการพึ่งตนเองของชาวบ้าน เพราะสถาบันผูกขาดการแก้ปัญหาทำให้ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และยังเป็นการสร้างทัศนคติยอมจำนนให้ประชาชน

การปฏิวัติเทคโนโลยีที่ผ่านมาเราได้คุณูปการจากมันมากเกินขีดความพอดี ก็ยอมก่อผลร้ายแก่สิ่งแวดล้อมนอกจากนั้นยังมีปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ก็เป็นผลพวงจากการปฏิวัติเทคโนโลยี วิกฤติการณ์เหล่านี้แก้ไขได้เมื่อมีการปฏิวัติทางจิตสำนึกของสามัญชน สถิติคือ การรู้เท่าทันวิถีชีวิตของเรา วิถีชีวิตในการบริโภคสมัยใหม่และวิธีการผลิตที่ทำลายสิ่งแวดล้อมและสังคม ถ้าเรามีสติ หมั่นพิจารณาว่าวิธีการบริโภค

และการดำเนินชีวิตมีส่วนทำลายสิ่งแวดล้อมหรือไม่ และพยายามหลีกเลี่ยงก็เท่ากับคุ้มครองตนเองและผู้อื่นไปด้วย

สามัญชนคนธรรมดาต้องลุกขึ้นมาร่วมมือแก้ไขปัญหา เราอาจไม่มีอำนาจมากมายแต่ว่าสามัญชนก็สามารถทำอะไรได้บ้าง เช่น ในฐานะผู้บริโภค หากเราเลือกไม่บริโภคสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยต่อเรา ต่อสิ่งแวดล้อม สิ่งนี้จะมีความหมายมาก เราต้องลุกขึ้นมาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเรา เช่น หยุดการใช้โฟม ลดการใช้พลาสติก หยุดกินอาหารฟาสต์ฟู้ด เป็นต้น

วิกฤติการณ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดขบวนการทางเลือกใหม่ของสามัญชนในหลายประเทศทั่วโลกในญี่ปุ่น เช่น มาซาโนบู ฟูกุโอกะ ผู้บุกเบิกงานเกษตรกรรมธรรมชาติ ฮิโรคาชิ ยูโมโต้ อดีตนักวิจัยที่ลาออกไปทำโรงเรียนเกษตร กลับไปเป็นชาวนา เทจียา อิมาคิตะ คนหนุ่มที่เปลี่ยนตัวเองมาเป็นชาวนา โยชิคาชิ คาวาคูชิ เกษตรกรธรรมชาติและกลุ่มแม่บ้านเซกาจี้ กลุ่มสหกรณ์ผู้บริโภคที่ใหญ่ที่สุดในญี่ปุ่น

ขบวนการของสามัญชนควรอยู่นอกระบบสถาบัน ไม่ควรมุ่งแสวงหาอำนาจในระบบ ข้าพเจ้าหวังว่าเราท่านที่เป็นสามัญชนจะตื่นขึ้นทางจิตสำนึก ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและวิกฤติการณ์ในยุคสมัยที่กำลังเป็นความ เป็นความตายอยู่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2535

จะยังมีชีวิตที่ดีได้หรือ ?

โสภณ สุภาพงษ์

แสดง ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2535

“...ชีวิตมันมีมากกว่าการจำ แล้วชีวิตมันมีการนึกคิดแล้วก็มีความรู้สึก การบอกถึงการมีชีวิต ไม่ใช่กายแล้วครับ การบอกถึงการมีชีวิตคืออะไรที่อยู่ข้างใน คือ ผมรู้สึกอย่างนั้น มีน้ำละ คุณโกมลยังอยู่จนทุกวันนี้ เพราะมีอะไรที่อยู่ในตัวคุณโกมล...”

ผมไม่ค่อยได้เป็นนักวิชาการ ไม่ได้เป็นนักอ่าน เมื่อพูดอะไรก็พูดอย่างที่ตัวเองคิด อย่างตรงไปตรงมากับสิ่งที่คิด จริง ๆ แล้วผมไม่รู้จักโกมล คิมทอง ได้ยินแต่ชื่อมูลนิธิ การได้รับเชิญให้มาพูดวันนี้ผมไม่แน่ใจเท่าไรนัก เมื่อตกลงมาพูดก็ต้องพูด เมื่อวันศุกร์นี้ผมสอบถามเด็กที่ทำงานว่าโกมล คิมทอง คือใคร เขาก็นั่งเล่าให้ผมฟัง ผมก็เลยเพิ่งรู้ว่าคุณโกมลคือใคร ตายไปแล้วเมื่อปี 2514 แต่คุณโกมลเหมือนผมอยู่อย่างหนึ่ง คืออายุเท่ากับผมเกิด พ.ศ.2489 เหมือนกัน เรียนจุฬาลงกรณ์เหมือนกัน คุณโกมลตายไปแล้ว 20 ปี ผมยังอยู่ ทุกวันนี้คนได้ยึดแบบอย่างการดำเนินชีวิตของคุณโกมล มีคนรู้จักเยอะแยะ แต่ผมยังอยู่แต่ไม่มีใครยึดแบบชีวิตผมเลย แล้วก็ไม่มีใครรู้จักผมเท่าไร ผมก็สงสัยว่าใครกันแน่ที่ตาย วันนี้ผมอยากพูดเรื่องความตาย **อุดมคติ ชีวิต จินตนาการ**

ความตายเป็นอะไรที่เที่ยงแท้ เที่ยงธรรม อย่างเดียวที่เราเหมือนกัน แต่สิ่งที่ไม่เหมือนกันคือชีวิตที่ดำรงอยู่ต่างหาก ชีวิตก่อนตาย ความตายอาจเป็นอะไรที่ยิ่งใหญ่ แต่มันไม่ได้สำคัญตรงความตาย มันสำคัญตรงก่อนตาย ผมสงสัยเหมือนกันว่าถ้าคุณโกมลไม่ตายจะมีใครรู้จักคุณโกมลไหม

ผมฟังเรื่องคุณโกมลบอกว่าคุณโกมลเป็นคนมีอุดมคติ แล้วอุดมคตินั้นเป็นอย่างไร ทำอะไรให้เรา และถ้าเขารู้ว่าเขาต้องตาย เขายังจะทำสิ่งนั้นไหม ผมค่อนข้างแน่ใจว่าคุณโกมลคงเปลี่ยนวิธีทำ ถ้าคุณโกมลอยู่ที่นี้ในวันนี้ คุณโกมลคงคิดเรื่องวิธีมากขึ้น อุดมคติบางทีมันติด ๆ ซัด ๆ โลกมันเปลี่ยน ชีวิตมันเปลี่ยน และเรื่องอุดมคติของคนนั้นเราจะใช้มันอย่างไร อยู่ตรงไหนของชีวิต ซึ่งตรงนี้สำคัญ

ชีวิตที่ดีนั้น คือชีวิตที่มีอุดมคติที่ดีหรือเปล่า อุดมคติมันอยู่ตรงไหนของชีวิต แล้วชีวิตมันคืออะไร อุดมคติมันเกิดจากจินตนาการบางอย่างของคนที่จะยึดความดีความงามเพื่อการดำเนินชีวิต บางคนก็ป่วยแพ้ บางคนก็ชนะอยู่ได้ เราจะรับใช้อุดมคติในแง่ไหนหลายคนรับใช้เงิน หลายคนรับใช้ความคิดของเราที่รุนแรง จนลืมไปว่าสิ่งที่เราจะรับใช้คือสังคมที่ดีกว่าเรา

ชีวิตของมนุษย์มันต้องแพ้หลายครั้ง เราถึงจะรู้ว่ามันจะอยู่ได้อย่างไร อุดมคติที่ดีอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ มันต้องอยู่กับความจริงที่เราอยู่ท่ามกลางสังคมที่ทุกซอกทุกที่ดูยากที่ดูยากกว่า เราต้องรับใช้สิ่งนี้ และมีสติ อยู่ให้มันพอดี อยู่กับน้ำใจ อย่าอยู่กับอารมณ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2536

ท่ามกลางหายใจของชนบท

ผ่องและสุนทรี เเซ่งกิ่ง

แสดง ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2536

“...ชนบทไม่เคยหยุดนิ่ง ลมหายใจของชนบทในฐานะแห่งสัญลักษณ์ของการมีชีวิตอยู่นั้นไม่เคยหยุดลง ดำเนินต่อไปด้วยจังหวะหนักแน่นบ้าง แ่วเบาบ้าง ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหวของสังคม คนชนบทก็ยังต่อสู้ ดิ้นรน และตัดสินใจเลือก...”

เราสองคนเคยอยู่ในเมืองมาก่อน เกิดความเบื่อหน่ายต่อความเจริญของเมือง จึงหันเหชีวิตจากเมืองไปอยู่ชนบท ที่ห่างไกลกรุงเทพ ฯ คือที่ อ.แวงน้อย จ.ขอนแก่น พื้นที่ยากจนอันดับหนึ่งของประเทศ อยู่ภายใต้วัฒนธรรมอีสาน ทำนาเป็นอาชีพหลัก ผลผลิตขึ้นอยู่กับชะตาฟ้ากำหนด เราเข้าไปอยู่ท่ามกลางลมหายใจของชนบท ได้สัมผัส ได้รู้ได้เห็น ทั้งประทับใจและไม่ประทับใจ ทั้งที่มึนงงเห็นร่วมและขัดแย้ง

ภูมิหลังของผ่องและสุนทรี เเซ่งกิ่ง

(ผ่อง) ผมเกิดในชนบทที่สงขลา เป็นลูกชาวนา จบ ม.3 ที่ยะลาและเข้ามาเรียนที่กรุงเทพฯ ฯ เมื่อปี 2508 จบปริญญาตรีที่คณะจิตรกรรม ฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร เรียนจบแล้วได้เป็นอาจารย์ที่คณะจิตรกรรม ฯ สอนหนังสืออยู่ 11 ปี จึงลาออกเมื่อปี 2528 เพราะเบื่อหน่ายต่อระบบราชการ ก่อนลาออกผมบวชที่ จ.ยะลา แล้วไปทำงานเป็น ผอ. ศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสานอยู่ 3 ปี แล้วออกมาประกอบอาชีพอิสระ แต่งงานกับคุณสุนทรี เมื่อปี 2530 และเข้าไปอยู่ที่บ้านห้วย อ.แวงน้อย จ.ขอนแก่น ตั้งแต่ปี 2531 จนถึงปัจจุบัน

แม้ตอนเด็ก ๆ แม่ผมจะพามาอยู่ในเมือง แต่เมื่อถึงหน้านา แม่ก็จะพาผมกลับไปบ้านเดิมเพื่อช่วยญาติพี่น้องดำนา ตัวเมืองสงขลาเมื่อก่อนยังมีพื้นที่สีเขียวมากมาย ทุกอย่างสมบูรณ์เป็นธรรมชาติ ชาวบ้านเกื้อกูลกัน เป็นความประทับใจในชนบทเมื่อตอนผมเด็ก ๆ แต่บางทีก็มีใจรุ่มร่าม ตามล่าหรือจับตัวกันลำบาก เพราะเจ้าหน้าที่มีน้อย การคมนาคมลำบาก นอกจากนี้ความประทับใจในชนบทของผมยังผ่านเพลงลูกทุ่งที่สะท้อนชีวิตคนชนบทอีกด้วย

การที่ผมตัดสินใจย้ายตัวเองจากเมืองหลวงลงไปใช้ชีวิตจริงในชนบท คือเมื่อปี 2526 เมื่อผมเดินทางไปเพื่อเห็นภาพของชนบทจริง ๆ เพื่อใช้เป็นภาพประกอบในหนังสือ “จารึกไว้ท่ามกลางยุคสมัยที่ซับซ้อน” ผมเข้าไปใน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านกะพี หมู่บ้านหลักด่าน หมู่บ้านโลกน้ำขาว จ.ขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ยากจนทั้งหมด ที่องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปทำงานพัฒนาชนบทร่วมกับชาวบ้าน ประกอบการค้นคว้าข้อใจในการรับ

ราชการ การได้สัมผัสกับสภาพแวดล้อมและชีวิตชาวชนบทที่เป็นตัวของตัวเอง ผมจึงคิดอยากจะไปอยู่ชนบทบ้าง

เมื่อเข้ามาเรียนที่กรุงเทพฯ ผมไม่มีญาติพี่น้องต้องต่อสู้ตั้งแต่ที่อยู่ อาหาร และอื่น ๆ โดยเช่าห้องที่ซอยวรพงษ์ อยู่กันอย่างแออัด กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่เปลี่ยนแปลงเร็วมาก ตอนผมเรียนช่างศิลป์ ปี 1 มีรุ่นพี่บางกลุ่มยังกระโดดเล่นน้ำในคลองหลอดอย่างสนุกสนาน แต่ผ่านไปไม่กี่ปีความเจริญทางวัตถุของเมืองทำให้น้ำเน่าเสีย มีมลพิษ ประสบการณ์ในเมืองกรุงของผมช่วงแรกที่ได้จากการศึกษาเป็นความรู้สึกที่ดี แต่ภายหลังเกิดความรู้สึกสูญเสียเพราะขยายตัวของเมืองใหญ่ รวมทั้งเกิดการทำลายทางวัฒนธรรมมากขึ้นด้วยที่เกิดจากผลกระทบจากมลภาวะ มีทัศนะจูดจากเสาไฟฟ้า ป้ายโฆษณา การจราจรที่ติดขัด และมีมลภาวะทางเสียง

ความรักชนบทของผมมีมาตลอด เพราะได้มีโอกาสออกไปชนบทสมัยเรียน เช่น ไปศึกษาประวัติศาสตร์ศิลป์ที่บุรีรัมย์และนครราชสีมา หรือเมื่อไปช่วยวาดรูปที่ศาลาการเปรียญที่นครศรีธรรมราช ต่อมาเกิดกระแสในกลุ่มกัลยาณมิตร กลุ่มพุทธ - ไทปริทัศน์ ที่หลายคนอยากออกไปตั้งอาศรม ดำรงอาชีพอิสระ แบบชุมชนทวนกระแส ซึ่งได้ที่ที่อยู่ชยา

ผมไปอยู่ที่ อ.พล จ.ขอนแก่น โดยทำงานที่ศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน 2 ปี แต่งานด้านนั้นไม่ถนัดจึงลาออกเพื่อไปอยู่หมู่บ้านจริง ๆ การคบเพื่อนกลุ่มนักพัฒนาภาคอีสานทำให้ผมคุ้นเคยกับชาวบ้านเร็วขึ้น นักพัฒนาดังนี้ เป็นกลุ่มสายความคิดวัฒนธรรมชุมชน

(สุนทร) ดิฉันเป็นคนกรุงเทพฯ โดยกำเนิด แต่ปู่ตายายเป็นชาวนาภาคกลาง ทุกปีเดือนดิฉันจะได้ไปอยู่กับท่าน ปี 2519 ดิฉันอยู่ปี 1 ที่ธรรมศาสตร์และเริ่มทำกิจกรรมชุมนุมค่ายอาสาพัฒนาชนบท ได้ไปชนบทอีสานหลายครั้ง ตั้งใจว่าเมื่อเรียนจบจะทำงานที่จะก่อผลบวกให้กับชาวชนบท ปี 2524 ดิฉันเริ่มเข้าสู่วงการพัฒนาเอกชน ไปทำงานที่โครงการสาธารณสุขชุมชน โรงพยาบาลราชสีไศล จ.ศรีสะเกษ ดิฉันทำงานภาคสนามเป็นนักจัดองค์การชุมชนที่หมู่บ้านกอกแก้ว ซึ่งดิฉันประทับใจเพราะเป็นภาพต้นแบบของชุมชนชนบทไทยในอุดมคติ ดิฉันเห็นการพึ่งพาอาศัย ระบบอาวุโส การออมชอม ดิฉันตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของวิถีชีวิตชาวบ้านว่าเขาเป็นคนจริง ใช้ชีวิตอยู่กับความเป็นจริง ใช้ร่างกาย มีมิติความงามอยู่ในสิ่งที่เขาสราง เช่น บ้านเรือน งานจักสาน เครื่องนุ่งห่ม 4 ปี ที่ราชสีไศลทำให้ดิฉันเคลื่อนตัวทางแนวคิดเรื่องงานพัฒนามาสู่การทำงานในแนววัฒนธรรมชุมชน โดยมีความเชื่อว่าชุมชนชนบทจะอยู่รอดได้ ด้วยการสร้างศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของชุมชน

ความปรารถนาและอุดมคติ 1. เราอยากอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีทุ่งนา ต้นไม้ อากาศบริสุทธิ์ ห่างไกลจากมลภาวะของเมืองใหญ่และโรงงานอุตสาหกรรม เป็นการใช้ชีวิตอยู่แบบถาวร 2. เราอยากมีที่ดินแปลงเล็ก ๆ ที่เราจะขุดไถหว่านเมล็ดพันธุ์ มุ่งหวังการเพาะปลูกในแนวเกษตรธรรมชาติ 3. เราอยากมีเวลาให้ครอบครัว ช่วยกันรับผิดชอบภาระด้วยตนเอง 4. เราต้องการความสงบ 5. เราต้องการใช้ส่วนหนึ่งของชีวิตเพื่อหนุนเสริมชาวบ้านผู้ด้อยโอกาส

เราเห็นว่าประเทศไทยพัฒนาแต่ตัวประเทศมากไป จนลืมพัฒนาคนส่วนใหญ่ของประเทศ คิดถึงแต่คนส่วนน้อยมากเกินไปทำให้ขัดกับหลักการของพุทธศาสนา การพัฒนาประเทศในลักษณะนี้ทำให้ชนบทอ่อนตัวลงในด้านต่าง ๆ คือ

การผลิตข้าว ชาวนาถูกดึงเข้าระบบผลิตเพื่อขาย ทางกรให้ใช้พันธุ์ข้าวที่กำหนดซึ่งอ่อนแอ มีโรคมาก ทำให้ต้องใช้จ่ายมาแมลง ใช้ปุ๋ยเคมี

วัฒนธรรม วัฒนธรรมประเพณีที่แท้จริงเริ่มลดน้อยลง มีแต่เพียงภาพที่ใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยว

ศาสนา ผมเป็นห่วงสถาบันสงฆ์ชนบท เพราะจำนวนพระสงฆ์มีน้อยมาก และหาครูบาอาจารย์ จริง ๆ ก็ยากขึ้นไปอีก

การศึกษา ผมเป็นห่วงการศึกษาที่ทำกันทุกวันนี้ เป็นการตัดยอดทรัพยากรบุคคลของชนบท เพราะเมื่อลูกหลานชนบทถูกเอาออกไปชุมชนโดยไม่หันกลับมาที่ชุมชนอีก ผมถือว่าเป็นการเอาเปรียบชุมชน การศึกษาสมัยใหม่ กัดให้เราเห็นว่าของเก่าเซย คร่ำครึ ไม่เป็นวิทยาศาสตร์เป็นการล้างสมอง เพื่อเอาไปรับใช้ทุนนิยม

สิ่งแวดล้อม ผมเห็นแต่คนฆ่าต้นไม้ เอาต้นไม้ออกจากพื้นที่มากกว่าจะปลูกเพิ่มเติม ขาดจิตสำนึกในการวางแผนต้นไม้ รวมไปถึงการที่ชาวบ้านไม่รู้พิษภัยของสารเคมีว่าร้ายแรงขนาดไหน

ผ้าทอพื้นเมืองอีสาน งานทอผ้าของผู้หญิงอีสานเป็นปัจจัยด้านบวกสำคัญอย่างหนึ่งของพลังชุมชนในชนบทอีสานแต่ถึงอย่างไรงานทอผ้ากำลังถูกรุกรานจากสังคมนิยม สังคมอุตสาหกรรม เมื่อโครงการกับแม่บ้านร่วมงานกัน หนุนเสริมในทุกเรื่องโดยมีเงื่อนไขว่าต้องยอมด้วยศีลธรรมชาติเท่านั้น เพราะเป็นการกลับไปหาภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน ปีแรกผ้าที่ออกมาจากกลุ่มทอผ้ามีปริมาณครั้งต่อครั้ง เรียกว่าเริ่มเรียนการยอมกันใหม่หมด ในการทำงานของตน ในฐานะผู้ประกอบการโครงการทอผ้าพื้นเมืองอีสาน มีเรื่องหลัก ๆ คือ รายได้ของสมาชิกจะเป็นแบบพาณิชย์นิยม และผ้ายอมศีลธรรมชาติต้องลงไปอยู่ในชีวิตจริงของเขาให้ได้ คือผู้ทอก็ต้องนุ่งห่มด้วย

ความไม่ฝืน

(สุนทรี) ดิฉันอยากจะเป็นช่างทอผ้า ที่มีความสามารถสูงในการยอมและการทอ

(ผ่อง) นอกจากการดูแลสวน ผมอยากตั้งสำนักจิตรกรรมไทยปฏิบัติ และอยากทำเซรามิก แนวคิดที่ผมประทับใจคือ แนวคิดเกษตรธรรมชาติแบบฟูกุโอะกะ

ณ จุดนี้ เราทั้งสองมิได้ต้องการให้ท่านทั้งหลายทั้งชีวิตในเมืองออกไปใช้ชีวิตชนบท สภาพที่อยู่ยอมมิใช่เรื่องสำคัญแห่งจิตใจวิญญาณ ไม่ว่าท่านจะอยู่ที่ไหนขอแต่ให้ท่านมีวิญญาณความเป็นไทย มีจิตใจห่วงใยชนบท ทั้งคนและสภาพแวดล้อมนั้นก็คือส่วนหนึ่งของการหนุนเสริมลมหายใจของชนบทแล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาภิเษก คิมทอง ประจำปี 2537

คนกู่ทะเล

พิศิษฐ์ ชาญเสนาะ

แสดง ณ ห้องเวที มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2537

“...แม้ว่าในขณะที่ จำนวน “คนกู่ทะเล” ยังมีไม่มากพอที่จะหยุดยั้งขบวนการ “คนลุ่มทะเล” ก็ตาม ในอนาคตยังมีหวังที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นและแสดงผลงานให้ปรากฏ และเป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม...”

ฝั่งทะเลของประเทศไทยนั้นมีความยาว 2,614 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 22 จังหวัด จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือถึงภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย และทะเลอันดามันทางฝั่งตะวันตก พื้นที่ดังกล่าวมีชุมชนชาวประมงพื้นบ้านอาศัยอยู่ถึง 65,000 ครอบครัว ซึ่งการดำรงชีพของพวกเขาต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศชายฝั่งเป็นหลัก ซึ่งระบบนิเวศดังกล่าวเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิต 3 ชนิด ได้แก่

1. ป่าชายเลน (Mangrove Forest) ตลอดความยาวของชายฝั่งทะเลจะพบป่าชายเลนกระจายอยู่เพียง 936 กิโลเมตร เป็นแหล่งรวมของพันธุ์พืช 74 ชนิด พันธุ์สัตว์ประมาณ 386 ชนิด ทำหน้าที่เสมือนแหล่งอนุบาลปลาขนาดเล็กและสัตว์ทะเลอื่น ๆ

2. หญ้าทะเล (Seagrass Beds) หรือ หญ้าชะเงา จะขึ้นอยู่ในระดับน้ำตื้น ๆ ตลอดแนวชายฝั่งหรือที่ระดับความลึกของน้ำทะเลไม่เกิน 5 เมตร ทำหน้าที่เสมือนเกราะป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับสัตว์ทะเลบางชนิด โดยเฉพาะพะยูน (Dugong) และเต่าทะเล (Sea Turtle)

3. ปะการัง (Coral Reef) บริเวณแนวปะการังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเลหลายชนิด โดยที่ความอุดมสมบูรณ์ของปะการังจะเป็นตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ทะเลได้เป็นอย่างดี

ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวประมงพื้นบ้านขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศชายฝั่งเหล่านี้ ซึ่งแต่เดิมภาพความอุดมสมบูรณ์มิให้เห็นจนเจเนตา ไม่ว่าจะเป็นตื้นโงกงก พันธ์ไม้ป่าชายเลนสำคัญที่มีลำต้นใหญ่โตขนาดสองคนโอบ หญ้าทะเล ปะการังที่สมบูรณ์ก่อให้เกิดสัตว์น้ำชุกชุม ชาวประมงพื้นบ้านเลือกจับปลาตัวโต ๆ ด้วยเครื่องมือจับปลาที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างง่าย ๆ เช่น ลอบ แห เบ็ด ไช

แต่เมื่อความทันสมัยย่างกรายเข้ามา ยุคสร้างประเทศให้พัฒนาด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) ก่อให้เกิดความเสื่อมสลายลงอย่างน่าใจหาย ป่าชายเลนลดลงจาก 2.3 ล้านไร่ เมื่อ พ.ศ. 2504 เป็น 1 ล้านไร่ เมื่อพ.ศ.2529 เนื่องกนนโยบายการให้สัมปทานเอกชนตัดไม้เถาถ่าน การสูญเสียป่าชายเลนด้วยการเพาะเลี้ยงกุ้งและปลาชายฝั่งโดยเฉพาะกุ้งกุลาดำ หญ้าทะเลถูกทำลายเพราะน้ำเสียจากการเพาะเลี้ยงกุ้ง น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม และถูกทำลายด้วยเครื่องมือประมงที่ไม่เหมาะสม เช่น อวนรุน

อวนลาก ประการังถูกทำลายจากการจอดเรือและการประมงทำลายล้าง เช่น ใช้ระเบิด ยาพิษ อวนลาก เมื่อประการังเสียหายพลอยทำให้สัตว์น้ำที่เคยอาศัยก็หมดตามไป ทั้งนี้รวมถึงการจับปลาที่ใช้เครื่องมือทันสมัยที่มีอำนาจการทำลายสูง ปลามีขนาดเล็กลง และเป็นปลาที่ไม่เป็นประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ

เริ่มงานฟื้นฟูทรัพยากรที่สมาคมหยาดฝนพื้นที่หมู่บ้านชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งของอำเภอสิเกา จังหวัดตรัง เป็นหมู่บ้านเป้าหมายแรก พื้นเพเป็นคนไทยมุสลิมที่อพยพมาจากทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศมาเลเซีย บริเวณเกาะลังกาอีและบางส่วนของเกาะปีนัง เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านแหลมไทร บ้านแหลมมะขาม อำเภอสิเกา เป็นเวลา 200 ปี ความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างชาวบ้าน-มุสลิม และคณะเจ้าหน้าที่ของสมาคมหยาดฝน-พุทธ เป็นสิ่งที่จะต้องปรับตัวและเรียนรู้ซึ่งกันและกันโดยใช้เวลาเป็นปี เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงระยะรู้จักและวางใจกันบ้างแล้ว ชาวบ้านจะถูกระตุ้นให้มีการประชุมปรึกษาหารือกัน กิจกรรมที่ใช้เป็นสื่อเพื่อสร้างความสัมพันธ์และเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ คือ การชุดบ่อน้ำ เพราะหมู่บ้านแหลมไทรนี้ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง เจ้าหน้าที่ของสมาคมและชาวบ้านจะช่วยกันชุดบ่อน้ำจนสำเร็จ จัดเป็นกลุ่มกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในระดับพื้นฐาน

ต่อมาเจ้าหน้าที่สมาคมหยาดฝนได้ผลักดันให้เกิด**กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ** เพื่อสร้างรายได้ให้ชาวบ้าน แก้ปัญหาความยากจน ด้วยการออกทุนหมุนเวียนให้ชาวบ้านในการยืมซื้อเรือมือสองมือสามราคาลำละ 1,200 บาท ซื้อเครื่องเรือเล็ก ๆ และซื้ออวนชุดหนึ่งใบราคา 600 – 700 บาท ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีอุปกรณ์หาเลี้ยงครอบครัวอย่างง่าย ๆ เมื่อเริ่มดำเนินการกิจกรรมนี้มีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ 20 คน ต่อมาโครงการก่อให้เกิด **“ผู้นำชุมชน”** ที่มาจากกลุ่มชาวบ้านเอง เนื่องจากชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพการดำรงชีวิตที่ต่อสู้ดิ้นรนร่วมกันมากขึ้น

กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลำดับต่อมา คือ กลุ่มกระชังเลี้ยงปลา ซึ่งขณะนี้ปลาแก่มีราคาดี สมาคมหยาดฝนได้จัดทุนหมุนเวียนให้ชาวบ้านยืมไปลงทุนในการสร้างกระชังจากวัสดุพื้นบ้าน ชาวบ้านจับลูกปลา หาดอาหารให้ลูกปลาเอง ซึ่งผลปรากฏว่าปลาขายได้ราคาดีถึงตัวละ 300 บาท ชาวบ้านมีรายได้เลี้ยงครอบครัวเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นอย่างมาก

ต่อมามีโครงการ **“ฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง”**

ทรัพยากรแรกที่ชาวบ้านเริ่มตั้งจิตสำนึกฟื้นฟูและอนุรักษ์คือ **ป่าชายเลน**ที่ใกล้หมู่บ้านโดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็น **“ป่าใช้สอยของชุมชน”** ซึ่งหมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนบางส่วนที่ผู้นำชาวบ้านได้ตกลงกับทางการและเจ้าของสัมปทานให้เว้นไว้เป็นที่ที่ชุมชนใช้ และดูแลป่าผืนนี้กันเอง ป่าผืนนี้อยู่ในบริเวณบ้านทุ่ง บ้านแหลมไทร บ้านแหลมมะขาม ในอำเภอสิเกา ก่อนการฟื้นฟูบริเวณดังกล่าวอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม เพราะชาวบ้านเองก็ทำลายพื้นที่ป่าไปไม่น้อย **มาตรการฟื้นฟู**นั้นชาวบ้านได้ทำหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบห้ามมิให้ตัดไม้ในป่าใช้สอย ขอร้องให้คนในหมู่บ้านฟื้นฟูป่า แต่การดำเนินงานครั้งแรกล้มเหลว ผู้นำชาวบ้านเสียชีวิตด้วยการถูกยิง

ต่อมาชาวบ้านต้องปรับกลยุทธ์กันใหม่ โดยมีสมาคมหยาดฝนให้ความช่วยเหลือด้วยมาตรการที่ละมุนละม่อมขึ้น ประสานประโยชน์กันทุกฝ่าย เร่งสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน รวมทั้งสร้างพันธมิตรจากทางการให้มากขึ้น มีกิจกรรมการปลูกป่าชายเลนโดยเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดตรังมาร่วมปลูกป่าด้วย กิจกรรมนี้ทำให้ทางการได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ความยากจน ความกันดาร ได้เห็นความสมานฉันท์ของชาวบ้านที่ต้องการจะฟื้นฟูสภาพป่าชายเลน ทางการจึงให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการปลูกป่า จนทำให้กิจกรรมนี้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ 587 ไร่ ชาวบ้านภาคภูมิใจมาก แนวคิดนี้ได้กระจายไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง จนเกิดป่าชุมชนขึ้นอีก 3 หมู่บ้าน รวมพื้นที่ 1,000 กว่าไร่ จนกล่าวได้ว่า “การฟื้นฟูป่าทำให้เกิดองค์กรชาวบ้าน ทำให้เกิดความรู้ ความคิด เชื่อมโยงแตกฉานออกไปกว้างขวางขึ้น”

ทรัพยากรที่ชาวบ้านรวมพลังการฟื้นฟูในลำดับต่อมา คือ การอนุรักษ์ห้วยทะเล ด้วยวิธีการที่ไม่ซับซ้อน โดยตัดต้นมะพร้าวไปปักให้เห็นอย่างชัดเจนเพื่อชี้แนวห้วยทะเล ป้องกันไม่ให้เรืออวนลากอวนรุนเข้ามาทำลาย ซึ่งประสบความสำเร็จด้วยดี ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่าถ้าพวกเราพร้อมแรงร่วมใจกันอย่างเข้มแข็ง คนภายนอกก็จะเห็นความตั้งใจจริงนั้น และเข้ามาเสริมความแข็งแกร่งให้ในเวลาต่อมา ซึ่งโครงการนี้ต่อมาทั้งหน่วยงานระดับอำเภอ จังหวัด นักวิชาการมหาวิทยาลัยก็เข้ามาร่วมโครงการและทำวิจัยกับชาวบ้านในเรื่องห้วยทะเลด้วย

ภาระอันยิ่งยวดขององค์กรชุมชน อีกประการหนึ่ง คือ การปกป้องและพิทักษ์น่านน้ำเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำให้เพิ่มปริมาณขึ้น_____ ทั้งนี้เป็นเพราะ เรือประมงพาณิชย์ดำเนินการละเมิดน่านน้ำ 3,000 เมตร เข้ามาจับปลาโดยใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ผิดวิธี อาทิ เรืออวนลาก อวนรุน การระเบิดปลา สิ่งเหล่านี้ทำลายชีวิตสัตว์น้ำที่ผิดวิธี อาทิ เรืออวนลาก อวนรุน การระเบิดปลา สิ่งเหล่านี้ทำลายชีวิตสัตว์น้ำลงอย่างรวดเร็ว องค์กรชุมชนโดยชาวบ้านได้รวมตัวกันพิทักษ์พื้นที่จับปลาหน้าบ้าน โดยรวมตัวกันเป็นเครือข่ายหลายหมู่บ้านเพื่อพิทักษ์ น่านน้ำอ่าวสิเกาทอนเหนือ ช่วยกันเป็นหูเป็นตารักษาน่านน้ำ เมื่อพบเห็นการทำประมงที่ผิดกฎหมายก็จะช่วยกันห้ามปรามอย่างสันติวิธี ด้วยการรวมตัวกันออกเรือไป 5 – 10 ลำ เຈรจาดรองเพื่อผลักดันให้เรือประมงพาณิชย์ออกไป ทั้งนี้ชาวบ้านได้ประสานกับทางราชการเพื่อขอความร่วมมือในการอนุรักษ์ทะเลอีกทางหนึ่ง ทำให้สถานการณ์นี้คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นเป็นลำดับ

องค์กรชาวบ้านกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินงานมาภายใต้การสนับสนุนของพี่เลี้ยงอย่างสมาคมหยาดฝน นับได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างมั่นคงกิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาวะแวดล้อมได้รับความสนใจมาก ในช่วง พ.ศ. 2531 – 2533 ชาวบ้านในอำเภอสิเกามีกำลังใจ ดีเยี่ยม เพราะพวกเขาตระหนักแล้วว่าความพยายามของพวกเขาประสบชัยชนะ ส่งผลให้มีพื้นที่ในการขยายกิจกรรมออกไป อีก 65 หมู่บ้าน (จากจุดกำเนิดเพียง 7 หมู่บ้านเท่านั้น) ครอบคลุมพื้นที่แนวชายฝั่ง จังหวัดตรังที่มีความยาว 117 กิโลเมตร

เมื่อขยายพื้นที่ออกไปถึงอำเภอกันตัง สำนักนโยบายและแผนกระทรวงมหาดไทย สำนักสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงผู้นำหมู่บ้านจากอำเภอสิเกา ที่ยังมีส่วนช่วยในบทบาทที่เชื่อมประสานระหว่างหมู่บ้าน และ มลียิตต์ต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคมอยู่แล้ว สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีส่วนผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันอย่างรวดเร็ว

บทบาทของสมาคมหยาดฝนในขณะนี้จะทำหน้าที่ประสานงานให้ชาวบ้านและบุคคลภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยการจัดเวทีสัมมนาในเรื่องสิ่งแวดล้อม อาทิ หญ้าทะเล มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากตัวแทนชาวบ้าน นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัย สื่อมวลชนเกิดขบวนการอนุรักษ์หญ้าทะเล อย่างกว้างขวาง ได้งบประมาณสนับสนุนจากกระทรวงมหาดไทย พื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้นอีก 2000 ไร่ ชาวบ้านในเครือข่ายหมู่บ้านประมงพื้นบ้านชายฝั่งจากอำเภอสิเกาและกันตังรวมตัวกันเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง และยังมีพลังแห่งการฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาวะแวดล้อมอย่างดีเยี่ยม

ผลการปฏิบัติงานของสมาคมหยาดฝนในพื้นที่จังหวัดตรัง ส่งผลให้เกิดโครงการต่าง ๆ ในหลาย ๆ จังหวัด ที่ประสบปัญหาที่คล้ายคลึงกันตามมา อาทิ โครงการอนุรักษ์อ่าวปัตตานี โดยองค์กรพิทักษ์อ่าวปัตตานี โครงการเสริมศักยภาพของครัวเรือนในการวางปะการังเทียมที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชุมพร นครศรีธรรมราช การอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายฝั่งที่อำเภอคลองท่อม อำเภอเมือง อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ องค์กรพัฒนาเอกชนอนุรักษ์ชายฝั่งปะการัง หญ้าทะเล ป่าชายเลน เต่าทะเล ที่จังหวัดภูเก็ต เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2538

แม่หญิงพัฒนา

ทองดี โพธิ์ยอง

แสดง ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2538

“...เราบอกว่าผู้หญิงเปรียบเสมือนดอกไม้ แต่ถ้ามีความสวยอย่างเดียวก็เหมือนกับดอกไม้ที่อยู่บนต้น มีแต่รอวันที่จะถูกเก็บไปขาย ข้าเจ้าก็บอกเขาว่าดอกไม้ของเราไปอยู่ต่างถิ่นไม่ได้ อากาศมันไม่ถูกกับพวกเรา เราต้องอยู่บนดอย ต้องอยู่ในเขา อยู่บ้านนอกอากาศดี มันเหมาะสมกับสภาพชีวิตของเรา...”

ข้าเจ้าตั้งใจที่ได้เกิดมาเป็นแม่หญิงโดยเฉพาะแม่หญิงทางภาคเหนือ ชีวิตข้าพเจ้ามีครบรส มีความไฝฝืนตั้งแต่เด็ก ว่าอยากเป็นครู โดยข้าเจ้าได้น้อมรำลึกถึงคุณครูโกมล คิมทอง ซึ่งเป็นครูทั้งจิตและวิญญาณ

ข้าเจ้าเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวยากจน และแตกแยก ข้าเจ้าว่าเหวออ้างว้างอยู่กับตายายตั้งแต่เล็ก ตอนเป็นเด็กนักเรียน ป.1 – ป. 4 ได้รับความรักความอบอุ่นจากครูที่อยู่ใกล้ชิด ข้าเจ้าจึงมีความไฝฝืนที่อยากเป็นครู และอยากเรียนหนังสือแต่ก็ต้องผิดหวัง ข้าเจ้าไม่มีโอกาสเรียนต่อ ต้องมาเป็นชาวไร่ชาวนา เคยเสียใจที่เป็นแค่เด็กบ้านนอกจบ ป.4 แต่ข้าเจ้าถือคติว่าไม่มีไก่อ้วนไหนเกินแกง ข้าเจ้าได้เรียนรู้จากชีวิตจริง ศึกษา นอกระบบศึกษาจากวิถีทางธรรมชาติ จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชนบท ทำให้ข้าเจ้าเห็นปัญหา ความทุกข์ของชาวบ้านต่าง ๆ

บางครั้งชีวิตของข้าเจ้ายังความหวังที่อยากเป็นครู เมื่ออายุ 13 ได้รวบรวมเด็กในหมู่บ้านที่พ่อแม่ยากจนเพื่อตั้งโรงเรียนอนุบาล ความภูมิใจทั้ง ๆ ที่ข้าเจ้าเองมีค่าจ้างเพียงคนละ 5 บาท 10 บาท ต่อเดือน ปี 2507 ข้าเจ้ามีโอกาสประกวดนางงามผ่านถึงรอบ 10 คน ข้าเจ้าได้เรียนรู้ว่ามันไม่ได้มีประโยชน์เลย ปี 2509 ข้าเจ้ามีความรักและเห็นว่าเขาเป็นคนดี เขารักข้าเจ้าจริง ๆ จึงตัดสินใจแต่งงาน ไม่มีสินสอดทองหมั้น มีเงินแค่ 50 บาท เสียค่าผี 25 บาท ข้าเจ้าทำงานเป็นเกษตรกรอยู่กับบ้าน พ่อบ้านไปรับจ้าง ก็พออยู่ได้ เพราะข้าเจ้ามีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายมีการประหยัด

ช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ข้าเจ้าอายุ 22 ปี ข้าเจ้าฟังวิทยุที่ประกาศว่ามีरणากันตาย ยิงกันตาย จึงเกิดคำถามว่าอะไรมันจะรุนแรงขนาดนี้ ซึ่งขณะนั้นทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก็มีขบวนการศึกษาก่อตั้งขึ้น ข้าเจ้าจึงมีความสนใจ ข้าเจ้าทำระเบิดขดม็คนมาซื้อ ต่อมาข้าเจ้าได้ข้อมูลที่สับสน ตอนแรกคิดว่านักศึกษาไม่ดี แต่มีข่าวออกมาว่านักศึกษาช่วยชาวบ้านพัฒนาหมู่บ้าน ข้าเจ้าจึงนำข่าวไปบอกชาวบ้าน และยุ

ให้ชาวบ้านหักหลังรัฐบาล พอดีรัฐบาลแพ้ประชาชน ข้าเจ้าเลยคิดว่าทำอย่างไรในการสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนให้เขามีหูตาสว่าง อยู่เชียงใหม่ก็มองเห็นถึงกรุงเทพฯ ข้าเจ้าเลยคิดว่าต้องเริ่มที่ตัวข้าเจ้าเอง

ข้าเจ้าเลยคิดว่าจะพัฒนาความเป็นอยู่และชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น โดยการสร้างคนก่อนโดยเฉพาะด้านจิตใจให้ทุกคนมีความรัก ความรู้ รักถิ่นฐานบ้านเกิดของตัวเอง ไม่เห็นแก่ตัว ปี 2503 ข้าเจ้าเห็นการเลือกปฏิบัติกับผู้หญิง โดยสำคัญเห็นว่าผู้หญิงไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ไม่มีอำนาจในการพัฒนา ข้าเจ้าเห็นว่างานของข้าเจ้าเองต้องบุกลงใต้ดิน ข้าเจ้าใช้แผนปลุกระดมมวลชน ปลุกผู้หญิงทั้งหลายขึ้นมาต่อสู้ ปี 2509 เราได้ผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ที่มีไฟในการทำงานพัฒนา ข้าเจ้าเป็นแม่หญิงคนแรกของหมู่บ้านที่เข้ามาทำงานสายนี้ มีปัญหานานัปการ กลับไปบ้านข้าเจ้าเหนื่อย ต้องเลี้ยงลูก ทำงานบ้าน ไม่ทำก็ไม่ได้เดียวชาวบ้านจะว่าได้ว่ามัวแต่ทำงานพัฒนา ปล่อยให้ครอบครัววุ่นวาย ข้าเจ้าเลยคิดว่าถ้าให้ชาวบ้านยอมรับ ต้องสร้างศรัทธาความเชื่อถือที่บ้านก่อน เป็นครอบครัวที่แข็งแกร่ง เราก็จะต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ของชาวบ้านได้ ข้าเจ้ามีความคิดว่าการทำงานในชนบทนั้นต้องจุดไฟใส่เชื้อ ช่วยเหลือเกื้อกูล ดึงไฟที่ข้าเจ้าได้รับจากทางราชการ องค์กรเอกชน ข้าเจ้าเป็นชาวบ้านไปรับความรู้มาจากทางราชการ ในเรื่องการประกอบอาชีพ ความรู้ด้านวิชาการจะเอามาช่วยพัฒนาหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาตกเขียว ปัญหาความยากจน ปัญหาสังคมเมือง ปัญหาการเมือง สร้างประชาธิปไตยให้ชาวบ้าน ข้าเจ้าได้เงินจากองค์กรต่าง ๆ ที่ช่วยเหลือ ก็เอาไปช่วยชาวบ้าน ส่งเสริมอาชีพ เงินทุนไม่มีก็ขอกรุงเทพฯ บ้าง ขอต่างประเทศบ้าง ข้าเจ้ามีแต่กำลังใจบวกกับน้ำเงินที่องค์กรต่าง ๆ เขาให้ บวกกับวิชาการที่ท่านอบรมให้ ได้พบกับองค์กรต่าง ๆ ทั่วประเทศ มีการแลกเปลี่ยนกัน

ปี 2522 ข้าเจ้ามีเพื่อนร่วมอุดมการณ์มากขึ้น จึงตัดสินใจเข้าร่วมงานพัฒนาตั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี และพลังมวลชนต่าง ๆ ในหมู่บ้านดอนแก้ว ข้าเจ้ารับตำแหน่งผู้นำสตรีตำบล เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชาวบ้าน ข้าเจ้ามีอุดมการณ์ในการทำงาน เชื้อมั่นในความดี จงงานเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เราสร้างคนก่อน สร้างงาน การพัฒนามันไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว ข้าเจ้าใช้ชีวิตของข้าเจ้าทั้งชีวิตสละความสุขส่วนตัว เพื่อศึกษา ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ทำงานมา ข้าเจ้าถึงได้รู้ว่าการที่เราได้ศึกษาแล้ว เรามีพระสวรงค์บวกับพระแสง และถ้าเรานำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเราก็เป็นประโยชน์แก่เพื่อนบ้านและชุมชนของเรา นอกจากนี้ข้าเจ้าได้ใช้ธรรมะ คือ สัจจะ ทมะ ชันติ จาคะ เป็นเครื่องชี้นำชีวิต เป้าหมายในการทำงานของข้าเจ้า คือ คนต้องช่วยเหลือกัน ทำให้เรามีความรักและความเข้าใจซึ่งกันและกัน การทำคุณงามความดีข้าเจ้าเปรียบเทียบเหมือนกับคนที่ปิดทองใต้ฐานพระไม่ใช่ปิดทองหลังพระ เพราะใต้ฐานพระดูอย่างไรก็ไม่เห็น ไม่เป็นไร ข้าเจ้ารู้ว่าข้าเจ้าได้ทำในสิ่งที่ข้าเจ้าชอบ ข้าเจ้ารัก ข้าเจ้าก็พอใจแล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2539

ครูของแผ่นดิน สร้างสรรค์การเรียนรู้ กอบกู้ชุมชน

สุรินทร์ กิจนิตยชีวี

แสดง ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2539

“...ตอนที่เราเสียให้กับพม่า มันมองเห็นพม่าอยู่ทันทู เราก็สามารถกอบกู้บ้านเมืองได้โดยง่าย แต่นี่มันถูกผนวกให้อยู่ในอาณัติของกระแสโลกาภิวัตน์ และกระแสนี้จะกำหนดชะตาชีวิตของคนกรุงเก่า ซึ่งถูกกำหนดโดยผู้อื่น เพราะฉะนั้นเรากำลังเสียกรุงในรูปแบบใหม่...”

ผมเป็นครูธรรมดาคนหนึ่งซึ่งทำงานอยู่ระดับจุฬาลักษณ์ ทำงานในชุมชนซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของตัวเอง ผมไม่มีสติปัญญามากพอที่จะนำเสนอสาระสำคัญในประเด็นทางการศึกษาหรือเรื่องราวของชุมชน แต่พอมาถึงชีวิตของครูโกมล และสถาบันคุไทย มีครูที่อุทิศตนให้กับนักเรียน ทำงานอย่างทุ่มเท ผมจึงตอบรับที่จะมาพูดในวันนี้ ผมจะนำเสนอใน 3 ประเด็น คือ 1. เกิดอะไรขึ้นที่อยุธยา สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ของคนชนบทอย่างไร 2. ชุมชนสาครลี กำลังปรับตัวเองเพื่อความอยู่รอด เราในฐานะครู เป็นผู้นำด้านสติปัญญาให้กับชุมชน เข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับชาวบ้านเพื่อการพัฒนาและปรับทิศทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างไร 3. เราพบอะไรบ้างในการทำงานนั้น

ผมเป็นชาวอยุธยา เกิดในท้องแถวเล็ก ๆ ของตลาดสาครลี มีพี่น้อง 10 คน แม่ขายของชำเล็ก ๆ และทำงานผม ผมเรียนไปด้วยหารายได้ช่วยครอบครัวมาตลอด จบ ม.6 ผมเป็นครูอยู่โรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง ต่อมาสอบวิชาครูได้จึงมาสมัครเป็นครูที่โรงเรียนสาครลีวิทยา มีลักษณะเป็นโรงเรียนชุมชน เพราะชุมชนมีส่วนร่วมโดยตลอด ตอนแรก ๆ ชีวิตผมเริ่มสัมผัสกับอบายมุขทั้งหลาย ทั้งสุบบุหรี กินเหล้า การพนัน นักเลงชนไก่ ซึ่งตอนนั้นผมเป็นอาจารย์ใหญ่แล้ว แต่เมื่อถึงวันครูครั้งหนึ่ง นายอำเภอเสนา ท่านพูดคำที่แทงลึกเข้าไปในหัวใจ ทำให้ผมเริ่มคิดได้และกลับตัว

อยุธยาเป็นเมืองเก่ามีประวัติศาสตร์ยาวนาน ปี 2524 ชุมชนสาครลีเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการทำนาเพื่อยังชีพเป็นการทำนาเพื่อส่งออกทำให้ชาวบ้านยากจน เราจึงเสนอแนวทางของโครงการไร่นาสวนผสม ปี 2530 มีการสร้างถนนพาดผ่านหน้าชุมชน ทำให้เกิดโรงงานขึ้นมากมายในชุมชน ปัญหาที่ตามมา คือ ขยะเต็มถนน เกิดปัญหาสังคมมากมาย เราจึงประชุมเพื่อหาทางแก้ไขและได้ข้อสรุปว่าเราต้องปรับกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ในโรงเรียนต้องปรับหลักสูตรบางส่วนและปรับกรรมวิธีการเรียน โดยเอาเด็กเป็นตัวตั้ง ดูที่ความถนัด ความสนใจของเขาให้เขาทำในสิ่งที่สนใจ รวมทั้งทำความเข้าใจกับคณะครู เราจัดให้มีการศึกษาชุมชน ให้นักเรียนรู้จักชุมชนบ้านเกิดเมืองนอนของเขา อีกส่วนหนึ่งเราเสนอทางเลือกให้มีการปลูกผักปลอดสารพิษออกขายในชุมชน

เราตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เมื่อ 2532 แบ่งทุนออกเป็นสองส่วน ชาวบ้านสมาชิกที่มาระดมทุนก็กลับไปประกอบธุรกิจขนาดเล็ก นอกจากนี้เราเชิญชาวบ้านมารณรงค์เรื่องสภาวะแวดล้อม รณรงค์ให้เลิกลดละยาเสพติด โดยการใช้ดนตรีเป็นสื่อ อีกกิจกรรม คือ ฟันฟูศิลปะพื้นบ้าน เช่น ลิเก เพลงเรือ เพลงข่อย เพลงอีแซว เราพยายามจะสร้างความเป็นชุมชนให้เกิดขึ้นในครอบครัวอีกด้วย

พระที่อยู่ในวัดมีประมาณ 20 รูป ที่ผลิตเพลินอยู่กับการผลิตเหรียญจำหน่าย ที่มีพระที่สนใจมาทำงานพัฒนา 3 รูป ผมก็นิมนต์ท่านให้มาช่วยกัน เพื่อพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนและอยู่รอด ต้องเปลี่ยนวิธีคิด และใช้การปลูกจิตสำนึก ที่ผมค้นพบว่าในชุมชนต้องมีคนลุกขึ้นมาเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเป็นพระครู ผู้นำชาวบ้านที่มีความมั่นคงเด็ดเดี่ยว คนที่ชาวบ้านไว้วางใจศรัทธา และต้องมีการรวมกลุ่มในชุมชนขึ้นมาเป็นองค์กรชุมชน เอากิจกรรมทั้งหลายที่มีอยู่เป็นกิจกรรมในการเรียนรู้ สร้างคนให้รู้เท่าทันสถานการณ์ที่มันเปลี่ยนไป และอีกข้อหนึ่ง คือ ต้องพยายามปลูกจิตสำนึกให้เขากลับมาคิด ผมใช้คำพูดเป็นสื่อ เช่น “เดินทางที่ละก้าว ขุดดินทีละก้อน ทุกก้าวคือความสำเร็จ” ใช้คำพูดประกอบนิทานทั้งหลาย เพื่อให้ชาวบ้านหันกลับมาเห็นศักดิ์ศรีของเราว่าอยู่ตรงไหน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2540

ทำไมต้องช่วยคนจน

วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์

แสดง ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2540

“...คนกวาดถนน คนลอกท่อ คนทำความสะอาดในบ้านเราก็มาจากคนยากคนจนทั้งสิ้น ถ้าไม่มีคนเหล่านี้เราจะอยู่ได้อย่างไร ชาวที่กินก็มาจากชาวนา ปลาที่เรากินก็มาจากชาวประมง อาคารบ้านเรือนใหญ่โตใครเป็นผู้สร้าง ในอดีต พีระมิดใครเป็นผู้สร้าง กำแพงเมืองจีนใครเป็นผู้สร้าง ถ้าไม่ใช่คนยากจนหรือคนทุกข์ยากที่ถูกเกณฑ์มา อารยธรรมทั้งหลายที่สร้างด้วยน้ำมือของคนจน ความเจริญทั้งหลายสร้างด้วยน้ำมือของคนจน แต่เมื่อมีความเจริญ พวกเขากลับถูกกีดกันออกไปไม่ได้รับความเจริญ...”

ดิฉันคิดว่าการพูดของดิฉันในวันนี้ ส่วนหนึ่งมาจากหัวใจของดิฉัน อีกส่วนหนึ่งมาจากเสียงเรียกร้องของคนจน และอีกส่วนหนึ่งมาจากวีรชนนิรนามทั้งหลายที่เป็นผู้อุทิศทำงาน เพื่อคนยากจน เพื่อความเป็นธรรมในสังคม แต่ไม่เคยปรากฏชื่อเสียงเรียงนาม

มีคนตั้งคำถามมากมายว่าทำไมต้องช่วยเหลือคนจน ทำไมไม่เอาตัวเองให้รอด ทำไมต้องไปยุ่งกับเรื่องคนอื่น คำถามเหล่านี้บ้างก็มาจากความห่วยใย บางครั้งก็มาจากความขุ่นเคือง

ความยากจนเป็นสิ่งที่ทุกคนรังเกียจและพยายามหนีไปให้ไกล บางคนพยายามเพื่อหนีความจน บางคนพยายามฆ่าคนอื่น เพื่อหนีความยากจนเช่นกัน ดิฉันเคยอยู่ในสภาพยากจนอยู่บ้างแต่ไม่ถึงขนาดอดมื้อกินมื้อ ดิฉันคิดว่าความยากจนไม่ใช่สิ่งที่น่ารังเกียจ ถ้าเป็นความยากจนด้านวัตถุ เพราะความยากจนก่อให้เกิดความเรียบง่าย ความสมถะ และลึก ๆ แล้วมีความสุข ความยากจนน่าจะเกิดจากการถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกรังแกและขาดโอกาส ดิฉันขอเสริมว่าไม่มีความทุกข์ยากถ้ามีความยุติธรรม ความยากจนไม่ใช่ความทุกข์ แต่ถ้าเราไม่มีจะกินไม่มีที่อยู่อาศัยดิฉันว่านี่คือความทุกข์ ซึ่งไม่ใช่เรื่องของเวรกรรม

5 ปีที่แล้ว ดิฉันไปที่อุบลราชธานี แม่น้ำมูลยังมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านปากมูลใช้ชีวิตพึ่งพิงธรรมชาติ ดิฉันไปที่นั่นขณะที่ชาวบ้านกำลังต่อต้านการสร้างเขื่อนปากมูล การเข้าร่วมกับชาวบ้านทำให้ดิฉันเรียนรู้ว่า วิถีคนชนบทที่พึ่งพาธรรมชาติมันละเอียดอ่อนมากแค่ไหน ชาวบ้านปากมูลไม่มีอะไรเหลือแล้ว เขาไม่เคยฝากเงินกับธนาคาร เขาไม่สามารถหาเงินบริเวณนั้นได้อีกต่อไป

ความยากจนเกิดจากความไม่เป็นธรรมมากกว่า และยังเกิดจากระบบที่เลือกปฏิบัติกับผู้ที่อ่อนแอกว่า กับผู้ที่โอกาสน้อยกว่าผู้ที่ร่ำรวยกว่า

แล้วทำไมเราถึงต้องช่วยคนจน? เพราะคนจนเป็นผู้สร้างอารยธรรม ผู้คนในชนบทเป็นผู้สร้าง ผู้ผลิต และเป็นผู้ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดิฉันคิดว่าสังคมจะอยู่อย่างมีความสุขด้วยการที่เราพยายามช่วยเหลือคนจนเหล่านี้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เราจำเป็นต้องตอบแทนพวกเขา ยุคสมัยนี้ถึงเวลาที่พวกเราไม่ว่าจะยากดีมีจนต้องร่วมมือกันต้องช่วยเหลือกัน เพราะสังคมนี้เป็นของลูกหลานของเราในอนาคต ซึ่งจะเป็นมรดกของคนรุ่นต่อไป

วิกฤตการณ์ที่ท่านได้ยินข่าว คือ การชุมนุมของสมาชิกคนจน 20,000 คน ที่หน้าทำเนียบ เป็นเวลา 1 เดือนแล้ว เขาอยู่อย่างอดทน เราพยายามใช้ความดี ใช้ข้อเท็จจริง ใช้สัจธรรม เพื่อโน้มน้าวจิตใจข้าราชการการเมืองที่เป็นผู้แก้ไขปัญหานี้ ท่านทั้งหลายที่นั่งอยู่ที่นั่นต้องให้กำลังใจ ต้องเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือผู้คนเหล่านี้ เพราะตัวชาวบ้านช่วยตัวเองได้ ผลสะท้อนกลับมาสู่ตัวท่านมีมากมายมหาศาล ดิฉันได้แต่ภาวนาว่าการต่อสู้ของคนยากจนเหล่านี้จะได้รับความสำเร็จบ้าง เพราะวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นมันเกิดขึ้นทุกวัน ถ้าคนเป็นหมื่นเป็นแสนไม่มีข่าวจะให้ลูกหลานเขากิน จะเกิดอะไรขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2541
 ทรัพยากรชีวภาพอาเทศ การย้ายพันธุกรรมและการต่อสู้ของชุมชน

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ

แสดง ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2541

"ชุมชนท้องถิ่น ไร่นาของเกษตรกรไทยส่วนใหญ่ในพื้นที่ห่างไกลได้กลายเป็นเป้าหมายของ
 นักล่าพันธุกรรมข้ามชาติ และความรุนแรงของเรื่องนี้ จะเพิ่มมากขึ้นทุกทีๆ"

เหตุผลที่มูลนิธิเลือกผมมาแสดงปาฐกถาครั้งนี้ คงเนื่องมาจากงานสำคัญที่ผมและเพื่อน ๆ ใน
 เครือข่ายสิทธิภูมิปัญญาไทย หรือไปไนไทย ได้ร่วมกันเรียกร้องต่อสู้ ในทางนโยบายเพื่อสิทธิมนุษยชน สิทธิ
 เกษตรกรหรือชุมชนท้องถิ่น ในการปกป้องทรัพยากรชีวภาพ

ขณะนี้รัฐบาลพยายามหยุดยั้งการออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองพันธุ์พืชท้องถิ่นโดยเสนอแนวทาง
 คุ้มครองพันธุ์พืชโดยใช้ระบบสิทธิบัตรซึ่งเป็นระบบทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งจริง ๆ แล้ว
 จะไม่สามารถคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและพันธุกรรมท้องถิ่น ได้เลยเพราะสิทธิการมุ่งให้การคุ้มครองสิ่งใหม่
 ที่มีขั้นตอนการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น และสามารถประยุกต์ใช้ทางอุตสาหกรรมได้ ผมคิดว่าช่วง 2 -3 ปี นั้น
 ชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักกฎหมาย ได้ร่วมผลักดันกฎหมายหลาย
 ฉบับที่แสดงหลักการและแนวปฏิบัติในการปกป้องสิทธิชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การพยายามรักษา
 พันธุ์บั้งพื้นเมือง ก่อนที่ประเทศมหาอำนาจจะแย่งยื้อเอาไปเป็นการยึดครองพันธุกรรม ดังที่หลายประเทศ
 ประสบ

"การปฏิวัติเขียว" เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2503 ทำให้เกิดข้าวพันธุ์ใหม่เกือบหนึ่งแสนสายพันธุ์ ซึ่ง
 เจอกับปัญหาต่าง ๆ เช่น โรคแมลง เราต้องพึ่งปุ๋ยและสารเคมีอย่างมาก ตอนนีทิศทางระบบเกษตรเน้นการ
 เพาะปลูกพืชชนิดเดียว ไม่มีทิศทางที่จะประสบความสำเร็จได้ ปี พ.ศ0 2526 บริษัทเจริญโภคภัณฑ์ เขาได้ทำ
 การเพราะปลูกข้าวสมัยใหม่ ใช้ปุ๋ยยาฆ่าแมลงมากบริเวณราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง ผ่านไป 3 ปี ชาวบ้าน
 ลาออกจากโครงการเกือบหมด มีหนี้สินจำนวนมากเพราะการทำลายธรรมชาติ การใช้พืชพันธุ์ใหม่เร่งผลผลิต
 การปลูกพืชอย่างเดียว ใช้ปุ๋ยใช้ยา ไม่ใช่การออกของการเกษตร

ยุคนี้เป็นยุคเทคโนโลยีชีวภาพ ขณะนี้พันธุกรรมซึ่งอยู่ในประเทศกำลังพัฒนาถูกใช้ประโยชน์โดย
 บริษัทข้ามชาติแต่ละปี คิดเป็นมูลค่ามหาศาล เขาเข้ามาพร้อมกับระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา สิ่ง
 ที่เขาผลักดันคือกฎหมายสิทธิบัตร เพื่อให้การคุ้มครองผลประโยชน์ของเขามากยิ่งขึ้น ผูกขาดสิ่งมีชีวิต พืช สัตว์
 จุลินทรีย์ เพื่อรองรับการวิจัยและการพัฒนาผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีของพวกเขา สิ่งเหล่านี้กระทบถึงเมืองไทย

เช่น เมื่อสองเดือนก่อนนักวิชาการไทยสกัดโปรตีนจากมะระขี้นกซึ่งรักษาโรคเอดส์ได้ แต่ก่อนหน้านั้น 5 ปี สิ่งนี้ถูกจดสิทธิบัตรไว้ครบถ้วนโดยทีมนักวิจัยมหาวิทยาลัยแห่งนิวยอร์ก เอ็นไอเอช

ทำอย่างไรเราจึงสามารถปกป้องทรัพยากรเหล่านั้นเอาไว้ได้ รวมถึงต่อสู้กับกฎหมายและนโยบายที่มีมาจากแรงผลักดันของบริษัทข้ามชาติ ผมอยากเรียนว่าหากไม่ปรับปรุงกฎหมายหรือยอมรับระบบทรัพย์สินทางปัญญา เราก็ยากจะชนะในสงครามแย่งชิงทรัพยากรชีวภาพนี้ได้ ทางออก คือ ต้องพยายามผลักดันกฎหมายและนโยบายที่ตะปกป้องทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยุคเทคโนโลยีชีวภาพนั้น บริษัทข้ามชาติกำลังส่งออกสิ่งมีชีวิตแปลงพันธุ (GMOS) และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการดัดต่อยีนซึ่งถือว่าเป็นการย้ายยีนทรัพยากรชีวภาพ และสิ่งมีชีวิตทั้งหมด เมื่อ 2-3 ปี ที่ผ่านมากรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ผลักดันกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ออกมาแต่ไม่ได้การคุ้มครองพันธุ์พืชดั้งเดิมของชาวบ้าน เราได้ร่วมมือกับกระทรวงสาธารณสุขของชาวบ้าน เกษตรกร ผลักดันกฎหมาย 2 ฉบับ คือ ร่างกฎหมายคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและร่างกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช รวมถึงพันธุ์พืชท้องถิ่นด้วย ซึ่งเป็นความพยายามในการป้องกัน รักษาผลประโยชน์ของเกษตรกร ชุมชนท้องถิ่น และคนไทยโดยรวม

การต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิของชาวบ้าน เพื่อรักษาทรัพยากรชุมชนทรัพยากรชีวภาพนั้น ไม่ใช่แค่การต่อสู้ในเชิงนโยบายและกฎหมายเท่านั้น แต่ที่จริงแล้วคู่ต่อสู้คือระบบการพัฒนาที่มุ่งไปสู่ระบบทุนนิยมที่เน้นเรื่องเงินตรา คนชั้นกลางในเมืองมีโอกาสน้อยลงที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับจิตวิญญาณ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติห่างกันไปทุกที แต่เราอาจเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ได้จากชุมชนท้องถิ่นจากชาวไร่ชาวนา รวมไปถึงการสนับสนุนชาวบ้านช่วยซื้อผลิตภัณฑ์ จากระบบเกษตรกรที่คำนึงถึงความหลากหลายทางชีวภาพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2542

บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต

พระครูสุภาจารวัฒน์

แสดง ณ โรงละครเล็ก โรงละครแห่งชาติ

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2542

“...การที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนานั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ทั้ง ๆ ที่เป็นพระ ป.4 อย่าง
อาดมา มีความรู้มาจากไหนก็จากการเรียนรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน อาตมาอยู่กับชาวบ้าน อยู่กับ
ชุมชน เห็นปัญหาอะไรรู้หมด ถ้าเราไม่เห็นปัญหาก่อนก็จะแก้ปัญหาไม่ได้เห็นทุกซะก่อนถึงจะแก้
ทุกซะได้...”

อาดมามีความภูมิใจเป็นอย่างมากที่อาดมาเป็นเพียงพระบ้านนอกรูปหนึ่งที่ได้มีการพัฒนาร่วมกับ
ชุมชนในชนบทมานานพอสมควร โดยอาดมาตั้งใจจากพุทธจริยาของพระสัมมาสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อทรง
ตรัสรู้แล้วยังห่วงใยเวไนยสัตว์หรือชุมชนเมื่ออาดมาเข้ามาบวชได้รับธรรมะซึมซับเข้าใจใจ ได้รับความสุข

อาดมาเป็นพระบ้านนอก ได้เห็นความทุกข์ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านต่าง ๆ มากมาย อาตมาคิดว่า
ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ชาวบ้านในชนบทจะมองตนเองว่ามีจุดด้อย รู้ไม่เท่าทันสังคมในเมือง ชุมชนชนบทอาจเป็น
เครื่องมือของคนรวย ของนายทุน รัฐ อาตมาเห็นปัญหาอย่างนี้แล้ว พระสงฆ์จะดูตายไม่ได้ เพราะพระสงฆ์เป็น
ศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ถ้าเข้าไปพัฒนาแก้ปัญหาที่มีส่วนช่วยได้ แม้พระสงฆ์องค์เจ้าทุกวันนี้จะเป็นอย่างไร
แต่ในอีสาน ชุมชนยังคงเคารพกราบไหว้พระสงฆ์อยู่ พระสงฆ์ที่จะไปร่วมพัฒนาชุมชนนั้นต้องมีพุทธคุณ 3 เป็น
หลักประจำในการพัฒนา คือ วิสุทธิคุณ (ความบริสุทธิ์) กรุณาคุณ (ความเมตตาช่วยเหลือ) ปัญญาคุณ (รู้เท่า
ทันสังคม ว่ารัฐ สังคม ชาวบ้าน ชุมชน คนยากจนเป็นอย่างไร)

กิจกรรมที่ทำร่วมกับชุมชนครั้งแรกคือร้านค้าสหกรณ์ งานสมุนไพรรวมหมอยาพื้นบ้าน งานเกษตร
ผสมผสาน การตั้งกลุ่มสังฆะอาสาพัฒนา จ. ยโสธร เป็นวิธีดึงชุมชนเข้าวัด กลุ่มพระสงฆ์จะออกสู่ชุมชน ออกสู่
หมู่บ้าน แล้วให้ชุมชนและเยาวชนเข้าสู่ลานวัด ประยุกต์วันพระให้มีการรับรู้ข้อมูลจากชาวบ้านด้วย มิใช่เทศน์
อย่างเดียว นอกจากนี้มีการเดินธรรมยาตราหรือธรรมสัญจร ออกเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ เป็น
กัลยาณมิตร ปี 2534 คิดจะสร้างโรงสี แต่มีปัญหาธุรกิจชุมชน เป็นสวัสดิการชุมชน ปัจจุบันนี้อาดมาทำงานกับ
หลาย ๆ องค์กรในการพัฒนาอำเภอภูซำ และคิดอยากขยายกลุ่มให้คนรุ่นใหม่ พระรุ่นใหม่ มีการสร้าง
เครือข่ายกลุ่มออกไป

การทำงานของกลุ่มอำเภอภูซำไม่หยุดนิ่ง เพราะ 1. คนมีคุณธรรม 2. ขบวนการพัฒนาดี 3. มีความ
เอื้อเฟื้อ แต่ที่ห่วงคือสังคมทุกวันนี้เปลี่ยนเป็นสังคมบริโภคนิยม มีธุรกิจมากขึ้น ก้าวต่อไปของชุมชนเป็นเรื่องที่
ต้องระวัง อาตมามีความฝันอย่างเห็นชาวบ้านพัฒนาเรื่องการเอื้ออยู่ เอื้อกิน ฟังตนเอง ใช้ภูมิปัญญาของ

ชาวบ้าน มีวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน พัฒนารูรุกรกิจชุมชนให้อยู่สายกลาง ยึดชุมชนเป็นเป้าหมาย อยากให้การศึกษาแก่ชาวบ้าน ให้รู้เท่าทันไม่หลงใหลตามกระแสของคนเมืองหรือของเทคโนโลยีเกินไป

การเริ่มต้นพัฒนาเริ่มที่ตนเองก่อน แล้วจึงขยายไปยังแหล่งอื่น ๆ เราต้องพึ่งตนเองเสียก่อน คนอื่นถึงจะมาช่วยได้ สังคมไทยจะพันวิฤตอย่าไปค้ำนึ่งแต่เงิน ให้คิดว่าด้านจิตใจของชุมชนดีไหม ชุมชนมีวัฒนธรรมดีไหม สิ่งแวดล้อมดีไหม เป็นประชาธิปไตย สงฆ์กับชุมชนร่วมกันพัฒนา และทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นที่พึ่งพาชาวบ้านและสอดคล้องกับพระธรรมวินัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2543

การใช้อำนาจรัฐโดยการกำกับของประชาชน

สุรสีห์ โกศลนาวิน

แสดง ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2543

“...ทิศทางของประชาชนในยุคนี้ จึงเป็นยุคที่ท่านจะเห็นการเคลื่อนไหวของประชาชนที่
ไร้อำนาจรัฐ ไร้อำนาจเงิน ไร้อำนาจใด ๆ ทั้งสิ้น และจะเป็นพลังที่จะทำให้ประชาชนกำกับการใช้
อำนาจของรัฐอย่างมีนัยสำคัญในอนาคต ... ขณะนี้อำนาจของสังคมก็คือความคิดเป็นอิสระ
ความเห็นที่เป็นอิสระและข้อมูลข่าวสารที่เป็นอิสระ ที่ประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของข้อมูลสามารถ
เข้าสู่...”

ปัญหาต่าง ๆ ที่สั่งสมมาในอดีตมาจากการใช้อำนาจรัฐ การที่รัฐมีอำนาจมาก กลไกของรัฐจึงเป็น
ระบบราชการที่มีขนาดใหญ่ และมีอิทธิพลต่อสังคม กลุ่มหรือฝ่ายต่าง ๆ จึงต้องเข้ามาแย่งชิงอำนาจรัฐกันทุก
รูปแบบ ทำให้เกิดการคอร์รัปชัน ดังนั้นจะต้องทำให้อำนาจการบริหารกิจการของแผ่นดินอยู่ในมือของประชาชน
โดยตรงมากขึ้น เพื่อจะได้ใช้อำนาจนี้ไปปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ นำไปสู่ความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรี ศักยภาพ และ
ภูมิปัญญาของประชาชนมากขึ้น

ในสังคมประชาธิปไตย สิทธิของประชาชนที่จะรับรู้เป็นสิทธิพื้นฐานอันสำคัญยิ่ง แต่เดิมกิจการในการ
ปกครองมีความลับซับซ้อน การใช้อำนาจรัฐเป็นเรื่องภายในที่รู้กันเฉพาะชนชั้น นิเมิตต์ที่ พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสาร
ของราชการ พ.ศ. 2540 ประกาศใช้ก่อนรัฐธรรมนูญเล็กน้อย และสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญปัจจุบัน

ขณะที่ผมมีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการนั้น คือ
เป็นประสบการณ์สำคัญในชีวิตที่ผมได้ใช้อำนาจรัฐในส่วนนั้น และถือว่า พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารนั้น เป็นเส้นทาง
สำคัญของการกำกับดูแลการใช้อำนาจรัฐโดยประชาชน เพราะว่าประชาชนนั้นสามารถเข้าถึงได้ คือ พิมพ์ในราช
กิจจานุเบกษา, จัดตั้งห้องแสดงข้อมูลข่าวสารที่สามารถจะให้ประชาชนมาตรวจสอบได้, สามารถเข้าไปขอได้ต่อ
หน่วยงานรัฐที่ครอบครองข้อมูลข่าวตรงนั้น

สิ่งที่เกิดขึ้นในการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารตลอด 2 ปี ที่ผ่านมา มีประมาณ 200 กว่ากรณี ทั้งนี้เป็นเพราะ
ประชาชนเริ่มมีความสนใจและเห็นว่าอันนี้คือช่องทางที่สามารถเข้าไปตรวจสอบได้ อย่างไรก็ตาม การที่
หน่วยงานรัฐหรือผู้มีอำนาจจะดำเนินการบังคับใช้กฎหมายข้อมูลข่าวสารให้ได้ผลจะต้องอยู่ที่ความสนใจของ

สื่อมวลชน และความสนใจของประชาชน กฎหมายข้อมูลข่าวสารจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่กติกาพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ

หนทางสู่การกำกับรัฐนั้น คือ จัดองค์กรและกลไกตามรัฐธรรมนูญ เพื่อให้สังคมโปร่งใสและตรวจสอบได้จริง สร้างระบบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น คือ วัฒนธรรมอุปถัมภ์ซึ่งเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีรากลึกมากในประเทศไทย ดังนั้น ผมจึงคิดว่าขอให้พลังประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ช่วยกันกำกับการใช้อำนาจรัฐให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ให้รัฐธรรมนูญได้มีผลปฏิบัติอย่างจริงจัง เพราะเหตุว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีเหตุมีผลหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับข้อมูลข่าวสารที่จะช่วยหนุนให้เป็นการเมืองภาคประชาชน เป็นการเมืองสาธารณะ ประชาชนในฐานะที่เป็นเจ้าของข้อมูลสามารถเข้าดู ขอให้เปิดเผยเพื่อให้มีการตรวจสอบได้ พลังอิสระเช่นนี้จะดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง สังคมไทยต้องหาทางออกโดยใช้กลไกภาคประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบ กอบกู้วิกฤตต่าง ๆ ของสังคมที่เกิดขึ้น เมื่อประชาชนใช้ “ข้อมูล” มากขึ้น “ชี้สังสัย” มากขึ้น นั่นคือประชาชนได้ “ตื่น” แล้วเพื่อสำแดงบทบาทการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยมากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาโกมล คิมทอง ประจำปี 2544

สืบสายธารตำนานนักอุดมคติ : ผ่านหัวใจปฐุ่่นักอุดมคติแห่งสามัญชน

เสม พริงพวงแก้ว

แสดง ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2544

“...ทำอย่างไรหนอที่เราจะช่วยกันสร้าง “สันติ” ที่ต่อเนื่องของอุดมการณ์อันนี้ของครูโกมลไว้ให้ได้ ไว้ให้ได้ ไว้ให้ได้ อุดมการณ์นี้มันอยู่ในมือของท่านทั้งหลายแล้ว ถ้าท่านปล่อยทิ้งมันก็หมดไป ถ้าท่านกำมันไว้ มันจะอยู่ต่อไปกับพวกเราโดยไม่มีวันสิ้นสุด และจะเป็นตัวอย่าง เป็นพลังให้กับคนรุ่นหลังต่อไปข้างหน้า...”

กระผมขอขอบคุณท่านผู้เป็นกัลยาณมิตรที่รักที่เคารพทั้งหลาย กระผมรู้สึกตื่นเต้นที่ได้มายืนต่อหน้าท่านทั้งหลายในวันนี้ เป็นความสุขใจ จะไปที่ไหนถ้าเรามีความสุขใจเราจะมีความสุขมาก วันนี้มีทั้งสาธุชนที่มีอายุและสาธุชนผู้สืบทอดต่อไปข้างหน้าเพื่อทำให้เกิด “สันติ” คือการต่อเนื่อง

วันนี้ผมมีโอกาสพูดถึงบุคคลที่ยิ่งใหญ่ ผู้มีอุดมคติ อุดม แปลว่า ขึ้นสูง คติ แปลว่า ทาง หลักการ การที่จะนำชีวิตไปพบกับสิ่งที่เราปรารถนา โดยที่เราไม่ต้องการได้รับส่วนหนึ่งส่วนใดเลย โดยการที่เรามีอุดมการณ์อย่างมีอิสระ มีอิสระในชีวิต อิสระจากกิเลสตัณหา ครูโกมล คิมทอง เป็นบุคคลที่มีอุดมคติ โกมล แปลว่า ดอกบัว แปลว่า ความอ่อนน้อม ในทางพุทธศาสนานั้นครูโกมลกล่าวไว้ว่าเป็น “บุรุษอาชาไนย” เป็นคนที่เกิดที่ไหนก็นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง มีลักษณะแห่ง “สัตบุรุษ” คือมีสัมมาทิฐิ หรือ right understanding คือ มีความเข้าใจอย่างถูกต้องลึกซึ้ง

นอกจากนี้ ครูโกมล คิมทอง ยังมี “สาราณียธรรม” อันประกอบด้วย

- 1) สาราณียะ คือ บุคคลผู้ควรระลึกถึง
- 2) ปิยกร คือ บุคคลผู้เป็นที่รักของสังคม
- 3) คุกรร คือ บุคคลผู้ได้รับการนับถือ
- 4) บุคคลผู้ให้ความสงเคราะห์ต่อสังคม
- 5) บุคคลผู้นำมาซึ่งความสามัคคี

ครูโกมล คิมทอง ยังกอบปรด้วยความกตัญญูทเวที่ต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและผู้มีพระคุณด้วยการปฏิบัติบูชา ถึงพร้อมด้วยกุศลกรรม 10 ประการ การเกิดมาเป็นมนุษย์คือผู้ที่มีจิตใจสูง จะต้องรู้จักคุณของผู้ให้ อุปการะเรา และจะต้องกระทำการตอบแทนพระคุณนั้น หรือเรียกว่าการ “ปฏิบัติบูชา” เป็นเรื่องที่บ้านเมืองของ

เราขาดมาก ชาตินไทยดำรงอิสรภาพมาได้เพราะคนไทยมีความกตัญญูต่อแผ่นดินถิ่นเกิด ดังนั้น เราต้องมีธรรมวินัย มีโยนิโสมนสิการ คิดทบทวนอยู่เสมอว่าทำอย่างไรชีวิตเราจึงจะเป็นอิสระให้ได้ ถ้าเราเป็นอิสระครบนั้น เราจะเห็นธรรมรวมถึงการปฏิบัติตามอริยสัจ 4 ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะช่วยให้เราหลุดพ้นจากพันธนาการที่คอยบังคับเรา

โกมล คีมทอง เกิดเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2489 เป็นปีที่เราสูญเสียพระเจ้าอยู่หัววอานันทมหิดลไป โกมล เกิดที่จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีความหมายว่าเมืองแห่งความสุขของมนุษย์ อดีตเคยเป็นราชธานีสำคัญของไทย ปัจจุบันเราอยู่ในเมืองของอมรรัตนโกสินทร์ มีความหมายว่า “ไม่ตาย” ทำอย่างไรเราจึงจะได้ชื่อว่าไม่ตายนั้นเป็นเพราะจิตวิญญานเรายังเหลืออยู่

จิตวิญญาน คือ พลังงาน ร่างกายเราประกอบด้วยกายและจิต นอกจากนั้น เรายังมีสิ่งหนึ่งซึ่งมองไม่เห็น สิ่งนั้นคือพลังงาน อุดมคติเป็นพลังงานที่เกิดมาตั้งแต่ปฏิสนธิวิญญาน

ครูโกมล คีมทองได้ชี้ให้เห็นสังขรณ์ที่ชีวิตของเขาได้พานพบ ได้แก่ พี่ง พบ เพื่อน พราก เมื่อได้ศึกษาต่อที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ได้พบความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ครูที่สอนภาษาไทยให้ครูโกมลขณะที่เป็นนิสิต ได้บอกว่าเด็กคนนี้คิดอย่างไรแสดงออกอย่างนั้น พูดความจริง มีความกล้าหาญ รักชาติบ้านเมือง รักสังคม และอยากเป็นครูอย่างแรงกล้า เมื่อเรียนจบจึงได้ไปเป็นครูที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เขามีส่วนในการก่อสร้างตัวมาตั้งแต่แรกเริ่มด้วย แต่แล้วเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2514 ครูโกมล คีมทอง ได้จากไป แต่พลังงานของเขา อุดมคติของเขายังอยู่ คนรุ่นหลังจะอย่างไรเพื่อที่จะสืบสานอุดมการณ์ของเขาให้คงอยู่

มีคำถามว่าทำไมคนที่มีเจตนาดี มีอุดมคติจึงต้องตายอย่างนั้น คริสต์ศาสนาสอนว่าคนที่ตายตั้งแต่อายุน้อย ๆ เพราะพระเจ้ารักเป็นพิเศษ สำหรับทางพุทธศาสนามีคำตอบจากคำ 3 คำ คือ การมีตัวตน มีมานะ และทิวี่ สิ่งเหล่านี้เป็นปกติวิสัยของมนุษย์ทุกคน ในขณะที่บ้านเมืองของเราวุ่นวายมาก มีความกลัวคอมมิวนิสต์ พุทธศาสนาสอนว่าการมีตัวตน มีมานะและทิวี่จะทำลายปัญญา ทำให้เราไม่พบอิสรภาพ เราจะมืดบอด ความมีตัวตนทำให้เรามีตัณหา ประกอบด้วยความอิจฉาริษยา อาฆาตผู้อื่น การมีมานะ คือ ความเชื่อที่คิดว่าถูกต้อง และทิวี่ คือ เชื่อตนเองมากเกินไป คนที่ทำให้ครูโกมล คีมทอง เสียชีวิต คือ ปุณฺชนที่ยังมีโลกิยธรรมเหล่านี้ครอบงำอยู่

โกมล คีมทอง ได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุดแล้ว ฉะนั้นจงถามตัวท่านเองว่า ท่านได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุดแล้วหรือยัง ผมเชื่อมั่นว่าท่านจะถืออุดมการณ์นี้ไว้ชั่วชีวิตของท่าน และสุดท้ายนั้น “เมื่อแสงทองส่องฟ้าอำไพ ประชาชนต้องเป็นใหญ่ในแผ่นดิน”

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2545

สู่เพื่อสิทธิของผู้ป่วยจากการทำงาน

สมบุญ สีคำดอกแค

แสดง ณ โรงละครเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2545

“...วิกฤติต่าง ๆ เป็นเพราะผู้นำทางการเมืองไม่ได้มีนโยบายที่จะใส่ใจอย่างจริงจังต่อประชาชน มีแต่พยายามเชิญชวนให้ต่างชาติเข้ามาลงทุน โดยการลดภาษีโฆษณาชวนเชื่อ หาแรงจูงใจต่าง ๆ หรือแม้แต่กฎหมายให้เช่าที่ดินได้ถึง 100 ปี กระทั่งคนไทยยากจนเพราะนายทุนต่างชาติ ปัจจุบัน คนตกงานอยู่ในภาวะวิกฤติด้านสุขภาพ และยิ่งลุกลามไปยังชุมชนที่อาศัยอยู่ข้างโรงงาน...”

หลังจากได้รับการติดต่อจากมูลนิธิไกลมล คิมทอง ดิฉันรู้สึกขลาด เพราะเป็นเพียงคนเล็กคนน้อย “กลุ่มผู้ด้อยโอกาส” มีหน้าซ้ำดิฉันยังเป็นคนป่วยด้วยโรคปอดอักเสบจากฝุ่นฝ้าย จนปัจจุบันนี้ปอดเสื่อมสมรรถภาพอย่างถาวรตลอดชีวิต ดิฉันเกิดที่ฝั่งธนบุรี ครอบครัวยากจน ดิฉันเป็นลูกคนที่ 2 ได้รับการอบรมให้อยู่ในกฎระเบียบเสมอมา โดยพ่อซึ่งมีคติประจำใจว่า “เสียชีพอย่าเสียสัตย์”

ดิฉันผิดหวังครั้งแรกเพราะไม่ได้ศึกษาต่อ ดิฉันต้องออกจากโรงเรียนเมื่อจบ มศ. 3 ออกมารับจ้างเก็บรากไม้ ไปสอนเด็กอนุบาลโรงเรียนเอกชน ต่อมาเพื่อนแนะนำให้ไปสมัครงานที่โรงงานทอผ้ากรุงเทพ ทางฝ่ายบุคคลปฐมนิเทศพนักงานใหม่ มีการอธิบายการผลิต การตลาด กฎระเบียบ การทำงาน ให้ปฏิญาณตนว่า “จะทำงานด้วยความขยัน อดทน ซื่อสัตย์สุจริต” แต่ไม่มีการอธิบายว่าการทำงานกับเครื่องจักรในโรงงานจะต้องระวังอันตรายตรงไหนยังไง

การทำงานนั้นทำเป็นกะ 8ปีที่ดิฉันทำอยู่แผนกปั่นด้ายต้องทำงานหนักและเหนื่อยตลอดเวลา ดิฉันจึงมาอยู่หอพักของบริษัทเพราะจะได้ไม่ลำบากในการกลับบ้านดึก ๆ ดิฉันลงสมัครเป็นกรรมการบริหารสหภาพปี 2528 ดิฉันเริ่มป่วย แพทย์ได้วินิจฉัยว่าดิฉันเป็นโรคบิสซิโนซิส คือโรคที่ป่วยเนื่องจากการทำงานจนกระทั่งปอดอักเสบและเสื่อมสมรรถภาพปอดอย่างถาวรตลอดชีวิต การป่วยของดิฉันได้รับการปฏิเสธจากผู้จัดการฝ่ายบุคคล ดิฉันถูกกล่าวหาว่าป่วยไม่จริง ดิฉันไม่ยอมเหยียบสถานที่ประกอบการแห่งนี้อีก แต่ขณะนั้นมีเพื่อนคนงานป่วยอีกหลายคน ดิฉันจึงตัดสินใจกลับไปเป็นตัวแทนต่อรองกับบริษัท หวังจะช่วยเหลือคนงานที่ป่วยและต้องการเผยแพร่ข้อมูลเพื่อให้เกิดการป้องกัน ดิฉันใช้สภาพแรงงานเป็นเวทีเจรจา และได้ประสารกับสหภาพแรงงานต่าง ๆ โดยเรียกชื่อกลุ่มว่า “สภาเครือข่ายกลุ่มผู้ป่วยจากการทำงานและสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย” การดำเนินงานซึ่งบประมาณจากการร่วมกันระดมเงิน เมื่อมีคดีที่นายจ้างฟ้องเพิกถอนคำวินิจฉัยว่าคนงานไม่ป่วยจากการทำงาน ทุกคนก็ไปร่วมกันติดตามฟังการพิจารณาคดี เมื่อไปรวมกลุ่มกับสมาชิกคนจนดิฉันจึงได้รับรู้

ปัญหาของคนจนที่เกิดจากโครงสร้างของรัฐ เรามีการรวมปัญหาเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มป่าไม้ กลุ่มเขื่อน กลุ่มที่ดินสาธารณะ กลุ่มชุมชนแออัด และกลุ่มผู้ป่วยจากการทำงาน

การยื่นข้อเสนอกับรัฐบาลเพื่อแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นนายฯ บรรหาร ชวลิต ชวน ทักษิณ การเจรจาประสบความสำเร็จพอสมควร คือ คนงานได้รับสิทธิตามกฎหมาย ยกเลิกระเบียบที่ไม่เป็นธรรม วิกฤตต่าง ๆ เป็นเพราะผู้นำทางการเมืองไม่ได้มีนโยบายที่จะใส่ใจประชาชนอย่างจริงจัง ปัจจุบันคนงานและชุมชนประสบเหตุต่าง ๆ เช่น ตึกถล่ม ไฟไหม้ โรงอบลำไยแห่งระเบิด เสาคานโรงงานเดลต้าหัก วิกฤตผลกระทบจากสารเคมีที่ทำเรือคลองเตย

ดังนั้นภาพรวมของสภาเครือข่ายกลุ่มผู้ป่วยจากการทำงานและสิ่งแวดล้อม เป็นกลุ่มเดียวกันที่รวมกันของผู้ตกเป็นเหยื่อของการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งก่อตั้งขึ้นเป็นกำลังใจและแก้ไขปัญหาของพี่น้องแรงงานประชาชน ต่อมาเมื่อมีสมาชิก มีการเสียสละ เผยแพร่สื่อมวลชน แต่คดีความต่าง ๆ ก็หนักมาก กลุ่มผู้ป่วยไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวในสังคมได้เพราะไม่มีใครเข้าใจปัญหา ไม่มีใครเหลียวแล ข้อเสนอที่ได้เรียกร้องผ่านรัฐบาลหลายสมัยเป็นความชอบธรรมที่ควรได้รับ ควรให้ผู้ได้รับผลกระทบเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องข้อเสนอกับให้มีการจัดตั้งสถาบันคุ้มครองสุขภาพความปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมในสถานประกอบการ ปัจจุบันหวังว่าผลการดำเนินงานที่กระทำอย่างต่อเนื่องจะสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของรัฐบาลและสังคมที่มีต่อผู้ได้รับผลกระทบให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปาฐกถาไกลมล คิมทอง ประจำปี 2546

งานพัฒนาคือการปลดปล่อย

บรรจง นะแส

แสดง ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2546

“...การรวมกลุ่มและการสร้างกลุ่มจึงเป็นทางออกของการปลดปล่อยพันธนาการที่แท้จริง เพราะมนุษย์ต้องการการปฏิสัมพันธ์และมีความสุขในท่ามกลางเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเท่านั้นจึงเป็นความสุขที่แท้จริง และต้องเป็นเพื่อนมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กันในหลากหลายมิติ และใช้เวลาในการสร้างสายสัมพันธ์นั้น ๆ ขึ้นมา...”

ผมเป็นเด็กต่างจังหวัด อยู่นอกเมือง พ่อแม่เป็นเกษตรกร โอกาสเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ไกลตัวออกไปจึงมีน้อยมาก เป้าหมายการศึกษาคือจบ ป. 4 แล้วเป็นเกษตรกรเหมือนพ่อแม่ การเปลี่ยนแปลงในชีวิตเกิดเมื่อ ป. 3 ต้องไปเป็นเด็กวัดอยู่รับใช้หลวงน้ำ สิ่งที่ได้มาคือนิสัยรักการอ่านที่เกิดจากการถูกบังคับจากหลวงน้ำ ผมจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปลายปี 24 และตัดสินใจลงทำงานพัฒนาในหมู่บ้านชาวประมง ตั้งแต่เดือนตุลาคม

งานพัฒนาคือการปลดปล่อย ซึ่ง แบ่งได้เป็น

1. พันธนาการและการปลดปล่อยระดับชุมชนและกลุ่มคน มนุษย์มีความบริสุทธิ์ ดั่งงาม มีศักยภาพ มีพลังสร้างสรรค์ แต่เราต่างถูกพันธนาการให้อยู่กับที่ ให้ทำอะไรได้บางอย่าง บางครั้งพันธนาการยึดโยงกับประเพณีวัฒนธรรม ระบบการศึกษา ระบบคุณค่าใหม่ การพัฒนาของสังคมมนุษย์ที่ผ่านมาเต็มไปด้วยพันธนาการ การกดขี่ และการเอารัดเอาเปรียบของบุคคล ของกลุ่มคนจำนวนน้อยที่ได้รับผลประโยชน์ที่ใจร้าย และเห็นแก่ตัว

2. พันธนาการและการปลดปล่อยตัวเอง พวกผมที่ทำงานพัฒนาต้องประสบและเผชิญอยู่ที่เรียกว่า “พันธนาการ” คนที่ทำงานพัฒนาแต่ละคนก็หาได้มีความสุขสมภาค มีสิทธิเสรีภาพแตกต่างไปจากคนทั่วไป ของสังคม ทั้งในแง่ปัจเจก มิติภายในของชีวิตที่เรียกว่าจิตวิญญาณ ประเด็นแรกคนทำงานพัฒนาส่วนใหญ่เกิดและเติบโตขึ้นท่ามกลางสังคมที่เต็มไปด้วยพันธนาการ หากพวกเขาอยู่เฉย ๆ ไม่ออกมารวมกลุ่ม ไม่ออกมาจัดตั้งองค์กรเพื่อการปฏิบัติการงานพัฒนา พวกเขาอาจจะไม่ได้รับแรงกดดันมากนัก นอกจากนี้ กัลยาณมิตรก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยปลดปล่อยพันธนาการดังกล่าว รวมทั้งการเรียนรู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา จิตวิญญาณแห่งการแสวงหาสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค อีกส่วนกัลยาณมิตรนั้นผมหมายถึงความรู้ ภูมิปัญญาของผู้คนที่เกิดและแสวงหาการปลดปล่อยในอดีตที่ผ่านมา อีกส่วนหนึ่งคือกัลยาณมิตรร่วมสมัยที่จะช่วยให้เรามีพลังใจ กัลยาณมิตรอีกส่วนหนึ่ง คือ กัลยาณมิตรที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์เป็นเนื้อเดียวหรือใกล้เคียงกันทั้งที่เป็นรูปแบบเป้าหมาย หรือวิธีการของการใช้ชีวิต การเรียนรู้หลักปฏิบัติตามหลักธรรมศาสนา กระผมเชื่อว่า “จิตกำหนดทุกสิ่งทุกอย่าง” หรือจิตเป็นตัวกำหนดให้เกิดการปลดปล่อยหรือพันธนาการ

แห่งปัจเจก เหตุที่เราคนทำงานพัฒนาส่วนใหญ่ผ่านการเรียนรู้ในระบบที่มุ่งสร้างความรู้ของผู้คนให้ตกอยู่ในกรอบของพันธนาการดังกล่าว

กล่าวโดยสรุป พันธนาการของตัวเราที่กดทับ รัตรึงผูกมัดให้เราปราศจากสิทธิเสรีภาพ เกิดใน 3 ระดับ

1. วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม
2. ระบบการศึกษา
3. ระบบบริโภคนิยม ทุนนิยม ปัจเจกนิยมที่พัฒนาเติบโตและเข้มแข็ง

กระผมพบว่า “ศาสนธรรม” จะเป็นเครื่องมือที่ทรงพลานุภาพ ที่จะนำมาใช้เพื่อการปลดปล่อยพันธนาการที่มีอยู่ในตัวพวกเราและจากการทดลองปฏิบัติพบว่า “วิธีการเจริญสติ” เป็นเครื่องมือที่ทำให้กระผมได้สัมผัสกับความรู้สึกที่ถูกกล่าวถึงจากทฤษฎี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

พรพักตรา ไชยเศรษฐ์ เกิดเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2514 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาตรีครุศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ1) วิชาเอกภาษาไทย วิชาโท ประวัติศาสตร์ จากสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา เมื่อปีการศึกษา 2535 และเข้าศึกษาต่อระดับ ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2545 ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่ง อาจารย์ 1 ระดับ 4 สังกัด โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏภูเก็ต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย